

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ**
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

Карасевич А. О., Карасевич О.О.

**Політичні портрети у Києво-Могилянській академії
протягом ХУІІ – ХХІ ст.**

*Навчальний посібник для студентів
гуманітарних факультетів*

Умань – 2015

Рецензенти:

Токовенко О. С. – доктор філософських наук, професор, декан факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Шатохін А. М. – доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціально-гуманітарних і правових дисциплін Уманського національного університету садівництва

Кривошеїн В. В. – доктор політичних наук, професор кафедри політології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(Лист №1/11-3264 від 11. 03. 2014 р.)*

**Політичні портрети у Києво-Могилянській академії
протягом ХУІІ – ХХІ ст. - Навч. пос./ Укл. Карасевич А. О.,
Карасевич О.О. – Умань.: ФОП Жовтий О.О., 2015. – 676 с.**

У навчальному посібнику розглядаються політичні біографії державотворців, гетьманів України і відомих козаків, істориків і філософів, які здобували освіту у Києво-Могилянській академії

Укладачі пропонують своїм читачам інформацію про цих політичних мужів з початку заснування академії і до Революції гідності, особливості їх становлення і державницької діяльності, цікаві факти з їх особистого життя. У посібнику запропоновані біографії почесних професорів «Могилянки», аналізуються ряд документів, які визначали стосунки між народами і країнами, у військовій, культурній і міжнародній діяльності ХУІІ – ХХІ ст.

Посібник буде корисним всім тим, хто цікавиться складними процесами формування української національної ідеї, національної свідомості, політичної культури і політичної самобутності українського народу.

Карасевич А. О., Карасевич О.О. - 2015.

ВСТУП

Києво-Могилянська Академія (КМА) – найзнаменитіший український університет (у такій якості він був формально визнаний у 1658 р.) дав цілу плеяду видатних церковних, культурних і політичних діячів. Досить сказати, що у цьому навчальному закладі і похідній від нього Київській Духовній Академії навчалось 22 святих Православної Церкви, у тому числі св. Димитрій Ростовський (Туптало), Інокентій (Кульчицький), Іван (Максимович), десять гетьманів України, знамениті філософи (Сковорода Г.С.), богослови, історики (Ф. Софонович), поети (Л. Баранович, Ф. Прокопович), письменники (І. Нечуй-Левицький), композитори (А.Ведель, О. Кошиць), архітектори (І. Григорович-Барський), науковці (М. Ломоносов), медики (Н. Амбодик-Максимович) та багато інших.

У «Могилянці» навчалися вихідці з усіх кінців України, починаючи від Холмщини, Підляшшя й Перемищини й кінчаючи Слобожанщиною та Чорноморією, також вихідці з Білорусії, Росії, Молдавії, Болгарії, Сербії та інших країн, які зробили значний внесок у розвиток Православної Церкви, освіти, науки та культури, обіймали важливі державні посади.

Джерела «Могилянки» починаються з Києво-Братського Богоявленського монастиря, у стінах якого, на початку ХУІІ ст. виникло Київське братство. У статусі громадської організації, Київське братство відкрило у монастирі Київську братську школу,

яка згодом (1632) була об'єднана з школою Києво-Печерської лаври і реорганізовано у вищий навчальний заклад — [Києво-Могилянську колегію](#) (Києво-Братську колегію). Остання починаючи з [1701](#) р. стала іменуватися академією. Києво-Могилянська академія пройшла у своєму розвитку досить тернистий шлях становлення. Згідно з указом Синоду від [14 серпня 1817](#) р. Академію було закрито. Натомість у [1819](#) р. у приміщеннях Києво-Могилянської академії була створена [Київська духовна академія](#). Після [Жовтневої революції 1917](#) р. Київська духовна академія була закрита у [1918](#) р., а її будівлі передані [Дніпровській військовій флотилії](#). У [1935](#) р. радянською владою був зруйнований [Богоявленський собор Братського монастиря](#), який належав академії. За часів [СРСР](#) у будівлях академії на Подолі розміщувалося [Київське вище військово-морське політичне училище](#). І тільки [19 вересня 1991](#) р., згідно з розпорядженням Голови Верховної Ради України «Про відродження Києво-Могилянської академії», було створено Університет «Києво-Могилянська академія» на історичній території Києво-Могилянської академії. Це був один із перших справедливих правових актів незалежної України в освітянській сфері життєдіяльності українців. І уже рівно через рік, [24 серпня 1992](#) р. перші студенти НаУКМА почали своє навчання.

У навчальному посібнику пропонується логічно і історично витримана історико-політична версія становлення Києво-Могилянської академії у політичних портретах її відомих випускників, очільників і викладачів, святих Православної Церкви і почесних професорів, відомих політиків і вчених.

Києво-Братський Богоявленський монастир — колишній [православний](#) чоловічий монастир на [Київському Подолі](#). Заснований у XVI ст., був також відомий як училищний. Розташовувався неподалік [міської ратуші](#).

Засновник — Константинопольський патріарх [Теофан III](#), діяв як патріарша [ставропігія](#) згідно грамоти від 26 травня 1620 р., написаної ним у Києві. Значну фінансову та матеріальну підтримку надала [Галшка Гулевичівна-Лозчина](#).

Ігумен монастиря Леонтій 7 квітня 1640 р. писав «челобітную» царю Московії щодо відновлення церкви Трьох святих у Києві. Король Польщі [Владислав IV Ваза](#) грамотою

від 7 червня 1640 р. надав монастирю права на церкви Києва: [Трьох Святителів](#), Воздвиження Чесного Хреста.

Універсалом гетьмана Богдана Хмельницького від 11 січня 1651 р., виданим у Чигирині, Київському Братському монастирю було передано частину майна [Київського домініканського монастиря](#), зокрема, село [Мостища](#) над річкою Ірпенем. [Київський полковник Василь Дворецький](#) 3 травня 1659 р. видав Києво-Братському монастирю грамоту, якою підтверджував передачу йому земель колишнього домініканського монастиря. У монастирській церкві був похований [гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний](#).

Київський Братський монастир

Київське братство — громадська організація. Перебувало у [Києво-Братському монастирі](#), збудованому на земельній ділянці, що її подарувала [монастиреві Галшка Гулевичівна](#).

З [26 травня 1620](#) р. мало права [ставропігії](#), надане єрусалимським патріархом [Теофаном III](#) під час перебування в [Україні](#).

До Київського Богоявленського братства вступило багато заможних [міщан](#), частина [руської шляхти](#) і православного духовенства. У 1620 р. до Київського братства також вступив гетьман [Петро Конашевич-Сагайдачний](#) з усім [запорізьким](#)

військом: цей крок мав показати, що відтак запорожці стають на підтримку релігійних та культурних потреб українців.

Як інші братства, Київське Богоявленське братство ставило своїм завданням боротьбу проти полонізації, зокрема проти наступу католицизму. Спираючись на допомогу козацтва, Київське Богоявленське братство широко розгорнуло свою діяльність, стало значною перешкодою для запровадження унії в Україні.

Уніатський митрополит писав, що Київське Богоявленське братство, засноване без королівського привілею, веде активну боротьбу проти уніатів і, якщо воно не буде скасоване, то «важко думати про щось добре». З ініціативи Київського Богоявленського братства в Україні було відновлено православну церковну ієрархію, ліквідовану після проголошення Брестської церковної унії у 1596 р.

Утримувалося Київське Богоявленське братство за рахунок пожертвувань (внесків) членів братства. Діяльність Київського Богоявленського братства у 1-й половині XVII ст. позитивно впливала на згуртування сил українського народу у його боротьбі проти гніту шляхти Речі Посполитої, особливо напередодні і під час визвольної війни українського народу 1648–1654 рр. У міру ослаблення католицької пропаганди в Україні суспільно-політична діяльність Київського Богоявленського братства поступово занепала. У документах XVIII ст. Київське Богоявленське братство не згадується.

Київська братська школа (1615 – 1632 рр.) — одна з братських шкіл в Україні у XVII ст., заснована у 1615 р. Київським братством за зразком єзуїтських освітніх закладів (на деревориті Ковдена 1869 р. зображено Київський Братський монастир, в якому свого часу містилось Київське братство).

В основу її статуту (1620 р.) покладено статут Львівської братської школи. Київська братська школа була спробою православних міщан Києва зберегти свої звичаї та підняти на вищий рівень православну освіту, які занепали на фоні зростання популярності ідей унії та католицької єзуїтської системи освіти.

Першим ректором школи був Іов Борецький (1615—1618 рр.). Ректорами також були Мелетій Смотрицький (1619–1620

рр.), [Касіян Сакович](#) (1620–1624 рр.) та [Хома Євлевич](#) (1628–1632 рр.).

З Київської братської школи вийшло чимало видатних українських діячів ХУІІ ст., зокрема письменники С. Косов, [С. Почаський](#) та інші. У ній навчалися діти міщан і козаків. Матеріальну допомогу школі надавали [Петро Сагайдачний](#) та [Галшка Гулевичівна](#).

[15 жовтня 1615](#) р. [Галшка Гулевичівна](#) подарувала свій київський будинок та землю навколо нього Київському братству.

[Будинок Галшки Гулевичівни](#) — найдавніша збережена цивільна будівля у Києві належить до університету.

Школа поділялася на окремі класи, які самі носили назву шкіл. Для учнів викладалися слов'янська, грецька, польська та латинська мови.

У [1632](#) р. було об'єднано школу Києво-Печерської лаври з Київською братською школою і реорганізовано у вищий навчальний заклад — [Києво-Могилянську колегію](#), яка з [1701](#) р. була перейменована на академію.

Києво-Могилянська колегія (також відома під назвою Києво-Могилянський колегіум та Київська Академія) [\(1632 – 1659 рр.\)](#) — вищий навчальний заклад, заснований святим [Петром Могилою](#) у Києві у [1632](#) р., як правонаступник

стародавньої Київської Академії, заснованої [Ярославом Мудрим](#). Колегія утворена у результаті злиття [Київської братської](#) та Лаврської шкіл. В [«Історії Русів»](#) з цього приводу написано, що гетьман [Петро Сагайдачний](#):

«спорудив Братський Київський монастир на Подолі під розпорядженням того ж Наказного Гетьмана Петра Жицького, яко в архітектурі тямущого; надав тому монастиреві заможні села і поновив у ньому з допомогою « Митрополита Київського Петра Могили стародавню Київську Академію, засновану з часів останнього хрещення Русі, але від нашестя на Русь татар приховану по різних монастирях і печерах».

[Староакадемічний корпус НаУКМА](#), де розташована дослідницька бібліотека університету

Правонаступниками і продовжувачами традиції стародавньої Києво-Могилянської академії у тій чи іншій мірі можуть вважатись такі провідні вищі навчальні заклади України Києва як: [КНУ ім. Т.Г.Шевченка](#), [НПУ ім. Драгоманова](#), [Національний університет «Києво-Могилянська академія»](#) та [Київська православна богословська академія](#). Найбільшу увагу питанню правонаступництва приділяють два останні заклади.

Ки́єво-Могиля́нська акаде́мія (1659 - 1817) — стародавній навчальний заклад у Києві, який під такою назвою існував у 1659 - 1817 рр. Засновником Академії був Петро Могила. Фактично всі сучасні українські ВНЗ у тій чи іншій мірі є духовними спадкоємцями цього закладу через вихованців Академії, які стали засновниками відповідних нових богословських, філософських і наукових шкіл у цих вишах.

Циркульний корпус НаУКМА

Декілька сучасних вищих навчальних закладів претендують на спадкоємність від Києво-Могилянської академії, серед них насамперед Національний університет «Києво-Могилянська академія», а також Київські духовні академія і семінарія та Київська православна богословська академія.

Києво-Могилянська академія була заснована на базі Київської братської школи.

Деякі вчителі Львівської та Луцької братських шкіл переїхали викладати до Києва. Школа мала підтримку Війська Запорозького і зокрема гетьмана Сагайдачного.

У вересні 1632 р. Київська братська школа об'єдналася з Лаврською школою. У результаті було створено Києво-Братську

колегію. Київський митрополит Петро Могила побудував у ній систему освіти за зразком єзуїтських навчальних закладів. Велика увага у колегії приділялася вивченню мов, зокрема польської та латини. Станових обмежень для отримання освіти не було. Згодом колегія іменувалася Києво-Могилянською на честь свого благодійника та опікуна.

Радянська символіка та цитати В. І. Леніна замінили зображення розкритої Біблії на фронтоні нового академічного корпусу за часів СРСР

Згідно з Гадяцьким трактатом 1658 р. між Річчю Посполитою і Гетьманщиною колегії надавався статус академії і вона отримувала рівні права з Ягеллонським університетом. Після входження українських земель у склад Московського царства статус академії був підтверджений у грамотах російських царів Івана V у 1694 р. та Петра I у 1701 р.

За час існування Києво-Могилянської академії, з її стін вийшло багато відомих випускників. До вихованців належали гетьмани Іван Мазепа, Пилип Орлик, Павло Полуботок, Іван Скоропадський та Іван Самойлович, а також багато хто з козацької старшини. Авторитет та якість освіти в академії також привели сюди іноземних студентів: росіян і білорусів, волохів, молдаван, сербів, боснійців, чорногорців, болгар, греків та італійців. Вихованці академії часто продовжували освіту в університетах Європи, оскільки, згідно з європейською традицією, викладання проводилось латиною.

Незважаючи на намагання випускників перетворити

академію на сучасний університет, за розпорядженням уряду, указом Синоду від [14 серпня 1817](#) р. Академію було закрито. Натомість у [1819](#) р. у приміщеннях Києво-Могилянської академії була створена [Київська духовна академія](#).

Київська духовна академія — вищий навчальний заклад, відкритий у 1819 р., після закриття [Києво-Могилянської Академії](#).

Київська духовна академія

Київська православна богословська академія — найстаріший православний вищий навчальний заклад у [Східній Європі](#). Академія багато років була центром богослов'я та освіти для православних народів.

Початок академії поклала [Києво-Могилянська колегія](#), яка була створена у 1632 р. [митрополитом Петром Могилою](#) при допомозі членів Київського православного братства, до якого зокрема входили тодішній гетьман [Петро Сагайдачний](#) з [Військом Запорізьким Низовим](#). За словами автора «Історії Русів», гетьман Сагайдачний: «спорудив Братський Київський монастир на Подолі під розпорядженням того ж Наказного Гетьмана Петра Жицького, яко в архітектурі тямущого; надав тому монастиреві заможні села і поновив у ньому з допомогою Митрополита Київського Петра Могили стародавню Київську Академію, засновану з часів останнього хрещення Русі, але від нашестя на Русь Татар приховану по різних монастирях і печерах».

У 1659 р. колегія перетворена в [академію](#), яка стала першим у православному світі університетом загальносвітового рівня. Так, саме її вихованці склали вирішальне значення у створенні та розвитку вищої освіти у Росії XVIII ст.

Духовна академія мала славу авторитетного навчального закладу в усьому православному світі. В її стінах викладали [Афанасій Булгаков](#), [Петро Кудрявцев](#), [Тауфік Кезма](#), [протоієрей Федір Титов](#), [протоієрей Олександр Глаголев](#). Всім їм присвячена експозиція [Музею однієї вулиці](#) на [Андріївському узвозі](#) Києва.

У [1860—1917](#) рр. щомісячно виходив у світ науковий журнал «[Труды Киевской духовной академии](#)». Академія була закрита у [1919](#) р. радянською владою, неофіційно діяла до середини 20-х рр. XX ст. Відновлена у [1992](#) р.

Київська духовна академія та Братський монастир, 1911 р

Викладачі: [Інокентій Борисов](#), [Афанасій Булгаков](#), [Олександр Глаголев](#), [Сильвестр Гогоцький](#), [Степан Голубєв](#), [Василь Екземплярський](#), [Смарагд Крижанівський](#), [Петро Кудрявцев](#), [Димитрій Муретов](#), [Микола Петров](#), [Володимир Рибинський](#) — історик, богослов, [Смолодович Данило](#) - професор.

До цього навчального посібника внесені політичні біографії видатних особистостей, пов'язаних з [Києво-Могилянською академією](#) (КМА) тим, що вони навчалися чи викладали у ній або

в її закладах-попередниках та заснованих на її основі таких як [Київська братська школа](#), [Києво-Могилянська колегія](#) та [НаУКМА](#).

Причетність кожної особи до навчального процесу у КМА є доведеною, а не гіпотететичною, і тільки такі персоналії були включені у цей список. Список згрупований згідно з ім'ям персони, її зв'язком з університетом і галуззю, в якій студент або викладач КМА визначив себе. Оскільки багато могилянців за часів старої КМА були активними у багатьох сферах і їх важко віднести до якоїсь однієї професії список складено передовсім за алфавітом, але у графі значущість на перше місце поставлено основну галузь діяльності особи і її відношення до політики.

Київське вище військово-морське політичне училище (КВВМПУ) — історичний вищий військовий навчальний заклад у [Києві](#). В училищі, єдиному у [СРСР](#), готували політичних працівників для кораблів та [флоту СРСР](#).

Випуск 1980-ті роки

Комплексу будівель у яких розміщувався навчальний заклад офіційно була присвоєна поштова адреса: [Контрактова площа](#), 14. КВВМПУ сформовано відповідно до постанови [Центрального Комітету КПРС](#) від 21 січня 1967 р. «Про заходи щодо поліпшення партійно-політичної роботи у Радянській Армії і Військово-Морському Флоті».

У 1972 р. училище було нагороджено Ювілейним почесним знаком ЦК КПРС, [Президії Верховної Ради СРСР](#) і [Ради](#)

[Міністрів СРСР](#) за високі показники в соціалістичному змаганні на честь 50-річчя утворення СРСР. Головнокомандувач Військово-Морським Флотом СРСР [Адмірал флоту Радянського Союзу С. Г. Горшков](#), який побував у Київському ВВМПУ, зазначав: «В училищі створені всі умови для підготовки висококваліфікованих офіцерів-військових моряків, політичних працівників для нашого Військово-Морського Флоту. Устаткування кабінетів, навчальні, побутові і клубні приміщення залишають гарне враження і свідчать про турботу командування і професорсько-викладацького складу щодо їх розвитку і вдосконалення».

Поштова марка присвячена Києво-Могилянській академії.

КВВМПУ було засноване у 1967 р. на території що належала [Києво-Могилянській академії](#), пізніше [Київській духовній академії](#). Після її закриття тут знаходився штаб [Дніпровської військової флотилії](#). З 1948 - 1957 рр. тут було розміщено [КВМПУ](#).

На рахунку курсантів училища було чимало океанських плавань. У практику входило стажування курсантів випускного курсу на бойових кораблях, що виконували складні навчальні завдання на просторах [Світового океану](#). На навчальних кораблях «Гангут», «Смольний» і «Бородіно» було здійснено кілька походів навколо Європи. Курсанти КВВМПУ не раз перетинали [Атлантику](#), побували у багатьох портах [Європи](#), у країнах [Африки](#), [Латинської Америки](#), у столиці острова

Свободи — [Гавані](#).

За вагомі успіхи у професійній підготовці висококваліфікованих кадрів для Військово-Морського Флоту училище нагороджено Почесною Ленінською грамотою, грамотою Президії Верховної Ради УРСР, перехідним Червоним прапором ЦК [ВЛКСМ](#) — «Кращої комсомольської організації». У [1995](#) р. відбувся останній випуск КВВМПУ, а у [1996](#) р. військові полишили всі будівлі, які належали училищу. Від [1992](#) р. в окремих будівлях КВВМПУ, що поступово звільнялись у зв'язку із скороченням, було розміщено [Національний університет «Києво-Могилянська академія»](#).

Національний університет «Києво-Могилянська академія» (Могилянка). [19 вересня 1991](#) р., згідно з розпорядженням Голови Верховної Ради України «Про відродження Києво-Могилянської академії», було створено Університет «Києво-Могилянська академія» на історичній території Києво-Могилянської академії. Головним ініціатором відновлення діяльності історичної Києво-Могилянської академії був [В'ячеслав Брюховецький](#), який став першим [президентом НаУКМА](#). Важливу роль у відродженні академії відіграли [декани-організатори: Сергій Семенович Іванюк](#) — декан-організатор [гуманітарного факультету](#), [Олексій Васильович Гарань](#) — декан-організатор факультету [суспільних наук](#), [Віталій Павлович Замостьян](#) — декан-організатор факультету [природничих наук](#). Деканами-організаторами була проведена велика робота з розробки [концепцій](#) факультетів, викладання навчальних дисциплін, напрямів підготовки спеціалістів, організації навчально-виховної та наукової діяльності.

Рівно через рік після одержання Україною незалежності, [24 серпня 1992](#) р. перші студенти НаУКМА почали своє навчання. У [1994](#) р. університет отримав статус національного і був акредитований за четвертим [рівнем акредитації](#).

У відродженні університету велику роль відіграли благодійники. Для зібрання необхідних на початку коштів було створено Науково-дослідний центр «Спадщина Києво-Могилянської академії», Міжнародний благодійний фонд відродження Києво-Могилянської академії та Києво-Могилянську Фундацію Америки. Багато приватних осіб жертвували власні бібліотеки для новоствореного університету. Також ремонт та

облаштування нових корпусів були значною мірою профінансовані приватними особами. Так, бакалаврська бібліотека була відреставрована за допомогою [Фундації Омеляна та Тетяни Антоновичів](#) і тепер носить ім'я Антоновичів.

Деякий час НаУКМА мав дві філії в [Острозі](#) та у [Миколаєві](#). Тепер вони стали окремими університетами — [Національним університетом «Острозька академія»](#) та [Чорноморським державним університетом ім. Петра Могили](#). За участі НаУКМА також було створено [Кременецьку обласну гуманітарно-педагогічну академію імені Тараса Шевченка](#). Під опікою університету діє також мережа [колегіумів](#), яка налічує 12 навчальних закладів по всій [Україні](#).

Базова вища освіта у НаУКМА проводиться за чотирирічними програмами [бакалаврату](#).

Випускники бакалаврату можуть одержати повну вищу освіту закінчивши дворічний [магістеріум](#) або однорічну програму [спеціаліста](#). При цьому випускники бакалаврату з кожної спеціальності мають можливість продовження освіти на будь-якій магістерській програмі. Наукова освіта в аспірантурі та докторантурі також пропонуються в НаУКМА.

Навчання в бакалавраті НаУКМА має ряд особливостей. Робочими мовами в університеті є [українська](#) та [англійська](#). Студенти мають можливість отримати додаткову спеціалізацію крім головної або опанувати сертифікатну програму. Після початку навчання можливо також змінити напрям підготовки чи спеціальності. Успішність навчання оцінюється за 100-бальною шкалою. Для отримання диплому бакалавра студент повинен опанувати обов'язкові фахові курси, цикл загальноосвітніх дисциплін, а також ряд предметів вільного вибору серед фахових і серед дисциплін, які пропонуються іншими факультетами (іноземні мови, програми додаткової спеціалізації або вільно вибрані студентом не фахові предмети). Кожному предмету відповідає певна кількість [залікових балів](#) згідно з кількістю прочитаних годин. Протягом навчання в бакалавраті студент має набрати 120 або більше залікових балів за всі вивчені дисципліни.

Крім державної стипендії кращим студентам університету надаються гранти та іменні стипендії створені спонсорами закладу.

Церемонія посвяти в студенти НаУКМА [2009 р](#)

Для вступу в університет на бакалаврат абітурієнти мають подати сертифікати [зовнішнього незалежного оцінювання](#). Зарахування в студенти відбувається на основі конкурсу сертифікатів. Університетом також проводиться добровільне тестування абітурієнтів з декількох предметів в тому числі з історії Києво-Могилянської Академії. Ті, хто не проходять таке внутрішнє тестування не мають права претендувати на укладення окремого (цивільного) корпоративного договору з університетом. Договір з університетом дозволяє одержувати додаткові навчальні послуги (користування послугами Центру працевлаштування, Відділу міжнародного співробітництва, переходити на інші факультети, здобути другу спеціалізацію та ін.), а також додатковий Диплом НаУКМА. При цьому внутрішнє тестування та корпоративна угода не впливають на можливість отримання диплома державного зразка. Власна система тестування і прийому абітурієнтів діяла у НаУКМА до введення [зовнішнього незалежного оцінювання](#). Абітурієнти мали успішно здати вступне тестування з ряду дисциплін шкільної програми, а також з історії Києво-Могилянської академії. Включення історії Києво-Могилянської академії пояснюється особливою корпоративною культурою університету і бажанням підготувати вступників до неї. Тести НаУКМА перевірялися машиною для того, щоби забезпечити прозорість і рівність умов вступу для всіх кандидатів. Для підготовки абітурієнтів до вступу у НаУКМА в університеті створено Центр доуніверситетської підготовки, в

якому пропонуються підготовчі курси до внутрішнього тестування НаУКМА та до зовнішнього незалежного оцінювання.

Управлінням університетом займається президент НаУКМА, яким зараз є [Андрій Мелешевич](#). При цьому найвищим колегіальним органом є Академічна конференція, до якої входять керівники підрозділів університету та члени Студентської колегії. Декілька інших структур здійснюють адміністрацію та управління діяльністю НаУКМА. Наглядова рада, яка складається з науковців та політиків та затверджується [Кабінетом міністрів](#), здійснює контроль над діяльністю університету. Спеціалізовану підтримку з різних напрямків розвитку НаУКМА здійснюють Вчена рада, Довірча рада, Художня рада та Міжнародна консультативна рада.

Наразі в НаУКМА навчаються близько 3550 студентів. Навчання в університеті організовано на шести факультетах. Підготовку студентів здійснюють 28 кафедр. Загальними для всіх факультетів є кафедри англійської мови та кафедра фізичного виховання. В НаУКМА пропонуються 16 бакалаврських та 19 магістерських програм. За результатами рейтингів та опитувань, НаУКМА посідає перше місце в Україні за підготовкою фахівців в гуманітарній та економічній галузях та друге місце в юридичній галузі («[Деньги](#)», 2007 р.), перше місце з [маркетингу](#) («Лучшие в маркетинге — 2009»), третє місце з менеджменту та економіки (Компас, 2009), а також третє місце з правознавства (Компас, 2009) та п'яте місце з інформаційних технологій (Компас, 2009).

Вищу наукову освіту координує Докторська школа НаУКМА, в якій пропонуються як традиційні [аспірантура](#) та [докторантура](#), так і структуровані докторські програми на отримання ступеню [доктора філософії](#) Західного зразка. Структуровані докторські програми створені Могілянською школою журналістики, Школою охорони здоров'я та [Києво-Могілянською Бізнес-Школою](#). У НаУКМА пропонуються 38 спеціальностей в аспірантурі, 15 у докторантурі та 4 програми на отримання ступеню [доктора філософії](#).

За час існування університету від 1991 р. викладачами ведеться наукова робота у галузях гуманітарних, соціальних, природничих та комп'ютерних наук. У НаУКМА зокрема розвинулися ряд наукових шкіл з наступних напрямків: історії української філософії, принципу верховенства права та проблеми

його реалізації, теорії методології і методів соціологічних досліджень, досліджень соціальних процесів у сучасному суспільстві, соціальної структури та соціальних трансформацій, економічного розвитку, міжнародної економіки, моделювання фінансових процесів та мембранології. Наукова робота проводиться у ряді спеціалізованих інститутів, дослідницьких центрів та лабораторій. У кінці січня у НаУКМА відбувається щорічна тижнева конференція Дні науки НаУКМА. У НаУКМА засновано наукову Премію імені Петра Могили за видатні досягнення у галузях гуманітарних, природничих та соціальних наук.

Одним із спеціальних напрямків досліджень у НаУКМА є технології тестування знань абітурієнтів. Для розробок в цій галузі в університеті створено Центр тестових технологій. В університеті накопичено великий досвід оцінки знань вступників.

Результати наукових досліджень професорів, викладачів, співробітників та студентів НаУКМА доступні в електронному архіві університету.

При НаУКМА працюють три видавництва: [видавничий дім «Києво-Могилянська Академія»](#), [«Дух і літера»](#), та Видавничо-поліграфічний центр НаУКМА, які видають наукову, навчальну та художню літературу. Одним з напрямків видавництва є публікація архівних матеріалів з історії України.

Університет також видає кілька наукових журналів: «Наукові записки НаУКМА» (14 тематичних випусків) та «Магістеріум» (повні тексти з глибоким архівом доступні в Інтернет), часопис [«Дух і літера»](#). Журнал «Наукові записки НаУКМА» включено [ВАК України](#) до переліку [наукових фахових видань](#) України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Наукова бібліотека НаУКМА — навчально-допоміжний, інформаційний, науковий, культурно-освітній структурний підрозділ університету.

Бібліотека об'єднує 10 підбібліотек: Бакалаврську бібліотеку ім. [Антоновичів](#), Дослідницьку, Філологічну, Мистецьку, [американську](#) бібліотеки, а також бібліотеки Школи охорони здоров'я, Центру довузівської підготовки та бібліотеку-архів-музей [Омеяна Прицака](#) та Меморіальну

Бібліотеку Дж. Мейса. Загальний фонд бібліотеки складає майже мільйон томів, включно з 330 тис. назв е-ресурсів: ([електронних журналів](#) та [книг](#), [баз даних](#) тощо). Щодня до Бібліотеки звертаються понад 2000 користувачів. Науковий архів Бібліотеки нараховує 85 особових фондів, розміщених на першому поверсі Староакадемічного корпусу. Бібліотечна колекція повністю представлена в електронному каталозі.

Бібліотека утримує 52 приватні колекції відомих учених, культурних та громадських діячів, серед яких [Омелян Прицак](#), [Олег Зуєвський](#), [Петро Одарченко](#), [Курт Зонтгаймер](#), [В'ячеслав Брюховецький](#), [Володимир Панченко](#), [Михайло Брик](#), [Сергій Квіт](#), [Дмитро Павличко](#), [Віра Вовк](#), [Сергій Іванюк](#) та інші.

Бібліотека підтримує проект відкритого електронного архіву публікацій учених університету — [інституційного репозитарію](#) ЕКМАІR.

Бібліотека — член [Української Бібліотечної Асоціації](#) та Асоціації Дослідницьких бібліотек Європи LIBER, ініціатор багатьох проектів у царині новітніх інформаційних технологій в Україні.

Університетське містечко НаУКМА розташоване на [Подолі](#), починаючи від [Контрактової площі](#) до набережної Дніпра. У цей час воно налічує дев'ять корпусів у яких проводиться навчання. Корпуси університету, які залишилися від старої Києво-Могилянської академії, вважаються архітектурними пам'ятками. Це передусім [староакадемічний або мазепинський корпус](#), побудований як головна університетська споруда у [XVII ст.](#) на замовлення гетьмана [Івана Мазепи](#). Цей корпус зображено на печатці старої Києво-Могилянської академії та на купюрі у [500 гривень](#). У староакадемічному корпусі є дослідницька бібліотека НаУКМА та архів університету. У Конгрегаційній залі відбуваються найурочистіші університетські події такі як візити гостей та наукові конференції.

Новий академічний корпус було побудовано 1822-1825 рр. під керівництвом [Андрія Меленського](#). За часів Київської духовної академії на фронтоні будівлі була зображена розкрита книга. Натомість за часів перебування у будівлі військово-політичного училища зображення було змінено на якір з

кораблями, радянською символікою та книгою з написами «Учиться, учиться, учиться... В. И. Ленин» та «Партия — ум, честь и совесть нашей эпохи. В. И. Ленин». Нова адміністрація НаУКМА залишила написи як згадку про тоталітарне минуле університету.

Найдавніша збережена цивільна будівля у Києві — [Будинок Галшки Гулевичівни](#) (також відомий як «Поварня») належить до університету. Ця будівля та земля навколо неї була надана [Галшкою Гулевичівною](#) для заснування [Братської школи](#), шпиталю та [Братського монастиря](#). В будинку відбувалися заняття Братської школи у [XVII ст.](#)

На території НаУКМА є [сонячний годинник](#) кінця [XVIII ст.](#) створений за проектом викладача математики Київської академії Павла Брульйона. На академічній площі розміщена капличка присвячена гетьману [Петру Сагайдачному](#), який як благодійник старої академії, був похований за престолом Богоявленського собору. У дворі Староакадемічного корпусу, праворуч від старих воріт Академії знаходиться ботанічна пам'ятка «Шовковиця біла», яка належить до [видатних дерев Києва](#) через свій півторасторічний вік.

Одним з лекційних приміщень у сучасному НаУКМА є будівля [бурси](#) побудована за проектом випускника Києво-Могилянської академії [Івана Григоровича-Барського](#). Будівля була спланована як гуртожиток, де проживали студенти старої академії. Гуртожитки для студентів НаУКМА розміщені поза університетським містечком, на [Вигурівщині-Троєщині](#), [Харківському шосе](#) та у [Ворзелі](#) (під Києвом).

У 2013 р. Києво-Могилянська академія та Старий Поділ були включені до списку «7 чудес Києва».

Університет відомий активним студентським життям, незважаючи на невелику кількість студентів. Студенти НаУКМА мають вплив на адміністрацію університету через Студентську колегію, члени якої входять до Академічної конференції.

Студенти видають декілька газет, таких як «Вісник Студентської колегії», «Майдан Могилянка», «Могилянська криця», «ЗМІСТ», «Чернетка» та журнали «Life КМ», «Могилянський вісник» та «Vivat, Академія». В університеті

існує студентське братство «Спудейське Братство НаУКМА», яке проводить заходи спрямовані на поширення та підтримання українських народних звичаїв та традицій. Також студентами організовано радіо «К:)ВІТ». Спілкування студентів відбувається онлайн на сайті Vo.net.ua. У НаУКМА діє також велика кількість студентських товариств за фахом та за інтересами.

Культурно-мистецький центр НаУКМА об'єднує творчі колективи університету такі як [Хорова капела «Почайна»](#) та організує культурне життя. З [1993](#) - [2008](#) рр. при університеті існував [Центр сучасного мистецтва](#), в якому демонструвалися роботи відомих сучасних світових митців, а також на той час мало відомих українських сучасних художників. НаУКМА був одним із засновників журналу [«Кіно-Театр»](#).

При НаУКМА 2007 р. створено науково-дослідний, науково-інформаційний та культурно-освітній центр [«Музей української звитяги»](#). На основі формування музейних фондів, експозицій та подальшої наукової та пошукової роботи, музей намагається відтворити цілісно історію Київського братства, Києво-Могилянської академії, Київської духовної академії та НаУКМА в історії України. До [2015](#) р. планується 12 тематичних експозицій циклу «КМА: чотири століття історії». Крім власне експозицій планується створення відповідного мультимедійного порталу.

У НаУКМА є кафедра фізичного виховання, яка займається організацією уроків фізкультури, спортивних секцій і змагань. В університеті діє цілий ряд спортивних секцій від [Спасу](#) і [Бойового Гопака](#) до японської настільної гри [go](#). Команди НаУКМА з різних видів спорту є переможцями багатьох всеукраїнських та міжнародних змагань таких як Всеукраїнська студентська універсіада. Університетська команда «Океан» здобула перемогу на Перших українських університетських яхтових змаганнях (2007 р.). 8 лютого 2002 р. було засновано студентське біологічне товариство НаУКМА (СБТ) — студентська наукова організація біологічного спрямування. Серед членів товариства є низка провідних науковців України, викладачів і студентів бакалаврату та магістеріуму НаУКМА.

У 2006 р. було створено студентську екологічну організацію [ЕкоКлуб «Зелена Хвиля»](#), що за два роки вже як громадська організація розпочала активну еколого-просвітню діяльність в Україні. Студенти та випускники разом працюють в [Екоклубі](#), щоб набути професійного досвіду та здійснювати природоохоронну діяльність.

Черепашка Альма — живий символ Академії. Нові студенти та випускники доторкаються до неї та загадують бажання.

Після перерви у існуванні академії спільнота університету відроджує також і університетські традиції, які були добре розвиненими у старій академії. Щорічно [15 жовтня](#) святкується День академії. Цього дня у [1615](#) р. [Галшка Гулевичівна](#) відписала власні кошти, а також землі на [Подолі](#), для облаштування монастиря та школи для дітей усіх станів та чинів, із якої з часом постала Києво-Могилянська академія. В цей день здійснюється акція «Чистий Сковорода», під час якої студенти миють пам'ятник [Григорію Сковороді](#) на Контрактовій площі. Під час церемонії конвокації на голову пам'ятника також вдягається спеціально виготовлений [бонет](#).

Під час посвяти у студенти Києво-Могилянської академії студенти виголошують клятву. Частиною церемонії є також

можливість доторкнутися до університетської черепахи Альми та загадати бажання. Черепаху подарували університету одні з перших випускників НаУКМА. Перша лекція для нових студентів є загальною і читається спеціально запрошеним визначним науковцем, якому по завершенню лекції надається звання [почесного професора НаУКМА](#).

Однією з традицій старої академії був [вертеп](#), який за деякими припущеннями вперше виник в академії. Сучасні студенти НаУКМА також влаштовують вертепи. Із старою академією пов'язує сучасний університет і специфічна назва студентів академії — [спудеї](#).

Стара Києво-Могилянська академія слугувала у свій час моделлю для створення низки колегіумів як в Україні ([Переяславський колегіум](#), [Харківський колегіум](#) та [Чернігівський колегіум](#)), так і за її межами ([Василіанська академія](#)). Сучасний університет НаУКМА також був причетний до створення ряду навчальних закладів з багатою історичною традицією таких як [Національний університет «Острозька академія»](#) та [Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка](#). З НаУКМА теж асоційована низка середніх шкіл названих колегіумами, що намагаються наблизити рівень освіти абітурієнтів до вимог вступу до НаУКМА.

У НаУКМА проводиться студентський проект «Славетні могилянці», у якому голосуванням визначаються видатні особистості старої та відродженої академії.

НаУКМА має численних партнерів серед іноземних університетів. Серед спільних ініціатив є впровадження німецькомовної магістерської програми з європейських та німецьких студій разом з Єнським університетом (Німеччина). У травні [2004](#) р. за сприяння НаУКМА було відкрито колегіум у [Тбілісі](#), де викладання провадиться [українською](#) та [грузинською](#) мовами. Києво-Могилянська академія є також спів засновницею [Європейського Колегіуму Польських і Українських Університетів у Любліні](#). Між Центром європейських, російських та євразійських студій [Торонтського університету](#), Аллегенійським коледжем та НаУКМА працює програма обміну студентами. Крім того, НаУКМА виступив співзасновником ряду міжнародних освітянських

організацій — CIVITAS International, Artes Liberales, Мережі університетів країн Чорноморського регіону, Консорціуму університетів Центрально-Східної Європи, Мережі європейських університетів післядипломної освіти, Міжнародної асоціації президентів університетів. У НаУКМА щорічно проводиться літня школа з українознавства розрахована на іноземних студентів.

На території університету діє кілька міжнародних культурних інституцій: [Британська рада](#), [Інститут Гете](#) та [Американська бібліотека](#).

У НаУКМА діє Відділ міжнародного співробітництва, який надає студентам та викладачам інформацію про можливості навчання та стажування за кордоном та допомагає міжнародним студентам університету. Зокрема НаУКМА бере участь у європейській програмі обміну студентами [Erasmus Mundus](#).

В університеті часто відбуваються публічні лекції відомих світових та українських політиків та культурних діячів.

Серед гостей НаУКМА були [Яап де Хооп Схеффер](#), [Алехандро Толедо](#), [Девід Кілгур](#) та [Жан Кретьєн](#).

У [2011](#) р. НаУКМА був другим за популярністю університетом, до якого подавали документи абітурієнти з рейтингом [ЗНО](#) понад 200 балів. З [2010](#) р. НаУКМА посів першу позицію за рейтингом [ЗНО](#) абітурієнтів. У липні [2009](#) р. університет отримав статус дослідницького автономного, зважаючи на своє значення у системі освіти в Україні. У [2009](#) р. згідно з моніторингом наукових установ і вищих навчальних закладів відповідно до рівня міжнародного цитування НаУКМА поточно посіла 36 місце серед вищих навчальних закладів України.

НаУКМА увійшов до п'ятірки найкращих вищих навчальних закладів III та IV рівнів акредитації згідно з рейтингом «Софія Київська».

НаУКМА, як і жоден інший університет України, не входить до числа провідних університетів світу згідно з найвідомішими академічними рейтингами, такими як [Академічний рейтинг університетів світу](#), [THES - QS World](#)

[University Rankings](#) та [ВебOMETричний рейтинг університетів світу](#).

Згідно з рейтингами провідних університетів світу, НаУКМА посідав 15 304-е місце у світі (Webometrics, [2012](#) р.) або 8 447-е місце в світі (4 International Colleges & Universities, [2012](#) р.).

Викладачка кафедри політології Наталя Амельченко була відзначена журналом [«Фокус»](#) як одна з десяти найкращих університетських викладачів України.

[Києво-Могилянська Бізнес-Школа](#) тричі визнавалася найкращою бізнес-школою в Україні, згідно з рейтингом, укладеним журналом «Деловой».

За результатами опитування «Лучшие у маркетинге — [2009»](#) НаУКМА посів перше місце в [Україні](#). Згідно з рейтингом [Київського Економічного Інституту](#) ([2011](#) р.) НаУКМА посідає шосте місце в Україні за підготовкою спеціалістів з економіки.

[Києво-Могилянська Бізнес-Школа](#) тричі визнавалася найкращою бізнес-школою в [Україні](#), згідно з рейтингом, укладеним журналом «Деловой». У [2011](#) р. Києво-Могилянська Бізнес Школа виграла в номінації «Best MBA» від [«Kyiv Post»](#).

Табличка про залишення радянської мозаїки на згадку про тоталітарне минуле.

Магістерська програма з європейських та німецьких студій разом з [Єнським університетом](#) була відзначена журналом [«Фокус»](#) як одна з кращих міжнародних університетських програм України.

З часу свого заснування [1991](#) р. НаУКМА позиціонує себе як проукраїнський, національно та політично свідомий

вищий навчальний заклад. Це виявляється у численних акціях та заявах керівництва університету. Крім того, [Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія»](#), що діє при НаУКМА публікує дослідження та документи, що стосуються української історичної пам'яті. Зокрема у серії «Більше не таємно» вийшли раніше не публіковані документи, що висвітлюють такі питання як [Голодомор](#), [УПА](#), [радянські органи державної безпеки](#) та історію козацтва.

Під час [Помаранчевої революції 2004](#) р. НаУКМА був першим українським університетом, який разом із своїм керівництвом відкрито виступив проти фальсифікацій підрахунку голосів. Під час цих подій [Леоніда Кравчука](#) було позбавлено звання [почесного доктора НаУКМА](#) «за дискредитацію ним цього звання».

Випускниця НаУКМА — письменниця [Марина Соколян](#).

[16 березня 2010](#) р. Президент НаУКМА [Сергій Квіт](#) звернувся до освітянської громадськості із закликом «висловитися публічно проти [Дмитра Табачника](#) — особи, неприйнятної на такій важливій та відповідальній посаді, як міністр освіти і науки України». У вересні [2010](#) р. Вчена рада НаУКМА висловила протиприродного законопроекту «Про мови в Україні». У грудні [2010](#) р. Президент НаУКМА [Сергій Квіт](#) звернувся з відкритим листом до Президента, Голови Верховної Ради та Прем'єр-міністра України протиприродного проекту реформи системи освіти України, спрямованої на обмеження університетської автономії. У кінці серпня [2011](#) р. НаУКМА подала до суду на [Міністерство освіти і науки України](#) у зв'язку з «несправедливим розподілом місць державного замовлення на 2011 - 2012 навчальний рік, що має

дискримінаційний характер та завдає шкоди інтересам держави». Відроджена Києво-Могилянська академія виховує спеціалістів, які працюють в провідних державних та приватних компаніях та установах. Серед відомих сучасних випускників НаУКМА журналісти [Андрій Шевченко](#), [Євген Глібовицький](#), прес-секретар президента [Віктора Ющенка](#), [Ірина Ванникова](#), письменники [Неда Неждана](#), [Андрій Бондар](#), [Марина Соколян](#), [Світлана Матвієнко](#), [Богдана Матіяш](#), [Дзвінка Матіяш](#), [Любов Якимчук](#), [Артем Чапай](#), народні депутати [Антон Геращенко](#), [Тетяна Острікова](#), [Борислав Розенблат](#), [Олексій Скрипник](#), [Остап Семерак](#), [Олександр Аронець](#), [Сергій Лабазюк](#) та [Ростислав Павленко](#), міністри [Геннадій Зубко](#), [Олексій Павленко](#) та колишній президент НаУКМА [Сергій Квіт](#), віце-спікер [Верховної Ради VIII скликання Оксана Сироїд](#). Випускник 1996 р. Ігор Когут є керівником [Лабораторії законодавчих ініціатив](#). Випускниця 1999р.

Оксана Маркарова є президентом Інвестиційної групи ІТТ, а випускник 1996 р. Дмитро Тарабакін став директором компанії [Dragon Capital](#). Випускник Києво-Могилянської бізнес-школи [Валерій Пекар](#) є директором компанії «Євроіндекс». За час відродження як сучасного університету тут викладали багато провідних науковців України таких як філософи [Вілен Горський](#), [Мирослав Попович](#) та [Сергій Кримський](#), історики [Михайло Брайчевський](#), [Наталія Яковенко](#) та [Олексій Толочко](#), літературознавці [Соломія Павличко](#), [Тамара Гундорова](#) та [Віра Агєєва](#), мовознавець [Лариса Масенко](#). Деканом-організатором Департаменту журналістики був [Данило Яневський](#). В університеті викладали народні депутати [Григорій Немиря](#), [Микола Томенко](#) та [Артур Білоус](#).

У НаУКМА викладав відомий американський дослідник [Голодомору Джеймс Мейс](#). З лекціями приїздили західні українознавці такі як [Григорій Грабович](#), [Олександра Гнатюк](#) та [Андреас Умланд](#).

АГЄЄВА ВІРА ПАВЛІВНА
(народилася **30 липня 1958 р.**)

Український [літературознавець](#), [літературний критик](#). Доктор філологічних наук (1995).

У [1980](#) р. — закінчила [Київський університет](#). У [1985–1996](#) рр. — працювала в [Інституті літератури НАНУ](#). У [1995–1997](#) рр. — заступник редактора журналу [«Слово і час»](#). Від [1996](#) р. — [професор Національного університету «Києво-Могилянська академія»](#).

Сім'я: Син — В'ячеслав Агеев.

Наукові дослідження

Досліджує проблеми стильової диференціації української літератури [XX ст.](#), особливості розвитку українського [модернізму](#), виявляє зацікавлення феміністською інтерпретацією текстів. З кінця вісімдесятих, від часу утвердження гендерної школи в українському літературознавстві, - одна з найактивніших її представниць, інтерпретаторка гендерних аспектів української культури. Підготувала ряд антологій української прози, видань найчільніших представників українського модернізму, зокрема Лесі Українки, Миколи Хвильового, Олександра Довженка, Майка Йогансена, Віктора Петрова-Домонтовича, Юрія Косача.

Автор статей, рецензій, оглядів у журналах [«Вітчизна»](#), [«Прапор»](#), [«Березіль»](#), «Слово і час».

Одна з провідних дослідниць української літератури XX ст, Віра Агеева у 2012 р. організувала відразу дві книжкові новинки

– перевидання романізованих біографій В.Домонтовича та ґрунтовне дослідження творчості Максима Рильського «Мистецтво рівноваги». Саме вони й стали поштовхом до розмови, що її загальне мотто можна окреслити десь так: відкриття та усвідомлення українського модернізму все ще триває, і на цьому шляху читача чекає багато цікавого.

Досить цікавими, у цьому плані, є думки Віри Агеєвої щодо її праць у руслі сучасного бачення проблеми.

— **Чому ви вирішили написати книжку саме про Максима Рильського?**

— **По-перше**, не буду дуже оригінальною, коли скажу, що цікавіше писати про видатного поета, письменника, ніж про автора другого ряду. **По-друге**, тут ідеться про мій постійний інтерес до київського неокласицизму. І це не лише суто «снобістська» симпатія до письменників, яких не надто гостинно прийняли їхні сучасники, я просто люблю Максима Рильського «читацькою любов'ю», вважаю його одним із найкращих українських поетів ХХ ст. Є й іще спонука – ми, українські інтелектуали, шанувальники літератури, неймовірно щедрі люди, ми легко можемо відкинути таких авторів, як Рильський, мовляв, «та в нас таких – хоч греблю гати!». Насправді це зовсім не так, таких письменників ні в якій літературі немає «хоч греблю гати». Тому книжка про Рильського – це певною мірою «реванш». Пишучи про Віктора Петрова, я ніби гралася в «перевідні картинки», як у дитинстві: перед нами була дуже розмита пляма, що називалася «В.Домонтович», і поступово почали проступати її обриси, деталі, вона ще не достатньо рельєфна й контрастна, але я її вже трішечки відмила, там щось можна впізнати. З Рильським, здавалося, буде інакше: про нього ж багато відомо, багато написано, він класик, є в усіх канонах. А насправді, виявилось, що з ним усе – майже так само, як із «його добрим другом» Віктором Петровим. Монографія Леоніда Новиченка про Максима Рильського була дуже доброю. «Дід», як ми, тодішні молоді аспіранти, називали нашого вчителя Новиченка, таки добре вмів читати тексти. Але в нього був дуже сильний внутрішній редактор і внутрішній цензор. І тому перша частина «Поетичного світу Максима Рильського» мала би бути сильнішою, аніж друга, адже там ішлося про творчість Рильського до 1941 р. Але вона виявилася цікавою лише певними

епізодами. Другу частину написано після 1985 р., і вона вже помітно «вільніша». Так от, сюжет Леоніда Новиченка – це історія про те, як Максим Рильський, «помиляючись», не розуміючи чогось, поступово ставав радянським поетом. Мій сюжет – про те, що Максим Рильський так ніколи і не став радянським поетом. Так само, за великим рахунком, було й з багатьма іншими тодішніми авторами, навіть із Миколою Бажаном і Павлом Тичиною. Тичина, щоправда, щиро намагався, але йому не вдалося: і в тому пояснення його самопародіювань. Узагалі, біографія Тичини трагічна: він сказав «Соняшними кларнетами» все – а невдовзі почався нисхідний шлях...

— **«Тичина не став радянським поетом» – досить гучне формулювання, з огляду і на його нинішній «імідж», і на власне визнання Тичиною правоти маланюкового визначення «від кларнета твого – пофарбована дудка зосталась».**

— Тичина, на відміну від Рильського, повторюся, щиро прагнув стати справжнім радянським поетом. Але міра геніальності, яка була вділена Тичині, не передбачала ставання радянським митцем. Бо справжній радянський поет не міг бути дуже талановитим. І це стосується не лише Тичини, а й усіх великих поетів тієї епохи. До того ж, як сказав у спогадах Леонід Новиченко, «ніхто не знає, що насправді думав Тичина». Навіть такі твори, як «Похорон друга» 1942 р., свідчать: не все в нього було аж так однозначно. Та й історія з Маланюком показує – глибину свого падіння Тичина усвідомлював. Рильський же був від цього всього ще далі, він завжди віддавав «кесарю кесарево», але ніби платив усілякими піснями про Сталіна за можливість писати своє. Ніколи не повірю, що «живіть і радуйтеся, комбайни» він писав серйозно. Це явно автопародія, причому, на відміну від Тичини, автопародія свідомо. До речі, для мене стало відкриттям, що збірка Рильського 1932 р. «Знак терезів», видана після ув'язнення в Лук'янівці, яка є знаком капітуляції, містить наскрізний мотив поета-блзня, придворного співця. Він дуже вже нав'язливо повторюється в багатьох текстах. Це був такий собі автопсихоаналіз. І «третє цвітіння» Рильського після смерті Сталіна – теж ніби «вихід із підпілля» (а в Тичини його вже не сталося, талант був вичерпанним). У кращих текстах п'ятдесятих

Максим Рильський дорівнявся до себе колишнього. Хоча двадцять років духовної пустелі просто так, звісно, не минулися.

Віра Агєєва. Мистецтво рівноваги. Максим Рильський на тлі епохи. – Київ: Книга, 2012

У мене була й ще одна «реваншистська» ідея. Я й зараз вважаю, що феномен київського неокласицизму недооцінено, ми його ще не поставили на належне йому місце, оскільки він значною мірою центрує навколо себе весь український модернізм двадцятих років як мінімум. У мене в книжці є розділ про рецепцію київського неокласицизму. Коли я просто читала рецензії, мені ставало дивно: чому їх так не любили, і то з усіх боків? Звісно, для робітничо-селянських поетів ці професори, які вживали дивні незрозумілі слова, були чужими. Але чому Підмогильний у «Місті» так послідовно іронізує з неокласиків – тут і образ Світозарова, й професор-латиніст зі своєю «непотрібною метрвою мовою»? Їх не любила «Ланка», не любив Підмогильний, не любив Антоненко-Давидович. — **Справді, чому така суцільна «блокада»? Навіть із ВАПЛІТЕ була помітна дистанція.**

— Ну, в Хвильового – до його честі – вистачило інтуїції стати учнем Зерова. Хоча й «творчої дружби» справді не було. Взагалі, це була глибша проблема модернізації літератури. Неокласики тут трохи повторили долю Лесі Українки (вона в якомусь дуже не буквальному сенсі теж була “неокласиком”). Саме Леся Українка дала поштовх настанові на модернізацію як елітарність. Адже українська література другої половини ХІХ століття, проголосивши «каганцювання» та «літературу для домашнього вжитку», суттєво знизила естетичну планку. Наш реалістичний роман не був на рівні аналогічних явищ у сусідніх літературах (натомість двадцять роки – цілком на рівні європейського модернізму). Книжка, яку несли до кожного селянського каганця, мусила бути адаптованою до сприймання отого селянина, а відтак переставала цікавити елітарного читача. Поява ж літератури, орієнтованої на «еліту», принесла дух високого мистецтва і, якщо хочете, високої філології. Отут неокласики – спадкоємці Лесі Українки, авторки, за її власним визнанням, «почитаемой, но не читаемой». І їхня модель елітарного модернізму дуже контрастувала з соціальними обставинами після революції 1917 р. Адже війна й революція «підняли маси», зменшили міське населення, до міста прийшли неосвічені селянські хлопці – а тут якась елітарність. Звісно, це призвело до суттєвого непорозуміння між неокласиками й революційним молодняком. За нормальних обставин, без впливу «позалітературних чинників» на зразок Соловків і Лук'янівки, читач неокласиків з'явився би дещо пізніше. Адже Микола Зеров лише у 1926 р. констатував, що нарешті прийшов читач Лесі Українки. Не випадково упорядкуванням її творів він займався саме тоді. Неокласики знали, що робили, і були насправді найбільш програмовими з усіх тодішніх рухів. Причому ця незадекларована програма зовсім не перекривалася терміном «неокласицизм» (у вузькостильовому розумінні питомим неокласиком – і тут треба погодитися з Юрієм Шевельовим – був тільки Зеров). Київський неокласицизм – це проект модернізації української культури. Він включав у себе і впливи французького модернізму, символізму, неокласицизму. Він мав на меті виховання елітарного читача. Ось чому їх так сприйняли. Попри те, Максим Рильський чимало зробив для наведення мостів, для зв'язку з іншими групами та поколіннями. Це надзвичайно важливо: скажімо, шістдесятники саме тому й не

зробили в літературі всього, що мусили би зробити, бо вони стояли на краю прірви, тобто достатньо не знали своїх попередників. Рильський був одним із небагатьох, хто намагався доносити традицію модернізму до наступників. Іноді – через сприяння перевиданням творів репресованих (без нього, наприклад, не з'явилася б книжка Зерова у шістдесяті), іноді публікаціями спогадів, іноді в усному спілкуванні. Взагалі, Рильський, схоже, був прихильником культуртрегерських «малих справ» і не захоплювався «героїчним чином» (цей романтичний спадок подосі надто популярний в українських читачів). Хоча й для «малих справ» часом була потрібна неабияка мужність, якось для поетичної згадки про Антоновича у 1942 р., коли за таке просто могли розстріляти... За кожної нагоди він писав спогади, де згадував багато проскрибованих імен. Або, скажімо, окреслював зовсім неприпустиме для радянського літературного контексту пряне «гашишне» підсоння київського модернізму 1910-х рр.

Віра Агєєва

— У своїй книжці ви називаєте ХХ ст. «часом ненаписаних мемуарів». Звісно, мовчання багатьох із тих, хто вижив за Сталіна, мало свої об'єктивні причини. Але ж були навіть досить помітні письменники, які дожили до пізніх

вісімдесятих, навіть дев'яностих. І їх тоді, вже коли було можна, майже ніхто не розпитав ні про живі подробиці «Розстріляного Відродження», ні про інші надзвичайно цікаві речі, які вони могли би знати. Чому так сталося?

— Коли я писала про Віктора Петрова, то побачила, що Софія Федорівна Зерова померла у 1985 р., а Богдан Максимович Рильський – у 1992 р. Я справді не встигала зовсім трохи... Нині немає сумнівів, що у другій половині ХХ ст. українські письменники не могли собі дозволити відвертих спогадів і щоденників (навіть щоденник Олександра Довженка за цих умов – несподівана сміливість). Треба збирати по крихтах невеличкі цікаві спогади. Такі, як у Софії Зерової чи Валер'яна Ревуцького. І ще багато чого ми не знаємо. Що ж до пізнішого часу, скажу за своїм досвідом. Я досить довго працювала з Леонідом Новиченком в одному відділі. І він часом міг розповісти у приватній розмові щось дуже цікаве, але писати це він боявся, я думаю. Те покоління – вони просто вже не вірили, що навколо остаточно «відморозило». А ми – ми у широкому сенсі, починаючи від шістдесятників, – ми були недостатньо допитливими, не завжди питали й часто елементарно не знали, що саме треба питати. Якраз Рильському на цьому залежало: він за кожної нагоди намагався щось написати, розповісти, згадати якісь імена. Намагався виховати літературних учнів. Тут ми виходимо на ширшу проблему рецепції нашої культури. У нас же елементарно не написані біографії! І, до речі, ще одна відповідь на питання: «чому Рильський?». Тому що він — один із небагатьох поетів, у кого є академічне видання. Не можна ґрунтовно аналізувати творчість, не маючи академічного видання. Взагалі, треба не так писати історію літератури, як видавати тексти!

— Ви окреслюєте неокласиків як «головних українських модерністів». Багато хто з цим би не погодився, принаймні, суто в стилістичному, а не ідеологічному розумінні.

— Я ніколи не стверджувала, що художня творчість поетів-неокласиків — це «найбільший український модернізм». Я кажу лише про те, що вони були найбільш програмними, вони означили модерністичний канон, вони видали повні видання Лесі Українки та Михайла Коцюбинського, вони наполягали на важливості перекладацької діяльності. Тобто їхня програма була

найбільш модерністською. Ні ваплітяни, ні авангардисти такої програми не запропонували. Тобто в якомусь сенсі аполітичні неокласики були найбільш «політичними» учасниками літературного процесу. Були дуже послідовними. Бо без визначення класичних канонів, публікації класиків жоден модернізм не був можливим. Багатьох дивувало, як у літературній дискусії «правий» Зеров виявився союзником пролетарського письменника Хвильового.

Віктор Домонтович. Самотній мандрівник простує по самотній дорозі. Романізовані біографії / Упор. В.Агєєва. – К.: Спадщина-інтеграл, 2012

Насправді Зеров просто «по-професорськи» перекодував метафоричний стиль Хвильового, сформулював вимоги засвоєння національної традиції, світової традиції, літературної освіти. Та потім неокласики швидко відійшли від дискусії, щойно вона перестала бути виясненням естетичних позицій між самими митцями. Бо розуміли, що нічого «великим літературознавцям» Лазарю Кагановичу та Йосипу Сталіну не доведуть. Натомість мали ілюзорну надію втриматися на маргінесі, обмежитися культуртрегерством (через це й не творили формальних

організацій, а ще – бо не потребували хлібних карток, які видавала радянська влада формалізованим письменницьким групам, а заробляли викладанням). Саме культуртрегерство вважав своїм «синівським обов'язком» Максим Рильський як вихованець Старої Громади, як поет, якого благословила на творчість Леся Українка. Втім, елітарної української культури метрополія дозволити не могла.

Але це все не означає, що неокласики були «найбільшими» модерністами. Ні, звичайно. По-перше, йдеться ж лише про поезію, по-друге, наприклад, Тичина у жодному разі не менший модерніст, аніж Рильський. Принагідно кажучи, між цими двома митцями таки була боротьба за те, хто з них – «поет номер один».

— У вашій книжці проглядається й натяк на сюжет із подібними тертями з Бажаном.

— Не сюжет, лише епізод зі спогадів сина Рильського про те, як Бажан відмовив Максима Тадейовича подзвонити Хрущову й запросити на свій ювілей, хоча той і напрошувався. Богдан Рильський потрактував цю поведінку Миколи Бажана як недобррозичливу.

Але взагалі, звісно, між тодішніми письменниками були різні стосунки, не все було гладко, і смішно думати, ніби вони були ідеальними ангельськи безконфліктними людьми.

— Повертаючись до ілюзій неокласиків «пересидіти на маргінесі» сталінські репресії, хочу запитати: чи була, по-вашому, якась закономірність у тому, хто з українських письменників вижив, а хто ні?

— Ні, закономірності, по-моєму, не було. Я вважаю, це було тасування карт. Адже могли вижити досить «ворожі» письменники, а щиро віддані радянській владі гинули. Варто згадати випадок із Максимом Рильським і Михайлом Семенком. Вони були у тридцяті роки добрими приятелями. У музеї Рильського досі стоїть рояль із написом на кришці «Семенко», викуплений свого часу у його вдови (вони обидва були чудовими піаністами). І якось під час прийняття сталінської конституції, двоє поетів сиділи у ресторані. Семенко запропонував закінчувати й іти слухати радіо, бо зараз виступатиме Сталін, а Рильський тягнув час і явно не хотів іти, аж нарешті Семенко обурився, встав і пішов сам, залишивши друга за столом. Як бачимо, це старання Михайля Семенка не порятувало. Отож, або

Божий промисел, або тасування колоди карт... Саме з такої точки зору я й дивлюся на розмови про те, що якби хтось на когось не написав донос або не назвав імені під тортурами, то з ним нічого не сталося б. Наприклад, дехто твердить, що Петров доніс на Зерова і тим прирік його на загибель. По-перше, досі ніхто не бачив жодного доносу. Знайдіть його! Я впевнена, що доносу не було. Але навіть якби був – це нічого б не змінило. Їх нищило, як косою. Без жодних причин і підстав. Просто великий терор був елементом державного управління.

— Дещо «соціологічне» питання. Чому, на вашу думку, під час «Розстріляного відродження» у Радянській Україні було так мало першорядних жінок-письменниць, порівняно навіть із попереднім періодом та з західною «гілкою» літератури?

— Я думала над цим. Справді, у ранньому модернізмі було як мінімум дві жінки першого ряду – Леся Українка й Ольга Кобилянська – і дуже багато інших цікавих авторок. Згодом, у міжвоєнний період Львів міг гордитися теж щонайменш двома постатями – Іриною Вільде та Наталеною Королевою, визнаними модерністками-елітаристками. Чому був брак письменниць у радянській літературі? Моє пояснення дуже просте й таке ж «соціологічне», як і питання: соціалістичний реалізм не цікавився приватними цінностями, а жінок-письменниць цікавлять якраз особистісніші вартості. Ще Вірджинія Вульф нарікала: писати про війну, про те, що діється на полі бою, важливо, а про те, що відбувається у вітальні, – неважливо, про стосунки матері й дитини – неважливо. Так ось те, що могли сказати жінки, не було потрібно соціалістичному реалізму. Не кажучи вже про нерівність умов для особистісного письменницького розвитку.

— Ваші «підопічні» – і Петров, і Рильський – завжди у своїй творчості намагалися бути поза політикою, поза надмірною злободенністю. Як на їхньому тлі виглядає нинішній контекст, коли письменників намагаються з новою силою залучити у тій чи іншій формі до політики, до змагань між лівими й правими?

— Як на мене, тут немає універсальної моделі. З кінця вісімдесятих років у нас був такий собі «вірус» уявлень про те, що письменник завжди й неодмінно повинен бути поза

політикою. Але ж бувають різні часи та різні автори. Рильський був бодлеріанець, тобто поет, який сам себе ставить поза соціумом, у позицію «проклятого поета». Невипадково слово «юрба» в словнику Максима Рильського до 1932 р. має незмінно негативну конотацію, без жодного винятку. Тобто цей поет зневажає натовп. І це природно для першої чверті двадцятого століття – тоді література, як ніколи, була заклопотана виключно сама собою. Очевидно, що вже після Першої світової війни травматичний досвід Європи вимагав, аби маятник хитнувся в протилежний бік. У сорокові роки неокласицизм видавався справді в чомусь архаїчним.

Віра Агєєва

Показово: у першій чверті ХХ ст. йшлося про символізм, експресіонізм тощо, тобто про стилі, а вже в перші повоєнні роки українські літератори й критики, учасники МУРівських дискусій із подивом усвідомили, що предметами суперечок є не стилі, а системи ідей. Очевидно, заангажований Сартр – не менший художник, ніж незаангажований Бодлер. Інша річ, що до заангажованості чи незаангажованості митець повинен прийти сам, а не бути притягнутим під тиском спецслужб чи інших «спецзасобів».

— Чи є «біографічні новини» про Віктора Петрова? Бо у вашій книжці про нього «Поетика парадокса» було чимало незавершених, непізнаних сюжетів, і ви анонсували, що, можливо, щось з'явиться.

— Я думаю, так. В'ячеслав Брюховецький знайшов у Нью-Йорку багато цікавих документів, яких я не мала, зокрема й текстів Віктора Петрова. Наскільки я знаю, він зараз готує цікаве видання у «Темпорі». Отже, дещо знаходиться. Наприклад, В'ячеслав Степанович відшукав матеріали про батька Петрова. Але найбільш інтригуючої інформації – інформації від СБУ – досі немає. Ця служба вміє берегти секрети.

— **Ви писали, що СБУ збиралося видати книжку про розвідувальні традиції України й обіцяло написати там про Віктора Петрова.**

— Книжку видали, але про Петрова там нічого немає. Я розумію, що воно виглядає захопливо, але, думаю, у реальності там значно менше цікавого, ніж у детективних романах.

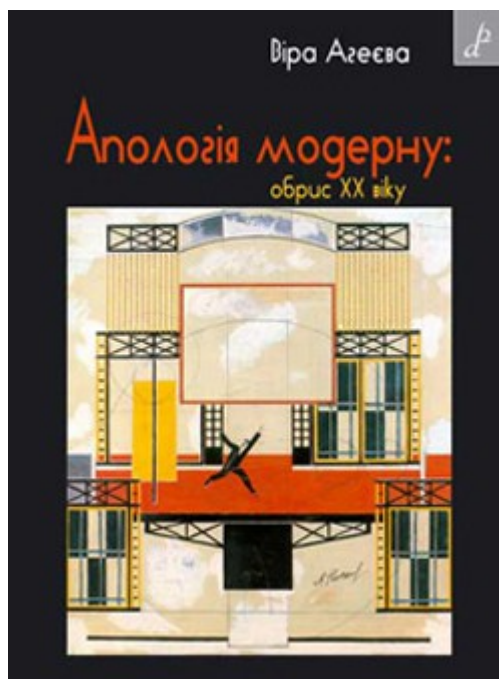
— **Чи дійсно Віктор Петров міг мати дуже важливу розвідницьку місію?**

— Віктор Платонович, якщо не помиляюся, одного разу у нетверезому стані й одного разу у тверезому казав, що його завданням було вбити Гітлера. Гадаю, він просто розважався. Хоча, з іншого боку, він ходив у Вінниці з пістолетом у руках – хто його знає, чого він там ходив? Єдине, що я можу сказати напевно, посилаючись на такого авторитетного свідка, як Юрій Шевельов, — це те, що у «мурівському» середовищі Петров не вів жодної агентурної роботи, нікого з них не видав. Уявіть собі радянського агента, який після викрадення чи втечі лишає по собі на столі книжку «Українські культурні діячі УРСР – жертви большевицького терору». Підозрюю, ті, хто вішав йому у шістдесяті роки Орден Вітчизняної війни, ту книгу не читали, бо це речі не поєднані. За рівнем раціонального мислення він міг би виконувати якусь важливу місію – наприклад, збирати інформацію на окупованій території. Взагалі, йому було дуже добре у МУРі. Тому спасибі радянським спецслужбам за те, що українська література має роман «Без ґрунту» і всі інші його твори, написані у сорокові роки. Вони стократ перекривають усю потенційну шкоду, якої Петров міг би завдати своєю агентурною діяльністю.

— **Філософські твори Віктора Петрова – чи з'являться вони ближчим часом друком?**

— Скільки я знаю, справа йде до доброго кінця. В'ячеслав Брюховецький зібрав чимало його статей, і вони мають вийти

ближчим часом. Це дуже на часі, бо й історіософські, літературознавчі статті Петрова дуже цікаві, здатні змінити наше уявлення про український модернізм.

Віра Агеєва . Апология модерну: обрис XX віку. К. : Грані-Т, 2011

— Багато хто з читачів, обговорюючи «Романізовані біографії» Домонтовича, вагається, чи він симпатизував своїм персонажам, чи знущався з них?

— Звідки ж я знаю, що хотів сказати письменник? Але ясно, що він завжди був іронічним. Домонтович був тим автором, котрий ніколи не довіряв пафосу. Якщо у нас хтось «ламав риториці хребет», за відомим заповітом Верлена, то це Домонтович. Між тим, романтичний пафос був вельми зтяжною хворобою української літератури. Він завжди йшов проти течії. І не можна сказати однозначно, що він любив чи не любив, наприклад, Куліша. Щось йому подобалося, а щось — ні. Як і мені, припустімо, не все подобається, що робив сам Домонтович-Петров. Це діло таке, дехто й досі не може пробачити йому любовного трикутника з Софією та Миколою Зеровими – у нашій країні всі такі цнотливці, що аж страшно. Але я не вважаю кохання до гарної жінки таким моральним переступом, за який треба викидати з класичного канону літератури. Якби не було

любовних трикутників і про них не писали, література була би значно менш цікавою. Навпаки, я вважаю, хтось би мав написати про цю дивовижну жінку. Якщо її любило двоє таких чоловіків, то щось у ній таки мало бути!

— **Звідки береться таке «читацьке моралізаторство»?**

— Багатьом хочеться жити просто. Зараз, як і у 1910-1920-ті рр., епоха ціннісного хаосу. Хочеться якогось ґрунту, сталості, за яку можна було би вчепитися. Відповідно, хтось прагне простоти, так легше жити, а складність сприйняти тяжче. Для того, щоб сприйняти складність, аналізувати її, потрібно робити зусилля, а їх робити не хочеться. Наприклад, іноді кажуть, що не можна міняти принципів. Мене це страшенно дратує: не може людина у двадцять і у п'ятдесят років мати ті самі принципи, якщо у неї, перепрошую, щось є у голові. Досвід для того й існує, щоб щось збагачувати і змінювати. «Життя просте» – це радянська модель. Є вороги, є друзі. Є сонячна радянська країна і неймовірна темінь за радянським кордоном. Тому значно простіше і звичніше сказати «Петров – гад, зрадник». А ще українці традиційно люблять співчувати лише жертвам, і якщо письменник уцілів у всіх катаклізмах ХХ ст., це одразу різко знижує його «привабливість». Насправді ж це ніяк не може бути літературним критерієм.

— **А яке місце, у вашому розумінні, Віктор Петров посідає у нинішньому каноні й контексті української літератури?**

— В українській літературі у ХХ ст. була й подосі є порівняно бідна інтелектуальна романістика. У нас мало інтелектуальної прози. Уже це робить Віктора Петрова одним із ключових письменників минулого століття. Як на мене, він – із першої десятки найкращих авторів.

Праці: Літературний процес 60—80-х рр. — К., 1989. Пам'ять подвигу: Українська воєнна проза 60—80-х років. — К., 1989. Олекса Слісаренко. — К., 1990. Українська імпресіоністична проза. — К., 1994. Екзистенційні мотиви творчості [Миколи Куліша](#) // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». — 1998. — Т. 4. Поетеса на зламі століть. Творчість [Лесі Українки](#) в постмодерній інтерпретації. — К., 1999. [Дон Жуан у світовому контексті](#). — К: [Факт](#), 2002 (упорядник). Три долі: [Марко Вовчок](#) в українській,

російській та французькій літературі. — К., 2002. Їм промовляти душа моя буде. [«Лісова пісня»](#) Лесі Українки та її інтерпретації. — К., 2002. Сорочинський ярмарок на Невському проспекті. Українська рецепція [Гоголя](#). — К., 2003. Жіночий простір: [Феміністичний](#) дискурс українського модернізму: Монографія. — К: Факт, 2003. Київські [неокласики](#). Українські мемуари. — К: Факт, 2003. Проза про життя інших: [Юрій Косач](#): тексти, інтерпретації, коментарі. — К., 2003. Поетика парадокса. Інтелектуальна проза [Віктора Петрова-Домонтовича](#). — К: Факт, 2006. Апологія модерну: обрис ХХ віку. - К.: [Грані-Т](#), 2011. Мистецтво рівноваги. [Максим Рильський](#) на тлі епохи. — [Київ](#): видавництво «Книга», 2012. — 391 с.

Премії: У [1996](#) р. — [Державна премія України імені Тараса Шевченка](#) як співавтору навчального посібника «Історія української літератури 20 століття» в двох книгах (1995). У [2008](#) р. — Премія імені Петра Могили. У [2012](#) р. — Премія інтернет-видання [«Літакцент»](#).

АДАМСОНС ЯНІС
(народився 3 листопада 1956 р.)

Латвійський політик, депутат 6-го, 7-го і 10-го Сейму Латвії, міністр внутрішніх справ Латвії (листопад 1994-1995 рр.), перебував у КПРС, партії «Латвійський шлях», потім був заступником голови Латвійської соціал-демократичної робітничої партії (ЛСДРП), пізніше перейшов у Центр згоди.

Народився 3 листопада 1956 р., туркосами Прейльський район, Латвійська РСР. У 1979 р. закінчив Київське вище військово-морське політичне училище на території «Могилянки».

У 1979-1981 рр. - заступник по політичній роботі командира

ПСКР Тихоокеанського прикордонного округу. У 1984-1985 рр. - заступник по політичній роботі командира ПСКР «496». У 1985-1986 рр. - заступник по політичній роботі командира ПСКР «Амур». У 1981-1984 рр. - помічник начальника політичного відділу по комсомольській роботі (Сахалінська область). У 1986-1987 рр. - старший помічник командира корабля ПСКР (Малокурільское, Сахалінська область). У 1987-1990 рр. - командир ПСКР, капітан 3 рангу-го. У 1990-1991 рр. - заступник начальника штабу частини по розвідувальній роботі (Сахалінська область). У 1991-1992 рр. - заступник командира 2-го навчального центру морських частин прикордонних військ (Знахідка, Тихоокеанський прикордонний округ).

У 1992 р. повернувся до Латвії. З червня 1992 р. - старший офіцер Управління Військово-морських сил Латвії, з 1993 р. - заступник командувача Військово-морських сил Латвії.

У 1994 р. - командувач Державної прикордонної служби Латвії. У 1994 -1995 рр. - Міністр внутрішніх справ Латвії. Депутат 6-го і 7-го Сейму Латвії. У червні 2009 р. обраний депутатом Ризької думи. У жовтні 2010 р обраний депутатом Сейму 10.

Як депутат, здобув популярність розслідуванням гучних скандалів щодо вищих посадових осіб Латвії. Так, був змушений піти у відставку прем'єр-міністр А. Шкеле після того, як Адамсонс звинуватив у педофільії самого Шкеле, а також міністра юстиції Валдіса Біркавса і керівника служби держдоходів Андрейс Сончікса. Звинувачення, однак, не було доведено, а у 2006 р. Адамсонс був засуджений до сплати штрафу у 11700 лат (близько 15000 євро). У зв'язку із застосуванням закону, що забороняв балотуватися у сейм Латвії колишнім співробітникам КДБ, куди входили прикордонні війська, з 2002 р. Адамсонс більше не міг обиратися депутатом. Крім того, на адресу Адамсонс періодично лунають звинувачення у тому, що він співпрацює з російськими органами держбезпеки.

Адамсонс оскаржив заборону балотуватися в ЄСПЛ, який у червні 2007 р. прийняв рішення на користь Адамсонс шістьма голосами проти одного. У вересні 2008 р. уряд Латвії вирішив оскаржити Рішення у Великій палаті ЄСПЛ, але суд його скаргу відхилив.

У 2009 р. обраний у Ризьку думу, а у 2010 р. - у Сейм.

АНТОНСЬКИЙ АНТОН АНТОНОВИЧ
([1762](#) — 6 ЧЕРВНЯ [1848](#) рр.)

Вітчизняний учений, [педагог](#), просвітитель, видавець і літератор.

Антон Антонович Прокопович-Антонський народився у місті Прилуки (тепер Чернігівська область) у родині священика шляхетського походження. Освіту здобув у [Києво-Могилянській академії](#); слухав курси найкращих її [викладачів](#). У [1782](#) р. вступив до [Московського університету](#). За успіхи у навчанні його двічі нагороджували срібними медалями. У [1784](#) р. став [бакалавром](#) Московського учительського інституту.

По закінченні університету працював ад'ютантом кафедри енциклопедії та натуральної історії, де першим почав викладати [нелатинською](#), а [російською мовою](#).

У [1790](#) р. став екстра ординарним [професором](#) натуральної [історії](#), з [1794](#) р.— ординарним професором і завідувачем кафедри сільського господарства і мінералогії. Упродовж [1808–1818](#) рр. шість разів обирався [деканом](#) фізико-математичного факультету.

У [1818–1826](#) рр.— [ректор](#) Московського університету. З [1813](#) р.— член [Російської академії наук](#).

Роботу в університеті творчо поєднував з роботою у Шляхетському університетському пансіоні, де обіймав посади професора, завідувача кафедри (з [1789](#) р.), [інспектора](#) (з [1791](#) р.)

та директора ([1818–1824](#) рр.). Доклав чимало зусиль для досягнення високого рівня освіти, залучав до цього найкращих викладачів університету. З пансіону вийшли відомі діячі і письменники [В. А. Жуковський](#), В. Ф. Одоевський та ін. Одночасно Антонський вів плідну наукову і педагогічну діяльність у Московському університеті, брав участь у роботі Російської академії.

Антон Антонович Антонський — автор багатьох праць, зокрема педагогічних: «Читання для серця і розуму», «Про виховання» та ін.

АРОНЕЦЬ ОЛЕКСАНДР РОМАНОВИЧ (народився [23 квітня 1988](#) р.)

Український громадський та політичний діяч, депутат Київської обласної ради, заступник голови громадської організації «Всеукраїнська Люстрація», активіст партії [Всеукраїнське об'єднання «Свобода»](#). Кандидат у депутати до Київської обласної ради на місцевих виборах 2010 р.

Кандидат у народні депутати України на виборах у 2012 р. Кандидат у депутати до Київської міської ради по 56 виборчому окрузі у 2014 р.

З 26 червня 2014 р. — депутат Київської облради. Позиціює себе як [націоналіст](#).

У 2010 р. закінчив правничий факультет [Національного університету «Києво-Могилянська академія»](#).

У 2009 р. почав активну громадську роботу. Зокрема учасник багатьох акцій проти незаконних забудов історичних пам'яток, за що піддавався репресіям з боку режиму Януковича. На акції проти незаконної забудови «Гостинного Двору» отримав побої від працівників міліції. З 2010 р. брав участь в організації українських кінофестивалів по Україні, серед яких «Відкрита Ніч», «Тиждень кіно Юрія Ілленка», «Тиждень кіно Олександра Довженка».

У 2009 - 2014 рр. — заступник голови громадської організації «Всеукраїнська Люстрація». Взяв активну участь у Всеукраїнській акції захисту української мови, у рамках якої у Києві захистили права україномовних споживачів та клієнтів закладів громадського харчування та інших публічних закладів, серед яких мережа ресторанів «Реприза» та мережа крамниць «Мегамаркет».

З 2009 р. член [Всеукраїнського об'єднання «Свобода»](#). Активний учасник багатьох загальноукраїнських акцій протесту. Зокрема, за участь в акції протесту проти приїзду російського [патріарха Кирила](#), був незаконно затриманий міліцією.

Активний учасник [Революції гідності](#). На революційному Майдані з першої ночі — 21 листопада.

Під час тих буремних подій здійснював онлайн відео-трансляції. Транслював з усіх «гарячих» точок, з вулиці Банкової 1 грудня, з вулиці Грушевського 19 січня, вулиці Інститутської тощо. За допомогою інтернет-каналу «Аронець-live», який ретранслювали різні загальноукраїнські телеканали, а також деякі міжнародні, багато українців з усього світу змогли дізнатись правдиву інформацію про події на Майдані.

Дописувач сайту [«Українська правда»](#). Нині транслює деякі події з участю [ВО «Свобода»](#).

БАРАНОВИЧ ЛАЗАР

(1620 — 1693 рр.)

Український церковний, [політичний](#) діяч другої половини [XVII ст.](#) Архієпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський Московської Православної Церкви.

Народився: 1) ймовірно, у 1595 р., походив з родини греко-католиків у ВКЛ; у 1620 р. в Україні. Існують припущення, що його батьківщиною була Чернігівщина.

Навчався у школі [Київського Братського Богоявленського монастиря](#). Остаточну освіту отримав у колегіях Вільно (тепер [Вільнюс](#), [Литва](#)) і єзуїтській [Каліша](#) (тепер [Польща](#)).

З початку 1640-х рр. викладав у [Києво-Могилянській колегії \(академії\)](#) (або від 1642 - 1647 рр. викладав польською, латиною у колегіумі Київського братства), з у 1647 р. став ректором у Гощі.

З [1650](#) р. — її [ректор](#) й ігумен Братського училищного монастиря, а з 1651 або 1652 р. — і Києво-Кирилівського монастиря.

У 1651 р. залишив академію і мешкав у монастирях Києво-Кирилівському, Куп'ятицькому і Дятиловецькому. З 1653 р. завідував Єлецьким монастирем Чернігівської єпархії.

8 березня [1657](#) р. у Ясах митрополитом Гедеоном Молдавським рукопокладений на єпископа Чернігівського; але старий архієпископ Чернігівський Зосима був живий, тому поселився у Новгород-Сіверському Преображенському монастирі і до смерті Зосими у Чернігівській єпархії було два єпископи.

Петропавлівська церква [Спасо-Преображенського монастиря](#). [Новгород-Сіверський](#)

Близько 1666 р. призначений місцеблюстителем Київської митрополії. У [1657](#) р. висвячений на [Чернігівського](#) і [Новгород-сіверського єпископа](#).

8 вересня 1667 р. зведений у сан архієпископа. У [1674](#) р. заклав [друкарню](#) при [Спасо-Преображенському монастирі](#) у [Новгороді-Сіверському](#), у [1679](#)-му р. переніс її до [Чернігова](#). За його життя було надруковано понад 50 книг. У [1657](#) р., [1659–1661](#) рр., [1670–1685](#) рр. він був місцеблюстителем [Київської митрополичої кафедри](#). У 1692 р. звільнений на спочинок. Помер 3 (13) вересня 1693 р. Похований у Чернігівському Борисоглібському монастирі.

У церковних справах проводив політику орієнтації на [Московську Патріархію](#), проте не погодився вийти з-під юрисдикції [Константинопольського Патріарха](#) і висвятитися на [митрополита](#) у [Москві](#).

Архієпископ Лазар піклувався про відбудову зруйнованих храмів і монастирів і про влаштування нових. При ньому були засновано три монастирі: Шуморовський у Мглинському повіті,

Андрониківський у Соснинському повіті і Пустинно-Рихлівський у Крелевецькому повіті. Відновлений з руїн і прикрашений кафедральний Новгород-Сіверський Спаський монастир, у якому кафедра Чернігівського архієпископа залишалася до 1672 р.

У 1669 р. переконав гетьмана Многогрішного послати у Москву посольство із проханням про прийняття Малоросії у підданство і про підтвердження козацьких вольностей. Членам цього посольства було доручено вимагати, щоб російський уряд не віддавав полякам Києва -

« цього першопрестольного граду царства Руського, від якого споконвіку на всю Русь засяяла благодать Божа».

На збереженні Києва особливо наполягали і архієпископ Лазар Баранович, і гетьман Многогрішний, колишній митрополит Іосиф (Тукальський) і інші. Під їхнім впливом цар Олексій Михайлович вирішив цілком приєднати Київ до Росії.

У той же час архієпископ Лазар наполягав на самостійності Київської митрополії. Він був незгодний із прагненням Москви підпорядкувати її собі на положенні звичайної єпархії і боровся за збереження прав українського духівництва. Мабуть, тому, коли з'явилася можливість поставити для Києва православного митрополита, то був обраний не він, а [Гедеон Святополк-Четвертинський](#).

Учнем Барановича був [Іван Мазепа](#), який навчався у Києво-Могилянській колегії у 1650-і рр., коли Лазар Баранович був у ній ректором.

Лазар Баранович мав значний вплив як на церковне, так і на суспільно-політичне життя Гетьманщини. Думка архієпископа враховувалась при виборі гетьманів, призначенні воєвод, наданні всіх духовних посад на Лівобережній Україні. Автора кількох богословських трактатів, книг поезій, проповідей шанувала й творча громадськість. Занепокоєний зневаженням православ'я у Польщі, Лазар Баранович, як і багато українських церковних діячів, бачив порятунком для збереження віри у протекції Москви над Києвом, який через агресивні наміри сусідніх держав, старшинську боротьбу за лідерство мав недостатньо сил для самостійного існування.

Поряд із цим архієпископ був рішучим противником втручання Московського патріархату у справи Київської митрополії, російської присутності в Україні. Сучасники

доносили у Москву слова Лазаря Барановича:

«Треба нам того, щоб у нас, у Малій Росії, й нога московська не постояла, а коли великий государ не виведе « своїх ратних людей із міст, гетьман хоча й сам пропаде, та й Московське царство погубить, як вогонь: і запалену річ спалить, і сам вигасне».

Обставини 1688–1690 рр. єднали гетьмана і старого архієпископа не тільки церковно-політичними справами. У своїх збірках віршів, проповідей Лазар Баранович сповідував ідеал людини, здатної згуртувати український народ, указати йому шлях до кращого життя, до національної злагоди.

Гетьман, маючи велику бібліотеку, збирав усі книжкові новинки. Завдяки ж Лазарю Барановичу — книговидавцю, автору понад 1500 власних віршів, Чернігів у другій половині XVII ст. надрукував найбільшу кількість поетичних збірок літераторів України. На початку 1689 р. Іван Мазепа відвідав Чернігів і був посвячений у проблеми Чернігівської друкарні.

У кінці 1691 р. здоров'я архієпископа погіршилось. [Іван Мазепа](#) з німецьким Лазарем Барановичем спільно погодили питання про призначення архієрею помічника щодо управління Чернігівською єпархією. Помер 3 вересня 1693 р.

[Лазар Баранович](#) — автор кількох книг. Зокрема, опублікував збірки проповідей: «Меч духовний» (1666, 1668), «Труби словес проповідних» (1674, 1679).

У відповідь на працю [єзуїта](#) Бенедикта Павла Бойми [пол.](#) «Stara wiara» видав у 1676 р. релігійно-полемічний трактат [пол.](#) «Nowa Miara Stary wiary». Документальний матеріал з [історії України](#) другої половини [XVII ст.](#) містить листування Барановича з сучасниками.

У 1671 р. надрукував збірку на тисячу поезій польською мовою «Лютня Аполлонова» ([пол.](#) «Lutnia Appollinowa»). У них автор прославляє Бога, апостолів, пророків, янголів, святих. Кілька віршів написано на морально-дидактичні теми, інші — про сонце, місяць, про різні місяці року, про жнива і про погоду, про мороз і вітер, про музику і спів тощо. Більшої виразності автор досягає у патріотичних віршах, де йдеться про боротьбу з турками і татарами.

Твори написані за правилами шкільної польської поезики — це здебільшого одинадцятискладові вірші з цезурою посередині,

обсягом від двох рядків до кількох сторінок, із парним римуванням, алітераціями тощо. Були тут і так звані фігуральні вірші з означенням хреста, але без ніякого змісту.

БАРВІНОК ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ
([22 липня 1879](#) — [1943](#) рр.)

Український [історик](#), магістр [богослов'я](#), історик [церкви християнської](#), [бібліограф](#), [письменник](#), діяч [УНР](#), [візантолог](#), викладач [українознавства](#) і історії, почесний громадянин [Чернігівщини](#), науковий співробітник [ВУАН](#), археолог, працівник [УНІК](#), видатний [архівіст](#), [живописець](#).

Володимир Барвінок народився у [1879](#) р. у сімейному маєтку, розташованому на Чернігівщині у селі [Охрамієвичі](#), де його предки жили протягом понад ста років.

Барвінок навчається у Чернігівській Духовній Семінарії, де вивчає давні та сучасні іноземні мови, філософію, образотворче мистецтво та прикладні науки. Закінчує семінарію з першим розрядом у [1901](#) р. У [1905](#) р. закінчує [Київську духовну академію](#), де його вчителем був відомий літургіст А. А. Дмитрієвський, нині [Національний університет «Києво-Могилянська академія»](#). Того ж року одружився з Євгенією Воловік, родом з [Умані](#). Барвінки мешкали на [Подолі](#), вул. Фрунзе, 31.

У період з [1905 - 1917](#) рр. проживає у [Петербурзі](#), де народжується його син Борис.

З [1905 - 1908](#) рр. навчається у [Санкт-Петербурзькому археологічному інституті](#), з [1908 - 1911](#) рр. — на історично-філологічному факультеті [Петроградського університету](#), де отримує ступінь магістра [богослов'я](#). З сім'єю він часто відвідує Київ.

В.Барвінок в Санкт-Петербурзі, 1907

До кінця [1917](#) р. працював у центральних установах [Священного синоду](#).

Одночасно ([1912–1917](#) рр.) викладав історію у [Петроградському реальному училищі А. І. Гельда](#).

З початком [революції](#) В.Барвінок негайно вертається на батьківщину до Києва й потрапляє до серця подій навколо [української незалежності](#). У [1918](#) р. В. Барвінок у якості видатного бібліографа та книгознавця сприяє комплектуванню фондів щойно створеної [Національної бібліотеки Української Держави](#).

У період від [1918 - 1919](#) рр. працює на [Українську Державу](#), пізніше [Українську Народну Республіку](#) у департаменті сповідань (пізніше департамент перетворюється на міністерство сповідань).

Метою роботи цього відомства, зокрема і Володимира Барвінка, була державна політика щодо Церкви. Міністерство

вимагало від Церкви [українізацію](#) церковних справ та незалежність ([автокефалію](#)) Української Православної Церкви від [Московського Патріархату](#). Завдяки міністерству сповідань зав'язувались міцні партнерські стосунки між українською державою та Церквою. Одночасно з роботою при міністерстві УНР Барвінок викладав літературу та українознавство у київській технічній школі.

З відступом [армії УНР](#) із Києва й падінням незалежної України, В. Барвінок залишається у окупованому Києві та переходить до наукової діяльності.

У період [1919–1928](#) рр. працює у історико-філологічному відділу [Української Академії Наук](#), після [1921](#) р. Всеукраїнської Академії Наук. Незважаючи на початок репресій та складні матеріальні умови, історико-філологічний відділ завзято займався поширенням української мови у научних галузях. 30 серпня 1924 р. Володимир Барвінок став секретарем комітету, який було створено наприкінці серпня [1924](#) р. з нагоди 350-річчя друкарської справи в Україні при Археографічній Комісії [ВУАН](#), яку очолював [Михайло Грушевський](#). Метою існування комісії було створення наукового опису видань, надрукованих на території етнографічної України у XVI–XVIII ст.

Від [1924 - 1933](#) рр. В. Барвінок працює у архіологічному комітеті Всеукраїнської Академії Наук. Одночасно, у період [1924–1925](#) рр., — нештатний постійний співробітник академічної бібліотеки у Михайлівському саду.

Барвінок також працює в [Українському Науковому Інституті Книгознавства](#), де видає і до нині цінний твір «Загальний огляд стародруків київських бібліотек». У передслів'ї до цього твору Барвінок робить ризиковий на той час крок — критикує недостатнє фінансування Всеукраїнської Академії Наук і підкреслює, що київські старі видання принципово відрізняються від московських. Від [1928 - 1930](#) рр. — секретар Софійської комісії ВУАК та мистецького відділу ВУАК. У [1930](#) р. народився онук Юрій. Софійська комісія займалась збереженням [Софійського собору](#), що було дуже актуально у 30-х рр., коли радянська влада спрямовано руйнувала українську архітектурну спадщину. Існує думка, що діяльність Софійської комісії дозволила зберігти безцінний для України Софійський собор від трагічної долі, яку спіткав [Михайлівський Золотоверхий собор](#).

Загальний огляд стародруків київських бібліотек, 1924

У середині 30-их рр. велика домашня бібліотека В.Барвінка була передана до Київського університету, де вона стала базовою для ряду наукових відділів. У період [1930–1933](#) рр. Барвінок працює секретарем Всеукраїнського археологічного комітету (ВУАК), який координував всю археологічну діяльність в Україні.

У [1937](#) р. його сина Бориса арештовують, і Володимир його більше не побачить. Це не було першим випадком репресій проти близьких В. Барвінка, його сімейне оточення перебувало у постійному стані страху, вони зазнавали арештів спочатку з боку [ДПУ](#) (ГПУ), потім [НКВС](#) (НКВД). До кінця своїх днів Барвінок працював над статтями слов'янської й української тематики, але велика кількість статей не була ніколи надрукована. Під час німецької окупації Барвінок залишається у Києві.

У [1943](#) р. помер природньою смертю у власній квартирі на Подолі.

Краєвид української провінції, 1902

Працював у багатьох різноманітних галузях, у першу чергу його цікавила історія України, історія слов'янських народів та українське стародрукарство. Автор праць з історії православної церкви та її діячів, статей історично-юридичного змісту. Описував стародруки київських книгозбірень, Щекавицької та Андріївської церков, латинські та польські стародруки в архівах і бібліотеках Москви та Петербургу. Допомагав академіку М. І. Петрову у підготовці досліджень з історії староукраїнського письменства. Самим відомим його твором є «Нікіфор Влеммід і його твори», який і за наших часів є предметом обговорення серед науковців. Більшість його статей друкувались у журналах та газетах.

Наступний перелік є лиш незначною частиною його творів:

- «Час походження проздравних велічалій і обраних псалмів» (Київ, 1910)
- «Нікіфор Влеммід і його твори» (Київ, 1911, магістерська дисертація).
- «Об обязанностях государей по воззрению Никифора Влеммида» (Киев, 1911).
- Ученолитературная деятельность проф. В. Ф. Павлицкого // Церк. вест. № 31 (1911)

- «Символизм русской иконописи 16–17 вв.» (Київ, 1912)
- «Давня боротьба руских с немцями» (Петроград, 1915)
- «Загальний огляд стародруків київських бібліотек» (Київ, 1924).
- «Огляд бібліографії церковно-слов'янських стародрукованих книг» (1925 г.).
- «Роля балканських слов'ян в історії Візантії за IV-го Хрестового походу» // Юбіл. зб. на пошану академіка Д. Й. Багалія. (Київ, 1927).

Також він є і автором рецензій: «Огієнко. Історія українського друкарства. Т. 1» // «Зап. Істор.-філол. відділу», Київ, 1926, кн. 7–8; [«С. І. Маслов. Українська друкована книга XVI–XVIII ст...»](#) // Там само; «Свенціцький. Іконопис Галицької України XV-XVI ст.» // «Хроніка археології та мист-ва», К., 1930, ч. 2.

Володимир Барвінок був талановитим живописцем, відображав краєвиди української провінції у стилі [імпресіонізму](#).

Володимир, дружина Євгенія, син Борис та члени обох родин

Володимир Барвінок — прямий нащадок козацького отамана [Івана Барвінка](#), який заснував місто [Барвінкове](#) на Харківщині та брав активну участь у [визвольних війнах під](#)

[проводом Б.Хмельницького](#) й наступних козацьких повстаннях. Легенди про козака — родопочатківця передавались кожному новому поколінню.

Частина родини Барвінків під час російського терору під проводом Петра Першого в Україні [1709](#) р. переселилась на [Чернігівщину](#).

Батько Володимира, Барвінок Іван Іванович, був першим киянином Барвінківського роду. Існує версія, що кожного наступного нащадка чоловічого роду родини Барвінків називали Іваном у честь козацького отамана, але з переїздом до Києва, починаючи саме з Володимира Барвінка, цю традицію зупинили за неактуальністю.

Дружина Володимира, Євгенія Воловік, національно свідома українка, часто з'являлась на фотокартках у національній вишиванці, киянка, сім'я родом з Умані.

Син Володимира, [Барвінок Борис Володимирович](#), Інженер шляхів сполучення. Закінчив інститут у 1929 році.

У [1937](#) р. — випускник факультету техніків-мостовиків. Вчителем Бориса був видатний український вчений [Патон Євген Оскарович](#).

У [1937](#) р. Бориса репресовано за політичними мотивами та присуджено до 10-річного строку позбавлення волі. До [1940](#) р. його перетримують у [Ленінградській тюрмі Хрести](#), після чого він був засланий на північ [Росії](#).

Залишається живим тільки через свою спеціальність. Після закінчення терміну у [1947](#) р. його, як доброго фахівця, примусово змушують залишитись до [1952](#) р. на будівництві залізничних мостів.

Борис повернувся у Київ, де продовжував працювати за фахом. Помер у [1982](#) р.

Після падіння української держави та з приходом радянської влади до Києва, молодший брат Володимира, Миколай Іванович, [1894](#) р. народження, від'їжджає до іміграції у Францію, де залишається у Парижі.

У [1936](#) р. він з дружиною переїжджає до [Сполучених Штатів Америки](#).

БЕЗБОРОДЬКО ОЛЕКСАНДР АНДРІЙОВИЧ
(1747 — 1799 рр.)

Козацький полковник, член Російської Академії, почесний член Академії Мистецтв, царський сенатор, світліший князь Російської імперії, канцлер уряду Катерини II, мав значний вплив на царя Павла I, добився відновлення Генерального суду і деяких інших установ Гетьманщини, скасованих за Катерини II.

Народився 14 (25 березня) 1747 р. у колишній гетьманській столиці — стародавньому українському місті Глухові у сім'ї генерального писаря козачого війська.

У 1765 р. закінчив навчання у Києво-Могилянській академії

У 1765 — 1772 рр. був бунчуковим товаришем

У 1767 - 1768 рр. — член Генерального суду

Брав участь у російсько-турецькій війні 1768—1773 рр., де командував різними українськими полками, які входили до складу армії генерал-губернатора України Петра Рум'янцева.

У переговорах, що закінчилися підписанням у 1774 р. Кючук-Кайнарджійського миру, Олександр Безбородько проявив виняткові дипломатичні здібності й домогся відмови Туреччини від її прав на Крим та Кубань.

У листопаді 1780 р. був зарахований до Колегії іноземних справ. У жовтні 1784 р. Безбородько був обраний членом Російської академії. у 1786 р. отримав титул графа і був призначений членом Ради Її Імператорської Величності. З кінця 1780 р. був щоденним доповідачем Катерини II з усіх найважливіших питань.

14 лютого 1787 р. приймав у Києві у Маріїнському палаці,

коли там перебувала Імператриця венесуельського політичного діяча Франсіско Міранду.

У кінці 1791 р. Безбородько уклав з Туреччиною так званий Ясський мирний договір. За цим договором Туреччина відмовилась на користь Росії від земель між річками Буг та Дністер.

За укладення Ясського мирного договору отримав найвищу нагороду Росії — орден Андрія Первозванного

У квітні 1797 р. Павло I надав Безбородькові титул найсвітлішого князя Російської імперії і призначив його на найвищу державну посаду — канцлером. Безбородько мав великий вплив на Павла I і домогся від нього відновлення в Україні Генерального суду й деяких інших установ Гетьманщини, скасованих Катериною II.

Безбородько зробив значний внесок у розвиток культури своєї Батьківщини. Кохаючись в українській історії, він склав повний список гетьманів України, генеральних суддів і підскарбіїв, генеральних осавулів, писарів, хорунжих, а також полковників дев'яти українських полків, які становили військо гетьмана.

Родинний герб Безбородьків

Він наводить близько трьохсот прізвищ людей, які входили до вищих військових та цивільних органів управління України, даючи деяким з них короткі, але влучні характеристики. Деякі

дослідники вважають саме Безбородька автором знаменитого анонімного твору «Історія русів».

Ним зібрана унікальна колекція картин, бронзи й фарфору, яка, за відгуками сучасників, свідчила про витончений смак власника.

Зараз більшість картин Безбородька перебуває у Росії в Ермітажі та Російському музеї Петербурга, частина - у Ніжинському університеті.

У 1805—1817 рр. на надані ним кошти у старовинному полковому місті Ніжині був заснований лицей, пізніше перетворений на гімназію, а ще пізніше на історико-філологічний інститут ім. князя О. Безбородька (нині Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя).

Олександр Безбородько помер 17 квітня (6 квітня ст. ст.) 1799 р. і був похований в Олександро-Невській лаврі у Петербурзі.

БЕРЕЖАНСЬКИЙ ПЕТРО ІВАНОВИЧ (м. н. невід. – м. с. невід.)

Співак, перекладач. Вірогідно, був сином відомого українського православного діяча на Волині [Івана Бережанського](#) з роду [Бережанські](#), який після придушення повстання міщан в Острозі у [1636](#) р. втік до Києва, рятуючи своє життя.

Петро Бережанський навчався у [Києво-Могилянській Академії](#), співав у її капелі. [8 квітня 1652](#) р. прибув до Москви на чолі великої групи співаків (Г. Іваненко, Я. Ілленко, М. Биковський, І. Нектарев, Р. Павленко, С. Тимофієнко та ін.). Пізніше з Києва прибув ще один співак - Олександр Василенко, котрий після місячного перебування у Москві відпросився до Києва. Шість співаків пішли до Московського Андріївського монастиря, до Хору государевих півчих дяків, а Бережанський з іще одним співаком, вірогідно, також студентом КМА, мав перекладати у Посольському приказі на Троїцькому подвор'ї книгу [Петра Могили](#) «Літос». Згодом переведений на проживання у Замоскворіччя до майстра-кравця Карпа Кривоного; там і було завершено переклад «Літосу». Після цього Бережанський повернувся до Посольського приказу, де, ймовірно, працював

перекладачем.

Бережанський просив царя і патріарха Никона дозволити йому жити у Дудинському монастирі Новгородського повіту, де проживали українські ченці-емігранти з Прилуцького Густинського Свято-Троїцького монастиря, котрі виїхали до Московської держави ще у травні [1638](#) р. після поразки повстання 1637 - 1638 рр.

Це прохання не було задоволене. У червні [1652](#) р. Бережанський писав до царя [Олексія Михайловича](#), прохаючи дати обіцяне жалування йому й іншим київським співакам, бо вони помирають «голодною та студеною смертю». Йому призначили «10 денег замість 6 щоденного корму». У червні [1652](#) р. з цього приводу писали до царя й інші співаки, прохаючи дозволу повернутися до Києва, але, вірогідно, не дістали позитивної відповіді. Бережанський просив також про повернення в Україну або переведення до Московського Андріївського монастиря чи Московського Донського Богородицького монастиря. Вірогідно, отримав відмову. 5 тижнів він прожив у київського майстра-будівничого Варнави, потім захворів і пішов через [Калугу](#) до [Брянська \(1655\)](#), де зупинився у Брянсько-Свенському Успенському монастирі Орловської єпархії. Там на нього доніс Ілля Зам'ятій, стряпчий цього монастиря, про те, що Бережанський хоче втекти за кордон. На допиті Бережанський відкинув це звинувачення, однак за наказом брянського воєводи Г. Д. Долгорукова його було заарештовано. Подальша доля його невідома.

БЕРЕЗИН ПАВЛО НИКИТИЧ
(У ЧЕРНЕЦТВІ ПЛАТОН)
([1788](#) — 23 ([4](#)) [серпня 1828](#) рр.)

Церковний діяч, [ректор](#) Київської духовної академії, архімандрит Дмитровського Борисоглібського монастиря.

Народився у 1788 р у с. Павловське Владимирської губернії у родині сільського священника. У 1805 р. вступив до Владимирської духовної семінарії. По її закінченню, навчався у Московській духовній академії (1814-1818 рр.). Навчання закінчив зі ступенем магістра і залишився викладачем у академії, також обіймав посаду інспектора.

З 1820 р. був дійсним членом академічної Конференції та членом духовно-цензурного комітету.

У 1822 р. стає екстраординарним професором. Викладав герменевтику і тлумачення Святого Письма.

20 грудня 1818 р. прийняв чернечий постриг. 25 вересня 1821 р. призначений ігуменом Миколаївського Угрешського монастиря, проте вже у 1822 р. переведений «з поваги до особистих здібностей» у архімандрити Дмитровського Борисоглібського монастиря.

У 1826 р. очолив Віфанську академію. У червні 1828 р. був призначений ректором Київської духовної академії. Однак у зв'язку із хворобою він не міг брати реальну участь у керівництві академією. Пробувши у Києві не більше місяця, помер 23 липня 1828 р.

БЕРЕЗОВСЬКИЙ МАКСІМ СОЗОНТОВИЧ (16 [жовтня 1745](#) — 22 березня [1777](#) рр.)

Український [композитор](#), диригент, співак. Класик європейської музики.

Автор першої української та російської опери ([«Демофонт»](#)). Разом з іншим українцем [Дмитром Бортянським](#) вважається творцем класичного типу російського хорового концерту.

Народився у [Глухові](#) на [Сумщині](#) в козацькій родині, у місті, де виховувалися музики для роботи при дворі російських

імператорів (див. [Глухівська музична школа](#)). Вищу освіту здобув у [Києво-Могилянській академії](#), де почав писати власні твори.

У [1758](#) р. через виняткові вокальні дані відряджений до [Петербургу](#), де став солістом у Придворній співацькій капелі князя Петра Федоровича. Там познайомився з тогочасною європейською музикою.

У [1759-1760](#) рр. виступав як співак-соліст в Італійській оперній групі в [Оранієнбаумі](#) та Петербурзі.

У [1769](#) р. відряджений до [Італії](#) на навчання у Болонській філармонічній академії, де брав уроки у відомого композитора та історика музики падре [Джованні Батіста Мартіні](#), у якого навчався близько восьми років. Аби мати право бути капельмейстером, витримав іспит [15 травня 1771](#) р. на звання академіка філармонії в Болоньї разом з чеським композитором на ім'я [Йозеф Мислівечек](#).

Закінчив Академію з відзнакою. Варто зазначити, що у ці ж роки у Болонській академії навчався ще юний [В.А. Моцарт](#). У [1771](#) р. отримав звання [італійський](#) maestro di musica і обраний членом Болонського філармонічного товариства.

До [1773](#) р. єдина закінчена опера — [«Демофонт»](#) — була поставлена у [Ліворно](#) на карнавальні свята. Таким чином він став першим українським (а також і російським) автором опери.

На початку [1774](#) р. разом з ескадрою російських кораблів під керівництвом Олексія Орлова повернувся у [Петербург](#), де зіткнувся із байдужістю урядовців. Йому обіцяли місце директора Кременчуцької музичної академії, але цьому проекту не судилося здійснитись. Був зарахований (без посади) церковним півчим і капельмейстером Придворної співацької капели.

Постійні нестатки, неможливість знайти застосування своїм творчим силам привели композитора до нервової недуги. [22 березня 1777](#) р. помер.

У 1820-х р. у російській літературі поширилась версія про його самогубство, проте біограф композитора М. Рицарева аргументовано відкидає її як безпідставну. Трагічна доля судилася творам Березовського — вони або припадали пилом, або взагалі були знищені. Більшість творів Березовського збереглася у рукописах. Були видані тільки поодинокі композиції, які, власне, й принесли йому світову славу.

Відомий як композитор, автор духовних концертів, що написані ним після повернення з Італії (найпопулярніший концерт «Не отвержи мене во время старости»). Він поєднав у своїй творчості тогочасний досвід західноєвропейської музичної культури з національними традиціями хорового мистецтва. Разом із [Д. Бортнянським](#) створив новий класичний тип хорового концерту.

Духовні музичні твори охоплюють Літургію, причасні вірші, хвалебну пісню і ряд концертів, із яких збереглася лише невелика частина. Окрім церковнослов'янських текстів Березовський використовував також тексти англійською (хвалебна пісня) та німецькою мовами.

У [літургії](#) композитор використовує характерні для партесної музики постійне гармонічне багатоголосся, зіставлення туттійних і ансамблевих епізодів, метр — 3/2 та 4/2.

Причасні вірші написані на тексти псалмів переважно подячного характеру, у Березовського вони знайшли ліричне втілення (за винятком «Радуйтеся праведнії» і «Хваліте Господа з небес» № 3 урочисто-панегіричної образності). Хорова фактура досить різноманітна, окремі твори мають постійну гармонічну фактуру (напр. «Хваліте Господа з небес» № 1), інші поєднують гармонічну з імітаційною («Во всю землю»), або використовують поліфонічну («Блажені яже ізбрал»), зокрема, [фугу](#) («Хваліте Господа з небес» № 2). Ще яскравіше ніж у Літургії, в причасних віршах спостерігається мелодизація голосів. Мелодика віршів виразна і різноманітна, і нерідко виявляє схожість з типовими зворотами українських ліричних пісень.

Духовні концерти займають чільне місце у творчості композитора, і були підняті, як жанр, до найвищого музично-художнього рівня. Збереглися лише три концерти — «Бог ста в сонмъ Богов», «Господь воцарися», «Не отвержи». Ці концерти успадкували чимало рис партесних концертів, зокрема поєднання акордової і поліфонічної фактур, однак увібрали й традиції західноєвропейської музики, зокрема нова гармонічна мова із функційно-гармонічною ладовою системою. Усі концерти являють собою багаточастинні цикли, складені за принципом образного, темпового і фактурного контрасту, однак об'єднані тематичною цілісністю, що досягається інтонаційними зв'язками між крайніми частинами, а в останньому концерті — протягом

усього твору. Концерти досить різні як за побудовою, так і характером.

Єдина опера композитора — «Демофонт» була написана в Італії і ставилася у м. Ліворно у 1773 р., про що збереглася стаття у місцевій газеті «Notizie del mondo». Збереглися лише 4 арії з цієї опери, які свідчать про тісні зв'язки композитора з неаполітанською та венеціанською оперними школами. Орієнтуючись на тогочасні тенденції розвитку [опери-серія](#), Бортнянський виявляє у музиці емоційність і щиросердність, почуттєву ніжність і благородство, мелодичну красу.

Єдиним відомим інструментальним твором Березовського є Соната для скрипки і чембало, написана у Пізі 1772 р.

Рукопис цієї сонати зберігався у Паризькій національній бібліотеці і був розшифрований [М. Степаненком](#) та опублікований видавництвом [«Музична Україна»](#) у 1983 р.

Соната має три частини, енергійні крайні частини контрастують повільній середній. Як і в опері «Демофонт», Березовський наслідує тогочасні традиції західноєвропейської музики, яскраво виявляючи своє ліричне обдарування.

Скульптор [І. Коломієць](#). Пам'ятник М. Березовському у Глухові
У 1995 р. у Глухові було встановлено [пам'ятник композитору](#)
(скульптор — [Коломієць Інна Антонівна](#)).

У [2005](#) р. — на фасаді Болонської музичної академії встановлено меморіальну дошку на честь українського композитора Максима Березовського. Після [В.А. Моцарта](#), Березовський став другим композитором-чужинцем, пам'ять якого вшанована у такий спосіб у всесвітньо відомому центрі культури та мистецтва — [Болонській академії](#).

Ім'я композитора носить дитяча школа мистецтв у Глухові, вулиця у [Рівному](#).

БІДНОВ ВАСІЛЬ ОЛЕКСІЙОВИЧ
([2 січня 1874](#) — [1 квітня 1935](#) рр.)

Український громадський і культурний діяч, історик української церкви, член [Української Центральної Ради](#).

Василь Олексійович Біднов народився 2 січня ([14 січня](#) за новим стилем) [1874](#) р. у родині заможних селян у селі [Широке Херсонської губернії](#) (нині [Дніпропетровська область](#), районний центр).

Змалку Василя оточувала українська стихія, яка формувала його національну самосвідомість. Не випадково пізніше, коли Біднов уже був знаним [автором](#), свої [псевдоніми](#) він запозичував із дитячої батьківщини — В. Широчанський, В. Степовий. Початкову освіту Василь Біднов здобув в однорічній земській школі у Широкому. У 1885–1889 рр. він навчався у [Херсонському](#) духовному училищі.

Закінчивши училище, Біднов вступив до [Одеської](#) духовної семінарії. В Одесі він познайомився з відомими українськими [громадськими діячами](#) [Михайлом Комаровим](#) та [Євгеном Чикаленком](#). Василь досить часто відвідував родину Чикаленка. За дорученням старших представників одеської громади Біднов поширював українські книги серед селян. Це була перша практична справа на користь української ідеї, перші кроки Біднова на шляху просвітянської діяльності.

У семінарії проявилися потяг Біднова до [наук](#) і надзвичайна працездатність. Однак навчання перервала тяжка хвороба: [віспа](#) ледь не позбавила юнака зору. Він одужав, але очі до кінцявилікувати так і не вдалося: наприкінці життя його зір знову погіршився.

Навесні 1896 р. Біднов закінчив семінарію зі ступенем «студента». Упродовж двох років він працював учителем церковнопарафіяльної початкової школи та законоучителем п'яти земських шкіл [Миколаєва](#). Водночас на добровільних засадах Біднов вів заняття у [недільній школі](#) для дорослих.

У серпні 1898 р. Біднов вступив до [Київської духовної академії](#). Познайомившись з її випускниками [Олександром Лотоцьким](#) і [Сергієм Липківським](#), він відразу влився до так званої «Семінарської громади».

Громада перебувала під значним впливом відомого українського громадського діяча [Олександра Кониського](#). Біднов був особисто знайомий з ним. Це спілкування неабияк сприяло формуванню світогляду юнака. Завдяки Олександрові Яковичу Біднов став постійним дописувачем [«Записок Наукового товариства імені Шевченка»](#). Першою його публікацією у цьому виданні стала [рецензія](#) на історичний [нарис православ'я, католицтва та унії у Білорусі та Литви](#) з найдавнішого до нашого часу, написаний Г. Я. Кипріяновичем. На противагу іншим рецензентам Біднов охарактеризував книгу як тенденційну та компілятивну, висловив цілу низку критичних зауважень, указав на неповне використання [бібліографії](#) проблеми.

У спогадах про Кониського, опублікованих у 1925 р. у [«Літературно-науковому віснику»](#), Біднов високо оцінив значення Олександра Яковича в розвитку української ідеї, у вихованні національно свідомої молоді, зокрема його самого.

Поряд із громадською діяльністю Біднов напружено працював як науковець. Написаний ним кандидатський твір про становище [православної церкви](#) у [Польщі](#) та [Литві](#) був високо оцінений. У червні 1902 р. Біднову надали ступінь кандидата з правом захисту магістерської дисертації без нового усного іспиту, лише з переробкою та доопрацюванням кандидатської роботи.

У [Києві](#) Василь Біднов одружився з [Любов'ю Євгенівною Жигмайло](#), яка стала його вірним другом і соратником на довгі роки спільного життя.

Після закінчення академії Біднова 2 серпня 1902 р. призначили в Астраханську духовну семінарію викладачем [історії](#) та викриття [розколу](#) й [сектантства](#).

[Астрахань](#) Біднову не сподобалася: поганий [клімат](#), неукраїнське оточення, нелюбимі предмети, які доводилося викладати.

У липні 1903 р. Василь Олексійович домігся переведення на посаду помічника інспектора Катеринославської духовної семінарії, де мав викладати [психологію](#), [історію](#), [філософію](#), [гомилетику](#), [німецьку](#) та [давньоєврейську мови](#), а з 28 квітня 1905 р. — громадянську історію.

Астраханський період у науковому доробку Біднова залишив тільки дві книжки про місцеву духовну семінарію. За дорученням її керівництва він підготував також окрему промову для ювілейних урочистостей.

Справжня наукова праця, яка принесла Біднову визнання, почалася у [Катеринославі](#).

Спочатку Василь Олексійович не мав змоги працювати науково — робота у семінарії поглинала весь час. До того ж на нього покладали майже всю інспекторську роботу та беззмінні чергування. Це примусило Біднова подати заяви митрополиту Київському, ректору Київської духовної академії та в Навчальний комітет із проханням перевести його на вакантне місце викладача [грецької мови](#) Київської духовної семінарії. Біднов попросив підтримати його клопотання одного зі своїх учителів в академії — [професора Федора Титова](#). Той спробував допомогти, але вакансію вже було зайнято, тож Біднов залишився працювати у Катеринославі.

У 1903 р. було створено [Катеринославську вчену архівну комісію](#), яку фактично очолював [Антін Синявський](#). Біднов став

одним із перших і надзвичайно дійових її членів, співпрацюючи з відомими істориками [Дмитром Яворницьким](#), [Володимиром Даниловим](#), [Дмитром Дорошенком](#), [Яковом Новицьким](#), [Володимиром Машуковим](#), [Володимиром Пічетою](#) та іншими.

5 грудня 1906 р. Біднова обрали секретарем комісії. Він виконував ці обов'язки три роки (до 14 лютого 1909 р.). У цей час комісія збагатила свою колекцію [рукописів](#), [стародруків](#), музейних експонатів, відбулося чимало її засідань, де зачитували й обговорювали [реферати](#), наукові повідомлення.

Комісія видавала періодичний друкований орган — «Летопись ЕУАК». Там Біднов умістив близько 30 своїх праць, деякий час був редактором «Летописи». Комісії він передав частину своєї бібліотеки.

Поряд з іншими членами комісії Біднов розшукував і досліджував старі архівні збірки, розбирав та упорядковував їх, складав описи. Наслідком цих занять стала публікація багатьох нових документів, особливо з церковних архівів — Катеринославської духовної консисторії, Самарського Пустинно-Миколаївського монастиря. Завдяки цим матеріалам, як правило, доти невідомим, наукові розвідки вченого і сьогодні не втратили свого значення. Дмитро Дорошенко вважав Біднова «одним із найкращих архівістів щодо запорізької старовини».

Біднов написав низку статей з історії запорізького козацтва. Це біографічні нариси про [Петра Калнишевського](#), [Лазаря Глобу](#), [Володимира Сокольського](#), [Федора Фомича](#), [Гната Каплуна](#), [Якова](#) та [Івана Шиянів](#). Учений опублікував комплекс документів Січного архіву, знайдених у Катеринославському губернському правлінні, та матеріалів про церковний устрій на Запоріжжі.

На засіданні архівної комісії 15 березня 1914 р. дослідник прочитав доповідь «Декілька слів про запорожців, котрі втікли до [Туреччини](#) після скасування [Січі](#) у 1775 р.

На підставі архівних матеріалів Біднов усебічно розкрив внутрішнє життя запорізького козацтва останніх десятиліть його існування, показав розвиток на Запоріжжі земельної власності, промислів, [торгівлі](#) — економічних відносин у цілому. Це дозволило вченому заперечити твердження про патріархальну примітивність і недорозвиненість суспільної організації, економічного і культурного життя запорізького козацтва.

Вивчаючи церковну історію Запоріжжя, Біднов подавав обширний матеріал яро [освіту](#), [культуру](#) та церковну організацію на Січі та після її зруйнування. [Наталія Полонська-Василенко](#) писала у спогадах: «Біднов інакше зрозумів історію Запоріжжя, ніж [Яворницький](#); він відкинув серпанок романтизму і звернув увагу на економічні та [соціальні взаємовідносини](#) на Запоріжжі». Особливо цінною з цього погляду є його стаття «Запоріжський зимівник».

У Катеринославі Біднов здобув визнання і як серйозний історик церкви. Крім численних публікацій документів, йому належить фундаментальні описи історії Катеринославської духовної семінарії, Самарського Пустинно-Миколаївського монастиря, Катеринославської єпархії та її церковних діячів — єпископа Феодосія (Макаревського), протоієрея Карпа Павловського, архієпископа Никифора Феотокі, архієпископа Платона (Любавського), архієпископа Амвросія (Серебреннікова), архімандрита Якова Вечеркова, архієпископа Гавриїла (Розанова), архімандрита Макарія Глухарьова.

Низку видань Біднов присвятив столітньому ювілеєві Катеринославської духовної семінарії.

На XIII Археологічному з'їзді, що відбувся у [1905](#) р. у Катеринославі, Біднов виступив із двома доповідями: «Про архів Самарського Пустинно-Миколаївського монастиря» та «Про архів Катеринославської духовної консисторії». На підставі цих доповідей з'їзд, визнавши, що дослідження архівів духовних консисторій має велике значення, звернувся до [Синоду](#) з проханням відкрити доступ до них для світських дослідників, а також порушив питання про необхідність прискорити реформу архівної справи у [Росії](#).

Найбільшою і найважливішою аналітичною працею Біднова, створеною в Катеринославі, була книга «Православна церква у Польщі та Литві» (1908 р.), захищена як магістерська дисертація.

[Монографію](#) було опрацьовано на підставі курсового твору, написаного у Київській духовній академії під керівництвом історика церкви та літературознавця [Миколи Петрова](#). Біднов не раз згадував, як багато допомагав йому професор порадами та книгами з власної бібліотеки.

В одному з листів до нього Біднов писав: «Ваші поради, поради вченого, всебічно ознайомленого з предметом мого дослідження, принесли мені багато користі, а книги з Вашої бібліотеки рятували мене неодноразово у критичній ситуації. Тому я з сердечною вдячністю згадую Вас щоразу, як дивлюся на свою книгу».

Робота над твором йшла дуже важко. У Катеринославі майже не було необхідної літератури. Її доводилося щоразу позичати у знайомих, друзів, Миколи Петрова, шукати через букіністів. Це марнувало багато часу. Завершуючи у січні 1908 р. підготовку книги до видання, Біднов зауважив, що чимало витратив на неї часу і сил, а результат його не задовольняє.

Автор дуже критично оцінював свою працю. У листі до Миколи Петрова він писав: «На жаль, відчуваю, що немає підстав тішити себе надіями, робота моя погана...», книга «вийшла не такою, як мені хотілося. Другу половину її друкував лише для того, щоб позбавитися врешті її — вимучила вона мене». Авторіві дошкуляла також друкарня, яка то не мала латинського та польського шрифтів, то просто затягувала складання.

У листопаді 1908 р. книгу було офіційно представлено Раді Київської духовної академії. «На ознаку безмежної поваги... і найглибшої вдячності» перший примірник монографії отримав учитель і керівник автора Микола Петров.

У своєму фундаментальному дослідженні Біднов поставив завдання з'ясувати юридичний статус православної церкви у Польсько-Литовській державі упродовж чотирьох століть. Він виділив п'ять основних періодів історії православної церкви в Україні вказаної доби:

- із середини ХІУ ст. до 1587 р.;
- королювання Сигізмунда ІІІ (1587–1632 рр.);
- 1632–1686 рр.;
- 1686–1787 рр.;
- після 1787 р.

Біднов ретельно проаналізував державну документацію та законодавство польсько-литовської доби щодо православ'я на тлі урядової політики щодо [католицтва](#), [протестантизму](#) та інших релігійних конфесій, а також у зв'язку із загальним політичним і суспільним розвитком держави, її зовнішніх стосунків тощо. Вчений залучив до аналізу не лише [«Volumina Legum»](#), а й

попередні акти, різноманітні привілеї, документи провінційних сеймиків, інші актові матеріали, які так чи інакше відбивали церковне життя.

Книга обсягом 512 сторінок була подана до захисту восени 1908 р. Рецензентами були професори [Федір Титов](#) і [Володимир Завітневич](#).

20 лютого 1909 р. Рада Київської духовної академії, заслухавши позитивні відгуки рецензентів, призначила захист на 12 березня 1909 р. Біднов дізнався про це відразу з телеграми Миколи Петрова і почав підготовку до прилюдної дискусії. Захист пройшов успішно. Біднову присудили ступінь магістра богослов'я. Рішення затвердили митрополит Флавіан та Синод, і у червні 1909 р. Біднов отримав магістерський диплом.

[Рецензії](#) на книгу, що з'явилися пізніше у наукових виданнях, відзначали велику ерудицію і ретельність автора, фактологічну доказовість його концепції та значну наукову цінність праці. Історик церкви [Костянтин Харлампович](#), який рецензував книгу за дорученням Навчального комітету, визнав її вартою повної Макаріївської премії.

Надалі Біднов більше не звертався до розробки даної тематики. Проте його книга і сьогодні залишається класичним фундаментальним дослідженням проблеми. У 2003 р. її перевидали у [Мінську](#).

Ще під час підготовки монографії до друку вчений зауважив: «Хочеться пошвидше звільнитися від твору, бо у мене вже намічені роботи з місцевої історії... Катеринославські архіви тягнуть мене до себе, і я мрію про той час, коли вільно зможу віддатися їм». Надалі вся наукова діяльність Біднова на терені церковної історії базувалася виключно на місцевих архівних матеріалах, згодом утрачених. У цьому, з одного боку, безперечна цінність його праць, але це й зумовлювало їхню деяку тематичну вузькість.

Науковий авторитет Біднова неухильно зростав. Про це свідчило обрання його дійсним членом Церковно-історичного і археологічного товариства при Київській духовній академії, почесним членом Музею імені Поля у Катеринославі, членом [Українського наукового товариства у Києві](#), членом Полтавського церковного історико-археологічного комітету. У

[1911](#) р. за дорученням катеринославського єпископа Біднов створив місцевий єпархіальний церковно-археологічний комітет.

Від самого початку перебування у Катеринославі Біднов став членом місцевої [«Просвіти»](#) і активно працював у ній разом із [дружиною](#).

Тоді її членами були відомі в майбутньому громадські та політичні діячі, науковці — [Дмитро Дорошенко](#), [Наталія Дорошенко](#), [Дмитро Яворницький](#), [Антін Синявський](#), [Сергій Липківський](#), [Микола Биков](#), [Іван Труба](#), [Микола Богуславський](#) та інші. Короткий час Василь Біднов був писарем, членом ради і головою «Просвіти». Її члени спромоглися навіть почати видання першої у Катеринославі україномовної газети [«Добра порада»](#) і створити «Селянську спілку». Однак після чотирьох номерів газета була закрита, а спілка згодом ліквідована. Але це не зупинило просвітян. У [1910](#) р. Василь Біднов і Дмитро Дорошенко стали видавати змістовний тижневик [«Дніпрові хвилі»](#), в якому Біднов публікував статті про [Тараса Шевченка](#), [Івана Котляревського](#), [Михайла Комарова](#), [Григорія Залюбовського](#).

Біднов репрезентував катеринославську «Просвіту» і на всеукраїнських форумах. Так, у червні 1905 р. він був відряджений на з'їзд до [Полтави](#). Тут Василь Біднов познайомився з [Борисом Грінченком](#), [Володимиром Шеметом](#), [Сергієм Шелухиним](#). Із Борисом Грінченком, як головою видавничого комітету київської «Просвіти», Біднов і надалі підтримував постійні зв'язки. Під його керівництвом «гурт молоді» у Катеринославі писав і надсилав Грінченкові популярні книжки про [Запорізьку Січ](#), [Павла Полуботка](#), історію освіти, української літератури і мови. Біднов добився також від ради катеринославської «Просвіти» виділення певних коштів на київські видання. Пізніше вчений листувався з [дружиною Грінченка](#) у справах просвітянських видань та їх передруку в Катеринославі.

Участь Біднова у просвітянському русі викликала незадоволення єпархіальної влади. Архієпископ і ректор семінарії наполягали на тому, щоб він залишив громадську діяльність. Дмитро Дорошенко зазначав у спогадах, що Біднову довелося скоритися, щоб не «розпрощатися із службою в Україні або й взагалі з педагогічною діяльністю». Тоді він увесь поринув у

науку, мріючи отримати професорську посаду в одному з університетів, аби звільнитися від духовної опіки. Однак, як писав Дорошенко, Біднов із великими труднощами уривав час для архівних занять, бо був обтяжений родиною і змушений, крім семінарії, паралельно, викладати громадянську історію у жіночій та чоловічій приватних гімназіях, виконував обов'язки члена епархіальної училищної ради.

З пожвавленням національного руху (1909 р. Біднов знову поринув у громадську діяльність, зокрема [Товариства українських поступовців](#). Поряд із ним працювала дружина, талановита письменниця, яка часто публікувала свої [оповідання](#) та статті у місцевій пресі під дівочим прізвищем.

У сім'ї Біднових Любов Жигмайло була своєрідним каталізатором національної ідеї і у цьому плані активно впливала на чоловіка. Українство Василя Біднова значною мірою зміцнювалося і розвивалося саме завдяки цьому.

Життя у Катеринославі не передбачало значної наукової кар'єри. Тож Біднов пробує знайти місце в якомусь з університетських міст. Про нього не забули і його вчителі з [Київської духовної академії](#) — професори Микола Петров, Федір Титов, Володимир Завітневич.

Ще у лютому 1908 р. Микола Петров запропонував кандидатуру Біднова на заміщення кафедри церковної археології та літургики Київської духовної академії. Ця пропозиція влаштувала вченого, але він через природну скромність довго вагався, сумніваючись у своїх силах. У листі до вчителя Біднов писав: «Обидві ці науки мені до вподоби. Але ж потрібно, щоб я виправдав Вашу довіру і явився вповні відповідним і достойним пропонованій Вами честі. Потрібно, щоб мій твір виявився видатною за своєю науковою гідністю працею... Тому дозвольте просити Вас не називати мого імені як кандидата на кафедру, поки не завершу свій твір і не побачу плоди праці моєї. На випадок невдачі я Вас поставлю у незручне положення, а це для мене, який щиро поважає Вас, зовсім небажано».

Коли книга була видрукувана і дисертація успішно захищена, посада вже була зайнята. Однак у Катеринославі стало відомо про можливе переведення Біднова до [Києва](#). У семінарії довкола цього почалися розмови та пересуди. Вчений повідомляв

Миколу Петрова, що його «передчасно стали виживати з Катеринослава».

У 1911 р. у Київській духовній академії звільнилася кафедра російської громадянської історії. Федір Титов запропонував Біднову балотуватися як кандидат. Учений дав згоду, хоч і зауважував, що для нього прийнятнішою була би кафедра західноруської церкви. Біднов знову вагався, чи відповідає він як вчений цій посаді. Він писав до Титова: «Одного боюся — адже мною нічого не зроблено для науки, хоч часу і праці покладено багато». Біднов зауважив, що працював тільки в місцевих архівах [Астрахані](#) та [Катеринославської губернії](#), не зміг добратися навіть до архіву [Синоду](#) у [Петербурзі](#). Всі публікації здійснено в місцевих виданнях і жодної — у солідних журналах чи центральних наукових виданнях (окрім праць XIII Археологічного з'їзду). «Ось до чого зводиться уся моя діяльність. Надто мало зроблено мною! Бажання працювати є, і навіть немале, але Катеринослав не має умов, які б сприяли науковим студіям, тому і результати нікчемні...» — писав Біднов Титову.

Усе ж Біднов, зваживши на наполягання Титова, надіслав документи на конкурс. Однак спочатку зникли документи. Їх розшукали тільки перед самими виборами. Більшістю голосів Рада академії обрала Біднова [доцентом](#) кафедри російської громадянської історії. Далі документи відправили на затвердження до Синоду. У серпні 1911 р. Біднов намагався прояснити свою долю у Синоді через однокурсника по академії. З'ясувалося, що справа залишається невирішеною. Біднов просив Федора Титова написати з цього приводу владикам Антонію та Стефану, але й це не допомогло. Синод не затвердив вибори Біднова.

Як розповів у спогадах [Олександр Лотоцький](#), професор [Степан Голубєв](#), затятий противник українства, надіслав до Синоду заяву про «неблагонадійність» Біднова і на доказ цього — написаний Василем Олексійовичем лист [українською мовою](#). Лист не містив нічого «крамольного», «злочинном» була його [мова](#).

Одночасно з балотуванням у Київську духовну академію Біднова обрали приват-доцентом церковної історії історико-філологічного факультету [Харківського університету](#). Йому запропонували, живучи у Катеринославі, щотижня приїздити для

читання лекцій. Однак церковна влада заборонила таке сумісництво. Покинути семінарію і повністю переїхати до [Харкова](#) через малу платню та необхідність утримувати родину Біднов не міг. Більше того, матеріальна скрута спонукала вченого брати на себе все нові й нові обов'язки напівтехнічного характеру. Так, за дорученням [Андрія Ніковського](#) на початку 1917 р. Біднов редагував і тримав коректуру часопису «Степ». У листі до Ніковського від 29 січня 1917 р. Біднов зауважив, що «дуже обтяжений службовою роботою і тому не може віддатися праці так, як гадав».

У Катеринославі Біднов продовжував наукову та викладацьку діяльність аж до революції. Учений брав участь у численних мітингах, з'їздах, засіданнях, зібраннях, редагував «Вісник товариства «Просвіта» та український відділ газети «Наше життя», очолив новостворене педагогічне товариство, керував українськими педагогічними курсами при Катеринославському повітовому земстві, читав лекції з історії України на курсах [українознавства у Катеринославі](#), [Олександрівську](#) (нині [Запоріжжя](#)), [Бердянську](#), [Маріуполі](#), [Луганську](#).

Біднов також редагував і видав цілу низку популярних книжок (зокрема, власних) з [історії України](#). Як і раніше, важливою галуззю його наукових інтересів була історія козаччини. З'являються статті про [Задунайську Січ](#), запорізьких старшин. Одночасно Біднов не полишав розробку історії церкви, зокрема реконструював список місцевих ієрархів із біографічними довідками.

Улітку [1918](#) р. у Катеринославі було створено приватний російський університет. Його ректор — відомий історик професор [Матвій Любавський](#) — запрошував Біднова викладати там історію України і навіть [українською мовою](#). Тоді ж ученого запросили на посаду екстраординарного професора історії української церкви історико-філологічного факультету [Українського державного університету у Кам'янці-Подільському](#). Біднов прийняв це запрошення. У жовтні 1918 р. він переїхав до Кам'янця-Подільського разом із сином Арсеном. Дружина залишилася у Катеринославі. Більше вони вже не побачилися.

У січні [1919](#) р. в університеті було засновано богословський факультет. Його деканом обрали Біднова. Крім історії церкви, він

читав також загальний курс історії України на правничому та сільськогосподарському факультетах. Складна політична ситуація, переїзд, брак літератури та архівів позбавили вченого можливості наукових занять. У Кам'янці-Подільському він написав і видав тільки короткий історіографічний огляд літератури з [українознавства](#). Цю книгу перевидали у Катеринославі, з яким Біднов не поривав зв'язку. Там же у 1919 р. вийшов і топографічний опис [дніпровських порогів](#).

У Кам'янці-Подільському Біднов увійшов до комісії з перекладу [Біблії](#) українською мовою, заснованої при Міністерстві сповідань, а далі переміщеної до університету під керівництвом декана богословського факультету, тобто самого Біднова. Комісія встигла здійснити значну роботу. Зasadничими принципами перекладу були найоптимальніша його близькість до грецького оригіналу та вживання живої української мови. У п'ятому томі «Записок Кам'янець-Подільського університету» мав з'явитися переклад [Діянь Святих Апостолів](#).

Однак том не вийшов: його незброшуровані аркуші згоріли після захоплення [більшовицькими](#) військами Кам'янця у листопаді [1920](#) р. Біднову вдалося врятувати тільки два набірні примірники.

Одночасно вчений брав активну участь у громадському і культурному житті. Його обрали головою Українського педагогічного товариства і головою Кирило-Мефодіївського братства. Як член кам'янець-подільської філії Українського національного союзу та Кам'янецької громади партії соціалістів-федералістів Біднов поринув також у політичну боротьбу. [3 липня 1920](#) р. РНМ УНР ухвалила призначення професора Біднова та приват-доцента Є. Сіцинського членами Ради міністерства ісповідань.

Активна політична позиція Біднова спричинилася до того, що коли Кам'янець зайняли [більшовики](#), його разом із групою українських інтелігентів заарештували. Як згадував учений, коли більшовики знову залишали місто, вони хотіли розстріляти в'язнів, але через нищівну атаку української батареї не встигли цього зробити. У листопаді 1920 р., напередодні остаточного захоплення Кам'янця-Подільського більшовиками, батько й син Біднови разом із частинами української армії покинули місто. На

території [Польщі](#) українську армію було інтерновано. До таборів потрапили й обидва Біднови.

У листопаді 1922 р. Василь Олексійович отримав візу до Чехословаччини і одразу ж виїхав до Праги, а 7 грудня професор В. Біднов вже читав вступну лекцію в Українському вільному університеті (УВУ) (Прага). У 1928 р. Василь Біднов був запрошений до Варшави, де обійняв посаду професора історії Церкви та літургії на Студіумі православного богослов'я [Варшавського університету](#). Перша лекція була присвячена церковній історіографії. Загалом пропрацював тут шість років до самої смерті.

Помер Василь Олексійович Біднов [1 квітня 1935](#) р. і був похований на [православному кладовищі у Варшаві](#).

Праці: Біднов В., Антонович Д. Українська церква // Українська культура: Лекції за ред. Д. Антоновича / Упор. С. В. Ульяновська; Вст. ст. І. М. Дзюби; Перед. слово М. Антоновича. — К.: Либідь, 1993. — С. 197–221.

БІЛИЙ СИДІР ГНАТОВИЧ **([1735](#) — [20 червня 1788](#) рр.)**

Запорозький старшина, [кошовий отаман Чорноморського козацького війська](#), командувач [Чорноморської козачої флотилії](#), перший [дворянський голова](#) Херсонського повіту ([1785–1787](#) рр).

Сидір Гнатович Білий народився у [1735](#) р. у старовинній козацькій родині. Був одружений. Від дружини Марії Данилівни мав наступних дітей: сини Микола, Василь, Тимофій та

Олександр, а також донька Марія. Про долю Миколи, Василя та Марії нічого невідомо. А от син Тимофій ([22 січня 1786](#) р.) мав від першої дружини Катерини Семенівни синів Миколу ([3 січня 1821](#) р.) і Тимофія ([19 червня 1826](#) р.) та доньок Уляну ([1815](#) р.), Клеопатру ([1816](#) р.), Софію ([1817](#) р.), Єлизавету ([1819](#) р.), Віру ([1821](#) р.), Катерину ([1822](#) р.) та від другої дружини Варвари сина Олександра ([8 червня 1834](#) р.).

У свою чергу син капітан-лейтенант Олександр ([6 червня 1787](#) р.) мав від дружини Софії Адамівни синів Олександра ([15 серпня 1821](#) р.), Василя ([20 серпня 1822](#) р., був поміщиком села [Василівка](#) (бувша Олександрівка) [Дніпровського повіту Таврійської губернії](#)) і Михайла ([30 листопада 1824](#) р.) та доньок Варвару ([1 серпня 1830](#) р.), Єлизавету ([1 грудня 1832](#) р.), Євгенію ([26 листопада 1835](#) р.), Марію ([27 березня 1838](#) р.) і Олімпіаду ([4 серпня 1839](#) р.).

У молоді роки навчався у [Києво-Могилянській академії](#) після чого подався на Січ. Вступив до запорозького товариства юнаком, навчався у січовій школі старшин.

Через виняткові здібності його ще у молоді роки обрали на посаду військового осавула. У цьому чині Сидір Білий брав участь у багатьох морських і сухопутних походах на [Дунай](#) і у [Крим](#). У цих походах зростав його авторитет і досвід як козацького командира і як моряка.

Сидір Білий

Протягом 60-х років XVIII ст. він неодноразово виконував особисті доручення кошового отамана [Петра Калнишевського](#). Оскільки освічений, розумний і відважний осавул завжди відстоював інтереси січового товариства, то користувався на Січі великою популярністю і повагою. Сидір Білий був добре відомий і у Санкт-Петербурзі. Вперше він побував там у складі козацького посольства на чолі з кошовим отаманом Петром Калнишевським у січні [1762](#) р. на коронації [Катерини II](#). Імператриця приязно тоді зустріла козацьку делегацію і, як одного з небагатьох найдоблесніших своїх офіцерів, нагородила Сидора Білого золотою медаллю зі своїм портретом та дарувала йому дворянське звання.

Повернувшись на Січ після завершення російсько-турецької війни восени [1774](#) р., Сидір Білий вдруге у складі козацької депутації направляє до Петербурга. На цей раз він віз імператриці «чолобитну» кошового про захист запорозьких прав та про повернення відібраних у коша козацьких земель. Півроку оббивали пороги і покої височайших вельмож Сидір Білий разом з [Антоном Головатим](#), та все марно. Доля Січі вже була вирішена [23 квітня 1775](#) р. на так званій Раді при височайшій Дворі, куди Білого і Головатого й близько не допустили.

Коли руйнували Січ, Сидора Білого там не було, він знаходився у Санкт-Петербурзі. Прибувши на Січ, бойовий осавул побачив на місці колишньої неприступної козацької фортеці лише руїни і розриті окопи. Тут треба віддати належне генерал-губернатору Малоросії, фельдмаршалу князю [Григорію Потьомкіну](#), який не дозволив руйнатору Січі генералу Текелію репресувати Сидора Білого після його повернення в Україну. За наказом Потьомкіна, Білого, як бойового козацького офіцера і дворянина, було звільнено зі служби у чині майора російської армії, «височайше» наділено українською ж землею і призначено керівником Новоселицького «уєзда» під Херсоном.

У [1776](#) р. Потьомкіну здалося, що досить вже козакам керувати на козацькій землі, і він замінив його на тому «уєзді» російським офіцером. Тоді майор Сидір Білий зайнявся скотарством, побудував млин, будинок, словом зайнявся господарством та громадською діяльністю. З [1785](#) по [1787](#) рр. Сидір Білий, з перервами, займав посаду дворянського голови Херсонського повіту.

Про цей період життя Сидора Білого історики пишуть по-різному. Одні за те, що не пішов з більшістю козаків на [Задунайську Січ](#), звинувачують його мало не у зраді, інші — що із-за золотого «патретика» цариці і чина майора запродався імператриці. Досить цікаво саме цей період зображений у п'ятитомному народному (історичному) романі польськомовного українського письменника [Міхала Грабовського](#) «Гуляйпільська застава», в якому не тільки розповідається про життя Кошового, але й стверджується, що саме він вивів частину запорізьких козаків по суходолу за [Дунай](#). Відповідно до цього роману був частим гостем у місті [Гуляйпіль](#), оскільки тут мав цивільну дружину.

Та правда, здається, в іншому. Освічений і розважливий, Сидір Білий добре розумівся у політиці й у розстановці тогочасних політичних і військових сил. Він, як ніхто інший, розумів, що зберегти Січ в імперії в її історичному вигляді вже стало неможливим тому вважав, що національне козацьке військо і флот необхідно відроджувати на рідній землі, яка буде постійно поповнювати їх свіжими силами. Тому не пішов за Дунай, тому при першій нагоді почав створювати «Військо вірних козаків» і козацький флот, хоч і під імператорським орлом.

На той час у Херсоні для майбутнього Чорноморського флоту вже організовувалося будівництво нового покоління великих вітрильних кораблів — корветів, фрегатів та лінійних. Будувалися кораблі для козацького флоту і на [Хортиці](#). Сидір Білий з колишніми запорожцями брав у будівництві флоту найактивнішу участь, займався комплектуванням екіпажів та їхньою підготовкою. «А матросов на Черноморский флот набирать из крестьян полуденной Малоросии как извечных мореходов и победителей над неприятелем», — вимагав у своїх реляціях князь Потьомкін.

Проте запорожці відгукувались неохоче. Всього зібралось близько однієї тисячі козаків. Їх отаманом став військовий осавул Сидір Білий, а його помічником — колишній суддя Війська Запорозького [Антін Головатий](#). [6 квітня 1783](#) р. козаків офіційно взяли на військову службу, як «вірних козаків». Розділятися військо мало на кінне («комонне»), піхоту та флотилію.

Одночасно, ліс для будівництва російських кораблів у Херсон сплавлявся Дніпром з Брянська. Тому кораблі будувалися

з сирого дерева. Збудовану з такого матеріалу Дніпровську ескадру на початку [1783](#) р. [Катерина II](#) наказала Потьомкіну терміново передислокувати у Крим, в Ахтіарську гавань, тобто у сучасний [Севастополь](#). Переведеному із Балтики командирю Азовської флотилії контр-адміралу Федору Клокачову було приписано направити туди ж Азовську флотилію. У князя Потьомкіна адміралів з досвідом плавання у Дніпровсько-Чорноморському регіоні не було. Тож, щоб виконати «повеление матушки-царицы», йому довелося довірити перший похід новозбудованої імператорської Дніпровської флотилії «великого моря» козацькому отаману і майору одночасно Сидору Білому, у командирських здібностях якого Потьомкін не сумнівався.

Сидір Білий із завданням справився блискуче. Вранці [1 травня 1783](#) р. 16 великих вітрильних кораблів Дніпровської флотилії увійшли в Ахтіарську гавань і стали на якорях у теперішній Севастопольській головній бухті. Наступного дня, 2 травня, по обіді у бухту ввійшла Азовська флотилія ставшого вже віце-адміралом Ф. Клокачова. За козацьким звичаєм Сидір Білий вітав побратимів з Дону гарматним салютом, а потім бенкетом на своєму флагманському кораблі. Протягом тижня Сидір Білий знайомив Клокачова з кораблями Дніпровської флотилії та з районом плавання, Ахтіарською бухтою та Кримом взагалі. Говорячи про цю подію, слід особливо зауважити, що вона ретельно і дбайливо замовчувалася: намалювали велику картину, як не С. Білий, а генерал О. Суворов і адмірал Ф. Ушаков з картами в руках зустрічають величезну армаду Клокачова. Цю картину і сьогодні можна побачити у Музеї Чорноморського флоту Російської Федерації у Севастополі. А Сидір Білий мовби випарувався з історії.

У травні [1783](#) р. — передавши, на вимогу князя Потьомкіна, Дніпровську флотилію віце-адміралу Ф. Клокачову, Сидір Білий повернувся до Херсона, де очолив Лиманську гребну флотилію «малого моря», яку ще треба було збудувати. На відміну від севастопольської ескадри, гребна флотилія мала складатися з вітрильно-гребних суден, призначених для висадки десанту і тарану важких лінійних кораблів. Становище з флотом було важким.

Займаючись будівництвом флотилії, отаман Білий одночасно займався розбудовою козацького війська. Проте бути «вірними

козаками» бажаючих багато так і не виявлялося. Тоді, Г. Потьомкін оголосив, що колишні запорожці, котрі приведуть охочих, отримають офіцерські чини та дворянство. Набір козаків дещо пожвавився.

Сидір Білий і [Захар Чепіга](#) на пам'ятнику [Катерині Другій](#) у [Краснодарі](#), [Росія](#)

На початку [1787](#) р. до Сидора Білого приєднався колишній запорожський полковник [Захар Чепіга](#) з своїм товариством (близько 900 козаків). Протягом року піші козаки збиралися у [Прогної](#) під керівництвом Сидіра Білого, кінноту організував у Чилеклеї Захар Чепіга, а Лиманську флотилію добудовував Антін Головатий.

Державний канцлер імперії [Олександр Безбородько](#) описував: «чтобы встретить турецкую эскадру из 25 кораблей, выставленных Портой на Черное море, имеется только 10 судов наполовину сгнивших: они были построены из плохого материала; флот из весельных галер, на который рассчитывали, совсем не существует: Мордвинов, которому было поручено это дело, думал только о том, чтобы набить свои карманы,.. на восстановление флота требуется девять миллионов, но не знают, откуда взять эти деньги...». Кошти знайшли, грабуючи Україну і нові, «приобретенные», землі.

[Лиманська гребна флотилія](#) до [1787](#) р. була збудована. Складалася вона із двох ескадр — традиційних козацьких чайок (одна з них знайдена водолазами і установлена у музеї на о.

Хортиця у [1999](#) р.) і [скампавей](#) (бригантин, одна із яких влітку [2003](#) р. знайдена затопленою біля Хортиці), що призначалися для тарану великих кораблів і висадки десанту.

Потьомкін повеселішав — флот будується, і у [1787](#) р. під час подорожі Катерини II до Криму, звелів Сидору Білому з загоном козаків супроводжувати царський почет, демонструючи при цьому цариці козацьку виправку. У Кременчуці Сидору Білому вдалося пробитися до цариці й особисто вручити їй «прошення» про відновлення українського козацького війська. Катерина була у настрої, задоволена козаками і пообіцяла «прошення» вірних їй козаків задовольнити. І задовольнила. Наказала Потьомкіну призначити командиром Лиманської флотилії німця, французького моряка принца Нассау-Зігена, якого взяла на російську службу і який надзвичайно сподобався їй під час подорожі Україною.

Сидір Білий у чині підполковника став командувати лише ескадрою запорозьких чайок. У грудні [1787](#) р. за наказом Г. Потьомкіна українські козаки перейшли з [Прогноїв](#) до Васильківського урочища у гирлі Дніпра, де заклали військовий кіш (Васильківську Січ). На військовій раді кошовим отаманом обрали Сидора Білого, а ще обрали старшину і 38 курінних отаманів «як одвіку водилося у Запорозькому Військові».

27 лютого генерал-аншеф О. Суворов, якого щойно було призначено командиром корпусу в армію Потьомкіна, прислав «вірного Запорозького Війська отаману кошовому Білому» пожалувані царицею військові клейноди: велику білу з синім хрестом корогву, кілька менших корогв куреням, булаву, бунчук і перначі. Ця корогва (прапор) стала основою сучасного Військово-морського прапора України, якому виповнилось вже 215 років.

13 травня Потьомкін надіслав Білому ще й печатку, але написаного на ній слова «Запорозького» не було. Катерина II заборонила вживати це слово, щоб, бува, в Україні не подумали, що відроджується історичне Запорозьке Військо Низове. Проте Суворов на застереження цариці не зважав і всюди називав запорожців «Запорозьким військом вірних козаків».

Розуміючи, яке значення мають для війська і народу юридично затверджені клейноди, Сидір Білий на коші зустрічав клейноди дуже урочисто. На урочистому засіданні військової ради клейноди освятили, провели молебень зі всім кошем,

салютували з гармат. Прочитавши всі грамоти і документи на ордени Потьомкіна, направили йому козацькі подарунки й обрали почесним гетьманом. Як колись Петро Калнишевський, що у цей час закований у кайдани сидів ув'язнений у сирій ямі Соловецького монастиря, так тепер Сидір Білий щиро вірив, що вірною службою і пролиттю у боях козацькою кров'ю можна заслужити у колонізаторів право вільного життя на рідній землі. Та кінця цього імперського шоу «з вірними козаками» Сидору Білому бачити не судилося.

[7 вересня 1787](#) р. розпочалася чергова російсько-турецька війна. У цій війні запорожці, як і у минулих війнах, мали бути авангардом російської армії. Трагедія їх полягала у тому, що тепер вони мали битися, окрім турецького флоту, ще й із запорожцями — задунайцями, які входили до складу турецьких військ.

І зустріч їх у бою не забарилася. У кінці вересня [1787](#) р. турецьке командування вирішило захопити Кінбурнську фортецю, в якій знаходився Суворов зі своїм корпусом. Бій був жорстоким. На оточену фортецю турки кидали десант за десантом. Російські війська спливали кров'ю, сам Суворов був важко поранений, але територію військових дій не покидав. 1 жовтня на допомогу корпусу яничарів турки направили майже 4 тисячі козаків Задунайської Січі. Побачивши свіжий десант, Суворов запросив допомоги Лиманської флотилії.

Ескадра Сидора Білого вийшла назустріч ворожому десанту, але, побачивши у чайках своїх братів-запорожців, домовилися з ними не воювати і, пострілявши для вигляду з гармат, козацькі ескадри повернулися кожна до своїх берегів: Сидір Білий — до Суворова, а задунайці — до Очакова. Фактична відмова задунайських козаків від штурму позицій російських військ дозволила Суворову разом з пішими козаками скинути яничарів у лиман, чим і завершилась оборона Кінбурна. Після невдалого штурму Кінбурна зі Стамбула на підмогу туркам в Очаків незабаром прибула ескадра із 50 кораблів на чолі з капудан-пашею Ескі-Гасаном.

Турецький флотоводець знав, що негода у морі фактично вивела з ладу російський флот «великого моря» — севастопольську ескадру контр-адмірала М. Войновича. Тому вирішив основний удар направити на Лиманську флотилію і,

таким чином знищити Чорноморський флот. Лиманській флотилії довелось зустрітися віч-на-віч з цілим турецьким флотом.

Рано-вранці [21 травня](#) турецькі кораблі вийшли на рейд Васильківської Січі і розпочали інтенсивний обстріл коша. Запорожці якраз відбували молебень і не спішили, турки не наближались, а їхні ядра з далекої дистанції шкоди флотилії не чинили.

Після молебню Сидір Білий посадив козаків на весла і, вишикувавшись бойовим порядком, розпочав атаку турецьких кораблів. Та Гасан-паша бою не прийняв і відвів свою ескадру до Очакова.

Це була, так би мовити, проба сил. І сил нерівних. У складі турецької ескадри нараховувалося 10 лінійних кораблів, 6 фрегатів понад 40 менших кораблів. У козаків — лише чайки і [скампавеї](#).

Та більша маневреність козацьких чайок ніж трьохпалубних фрегатів і визначила перевагу козацького флоту у великій битві, що сталася у Дніпровському лимані 7 червня. Гасан-паша повів на Лиманську флотилію аж 57 своїх грізних бойових кораблів. Під час сильного вітру на веслах зі спущеними вітрилами, взявши на буксир неповороткі скампавеї, Сидір Білий атакував турецький флот.

У цьому бою турки втратили три лінійних кораблі і змушені були відступити в Очаків.

[17 червня](#) у лимані поблизу Очакова спалахнув новий морський бій. Кілька кораблів Ескі-Гасана, маневруючи на мілководді, сіли на мілину. Лиманська флотилія сміливо їх атакувала.

Від дії знаменитих козацьких «мін» у повітря злетіло шість турецьких фрегатів, три лінійних кораблі та біля десятка сандалів.

Берегові батареї Суворова не дозволяли турецькому флоту організувати бойовий ордер, що змусило турецький флот втікати від козацької флотилії у відкрите море.

Проте і запорожці, хоч і виграли битву, понесли втрати. Під час абордажних боїв загинуло 18 козаків, у полон потрапило 235 козаків, картечню було смертельно поранено і кошового отамана Сидора Білого.

Після бою козаки доставили пораненого Сидора Білого у Кінбурнську фортецю.

Для його лікування О. Суворов, вражений козацькою звитягою у морському бою, надіслав своїх найкращих лікарів. Та це не допомогло кошовому.

Помер Сидір Білий [20 червня 1788](#) р. у віці 53 років. Поховали свого отамана козаки за старим запорозьким звичаєм — під гарматну пальбу — в Олександрівській церкві Кінбурнської фортеці. На похоронах, коли відспівували славетного кошового, поряд з його труною з непокритими головами стояли Олександр Суворов, Антон Головатий і контр-адмірал [Джон Поль Джонс](#), славетний «Чорний корсар», засновник Військово-Морських Сил Сполучених Штатів Америки, що знаходився на російській службі і на той час командував вітрильною ескадрою Лиманської флотилії. Шотландський адмірал і запорозький кошовий щиро поважали один одного.

БІЛОКІНЬ СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ (народився [1 липня 1948](#) р.)

Український [історик](#), джерелознавець, кандидат філологічних наук (1978 р.). Доктор історичних наук (2000 р.), заслужений діяч науки і техніки України (2007 р.).

Від 2001 р. член-кореспондент, а від 2006 р. дійсний член [Української вільної академії наук](#). Академік [Академії наук вищої школи України](#) (2007 р.). Головний науковий співробітник відділу історії України другої половини ХХ ст. [Інституту історії України НАН України](#). Керівник Центру культурологічних студій Інституту. З [2012](#) р. — почесний професор [Києво-Могилянської академії](#).

У 1971 р. закінчив історичний факультет [Київського університету](#), у 1974 р. — аспірантуру на філологічному факультеті [Московського університету](#).

Кандидатська дисертація «Предмет і завдання літературознавчого джерелознавства» (1978 р.).

Докторська дисертація «Масовий терор як засіб державного управління у СРСР, у 1917-1941 рр.: Джерелознавче дослідження» (2000).

Лауреат [Шевченківської премії](#) 2002 р. за книгу «Масовий терор як засіб державного управління у [СРСР](#)».

Сергій Білокінь також досліджував життя та творчість французького поета українського походження [В. Гриценка](#).

БЛОНСЬКИЙ ІЄРОНИМ

(р. н. невід. — [1798 р.](#))

Церковний діяч, ректор [Києво-Могилянської академії](#) (1791–1795 рр.). Народився у Львові, дата народження наразі не встановлена. Був ігуменом Видубицького монастиря (у 1780-х рр.). 9 вересня 1791 р. був призначений ректором Києво-Могилянської академії і водночас архімандритом Михайлівського Золотоверхого монастиря. 27 червня 1795 р. був переведений на посаду настоятеля Пустинно-Микільського монастиря у Києві.

Помер 1798 р. на посаді настоятеля.

БОГДАШЕВСЬКИЙ ДМИТРО ІВАНОВИЧ

([19 жовтня 1861](#) — [1925 рр.](#))

[Ректор Київської духовної академії](#), [архієпископ](#), [професор](#), доктор богослов'я, [єпископ](#) Канівський, настоятель Києво-Братського Богоявленського першокласного монастиря. Нагороджений орденами святого Володимира 4-го ступеню — 1910 р. та 3-го ступеню — 1913 р., святої Ганни 3-го ступеню —

1897 р., 2-го ступеню — 1906 р. та 1-го ступеню — 1916 р., святого Станіслава 3-го ступеню — 1894 р. та 2-го ступеню — 1902 р.

Народився [19 жовтня 1861](#) р. на [Волині](#) у родині [священика](#) села [Завидова Володимирського повіту](#).

У 1876 р. закінчує Мелецьке духовне училище, у 1882 р. був першим у випуску [Волинської духовної семінарії](#).

У [1886](#) р. закінчив [Київську духовну академію](#) із ступенем кандидата богослів'я. З [1887](#) р. [доцент](#) з історії філософії.

Протягом 1887–1890 рр. виконував обов'язки доцента кафедри історії древньої та новітньої філософії Київської духовної академії, у 1890–1897 рр. — на тій же кафедрі доцент.

У 1890 р. захистився на магістра богослів'я — дисертація «Псевдовчення, викривані у першому посланні святого апостола Іоанна». З 1897 - 1902 рр. - працював доцентом кафедри Святого Письма [Нового Заповіту](#).

У 1902–1905 рр. працював на кафедрі екстраординарним професором, з 1905 – 1907 рр. — позаштатний ординарний професор, у 1907–1902 рр. — штатний ординарний професор.

У 1904 р. здобуває звання доктора богословських наук, дисертація «Послання святого апостола Павла до Ефесян. Ісагогіко-екзегетичне дослідження».

З 1909 р. працював також інспектором Київської духовної академії. Того ж року померла його дружина.

У 1910 р. почав одночасно бути головним редактором «Праць Київської духовної академії». Того ж року стає дияконом, згодом священник, протоієрей.

У 1912 р. отримує звання заслуженого ординарного професора.

У 1913 р. пострижений в монахи, того ж року зведений до сану архімандрита.

З 29 липня 1914 р. і до закриття більшовицькою владою був ректором Київської духовної академії. З 6 серпня того ж року — єпископ Канівський та другий вікарій Київської єпархії.

У 1918 р. тяжко хворів через недоїдання та мешкання в неопалюваних приміщеннях але посаду ректора не полишив. Керував діяльністю і по тому, як були вилучені навчальні приміщення — заняття проводилися у професури вдома.

Виступав проти автокефалістичного напрямку в українському православ'ї, але, разом з тим, був прихильником певних кроків назустріч прихильників українізації церкви, котрі, на його думку, не порушували канонічних норм. З 1918 р. був головою Перекладацького комітету при Київській митрополії, завданням якого була робота над перекладом Святого Письма та богослужбових текстів на українську мову. У 1920 р. був присутнім на богослужінні українською мовою.

У 1921 р. підписує звернення православного єпископату України до віруючих із закликом не визнавати рішень [Українського церковного збору Київщини](#), котрий проголосив автокефалію Української церкви.

У 1923 р. арештований радянською владою, відісланий до [Москви](#), перебував на допитах в [Бутирській тюрмі](#). Протягом 1923–1924 рр. був на висланні в селі [Іжма Зирянського краю](#).

У 1924 р. повертається до Києва, трохи згодом призначений єпископом [Прилуцьким](#).

З 1926 р. — архієпископ Канівський та перший вікарій Київської єпархії.

Згідно одних даних, помер у [1925](#) р. Був похований у Братському монастирі у [Богоявленському соборі](#) біля першого від входу стовпа. Після знищення собору у [1935](#) р. його тлін перенесено на [Лук'янівське кладовище](#) (ділянка № 17). Згідно інших даних, помер у Києві 25 лютого 1933 р.у — по свідченнях сучасників, від сильного виснаження та напівголодної смерті. Похований на кладовищі Нікольського чоловічого цвинтаря, котрий згодом був знесений разом з обителлю. Його біографію написав митрополит Мануїл (Лемешевський).

ПРАЦІ: «Вчення про пастирство в повчаннях та посланнях руських мтрополитв 12-14 століть» — 1885, «Розгляд древніх та новіших думок, супротивних вченню про Промисел Божий» — 1887, «Псевдовчителі, викривані в першому посланні святого апостола Іоанна», Київ, 1890, «Нова праця по історії філософії», Київ, 1894, «Про взаємне відношення філософії та природознавства», Київ, 1894, «З історії грецької філософії», Київ, 1898,

«Закон та Євангеліє», Київ, 1898, «Філософія Канта. Частина 1. Аналіз критики чистого розуму та критики розуму практичного», Київ, 1898, «Про Євангелія та євангельську

історію», Київ, 1902, «Про вивчення книги Діянь Апостольських», Київ, 1902, «Послання святого апостола Павла до Ефесян», Київ, 1904, «Про церкву», Київ, 1904, «Тайна вечеря Господа нашого Ісуса Христа», Київ, 1906, «Про особу святого апостола Павла», Київ, 1906, «Святий Іоанн Золотоуст по його листах», Київ, 1908, «Про християнську благодійність», Київ, 1908, «Досліди по вивченню Святого Письма Нового Завіту», другий випуск, Київ, 1909 та 1911, "Про причини сучасного безвір'я", Київ, 1910, «До вивчення четвертого Євангелія», Київ, 1910, «Входження Господнє до Єрусалиму по переказах євангелістів», Санкт-Петербург, 1911, «Євангеліє від Матвія (критично-екзегетичне дослідження)», Київ, 1915.

БОНДАР АНДРІЙ ВОЛОДИМІРОВИЧ
(народився [14 серпня 1974 р.](#))

Український [поет](#), [публіцист](#), [перекладач](#). Член [Асоціації українських письменників](#) (1998 р.). Лауреат премії видавництва «Смолоскип» (1997 р.). Закінчив 1991 р. Кам'янець-Подільську середню школу № 9.

У 1991–1994 рр. навчався на філологічному факультеті Кам'янець-Подільського педагогічного інституту (нині [Кам'янець-Подільський національний університет](#)).

У 1994 р. вступив до [Києво-Могилянської академії](#) (закінчив у 2001 р.).

Головний редактор газети Асоціації українських письменників (АУП) «Література плюс» (1998–2000 рр.), заступник головного редактора журналу «Єва» (2001–2002 рр.). Редактор літературної

сторінки «Книжкова лавка» в газетах «Дзеркало тижня» (2001–2007 рр.), «Газета по-українськи». Колумніст «Газети по-українськи» (2006 р.).

Дружина — письменниця [Софія Андрухович](#). Донька Варвара (народилася 10 березня 2008 р.). На [Євромайдані](#) перебував з перших днів протестів.

Творчість: Як поет дебютував [24 листопада 1993](#) р. добіркою віршів у газеті [«Подільський»](#) ([Кам'янець-Подільський](#)). Перша велика поетична публікація — 1997 р. у журналі «Сучасність».

Поезія: «Весіння ересь» ([Київ](#): Смолоскип, 1998). «Істина і мед» ([Одеса](#): Астропринт, 2001). «MASKUL'T» ([Київ](#): Критика, 2003) (співавтори: [Сергій Жадан](#) та [Юрій Андрухович](#)). «Примітивні форми власності» ([Львів](#): Піраміда, 2004). «100 тисяч слів про любов, включаючи вигуки». [Харків](#): Фоліо, 2008.

Книга оповідань «13 різдвяних історій» (перед Різдом 2014 р.).

БОНДАРЧУК ІГОР ВОЛОДИМИРОВИЧ
(народився [22 листопада 1968](#) р.)

4

Український юрист. З березня [2014](#) р. — заступник [Міністра юстиції України](#).

У [1990](#) р. закінчив [Київське вище військово-морське політичне училище](#) за спеціальністю військово-політична ВМФ (вчитель історії і суспільствознавства);

У [1992](#) р. закінчив Дальносхідний державний університет за спеціальністю психологія (практичний психолог);

У [1996](#) р. закінчив [Українську академію державного управління при Президентові України](#) за спеціальністю державне управління (магістр державного управління).

У [1998](#) р. закінчив [Київський університет імені Тараса Шевченка](#) за спеціальністю правознавство (спеціаліст права) У [2000](#) р. отримав вчений ступінь [кандидат наук](#) з державного управління; У [2005](#) р. — [доцент](#).

З вересня [1992](#) — серпень [1993](#) рр. — провідний інструктор управління організаційно-контрольної та кадрової роботи; головний спеціаліст секретаріату департаменту економічних реформ та регіональних програм міської державної адміністрації; завідуючий секретаріатом департаменту економічних реформ та регіональних програм міської державної адміністрації Київської міської державної адміністрації;

Серпень [1993](#) — серпень [1994](#) рр. — експерт-радник з питань розробки та реалізації програм економічної реформи; помічник заступника [Міністра економіки України](#);

Серпень [1994](#) — грудень [1997](#) рр. — помічник голови, керівник служби голови Фонду — помічник голови; директор департаменту управління частками державного майна [Фонду державного майна України](#);

Грудень [1997](#) — травень [1998](#) — радник голови [Державного комітету України з питань розвитку підприємництва](#);

Травень [1998](#) — грудень [1999](#) рр. — помічник [прем'єр-міністра України](#);

Лютий [2000](#) — червень [2001](#) рр. — помічник [першого віце-прем'єр-міністра України](#);

Червень [2001](#) — грудень [2001](#) р. — заступник генерального директора ТОВ «Торговий дім «XIV»;

Лютий — травень [2002](#) р. — заступник генерального директора ТОВ ВКФ «Метл»;

Вересень [2002](#) — вересень [2003](#) рр. — президент ТОВ «Юридична фірма «Бондарчук і Партнери»;

Жовтень [2003](#) — вересень [2005](#) рр. — заступник виконавчого секретаря; директор департаменту моніторингу та правозастосування [Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку](#);

Вересень [2005](#) — січень [2007](#) рр. — директор Державного департаменту у справах релігії (при [Міністерстві юстиції України](#));

Червень [2007](#) — січень [2011](#) рр. — заступник начальника управління інвестиційної та інноваційної політики [Секретаріату Кабінету Міністрів України](#);

Січень — березень [2011](#) р. — завідуючий сектором з питань трансферу технологій відділу з питань інноваційного та інвестиційного розвитку Управління гуманітарного та інноваційного розвитку Департаменту фахової експертизи Секретаріату Кабінету Міністрів України;

Квітень [2011](#) — березень [2014](#) рр. — юрист ТОВ «Юридична фірма «Бондарчук і Партнери». [Заслужений юрист України](#).

БОРИСОВ ІВАН ОЛЕКСІЙОВИЧ
АРХІЄПИСКОП ІНОКЕНТІЙ
([15\(27 грудня\) 1800](#) — 26 травня ([7 червня](#)) [1857](#) рр.)

[Єпископ Російської Православної Церкви](#); з 24 лютого [1848](#) р. архієпископ Херсонський і Таврійський. Член [Російської академії](#) ([1836](#) р.). Член [Святішого Синоду](#) з 26 серпня [1856](#) р. Знаменитий проповідник, письменник та релігійний діяч України. Канонізований Українською Православною Церквою. У [1997](#) р. причислений до лику [місцевошанованих святих](#) Одеської

епархії Української православної церкви (Московського Патріархату).

Світське ім'я Іван Борисов. Походив з сім'ї священника. Закінчив Воронежське повітове училище, Орловську духовну семінарію (1819), Київську духовну академію зі ступенем магістра (1823 р.). Ще з часів навчання в академії проявив себе талановитим проповідником. За даними митрополита Мануїла (Лемешевського), майбутній архієрей вже в юності виявляв свої видатні здібності:

Крім слухання лекцій він дуже багато займався самоосвітою і іноді викладав перед своїми товаришами вчення того чи іншого філософа з такою ясністю і простотою, що перевершував лекції професорські. Всі науки йому давалися легко. Він одногласно був визнаний першим студентом академії.

Інокентій

З 28 серпня 1823 р. — інспектор і професор церковної історії та грецької мови Санкт-Петербурзької духовної семінарії.

З 1823 р., одночасно, був ректором Санкт-Петербурзького Олександрівського училища. 10 грудня 1823 р. був пострижений у чернецтво і висвячений у сан ієродиякона. З 29 грудня 1823 р. — ієромонах. З 10 грудня 1824 р. — бакалавр богослов'я Санкт-Петербурзької духовної академії. З 2

вересня [1825](#) р. — інспектор Санкт-Петербурзької духовної академії. З 6 січня [1826](#) р. — екстраординарний професор богослов'я Санкт-Петербурзької духовної академії.

16 березня 1826 р. возведений у сан [архімандрита](#). З 27 серпня [1830](#) р. — ректор і професор богослов'я [Київської духовної академії](#).

З 3 жовтня [1836](#) р. — єпископ Чигиринський, вікарій [Київської єпархії](#), керуючий Києво-Михайлівським монастирем. При цьому залишився на посаді ректора Київської духовної академії.

З 1 березня [1840](#) р. — єпископ Вологодський і Устюжський. З 31 грудня 1840 р. — єпископ [Харківський і Охтирський](#). З 15 квітня [1845](#) р. — за заслуги перед церквою возведений у сан [архієпископа](#). У [1847](#) р. Інокентій Херсонський викликаний для присутності у Святійший Синод. З 24 лютого [1848](#) р. — архієпископ Херсонський і Таврійський.

Під час викладання у [Санкт-Петербурзі](#) і [Києві](#) владика Інокентій проявив себе видатним професором. У його біографії, опублікованій в Енциклопедичному словнику Брокгауза і Ефрона йдеться про те, що він ввів новий метод викладу богослов'я — історичний та історико-порівняльний, широко користуючись посібниками західної богословської літератури, переважно протестантської, самотньо працюючи за першоджерелами. Упродовж 16 років професорства він викладав, у самотійній обробці, всі головні галузі богослов'я. Володіючи блискучим даром викладу, він оживив інтерес до вчених занять серед учнів. У Києві він досяг скасування викладання богослов'я латинською мовою, який тримав російське богослов'я у рабській залежності від богослов'я католицького.

Ним введені нові предмети викладання, відповідно до рівня наукового розвитку на Заході. Він утворив ціле покоління російських богословів і вчених, і брав діяльну участь у перебудові духовно-навчальних закладів, у складанні нових програм академічних та семінарських курсів.

Був керівником групи професорів Київської духовної академії, що займалася складанням «догматичного збірника», в якому була дана характеристика православного віровчення з часу виникнення церкви — ця праця використовувався як навчальний посібник для студентів. Наукова діяльність владики Інокентія

викликала негативне ставлення з боку найконсервативніших церковних діячів, що спричинило за собою «секретне дізнання» про його спосіб думок, що закінчилося, проте, його повним виправданням. Одна з його найвідоміших книг — «Останні дні земного життя Ісуса Христа» — була визнана занадто «ліберальною», у зв'язку з чим не перевидавалася протягом 30 років (у [1991](#) р. вона стала першою книгою святителя, перевиданої у сучасний період вітчизняної історії).

За словами митрополита Мануїла (Лемешевського), можна сказати, що не наука була його справжнім покликанням, а мистецтво людського слова. Він був не тільки відмінний знавець, але і геніальний художник вітчизняного слова. Світлий розум, велика пам'ять, творча уява, всебічна вченість, захоплююче красномовство, величний і благоліпний вид — ось риси, якими характеризували сучасники прославленого Інокентія.

Проповіді владика Інокентія у надрукованому вигляді розповсюджувалися по всій Російській імперії, частина їх переведена

на [французьку](#), [німецьку](#), [польську](#), [сербську](#), [грецьку](#), [вірменську](#) мови. При цьому у своїй творчості він орієнтувався як на проповідницьку спадщина святого [Іоанна Златоустого](#), так і на досвід таких видатних католицьких церковних ораторів як [Жак Беніні Боссюе](#) та Жан Батист Массільон.

Як правлячий архієрей владика Інокентій дбав про поліпшення як матеріального побуту, так і освіти сільського духовенства. За нетривалий час керування Вологодською єпархією він займався поліпшенням роботи духовної консисторії і духовних училищ, оновленням архієрейського будинку і соборного храму, займався вивченням місцевих пам'яток історії та культури. Відновив Тотемський, Охтирський, Святогірський та Георгіївський-Балаклавський монастирі, відкрив у [Криму](#) кілька чернечих скитів, заснував в Одесі дві нові урочисті хресні ходи, керував будівництвом і реконструкцією храмів.

Був ініціатором опису монастирських бібліотек та передачі їх рукописів у наукові центри — духовні академії, а також опису та реставрації пам'яток історії та культури Криму і [Кавказу](#) й інших регіонів, де він був правлячим архієреєм. Заснував в Одесі «болгарське настоятельство», яке до звільнення [Болгарії](#) з-під

влади [Османської імперії](#), давало притулок і освіту сотням болгарських юнаків.

Під час [Кримської війни](#) архієпископ Інокентій виявив велику мужність, незважаючи на небезпеку, відвідуючи місця боїв (у тому числі у [Севастополі](#), де під обстрілом їздив на буксирі по бухті), часто перебував під вогнем противника, здійснюючи богослужіння у похідних храмах, надихаючи солдатів своїми проповідями та втішаючи вмираючих. Після закінчення війни він здійснив об'їзд єпархії, проводив богослужіння в містах, які зазнали руйнувань, знаходив кошти для відновлення пошкоджених у результаті військових дій храмів. Під час поїздки захворів, був змушений повернутися до Одеси, де і помер.

У 1997 р. архієпископ Інокентій був причислений до лику місце вошанованих святих Одеської єпархії Української православної церкви Московського Патріархату. Тоді ж відбулося [набуття мощей](#) святого.

БОРЄЦЬКИЙ ІВАН МАТВІЙОВИЧ (1560 — 1631 рр.)

Український церковний, [політичний](#) і освітній діяч, гербу Голобок, чернече ім'я Йов. [Митрополит Київський, Галицький і всієї Руси \(1620–1631 рр\)](#), педагог, ректор [Львівської братської школи](#), перший ректор [Київської братської школи](#), полеміст, святий, письменник. Духовний та політичний наставник [Петра Могили](#).

Народився у містечку [Бірча](#) (тепер, село Бірча у

Підкарпатському воєводстві Польщі) у сім'ї Матвія Борецького, дрібного українського [шляхтича](#). Припускалося, що освіту він отримав у [Львівській братській школі](#), але зважаючи на блискуче знання [латини](#), яка на той час там не викладалася (першим викладачем латини у ній з 1604 р. був він сам), найбільш вірогідним є навчання в [Острозькій академії](#), а після неї — у [Краківському університеті](#).

З 1604 р. — викладач [латинської](#) й [грецької](#) мов Львівської братської школи. У 1604–1605 рр. — ректор, «котрому братія подала в школу, а також і порядки школние». Заслужив високу шану як людина, що «Аполлонові кохана і у Парнасі на лоні муз вихована».

У 1610–1615 рр. Борецький — священик [Київської Воскресенської церкви](#) на [Подолі](#), де заснував парафіяльну школу. Мав власний двір на Подолі (тепер вул. Спаська). Входив до вченого гуртка архімандрита [Києво-Печерської Лаври Єлисея Плетенецького](#).

Борецький — один із засновників [Київського братства](#) та [Київської братської школи](#), її професор й перший ректор (1615–1618 рр.).

Викладав мови: грецьку й латинську, ймовірно, [філософію](#); приділяв увагу окремим [богословським](#) питанням. Борецький виявляв турботу про школу та її учнів: постачав все необхідне для навчання (забезпечував учнів за власний кошт підручниками, почав укладати бібліотеку), утримував на свій кошт бідних та сиріт. Кияни шанували ректора й називали «другим Іоаном Милостивим». Втілював у життя думку про те, що спів і музика є важливими важелями естетичного виховання. Багато зусиль доклав, щоб навчити учнів і півчих правильному церковному співові, викорінити т.зв. [хомонію](#) — розтягування слів за рахунок додавання до них голосних на шкоду мелодії.

У грудні 1619 р. Борецький і його дружина Никифора Федорівна Чеховичевна прийняли чернечий постриг.

Борецький став [ігуменом Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря](#), Никифора, за переказом, — ігуменею [Київського Богословського монастиря](#) (у межах Михайлівського Золотоверхого). Разом з однодумцем гетьманом [П. Сагайдачним](#) та іншими відомими оборонцями [Української православної церкви](#) Борецький відновив за

благословенням [патріарха Єрусалимського](#) Теофана українську православну ієрархію (1620 р.), яка після [Берестейської унії 1596](#) р. була замінена греко-католицькою. Став першим по її відновленні митрополитом Київським, Галицьким і всієї Руси і був ним до смерті.

Не полишав справ мирських. Підтримував київських друкарів Т. Вербицького й С. Соболя. Брав участь у перекладі з грецької на [старослов'янську](#) й редагуванні [«Анфологіону»](#), виданого [Лаврською друкарнею 1619](#) р.. Прихильник не конфесійної, а широкої народної освіти. Послідовно виступав за її демократизацію, всестановість та за рівність у навчанні.

У статут [Луцької братської школи](#), затверджений Борецьким, вписана теза, що стала провідною у братських школах України: «Багатії над убогими у школі нічим вищі не мають бути, лише самою наукою». У творі «О вихованні чад» (1609 р.), ймовірно, написаному Борецьким, наука ставиться понад усе, бо «з неї, як з жордла, все добре походить, і през ню чоловік чоловіком ся находить». Вважав, що саме освіта визначає місце людини у суспільстві й спроможна змінити суспільство.

В умовах посиленого наступу на Україну [Речі Посполитої](#) Борецький гуртує до опору українців. Він збирає на наради світських і духовних православних, виступає на козацьких радах (заслужив славу «козацького митрополита»), пише листи до впливових магнатів, публікує полемічні твори. Доводить, що українці мають історичні права на власну вітчизну й церкву. «Ми громадяни своєї землі, добре і чесно у домах шляхетних уроджені, у ній осідок і оселі свої маємо... і взяли ми лише те, що нам предки наші заповідали», — читаємо у [«Протестації»](#) (1621 р.).

Написана Борецьким разом з [І.Курцевичем](#) та [І.Копинським](#), «Протестація» була спрямована на захист відновленої православної ієрархії, у ній захищалося право українців жити на рідній землі, сповідувати батьківську віру.

Автори підносили козацтво, за допомогою якого відбувалося становлення ієрархії. Доводили, що козаччина є спадкоємицею «тої старої Руси», старих руських князів, що козаки — це дійсні лицарі Христа, що віра й спасіння душ православних — це провідна мета їхніх подвигів.

На думку М. Возняка та інших дослідників, Борецький —

також імовірний автор «Перестороги» (написаної у 1605 р. або 1606 р. у [Львові](#)), одного з найвидатніших творів української полемічної літератури, спрямованого проти католицизму й унії.

Крім переказу подій [1590-х](#) рр., пов'язаних з релігійною боротьбою в Україні, автор висловлює думку про причини, що довели [Русь](#) до «такої загибелі»: протягом довгого часу Україна не мала «шкіл посполитих», тобто народних, від того й всі нещастя, грубість поганська, брак одностайності, поширення чужої віри, зрада. Автор закликав до єдності й оборони.

У [1624](#) р. звернувся до московського уряду з чолобитною про надання допомоги православному населенню України та про приєднання України-Русі до Московської держави. Але царський уряд відхилив цю пропозицію, бо Московська держава, ослаблена недавньою московсько-польською війною, не була спроможна вести війну проти Польщі.

Склав два меморіали в оборону православної ієрархії: «Протестація» ([1621](#) р.) та «Юстифікація» ([1622](#) р.).

Одночасно Борецький шукав шляхів порозуміння між українцями православними й українцями католиками та греко-католиками.

Виступав за зміцнення політичних і культурних зв'язків України, [Білорусі](#) та [Московії](#).

Ставши митрополитом, продовжував опікуватися Київською братською школою. Допомогав Київському братству у придбанні деяких маєтностей на утримання школи.

Добився королівської грамоти ([19 лютого 1629](#) р.), за якою Київське братство було, нарешті, визнане й затверджене Річчю Посполитою, і «що б вони своїм накладом не побудували, то на вічні часи».

Таким чином, хоч про братську школу в грамоті прямо не говорилося, вони з визнанням Київського братства також дістала державний захист як його невід'ємна частина.

Із записів сучасника, вихованця Київської братської школи [Сильвестра Косова](#) довідуємося, що Борецький не полишав й учительства: «Йов Борецький, ставши митрополитом Київським, був і опікуном оних братських шкіл і сам в них богословське вчення викладав».

У [1628–1629](#) рр. був разом із митрополитом [Йосифом Велямином Рутським](#) прихильником загального замирення

української церкви, однак не зміг залучити до своїх планів козащини.

Мав намір взяти участь у спільному з'їзді православних та греко-католиків у Львові 28 жовтня 1629 р. Влітку 1629 р. скликав [Київський собор](#) за наказом короля [Сигізмунда III Вази](#) з метою визначення позиції православної пастви щодо укладення угоди з уніатами.

Помираючи, Борецький передав опіку над освітніми справами «превелебнійшому у Бозі отцю [Петру Могили](#)», але застеріг його, щоб «школи у братстві київським, а не де індей ґрунтовані були». Похований Борецький, за його заповітом, «... при церкві святого Архистратига Михаїла над Києвом» Михайлівського Золотоверхого монастиря, що був на той час резиденцією митрополита.

Твори: [«Анфологiон»](#), або вибрана Мінея на весь рік (переклад з грецької, доповнений службами російським святим та їхніми короткими біографіями, Київ, 1619); «Діалог про православну віру» (Острог, 1606); «Лімонарь, тобто Квітник» — переклад, з доповненнями, «Синайського патерика», Київ, 1628; «Аполлія (знищення) апології Мелетія Смотрицького». Київ, 1628; «Нарікання про благочестя» (повчання православним, як тримати себе під час гонінь за православ'я). Помісний Собор 2008 р. [Української Православної Церкви — Київський Патріархат](#) у зв'язку з 1020-річчям Хрещення Київської Руси-України, благословив приєднати святителя Йова, Митрополита Київського і всієї Руси до лику святих для загального церковного шанування і занести його ім'я до православного церковного календаря.

Чесні останки святителя Йова вважати святими мощами віддавати їх на волю Божу. Благословити будівництво храмів на честь святителя Йова, Митрополита Київського і всієї Руси. Пам'ять святителя Йова святкувати 15 (2) березня, у день його блаженного упокоєння. [Сильвестр Косів](#) писав про нього, як про людину, добре освічену, у вільних науках, у знанні грецької, латинської й слов'янської мов навряд чи мав собі рівних.

На думку [Дмитра Туптала](#), був «...премудр в божественній писанії, в грецькій і латинській мовах добре вправний».

БРАЙКО ГРИГОРІЙ ЛЕОНТІЙОВИЧ

(ПОЧ. 1740-Х. — 1793 рр.)

Журналіст, перекладач, видавець, дипломат.

Походив зі шляхетного українського роду [Брайко \(рід\)](#). Вчився у [Києво-Могилянській академії](#) до класу [філософії](#). Залишив її у зв'язку зі скаргою 22 студентів-філософів митрополиту Київському, Галицькому і всієї Малої Росії А. Магаданському на префекта М. Орловського, який наказав покарати кількох студентів, безпідставно звинувачених у крадіжці дров у Київського міщанина. Студенти вимагали відсторонити префекта від викладання, у разі невиконання цієї умови вони заявили, що підуть з КМА. Ректор С. Мисливський наказав префекту продовжити читання лекцій і не приймати бунтівних студентів. Деякі з них, у тому числі і Брайко, дотримали свого слова й у листопаді 1763 р. залишили КМА. У березні 1764 зарахований до Санкт-Петербурзької академії, де вивчав мови, юриспруденцію, математику. У 1765 р. для завершення освіти виїхав до [Німеччини](#), навчався у Кільському та [Геттінгенському університетах](#). Повернувшись до [Санкт-Петербурга](#) на початку 1770-х рр., Брайко отримав посаду перекладача з латинської та польської мов у історика М.Щербатова, який опрацював архів імператора [Петра I](#). Брав також участь у підготовці до видання його листів та розпоряджень за 1704-1706 рр. (опубліковано у 1774 р.) й, очевидно, допомагав М. Щербатову при написанні праці «История Петра Великого».

У 1778 р. перейшов працювати у Державну колегію закордонних справ в чині радника. Його дипломатична кар'єра розпочалася з посади радника російського посольства у [Венеції](#) (1783 р.), де послом був С. Р. Воронцов, брат відомого, впливового при дворі діяча О. Р. Воронцова. Воронцови високо цінували освіченість Брайка і намагалися сприяти його кар'єрі. Коли у 1784 р. С. Р. Воронцова було призначено послом в Англію, він просив брата допомогти Брайку одержати там посаду радника.

У 1789 р. його перевели з Венеції до Відня радником російського посольства, де він і помер.

Брайко заслужив немилість у правлячих колах своїм свободолюбством та гідністю, був типовим представником Київської освіченості у Санкт-Петербурзі. Знання мов,

захоплення ідеями французького просвітництва, віра у просвіченого монарха, який правитиме державою, спираючись на справедливі закони, породжували у Брайка та інших вихованців КМА прагнення прислужитися суспільству своїми знаннями і цим сприяти його реформуванню. Брайко займався перекладами, працював у журналі [І.Богдановича](#) «Собрания разных сочинений и новостей», а потім протягом 1778-1781 рр. видавав власний щомісячний журнал «Санкт-Петербургский вестник». Його видавнича діяльність припала на час, коли імператриця [Катерина II](#) відмовилася від реформ, ліквідувала Комісію зі складання проекту Нового Уложення законів Російської імперії, на яку освічені кола Росії й України поклали великі надії. Знаючи європейську видавничу практику, Брайко намагався зробити свій журнал цікавим для широкого кола читачів. «Санкт-Петербургский вестник» складався з двох частин: у першій публікувалися наукові статті з географії, історії, медицини, перекладали класичної та тогочасної європейської літератури (твори Сапіро, Анулея, Бомарше, Вольтера, Д. Дідро, Лессінга та інших), підбірки сентенцій; у другій — урядові та царські укази, офіційні повідомлення. У своєму журналі Брайко, по суті, започаткував наукову бібліографію. У рубриці «Известия о новых книгах» було надруковано 169 рецензій на російські та зарубіжні книги. У його журналі друкувалися Г. Державін, М. Львов, Ф. Ковельський, вчені-академіки А. Шльоцер, Й. Георгі, Я. Штелін, А. Гільденштедт та ін. Спрямованість журналу виявлялася з опублікування у першому номері замість редакційної передмови «фрагментів і думок», запозичених у різних авторів, де наскрізною ідеєю було визнання природного права, за яким кожна людина є особисто вільною. Не дивно, що у № 6 за 1780 р. була опублікована «Ода» Г. Державіна, відома під назвою «Властителям й судиям», антисамодержавний зміст якої викликав незадоволення у влади. Сторінки з «Одою» були вирізані, а незабаром і журнал припинив своє існування з причин, що не залежали від видавця, а самого видавця було відправлено у Венецію з негласною заборонаю займатися літературною та перекладацькою діяльністю. «Санкт-Петербургский вестник» був одним з найкращих періодичних видань Росії того часу. Його передплачували і на Лівобережній Україні: [бунчуковий товариш Осип Маркевич](#) у [Ромнах](#), [чернігівський полк](#), П.

Милорадович, архімадрит Чернігівського Троїцького Іллінського монастиря Паїсій, єп. Чернігівський і Новгород-Сіверський Ф. Ігнатович, гетьман К. Розумовський та ін. Брайко опублікував кілька своїх перекладів: з латинської мови — твір «Разговор, содержащий жалобу на супружество, между Евламиею й Ксантипою» Е. Роттердамського.

Брайко не нажив маєтностей. Після його смерті сім'я залишилася без засобів до існування. Він сам писав про себе, що «нищ й сир», проте має «благородний образ мислей», якими не сором похвалитися перед цілим світом.

БРАЙЧЕВСЬКИЙ МИХАЙЛО ЮЛІАНОВИЧ
([6 вересня 1924](#) — [23 жовтня 2001](#) рр.)

Український історик та археолог. Лауреат [премії ім. М. Грушевського](#), лауреат [премії Фундації Омеляна і Тетяни Антоновичів](#), член [Української вільної академії наук \(США\)](#), дійсний член [Наукового товариства імені Шевченка](#), голова Київського осередку [Українського історичного товариства ім. М. Грушевського](#), заслужений діяч науки і техніки, почесний професор Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Народився Михайло Брайчевський у сім'ї корінних киян — Юліана Карловича і Віри Архипівни Брайчевських. За його

спогадами, пращури по батьківській лінії належали до ополяченої української шляхти католицького віросповідання, родичі по матері (у дівочтві Виноградова) були етнічними росіянами.

Середню освіту Михайло здобув у 83-й школі, закінчив у 1948 р. історичний факультет [Київського університету](#), де заснував Наукове студентське товариство і став першим його головою. Був організатором першої студентської наукової конференції в університеті, виступив на її пленарному засіданні з доповіддю «До питання про походження українського народу».

Університет закінчив з відзнакою, ще за два роки до його закінчення був зарахований у штат [Інституту археології АН УРСР](#). Працюючи у цьому інституті, вів археологічні дослідження на Переяславщині, [Волині](#), [Поділлі](#), досліджував слов'янські пам'ятки [Пастирське](#), [Леськи](#), [Дахнівка](#), Черепин-Корсунський, [Переяслав-Хмельницький](#), [Іванківці](#).

У [1955](#) р. Брайчевський захистив кандидатську дисертацію «Римська монета на території України» (у [1959](#) р. вийшла книгою). Активно друкувався, написав великі розділи до колективних монографій «Нариси стародавньої історії Української РСР» ([1957](#) р.) та «Історія Києва» ([1959](#) р.). Але подану [1960](#) р. до захисту докторську дисертацію «Анти (нариси з історії Східної Європи в епоху великого переселення народів)», у якій підкріплювалася археологічними даними теза [Михайла Грушевського](#) про виникнення державності у східних слов'ян вже в «антський» період, було «завалено».

Працюючи у 1959–1968 рр. в Інституті історії, Михайло Брайчевський брав участь у створенні низки фундаментальних колективних досліджень — «Історія українського мистецтва» (1962), «Історія вітчизняної математики» (1966), «Історія селянства Української РСР» (1967), «Історія Української РСР» (1969), написав десятки статей до енциклопедій. Його монографії цих років «Коли і як виник Київ» (1963), «Біля джерел слов'янської державності» (1964), [«Походження Русі» \(1968\)](#) стали справжніми віхами в історичній науці і принесли Брайчевському світове визнання.

Михайло Брайчевський міг зробити блискучу академічну кар'єру, досягти найвищих звань на ниві науки і культури. Своєю ерудицією у різних галузях знань він нагадував мислителів середньовіччя: історик і археолог поєднувалися у ньому з

мистецтвознавцем і філософом, поетом і художником. Написаний ним ще у молоді роки підручник з історії філософії вийшов у фінал всесоюзного конкурсу на найкращий навчальний посібник у цій галузі. Брайчевський першим з українських археологів збагнув перспективи, які відкриває перед археологічною наукою використання у ній комп'ютерних технологій, був представником від України у складі всесоюзної комісії [АН СРСР](#) «Кібернетика і питання методології та методики історичного дослідження», брав активну участь в організації першої наукової конференції, присвяченої використанню досягнень кібернетики у суспільних науках.

Але як справжній громадянин і патріот, Брайчевський не стояв осторонь і суспільно-політичних процесів в Україні. У період хрущовської «відлиги» він став відомим у колах освіченої інтелігенції лекціями з історії України, які читав у Клубі творчої молоді «Сучасник»; під час першого відзначення на державному рівні 150-літнього ювілею Тараса Шевченка провів автобусну екскурсію шевченківськими місцями (за що був нагороджений «шевченківською» грамотою за підписом [Миколи Бажана](#)).

У 1966 р. Брайчевський написав трактат «Приєднання чи возз'єднання?», де блискуче викрив фальш «Тез до 300-річчя возз'єднання України з Росією».

Робота спочатку поширювалася [«самвидавом»](#), а у 1972 р. вийшла брошурою у [Канаді](#). За це й за підпис під протестним зверненням інтелігенції до керівництва [СРСР](#) («Лист 139-ти») у 1968 р. вченого звільнили з роботи. Компартійна влада вимагала від Брайчевського визнання у пресі помилковості власних висновків, публічного «каяття», а не домігшись свого, зробила все, щоб науковий світ забув ім'я вченого: понад десятиліття його не друкували, забороняли посилатися на його праці, не допускали на наукові конференції, не давали працювати за фахом. Продовжуючи писати «у шухляду», Михайло Брайчевський створив у ці роки низку монографічних досліджень і десятки статей, частину з яких не опубліковано й досі.

У роки національного відродження України Брайчевський знову був у вирі суспільно-політичного життя: виступив на Установчому з'їзді Руху зі співдоповіддю «Про перспективи української державності» (1989), після здобуття Україною незалежності намагався спрямувати діяльність цієї організації в

економічну сферу («Відкритий лист до керівників Руху» (1992)), одним із перших виступив на захист державної мови в Україні («Відкритий лист до Президента України Леоніда Кучми» (2000)).

У цей час він активно друкувався, читав курси лекцій в університеті [«Києво-Могилянська академія»](#), написавши для цього два підручники — «Конспект історії України» (1993 р.) та «Вступ до історичної науки» (1995 р.).

Киянин у третьому поколінні, Брайчевський належав до найкращих представників київської культурної еліти, був духовним хранителем і ревним захисником тієї міської культури, яка дійшла до нас із минулих століть. Він був одним із засновників Товариства охорони пам'яток історії та культури України; його енергією було врятовано в епоху «соціалістичних реконструкцій» архітектурний комплекс Києво-Могилянської академії, низку культових споруд та інших пам'яток історії і архітектури України. Брайчевський був співавтором проекту Рішення про заповідні історико-архітектурні зони в Києві, написавши ґрунтовну історичну довідку про [Поділ](#) (коли виникла загроза його знесення й зведення на цьому місці «мікрорайону»). Саме він першим підняв і питання про відбудову [Михайлівського](#) та [Успенського соборів](#).

Автор понад 600 праць, низки монографій, з яких частину надруковано уже після його смерті. Похований у [Києві](#) на [Байковому кладовищі](#).

Відбулися наукові читання пам'яті Михайла Брайчевського (1924–2001 рр.) «Михайло Брайчевський — учений, громадянин, особистість» (м. Київ, 5-6.12.2001 р., Національний університет «Києво-Могилянська академія»).

Вечір пам'яті та відкриття виставки, присвяченої річниці від дня смерті М. Ю. Брайчевського «Михайло Брайчевський — історик, археолог, романтик» (м. Київ, Музей історії Києва, відкриття 24.10.2002 р.).

На радіо «Свобода» (телефонне включення к.і.н. І.Гирича і к.і.н. Ю.Кухарчука у передачу Сергія Грабовського і Максима Стріхи «Країна інкогніта», присвячену 80-річчю від дня народження М. Ю. Брайчевського. (Передача виходила в ефір 3.09.2004, з 21 год. 45 хв. до 22 год., і 6.09.2004 р. о 8 год. ранку).

На радіо «Свобода» (включення студійної розмови Тараса Марусика з к.і.н. Ю.Кухарчуком та телефонної — з д.і.н., проф.

Л.Залізнякам і к.і.н. І.Гиричем — у передачу, присвячену 80-річчю від дня народження М. Брайчевського, ведуча Ірина Халупа). (Передача пройшла в ефірі 6.09.2004 р. з 21 год. до 21 год. 30 хв.).

БРІК МИХАЙЛО ТЕОДОРОВИЧ
([1 січня 1941](#) — [5 березня 2006](#) рр.)

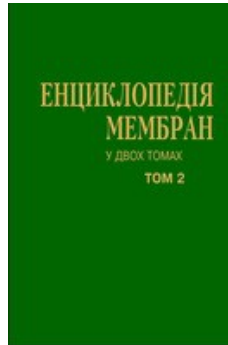
Професор, доктор хімічних наук, перший віце-президент [Національного університету «Києво-Могилянська академія»](#) (2000–2006 рр.), [Заслужений діяч науки і техніки України](#) (2005 р.).

Народився [1 січня 1941](#) р. у с. [Юстинівка](#) на [Тернопільщині](#). Закінчив [Кременецький державний педагогічний інститут](#).

У 1962–1965 рр. навчався в аспірантурі [Інституту хімії високомолекулярних сполук НАН України](#).

У [1967](#) р. захистив кандидатську дисертацію у галузі [хімії полімерів](#). Працював також в [Інституті колоїдної хімії і хімії води імені А. В. Думанського](#), де захистив у [1981](#) р. кандидатську дисертацію на тему «Полімеризацію кремнійорганічних мономерів на твердій поверхні дисперсних твердих тіл».

Михайло Брик читав курси з [мембранології](#) у [Київському політехнічному інституті](#), [Києво-Могилянській академії](#). У [НаУКМА](#) обіймав посаду завідуючого кафедрою хімії з [1998](#) р., а з [2000](#) р. — першого віце-президента, віце-президента по роботі зі студентами. Помер [5 березня 2006](#) р. у [Києві](#).

Михайло Брик є автором понад 330 наукових праць, зокрема 12 книжок, 35 наукових оглядів, 25 [патентів](#) та авторських свідоцтв на винаходи. Під його керівництвом було захищено 9 кандидатських та 1 докторську дисертацію.

Ще за життя Михайла Брика був опублікований перший том «Енциклопедії [мембран](#)». Другий том був опублікований вже після його смерті.

БРЮХОВЕЦЬКИЙ В'ЯЧЕСЛАВ СТЕПАНОВИЧ
(народився [14 липня 1947 р.](#))

Український [літературознавець](#), [педагог](#) і [громадський діяч](#), [Герой України](#), почесний президент [університету «Києво-Могилянська академія»](#).

Був головним ініціатором відродження [Києво-Могилянської академії](#) як сучасного вищого навчального закладу, побудованого на зразках північно-американських університетів, згодом ректор і

президент [університету «Києво-Могилянська академія»](#).

Член [Спілки письменників України](#) (з 1982 р.).

Доктор філологічних наук, кандидат педагогічних наук; член [Національної комісії України у справах ЮНЕСКО](#).

Член правління благодійного фонду «Розвиток України» [Рината Ахметова.](#), член Наглядової Ради ВМГО [«Союз обдарованої молоді»](#).

Один з учасників [ініціативної групи «Першого грудня»](#).

У 1966 р. — [Смілянський технікум харчової промисловості, «Машинобудування»](#). Фах — технік-механік.

У 1974 р. — факультет журналістики [Київського державного університету ім. Т.Шевченка](#). Диплом з відзнакою, присвоєно кваліфікацію журналіста — кореспондента газети.

У 1979 р. — аспірантура [Київського державного інституту культури імені Олександра Корнійчука](#).

У 1980 р. — рада Ленінградського державного інституту культури ім.Н. І. Крупської присвоїла В. Брюховецькому вчений ступінь кандидата педагогічних наук.

У 1986 р. — захист докторської дисертації на здобуття ступеню доктора філологічних наук, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

Кандидатська дисертація — «Специфіка розвитку літературно-критичної активності старших підлітків у процесі керівництва читанням» (1980 р.).

Докторська дисертація — «Природа, функції і метод літературної критики» (1986).

У 1965–1966 рр. — котельник, Смілянський машинобудівний завод.

У 1966–1966 рр. — практикант-дипломант, Черкаський машинобудівний завод. У 1967–1967 рр. — слюсар-котельник, Одеський завод «Продмаш».

У 1967–1968 рр. — служба в армії (оператор РЛС).

У 1968–1969 рр. — слюсар, Черкаський завод хімреактивів.

У 1973–1976 рр. — журналіст, завідувач відділу критики газети [«Літературна Україна»](#) (Київ). У 1980–1991 рр. — науковий працівник, завідувач відділу критики [Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України](#) (Київ). У 1989–1990 рр. — професор на запрошення [Ратгерського університету, США](#) («Українська література. Критика»).

В. С. Брюховецький (зліва) та [В. С. Білецький](#) (справа)

У [1990–1990](#) рр. — професор на запрошення [Манітобського університету, Канада](#) («Українська література»). У [1991–1994](#) рр. — ректор [Національного університету «Києво-Могилянська академія»](#).

У [1994–2007](#) рр. — президент Національного університету «Києво-Могилянська академія». З [2007](#) р. — почесний президент Національного університету «Києво-Могилянська академія». Від [2005](#) р. — член Комітету з присудження Національної премії України ім. Тараса Шевченка. Від [2005](#) р. — президент ВОО «Експерти України» ([Всеукраїнської експертної мережі](#)).

Член [КПРС \(1968–1990\)](#). До [1990](#) р. очолював партбюро КПУ Інституту літератури ім. Т.Шевченка НАНУ.

Один з ініціаторів створення [Народного Руху України \(1989\)](#). Уповноважена особа Виборчого блоку [Віктора Ющенка](#) «Наша Україна» в багатомандатному виборчому окрузі ([2002](#)).

У [2006](#) р. — обраний депутатом [Київської міської ради](#) за списком [Нашої України](#), але невдовзі відмовився від депутатського мандату.

Публікації: В'ячеслав Брюховецький є автором понад 400 публікацій, зокрема, книг: Іван Сенченко ([1981](#)), Силоне поле критики ([1984](#)), Критика в сучасному літературному процесі ([1985](#)), Специфіка і функції літературно-критичної діяльності ([1986](#)), Ліна Костенко ([1990](#)), Микола Зеров ([1991](#)), Factum est

factum (2010), Віктор Петров. Розвідки у 3-х томах (2013).
Нагороди та відзнаки: [1996](#) р. — Медаль Комісії народної освіти Республіки Польща; [1997](#) р. — Орден «За заслуги» III ст.;
[1997](#) р. — [Міжнародна премія Антоновичів](#); [1997](#) р. — Подяка голови Київської міської державної адміністрації; [1998](#) р. — Орден Св. рівноапостольного князя Володимира Великого; [2001](#) р. — Всеукраїнська премія «Визнання»; [2001](#) р. — Подяка Подільської райради м. Києва; [2003](#) р. — [Орден «За інтелектуальну відвагу»](#); [2005](#) р. — Офіцерський хрест «За заслуги перед Республікою Польща»; [2005](#) р. — [Премія імені Олекси Гірника](#); [2005](#) р. — Пам'ятний знак «Видатному учаснику Помаранчевої революції»; [25 червня 2007](#) р. - [президент України Віктор Ющенко](#) підписав [указ](#) про надання В'ячеславові Брюховецькому звання «Герой України» з удостоєнням ордена Держави.

БУЛГАКОВ ОПАНАС ІВАНОВИЧ
([17 квітня 1859](#) — [14 березня 1907](#) рр.)

Російський [богослов](#), церковний [історик](#), вихованець [Київської духовної академії](#), батько письменника [Михайла Булгакова](#).

Народився у родині священника Івана Авраамійовича Булгакова (1830-1894 рр.) та Олімпіади Ферапонтівни Булгакової (Іванової) (1830-1908 рр.) у селі Бойтичі. Невдовзі родина перебралася до міста [Орла](#). У 1876 р. вступив до Орловської

духовної семінарії, яку закінчив у 1881 р.

Впродовж 1881–1885 рр. навчався у Київській духовній академії. У 1885-1887 рр. викладав у Новочеркаському духовному училищі. У 1887 р. повернувся до Києва, у подальшому викладав у Київській духовній академії. Мав ступінь магістра богослів'я. У 1890 р. одружився із донькою протоієрея Михайла Покровського Варварою (1869-1922 рр.). У шлюбі народилося семеро дітей. У жовтні 1906 р. отримав ступінь доктора богослів'я, у лютому 1907 р. — звання ординарного понадштатного професора. Помер у Києві, похований на Старому Байковому кладовищі.

Основні твори: Очерки истории методизма. — К., 1886–1887. Безбрачие духовенства: Историко-полемический очерк. — К., 1891. О молоканстве. — К., 1891. Когда нужно креститься (против перекрещенцев). — К., 1893. Четырехсотлетие Новой истории. — К., 1893. Стремления англикан к восстановлению древневселенской церковности в Англии в последние шестьдесят лет. — К., 1894. Новые религиозные преобразования в Англии в XIX в. — К., 1897. О просвещении народов. — К., 1904.

ВЕЛИЧКО САМІЙЛО ВАСИЛЬОВИЧ (1670 -1728 рр.)

Український [козацько-старшинський літописець](#).

Народився у [козацькій](#) родині. Його батько, козак Василь Величко, належав до першої сотні [Полтавського полку](#), був людиною грамотною, мудрою й шанованою, мав велику книгарню. Успішно склавши іспити Самійло став [спудеєм](#) одного з найавторитетніших у [Європі](#) навчальних закладів — [Києво-Могилянської колегії](#), де оволодів [латинською](#), [німецькою](#) та [польською мовами](#).

Вчився у колегії перед 1690 р., бо з цього року, після успішного закінчення навчання, Самійла Величка скерували на посаду канцеляриста до [генерального військового писаря Василя Кочубея](#). Був його дворянином, тобто служив «в усіляких домашніх справах», а найбільше [писарем](#).

В. Кочубей використовував Величка також для особливих доручень, включаючи його «у найпотрібніші і секретні на той час військові справи», навіть ті, що йшли до [царя](#), і циферні (зашифровані) до [господарів Волоського](#) і [Мунтянського](#). Через Величка проходила й та кореспонденція, про яку [І. Мазепа](#) не знав. У такому статусі прослужив 15 років.

На початку 1705 р. уведений до [Генеральної Військової Канцелярії](#), де пробув старшим канцеляристом близько чотирьох років, до падіння В. Кочубея. Брав участь у походах, зокрема через [Правобережну Україну](#) з помічним військом на допомогу полякам. Очевидно, і у Генеральному війську, і у канцелярії виконував особливі (секретні) доручення, залучався до посольств гетьмана І. Мазепа.

Наприкінці 1708 р. заарештований і ув'язнений як людина близька до В. Кочубея. Провів кілька років у неволі у [Чернігівському](#) краї. Припускають, що з ув'язнення вийшов у 1715 р. за сприяння сина В. Кочубея.

На службу Самійло Величко вже не повернувся. Спочатку оселився у [Диканьці](#), пізніше перебрався до рідної домівки — у Жуки. Літописець учителював, займався літературною діяльністю. Чимало відомостей черпав із великої колекції книг і манускриптів, що її збирав упродовж усього життя. До неї входили історичні хроніки, літописи, оригінальні документи, художні твори. Все це Самійло Величко використовував, працюючи над літописом.

Багаторічне розумове та фізичне напруження позначилися на здоров'ї літописця. Він осліп. Потому диктував нові сторінки свого літопису найнятим писарчукам.

Останні роки життя провів у селі Жуки. Тут помер і похований.

На жаль, могила Самійла Величка до нашого часу не збереглася. Та у центрі Жуків, на узвишші, поруч із каплицею Покрови Пресвятої Богородиці й курганом пам'яті, встановлено гранітну брилу, яка символізує останнє пристанище славного

історика козаччини.

Нині у селі, де народився, жив і працював Самійло Величко, зводиться Меморіальний комплекс слави українського козацтва (у 2010 р. було відкрито першу чергу комплексу пам'яті загиблих козаків).

Величко є автором першого систематичного викладу історії української козацької держави, при написанні якого використано значну кількість українських, польських, та німецьких джерел, широке коло документів Генеральної Військової Канцелярії. Для написання Літопису Самійло Величка користувався різними джерелами: народними переказами, іншими козацькими літописами, творами іноземних істориків, архівними документами, листами, реєстрами тощо. Автентичність численних документів, наведених у літописі, істориками не заперечується; частина з них відома й з інших джерел.

Літопис складається з 4 частин:

перша — «Сказание о войне казацкой з поляками через Зеновія Богдана Хмельницького...» — змальовує події 1648–1659 рр., окремими епізодами сягаючи у 1620 р., Описуючи війну Якова Острияниці 1638 р., Величко додає до автентичного джерела, яким користувався, — щоденника польського хроніста Шимона Окозького — власний коментар;

друга і третя частини, які охоплюють 1660–1686 рр. та 1687–1700 рр., названі «Повествования летописная с малороссийских и иных отчасти поведениях собранная и zde описанная», містять значну кількість власних спостережень Величка і ґрунтуються на документах гетьманської канцелярії;

у четвертій частині зібрано додатки з різних документів XVII ст.

Літопис Величка написаний українською літературною мовою XVIII ст. з елементами народної мови. Повний текст його не зберігся. Літопис є одним з найголовніших і найвірогідніших творів української історіографії 2-ї половини XVII — початку XVIII ст.

Головна праця Самійла Величка була видана Київською Археографічною комісією лише у 1848–1864 рр. під назвою «Летопись событий в юго-западной России в 17 в.», тт. I–IV (1848, 1851, 1855, 1864 рр.).

Величку також належить велика праця «Космографія», яку він, уже сліпий, продиктував у 1728 р. На думку деяких істориків, він написав лише передмову до цієї праці.

У 2003 р. з метою вшанування пам'яті славного козацького літописця, сина Полтавщини, та презентації найкращих зразків національної культури у контексті творчості одного з її фундаторів започаткована [обласна літературна премія імені Самійла Величка](#).

ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ ІВАН (1630 — 1701 рр.)

Український [письменник](#), [поет](#), [священик](#). І. Величковський належить до майже зовсім невідомих українських письменників кінця XVII - початку XVIII ст.

Дуже мало відомостей про життєвий шлях письменника. Можемо припустити, що на початку 80-х рр. він належав до складу співробітників чернігівської друкарні Лазаря Барановича. Трохи пізніше, у середині 80-х рр., він оселився у Полтаві, де зайняв посаду пресвітера, а потім протопресвітера Свято-Успенської церкви.

Щодо літературної спадщини Івана Величковського, то у повному обсязі вона не розглядалась ще у нашій науковій літературі. Але більшою мірою нам відомі так звані «Вірші про Дедала», складені у 1687 р. на честь гетьмана Самойловича, та збірник дрібних поезій у рукописі Києво-Софіївського собору № 362, який В.М. Перетц назвав «Антологією 1670 – 1680-х років».

Важливіші поетичні досягнення Величковського: польський панегірик «*Lucubratiuncula*» на пошану Лазаря Барановича і два слов'яноукраїнські збірники, що мають назву «Зегар з полузегарком» і «Млеко» XVII ст., до нашого часу не були предметом наукових досліджень літературознавців.

Всі відомі нам твори Величковського виконані у рисах того своєрідного літературного стилю, який оформився в Європі, зокрема у Польщі, у XVI – XVII ст., в епоху феодально-католицької реакції, і який поширювався в Україні у шляхетських школах і школах вищого духівництва головним чином у другій половині XVII - початку XVIII ст.

Стиль цей у сучасній науці зветься то «схоластичним» стилем, то стилем «бароко». Характерною його ознакою є надзвичайно гіпертрофований розвиток словесно-декоративного орнаменту: у художньому творі на перше місце висувається форма — вишукані, штучні метафори, несподівані порівняння, ефектні антитези. Запозичені у ренесансу образи античної міфології та історії займають головне місце у створенні барочних форм.

Засоби прикрашення мови, орнамент використовуються надмірно у добу бароко; змістові надається другорядного значення.

Мета мистецтва за часів бароко — вразити читача, зацікавити його несподіваними стилістичними ефектами. Всі ці ознаки стилю бароко ми можемо простежити у творах Величковського — «*Lucubratiuncula*», «Зегар» і «Млеко».

Перші відомості про панегірик «*Lucubratiuncula*» подав Михайло Максимович у статті «Латино-польские сочинения писателей малороссийских», надрукованій у 1850 р. у третій книжці альманаху «Киевлянин».

Бідність відомостей про зазначений панегірик пояснюється, головне, тим, що твір цей належить до видань, про які кажуть, ніби-то вони *albis corvis rariores* (рідкісніші, аніж білі ворони): до

наших часів він дійшов у поодинокому, мало доступному для дослідження примірникові, саме у тому, який у половині минулого століття був перед очима у Максимовича. У сучасний момент панегірик переховується у «Древлехранилище» Центрального архіву РРФСР у Москві у складі бібліотеки колишнього «Московского главного архива министерства иностранных дел».

З погляду літературної форми «*Lucubratiuncula*» Величковського становить польські, почасти макаронічні, з домішкою латинських речень, вірші, що складаються з 272 рядків, поділених на 68 сапфічних строф. У різних місцях віршів між окремими строфами вміщені польські або латинські цитати з Біблії і латинських письменників — Овідія та ін.

Щодо змісту, панегірик розробляє тему про патрона Барановича — відомого євангельського мерця — «четверодневного» Лазаря, смерть якого, за Євангелією від Іоана, оплакав Христос, а потім воскресив його, коли напередодні хресних страждань прийшов до Віфанії.

Тему цю сполучено з євангельською ідеєю про пшеничне зерно, що вмирає у землі й приносить, відродившись, великий збуток.

Відповідно до літературних традицій доби бароко, Величковський вводить до свого панегірика ряд образів з античної міфології й згадує про Мінерва, Сізіфа. В одній з цитат згадується Тантал, що даремно простягає руки до рота щоб поїсти яблук, які від нього тікають, і так і стоїть знеможений жагою.

Не вберігся Величковський також і від характерної для доби бароко штучності в інтерпретації тих або інших євангельських подій.

Так, воскресіння Лазаря, за поясненням нашого автора, сталося через те, що сестра Лазарева Марія мала ймення однакове з іменем Божої Матері.

У другій частині «*Lucubratiuncul'i*» Величковський звертається безпосередньо до адресата панегірика — Лазаря Барановича і вихваляє його письменницькі здібності на підставі побіжної характеристики складених ним творів.

Наприкінці книжки, виходячи з етимології прізвища Барановича, Величковський згадує про *niebieskiego Baranka*,

апокаліптичного агня, що був єдиний гідний взяти й розгорнути книгу за сьома печатями, та прирівнює до нього чернігівського владику.

Підпис на останній — 10-й сторінці панегірика — «Towarzystwo Kunsztu Typographskiego» свідчить, що складені Величковським вірші були піднесені Барановичу від гуртка друкарських працівників.

Твір «Lucubratiuncula» дійшов до нас у дефектному примірнику, без першого, заголовкового аркуша. Це покладає на дослідника обов'язок вирішити, чи, принаймні, порушити питання про місце та час його видання.

Питання про час, коли «Lucubratiuncula» з'явилась у світ, вирішується на підставі її змісту. Літературна спадщина Барановича, яку згадує Величковський у своєму творі, обмежується творами, що вийшли між 1666 р. («Меч духовный») і 1680 р. («Notiy ріес» і «W wienіес bozey matki»). З другого боку, Величковський не згадує пізніших творів Барановича — «Благодать и истина Ісус Христом бысть» і «Naiasnieysza nieba і ziemіе сагіса», що були видані у 1683 р.

Зазначену відсутність у «Lucubratiuncula» вказівок на пізніші роботи Барановича можна пояснювати різними причинами. Може, Величковський не зумів вкласти назв цих робіт у віршований розмір свого панегірика, але можливо також припустити, що роботи ці під час видання панегірика не були ще надруковані.

Тоді приблизну дату виходу «Lucubratiuncula» у світ доведеться встановити десь між 1680 і 1683 рр. У всякому разі панегірик вийшов не раніш 1680 р.

Рукопис збірників «Зегар з полузегарком» і «Млеко» був виявлений тільки на початку ХХ ст.

Рукопис цей писаний чітким українським півуставом кінця ХVІІ ст. і містить у собі 33 аркуші.

На початку 1680-х рр. належав до складу співробітників чернігівської друкарні [Лазаря Барановича](#). У Чернігові Іван Величковський живе не менше десяти років.

Саме тут він одружується з Марією Лукашівною, дочкою полтавського протопопа Луки Семіоновича і, можливо, висвячується на попа. У Чернігові ж у нього народжується син Іван, котрий по смерті батька займе його посаду пресвітера

полтавської соборної Успенської церкви і дослужиться до сану полтавського протопопа (ось звідки йде уявлення, що поет Іван Величковський був полтавським протопопом!). На цій посаді і помер [1701](#) р.

Яскравий представник стилю бароко в українській поезії. Автор панегіриків, епіграм, курйозних та ліричних віршів релігійного і світського змісту, перекладач, теоретик фігурного віршування. Усі відомі на сьогодні його твори видано у кн.: Величковський Іван. Твори. К., 1972.

Навчався у Києво-Могилянській колегії у 1660-і рр. Безпосереднім його вихователем, учителем і покровителем був Варлаам Ясинський.

Більшість творів Івана Величковського збереглася у [рукописах](#) (зокрема рукописні «книжиці» «Зегар з полузегарком» та «Млеко»), повністю їх було видано лише [1972](#) р. Писав здебільшого [польською](#) і [давньоукраїнською мовою](#). Автор перших в українській літературі [паліндромів](#) (називав їх раками літеральними).

ВЕРБИЦЬКИЙ ТАРАСІЙ (р. н. невід. — [24 лютого 1790](#) рр.)

Церковний діяч, проповідник, у 1768–1774 рр. ректор [Києво-Могилянської академії](#).

Відомостей про місце та дату народження наразі немає.

Освіту здобув у Києво-Могилянській академії. Згодом прийняв чернечий постриг і залишився викладачем у Академії. Так, відомо, що у 1758 р він викладав синтаксиму в Академії.

У 1763 р. його, на той час, кафедрального проповідника, було призначено членом духовної консисторії.

У 1766 р. був призначений ігуменом Кирилівського монастиря.

12 серпня 1768 р. був призначений архімандритом Братського монастиря і водночас ректором Києво-Могилянської академії, яку очолював до 16 січня 1774 р.

Після ректорства у Академії був переведений на посаду архімандрита Антонієва монастиря Новгородської єпархії. Проте вже у липні 1774 р. його було переведено до Хутинського монастиря тієї ж Новгородської єпархії на посаду архімандрита.

Невдовзі, у квітні 1775 р. був переведений ігуменом до Іверського монастиря тієї ж єпархії.

У 1778 р. повернувся до Києва на посаду архімандрита Михайлівського Золотоверхого монастиря і перебував на цій посаді до 1787 р.

Пішов на спочинок і жив у Києво-Печерській Лаврі, де й помер у 1790 р. Був автором проповідей, частково опублікованих впродовж 1773-1774 рр.

ВИГОВСЬКИЙ ДАНИЛО ОСТАПОВИЧ (р. н. невід - 1659 р.)

Полковник бихівський, командир козацького корпусу.

Родинні зв'язки Данила Виговського склалися таким чином, що він виявився наближеною особою трьох гетьманів: Богдана і Юрія Хмельницьких, а також Івана Виговського. З Хмельницькими породичався через шлюб, а Іванові доводився рідним братом. Але не через родинні зв'язки сягнув певних вершин кар'єри, а й сам був активним військовим і політичним діячем.

Важко сказати, коли саме Данило Виговський приєднався до повстанців Хмельницького, але суть не у даті, а у тому, що з обраної стежки він ніколи не збочував.

Воюючи на боці повсталого народу з 1648 р., він спочатку командував сотнею, потім полком, а згодом дістав призначення на полковника бихівського (з центром у м. Бихові, нині Могильовська обл. Білорусії), тобто був таким самим «білоруським» полковником, як і зять Хмельницького Іван Нечай.

Коли у 1655 р. українські й угорські війська пішли на Польщу, щоб разом зі шведами поділити цю колись могутню імперію, Данило Виговський командував окремим козацьким корпусом і брав участь у здобутті Любліна. Це й створило йому авторитет полководця європейської слави.

Повернувшись додому, Данило Виговський якийсь час діяв іще на території Білорусії, а потім перебазувався зі своїм військом в Україну, щоб допомогти утвердитись при владі своєму братові Івану Виговському.

Поруч з Іваном Нечаєм, Юрієм Немиричем та іншими полковниками, він був послідовним прихильником і творцем

Галицького договору, спрямованого на виведення України з-під російського владарювання.

А коли росіяни і союзні їм лівобережні козацькі полки рушили проти гетьмана Виговського та союзних йому поляків, взяв активну участь у цій війні, очоливши козацький корпус.

З початком бойових дій, Іван Виговський поділив своє військо на два корпуси.

Один з них під командою самого гетьмана пішов на Лівобережжя, щоб витіснити звідти російські війська князя Ромодановського.

Другий, на чолі з полковником Данилом Виговським, узяв напрямок на Київ. Завдання: вибити з міста російську залого, тобто російську частину гарнізону, й, об'єднавшись із загоном полковника Павла Хмельницького, командиром української частини київського гарнізону, поступово взяти під свій контроль Київщину.

На мій погляд, це потрібно було гетьманові Виговському у зв'язку з проголошенням Великого Князівства Руського.

Ясна річ, столицею Великого Князівства мав би стати Київ, що сприймалося б як логічне відродження киеворуської традиції. До того ж, заволодівши Києвом, його брат Данило міг би поповнити свої війська новими ополченцями і тоді вже вирушити на Лівобережжя.

Але щось у цьому плані не спрацювало. Чи то Павло Хмельницький забарився і не зміг вчасно вийти з Києва, щоб приєднатися до корпусу Д. Виговського, чи може, воєвода Шереметєв розгадав наміри двох полковників і переважаючими силами несподівано напав на невеличке військо Данила... Фактом залишається те, що у битві під Києвом корпус Д. Виговського зазнав поразки, а сам командир потрапив у полон.

Після допиту з тортурами росіяни привезли його до Москви (цар вимагав, щоб схопили також гетьмана І. Виговського разом із усією сім'єю, а також видав Указ, згідно з яким, нікого, хто мав прізвище Виговський, не можна було приймати ні до українського війська, ні на державну службу) і там стратили.

Нічого не вдієш. А 1659 р. узагалі виявився трагічним для Виговських та їх однодумців.

Саме цього року загинув Ю. Немирич, потрапив у полон до росіян І. Нечай. Облишивши гетьманство, мусив утікати разом з

родиною до Польщі сам Іван Виговський; полягло у боях чимало відомих полковників та державних діячів.

Громадянська війна, підсилювана з одного боку росіянами, а з другого поляками й татарами, поступово перетворювала нашу землю на те, що згодом дістало назву Великої Руїни.

ВИГОВСЬКИЙ ІВАН ОСТАПОВИЧ (р. н. невід. —1664 р.)

Український військовий, політичний і державний діяч. Гетьман Війська Запорозького, голова козацької держави у Наддніпрянській Україні (1657–1659 рр.). Представник православного шляхетського роду Виговських гербу Абданк. Син Остапа Виговського. Народився на Овруччині. Випускник Київської братської школи. Працював у київському і луцькому судах, був намісником луцького старости. Згодом поступив до кварцяного війська Речі Посполитої, де дослужився до ротмістра. На початку Хмельниччини брав участь у битві під Жовтими водами 1648 р. на боці урядових військ.

У ході битви потрапив до татарського полону, але був викуплений гетьманом Богданом Хмельницьким. Після переходу на бік козаків, працював особистим писарем гетьмана, а 1650 р. отримав посаду військового писаря. Сформував і очолив козацький уряд при гетьмані — Генеральну військову канцелярію.

Брав участь у воєнних операціях при Пилявцях (1648 р.), Збаражі та Зборові (1649 р.), Берестечку (1651 р.), Батугу (1652 р.), Жванцю (1653 р.), Охматові та Львові (1655 р.). Займався розробкою і був присутнім при укладанні Зборівського, Білоцерківського та Переяславського договорів.

У квітні 1657 р. при тяжкохворому гетьманові, та після смерті Хмельницького, став регентом при його малолітньому синові — гетьмані Юрії. 26 липня того ж року обраний на Чигиринській раді новим гетьманом до часу повноліття Юрія, а 26 жовтня знову переобраний гетьманом на загальновійськовій раді у Корсуні.

Вступив у конфлікт із Запорозькою Січчю та Полтавським полком, який вилився у повстання під проводом Мартина Пушкаря і Якова Барабаша. Намагався, так само як і опоненти, залучити на свій бік московський уряд.

31 травня 1658 р. розбив повстанців і жорстоко покарав полтавську старшину, однак не зміг спинити подальші виступи опозиції, що поклали початок Руїні. В умовах загрози війни з Московією, яка виступила на боці антигетьманських сил, у 1658 р. уклав Гадяцький договір із Річчю Посполитою, за яким козацька Україна перетворювалася на Велике князівство Руське, третю складову Речі Посполитої.

За договором проголошувався руським гетьманом і чигиринським старостою. Під час козацько-московської війни 1658–1659 рр. років вщент розбив московитів під Конотопом за допомоги кримського хана Мехмеда IV. Проте поступово втратив підтримку оточення через невдоволення козаків Гадяцьким договором.

У вересні 1659 р. передав булаву Юрію Хмельницькому, після чого виїхав до Речі Посполитої. Решту життя провів на Волині та Галичині, займаючи посаду київського воєводи (1659–1664 рр.).

У 1660 р. брав участь у Чуднівській кампанії в складі польського війська. У 1662 р. вступив до Львівського братства.

У 1663 р., після зречення Юрія Хмельницького, намагався повернути собі гетьманство, але програв Павлу Тетері. Був одним із таємних співорганізаторів антипольського повстання, що спалахнуло у 1664 р. на Правобережній Україні під проводом Дмитра Сулими.

Арештований поляками і козаками гетьмана Павла Тетері. Страчений в ніч з 16 (26) на 17 (27) березня поблизу села Вільховець.

Іван Виговський народився на початку XVII ст. на Київщині. Він походив з старовинної української православної шляхти, родове гніздо якої було у Вигові, що на Коростенщині в Київському воєводстві. Дане відгалуження роду називалося Лучичі-Виговські, оскільки було пов'язане ще й з Лучичами.

Батько майбутнього гетьмана Остап (Остафій) Виговський служив у київського митрополита Петра Могили — видатного церковного і культурного діяча України та Молдавії, джерела вказують, що О. Виговський мав у своїй власності містечко Гоголів на землях сучасної Київщини, де, можливо, й народився майбутній генеральний писар і гетьман. Остап Виговський підтримував міцні зв'язки з Адамом Киселем, котрий активно боровся у першій половині XVII ст. проти дискримінації православної церкви.

Пізніше, у роки Національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст., О. Виговський осяде у Києві, де стане намісником Київського замку. Він мав чотирьох дорослих синів (Іван, Данило, Костянтин, Федір) та дочку Тетяну. Після поразки І. Виговського й ліквідації Москвою української незалежності, до Сибіру було відправлено більшість його родичів. Остап Виговський мав двох братів — козацького полковника Василя Виговського і сотника Самійла Виговського.

Про молоді літа майбутнього гетьмана майже нічого невідомо. Він дістав добру освіту, ймовірно в Києво-Братському колегіумі, чудово володів крім рідної української мови ще й церковнослов'янською, польською, латинською, непогано знав російську мову, був вмілим каліграфом. Згідно із Самійлом Величком Виговський був «вивчений вільним наукам, славився за дотепного і вправного у писарських справах». Не випадково він пізніше виступав як покровитель вище згаданого колегіуму, підкреслював своє знайомство з Феодосієм Софоновичем — ректором Києво-Могилянського колегіуму у 1653–1655 рр., ігуменом Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря у 1655–1672 рр., письменником, теологом та істориком. Не було випадковістю й те, що в ході розвитку українсько-російських відносин саме Виговському на його прохання патріарх Никон

надсилав книги, а також священні посудини і ризи. З листа Виговського до Никона від 22 серпня 1653 р. довідуємося, що останні були йому потрібні для Свято-Троцької церкви у Чигиринському монастирі, яку генеральний писар збудував своїм коштом.

Свою військову кар'єру Виговський розпочав «товаришем» у кварцяному війську Речі Посполитої, з якого склався кістяк польської армії.

У роки правління короля Владислава IV (1632–1648 рр.) Виговський відзначився у боротьбі проти «неприятеля святого Хреста Господня», тобто — турецько-ногайсько-татарської агресії.

У 1638 р. він став писарем при Яцеку Шемберкові — комісарові Речі Посполитої над Військом Запорозьким у 1638–1648 рр. Очевидно, тоді ж Виговський познайомився та увійшов у тісніші контакти з Б. Хмельницьким — тодішнім генеральним писарем Війська Запорозького. Принаймні вони зустрічалися під час переговорів на Масловому Ставу (нині с. Маслівка Миронівського району).

Виговський був спочатку ротмістром кварцяного війська і у складі авангарду карателів, очолюваного Стефаном Потоцьким, брав участь у битві на Жовтих Водах.

**Гетьман Іван Виговський, розгромлення царської армії під
Конотопом 1659 р. Петро Андрусів**

У вирішальний момент бою біля Княжих Байраків (16 травня 1648 р.) він бився хоробро, але потрапив у полон. Тричі він тікав, але невдало, й тоді його прикували до гармати. Бранця врятував

Богдан Хмельницький, котрий викупив його у хана Іслам-Гірея III за коня. Тоді Виговський дав гетьману присягу вірно йому служити і додержав її.

Виговський став спочатку особистим писарем гетьмана та ймовірно, супроводжував Хмельницького у переможному поході 1648 р. Під час облоги Львова, Хмельницький послав Виговського до трансільванського князя Д'єрдя Ракоці, про що згадував сам гетьман у своєму листі від 27 листопада 1648 р. Завдання цієї місії полягало в укладенні союзу. Це було перше українське посольство до Трансильванії, й у подальшому справа таки дійде до союзу з нею (1656 р.). Будучи спочатку особистим писарем гетьмана, Виговський швидко здобуває авторитет і робить блискучу кар'єру. Брав останній участь й у кампанії 1649 р. Тоді він став головним поряд з гетьманом упорядником «Реєстру Війська Запорозького 1649 — початку 1650 рр.» Цей же документ згадує про Виговського вже як про генерального писаря. Новий генеральний писар виступає навіть як співавтор деяких важливих універсалів Б. Хмельницького, нерідко сам пише їх з волі гетьмана.

За короткий час Виговський створив потужну та високоефективну Генеральну канцелярію. Ця установа була по суті Міністерством закордонних справ і одночасно — внутрішніх. Вона стала тим самим генератором, який згідно з волею гетьмана й ради Війська Запорозького приводив у рух численні привідні паси державної машини.

Сюди надходила військово-політична інформація з усіх кінців України і зарубіжних держав, тут приймалися та звідси відправлялися численні посольства, ухвалювалися важливі рішення, котрі поруч з військовими перемогами визначали долю України. Щоб створити таку потужну державну машину й керувати нею, потрібен був величезний таланти адміністратора та політика.

Уряд генерального писаря зусиллями Виговського був піднесений до другого після гетьмана, і не випадково західні джерела називають з цього моменту генеральних писарів канцлерами. Хоча склад та механізм функціонування Генеральної канцелярії й донині залишаються недостатньо вивченими, однак можна назвати тих, хто були найближчими співробітниками Виговського.

Це М. Гунашевський, про якого вже говорилося, Силуян Мужиловський, шляхтич Соболь, білорус Ярмолович, П'ясецький, ймовірно, Федір Погорецький, Захар Шуйкевич — майбутній генеральний писар Лівобережної Гетьманщини у 60-х і 80-90-х рр. XVII ст.

Печатка Виговського

Джерела вказують на те, що у Генеральній канцелярії працювали 12 шляхтичів, котрі перейшли на бік повстанців, але на ім'я називають лише одного. Залучали до виконання дипломатичних місій також іноземців, наприклад, грека Івана Мануйлова та серба Василя Данилова. Залучав Виговський до таких місій і свого батька й братів, навіть слуг та челядників.

Існують підстави вважати, що саме Виговський відіграв одну з провідних ролей у формуванні розвідки й контррозвідки України. Ще на початку 1649 р. полковник Максим Нестеренко послав до Польщі з Переяслава 2000 розвідників. Проте пізніше керування цими справами переходить до Виговського. Не випадково агентом останнього був татарський товмач великого візира Сефер Кази-аги, котрий під час сепаратних польсько-кримських переговорів під Кам'янець-Подільським у грудні 1653 р. передав генеральному писарю відомості про їхній зміст. Не випадково агентом Виговського у Стамбулі був серб Микола Маркевич, посланий писарем до Туреччини наприкінці 1653 р. Таким же агентом був і грек Теодозій Томкевич — львівський купець та міщанин, котрий, до речі, брав участь й у дипломатичних контактах уряду з урядами Речі Посполитої та Швеції (1658 р.).

Отже, завдяки саме Виговському було створено широку агентурну мережу, яка сповіщала гетьмана про все важливе, що діялося не тільки в Україні, але й у Польщі, Литві, Чехії, Моравії, Сілезії, Австрії, Османській імперії, Кримському ханстві, придунайських державах.

Ця мережа української розвідки була настільки розвинутою, що навіть і через 25 років лунали скарги польських вельмож на те, що козаки (вже у часи Петра Дорошенка) знають про всі задуми короля. Вони пропонували «добре пошукати» агентів серед українців, що входили в оточення короля Яна III Собеського.

Після кампаній 1648–1649 рр. Виговський брав участь у поході 1650 р., котрий завершився взяттям столиці Молдавського князівства — Ясс. За умовами капітуляції господар Василь Лупул мав віддати свою доньку Розанду заміж за старшого сина гетьмана — Тимофія. Відзначимо, що цей шлюб було взято у 1652 р., і весільний ескорт до Молдавії очолював саме Виговський.

У 1651 р. він брав участь у битві під Берестечком, причому саме його з Хмельницьким насильно забрав з поля бою хан. Вирвавшись з неволі, Виговський вжив енергійних заходів для мобілізації додаткових військ, громив під Паволоччю орду, яка поверталася до Криму, обтяжена ясиром.

Рішучі дії Виговського змусили ординців прискорити відновлення союзу з Україною. Він відіграв важливу роль також в організації оборони Білої Церкви, та укладенні нового мирного договору (28 листопада 1651 р.), що правда, тяжчого в порівнянні із Зборівським.

У 1652 р. українська армія у битві під Батогом взяла переконливий реванш над поляками за поразку під Берестечком, і у цій битві брав участь також Виговський.

У 1653 р. він відіграв активну роль у переможних боях під Жванцем, але зрада хана не дала їй тут можливості остаточно розгромити ворога. Це спонукало уряд України до посилення контактів з Московською державою та до укладення з нею військово-політичного союзу. Виговський був одним з найпалкіших прихильників такого акту, котрий було укладено у 1654 р. Хоча російсько-український договір того року є недосконалим, незавершеним і короткотривалим, він призвів до

виникнення своєрідної конфедерації двох незалежних держав. Поки договір був рівноправним, доти й успішно розвивалася боротьба проти Речі Посполитої. Досить сказати, що українська армія очистила від поляків майже всю Західну Україну. Російсько-українські війська дійшли до Любліна, Вільнюса та Риги, причому генеральний писар бере участь у Дрожипільській битві, у поході на Львів (1655 р.), у битві під Озерною (19-22 жовтня 1656 р.).

Однак після цього Москва зрадила Україну й уклала сепаратне перемир'я з Річчю Посполитою у Вільні. Це виразно показало справжні наміри Москви, далекі від братства, та змусило Хмельницького шукати нових союзників, не загострюючи до часу відносин з царем Олексієм. Було укладено союз з Швецією, Трансільванією і Бранденбургом, внаслідок чого українські козаки брали участь разом із союзниками у взятті Варшави, Кракова, ряду інших польських міст. Річ Посполита опинилася на краю загибелі, її хроністи з жахом згадували про літа «потопу» 1655–1657 рр. Чи варто нагадувати, що Виговський, який проводив енергійну дипломатичну діяльність, особливо, коли гетьман був тяжко хворий в останні два роки свого життя, якнайбільше прислужився до створення могутньої антипольської коаліції.

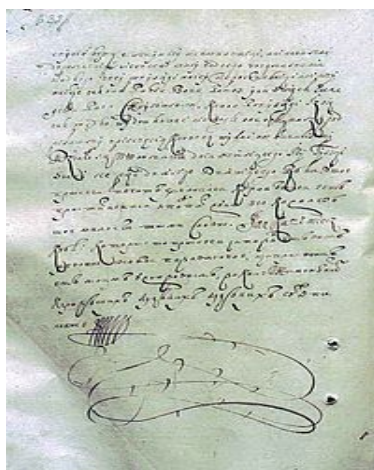
Однак фортуна відвернулася від керманів Української держави. Погіршилася міжнародна ситуація, загострилися соціальні суперечності у середині українського суспільства. Москва дедалі менше прагнула перемоги над Польщею, намагаючись знищити незалежну Україну та перетворити її у свою колонію. У цей час помер Богдан Хмельницький (1657 р.), і це позбавило Україну загально визнаного лідера.

В атмосфері гострих суперечностей та посилення московського тиску Івана Виговського було обрано гетьманом України (Корсунська рада 21 жовтня 1657 р.). В особі Виговського Українська держава мала досвідченого політика, вмілого адміністратора та дипломата, хороброго й талановитого воєначальника. І все ж він поступався Богдану Хмельницькому, хоча вмів гнучко проводити центристську лінію, особливо у гострих соціальних питаннях. Щоправда, і перехід булави до Виговського припав на складний час, коли міжнародне та внутрішнє становище України погіршувалося буквально на очах.

У 1658 р. гетьман зіткнувся з потужною опозицією, яка всіляко підтримувалася Московією. Спочатку йому вдалося розгромити опозиціонерів, на чолі яких стояли полтавський полковник Мартин Пушкар і кошовий отаман Яків Барабаш. Побачивши крах першої опозиції, Москва все нахабніше втручається у внутрішні справи Української держави.

Це призводить до російсько-української війни 1658–1659 рр., яка переплелася з громадянською війною в Україні. У такій ситуації Виговський круто міняє політику. Оскільки пакт 1654 р. вже перестав фактично діяти, бо сама Москва його грубо порушила ще у 1656 р., гетьман уклав з Річчю Посполитою відому Гадяцьку угоду 1658 р.

На її підставі Україна (під назвою Велике князівство Руське) мала входити до Речі Посполитої як рівноправний член конфедерації з Кораною Польською та Великим князівством Литовським.

Присяга короля Яна Казимира на договорі підписана 10 червня 1659 р

Гадяцький договір («Гадяцькі статті») — угода, укладена 16 вересня 1658 р. під містом Гадяч з ініціативи гетьмана Івана Виговського між Річчю Посполитою і Гетьманщиною, що передбачала входження останньої до складу Речі Посполитої під назвою «Великого Князівства Руського» як третього рівноправного члена двосторонньої унії Польщі і Литви. Передбачалася також ліквідація Берестейської унії. Основні перетворення, однак, так і залишилися на папері, оскільки польський Сейм ратифікував договір у сильно урізаному вигляді,

скасувавши його головні положення.

Після військових успіхів Швеції склалася реальна загроза розпаду та розділу Речі Посполитої. Наслідком могло стати зміцнення Швеції. Щоб цього не допустити Московське Царство згорнуло військові дії проти Польщі і підписало перемир'я, а потім влітку 1656 р. почало війну зі Швецією.

Цей акт був розцінений Богданом Хмельницьким та оточенням як сепаратний та зрада інтересів України. У грудні 1656 р. він приєднався до ліги протестантських держав, які ухвалили план щодо розподілу Речі Посполитої. Спочатку військові дії склалися на користь Гетьманату — на деякий час була захоплена навіть Варшава. Але улітку ліга зазнавши значних поразок від поляків та татар по суті розпалася. Після цього настала криза у питаннях зовнішньої політики Гетьманату. Вторгнення козацьких полків на польські землі провокує чергову загрозу спустошення українських земель кримськими татарами. Союзні акції зі Швецією призводять і до кризи у відносинах із царем. Після смерті Богдана Хмельницького влітку 1657 р. у царя Олексія Михайловича та його оточення визрів план ревізії переяславських домовленостей 1654 р. Ним передбачалося обмеження зовнішніх відносин гетьмана, збільшення кількості військових російських залог у українських містах.

«Річ Посполита Трьох Народів», 1658 р.

Новий гетьман Іван Виговський ці умови відкинув і у жовтні 1657 р. підписує договір зі Швецією, яка у той час воювала як із Польщею, так і із Росією. Незадоволені цією угодою наприкінці

року підіймають повстання за мовчазною згодою російських воєвод, які перебували в Україні. Воно охопило Запоріжжя та південні полки Лівобережжя. Після того як цар відмовив Виговському щодо допомоги проти повстанців, гетьман почав шукати інші варіанти. Кримське Ханство з 1654 р. перебувало у союзи з Річчю Посполитою. Тому було вирішено повернутися до перемовин з Польщею.

На попередніх переговорах українську сторону представляли Ю. Немирич і П. Тетеря, а польську Станіслав-Казимир Беневський та К. Євлашевський. Від кожного полку в Україні були присутні спеціально визначені представники, які узгоджували пункти договору, кожний з яких підписували.

В основу примирення України та Польщі було покладено реалізований на Люблінському сеймі 1569 р. принцип федеративного устрою Речі Посполитої.

За умовами Україна як незалежна держава, під назвою «Велике Князівство Руське» входила на рівних правах з Польщею і Литвою до складу федерації. Територію Великого Князівства Руського складали київське, брацлавське і чернігівське воєводства. Вища законодавча влада належала національним зборам депутатів, які обиралися від усіх земель князівства. Виконавчу владу здійснював гетьман, який обирався довічно й затверджувався королем. Вибір кандидатів на гетьмана мали здійснювати спільно всі стани українського суспільства — козацтво, шляхта і духовенство. Гетьман очолював збройні сили України. У Великому Князівстві Руському встановлювалися державні посади канцлера, маршалка, підскарбія і вищий судовий трибунал.

Все діловодство мало вестися українською мовою. У Києві або в іншому місті передбачалося створити монетний двір для карбування власної монети.

Українська армія мала складатися з 60 тис. козаків і 10 тис. найманого гетьманом війська. Польським військам заборонялося перебувати на території князівства. У випадку воєнних дій в Україні польські війська, які знаходились на її території, переходили під командування гетьмана. Гарантувалися права та привілеї козацтва. На подання гетьмана щороку сто козаків з кожного полку мали прийматися до шляхетського стану.

Православні віруючі зрівнювались у правах з католиками.

Греко-католицька церква зберігалася, але не могла поширюватись на нові території. У спільному сенаті Речі Посполитої мали надати право застати православному митрополитові київському і п'ятьом православним єпископам.

Угода передбачала закріплення за Києво-Могилянським колегіумом академічного статусу і зрівняння його у правах з Краківським університетом. На території князівства передбачалося заснування ще однієї православної академії та середніх навчальних закладів — колегіумів, а також фіндування в необхідній кількості початкових шкіл та друкарень.

Угода не була прийнята українським суспільством за багатьма причинами. Найважливіші з них це — залишення у складі Польщі Руського, Волинського, Белзького і Подільського воєводств, повернення прав на маєтності шляхті, яка була змушена покинути свої володіння у попередні роки, а також висока вірогідність війни з православним Московським Царством.

Росія не сприйняла цю угоду і почала війну з Україною. Незважаючи на перемогу під Конотопом, війна склалася для Виговського невдало. Запорізька Січ напала на татар і тому змусила їх повернутися назад у Крим. Проросійськи налаштовані кола старшини та козацтва саботували війну, бо на їх думку Виговський «продав Україну полякам». Не бачачи іншого виходу з ситуації, гетьман Виговський у жовтні 1659 р. склав повноваження та виїхав до Польщі. Для поляків війна складалася значно успішніше і у 1660 р. вони завдали суттєвих поразок Росії та звільнили Вільно.

У підсумку Московія і Польща уклали Андрусівське перемир'я 1667 р., а згодом Угоду про Вічний мир 1686 р. Лівобережна Україна перейшла під контроль Москви. Козацтво отримало ще менше привілеїв, ніж передбачав Гадяцький договір, і на кінець XVIII ст. практично втратило політичний вплив.

Протидіючи викликаному союзом наступові Москви на Україну, Виговський завдав нищівної поразки стотисячній царській армії під проводом Трубецького 9 липня 1659 р. у битві під Конотопом. Втрати Трубецького становили близько 40 тис. чол. російського війська, було захоплено у полон близько 15 тис.

Конотопська битва або Соснівська битва (27 червня — 29 червня / 7 липня — 9 липня 1659 р.) — битва між військами

гетьмана Івана Виговського та Кримського ханату з одного боку і московським військом з іншого біля міста Конотопа сучасної Сумської області. Один із ключових епізодів російсько-української війни 1658–1659 рр.

Битва відбулася у ході московсько-української війни (1658–1659 рр.), під час періоду української історії, який прийнято називати Руїною — періодом після смерті Богдана Хмельницького, часу громадянської війни, інтервенції сусідніх з Україною держав та подальшого знищення залишків надбань минулих років визвольної війни. Протиріччя з Московським урядом, через його втручання у внутрішні справи Гетьманщини, територіальні суперечки щодо завойованих Військом Запорозьким теренів південно-східної Білорусі та недотримання царатом Переяславських статей продовжували загострюватися.

З приходом до влади Івана Виговського московські воєводи у багатьох містах, і зокрема у Києві, почали відкрито підтримувати опозицію Виговського і фактично сприяли загостренню громадянської війни у Україні. У цих умовах Виговський уклав Гадяцький договір, за яким Україна отримувала рівноправне місце у Речі Посполитій під назвою Велике Князівство Руське поряд з Польщею та Литвою, заборонялася Унія та гарантувалися права Православної Церкви. Однак сейм Річі Посполитій у травні 1659 р. ратифікував договір лише в урізаному виді, викресливши з нього основні пункти, включаючи створення Великого князівства Руського. Уряд Московії перейшов до збройного вторгнення в Україну восени 1658 р. З'єднавшись з ворогами Виговського — Іваном Безпалим, осавулом Вороньком та запорожцями кошового Барабаша, армія Григорія Ромодановського захопила низку українських міст, зокрема Миргород, Лубни та Пирятин, і вирізала не тільки прихильників гетьмана, але й грабувала мирне населення. Літописець того часу так описує пограбування Ромодановським Конотопа:

«Він зустрів процесією від громадян міста, помолився і перехрестився перед ними по-християнські, але пограбував місто і його мешканців по-татарськи і сказав «що: винуватого Бог знайде, а війська треба потішити і нагородити за праці, в поході понесені.»

Така поведінка московського війська схиляла на бік Виговського все більше цивільного населення, козаків. Тим часом

велика Московська армія (більш ніж 150 000 чол.) на чолі з Олексієм Трубецьким почала вторгнення в Україну на допомогу Ромодановському навесні 1659 р. До московського війська приєдналися деякі козаки — вороги Виговського у громадянській війні — на чолі з новопризначеним московитами «гетьманом» Безпалим. За деякий час загін Ніжинського полковника Гуляницького напав на обоз армії Трубецького та, відступаючи, зненацька захопив м. Конотоп. Незважаючи на погрози та умовляння зрадити Виговського, Гуляницький відмовлявся та з чотирьохтисячним загоном козаків боровив Конотопську фортецю. Велика московська армія вирішила захопити Конотоп перед тим, як просуватися далі вглиб України. Облога Конотопа почалася 21 квітня 1659 р.

Перший штурм був невдалий. Укріплення Конотопа не були досить міцними, та й узагалі за військово-інженерними мірками того часу місто не було фортецею; єдині укріплення — земляний вал та палісад з ровом. Втім у багатьох місцях містечко оточували болота, тож природній ландшафт дещо сприяв обороні. О п'ятій годині ранку 21 квітня, після молебня, князь Трубецької почав приступ; місто обстріляли з гармат, почався бій. Деяким московським загонам вдалося вдертися у фортецю, але козаки Г. Гуляницького мужньо боронилися та вибили загарбників з міста з великими втратами.

Після такого фіаско Трубецької вже не наважувався йти на прямий приступ, а натомість продовжував обстріл міста з гармат та почав засипати землею рів. Проте вночі козаки використовували той ґрунт для укріплення валів фортеці і робили вилазки та зненацькі напади на московські загони навколо міста. Постійні напади козаків вимусили Трубецького перенести табір війська на 10 км від міста в урочище Таборище на південній околиці села Підлипного і таким чином розділити армію між табором і військами навколо Конотопу. За деякими оцінками тільки на облозі Конотопу московські війська втратили близько 10000 чоловік.

Аж до 29 червня, цілих 70 днів, чотирьохтисячний загін Гуляницького утримував фортецю проти багатотисячного війська Трубецького, що надало Виговському змогу організувати свою власну армію, отримати допомогу від Польщі і Криму і навіть залучити найманців. До козаків Виговського приєдналися

польські добровольчі кінні загони Потоцького, Яблонівського та піхота Лончинського, також для охорони ставки гетьмана залучили загони сербських та молдавських найманців загальною кількістю близько 3800 чоловік. Було досягнуто домовленості з Кримським Ханом Мухамедом-Гіреєм IV про допомогу; хан з'явився на початку червня на чолі 30-тисячного війська.

Армія Виговського з татарами тим часом продовжувала просуватися у напрямку Конотопа. 24 червня під селом Шаповалівкою був розбитий невеликий передовий загін московитів, і від полонених дізналися, що Трубецької знаходиться вже не біля Конотопа, і що він не очікував підходу союзників так скоро.

На основі цих відомостей було вироблено план дій, за яким татари сховалися у засідці в урочищі Торговиця на схід від села Соснівки — табору Виговського. Сам Виговський, залишивши командування братові Григорію Гуляницького Степанові Гуляницькому, вирушив на чолі маленького загону під Конотоп. Рано вранці 27 червня козаки напали на військо Трубецького і, скориставшись несподіванкою, захопили велику кількість московських коней та вигнали їх у степ. Але, оговтавшись, кіннота Трубецького контратакувала козацький загін і Виговський відступив за річку Соснівку (інша назва — Кукілка) у напрямку свого табору.

Наступного дня, у суботу 28 червня Трубецької відіслав 30 000 відбірної московської кінноти на чолі з боярином Семеном Пожарським наздогнати Виговського. Пожарський переправився через річку Соснівку і розбив табір на іншому її боці. Решта 30 000 війська на чолі з Трубецьким залишилися у таборі. Тим часом п'ятитисячний загін Степана Гуляницького зайшов у тил Пожарському, будучи непоміченим захопив міст через Соснівку, зруйнував його і, загативши вночі річку, затопив низину навколо неї.

Рано вранці 29 червня 1659 р. невеликий загін Виговського атакував табір Пожарського і після короткої сутички почав відступати, вдаючи втечу.

Війська Пожарського, відчуваючи легку здобич, залишили табір і почали його переслідувати. Коли московські війська вступили у село Соснівку, козаки трьома пострілами з гармати та трьома вогневими стрілами дали знак рушати орді та полякам, а

самі всією армією розпочали контрнаступ на Пожарського. Побачивши пастку, Пожарський спробував відступити, але тяжка московська кіннота та артилерія загрузли у вогкому ґрунті біля річки.

У цей час з флангу вдарили татари — московська армія опинилася в оточенні; почалася різанина. Впродовж решти 29 червня були знищені майже всі 30 000 війська Пожарського, а сам він був захоплений у полон разом з князями Львовим, Ляпуновим, Бутурлініми, Скуратовим, Куракінін та іншими. Полонених за звичаєм віддали татарам, які майже всіх немилосердно вирізали.

Поставши зв'язаним перед ханом, Пожарський, за переказами літописців, плюнув йому в обличчя та обматюкав. За це татари миттєво відтяли йому голову і відіслали її з полоненим до табору Трубецького.

Сам Трубецький, почувши про розгром Пожарського, відкликав Ромодановського з облоги Конотопа та пізно ввечері почав відступ з України.

Побачивши розвиток подій, Григорій Гуляницький вийшов з Конотопа і вдарив по армії Трубецького, що відступала, захопивши багато артилерії; сам Трубецький ледве не загинув, був двічі поранений і втратив окрім частини артилерії ще бойові знамена, скарбницю й майже увесь обоз. Покінчивши із залишками військ Пожарського, козаки й татари продовжували переслідувати ворога у його відступі ще протягом трьох днів аж до московського кордону.

Загиблих козаків з обох сторін поховали в одній братській могилі, а на її місці поставили церкву на честь 40-ка мучеників Севастійських. Сьогодні це Конотопський Вознесенський кафедральний собор, який люди за традицією і досі називають Сорокосвятською церквою.

Звістка про поразку під Конотопом дійшла врешті-решт і до Москви. Російський історик XIX ст. С. М. Соловйов описує реакцію царя на сумну звістку таким чином: «Цвіт московської кінноти, що відбув щасливі походи 1654 р. і 1655 р., загинув за один день, і вже ніколи після того цар московський не був у змозі вивести у поле такого блискучого війська. У жалібній одежі вийшов цар Олексій Михайлович до народу й жах охопив Москву.

Удар був тим важчий, що був несподіваним, та ще після

таких блискучих успіхів! Ще нещодавно Долгорукий привів до Москви полоненого гетьмана литовського, нещодавно чулися радісні розмови про торжество Хованського, а зараз Трубецької, на якого було найбільше надій, «чоловік благоговійний і витончений, у воїнстві щасливий і недругам страшний», погубив таке величезне військо!

Після взяття стількох міст, після взяття столиці литовської царське місто затремтіло за власну безпеку: у серпні за государевим указом люди всіх чинів поспішали на земляні роботи для зміцнення Москви. Сам цар з боярами часто був присутній при роботах; навколишні жителі з родинами, пожитками наповнювали Москву, і ходила чутка, що государ від'їжджає за Волгу, за Ярославль».

Проте хвилювання царя, що Виговський з ханом піде далі на Москву, виявилися передчасними. Тільки-но Виговському вдалося захопити Ромни, Лохвицю та декілька інших українських міст, які утримували його супротивники, як прийшла звістка з Криму, що козаки Івана Сірка напали на татарські поселення, і це примусило хана з ордою залишити Виговського та вертатися у Крим.

Громадянська війна спалахнула з новою силою. Хоч Гадяцький договір з поляками був вигідний для України, ідея союзу з поляками не знайшла підтримки серед більшості козацтва та народних мас.

До того ж Виговський нехтував інтересами широкого загалу українського суспільства і спирався переважно на козацьку верхівку, яка постійно його зраджувала перед погрозами або обіцянками з боку Москви чи Варшави.

Конотопська битва залишалася довгий час ледве не забороненою темою у російській та особливо радянській історіографії.

Протягом століть інформація про неї замовчувалася, бо правда про події під Конотопом розвінчувала багато великодержавних міфів, особливо про «споконвічне прагнення українців до союзу з Росією».

Останнім часом події Конотопської битви також ідеалізуються і у деяких українських колах. Незважаючи на великі сподівання та на героїзм козаків, особливо загону Григорія Гуляницького, Конотопська битва залишається змарнованим

шансом і чи не найхарактернішим прикладом виграної битви та програної війни.

Однак Гадяцький договір швидко призвів до народного повстання проти Виговського. Союз із державою, довготривале панування якої в Україні було кілька років тому повалено, вважався народом неможливим. Та й сама Польща не мала наміру дотримуватися угоди, хоча Гадяцький договір був ратифікований сеймом Речі Посполитої.

Конотопська битва

Ця битва не призвела до перемоги у війні, а в Україні піднялася нова хвиля виступів опозиції, яка зробила своїм лідером молодшого сина Богдана Хмельницького — Юрія. Хоча останній був ще зовсім молодим, але за його спиною стояли досвідчені полковники Іван Богун, Іван Сірко, Яким Сомко й ін.

Війни на два фронти, та ще громадянської, Виговський не витримав і, не бажаючи подальшого кровопролиття, після однієї з Чорних рад, що відбулася 11 вересня 1659 р. у містечку Германівка, склав булаву.

На його місце обрали Юрія Хмельницького, котрий під тиском Москви підписав Переяславський договір 27(17) жовтня 1659 р., що перетворював Україну в автономну одиницю у складі Московського царства, причому ця автономія постійно скорочувалася.

Колишній гетьман переїхав на Волинь, що перебувала тоді

під контролем короля, й дістав з волі останнього Барське староство, був сенатором Речі Посполитої та Київським воєводою.

Він осів у Барі на Поділлі, куди згодом вирвалася з Чигирини також дружина з малолітнім сином Остапом. Виговський побував у Львові, вступив до Львівського православного братства, не полишив і політику.

Конотопська битва 1659 р.

У цей час починається Руїна: Гетьманщина розколюється на дві частини — Правобережну та Лівобережну. Ю. Хмельницький змушений був піти у відставку й постригся у ченці, а новим гетьманом (уже тільки Правобережної України) став Павло Тетеря.

Останній у цей період виступає як активний прихильник Речі Посполитої, причому дуже вороже настроєний проти Виговського.

Коли Ян II Казимир вдерся до Сіверської України у 1664 р., то зустрів масовий опір українців, котрі добре пам'ятали польське гноблення до 1648 р. Похід зазнав поразки, причому агресивні дії Польщі викликали протест і опір навіть правобережних козаків та їхніх вождів.

Саме через це було розстріляно полковника Івана Богуна. На Правобережжі розгорталася могутнє антипольське повстання,

котре було спрямоване й проти гетьмана Тетері.

У відповідь той разом із своїм кумом Себастьяном Маховським та деякими іншими польськими воєначальниками (Стефан Чарнецький й ін.) жорстоко придушував народні виступи.

Коли було схоплено вождя повстання на Правобережжі Дмитра Сулимку, то деякі сліди привели до Виговського, який симпатизував повстанцям і навіть був «мотором всіх нинішніх бунтів».

Тому його було заарештовано й позбавлено всіх прав та привілеїв, котрі він мав у зв'язку з сенаторським титулом. Без всякого суду і слідства, навіть без королівського відома, колишнього гетьмана було засуджено до розстрілу.

Коли 16 березня 1664 р. за ним прийшли, щоб повести на розстріл, він читав акафіст Пресвятій Богородиці. Вирок були виконано у селищі Рокитному, що на Київщині. Колишнього гетьмана та його дружину поховали, як свідчить Чернігівський літопис, у Великому Скиті, але є певні сумніви у достовірності цих свідчень пам'ятки. Доля нащадків Виговського фактично невідома.

Але у Речі Посполитій другої половини XVII–XVIII ст. діяли численні Виговські, деякі з яких могли бути нащадками його сина Остапа.

Аналізуючи взаємовідносини Хмельницького і Виговського можна дійти висновку, що гетьман та генеральний писар діяли, як правило, узгоджено, причому кожен мав свій «імідж» і проводив відповідну лінію у ході дипломатичних контактів.

Виговському, звичайно, відводилася роль «буфера», провідника нібито м'якшої, ніж у Хмельницького, лінії. Це давало змогу краще виявити наміри протилежної сторони, навіть її агентуру, створювало додаткові можливості для дипломатичного маневру Б. Хмельницького.

Звичайно, не можна говорити про повну тотожність політичних позицій гетьмана й генерального писаря. Якщо перший був представником центру, то другий тяжів до поміркованих (М. Громика, Г. Гуляницький, Г. Лісницький, генеральний суддя С. Зарудний, генеральний обозний Т. Носач та ін.), котрі прагнули досягнути компромісу з Річчю Посполитою.

Через це Виговського недолюбували представники

радикальної течії (М. Кривоніс, Д. Нечай, Л. Мозиря, М. Гладкий, С. Подобайло й ін.), а також московської партії (М. Пушкар і І. Барабаш).

Ці протиріччя склали передумови для гетьманства Виговського та визначили його долю. Фактично Виговський виконав волю пізнього Хмельницького, який помітив порушення Переяславської ради Москвою та шукав можливості перегляду чи розриву її.

Конотопська битва

Але Виговський не мав тієї харизми, завдяки якій Хмельницький перетворив чергове повстання козаків на Визвольну війну України. Микола Костомаров оцінював Виговського як борця за незалежність своєї батьківщини від московського панування.

На думку історика гетьман початково був вірний союзу із Москвою, але згодом перейшов на антимосковські позиції через відмову царського уряду допомогти приборкати опозицію. Також історик відзначав вплив Юрія Немирича, що переорієнтував Виговського на союз із Варшавою.

На думку історика Валерія Степанкова Виговський був талановитим адміністратором, воєначальником і дипломатом. Він став першим гетьманом української козацької держави, що був страчений за участь у боротьбі за її незалежність.

Історик Наталя Яковенко ставить Виговському у заслугу

створення Генеральної військової канцелярії — адміністративного і дипломатичного штабу Хмельницького, мозкового центру козацької революції.

ВОЛЧАНСЬКИЙ ЙОСИФ
(р. н. невід. — [1745](#) рр.)

Український церковний діяч, [ректор](#) Києво-Могилянської академії; єпископ Мстиславський, Оршанський і Могильовський; архієпископ (перший) Московський і Владимирський синодальної Російської Православної Церкви.

Брат І. Волчанського. У 1710 р. закінчив повний курс Києво-Могилянської академії і залишився у ній викладачем. У 1710 - 1711 навчальному році — викладач класу граматики.

З 1715 р. — префект і професор філософії. Його філософський курс «Загальна філософія», що охоплює перипатетичне вчення за розсудом глави філософів Арістотеля Стагірита, проілюстрована навчальними прикрасами й викладена шляхетному українському слухачеві у рідній православній Києво-Могилянській академії у 1717 - 1718 рр. кращим професором та на той час ординарним префектом шкіл вельмиповажним отцем Йосифом Волчанським» тепер зберігається в Інституті рукописів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

Він свідчить про добру обізнаність автора у філософії античності, патристиці й схоластиці.

Протягом 1721–1727 рр. — ректор Києво-Могилянської академії, викладач богослов'я та [архімандрит Київського Братського монастиря](#).

Залишив богословський курс [«Православна християнська теологія»](#). З 1727 р. — архімандрит [Київського Пустинно-Миколаївського монастиря](#), з 1734 р. — [єпископ Мстиславський, Оршанський і Могильовський](#), з 1742 р. — архієпископ (перший) Московський і Владимирський. У 1744 р. брав участь у виправленні слов'янського перекладу Біблії, що здійснювався в Москві переважно вихованцями [КМА](#). Похований у Московському [Чудовому монастирі](#).

ГАВРИЇЛ (БЕНУЛЕСКУ-БОДОНІ)
([1746](#) — [30 березня 1821](#) рр.)

Молдавський та український церковний діяч, митрополит [Київський та Галицький](#) у [1799–1803](#) рр.

Митрополит Хотинський та Кишинівський у [1812–1821](#) рр., ректор Катеринославської слов'янської семінарії, покровитель Києво-Могилянської академії.

Походив зі шляхетського молдавського роду Бенулеску-Бодоні. Народився у м. [Бистриця](#) у родині Григорія Бенулеску-Бодоні. При народженні отримав ім'я Григорій. Замолоду навчався у місцевому вчилищі, згодом у Семиградському вчилищі. У [1771](#) р. вступив до [Києво-Могилянської академії](#), де два роки вивчав богослов'я. По закінченню КМА для вивчення грецької мови, якою велося богослужіння у [Молдавії](#) та [Волощині](#), поїхав до [Греції](#), де три роки навчався у школах на островах [Хіос](#), [Патмос](#) та [Афон](#) і у місті [Смірна](#).

У [1776](#) р. на деякий час повертається до [Трансильванії](#), де викладав у есеуде. У [1777](#) р. було запрошено до [Яської академії](#), де викладав латину до [1779](#) р. Після цього повертається на о. Патмос для подальшого навчання. У 1779 р. приймає схимну й отримує чернече ім'я Гавриїл. Повернувся до Ясс у [1781](#) р., де

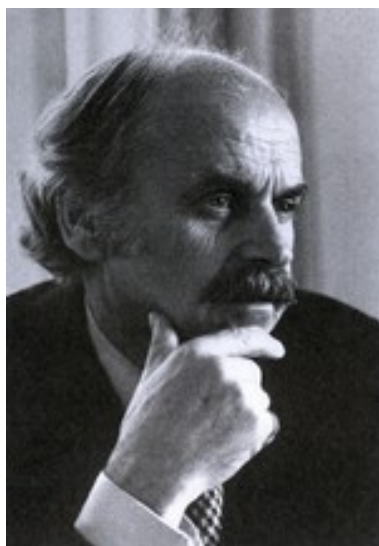
отримує в училищі кафедру грецької мови. У тому ж році відбулося рукопокладання Гавриїла молдавським митрополитом [Гаврилом Каллімахи](#). У [1782](#) р. на запрошення архієпископа Слов'янського та Херсонського [Никофора Феотоки](#) переїздить до [Полтави](#), де до [1784](#) р. займає посаду інспектора та викладача філософії у [Слов'янській духовній семінарії](#).

У [1784](#) р. повертається до [Ясс](#), де отримує єпархію [Хуші](#) й звання архімандрита. З початком [російсько-турецької війни](#) втік разом із молдовським господарем [Олександром Маврокордато](#) до Полтави. Тут Гавриїл спочатку стає домашнім вчитем у родині господаря, а у [1788](#) р. ректором Катеринославської духовної семінарії, де відкрив школу елліністики. У [1789](#) р. повертається до Молдовії, яка була окупована російськими військами [26 грудня 1791](#) р. стає єпископом [Білгородським](#) та Бендерським, вікарієм Молдовського митрополита. [11 лютого 1792](#) р. стає митрополитом та екзархом Молдови, Валахії та Бесарабії. Втім після відходу російської армії митрополита Гавриїла [19 червня 1792](#) р. заарештовано за наказом господаря Олександра Морузії, відправлено до [Стамбула](#), де Константинопольський патріарх [Неофіт VII](#) позбавив його кафедри та викляв. Втім незабаром завдяки клопотанням посланця Російської імперії [Віктора Кочубея](#) Гавриїла було звільнено. [10 травня 1793](#) р. призначається митрополитом [Катеринославським та Херсоно-Гаврійським](#) з місцем перебування у Полтаві. За його ініціативи того ж року в [Одесі](#) було закладено 4 православних храми. [29 вересня 1799](#) р. призначається митрополитом Київським і Галицьким. [7 квітня 1801](#) р. стає членом [Святійшого Синоду](#) Російської православної церкви та кавалером [ордену Андрія Первозванного](#). Втім [21 серпня 1803](#) р. за власним бажанням йде у відставку та поселяється в Одесі. У [1805](#) р. переїздить до Дубосар, де спокійно мешкає до [1808](#) р., коли знову призначається членом Святійшого Синоду та екзархом Молдавії, Валахії, Бесарабії з місцем перебування у Яссах.

У [1812](#) р. переїздить до Кишинєва. За пропозицією митрополита Гавриїла імператор [Олександр I](#) [21 серпня 1813](#) р. видає наказ про утворення нової єпархії — Кишинєвської та Хотинської, куди увійшли Бесарабська та Херсонська губернії. Її першим очільником — митрополитом — стає Гавриїл. [31 січня](#)

1813 р. відкриває у Кишиневі Православну духовну семінарію. У [1814](#) р. засновує друкарню. У [1817](#) р. за його ініціативи починається будівництво митропольчої церкви та кафедрального собору. Водночас митрополит сприяє перекладу у 1817 р. молдовською мовою Нового Заповіту, а у [1819](#) р. — усїєї Біблії. У [1818](#) р. на прохання митрополита Гавриїла імператор Олександр I дарував Бесарабії зберігання традиційних молдавських прав, рівне функціонування російської та молдавської мов. Помер [митрополит](#) Гавриїл 30 березня 1821 р. у м. [Кишиневі](#).

ГАВРИЛІШИН БОГДАН ДМІТРОВИЧ (народився [19 жовтня 1926](#) р.)

Український, канадський, швейцарський економіст, громадський діяч, меценат. Дійсний член [Римського клубу](#).

Богдан Гаврилишин народився [19 жовтня 1926](#) р. у містечку [Коропець](#) (тепер [Тернопільська область, Україна](#); батько був сусідом [Марка Каганця](#)). Під час [Другої Світової війни](#) у [1944](#) р. його забирають до [Німеччини](#). Після [1945](#) р. перебуває у таборі для переміщених осіб, у [1947](#) р. виїжджає до [Канади](#): працював лісорубом, організував вечірні класи для українців, діяв у профспілках.

У [1952](#) р. здобуває ступінь бакалавра, у [1954](#) р. магістра спеціальності «Інженер-механік» в Університеті [Торонто](#). У [1954](#)—

1960 рр. обіймає посади з дослідництва, інженерної справи, менеджменту у [Канаді](#). З 1960 р. — мешканець [Швейцарії](#). У 1976 р. здобув ступінь Ph. D. з економіки у [Женевському Університеті](#).

З 1988 р. працює на громадських засадах в [Україні](#). Від здобуття Україною незалежності є радником кількох [Президентів України](#), [прем'єр-міністрів](#), [голів Верховної Ради](#).

Майже тридцять років Б. Д. Гаврилишин присвятив Міжнародному інституті менеджменту МІМ-[Женева](#). Очолював посади Директора з навчання (1960–1968 рр.), директора Інституту (1968–1986 рр.), почесного науковця (1986–1989 рр.). У Женеві він викладав такі дисципліни, як економічний розвиток, керівництво міжнародними операціями, світове бізнесове середовище, управління державами та ін. На початку 1970-х рр. цей Інститут 25-річчя свого існування вирішив відсвяткувати по-особливому. Так було засновано [всесвітній форум у Давосі](#), куди щороку стали з'їжджатися перші особи світового бізнесу і політики.

У 1990 р. заснував [Міжнародний інститут менеджменту \(Київ\)](#). У 1996–1997 рр. — директор Міжнародної академії довкілля ([Женева](#)). Проводив семінари, головував на конференціях, читав лекції в університетах для груп фахівців та на міжнародних конференціях у більш, ніж 70 країнах, продовжує це робити.

Член [Пласту — Національної скаутської організації України](#) від 1940 р., належить до куреня [Лісові Чорти](#) від 1946 р. У 2006–2008 рр. — голова Крайової пластової ради — законодавчого органу [Пласту](#).

[Заслужений діяч науки і техніки України](#) (1992 р.). У 2010 р. заснував [Благодійний Фонд «Богдана Гаврилишина»](#). Один з учасників [ініціативної групи «Першого грудня»](#).

Громадянин Канади. Одружений, має двох дочок та сина.

[Ph. D.](#) (Доктор Філософії-Економіки) у [Женевському Університеті](#) (1976 р.); Почесний Ступінь Доктора Права, [Університет Йорку](#), [Торонто](#), [Канада](#) (1984 р.); Почесний Ступінь Доктора Права, [Університет Альберти](#), [Канада](#) (1986 р.); Почесний Ступінь Доктора Права, [Тернопільська Академія Народного Господарства](#), [Україна](#); Почесний Ступінь Доктора

Права, [Прикарпатський Університет ім. В. Стефаника](#), [Івано-Франківськ](#), [Україна](#); Почесний Ступінь Доктора Права, Чернівецький Університет ім. Ю.Федьковича; Почесний професор [НаУКМА](#) (2008 р.)

Автор більше 100 статей з менеджменту, освіти в галузі менеджменту, економічного та політичного середовищ.

«Навчання керівних кадрів — Методичні аспекти». «Петер Ланг», [Берн](#) — [Франкфурт](#) — [Лас Вегас](#), 1977.

«Дороговкази у майбутнє — До ефективніших суспільств», Пергамон Пресс, [Оксфорд](#), 1980 р. (англійською мовою). Також видана французькою, німецькою, японською, корейською, іспанською, польською та українською (доступна на умовах [ліцензії Creative Commons](#) (CC BY-SA)) мовами — загалом 12 мов. 26 травня 2009 р. в [Українському домі](#) у Києві відбулася презентація третього видання цієї праці українською мовою.

Залишаюсь українцем: спогади / Богдан Гаврилишин. — Київ : Університетське видавництво ПУЛЬСАРИ, 2011. — 288 сторінок: ілюстрації (Серія «Українці у світовій цивілізації»). Наклад 5000 примірників. [ISBN 966-7671-96-8](#) (серія), [ISBN 978-966-2171-98-3](#) (доступна на умовах [ліцензії Creative Commons](#) (CC BY-SA)).

Громадська діяльність: Дійсний член [Римського клубу](#), Іноземний член [Національної академії наук України](#), Член Міжнародної Академії Менеджменту, Член Світової Академії Мистецтва та Науки, Член Ради Фонду Жана Моне для Європи, [Лозанна](#); Член Наглядової Ради Української Правничої Фундації, [Київ](#); Академік Міжнародної Академії менеджменту та Світової академії мистецтва та науки; Член «Baden Powell Fellowship» (з 2000 р.);

Головування: Голова Наглядової Ради Міжнародного центру перспективних досліджень; Голова Крайової пластової ради — законодавчого органу [Пласту](#); Президент Тернопільської Академії Народного Господарства, [Україна](#); Голова правління Міжнародного Фонду [«Відродження»](#).

Відзнаки: Золота Медаль Президента [Італійської Республіки](#) (1975 р.); Відзнака Видатного Інженера, Почесний зал, Університет Торонто, [Канада](#) (1986 р.); Відзнака Президента

України [Орден «За заслуги»](#) III ступеню (1996 р.); Відзнака Президента України [Орден князя Ярослава Мудрого](#) (2005 р.)

У Київському офісі, лютий 2012

Статті в Інтернеті: [Україна між сходом та заходом, північчю та півднем; Національна ідея, утопія или реальная возможность? \(рос.\); Національна ідея, утопія чи реальна можливість? Корреспондент: Мировой украинец \(рос.\); Менеджер світу українського походження. Україна Молода. Номер 187 за 19.10.2011 р.](#)

ГАЄВСЬКИЙ ГРИГОРІЙ ІВАНОВИЧ (1710 — після 1773 рр.)

[Осавул Стародубського полку](#). Вихованець [Києво-Могилянської академії](#). Навчався у [Києво-Могилянській академії](#) (1720-ті рр.). У 1727 р. — значився у списках студентів класу поетики.

Служив при Полтавській полковій канцелярії (1733–1737 рр.). У 1737 р. був «на лінії», протягом всієї зими стеріг «магазин» (склад) у [Царичанці](#). Брав участь у Кримському поході як писар. У 1737–1748 рр. — канцелярист [Генеральної військової канцелярії](#). У 1748 р. отримав посаду судового писаря Стародубського полку.

Пристаюючи до служби, [6 жовтня 1748](#) р. присягнув на вірність імператриці [Єлизаветі Петрівні](#) у Глухівській церкві Василя Великого, про що свідчив священник Корнелій Афанасій.

Зарахований до значкових товаришів Стародубського полку. У [1760–1763](#) рр. — [хорунжий](#), у [1764–1773](#) рр. — [осавул](#), змінив Павла Лобисевича. У [1767](#) р. — у складі делегації козаків до Комісії зі складання проекту Нового Уложення законів [Російської імперії](#), які вимагали відновити в [Україні гетьманство](#).

**ГАЛЯТОВСЬКИЙ ІОАНКІЙ
(ЧЕРНЕЧЕ ІМ'Я ЙОАНИКІЙ)
(1620 — [12 січня 1688](#) рр.)**

[Український](#) письменник, церковний та громадсько-політичний діяч [XVII ст.](#)

Іоанікій Галятовський походив з [Волині](#). У [1640-х](#) рр. навчався у [Києво-Могилянській Колегії](#), був учнем [Лазаря Барановича](#). Близько [1650](#) р. прийняв [чернечий](#) постриг. Служив у Куп'ятицькому монастирі (близько [Пінська](#), тепер [Білорусь](#)).

Повернувшись до Києва, викладав курс [риторики](#) у Києво-Могилянському колегіумі. У [1658—1668](#) рр. (після Л. Барановича) — [ректор](#) Києво-Могилянської академії, [ігумен](#) Києво-Братського монастиря. Від [1668](#) р. — ігумен, згодом [архімандрит Чернігівського Єлецького монастиря](#). Конфлікт і неприйняття ставленика Москви, «місцєблюстителя» [Київської](#)

митрополії єпископа Методія, якого не визнавало більшість представників вищого українського православного духовенства, примусили Й. Галятовського виїхати з Києва (1664 р.) і шукати притулку у львівського православного єпископа Атанасія Желиборського.

Крім Львова, Галятовський відвідав Луцьк, Слуцьк, Мінськ.

У 1668 р. повернувся до Києва. Владнавши питання з друкуванням свого трактату «Месія правдивий», поїхав до Новгорода-Сіверського — до чернігівського архієпископа Л. Барановича.

У 1669—1688 рр. — архімандрит Єлецького Успенського монастиря у Чернігові.

Помер Іоаннікій Галятовський 02(12) січня 1688 р. у Чернігові.

Іоаннікій Галятовський — видатний промовець, автор збірок проповідей і оповідань. Автор близько 20-ти творів, здебільшого полемічного характеру, українською та польською мовами.:

-«Ключ розуменія..» (1659 і 1660, Київ; 1663 і 1665, Львів);

-Трактат з теорії гомилетики «Наука, або спосіб зложення казання» (1659);

-«Небо новое» (1665, 1677, 1699), історико-літературне значення якої полягало в ознайомленні українського суспільства з розповідями й легендами західно-європейської середньовічної літератури;

- «Скарбница потребная» (1676).

Видав польською мовою полемікобогословські трактати:

-«Лебедь з перами своїми» (1675; за ін. даними — 1679);

-«Азбука різним еретикам» (1681),

-«Алькоран Магометів» (1683) та ін.

Творчий доробок Галятовського засвідчує його широку ерудицію, глибоку обізнаність з кращими зразками світової наукової, полемічної та історичної спадщини.

Слідом за Єпіфанієм Славинецьким, Галятовський вплинув на розвиток схоластичної проповіді в Україні, сприяв поширенню в Московії традицій українського проповідництва.

Цю справу згодом продовжили Димитрій Туптало, Стефан Яворський, Феофан Прокопович. Помер і похований у Чернігові.

ГАМАЛІЯ ПЛАТОН ЯКОВИЧ

(18 (29) СІЧНЯ 1766 — 7 (21) ЛИПНЯ 1817 рр.)

Моряк, [капітан-командор \(1804\)](#), [педагог](#), [перекладач](#), учений, почесний член Петербурзької академії наук (1801), дійсний член [Російської академії наук](#) та Вільного економічного товариства (1808); кавалер орденів св. Анни 3-го (1798) і 2-го (1800) ступенів, св. Володимира 3-го ступеню (1811).

Платон Гамалія походить зі старовинного [козацько-старшинського](#) городу [Гамаліїв](#), народився [29 \(18\) листопада 1766](#) р. у с. [Малютинці Пирятинської](#) першої сотні [Лубенського полку](#) (нині село [Пирятинського району Полтавської області](#)) у родині бунчукового товариша Якова Галії та його дружини Катерини (у дівоцтві — Мандрик).

Навчався у [Київській Академії](#) та кронштадтському Морському корпусі (закінчив у [1784](#) р. першим у випуску [мічманом](#)).

Служив на Балтійському флоті, брав участь у [Російсько-шведській війні 1788–1790](#) рр., після чого переведений до Морського корпусу.

Там від [1791](#) р. виконував обов'язки ротного командира й викладача, від [1795](#) р. — інспектора класів. [Автор](#) підручників і розвідок з [математики](#), [механіки](#), [фізики](#), [навігації і судноводіння](#), теорії кораблебудування, історії флоту тощо. Серед його вихованців — [Михайло Лазарєв](#)

У [1805](#) р. призначений членом Державного адміралтейства. У [1809](#) р. був у тривалій відпустці через хворобу. У [1811](#) р. увільнений від посади (з винагородженням посиленням

пенсіоном), повернувся до України, де прожив останні роки свого життя. П. Я. Гамалія помер [21 липня 1817 р.](#) у маєтку [Лисогори](#) Борзнянського повіту [Чернігівської губернії](#) (нині село [Ічнянського району Чернігівської області](#)).

У [1805 р.](#) ім'ям Платона Гамалії російський мореплавець [Іван Крузенштерн](#) назвав ріг на острові [Хонсю](#) в [Японському морі](#), а у [1966 р.](#) на його честь було названо скелі в [Антарктиді](#), на Землі Королеви Мод.

ГАРАНЬ ОЛЕКСІЙ ВАСИЛЬОВИЧ
(народився [17 червня 1959 р.](#))

[Український політолог. Доктор історичних наук, професор](#) кафедри політології [НаУКМА](#), дослідник [історії України ХХ — ХХІ ст.](#), зокрема загальних проблем стосунків у трикутнику [ЄС — Україна — Росія](#), впливу внутрішніх чинників на стосунки України з ЄС, порівняльної політології України та європейських країн ([вибори](#), [партії](#), стосунки гілок влади).

Закінчив у [1981 р.](#) [Київський університет](#) за спеціальністю [«міжнародні відносини»](#). У [1981–1984 рр.](#) — в [аспірантурі](#) КДУ. [Кандидатська дисертація «Американо-французькі стосунки у зв'язку з курсом Франції на розрядку»](#).

У [1985–1991 рр.](#) науковий співробітник відділу зарубіжної [історіографії](#) в [Інституті історії НАН України](#). У [1991–1992 рр.](#) [декан-організатор факультету суспільних наук Національного університету «Києво-Могилянська академія»](#) (НаУКМА), у [1993–1994 рр.](#) перший завідуючий кафедрою політології НаУКМА.

У [1996–1997 рр.](#) брав участь у створенні [газети «День»](#).

[Докторська](#) дисертація «Становлення та діяльність політичної [опозиції](#) в Україні у 1989–1991 рр.» (1996 р.). З 1998 р. — професор кафедри політології Національного університету «Киево-Могилянська академія». Член Громадської ради експертів із внутрішньополітичних питань (з 2000 р.); директор Центру досліджень [національної безпеки](#). У 2002 р. заснував Школу політичної аналітики при НаУКМА, наразі — її науковий директор. У 2005–2006 рр. — регіональний віце-президент Фонду «Євразія» по [Україні](#), [Білорусі](#) та [Молдові](#).

З 1989 р. — досвід консультування [виборчих кампаній](#), [ЗМІ](#), міжнародних компаній і організацій (у тому числі [Світового банку](#)).

Під час чату 2 вересня 2014 р. Олексій Гарань повідомив, що «був під час зачистки [Лисичанська](#) у перший же день з [«Донбасом»](#), потім — з [«Айдаром»](#) у [Стукаловій Балці](#), поблизу [Металіста](#), і що «повернувся з великим зарядом оптимізму, оскільки побачив наших бійців».

Автор книг: «Ukraine in Europe: Questions and Answers» (2009 р.), «Убити дракона: З історії [Руху](#) та нових партій України» (1993 р.); «Трансатлантические дебаты: Поворот Западной Европы к разрядке и позиция США» (1990 р.). **Редактор** збірки «Україна багатопартійна» (1991 р.), співредатор книг «Становлення владних структур в Україні» (1997 р.), «Українські [ліві](#): між [ленінізмом](#) і [соціал-демократією](#)» (2000 р.), «Политические и экономические преобразования в России и Украине» (Москва, 2003 р.). Протягом чотирьох років поспіль редагував доповідь про Україну у щорічнику Nations in Transit, що видається [Freedom House](#) і висвітлює проблеми [громадянського суспільства](#), [мас-медіа](#), взаємодії трьох гілок влади у 27 посткомуністичних країнах. Гарань О. В. Democratization in East Central Europe and Eurasia / ed. by A. Motyl, and A. Schnitzer. — New York, 2004 р.

Гарань О. В. Disintegration of the Soviet Union and the US position on the independence of Ukraine. — 1995 р.

Гарань О. В. More than Neighbours. The Enlarged EU and Ukraine: New Relations. — Warsaw, Kyiv, 2004 р. (у співавт.)

Гарань О. В. Ukraine // Nations in Transit, 2004 р.

Гарань О. В. Становлення владних структур в Україні (1991–1996). — К., 1997 р. (співред.)

Гарань О. В. Трансатлантические дебаты: поворот Западной Европы к разрядке и позиция США. — К., 1990 р.

Гарань О. В. Убити дракона: З історії Руху та нових партій України. — К., 1993 р.

Гарань О. В. Україна багатопартійна: програмні документи нових партій. — К., 1991 р. (упоряд. і автор передмови)

Гарань О. В. Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією. — К., 2000 р. (у співавт.)

ГІЗЕЛЬ ІНОКЕНТІЙ ([1600](#) — [1683](#) рр.)

[Український православний](#) діяч [німецького](#) походження. Філософ. Родом з [социніанської](#) [пруської](#) сім'ї. Вчений-[богослов](#), [історик](#).

Ймовірний автор [«Київського Синописа»](#), першого підручника з [історії України](#). Священнослужитель [Київської митрополії](#). [Архімандрит Києво-Печерського монастиря](#) ([1656–1683](#) рр.).

Походив з [Пруссії](#). Був одним з перших [ректорів](#) школи при [Гоцанському православному монастирі](#) у першій половині XVII ст.

У [1642](#) р. закінчив [Києво-Могилянську Колегію](#), згодом деякий час навчався за кордоном (імовірно — в [Англії](#)).

За дорученням православного київського митрополита [Петра Могили](#) керував [Печерською друкарнею](#).

У [1645–1650](#) рр. — [професор](#) і ректор (з [1646](#) р.) Києво-Могилянської Колегії, де читав курси філософії, психології та ін. Першим з відомих професорів Києво-Могилянської Колегії у лекціях висував тезу про незнищенність речовини, суттєво випередивши цим у нові часи [Антуана Лавуазьє](#) і [Ломоносова](#).

З [1656](#) р. — архімандрит Києво-Печерської Лаври. Брав активну участь у створенні [«Києво-Печерського патерика»](#) ([1661](#) р.) Гізелью приписують авторство [«Синописа»](#) — першого нариса історії України.

Автор полемічних творів, спрямованих проти унії та єзуїтів. У своїх розмірковуваннях Гізель використовував філософську спадщину античності, патристики, схоластики, особливо другої; з новітніх вчених орієнтувався на ідеї [Джироламо Кардано](#), [Галілео Галілея](#), [Миколая Коперника](#) та ін.

Гізель був одним з найосвіченіших людей в Україні [XVII ст.](#) Вів публічні диспути з опонентами-католиками.

Автор філософсько-богословських праць: «Твір про всю філософію» ([1645–1647](#)), «Мир з Богом людині» ([1669](#)) та полемічного трактату «Правдива віра» ([1668](#)).

У своїх творах Гізель намагався, зокрема, визначити родовід слов'янських народів.

Виданою його працею, яка може розглядатися як протосоціологічна є «Синопис» (від грецького «огляд»), де він зокрема описував життя тогочасного суспільства. В іншій своїй праці «Про народ Роксоланський і його наріччя» цей філософ та історіограф характеризував українців як носіїв високої і оригінальної культури, які рано винайшли писемність і прийняли християнство. Будучи архімандритом Києво-Печерської Лаври, боровся за незалежність [Української православної церкви](#), яку активно поглинала [московська](#). Вважав підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату неканонічним і гріховним діянням. У 1667 р. він разом з іншим київським духівництвом на бенкеті відмовився підняти чарку за здоров'я київського воєводи П. Шереметьєва і ставленика Москви гетьмана І. Брюховецького, назвавши останнього лиходієм.

[Лазар Баранович](#) називав Гізеля за його розум «українським Аристотелем».

ГЛАГОЛЄВ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ
([14 лютого 1872](#) — [25 листопада 1937](#) рр.)

Протоієрей, священник [Російської православної церкви](#), богослов.

Народився [14 лютого 1872](#) р. у селі Покровське [Тульської губернії](#) у родині [священника](#). У 1894 р. закінчив Тульську духовну семінарію, у 1898 р. — [Київську духовну академію](#) із ступенем кандидата [богослов'я](#).

У [1898](#) — [1899](#) рр. — професорський стипендіат Київської духовної академії. Магістр богослов'я (1900 р.; тема дисертації: «Ветхозавітне вчення про янголів»). У відгуку професора А. А. Олесницького зазначалося, що магістерська дисертація Глаголева являє собою працю, що відрізняється багатством змісту, ретельністю та глибиною дослідження усіх пунктів ветхозавітної ангелології, ґрунтовним знайомством з бібліологічною літературою і може вважатися дійсним внеском до нашої богословської літератури, яка досі не мала жодного серйозного дослідження з ангелології.

За словами протоієрея [Олександра Меня](#), Глаголев у своїй дисертації дав нарис історії ангелології, а також проаналізував усі найменування янголів у Писанні у зв'язку із походженням термінів «сини Божі», «серафіми», «херувіми» тощо. У роботі Глаголева міститься також історія біблейської демонології. Автор не міг скористатися даними з історії релігій Давнього Сходу, які має сучасна наука, але висловив низку цінних міркувань, іноді

вгадуючи наперед висновки сучасної біблеїстики. Розкриття теми у Глаголева невіддільне від критики суперечливих гіпотез, які висловлювалися західними вченими.

З 1899 р. виконував обов'язки доцента Київської духовної академії на кафедрі давньоєврейської мови та біблійної археології. З 1900 р. — доцент Київської духовної академії. З 1906 р. — екстраординарний професор Київської духовної академії (з 1910 р. — по 2-й кафедрі Священного Писання Старого Заповіту).

Користувався авторитетом серед колег, які вибрали його у вересні 1907 р. ректором академії на перших виборах ректора (раніше ректори призначалися, але у 1906 р. ради академії отримали право на вибори ректора). Однак Святійший Синод не затвердив це рішення ради академії, стверджуючи, що очолювати академію повинен представник чернечого духівництва.

Олександр Глаголев знав 18 давніх і нових мов (наприкінці життя, вже старою людиною вивчав італійську мову). Входив до складу Комісії з наукового видання слов'янської Біблії, брав участь у виданні Православної Богословської енциклопедії, публікував статті в церковних журналах. Один з авторів коментарів до «Тлумачної Біблії», що виходила під редакцією А. П. Лопухіна та його наступників — для цього видання написав коментарі на 3-тю та 4-ту Книги Царств, книги Товита, Притчей, Пісні Пісней, пророків Наума, Аввакума, Софонії, Аггея та на Соборні Послання.

У 1905 р. о. Олександр Глаголев протидіяв єврейському погрому у Києві. Редактор видання «Русский Глобус» (Чикаго) Генадій Меш так писав у 2002 р. про цю діяльність о. Олександра:

«Жорстокої осені 1905 р. свербіж погромів та вбивств знову виплеснув людей на вулиці. У розлючену людську масу у повному вбранні, з хрестом та хоругвами у руках, вдирається невеликий хрестовий хід. Очолюють його настоятелі православних храмів Олександр Глаголев та Михайло Єдлинський. Через Контрактову площу та Гостиний двір хресний хід направляється до єврейських крамничок. Вони вмовляють натовп не займатися цією злою, нехристиянською справою. Хтось пізнає своїх наставників, знімає шапки. Натовп вагається, рідшає, поступово розходитьсся. І так було не раз».

У [1909](#) р. о. Олександр опублікував працю «Старий Заповіт і його неминуще значення у християнській церкві», в якій гостро критикував намагання антисемітські налаштованих авторів дискредитувати Старий Заповіт.

Його було залучено попереднім слідством по «справі Бейліса» в якості експерта з питання про вживання іудеями людської крові. У своїй експертизі він заявив, що закон Мойсея із Старого Заповіту забороняє пролиття людської крові та вживання її у їжу.

[Талмуд](#) та інші документи іудейських раввинів цей закон не скасовують і не пом'ягшують. Таким чином, експертиза о. Олександра була аргументом на користь противників версії про ритуальне вбивство.

У [1903](#) р. Олександр Глаголев був висвячений у чин ієрея, а у [1914](#) р. — у чин протоієрея. Служив у храмі [св. Миколая Чудотворця](#) на [Подолі](#) (Миколи Доброго). Священик Сергій Сидоров так згадував про свою першу зустріч з о. Олександром у храмі Миколи Доброго під час громадянської війни:

«До храму зайшов невеликого зросту священик, з довгими пасмами волосся, слегка згорблений. Його обличчя було осяяне особливим світлом. Він мовби поринув у радість молитви і миру. Я не відразу роздивився риси його обличчя, але ця радість тихого миру ураз привернула мене до нього. Священик підходив до образів святих і благав у них молитви. Він, вклоняючись образам, немов брав у них благословення. Я ніколи і ні в кого не бачив такого яскравого сприймання іншого світу, як у нього. Мені стало зрозуміло, що у храмі все живе, і образи поглянули на мене живими очима».

Після приходу до влади більшовиків о. Олександр продовжував служити в храмі Миколи Доброго. Після його закриття у [1934](#) р. служив у храмі Миколи Набережного. У першій половині [1920-х](#) рр. продовжував неофіційно читати лекції студентам академії, після арешту у [1923](#) р. ректора академії єпископа Василя (Богдашевського) фактично виконував його обов'язки. Після остаточного припинення занять в академії у [1924](#) р. викладав на богословсько-пастирських курсах.

На початку [1930-х](#) рр. був виселений з дому, оселився у маленькій кімнатці на площадці дерев'яних сходів, що вели до церковної дзвінниці. У [1931](#) р. був заарештований по

звинуваченню у належності до «Істинно-православної церкви», протягом півроку перебував в ув'язненні у [Лук'янівській тюрмі](#). Онучка о. Олександра, Магдаліна Олексіївна Глаголева-Пальян згадувала, що до дідуся у церкву сходилося багато людей із різних районів міста, а також приїжджих з інших місць. Своїм розумом, чистотою серця, любов'ю до всіх, дідусь привертав самих різних людей. Багато хто потім йшов до нього додому, незважаючи на тісноту приміщення та незручний підхід до оселі. В основному, приходили за утішенням, за духовною та матеріальною допомогою. Старожили Києва, парафіяни храму св. Миколи Доброго, Зинаїда Дмитрівна Янковська, Федорова Євгенія Климентіївна та інші згадували, як він втішав страждених, молився за хворих, підтримував тих, що занепали духом

О. Олександр Глаголев був добрим знайомим родини Булгакових. Батько письменника, професор Київської духовної академії Опанас Іванович Булгаков був старшим колегою отця Олександра по цьому навчальному закладу та парафіянином храму Миколи Доброго. О. Олександр у [1913](#) р. вінчав Михайла Булгакова та його першу дружину Тетяну Миколаївну Лаппа.

Могила Олександра Глаголева

Священик Олександр Глаголев став прототипом о. Олександра з роману «Біла гвардія». Це єдиний персонаж роману, введений під власним ім'ям, причому саме як священик храму Миколи Доброго. Саме до о. Олександра за втішенням на початку роману приходять Олексій Турбін у важкий для нього час, після похорону матері. Священик починає розмову з Олексієм:

«Не можна допускати зневіри, — соромливо, але якось вкрай переконливо промовив він. — Великий гріх — зневіра... Хоча здається мені, що будуть ще випробовування. Еге ж, еге ж, великі випробовування, — він казав все впевненіше».

Наприкінці роману до Олексія Турбіна приходять хворий поет, колишній богоборець, якого до нього, як до лікаря, направив о. Олександр.

Олександр Глаголев був [арештований 20 вересня 1937](#) року, звинувачений у членстві в «фашистській організації церковників». Був знову ув'язнений в [Лук'янівській тюрмі](#). За свідощтвом іншого в'язня, священника Кондрата Кравченко, о. Олександра допитували 18 разів, причому під час нічних допитів його примушували годинами стояти з закинutoю головою. [25 листопада 1937](#) р. він помер у тюрмі, за офіційною версією, «від уремії та серцевої недостатності».

Похований у спільній могилі на [Лук'янівському цвинтарі](#) (ділянка № 45-II), на якій, через багато років, родичі встановили йому [пам'ятник](#) — [хрест](#) з аналоєм та євангельським текстом «Блаженны изгнаныи правды ради».

Дружина — Зинаїда Петровна, уроджена Слесаревська, донька завідуючого бібліотекою Київської духовної академії. Померла [9 грудня 1936](#) р.

Діти — Олексій (1901–1972 рр.; священник, брав участь у порятунку євреїв у Києві під час [Німецько-радянської війни](#)), Сергій, Варвара.

[30 січня 2002](#) р. до сторіччя протоієрея Олексія Глаголева на стіні [Києво-Могилянської академії](#) (вул. Волоська, буд. 8/5, корп. 5) встановлено меморіальну дошку, присвячену священникам Олександрю та Олексію Глаголевим.

Праці: [Основные черты ветхозаветного библейского учения об ангелах. \(Речь пред защитою диссертации на степень магистра богословия: «Ветхозаветное библейское учение об ангелах. Опыт библейско-богословского исследования»\)](#) («Труды Киевской духовной академии». Київ, 1900. Том 3).

[Закон ужичества или левиратный брак у древних евреев. \(Библейско-археологический очерк\)](#) (Київ, 1914).

[Купина неопалимая. \(Очерк библейско-эзегетический и церковно-археологический\)](#) (Київ, 1914).

Книга Левит: (Библиологический очерк). (Київ, 1915).

Купина Неопалимая. Сборник. (Київ, 2002).

ГЛБОВИЦЬКИЙ ЄВГЕН
(народився [15 липня 1975 р.](#))

Експерт з довготермінових стратегій. Займається дослідженнями цінностей та є учасником [Несторівської експертної групи](#) (візія для України 2025 р.), [Унівської експертної групи](#) (візія для Львова 2025 р.), дніпропетровської групи ДУВ (стратегія 2030 р.), ініціатором та експертом групи із розробки стратегії для Киргизстану.

Народився та виріс у Львові. Батько грав на гобої, був солістом [Львівської опери](#), мати — інженер-хімік. Середню школу закінчив у місті [Мілуокі](#) в американському штаті [Вісконсин](#).

У 2000 р. отримав диплом [Києво-Могилянської академії](#) з фаху «політологія».

Також вивчав правознавство у [Львівському університеті імені Франка](#) й філософію в американському Блафтонському університеті.

Є викладачем програм із комунікацій для медіа, бізнесу та неприбуткових організацій, автор популярних навчальних розробок із PR та медійних комунікацій. Викладач [Києво-](#)

[Могилянської Бізнес Школи](#). Його компетенція лежить на перетині суспільного, бізнесового та громадського секторів.

У 2007 р. Євген Глібовицький заснував компанію зі стратегічного консультування та маркетингу [pro.mova](#), яка працює в Україні, на Кавказі та у Центральній Азії. Клієнтами компанії є бізнеси, громадські та міжнародні організації, реформаторські уряди країн колишнього СРСР.

Попередня кар'єра Євгена Глібовицького стосувалася журналістики та управління бізнесом в медіа. Був штатним працівником великих українських медіа ([Студія 1+1](#), до того [«Перший національний»](#) та [«Киевские Ведомости»](#), на початку кар'єри [«Post-Поступ»](#) і [радіо «Промінь»](#)), працював з провідними медіа як всередині країни, так і за її межами ([«Дзеркало тижня»](#), [«Ukrainian Weekly»](#), радіо [«Эхо Москвы»](#)) працював локальним співпродюсером для американських телеканалів [CBS](#) та [PBS](#), [BBC](#)).

Як журналіст, має досвід роботи у «гарячих точках» (зони військових дій та надзвичайних ситуацій) (Югославія, 1999 р.) та у кризових умовах (закарпатські повені 1998–1999 рр.; події після терактів 11 вересня у Нью-Йорку і Вашингтоні, 2001; країни Близького Сходу, 2002 р.; справа [Гонгадзе](#) та політична криза 2001–2002 рр.).

У 2002–2003 рр. разом з [Романом Скрипіним](#) та [Андрієм Шевченком](#) був співрозробником концепції [«5 каналу»](#).

У 2002 рр. відмовився працювати в новинах на [1+1](#) через цензуру.

Був засновником і, зрештою, головою Київської незалежної медіа-профспілки, яка зіграла ключову роль у забороні політичної цензури в українських медіа у 2003–2004 р. Закінчив [Національний університет «Києво-Могилянська академія»](#) за спеціальністю «політологія», також вивчав право у [Львівському університеті ім. Франка](#) та філософію в [Блафтонському університеті](#), США.

ГОГОЇЦЬКИЙ СИЛЬВЕСТР СИЛЬВЕСТРОВИЧ

(5 січня [1813](#) — 29 червня [1889](#) рр.)

Філософ, історик філософії, представник Київської духовно-академічної філософської школи. Магістр богослов'я, доктор філософії та філології.

Народився Сильвестр Сильвестрович Гогоцький 17 січня 1813 р. у м. Кам'янці-Подільському. Навчався у Кам'янець-Подільському духовному училищі. Закінчив Подільську семінарію та Київську духовну академію (1837 р.), у якій згодом (1841–1850 рр.) викладав філософію. У 1850 р С. С. Гогоцький захистив докторську дисертацію «Обозрение системы философии Гегеля».

Професор Київської духовної академії (1841–1850 рр.).

Протягом 1851–1886 рр. був професором Київського університету. За часів, коли філософію було виведено з навчальних планів, він уводив нарис з історії філософії до лекцій з педагогіки.

Філософські погляди С. С. Гогоцького формувалися під впливом філософії Гегеля, яку вчений цінував насамперед за історико-філософську концепцію. Позитивним у гегелівській філософії, вважав С. С. Гогоцький, є визнання того, що весь світ наповнений єдиним розумом і виявляє в усіх його складниках один верховний план, а також того, що всі окремі предмети пов'язані між собою, як щаблі одного розвитку.

Значну увагу вчений приділяв філософії Канта, убачаючи позитивний момент у тих поглядах філософа, які ведуть до подальшого розвитку філософської проблематики. С. С. Гогоцький стверджував, що кантівське вчення про «антиномії» зумовило «блискучу систему Гегеля та її діалектичний метод», а проголошення першості духу щодо природи — філософію Фіхте і таким чином визначило головні напрямки подальшого розвитку філософії.

С. С. Гогоцький — автор таких наукових праць, як «Критичний погляд на філософію Канта» (1847 р.);

«Про характер філософії середніх віків» (1849 р.); «Огляд системи філософії Гегеля» (1860 р.);

статей «Два слова про прогрес», «Сучасність» (1860 р.), «Вступ до історії філософії» (1871 р.).

Окрім того, С. С. Гогоцький був автором першої вітчизняної філософської енциклопедії, чотиритомного «Философского лексикона» (1857–1873 рр.), «Философского словаря, или Краткого объяснения философских и других научных выражений, встречающихся в истории философии» (1876 р.), а також багатьох психологічних та історико-педагогічних праць («Об историческом развитии воспитания у примечательных народов мира», 1853 р.; «О различии между воспитанием и образованием в древние и новые времена», 1879; «О высшем образовании в применении к женщине», 1878 р.).

Твори: «Про характер філософії середньовіччя» (1849). «Філософський лексикон» (томи 1—4, частини 1—5; 1857–1873) — перша в Російській імперії філософська [енциклопедія](#).

«Огляд системи філософії Гегеля» (1860). «Голос из Юго-Западной Руси» («Рус. слово» 1859 г.);

«Заметки на статью г. Грабовского: Ответ поляка русским публицистам, по вопросу о Литве и Западных губерниях» К., 1862 г.,

«Галиция, галицкие русины и их стремления в религиозной, умственной и литературной жизни. Из путевых записок, веденных за границей в 1861 г.» (Прибавл. к «Подольск, епарх. вед.», 1863 г., № 2);

«На каком языке следует обучать в сельских школах Юго-Западной России» («Киев, телеграф» 1863 г., № 33—35, 80 и отдельно);

«О русском языке» («Современ. летопись» 1863 г.; «О необходимости ремесленных школ для православного русского населения в Западных губерниях» («Киев, телеграф» 1864 г. и «Современ. листок», 1865 г.);

«Объяснение (по поводу статей украинофилов): 1) о церковноприходских школах, 2) о русском языке, на котором должно происходить обучение народа в Западной и Юго-Западной России, 3) об отношении нашего Запада и Юго-Запада к Великой России» («Моск. вед.» 1864 г., № 128);

«Критический разбор послания о федерации» (1864); «О необходимости русского языка в элементарных школах Западных губерний» (1875);

«Еще несколько слов об украинофильстве» («Рус. вестник», 1875 г., № 6—7 и отдельно);

«Украинофильство с его затеями о двутекстных учебниках» («Волын. епарх. вед.», 1881 г., № 20—24 и отдельно: Почаев, 1881 г.).

ГОЛОВЧИЧ СИЛЬВЕСТР (1630 — 15 грудня 1697 рр.)

Церковний діяч, у 1672—1684 рр. ректор [Киево-Могилянської академії](#).

Місце та точний рік народження наразі не встановлені. Орієнтовно, народився у 1630-х рр. Був вихованцем Київського колегіуму.

Згодом був ієромонах Райського монастиря, приписаного до Києво-Братського монастиря.

У 1672 р. очолив Києво-Могилянську академію та став ігуменом Києво-Братського монастиря. Часи його керівництва припали на часи Руїни, тому у цей час багато вищих предметів не викладалися, а кількість вихованців суттєво зменшилася. Однак у 1670 рр. у академії залишалася сильна музична школа - видаються підручники, а очевидці з захопленням згадували про академічний хор.

Також на другий рік його ректорства (1673 р.) у академії було поставлено першу в історії Академії та України драму «Алексій, чоловік Божий».

У 1684 р. був переведений на посаду ігумена Михайлівського Золотоверхого монастиря. Перебував на цій посаді до самої

смерті у грудні 1697 р. Ймовірно, був похований на території монастиря.

ГОЛУБЄВ СТЕПАН ТИМОФІЙОВИЧ
(25 жовтня 1848— 22 листопада 1920 рр.)

Російський церковний історик, професор [Київської духовної академії](#) та університету.

Батько монархічного діяча Володимира Голубєва і архієпископа Гермогена (Голубєва).

Автор досліджень з історії Київської духовної академії, церковного і культурного життя України XVI—XVIII ст.

Професор Голубєв був зятим противником українства. Як розповів у спогадах [Олександр Лотоцький](#), професор Голубєв надіслав до Синоду заяву про «неблагонадійність» [Василя Біднова](#) і на доказ цього — написаний Василем Олексійовичем лист [українською мовою](#). Лист не містив нічого «крамольного», «злочином» була його [мова](#).

ГОРДІЄНКО КОСТЬ ГОРДІЙОВИЧ
(р. н. невід.— 1733 р.)

Кошовий отаман Запорозької Січі, видатний військовий і політичний діяч, який попри особисту неприязнь до Івана Мазепи підтримав останнього у боротьбі з Петром I. До 1728 р. очолював Олешківську Січ, сподвижник П. Орлика.

14 травня 1733 р. помер кошовий отаман Запорозької Січі, союзник гетьмана Мазепи у війні проти Петра I і сподвижник Пилипа Орлика Кость Гордієнко.

Кость Головка-Гордієнко народився на Полтавщині. Спочатку козакував у Полтавському курені Запорозької Січі. На початку 1702 р. його було обрано кошовим отаманом. Як тільки його обрали кошовим – він зайняв рішучу антимосковську позицію. Та опозиція кошового Гордієнка мала свою особливість.

Вона полягала у тому, що категорично виступаючи проти московської колонізації, він водночас не був прихильником ні Польщі, ні Туреччини чи Криму, вважаючи, що Україна сама здатна вибороти собі незалежність. Ясна річ, використовуючи вигідні міжнародні фактори та війська тимчасових союзників. Саме такими «тимчасовими союзниками» і поставали перед ними шведські війська, що з'явилися незабаром в Україні.

Походить він з давнього українського аристократичного роду Гординських. Немає сумнівів й у тому, що освіту він здобув у Києво-Могилянській академії. Адже загальновідомим є фактор, що коли запорозьке військо приєднувалось до армії Карла XII, кошовий, на подив усього шведського офіцерства, вітав короля промовою, складеною за всіма канонами добірної латини. Так

само відомо й те, що Гордієнко брав участь в укладенні першої української «Конституції П. Орлика».

Родовий герб Костя Гордієнка

Саме перед обранням Гордієнка кошовим, з'явився наказ Петра I спорудити у Кам'яному Затоні поблизу Січі фортецю, в якій мав стояти російський гарнізон. Дізнавшись про це, кошовий пише листа російському імператорові, в якому в ультимативній формі вимагає відмовитись від такого будівництва. Можна собі уявити, як знавіснів Петро I, коли йому прочитали, що «Військо запорізьке наказу про будівання городу у Кам'яному Затоні слухати не буде, ламати камінь на будівництво того городу на землях Запоріжжя не дозволить, а як хто прибуде з московськими людьми той город будувати, то запорожці будуть оружно на них бити».

На другий день після прийняття він пише лист Петру I про те, щоб не було російських забудов на Січі. Гордієнко був набагато демократичнішим за Мазепу, захищав рівність прав усього люду України.

Мазепа навіть Петру I писав на Костю Гордієнка за його самовпертість. Гордієнко зруйнував із козаками російські укріплення на Січі, і це був виклик Росії.

Петро I послав на Січ свого представника боярина Протасова з подарунком, та наказом бояринові прийняти від козаків присягу на вірність. Козаки є козаками. Вислухавши боярина та побачивши, що подарунки варті уваги, вони розсудили

просто: присяги не складатимемо. А щодо подарунків, то не повертатися ж росіянам із ними назад до столиці.

Й ось тут дивним чином почали складатися взаємини між Мазепою та Гордієнком. Злякавшись, що Петро I може кинути проти України війська для придушення бунту непокірливих запорожців, гетьман пише імператорові листа, в якому відмежовується від політики кошового отамана. Ба навіть посилає своїх людей на Січ, щоб ті від імені гетьмана домагались усунення Гордієнка з отаманства.

На наш погляд тут виразно дає про себе знати заздрість Мазепи, його ревниве ставлення до Гордієнка як до сильної особистості. Можна не сумніватися, що якби гетьманом України в описуваний час був не Мазепа, а Кость Гордієнко, він спромігся б згуртувати навколо себе гетьманських і запорозьких козаків, переважну більшість українського населення, й Україна мала б шанс здобути собі непідлеглість ще тоді, під Полтавою. Мазепа ж, як знаємо, про таке згуртування не подбав, і виступив проти росіян лише з невеликим загоном прихильників. Тобто, по суті, перехитрив сам себе. Прихильникам Мазепи пощастило на два роки усунути Гордієнка від керівництва і тим допомогти імператорові утвердитись на козацьких землях. Отже, роль гетьмана Мазепи у цих процесах, була, скажемо відверто, ганебною.

Мазепа і Гордієнко таки довго між собою ворогували. Отож можна уявити собі, як здивувався кошовий, коли у листопаді 1708 р. раптом отримав листа від Мазепи. Що ж пропонував Мазепа? Не більше, не менше, як урятувати Україну від російської неволі, приєднавшись разом із ним до військ шведського короля Карла XII.

І все ж кошовому не забракло мужності, не з любові до Мазепи та шведів, - а з ненависті до політики російської імперії, і рушив запорізький кошовий Гордієнко на єднання війська Мазепи та Карла XII.

До речі написав до кошового листа і Петро I – умовляв дотримуватись вірності йому, цареві-батюшці. Разом з листом Петра I надіслав козакам майже 15 тисяч червінців. Від червінців вони не відмовилися.

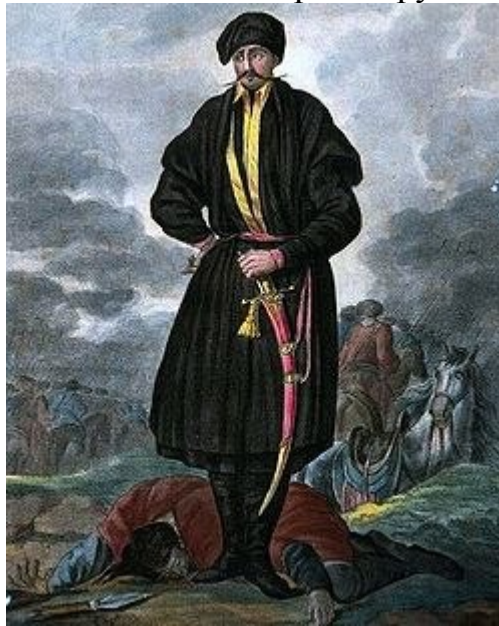
Пам'ятник на честь кошового отамана Запорозької Січі Костя Гордієнка. [Херсонська область](#)

Майже одночасно Мазепа і Петро I написали листа кошовому Костю Гордієнку. У листі Мазепа до кошового Січі була критика дії царя і його оточенню і Кость Гордієнко приєднується до Мазепа, долаючи свої амбіції. Сьогодні б так як би поступали українські правителі у Києві.

Росіяни відповіли тим, що почали силоміць загарбувати українські містечка по річці Орелі, намагаючись перетнути шлях запорожцям до військ короля і гетьмана. Отже, ще перед Полтавою розпочалась українсько-російська війна. Цікаво, що Гордієнка абсолютно не жахала могутність російської імперії. Всі його дії показують: його рішення вибити й витіснити росіян з України не захитає ніщо! У березні він зібрав біля містечка Перевалочної всі розпорошені загони, послані перед тим на Кодак та в інші місця і провів раду. Рада одночасно ухвалила: йти на з'єднання зі шведами і разом з ними виступити проти росіян.

Але, на відміну від Мазепа, кошовий Гордієнко не чикав, поки підійдуть шведи. Він навально вдарив на Царичанку. І хоч сил під своїм командуванням мав небагато, зате складались вони з досвідчених вояків-запорожців, – тож доценту розбив тритисячний загін російських драгунів. Понад сто з них захопив у полон. Командувач російських військ фельдмаршал Меншиков аж знетямився од цієї перемоги і заходивсь у негайному порядку зміцнювати гарнізони у містах по Орелі. Але Гордієнко розгромив росіян також під Келебердою і, скориставшись зі страху та

розгубленості, що запанували серед російських генералів, почав вибивати їхні війська з міст і сіл не тільки по Орелі, а й по Ворсклі. Тобто, йдучи на з'єднання з Карлом XII, кошовий Гордієнко вже, по суті, очистив значну територію Лівобережної України від російських військ. Скрізь, де він з'являвся, до нього приєднувались загони місцевих повстанців, які вже самі громили окремі російські підрозділи та обози. Єдина проблема, що поставала перед цим військом,- воно було не гаразд озброєне, не мало, зокрема, достатньої кількості гармат і рушниць.

Зустріч Мазепи з Гордієнком відбулася у ставці гетьмана у Диканьці. Кошовий прибув туди уже зі славою багатьох перемог, прибув як полководець. І згідно з чином повівся. Поцілував, за традицією, гетьманський бунчук, підкреслюючи цим свою прихильність до гетьмана, але просто у вічі відверто заявив: буде з гетьманом лише у тому разі, якщо той приєднається до Карла XII не з «персональної користі», а задля «визволення од московської влади». Потім обидва рушили до Великих Будищ – на зустріч із королем Швеції.

Карл XII прийняв їх з усіма можливими почестями. У місці Деканьці відбулася зустріч Гордієнка з Мазепою і вироблена тактика на переговори з Карлом XII, який гарантував Україні незалежність. Гордієнко радив Карлу XII ще у березні прибути під Полтаву, взяти її і йти на Запоріжжя. Проте Карл XII не прислухався до пропозицій кошового і це стало у подальшому

фатальною помилкою.

Поки Гордієнко гостював у Карла XII, російські полки під командою генерала Рене почали наступ на територію, підконтрольну запорожцям. Жорстокість росіян у становленні до українського мирного населення не знала меж. Полковник Гнат Галаган, який зрадив Україну і допоміг росіянам штурмом здобути Січ. Кошовий Сорочинський на цю пору перебував у Криму – він переговори з ханом. А Гордієнко теж нічим не зміг допомогти січовикам – бився в цей час під Полтавою.

Місце знаходження Запорозької Січі у різні періоди її історії

Коли Карл XII ішов на Полтаву, а у подальшому на Січ, то російські війська грабували українські міста і села... Це обурувало українців.

Розправа над жителями Батурина спонукала Костю Гордієнка іти на союз з Мазепою. Ще у березні 1709 р. під містечком Царичанка запорожці розгромили російські війська під командуванням генерала Кемгеля. Козаки громили російські війська під Полтавою і очистили шлях Карлу XII і Мазепі. Під Диканькою війська Мазепи і Гордієнко об'єдналися. Кость Гордієнко разом з військами отаборився біля Нових Санжар. Перехід полковника Гната Галагана на сторону Росії, і не послідовність кошового Січі – Петра Сорочинського (його він залишив за себе після походу до Полтави) внесли смуту у війська Костя Гордієнка. Росіяни пограбували Січ і Петро Сорочинський

подався на Крим.

Під час полтавської битви Гордієнко очолював лівий фланг шведської армії. Запорожці утримували позиції ще дві години після того, як закінчився основний бій на полі, і відійшли, коли до них пробився гонець із запискою від короля Карла XII. Козаки допомагали шведам успішно відступити і переправитись через Дніпро.

Петро I не простив цього козакам. 5 квітня 1710 р. на козацькій раді у місці Бендерах народилася перша народна Конституція України, у складанні якої брав участь і кошовий отаман Кость Гордієнко. У свій час К.Гордієнко закінчив і Києво-Могилянську академію.

Після поразки під Полтавою Кость Гордієнко, Петро Сорочинський і майже всі козаки пішли на Січ. Із Мазепою пішла жменька козаків на Бендери. Чому Мазепа не пішов із Гордієнком і Сорочинським на Січ і у подальшому на Південь – залишається загадкою.

Гордієнкові не лишилося нічого іншого, як і собі податися до Кам'янки. Це дуже підбадьорило козаків, і на весні 1711 р. він знову стає кошовим отаманом. Відтак з'явилася збройна сила, з якою можна було виступити проти росіян. Тим паче, що й нагода трапилася: гетьман Орлик перейшов з військами Дністер і взяв напрямок на Білу Церкву.

Як і під час російсько-шведської війни, Гордієнко не уникав самостійних бойових дій. Ідучи на з'єднання з військами Орлика, він громив окремі російські підрозділи, нападав на обози, а головне – підіймав населення Правобережжя на боротьбу проти росіян.

На провесні 1711 р. Гордієнко із запорожцями й Орлик із тисячами козаків і татар зробили відчайдушну спробу перемогти зло і визволити рідну землю. У своєму універсалі Орлик закликав визволяти рідну землю від загарбників і до своїх лав приєднав 40 тис. повстанців.

Неподалік Лисянки об'єднані війська Орлика і Гордієнка мусили ставити до бою з військами генерального осавула Бутовича. Згодом були ще бої під Каневом та Богуславом, і у них отаман Гордієнко знову показав свій талант полководця. Та ось настала пора брати в облогу Білу Церкву. Можливо й тут було б усе гаразд, якби не зрада татар. Отже, Гордієнко мусив знімати

облогу та відходити до Дністра, бо на допомогу гарнізонів Білої Церкви поспішали набагато чисельніші російські війська. Цікаво, що навіть опинившись на правому березі Дністра, у Молдові, козаки Гордієнка не припинили боротьби проти росіян, діючи на всіх його комунікаціях.

Хрест на могилі Гордієнка. Фото кінця XIX ст.

Гордієнко з вірними йому козаками опанував пониззям південного Бугу і навіть почав призначати своїх полковників на Правобережжі Дніпра. Його загони підступали аж до Корсуня та Чигирини. Проте, опинившись між трьома імперіями – турецькою, російською і польською – він уже не мав сили відродити незалежність хоча б якоїсь частини України, та повернути до життя запорозьку козацьку республіку. Майже вся Правобережна Україна підтримала Мазепу і Гордієнка. Гордієнко намагався налагодити зв'язок із Туреччиною і татарами. Олешки стали центром по боротьбі за визволення України.

Був період коли Кость Гордієнко з політичної арени зник. Чим, він займався у цей час, невідомо. 23 травня 1728 р. на Січі, що розташувалася тоді в урочищі Олешки поблизу Дніпра, відбулася Рада, на якій козаки знову, вже вкотре, обрали його кошовим отаманом. Після смерті Петра I (1725р.) у козаків зажеврила надія на свободу. Гордієнко був проти цього. Проти кошового вчинився бунт і його заточили у кайдани. Це була помилка бунтівників, потім вони попросили вибачення у

Гордієнка, але час було втрачено. Перше до чого вдався Гордієнко, то це поїхав до Бахчисарая і переконав хана, що козаки тепер мають намір жити з кримчанами у злагоді, і домовились, що відродить Січ у гурлі Кам'янки. У 1730 р. вона там і постала.

Хрест на могилі Гордієнка – сучасний вигляд

Гордієнко відмовився від посади отамана і сів на коня як козак і поїхав до Бахчисарая на переговори до татар. Але почалась війна між Росією та Туреччиною і цариця Анна Іоанівна просить козаків допомогти Росії і обіцяє спокусливі пропозиції. Козаки відгукнулись на прохання імператриці.

Кость Гордієнко, «останній лицар Запоріжжя» 5 (14 за новим стилем) травня 1733 р. помер і урочисто похований козаками біля сучасного села Республіканець Береславського району Херсонської області на січовому цвинтарі. До нашого часу збереглася могила Костя Гордієнка і хрест на ній. Кургани з похованням отамана є складовою частиною пам'ятки національного значення «Кам'янська Запорізька Січ». Але у даний час там військовий полігон і солдати кидають гранати.

ГОРСЬКИЙ ВІЛЕН СЕРГІЙОВИЧ
([27 жовтня 1931](#) — [27 травня 2007](#) рр.)

Доктор філософських наук, [професор](#), [Заслужений діяч науки і техніки України](#).

Вілен Горський — філософ, історик [української філософії](#), дослідник духовної спадщини [Русі](#), автор одного з перших підручників з [історії української філософії](#), має публікації у галузі методології історико-філософських досліджень. Завершення життя Вілена Сергійовича можна вважати щасливим, якщо оцінювати це життя його ж власною міркою — як шлях до мудрости у житті й мисленні.

У 1938 р. семирічною дитиною він пережив арешт свого батька (той працював інженером на [Харківському тракторному заводі](#); дата смерті — 1939 р., реабілітований у 1956 р.).

У 1949 р., закінчивши середню школу у [Києві](#), де сім'я поселилася після евакуації, юнак зумів вступити на філософський факультет [Київського університету](#) (закінчив із відзнакою у 1954 р.). Але того ж року юнак пережив друге велике нещастя: смерть матері.

Протягом двох років працював учителем історії у середній школі на Миколаївщині, потім у Києві — методистом у будинках піонерів і знов-таки викладачем історії у школі. Одружився, у 1958 р. народився син. І аж у грудні 1963 р. Вілена Сергійовича наказом директора академічного Інституту філософії [Павла Копніна](#) зараховано на посаду молодшого наукового працівника

«відділу історії філософської і соціологічної думки на Україні». Майже сорок років учений працював в Інституті філософії НАН України.

У 1992 р. перейшов з [Інституту філософії НАН України](#) до [Києво-Могилянської академії](#).

Там він сформував кафедру філософії та релігієзнавства, яку очолював до 2000 р., а згодом — першу в Україні [магістерську](#) програму за спеціальністю «Історія філософії».

Як [декан](#) факультету гуманітарних наук (1994–1995 рр.), Вілен Горський доклав чимало зусиль для його розвитку, організації навчального процесу і наукової роботи гуманітарних кафедр [НаУКМА](#).

Він зробив вагомий внесок у розбудову української історико-філософської науки дослідженнями з методології історико-філософського пізнання та історії української філософії. Наукові праці Вілена Горського заклали фундамент вивчення духовної культури Києво-Руської доби.

Вчений підготував 10 кандидатів і 1 доктора філософських наук, керував низкою наукових проектів у межах теми «Історія філософії в Україні: європейський контекст». Захист ще однієї докторської дисертації, підготовленої під керівництвом В. С. Горського, відбувся після його смерті.

Вілен Горський — автор біобібліографічного словника «Філософська думка в Україні», десяти індивідуальних та двох колективних монографій, чотирьох збірників наукових праць, доповідей на міжнародних конференціях в Україні, Росії, Польщі, Болгарії, Італії, Франції, Швейцарії, США.

У науковому доробку вченого — близько трьохсот наукових та науково-методичних праць, у тому числі підручник «Історія української філософії», що витримав чотири перевидання.

ГОРЧИНСЬКА КАТЕРИНА ГЕОРГІЇВНА (народилася 28 червня 1977 р.)

[Українська](#) журналістка, головний редактор з розслідувань [«Радіо Свобода»](#) з 2015 р., заступник головного редактора [Kyiv Post](#) у 2008–2015 рр.

Катя Горчинська народилася 28 червня 1977 р. У 1994 - 1998 рік навчалася у [Києво-Могилянській академії](#) на кафедрі

філософії. У 1995–1997 рр. Горчинська працювала у тижневику Eastern Economist, у 1997 р. була кореспонденткою німецького агентства Deutsche Presse-Agentur, а у 1997–2000 рр. — журналісткою [Kyiv Post](#).

У 2000 р. була кореспонденткою [Financial Times](#) та короткий час журналістом [ICTV](#).

У 2001 р. Горчинська взяла перерву у професійній діяльності і разом з чоловіком відкрила бар «Барабан». У серпні 2008 р. повернулася до журналістики, ставши заступником головного редактора [Kyiv Post](#). У 2012 р. була ведучою програми «Вільні люди» на [ТВі](#). У квітні 2015 р. залишила [Kyiv Post](#) та стала головним редактором з розслідувань [«Радіо Свобода»](#).

Одружена на Юані Мак Дональдї, громадянині [Великої Британії](#). Є два сини.

ГРАБ'ЯНКА ГРИГОРІЙ ІВАНОВИЧ (р.н.невід. - 1738 р.).

Козацький літописець історії Війська Запорозького. Гадяцький полковий суддя (1717-1728 рр.), обозний (1728-1729 рр.) і полковник (1729-1738 рр.), оригінальний політичний мислитель.

Грабянка - визнаний ідеолог козацької старшини Гетьманщини, що склала кістяк українського шляхетства.

Соратник гетьмана-мученика Павла Полуботка. Автор компілятивного історичного твору «Дії презельной і від початку поляків крвавшой небувалою брані Богдана Хмельницького гетьмана Запорізького з поляки», донині зберіг велику пізнавальну цінність.

Історичними джерелами для Грабянки послужили хроніки, щоденники, усні перекази, розповіді сучасників і т. д. Грабянка першим зробив спробу зв'язного викладу історії України з найдавніших часів до 1709 р. Основну увагу приділив він походженню козацтва та історичному переказу повстання Богдана Хмельницького. У питанні про походження козацтва Грабянка багато у чому дотримувався так званого Хазарського міфу. Але у деяких абзацах його літопису можна помітити чисто механічне поєднання хазарської і Аланської гіпотез етногенезу козаків.

Грабянка підкреслює спочатку-тісний зв'язок козаків з Кавказьким регіоном, загальне етнічне коріння Запорізького, Донського, Терського, Волзького та Яїцького козацтва. Літопис Грабянки є цінним джерелом з історії Гетьманщини та України XVII - XVIII ст.

Григорій Грабянка - син козаків-черкас Івана Грабянки та Євдокії Іванівни Забела. Випускник Києво-Могилянської колегії, володів кількома мовами - польською, латинською, німецькою та ін. З 1686 р. перебував на службі у козацькому війську Гетьманщини. Учасник Кримських походів 1687 р. і 1689 р., Азовських походів 1695-1696 рр. і Північної війни 1700-1721 рр.

У бутність гадяцьким полковим суддею, Грабянка вступив у конфлікт з гадяцьким полковником Михайлом Милорадовичем (етнічним чорногорцем). Милорадович був відомий грубим свавіллям, яке він творив разом зі своїми соратниками: постійними утисками простого народу, експлуатацією козацтва, хабарництвом, вимаганням і навіть грабежами.

З самого початку свого суддівства Грабянка різко виступив проти полковницьких утисків рядових полчан. Особливо ж не бажав він миритися з незаконним втручанням Милорадовича у полкове судочинство. Заручившись підтримкою у народі, Григорій Грабянка звертався зі скаргами до Генеральної старшини, але остання не наважилася протистояти пихатому полковнику Милорадовичу, який був особисто знайомий з Петром І.

Грабянка і сам зазнавав постійних переслідувань з боку гордовитого сатрапа і його соратників, навіть вихід на вулицю був для нього пов'язаний з ризиком для життя. Хоч гетьман і послав універсал, в якому радив полковникові бути більш коректним з полчанами, а насамперед з Грабянкою, - переслідування тривали кілька років, припинилися ж тільки тоді, коли закінчився термін перебування Милорадовича на посаді гадяцького полковника.

Як зазначав історик Микола Зеров, у цій ситуації Грабянка «з'являється перед нами як особистість дуже непересічна, наділена неабиякою часткою громадянської мужності, здатної кинути виклик безсоромному і сильному своєю відомістю царю Сербину-полковнику Милорадович».

У 1723 р. Грабянка, разом з гетьманом Полуботком, полковниками Корецьким та Даниловичем та іншими знатними козаками, їздив до Петербурга домагатися скасування Малоросійської колегії і відновлення виборності гетьманів (див. Коломацькі петиції 1723 р.). За цю сміливу ініціативу Полуботок і Грабянка були ув'язнені у Петропавловську фортецю.

У 1725 р., незабаром після смерті Петра I, Грабянка був звільнений і повернувся на Україну (Полуботка ж ще раніше звільнила смерть). Григорій Грабянка взяв діяльну участь у російсько-турецькій війні 1735-1739 рр. А влітку 1738 р., прикриваючи зі своїм полком відступ російської армії з Криму, загинув у бою.

Грабянка відомий як автор історичної літописної праці «Дії презельной і від початку поляків кривавої небувалої брані Богдана Хмельницького з поляками Року 1710». присвячена історії України з давніх часів аж до 1709 р. Джерелами для створення літопису Грабянки служили офіційні документи, польські хроніки, «Київський синопсис», щоденники, розповіді учасників подій: Кромера, Бельського, Стрийковського, Гваньїні, Веспасіана Коховського, Пуфендорфа, Гибнера та інших.

Основну увагу Грабянка приділяє історії козацтва і Повстанню Хмельницького 1648-1657 рр. Оригінал літопису не зберігся. Відомо близько 20 списків літопису Грабянки. Вперше літопис Грабянки було надруковано у журналі «Російський магазин 1793».

У 1854 р. він був виданий Київською тимчасовою комісією для розгляду давніх актів: без «оглядки» на попереднє видання і з

чималою кількістю купюр.

Праці: «Дѣйствія презѣльної і од початку Поляків крвавшої небувалою брані Богдана Хмельницького, гетьмана Запорозького з'поляки ... 1710».

ГРИГОРОВИЧ - БАРСЬКИЙ ВАСІЛЬ ГРИГОРОВИЧ (1701 - 1747 рр.)

Мандрівник, паломник, учений, письменник.

Народився у сім'ї київських міщан, що походили з м. Бар. Щоб вступити до Києво-Могилянської академії, таємно від батька з'явився до її префекта Ф. Прокоповича, був зарахований у бурсу і пройшов повний курс навчання (1715—1723 рр.).

На початку 1723 р. попрямував до Львова, де вступив у єзуїтську академію під вигаданим прізвиськом — Панський. Проте єзуїти дуже скоро здогадалися, що мають справу з православним, і вигнали його з академії. Василь Григорович-Барський ще з дитинства, за його власним висловом, «мав охоту бачити чужі краї», і у квітні 1723 р. в одязі пілігрима вирушає у подорож, яка тривала майже 24 роки. Під час подорожей вивчав історію, економіку, освіту, побут і звичаї різних країн і народів, а також пам'ятки мистецтва та архітектури. Спостереження ретельно занотовував у своїх дорожніх записках, до яких додав детальний маршрут подорожей і близько 150 ілюстрацій, майстерно зроблених

ним з натури.

Спершу, у Західній Європі, він побував у Кашау (Кошице), Пешті, Відні, Барі (місто в Італії, де зберігаються нетлінні мощі святого Миколая Мирлікійського) і, на сам кінець, у Римі та Венеції; далі простує на острів Корфу і через Кефалонію досягає острова Хіос, а потім — Солуня й гори Афон. 10 вересня 1726 р. мандрівник відплив із Солуня до Палестини, побував у Єрусалимі, на горі Синайській, відвідав острів Кіпр.

Вісім місяців жив у Єгипті, на подвір'ї александрійського патріарха Козьми у Каїрі (1727—1728 рр.). Згодом знову вирушає на Синай і до Палестини.

У 1729—1731 рр. жив у Тріполі (Сирія), де у місцевому училищі опановував грецьку мову під керівництвом ієромонаха Іакова. У Дамаску був пострижений у ченці антиохійським патріархом Сильвестром (1734 р.).

Наступні шість років провів на острові Патмос, де вивчав грецьку мову й літературу.

У 1741 р. одержав з Києва звістку про смерть батька й захотів повернутися на Батьківщину. Написав листа у Київ своєму колишньому товаришеві С. Тодорському, який учителював у недавно відкритому грецькому училищі, і попросив посади вчителя.

Але у травні 1743 р. за указом імператриці Єлизавети Петрівни російський посол у Константинополі А. Вешняков викликав В. Г. Григоровича-Барського до себе й запропонував місце священника при посольстві. Василь Григорович прожив у Константинополі рік, а у травні 1744 р. знову вирушив на гору Афон, де мав доступ у всі греко-православні монастирі та бібліотеки при них.

Повернувшись до Константинополя у середині 1746 р., застав уже нового посла — А. Неплюєва, який мав намір його заарештувати та відправити у Російську імперію. Григорович-Барський через Болгарію, Румунію та Польщу у вересні 1747 р. повернувся до Києва.

Дорогою, іще перебуваючи у Бухаресті, одержав від префекта киевоподільських шкіл В. Лащевського лист із запрошенням зайняти кафедру грецької мови у Києво-Могилянській академії, однак не встиг скористатися цією пропозицією: по прибутті у Київ тяжко захворів (далися ознаки

труднощі та багатолітні мандри) й невдовзі помер.

Головна праця В. Григоровича-Барського — «Дорожные записки», в яких він називає себе то Панським, то Василем Київським, то Плакі-Альбовим. Після його смерті ці «Записки» зберігалися (разом із численними авторськими малюнками) у його матері, яка охоче давала переписувати їх усім бажаним.

І вони досить швидко стали надзвичайно популярними. «У Малій Росії і у сусідніх губерніях, — писав дослідник творчої спадщини знаменитого мандрівника В. Рубан, — мабуть, немає жодного місця й будинку, де б не було списків із цих «Записок».

Майже в усіх російських семінаріях для єпархіальних архієреїв їх переписували по кілька разів, благочестиві ж люди з духовних і мирських станів діставали їх за великі гроші». С. Тодоровський розібрав малюнки, вклеїв їх в оригінал і хотів видати «Записки» окремою книгою, але у 1754 р. помер, не встигнувши здійснити свій задум. Уривок із книги Григоровича-Барського («Описание города Солуня») вперше було опубліковано на сторінках журналу «Парнасский щепетильник» (липень 1770 р.). Повністю надрукувати книгу В. Рубану вдалося (за вказівкою і за фінансової підтримки Г. Потьомкіна) лише у 1778 р., з окремими поправками та доповненнями.

Називалася вона «Пешеходца Василия Григоровича-Барского Плаки-Альбова, уроженца киевского, монаха антиохийского, в путешествии к святым местам в Европе, Азии и Африке находящимся (предпринятое в 1723 и оконченое в 1747 г., им самим писанное)».

Найповніше — сьоме й останнє зі здійснених за часів Російської імперії — видання «Записок» у 4-х ч. (СПб., 1885—1887) вийшло під дещо скороченою назвою:

«Странствования Василия Григоровича-Барского по святым местам Востока с 1723 по 1747 год». У перекладі українською мовою ця праця видана у 2000 р.

ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ ПЕТРО ПЕТРОВИЧ
(16 (27) СІЧНЯ 1790 — 1 (13) ЖОВТНЯ 1865 рр.)

Український [письменник](#), [вчений](#), [перекладач](#), [поет](#), байкар. Народився у містечку [Городищі Київської губернії](#) (нині Черкаська [область](#)) у сім'ї священника. Не закінчивши академію, у [1813](#) р. почав викладати у приватних пансіонах [Бердичева](#), вчителював у будинках багатих польських поміщиків.

У [1817](#) р. переїхав до [Харкова](#) і вступив до [університету](#) вільним слухачем словесного факультету, і тоді ж, завдяки заступництву попечителя Харківського навчального округу графа Потоцького, затверджений Радою університету лектором польської мови.

З [1820](#) р. йому було доручено викладання також російської історії, географії та статистики. У 1821 р. П. П. Гулак-Артемовський здав кандидатський і магістерський іспит, захистив дисертацію на тему «О пользе истории вообще и преимущественно отечественной и о способе преподавания последней» і отримав ступінь магістра.

Через два роки був обраний ад'юнктом російської історії та статистики, у 1825 р. — екстраординарним; у 1828 р.— ординарним професором. У 1831 - 1833 рр. — секретар етико-політичного відділення, член училищного комітету при Харківському університеті. З 1841 р. до виходу у відставку у 1849 р. — ректор [Харківського університету](#).

У 1855 р. Гулак-Артемовський обраний почесним членом Харківського університету. Крім того, П. П. Гулак-Артемовський з 1818 р. викладав французьку мову у Харківському інституті

благородних дівчат, а з 1827 р. також керував навчальною частиною Полтавського інституту шляхетних дівчат. Він належав до числа засновників [«Українського журналу»](#).

Був членом Московського товариства аматорів російської словесності, Королівського товариства друзів науки у [Варшаві](#).

Родовий герб Гулака-Артемовського «Лук»

До творчого доробку П. Гулака-Артемовського належать [байки](#) ([байка-казка](#), [байка-приказка](#)), [притчі](#), [вірші](#), [послання](#), [балади](#). Він також ввів в українську літературу жанр романтичної балади. Його найкращі твори українською мовою написані у дусі естетики просвітницького реалізму. З 1817 р. почав друкуватися у журналі [«Український вісник»](#), де були опубліковані його переклади класиків світової літератури: [Жана Жака Руссо](#), [Джона Мільтона](#), [Адама Міцкевича](#), [Йоганна Вольфганга Гете](#), [Горація](#) та інших.

Байка «Пан та собака» — найгостріший твір української літератури [XIX ст.](#) Ідейний зміст співзвучний тогочасним прагненням проти кріпацтва, проти ставлення до кріпака як до робочої худоби. В основі байки — соціальний конфлікт між Паном і кріпаком (в алегоричному образі собаки Рябка).

Перші поетичні спроби П. Гулака-Артемовського припадають на період перебування його у [Київській академії](#) та на [Волині](#).

У 1813 р. він здійснює у піднесено-патетичному тоні

пародійний переспів російською мовою антиклерикальної поеми Буало «Налой» (текст його знищений автором у 1826 р.) та приблизно у той же час пише оригінальний вірш «Мудрость» (опубліковано у 1819 р.), позначений твердою впевненістю у мудрість і милість «провидіння».

Інтенсивне формування і зростання П. Гулака-Артемівського як письменника відбувається після переїзду до [Харкова](#), де він одразу ж активно включається у культурне життя, основним осередком якого був університет, зав'язує дружні контакти з [Г. Квіткою-Основ'яненком](#), Р. Гонорським, Є. Філомафитським та іншими діячами культури, починає систематично виступати на сторінках [«Українського вестника»](#) з перекладними й оригінальними творами різних жанрів. Був одним з лідерів гуртка [Харківських романтиків](#).

Петро Гулак-Артемівський ввів в українську літературу жанр романтичної балади. Його кращі твори українською мовою написані у дусі естетики просвітницького реалізму.

Могила Петра Гулака-Артемівського

В історії української літератури значення Гулак-Артемівського визначається його положенням наступного за [Котляревським](#) поета, який, використовуючи творчі методи останнього ([бурлеск](#), [травесті](#)), спробував ввести в українську літературу ряд нових жанрів ([балади](#): «Твардовський» (опублікована у журналі «Славянин» у 1827 р.), «Рибалка»).

Твори: Батько та син; Дві пташки в клітці; Пан та собака; Справжня добрість; Цікавий і мовчун; Рибалка.

ГУЛЕВИЧ ЄЛИЗАВЕТА ВАСИЛІВНА
(ГАЛШКА ГУЛЕВИЧІВНА)
(1575 — 1642 рр.)

Руська шляхтянка, одна із засновниць [Київського братства](#), [монастиря](#) і [школи](#) при ньому.

Народилася у заможній родині шляхтича Василя Гулевича, ймовірно, у селі [Затурці](#) на [Волині](#), найвірогідніше у 1577 р.

Походила зі старовинного українського православного роду [Гулевичів](#), відомого з початку ХУІ ст., які посідали друге місце серед можновладців [Волинської землі](#) і обіймали високі посади воєвод, підстарост та ін.

У сім'ї Василя Гулевича було 5 дітей — Єлизавета була серед них наймолодшою. Її діда Федора Гулевича було обрано під іменем [Феодосія](#) владикою Луцьким. Він влаштував для своїх онуків школу на подвір'ї [Луцького замку](#) і найняв вчителювати вихованця [Львівської братської школи](#) [Олеся Юрківського](#). Тут Єлизавета освоює основи [православної віри](#), [граматику](#) рідної мови, [грецьку](#) та [латинську](#) мови. Згодом Василь Гулевич відправляє дітей на навчання до [Острозької академії](#).

У 1594 р. вийшла заміж за [Христофора \(Кшиштофа\) Потія](#) —

сина [берестейського каштеляна](#), потім Володимирського єпископа, [митрополита Української Греко-Католицької Церкви Іпатія Потія](#). Овдовівши, Галшка сама виховувала доньку Катерину, котру у [1615](#) р. віддала заміж за православного [оршанського хорунжого](#) Миколу Млечка.

У [1606](#) р. Галшка вийшла заміж вдруге — за [Стефана Лозку](#) — представника заможного руського (українського) шляхетського роду Київщини, [мозирського](#) маршалка, відомого від початку XVI ст. Вони мали сина Михайла.

[14 жовтня 1615](#) р. складає й підписує [дарчу \(фундуш\)](#), [15 жовтня](#) вносить її при поважних свідках до київських гродських (магістратських) книг, за чим вона набрала юридичної ваги, за яким відписала свою садибу із землями у Києві для заснування нового монастиря, шпиталю і школи для дітей шляхти і міщан.

У дарчій вона зазначила:

« Я, Галшка Гулевичівна, дружина його милості пана Стефана Лозки, будучи здорова тілом і розумом, явно і добровільно усвідомлюю цим листом, що я, живучи постійно у давній святій православній вірі Східної Церкви, з любові й приязні до братів моїх — народу руського з давнього часу умислила Церкві Божій добро »

учинити. Правовірним і благочестивим християнам народу руського у повітах воєводств Київського, Волинського і Брацлавського, станам духовним і світським сіятельним княжатам, вельможним панам шляхті і всякого іншого звання і стану людям руським. Даю, дарую і записую і відказую, фундую добра мої власні, діличні права і вольності шляхетські маючи власний мій двір з землею, зі всім до того двору і землі правами, пожитками, різними належностями, нічого собі самій, ані нащадкам моїм не зоставляючи».

Цим було покладено початок [Київській братській школі](#).

Останні роки її життя пройшли у [Луцьку](#), де вона брала активну участь у діяльності [місцевого братства](#), у [церкві якого](#) похована. Місцевою скульпторкою Іриною Дацюк було вироблено [горельєф](#), встановлений на стіні храму.

ГУНДОРОВА ТАМАРА ІВАНІВНА
(народилася [17 липня 1955 р.](#))

Український літературознавець і культуролог. Доктор філологічних наук, професор, завідувачка відділу теорії літератури [Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України](#), член-кореспондент [НАН України](#).

Народилася у с. Климівка Карлівського району Полтавської області. Закінчила відділення української мови та літератури

філологічного факультету [Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка](#) (1977 р.) та аспірантуру при [Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка](#) НАН України.

У 1981 р. захистила кандидатську дисертацію на тему «Проблема інтелігенції і народу у соціально-психологічних повістях Івана Франка 80-90-х років XIX ст.», а у 1996 р. докторську дисертацію на тему «Дискурсія українського модерну. Постмодерна інтерпретація».

В Інституті літератури ім. Шевченка НАН України працює з 1981 р. У 2002 р. очолила відділ теорії літератури. Є деканом Українського вільного університету (Мюнхен) та асоційованим співробітником Гарвардського українського дослідницького інституту.

Викладала у [Національному університеті «Києво-Могилянська Академія»](#) (1994–1997 рр.), [Київському національному університеті ім. Т. Шевченка](#) (2005–2010 рр.), у [Торонтському університеті](#) (Канада, 1999 р.), на Літній школі [Гарвардського університету](#) (США, 2004 р., 2009 р.), в [Українському вільному університеті](#) (Німеччина, Мюнхен, 2003 р., 2005 р.) та на [Грейсфальдській літній школі з україністики](#) (Німеччина, 2008 р.). Брала участь у численних міжнародних конференціях і конгресах в Україні та за кордоном, а також виступала з лекціями в університетах США ([Єльський](#), [Колумбійський](#), Гарвардський університети) та Канади (університети [Торонто](#), [Альберти](#), [Манітоби](#)).

Перебувала на стажуванні в університеті Монаша (Австралія) (1991–1992 рр.), у Гарріманівському інституті Колумбійського університету (1998 р.), в Українському дослідницькому інституті Гарвардського університету (2001 р., 2009 р.), у Славістичному дослідницькому центрі (Slavic Research Center) Хоккайдського університету (Японія, 2004 р.), була [стипендіатом імені Фулбрайта](#) (США, 1997 р., 2009 р.), Непораного (Канада, 1999 р.), Шкляра (США, 2001 р.), Яцика (США, 2009 р.), Інституту відкритого суспільства (Угорщина, 1994-1996 рр., 1999–2001 рр.).

Коло інтересів Тамари Гундорової — дослідження сучасної літературної теорії, [гендерні студії](#), [постколоніальна критика](#), [модернізм](#) та [постмодернізм](#).

Друкувалася у часописах [«Слово і час»](#) (раніше —

«Радянське літературознавство»), [«Критика»](#), [«Сучасність»](#), [«Світо-вид»](#), [«Дивослово»](#), [«І»](#), [«Київська старовина»](#), «Acta Slavica Japonica», [«Journal of Ukrainian Studies»](#), «Slavia orientalis», «Dubrovnik. Casopis za knjizevnost i znanost», «Porownania. Komparatystyka i studia postkolonialne», наукових збірниках «Постмодернізм в славянських літературах» (Москва), «Стус як текст», «Ukraine in the 1990-s. Proceeding of the First Conference of the Ukraine Studies Association of Australia» (Мельбурн, 1992), «From Sovietology to Postcoloniality. Ed. by Janusz Korek» (Стокгольм, 2007), автор розділів в «Історії української літератури ХХ ст.» (К., 1993).

Рецензії на монографії Т. Гундорової були надруковані у часописах [«Критика»](#), [«Дзеркало тижня»](#), [«Книжник-review»](#), [«Літературна Україна»](#), [«Неприкосновенный запас»](#), «Slavia. Casopis pro slovanskou filologii», [«Journal of Ukrainian Studies»](#), «Wiener Slavistisches Jahrbuch», «Zeitschrift fur Slavische Philologie», «Canadian Slavonic Papers».

Виступ у НТШ-Америка.

Громадська діяльність: Член редакційної колегії [Journal of Ukrainian Studies](#), [Harvard Ukrainian Studies](#), [«Київська старовина»](#), [Український гуманітарний огляд](#).

Президент the International Association for the Humanities (МАГ) (2012–2014).

Віце-президент [Міжнародної Асоціації Україністів](#) (2002–2005).

Член експертної ради [ВАК України](#) (2005–2014).

Авторка книг: Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми. — Київ, Грані-Т, 2013. Кітч і література. Травестії. — Київ, Факт, 2008. Франко і/не Каменяр. — Київ, Критика, 2006. Невідомий Іван Франко. Грані Ізмарагду. — Київ, Либідь, 2006. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн. — Київ, Критика. — 2005; друге розширене видання (2013). *Femina melancholica*. Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. — Київ, Критика, 2002. Про Явлення Слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. — Львів, Літопис, 1997; видання перероблене і доповнене. — Київ, Критика, 2009. Франко не Каменяр. — Мельбурн, 1996. Інтелігенція і народ в повістях Івана Франка 80-х років. — Київ, Наукова думка, 1985.

ДВОРЕЦЬКИЙ ВАСИЛЬ ФЕДОРОВИЧ
([1609](#) — після [1672](#) рр.)

Військовий та політичний діяч, [полковник Війська Запорозького](#). Промосковської орієнтації, герба Слонина

У Вікіпедії є статті про інших людей з прізвищем [Дворецький](#).

Народився у родині [православного шляхтича](#). Вчився у [Києво-Могилянському колегіумі](#). Брав активну участь у

революції 1648–1676 рр., від початку 1650-х рр. — київський наказний полковник.

Прибічник орієнтації на [Московське царство](#). У 1657-1658 рр. очолював козацькі війська у [Пінському повіті](#). Активно виступав проти політики гетьмана [Івана Виговського](#), у 1658 р. проголосив себе київським полковником замість [Павла Яненка-Хмельницького](#), активно допомагав московським воєводам у відбитті наступу гетьманських військ на чолі з [Данилом Виговським](#) на Київ.

У 1659 р. (3 травня) видав [Києво-Братському монастирю](#) грамоту, якою підтверджував передачу йому земель колишнього [домініканського монастиря](#); претендував на гетьманську булаву.

Восени 1660 р. у [битві під Чуднівом](#) потрапив до коронного полону. Після повернення в Україну на [Чорній раді](#) 1663 р. підтримував кандидатуру [Івашка Брюховецького](#) на гетьманство.

У наступні роки у ранзі київського полковника виконував різноманітні політичні, дипломатичні та військові доручення гетьмана, однак, коли гетьман виступив проти царя, Дворецького було ув'язнено.

Після падіння І. Брюховецького більше року провів під арештом у гетьмана [П. Дорошенка](#) у м. [Чигирин](#), звідки втік на початку травня 1669 р.

У середині того року відвідав Москву, де був щедро обдарований царем [Олексієм Михайловичем](#).

Після повернення в Україну був знову заарештований київським полковником К. Солониною за підозрою в організації безпорядків у полку. Наприкінці 1671 р. — початку 1672 р. керував укріпленням [Києва](#) та прилеглих до нього околиць. Ініціатор укладення рукописного «Збірника Дворецьких», ядро якого становлять оригінальні пам'ятки:

- «Навіти»;
- «Пам'ять»;
- «Пересторога України»;
- «[Літописець](#)».

ДЗІЮБА ІВАН МИХАЙЛОВИЧ
(народився [26 липня 1931 р.](#))

[Українській літературознавець](#), [літературний критик](#), [громадський діяч](#), [дисидент радянських часів](#), [Герой України \(2001\)](#), [академік НАНУ](#), другий [Міністр культури України \(1992–1994\)](#), голова Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка ([1999–2001](#)), керівник відділу загальних енциклопедичних досліджень [Інституту енциклопедичних досліджень НАН України](#). Співголова Головної редакційної колегії [«Енциклопедії сучасної України»](#). Головний редактор журналу [«Сучасність» \(1990-ті рр.\)](#), член редколегій наукових часописів [«Київська старовина»](#), [«Слово і час»](#), [«Євроатлантика»](#) та ін.

Народився у селянській сім'ї с. [Миколаївка Ольгинського району Сталінської області](#).

У [1932](#) р. — родина, рятуючись від [Голодомору](#), переїхала у сусіднє робітничє селище [Новотроїцьке](#), потім — в Оленівські Кар'єри (тепер [Докучаєвськ](#)), де Іван Дзюба закінчив середню школу № 1. До 17 років розмовляв російською.

Закінчив російську філологію у [Донецькому педагогічному інституті](#), згодом аспірантуру [Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка](#). Друкуватися почав з [1959](#) р.

У [1962](#) р. звільнений з посади завідувача відділу критики журналу [«Вітчизна»](#) «за ідеологічні помилки», а у [1965](#) р. — з роботи у видавництві [«Молодь»](#).

31 липня 1963 р. взяв участь (разом із Т. Цимбал, М. Коцюбинською, І. Драчем, С. Тельнюком, М. Вінграновським, Ю. Назаренком, І. Жиленко) у несанкціонованому творчому вечері у Першотравневому парку Києва, присвяченому 50-річчю з дня смерті Лесі Українки.

У вересні 1965 р. на прем'єрі фільму «Тіні забутих предків» у кінотеатрі «Україна» (Київ) разом із Василем Стусом і В'ячеславом Чорноволом вийшов на сцену з першим у СРСР публічним протестом проти політики влади, оприлюднивши інформацію про таємні арешти української творчої інтелігенції.

У 1965 р. написав памфлет «Інтернаціоналізм чи русифікація?» (перше видання — Лондон, 1968; журнал «Вітчизна», 1990, № 5-7) — про загрозливі проблеми національних відносин у соціалістичному суспільстві. Автор власноруч надіслав її до найвищих керівних органів УРСР у сподіванні, що влада врахує перегини в національній політиці й «виправиться».

У 1970-х рр. був підданий гонінням за погляди, висловлені в окремих публікаціях. Зокрема, у 1972 р. був виключений із Спілки письменників України. У рамках погрому української інтелігенції 1972 р., влада знову повернулася до його публіцистичної праці «Інтернаціоналізм чи русифікація?».

За офіційною інформацією, ЦК КПУ Постановою від 7 лютого 1972 р. доручив комісії у складі А. Д. Скаби (голова), В. Ю. Євдокименка, Ю. О. Збанацького, В. П. Козаченка, Л. П. Нагорної, П. О. Недбайла, А. Чирка, М. З. Шамоти, П. Й. Ящука розглянути листа Івана Дзюби, адресованого першому секретарю ЦК КПУ Петру Шелесту та голові Ради Міністрів УРСР Володимирові Щербицькому, та додану до листа працю «Інтернаціоналізм чи русифікація?».

15 лютого 1972 р. комісія, «проаналізувавши згаданий лист та матеріал І. Дзюби, а також вивчивши матеріали зарубіжної антирадянської преси і радіо за період з 1966 - 1972 рік» «прийшла до висновку, що підготовлений Дзюбою матеріал «Інтернаціоналізм чи русифікація?» є від початку й до кінця пасквілем на радянську дійсність, на національну політику КПРС і практику комуністичного будівництва у СРСР». Василь Стус називав рецензію цієї комісії «з відверто поліційними,

кровожерними заявами», а про самих рецензентів Дзюби писав що «їхня вина у проведенні масових репресій така сама, як і штатних кагебістів. Вони такі самі душогуби, як слідчі і судді.»

У 1973 р. — [Київський обласний суд](#) засудив його до 5 років ув'язнення і 5 років заслання за «антирадянську» працю [«Інтернаціоналізм чи русифікація?»](#). Згодом звернувся до [Президії Верховної Ради УРСР](#) з проханням про помилування. Після «помилування» його не оголосили [«тунеядцем»](#) завдяки авіаконструктору [Олегу Антонову](#), який знайшов йому роботу [коректора](#) у багатотиражці [Київського авіазаводу](#).

Восени 1989 р. був одним зі співзасновників [Народного Руху України](#).

З 1991 — головний редактор журналу [«Сучасність»](#), згодом — голова редакційної ради.

У листопаді 1992 р. став другим [міністром культури](#) незалежної [України](#) (до 1994 р.).

Їздив на роботу у громадському транспорті, соромлячись користуватися службовим автотранспортом.

У 1999–2005 рр. — очолював [Комітет з Національної премії України імені Тараса Шевченка](#).

Один із учасників [ініціативної групи «Першого грудня»](#). З 2001 р. — почесний доктор [НаУКМА](#).

Іван Дзюба захворів на [туберкульоз](#) легень ще у студентські роки. Потреба у постійному лікуванні й певних умовах життя задля виживання давало [КДБ](#) чудовий інструмент тиску на Дзюбу. На думку дослідників, саме через загострення хвороби під час його арешту 1972 р., Дзюба був змушений до певної міри піддатися «слідчому тиску» партії та КДБ і «покаятися», інакше він просто не пережив би найближчу зиму у таборі.

Твори: Є автором близько 400 наукових праць.

[«Звичайна людина чи міщанин?»](#) (1959); [Інтернаціоналізм чи русифікація?](#) ([«Самвидав»](#), 1965); [Грані кристала](#) (1978); Стефан Зорян в історії вірменської літератури (1982); Автографи відродження (1986); Садридін Айні (1987); У всякого своя доля (1989); Бо то не просто мова, звуки (1990); Застукали сердешну волю... (1995); [Між культурою та політикою](#) (1998); Спрага (2001); [Пастка. 30 років із Сталіним, 50 — без Сталіна, \(ч. 1\), \(ч. 2\)](#) (2003); [Тарас Шевченко](#) (2005); [Тарас Шевченко: Життя і творчість](#) (2008).

[«Інтернаціоналізм чи русифікація?»](#) видавалася українською, англійською, італійською, китайською, російською, французькою мовами.

Редактор 10-томної серії [«Україна. Антологія пам'яток державотворення Х—XX ст.»](#), упорядник її 5-го тому «Романтики національного відродження (1800–1863 роки)» (2009).

Автор сценаріїв фільмів: «Василь Симоненко» ([1988 в кіно](#)); Співатор сценаріїв стрічок [«Тарас Шевченко. Заповіт»](#) (1992, 3 с., «Поет і княжна»), «Тарас Шевченко. Заповіт» (1997, 7 с., «На цій окраденій землі»), «Тарас Шевченко. Заповіт» (1997, 8 с., «Душа з призначенням прекрасним»), «Тарас Шевченко. Заповіт» (1997, 9 с., «Доле моя, де ти?»), «Поет і княжна» (1999, у співавт.) та ін. Нагороди і відзнаки; [26 липня 2001](#) р. указом Президента України [Л. Д. Кучми](#) присвоєне звання [Герой України](#) з врученням [ордена Держави](#) — за визначні трудові досягнення, заслуги перед Україною у розбудові її державності та відродженні національної духовності. Кавалер [Ордену Свободи](#) ([16 січня 2009](#) р.) — за вагомий особистий внесок у справу консолідації українського суспільства, розбудову демократичної, соціальної і правової держави та з нагоди Дня Соборності України.

[Державна премія Української РСР імені Т. Г. Шевченка в галузі літератури, журналістики і мистецтва 1991](#) року (у галузі журналістики і публіцистики) — за серію публіцистичних виступів «Бо то не просто мова, звуки...», статті «Україна і світ», «Чи усвідомлюємо національну культуру як цілісність?» ([27 лютого 1991](#) р.).

Книга Івана Дзюби [«Тарас Шевченко. Життя і творчість»](#) видавництва [«Києво-Могилянська академія»](#) стала лауреатом Всеукраїнського рейтингу [«Книжка року 2008»](#) в номінації «Хрестоматія — Критика, біографії, мемуари». [Лауреат Міжнародна премія](#) від [1990](#) р. [фондації Антоновичів](#), за есе [«У всякого своя доля»](#). [Міжнародна літературна премія](#) від [1996](#) р. у [Фундації Івана Багряного](#).

Лауреат літературної недержавної [премії Олеса Білецького](#), та наукової [премії НАН України імені Володимира Вернадського](#).

ДІБРОВА ВОЛОДИМИР ГЕОРГІЙОВИЧ
(народився [11 серпня 1951](#) р.)

Український [письменник](#), [перекладач](#), [есеїст](#).

Народився [11 серпня 1951](#) р., у місті [Донецьк](#). Батько — Георгій Савич Діброва, мати Нона Дмитрівна.

Вчився у [Київському університеті імені Тараса Шевченка](#), на факультеті романо-германської філології, відділ перекладачів (1968—1973 рр.). У 1985—1988 рр. — аспірант [Інституту літератури ім. Т.Шевченка АНУ](#). Тема кандидатської дисертації: «Творчість Флена О'Браєна і традиції народної культури» (захищена у [1988](#) р.).

Яскравий представник «андеграундної альтернативи» 1970 — 1980-х рр., що творилася паралельно до радянського офіціозу — у [самвидаві](#). Дебютувавши наприкінці [«перестройки»](#) двома книжками в офіційному друці («Тексти з назвами і без назв», [1990](#); «Пісні Бітлз», [1991](#) р.), він одразу став одним із найпопулярніших українських прозаїків, перекладеним у [Німеччині](#), [Польщі](#), [Угорщині](#), [Шотландії](#), [США](#), [Канаді](#).

У [1996](#) р. у американському видавництві «Northwestern University Press» (де друкувалися твори [Кундери](#), [Мілоша Бродського](#) та інших визначних східноєвропейських письменників) з'явився однотомник його вибраної прози «Peltse and Pentameron». В Україні тим часом його твори друкувалися у періодиці — найширший розголос здобули романи «Пентамерон» ([«Сучасність»](#), 1-2, 1994 р.), «Бурдик» ([«Березіль»](#), 1-2, 1997 р.), повість «День народження» ([«Кур'єр Кривбасу»](#), 10, 1997 р.), п'єси «Короткий курс» та «Двадцять такий-то з'їзд нашої партії

(стенографічний звіт-опера)». За переклад роману [Семюела Беккета](#) «Уот» ([«Всесвіт»](#), 9-12, 1990 р.) Володимир Діброва нагороджений премією ім. [Миколи Лукаша](#). Від 1994 р. письменник живе й працює в [США](#), викладає в [Українському науковому інституті Гарвардського університету](#).

Твори: «Тексти з назвами і без назв» (Київ, «Молодь», [1990](#)); «Пісні Бітлз» (Київ, «Альтернатива», [1991](#)); «Збіговиська» (Київ, «Критика», [1999](#)); «Вибгане» (Київ, «Критика», [2002](#)); «Довкола столу» (Київ, «Факт», [2005](#)); «Андріївський узвіз» (Київ, «Факт», [2007](#)), друге видання: 2008;

У [1991](#) р. — лауреат [премії ім. М. Лукаша](#) (за переклад роману [Семюела Беккета](#) «Уот»); у [1996](#) р. — премія ім. О. Щербань-Лапіки (за п'єсу «Короткий курс»); у [2007](#) р. — премія конкурсу [«Книга року Бі-Бі-Сі – 2007»](#) за роман «Андріївський узвіз».

ДУБНЕВИЧ АМВРОСІЙ (р. н. невід. — [23 лютого 1750](#) р.)

Український релігійний та освітній діяч, богослов, філософ.

Єпископ [Чернігівський](#) (у складі синодальної Російської православної церкви; 8 вересня 1742 — 23 лютого 1750 рр.).

Народився у польській зоні окупації України. У часи Гетьмана [Івана Мазепи](#) емігрує на [Гетьманщину](#), де закінчив [Києво-Могилянську академію](#). За тодішнім звичаєм, аби не повертатися на правобережну Україну, отримує посаду викладача молодших класів.

У 1727–1731 рр. — префект [Києво-Могилянської академії](#). З 1731 р. — архімандрит [Києво-Братського монастиря](#), з 1733 р. — архімандрит [Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря](#). А з 1739 р. — настоятель [Троїце-Сергієвої Лаври у Московії](#). Там мав організувати духовну семінарію за українським зразком, але не встиг — 8 вересня 1742 р. хіротонисаний у єпископа Чернігівського (ця кафедра тоді була вилученою зі складу Київської митрополії та напряду підпорядкована синодальній Московській Церкві).

У 1746 р. був на чолі духовної комісії, яка обстежувала дива від [Охтирської ікони Божої Матері](#) в Слобідській Україні — незабаром ікона була прославлена як чудотворна.

У самому Чернігові зайнявся розбудовою [Чернігівського колегіуму](#), де, зокрема, запровадив викладання філософії.

Збереглися дані, які свідчать про вимушені контакти владики Амвросія з Таємною канцелярією Московії. Зокрема, чернігівський архієпископ передав донос одного з парафіян Гетьманщини на ієромонаха Паїсія, який ухилявся від виконання блюзнірських «указных панихид», запроваджених російською світською владою у РПЦ. Отже, Амвросій був слухняним виконавцем російських правил у Церкві і відповідав званню чиновника, якими стали єпископи в Російській імперії після правління [Петра Романова](#).

У 1749 р. владики Амвросій тяжко захворів. Тим не менше, він ще зміг прибути до Глухова у лютому 1750 р. на церемонію відновлення гетьманства та інавгурації нового Гетьмана [Кирила Розумовського](#). Щоправда, на той момент Амвросій був уже настільки слабкий, що залишався постійно у ліжку — про це є згадка у «Короткому описі Малоросії». А вже наступного дня після інавгурації Розумовського Амвросій Дубневич помер. Похований у кафедральному соборі Чернігова.

Сучасники називають Амвросія Дубневича одним із найкращих ректорів Києво-Могилянської академії та Чернігівського колегіуму. Під його керівництвом Академія залишилася базовим навчальним закладом підготовки кадрів для державного управління України — від муніципальних та сотенних установ до Генеральної канцелярії, а в чернігівському Колегіумі здобували освіту за європейським зразком. Також владики був відомий як оригінальний богослов.

Єпископ Амвросій брав участь у роботі комісії з упорядкування законодавчих актів Литовського права та Магдебурзького права, чим прислужився розвитку державної системи Гетьманщини у ХУІІІ ст.

ДУБРОВСЬКИЙ ПЕТРО ПЕТРОВИЧ (1754 - 1816 рр.)

[Колекціонер](#), [бібліофіл](#), секретар російської дипломатичної місії у Парижі. [Бібліотекар](#) Імператорської Публічної бібліотеки у 1805-1812 рр.

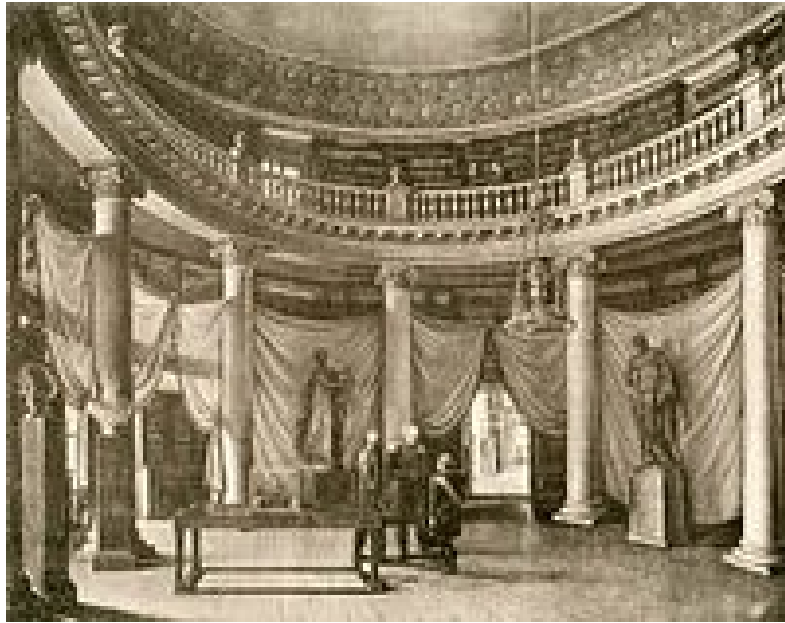

Благовіщенська церква Староакадемічного корпусу, Київ, Подол

Народився в українській шляхетній родині До [1772](#) р. - навчався у КМА (тоді - Києво-Могилянське духовне училище). Працював у Синоді на посадах копіїста та підканцеляриста. Маючи намір завершити свою освіту за кордоном, у [1778](#) р. виїхав до Парижа у складі церковного причту російсько - посольської церкви. Зарекомендував себе людиною високої освіченості, гідної поведінки, добрим знавцем мов.

У 1780 - 1800 рр. — секретар і перекладач російського посольства у Франції.

У роки Великої французької революції 1789-1793 рр. [Російська імперія](#) розірвала дипломатичні стосунки з революційною Францією й відкликала [посольство](#). Але Дубровський залишився як повірений у її справах. Він врятував [архів](#) посольства, вивіз його до Брюсселя, а потім до Гааги.

Цар Олександр I в Імп. Публічній бібліотеці, 1812 р.

Дубровський здобув славу видатного колекціонера й бібліофіла. Живучи протягом 23 років у Парижі і виконуючи дипломатичні доручення у багатьох європейських столицях (Лондоні, Римі, Мадриді, Відні, Мюнхені), познайомився з багатьма [письменниками](#), [філософами](#), [колекціонерами](#) й почав збирати власну колекцію рукописних книг, середньовічних [рукописів](#), [автографів](#), історичних документів.

Одне з перших його надбань - італійський ілюмінований кодекс Тіта Лівія на пергаменті, подарований йому Ж.-Ж. Руссо (1778 р.). Колекція значно збагатилася у роки Французької революції. Він придбав документи з архівів Бастилії, Сен-Жерменського абатства, автографи різних діячів тощо.

У 1800 р. змушений залишити дипломатичну службу і переїхати до Санкт-Петербурга, куди перевіз і значну частину своєї колекції, що складалася більш як з 400 рукописних книг V-XII ст. та документи XII-XVIII ст., переважно західно-європейського походження, 94 рукописи східними мовами (15 мовами), близько 50 слов'янських рукописів. Цю коштовну колекцію було оцінено у Лондоні у величезну на той час суму - 7 тис. гіней. Пропозицію продати власну збірку у Англії - відхилив. Дубровський мав намір подарувати свою колекцію Києво-Могилянській академії (далі КМА), де він одержав не лише добру

освіту, але й переконання цінності давніх і сучасних [рукописів](#), книг та історичних документів. Але цьому наміру перешкодила, очевидно, реорганізація КМА.

У [1805](#) р. Дубровський подарував свою колекцію імператорові Олександрю I, за що одержав винагороду 15 тис. руб. Цар передав збірку у склад Імператорської Публічної бібліотеки, а Петро Дубровський отримав посаду бібліотекаря. Для збереження колекції при Імператорській Публічній бібліотеці створено так зване «Депо манускриптів», зберігачем якого і був сам колекціонер. Доля частини колекції, що залишилася у Парижі, невідома.

Фасад Національної Російської бібліотеки, колишньої Імп. Публічної

Саме Дубровський зробив науковий опис рукописів Бібліотеки Залуських у кількості 11.000, реквізованих у Варшаві і перевезених як військовий трофей у Петербург. З міркувань поліпшення відносин СРСР з Польщею, що відновила свою державність у 1918 р., більшовицький уряд з Москви повернув більшу частину рукописів Польщі у ХХ ст.

У Санкт-Петербурзі Дубровський П.П. займався літературною діяльністю, працював над книгою, яку назвав «Російський Плутарх, або Життя славетних мужів Росії з ІХ ст. по сьогоднішнього», готував спогади про подорожі по Франції, Італії, Португалії з описами тамтешніх визначних історичних та

архітектурних пам'яток. Для видання цих книг мав намір влаштувати у Парижі російську друкарню, для якої навіть замовив шрифти. Очевидно, він поділяв ідеї Французької революції, оскільки збирався видати у своїй друкарні російською мовою «Декларацію прав людини і громадянина». Проте здійснити ці наміри йому не вдалося. Незалежний характер, почуття власної гідності, притаманні Дубровському, стали причиною конфлікту з директором Імператорської бібліотеки О. Оленіним. Той запідозрив розкрадання у відділі рукописів. Комісія перевірила відділ - і не знайшла ніяких порушень чи розкрадання фонду.

Тим не менше у [1812](#) р. — директор Оленін звільнив Дубровського з посади хранителя й змусив піти на пенсію. Дубровський боляче пережив свою відставку і з гіркотою писав, що за такий подарунок, як його колекція, в іншій країні він залишився б довічним почесним хранителем. Його навіть не запросили на офіційне відкриття Імператорської Публічної бібліотеки у [1814](#) р., хоча саме його колекція додала їй слави і надзвичайно збагатила її фонди.

Помер у бідності й забутті. Поховання відбулося на Смоленському цвинтарі у Петербурзі.

ДУМНИЦЬКИЙ СИЛЬВЕСТР

(р. н. невід. — [1746](#) р.)

Церковний діяч, у 1737—1740 рр. ректор [Києво-Могилянської академії](#).

Біографічних відомостей про Силвестра Думницького збереглося дуже мало. Невідомими залишаються дата та місце народження, а також місце навчання.

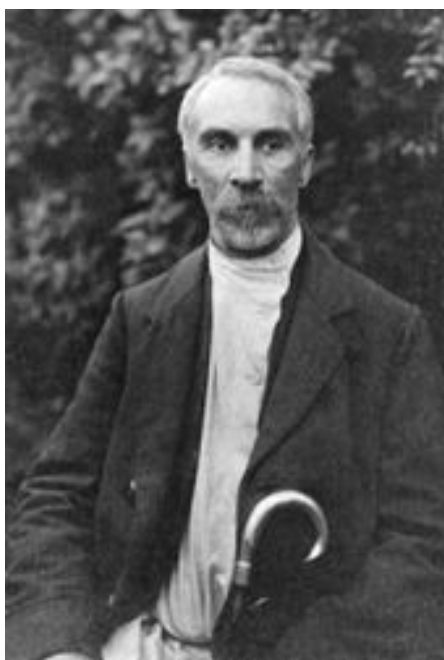
У 1730-х рр. був намісником Софійського монастиря. 9 серпня 1737 р. призначений архімандритом Братського монастиря і водночас ректором Києво-Могилянської академії.

За період його ректорства було розбудовано основний корпус Академії - за проектом Йогана Шеделя корпус було добудовано і 17 липня 1739 р. освячено, а 11 листопада 1740 р., вже за нового ректора, освячено і Благовіщенську церкву.

Також 1738 р. було запроваджено викладання нових мов - грецької, німецької та єврейської.

2 вересня 1740 р. переведений на посаду настоятеля Михайлівського Золотоверхого монастиря, де і помер у 1746 р.

ЕКЗЕМПЛЯРСЬКИЙ ВАСИЛЬ ІЛІЧ
(11 січня 1875 — 3 липня 1933 рр.)

Богослов та релігійний філософ, релігійно-церковний діяч.

Займався видавництвом та був головним редактором часопису «Християнська думка».

У 1912-1918 рр. — голова Київського релігійно-філософського товариства.

Професор кафедри звичаєвого богослов'я [Київської духовної академії](#).

7 липня 1918 р. на [Всеукраїнському православному церковному соборі](#) проросійська більшість ухвалила рішення щодо своїх противників - позбавлення делегатських мандатів прибічників автокефалії Православної церкви в Україні. Того дня було виключено 82 делегати, з них 46 членів колишньої Всеукраїнської православної церковної ради. Серед виключених були: протоіереї [В.Липківський](#), [П.Погорілко](#), [Н.Шараївський](#), професори-ліберали [В.Екземплярський](#), [П.Кудрявцев](#), [Ф.Міщенко](#).

З 11 липня 1918 р. — у складі Ученого комітету при

Міністерстві ісповідань, який мав координувати богословські дослідження, видавничу діяльність та викладання богословських дисциплін.

ЕМІН ФЕДІР ОЛЕКСАНДРОВИЧ
(м. н. невід.- 1770 р.)

[Мандрівник](#), [письменник](#), зачинатель російської [сатирик](#), [перекладач](#), [історик](#), романістики, [філософ](#), [викладач](#).

У біографії Еміна багато неясностей, оскільки він сам оточував ореолом загадковості своє життя. Навіть прізвище Емін, ймовірно, псевдонім (у перекладі з турецької мови означає «надійний», «вірний», «начальник», «директор», «шеф»).

Народився Емін у невеличкому містечку на українських землях, що були під владою Речі Посполитої. Ще у ранньому віці осиротів.

У 1742 р. вступив до Києво-Могилянської академії. Жив у бурсацькому сирітському будинку, захоплювався «Подорожніми записками» [В. Григоровича-Барського](#). Навчаючись у Києві, він, очевидно, крім мов, що вивчалися у [КМА](#) як обов'язкові, оволодів також турецькою мовою.

У 1752 р. успішно закінчив [КМА](#) і вирушив у мандрівку до [Константинополя](#). Побував також в [Австрії](#), [Італії](#), [Португалії](#), [Єгипті](#), [Алжирі](#), [Тунісі](#), де опанував ще кілька іноземних мов. Прийняв мусульманство, деякий час служив [яничаром](#).

У 1761 р. прибув до Лондона і подав князю [О.М. Голіцину](#) прохання про повернення у Росію. Назвавшись Махмед-Еміном, розповів вигадану історію свого життя як турецького «дворянина». Охрестився у домовій церкві князя Голіцина і отримав російський паспорт.

У травні 1761 р. Емін з'явився у [Санкт-Петербурзі](#) і подав імператриці [Єлизаветі Петрівні](#) лист італійською мовою з проханням про призначення на службу, підписавшись як Теодоро Емінеску. У ньому описав своє життя ще фантастичніше, ніж у записці, поданій князю Д.О. Голіцину. При цьому підкреслив, що володіє сімома мовами, але російської не знає. Зараховано до Санкт-Петербурзького сухопутного шляхетського кадетського корпусу викладачем італійської мови з платнею 150 руб. на рік. Водночас викладав італійську мову в Академії мистецтв.

У 1763 р. - перекладач Колегії закордонних справ у чині

титулованого радника. Збереглося прохання Еміна від 1763 р. до канцлера М. І. Воронцова, в якому він просив про збільшення платні. Про себе Емін знову писав як про колишнього турецького підданого у полковницькому званні, що володів латинською, польською, турецькою, італійською, іспанською, англійською і французькою, португальською мовами. Згодом Еміна переведено на посаду перекладача до Кабінету міністрів.

Смерть Еміна була несподіванкою для його небагатьох друзів. На його могилу не поклали надгробну плиту. Так чинили з самогубцями.

Син Еміна, [Микола Федорович Емін](#) (п. 1814), працював у Петрозаводському намісницькому управлінні при Г. Р. Державіну, за його дорученням написав «Краткое описание образа жизни и свойств живущих в смежности с корелами шведских лапландцев», служив виборзьким губернатором. Був плідним письменником-сатириком, писав вірші, робив переклади з французької мови. Серед його праць - комедії «Затоки» (М., 1788), «Мнимий мудрец» (СПб., 1786), повість «Роза» (СПб., 1788), байка «Сильная рука владика» (1786), вперше опублікована у журналі «Правдолюбец» за 1801.

У Санкт-Петербурзі Емін уславився як письменник, публіцист, видавець, став першим російським романістом. З 25 книг, виданих ним, 7 - романи, що користувалися великим успіхом у читачів, перевидавалися. У мемуарах сучасників Еміна можна знайти посилання на його твори. Зокрема, [М. Карамзін](#) писав, що у дитинстві зачитувався прозою Еміна, зауважуючи при цьому, що «романы, изрядно сочиненные, и разные нравоучения и описания разных земель с их правами и политикой в себе содержащие, суть наиболее полезные книги для молодого юношества к привлечению их к наукам», підкреслював їхнє значення для утвердження високої моралі, оскільки вони відвертають від зла і прищеплюють любов до добра.

Улюбленою літературною формою Еміна був любовно-адюльтерний роман. Спочатку він робив переклади таких творів, зокрема, переклав з італійської романи «Безщастный Флори-дор, история о принце рекалмуцком» (СПб., 1763); з португальської «Любовный вертоград». (СПб., 1763); з іспанської «Горестная любовь маркиза де Толедо» (СПб., 1764) та інші. Згодом почав писати сам, використовуючи знання з життя різних країн, у яких

побував.

Один із найвідоміших любовно-адюльтерних романів Еміна – «Непостоянная фортуна, или Похождения Мирамонда» (СПб., 1763), який складається з низки оповідань про незвичайні, навіть фантастичні пригоди турецького юнака Мірамонда у Греції, Алжирі та інших країнах. У долі одного з персонажів роману, друга Мірамонда - Ферідота, автор відобразив окремі епізоди власного життя. Тож роман є водночас автобіографічним. Письменник проголошував свої ідеї устами героїв, що жили у різних країнах світу, і це дало йому змогу критикувати неробство дворян, загальне нещасття і низьку моральну свідомість російського суспільства. У романах «Непостоянная фортуна, или Похождения Мирамонда» та «Приключения Фемистокла» (1763) Емін подав власну програму суспільного розвитку.

Найвидатніший роман Еміна «Письма Эрнеста й Доравры» у чотирьох томах (СПб., 1766) за фабулою та світоглядом близький до «Ліи, або Нової Елоїзи» Ж.-Ж. Руссо. У ньому письменник зосередив увагу на особистому житті звичайних людей, художньо дослідив їхні внутрішній стан, емоції та почуття.

Яскравим проявом письменницького таланту Еміна є його сатиричні твори: «Нраво-учительные басни» (СПб., 1764, 1789, 1793), «Сон, виденный в 1765 г., 1 января» (СПб., 1765), де висвітлювалися тогочасні устої Санкт-Петербурзької АН та Академії мистецтв, у Санкт-Петербурзі сухопутному шляхетному кадетському корпусі. Неопублікована комедія Еміна «Ученая шайка», низка епіграм та політичних віршів були спрямовані проти російського письменника та історика М. Д. Чулкова, німецького дослідника давньоруської історії, члена Санкт-Петербурзької АН А.-Л. Шльоцера і особливо проти рос. письменника О. П. Сумарокова, який висміяв Еміна у своїй комедії «Ядовитый». Дружні стосунки у Еміна склалися з письменником і видавцем, випускником [КМА](#) В. Рубаном та російським письменником-просвітником (пізніше - в'язнем Шліссельбурзької фортеці) М. І. Новиковим, який у зв'язку зі смертю Еміна опублікував співчутливу статтю у своєму «Опыте исторического словаря о российских писателях». Емін видавав журнал «Адская почта» (1769), один з найкращих сатиричних часописів у Російській імперії. У відомій полеміці «Всякой всячины» В. Рубана з «Трутнем» М.І. Новикова про значення

сатири Еміна був повністю на боці останнього, який засуджував не недоліки взагалі, а вказував конкретно на вади знайомих йому вельмож. «Адская почта» містила багатий матеріал, який усебічно показував життя російського суспільства XVIII ст. висміював і викривав недолугість виховної системи, нецтво та невігластво, домостроївські засади родинних стосунків, пияцтво та гультьяйство, сліпе копіювання іноземщини, корумпованість чиновництва, злочинність тощо.

Друкувалися у «Адской почте» оригінальні есе про Вольтера, Ж. Л. Р. д'Аламбера (Даламбера), В. І. Лукіна, М. І. Новикова, С. К. Нарішкіна, В. Тредіаковського та інших видатних людей того часу.

На сторінках «Адской почты» та часописів М. Новикова Емін виступив з гострою критикою О. Сумарокова та його оточення. Під нищівну критику Еміна потрапив і М. Ломоносов за прислужництво цариці та її дворові.

Емін - автор історичних праць «Описание Оттоманской Порты» (СПб., 1767 - 69) та «Российская история» в 3-х т. (1767-69). Остання сприймалася тодішніми істориками неоднозначно, проте помітно вплинула на розвиток історіографії XVIII ст.

Вершиною творчості Еміна вважається філософсько-богословська праця «Путь к спасению», яка вийшла по його смерті (1780). У ній чітко простежується вплив ідей Г. Кониського, лекції якого Емін, вірогідно, слухав ще у [КМА](#). Ця праця перевидавалася кілька разів у XIX ст.

ЄВЛЄВИЧ ХОМА́ ЯКОВИЧ (р. н. невід. — [1647 р.](#))

Український, білоруський [поет](#), [гуманіст](#), релігійний і культурний діяч.

Народився у м. [Могильов](#). Навчався у Краківській академії, яку закінчив [1625 р.](#)

У [1628–1632 рр.](#) — [ректор Київської братської школи](#).

Після утворення [Києво-Могилянського колегіуму](#) (1632 р.) повертається до Могильова.

Серед творів Євлевича — відома польськомовна поема «Лабіринт» (сучасною українською мовою її переклав [Володимир Кречотень](#)), відзначена яскраво вираженою ренесансно-

гуманістичною спрямованістю, зокрема у тлумаченні історичного процесу як наслідку розумної чи нерозумної діяльності певного народу та його керівної верстви, а не як результату провіденціалістської функції Бога. Головна героїня твору — абстрактна персоніфікована категорія «мудрість», здатна діяти на рівні світової історії, історії окремих народів, певних станів і окремих індивідів. Шанобливе ставлення до мудрості та її настанов за княжої доби призвело, на думку Євлевича, до величчя й розквіту давньоукраїнської держави, забезпечило процвітання її міст, у першу чергу [Києва](#) й [Галича](#). Навернення до мудрості, плекання своїх звичаїв і віри, розвиток освіти, підтримуваної щедрими меценатами, здатні, як стверджує Євлевич, повернути втрачену могутність, відродити давню славу.

У поемі у непрямій формі висловлено ідею володаря як «філософа на троні».

ЄВТУШЕНКО КОСТЯНТИН АНАТОЛІЙОВИЧ
(народився [21 липня 1983](#) р.)

Інвестиційний банкір, власник інвестиційної групи «Merit Investment Group», спеціаліст в галузі [альтернативної енергетики](#).

Народився 21 липня 1983 р., у м. Львів у родині Анатолія Івановича Євтушенка та його дружини Любові Степанівни Євтушенка (пенсіонери, проживають у Львові), брат - [Сергій Євтушенко](#), держслужбовець. У віці сімнадцяти років переїжджає жити до [Києва](#).

Магістратура [Національного університету «Києво-Могилянської академії»](#), факультет правових наук (2007 р.).
Ступінь MBA [Міжнародного інституту менеджменту](#) (Україна).

Навчався у [Сполучених Штатах Америки](#) (Tepper school of business in Carnegie Mellon University, 2012 р.) проходив стажування в Іспанії та Португалії.

Вільно володіє англійською, польською та російською мовами, у повсякденному житті віддає перевагу спілкуванню українською. У [2002](#) р., під час навчання в університеті починає працювати у компанії «[A.P. Mollers Group](#)», де веде стратегічних клієнтів компанії. У [2005](#) р. разом з партнерами створює інвестиційну компанію «Merit Investment Group». Компанія займається залученням прямих іноземних інвестицій в Україну. Працює переважно у банківському та страховому секторах, також веде проекти у сфері енергетики, нерухомості та корисних копалин.

Серед клієнтів такі компанії, як: [GETIN Holding](#), страхова компанія [PZU](#), [HSBC Holdingsplc](#), ірландська група компаній CRH Group та інші відомі світові бренди.

У [2014](#) р. розпочинає проект «SHOOTER.UA», із запровадження в Україні екологічно чистого [електротранспорту](#).

У [2013](#) р. стає головним героєм четвертого сезону популярного телевізійного шоу «Холостяк» на одному з українських телеканалів. У 2014 р. долучається до експертної групи «Реанімаційний пакет реформ» за напрямком «Реформа енергоефективності». [1 червня 2014](#) р. Костянтин Євтушенко бере шлюб з українською спортсменкою, багатоборкою, Олімпійською чемпіонкою року [Наталією Добринською](#). Церемонія одруження пари пройшла на стадіоні НСК «[Олімпійський](#)». Екстремальні види спорту, подорожі. Улюблені книги – бізнес література.

ЄВТУШЕНКО СЕРГІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ
(народився [21 березня 1975](#) р.)

Голова [Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами України](#) (з березня [2014](#) р.), директор Департаменту «єдиного інвестиційного вікна». Виконавчий директор ГО «Інститут Євро-Атлантичного співробітництва».

Закінчив [Національний університет «Києво-Могилянська академія»](#), отримавши ступінь бакалавра з економіки (1997) та магістра з політології (1999).

У 2012 р. отримав диплом магістра бізнес-адміністрування [Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана](#).

Брав участь у навчальних та тренінгових програмах у [США](#), [Великобританії](#), [Німеччині](#), [Польщі](#), [Швеції](#) та інших країнах. Вільно володіє [англійською](#) та [польською](#) мовами.

[Німецькою](#) володіє зі словником. Почав вивчати [іспанську мову](#).

Має більше 8 років досвіду у сфері бізнес-консалтингу — брав участь в укладанні угод злиття та придбання, консультував компанії в секторі фінансів, страхування, товарів повсякденного попиту, будівельних матеріалів та ін.

Колишній радник [міністра закордонних справ України](#), голови [Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції](#) (2002–2004).

У 2001–2005 рр. створив та очолював аналітичний центр Інститут Євро-Атлантичного співробітництва, провідну неурядову організацію в сфері аналізу європейської та міжурядової політики України.

Березень 2006 р. — кандидат в народні депутати України від [«Громадянського блоку ПОРА-ПРП»](#), № 8 в списку. На час виборів: виконавчий директор ГО «Інститут Євро-Атлантичного співробітництва», член ГП «Пора».

До жовтня 2006 р. — член політради [ГП «Пора»](#).

У період з [19 липня 2010](#) - [25 липня 2011](#) рр. був головою Державного агентства України з управління національними проектами.

Очолював державне підприємство «Інвест Україна» в Національному агентстві України з інвестицій та розвитку, займався аналізом та відбором інвестиційних пропозицій для формування портфелю державних стратегічних проектів.

З [12 жовтня 2011](#) р. займає посаду директора Департаменту «Invest Ukraine» у [Державному агентстві з інвестицій та управління національними проектами України](#).

У березні 2013 р. призначений головою Координаційної ради державного підприємства «Національний проект «Ел Ен Джі

Термінал» та з травня [2013](#) р. головою Координаційної ради з реалізації проекту «Міська кільцева автомобільна дорога навколо м. Києва».

З [12 березня 2014](#) р. Розпорядженням [Кабінету Міністрів України](#) № 165-р призначений головою Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами України.

Одружений, виховує двох доньок.

ЄЛЬЧАНІНОВ БОГДАН ЄГОРОВИЧ **([31 травня 1744](#) — [1 травня 1770](#) рр.)**

Полковник у [Російсько-турецькій війні 1768–1774](#) рр. Талановитий український письменник та перекладач, загинув під час Російсько-турецької війни. Вихованець [Києво-Могилянської академії](#).

Народився у старовинній дворянській сім'ї. Навчався у [Києво-Могилянській академії](#) від нижчих класів включно до класу філософії. Потім вступив на військову службу. У званні капітана служив у Санкт-Петербурзькому сухопутному шляхетського кадетського корпусі. Брав участь у [Російсько-турецькій війні 1768–1774](#) рр. у званні полковника (нагороджений [орденом святого Георгія IV ступеня, 1769](#) р.).

Літературна діяльність розпочав у [1765](#) р. перекладом з французької мови «Письма от мистрис Фанни Буртлед к милорду Карлу Альфреду де Кайтобридж» М. Т. Ріккобоні. Належав до літературного гуртка [І. Єлагіна \(1764–1765](#) рр.),

учасники якого розробили методику «перекладу іноземних п'єс на московський лад», намагалися перетворити театр у національно-виховний заклад, який утворював би у глядачів прагнення до добродетності. Єльчанинов здійснив переклад драм [Д. Дідро](#) «Отец семейства», «Побочный сын», а також переробив комедію [Вольтера](#) «Шотландка, или Вольный дом» (поставлена під назвою «Вознаграждённая благочестивость» і мала блискучий успіх). Єльчанинов — автор одноактної комедії «Наказанная вертопрашка» (1764 р., поставлена [17 січня 1767 р.](#)), свого часу дуже популярної. Працював також над теорією драматичного мистецтва. Свої думки виклав у листах «О драматической поэзии», які поширювалися в списках.

Сучасники підкреслювали гострий розум, широку освіченість, скромність та добродетель Єлагіна.

Убитий під [Браїлою 1 травня 1770 р.](#) під час [Російсько-турецької війни 1768–1774 рр.](#)

ЄФРÉМОВ СЕРГІЙ ОЛЕКСА́НДРОВИЧ (**6 жовтня 1876** — **31 березня 1939 рр.**)

Український [громадсько-політичний](#) і [державний](#) діяч, [літературний критик](#), [історик літератури](#), [академік Української Академії Наук](#) (з [1919 р.](#)), віце-президент [ВУАН](#) (з [1922 р.](#)), дійсний член [Наукового Товариства ім. Т. Шевченка](#) у [Львові](#), публіцист, один із творців української журналістики. Брав участь у розробці концепції [української державності](#), [української](#)

[національної культури](#) й освіти. Надрукував (загалом) близько десяти тисяч публіцистичних і наукових статей.

Видав ряд монографічних нарисів, присвячених творчості [Марка Вовчка](#), [Тараса Шевченка](#), [Івана Франка](#), [Михайла Коцюбинського](#), [Івана Нечуя-Левицького](#), [Івана Карпенка-Карого](#), [Панаса Мирного](#) та інше. Репресований у [1930](#) р. у результаті сфабрикованого [радянською владою](#) так званого [«процесу Спілки визволення України»](#). Посмертно реабілітований у [1989](#) р.

Народився [6 жовтня 1876](#) р. у с. [Пальчику Київської губернії Звенигородського повіту](#) (тепер [Катеринопільський район Черкаської області, України](#)) у родині [священника](#).

У [1891–1896](#) рр. навчався у [Київській духовній семінарії](#), згодом закінчив юридичний факультет [Київського університету святого Володимира](#).

Єфре́мов Сергі́й Олекса́ндрович

Політичну діяльність розпочав у студентські роки, ставши членом [Загальної української безпартійної демократичної організації](#). Наприкінці [1904](#) р. разом із [Б. Грінченком](#), [М. Левицьким](#), [Ф. Матушевським](#) та іншими створив [Українську радикальну партію](#), яка у [1905](#) р. за його ініціативою об'єдналась із [Українською демократичною партією](#), отримавши назву [Українська демократично-радикальна партія](#).

У [1905](#) р. очолив [Селянський Союз](#). Того ж року за ініціативи С. О. Єфремова та інших була утворена [Всеукраїнська учительська спілка](#) (ВУУС) — професійна українська організація вчителів і діячів народної освіти.

У [1908](#) р. став одним із засновників і активним діячем [Товариства українських поступовців](#).

Співпрацював із багатьма українськими періодичними виданнями: «Зоря», [«Правда»](#), [«Записки НТШ»](#), [«Киевская старина»](#), [«Літературно-науковий вістник»](#), [«Рада»](#), [«Нова Рада»](#), «Україна», [«Украинская жизнь»](#) та ін. Друкував у них статті публіцистичного й історико-літературного характеру. У 1895–1918 рр. — один із засновників видавництва [«Вік»](#).

Був одним з 82-х відомих літераторів і громадських діячів, що підписали опублікований у зв'язку зі [«справою Бейліса»](#) (1911 р.) протест «До російського суспільства (з приводу кривавого наклепу на євреїв)», складений [Володимиром Короленком](#) (поруч з [Михайлом Грушевським](#), [Володимиром Вернадським](#), [О. І. Купріним](#), [З. Н. Гіппіус](#), [Д.С.Мережковським](#), [О.Блоком](#), [Максимом Горьким](#), [Ф.Сологубом](#), [Л.Андреєвим](#), Вячеславом Івановим та ін).

Загалом, С. Єфремов завжди виступав у своїй публіцистиці із рішучим засудженням [ксенофобії](#) й [антисемітизму](#), зокрема, з приводу чого був розкритикований деякими відомими українськими діячами — [Оленою Пчілкою](#), [М. Міхновським](#), [Д. Донцовим](#) та ін.

[Українська Центральна Рада](#). Сергій Єфремов сидить другий справа

Єфремов засуджує українофобів, критики також відзначають, що він «гостро і справедливо засуджував грубу й

неоковирну українофобську, русифікаторську політику російської військової адміністрації на окупованих західноукраїнських землях», що здійснювалась у часи [Першої світової війни](#).

За гострі публіцистичні виступи на захист української національної культури й політичних свобод у дореволюційний період неодноразово заарештовувався російською владою. У березні 1917 р. увійшов до складу [Української Центральної Ради](#), а у квітні 1917 р. на Українському Національному Конгресі обраний заступником голови УЦР і членом [Малої Ради](#).

Після створення 15.6.1917 р. першого українського уряду — [Генерального Секретаріату](#) УЦР-УНР займав у ньому посаду генерального секретаря міжнародних справ. З вересня 1917 р. очолював [Українську партію соціалістів-федералістів](#). З квітня 1918 - травня 1920 рр. офіційних посад не обіймав.

Зі встановленням радянської влади в Україні змушений перейти на нелегальне становище й переховуватися. Восени 1919 р. на прохання Української академії наук Єфремова було амністовано. Позбавлений можливості займатися активною політичною діяльністю, Єфремов проводив велику наукову й науково-організаційну роботу. Будучи віце-президентом (1922–1928 рр.) і головою Управи (1924–1928 рр.). [Української Академії Наук](#), очолював низку наукових товариств і комісій, наприклад, [Комісію для видання пам'яток новітнього письменства України](#), [Комісію для складання біографічного словника діячів України](#), [Історико-літературне товариство при УАН](#) та інші.

Сергій Єфремов. Середина 20-х років.

У жовтні 1921 р. брав участь у [Першому Всеукраїнському Церковному Соборі](#), який підтвердив автокефалію [Української православної церкви](#).

Залишаючись непримиреним противником [більшовицького режиму](#), Єфремов, на думку певних кіл української діаспори (Наталія Павлушкова (сестра [Миколи Павлушкова](#)), В. Плющ та ін.), у 1920–1928 рр. створив і очолив діяльність таємних опозиційних організацій [Братство української державності](#) і [Спілку визволення України](#) (СВУ), які послідовно відстоювали ідею української державності. Однак відкриті з розпадом СРСР архівні дані засвідчили, що ці організації були вигадані ДПУ для легітимізації репресій над українською інтелігенцією.

21 липня [1929](#) р. у Києві Єфремова було заарештовано й звинувачено в організації та керівництві СВУ. У квітні 1930 р. засуджений до 10-річного ув'язнення з суворою ізоляцією. Перші 7 років ув'язнення відбував у Ярославському політизоляторі, потім його переведено до Володимирської тюрми. Загинув [10 березня 1939](#) р. у одному з таборів [ГУЛАГу](#).

Єфремов був одним із найвидатніших представників [неонародництва](#) в українській літературі. Він вважав, що однією з провідних ідей в історії української літератури завжди була «визвольно-національна ідея».

Єфремов — автор монографічних нарисів про видатних українських письменників: «Марко Вовчок» (1907), «Тарас Шевченко» (1914), «Співець боротьби і контрастів» (1913) (у виданні 1926 р. — «Іван Франко»), «Михайло Коцюбинський» (1922), «Іван Нечуй-Левицький», «Іван Карпенко-Карий» (1924), «Панас Мирний» (1928) та ін.

Одним з найвизначніших досягнень С. Єфремова стала праця у галузі наукового шевченкознавства і, зокрема, видання «Щоденника» і «Листування» Т. Г. Шевченка (1927–1928 рр.) —

томів III і IV із запланованого зібрання творів Кобзаря, так і не завершеного внаслідок репресій. Історико-літературні погляди Єфремова найповніше представлені у його фундаментальній праці [«Історія українського письменства» \(1911 р.\)](#).

За часів незалежності в Україні видано лише п'ять книжок Сергія Єфремова, а київські адреси вченого ніяк не позначені на сучасній карті столиці. [Барельєф](#) Єфремова міститься у вестибюлі Педагогічного музею (у колективній композиції, присвяченій діячам УНР) та персональна [меморіальна дошка](#) на жовтому корпусі Національного університету імені Шевченка. У місті [Хмельницькому](#) навчально-виховне об'єднання № 5 назване іменем Сергія Єфремова.

У рідному селі Пальчику вченому встановлений пам'ятник.

ЖИТІЦЬКИЙ ПAVЛÓ ГНÁТОВИЧ (23 грудня 1836 — 5 [\(18\) березня 1911 рр.](#)).

Український [мовознавець](#), [лексикограф](#), громадський діяч і [педагог](#). Доктор російської словесності (1908 р.).

Член-кореспондент Петербурзької АН (1898 р.), дійсний член [Історичного товариства Нестора-літописця](#) (1879 р.), [Наукового товариства імені Шевченка](#) (1903 р.).

Досліджував історичну [фонетику української мови](#), зокрема таку її пам'ятку, як [Пересопницьке Євангеліє](#) 1556–1561 рр. (з Пересопницького монастиря на [Волині](#)). Приятелював із [Михайлом Драгомановим](#).

Павло Гнатович Житецький народився 23 грудня 1836 р. (4 січня 1837 р.), у місті [Кременчук](#), тепер [Полтавська область](#) у родині священника.

Був відомим українським [філологом](#), [педагогом](#) і громадським діячем, доктором російської словесності з [1908](#) р., [членом-кореспондентом](#) Петербурзької Академії Наук з [1898](#) р., членом [НТШ](#) (Наукове товариство ім. Т. Шевченка) у [Львові](#) з [1903](#) р. .

Навчався [1857–1860](#) рр. у [Київській духовній академії](#), у [1860–1864](#) рр. — на історико-філологічному факультеті [Київського університету](#).

Упродовж [1864—1868](#) рр. працював учителем [російської мови](#) у [Кам'янець-Подільській чоловічій гімназії](#) (серед учнів — майбутній письменник [Григорій Мачтет](#)), з 1868 у. — у кількох гімназіях Києва; в [1874-1893](#) рр. — у [Колегії Павла Галагана](#).

Павло Житецький — один із основоположників українського [мовознавства](#); йому належать глибокі дослідження з [історії української мови](#), літератури і [фольклору](#) (писав українською мовою). Це, передусім, перша в українському мовознавстві велика праця з історії [фонетики](#) української мови «Нарис звукової історії малоруського наріччя» ([1876](#)), у якій поставлено і частково розв'язано ряд питань, зокрема про занепад редукованих «ъ» та «ь», про звукову природу «ѣ» та перехід його в «і» тощо. У розвідці «Опис Пересопницького рукопису XVI ст.» ([1876](#)) Житецький розкрив мовні та [палеографічні](#) особливості пам'ятки і виявив у її тексті багато рис живого народного мовлення, показавши велике значення її для вивчення історії української літературної мови.

Особливо цінними є праці з історії української літературної мови, що актуальні й у наш час: «Нарис літературної історії малоруського наріччя в XVII ст.» ([1889](#)) та [«Енеїда» Івана Котляревського](#) і найдавніший список її у зв'язку з оглядом малоруської літератури XVIII ст.» ([1900](#)). У них вчений дослідив функціонування у писемності ХУІІ-ХУІІІ ст. двох типів старої літературної мови — слов'яно-української, що продовжувала церковнослов'янську традицію, і книжної української мови, яка поєднувала стару писемну традицію з елементами живого народного мовлення; розглянув процеси еволюції обох типів літературної мови на ґрунті їх взаємодії з народнорозмовною

мовою і занепад їх під впливом [русифікації](#) у ХУІІІ ст. Павло Житецький першим показав значення «Енеїди» І. Котляревського для формування нової [української літературної мови](#). Становлення нової літературної мови він розглядав у її зв'язках із старою книжною і вбачав у мовно-літературній діяльності І. Котляревського розвиток традиції вживання живого народного мовлення у низьких [жанрах](#) староукраїнської писемності. Досліджував також шляхи розвитку російської літературної мови, її взаємозв'язки з українською («До історії літературної російської мови в ХУІІІ ст.», [1903](#)).

Житецький виявляв інтерес до історії мовознавства (статті «Діалог Платона «Кратіл», [1890](#); «Гумбольдт в історії філософського мовознавства», 1900, та ін.). У кількох літературознавчих статтях і рецензіях порушував проблеми взаємозв'язків літературно-книжної та уснонародної традицій у старій українській писемності.

Павло Житецький в останні роки життя

Помітне місце в історії української фольклористики зайняла праця Павла Житецького «Думки про народні малоруські думи» ([1893](#)). У праці «Про переклади [Євангелія](#) малоруською мовою» ([1905](#)) Житецький здійснив науковий аналіз мови тогочасних українських перекладів Євангелія з екскурсом в історію перекладів євангельських текстів українською мовою.

Автор шкільних підручників: «Теорія твору з хрестоматією» (1895), «Теорія поезії», «Нариси з історії поезії» (обидва— 1898 р.), які не раз перевидавалися.

Брав активну участь у виробленні норм українського правопису. Розроблена Павлом Житецьким правописна система частково була використана в україномовній частині «Записок Юго-Западного отдела Русского географического общества» (1873–1876 рр.), а також мала вплив на правопис «Словаря української мови» під редакцією [Бориса Грінченка](#) (1907–1909 рр.). Допомагав в упорядкуванні й підготовці цього словника до друку.

Житецький був активним учасником українського політичного руху, членом київської [«Громади»](#), співробітником [«Кіевской Старини»](#).

У дискусії щодо «теорії» [Михайла Погодіна](#) про нібито російськість княжого Києва відстоював думку, що [Київська Русь](#) — це держава українського народу, що традиції культури й побуту тут не переривалися у всі часи, а риси української мови наявні ще у письмових джерелах XII-XIII ст. Останні роки свого життя мешкав у Києві за адресою [Андріївський узвіз](#), 34 (1909-1911 рр.). Помер у Києві у 1911 р.

Видатному науковцеві присвячено одну з вітрин [Музею Однієї Вулиці](#). У музеї представлені оригінальні портрети і праці вченого, а також все коло київської [«Громади»](#), — праці, фотографії та автографи відомих українських діячів.

Праці:

«Нарис звукової історії малоруського нарiччя» (1876). «Опис Пересопницького рукопису XVI ст.» (1876) («Описание Пересопницкой рукописи XVI в.» (1876)). «Нарис літературної історії малоруського нарiччя у XVII ст.» (1889). «Очерк звуковой истории малорусского наречия у XVIII й 18 вв.» (1889). «Литературная деятельность [И. Вишенского](#)» (1890). «Мысли о малорусских народных думах» (1893). «Теорія твору з хрестоматією» (1895). «Теорія поезії» (1898). [«Енеїда» Котляревського](#) і найдавніший список її у зв'язку з оглядом малоруської літератури XVIII ст. (1900). «До історії літературної російської мови в XVIII ст.» (1903). «О переводах евангелия на малорусский язык» (1905). «Думки про народні малоруські думи» (1893). «Про переклади [Євангелія](#) малоруською мовою» (1905).

ЖУЛІНСЬКИЙ МИКОЛА ГРИГОРОВИЧ

(народився [25 серпня 1940 р.](#))

Український літературознавець і політик.

Директор Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України Президент Міжнародного громадського об'єднання «Волинське братство», голова Наглядової ради Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Доктор філологічних наук (1981 р.). Директор Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України, академік НАН України. Голова Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка у 2008–2010 рр. Орден «За заслуги» III ступеня (1997 р.) і I ступеня (2000 р.), орден князя Ярослава Мудрого V ступеня (2009 р.).

Народився у багатодітній селянській родині (7 дітей). Про своє дитинство згадував:

«Я весь час виживав і ніколи не жив нормально. Післявоєнне дитинство — це постійний, невтолимий голод... Я не люблю праці на землі... Як згадаю, що треба перекопати величезний город (50 соток)... Потім з жахом дивишся на бур'яни — треба сапати. Корову чимось годувати. З 8-го по 10-й клас я майже не вчився, бо зранку йшов шукати дрова, щоб протопити в хаті, бо інакше мати не дасть їсти, а ввечері принести соломи для корови з колгоспу. Вкрасти».

У 1960–1962 рр. — вчитель 8-річної школи, с. Озерськ (Дубровицький район, Рівненська область).

«Там не було ні світла, ні радіо, ні газет, ні пристойного клубу. Тільки величезне озеро і на все село три прізвища — Сірко, Пляшко і Петрович. Два роки чесно відпрацював, але хотів якось вирватися, вчитися далі... Хотів бути письменником,

журналістом, для цього треба було в обов'язковому порядку вступити в партію».

У [1962](#) р. — закінчив [Дубнівське](#) педагогічне училище. «Поступив у Дубнівське педучилище, бо мій старший брат вирішив мене якось прилаштувати. Я там вчився тому, що училищу треба було набрати духовий оркестр і на жовтневі свята пройти центральною вулицею». Згодом переїхав до [Луцька](#).

«Приїхав в Луцьк і треба було пристосуватися до міського життя. Навчився танцювати чарльстон, носив вузькі штани, що поки стягнеш — упрієш. Розмовляв з дівчатами російською мовою, видавав себе за міського...».

У [1962–1963](#) рр. — робітник промкомбінату, Волинський облжитлопостачторг. У [1963–1965](#) рр. — підсобний робітник, слюсар Луцького електроапаратного заводу.

У [1965–1968](#) рр. — трубозгинальник Ленінградського суднобудівного заводу.

«Поїхав в Ленінград, бо хотів там учитися. Цілий місяць ходив і не міг влаштуватись на роботу, бо не мав прописки. Ледве зумів влаштуватись на суднобудівний завод і три роки там пропрацював... Ленінград дуже багато мені дав, бо я там займався самоосвітою. Важко працював, але вечорами обов'язково ходив у філармонію, до театру. Чи не щонеділі — в Маріїнку, слухав оперу. Сиджу — нічого особливого не відчуваю, думаю: аби не задрімати... А все-таки вперто все одно ходжу на виставки, філармонічні концерти... По декілька разів обійшов усі ленінградські музеї. Біля кожної картини стояв, багато читав, об'їздив передмістя — Павловськ, Петергоф, Пушкіно... Із мужицькою послідовністю вивчав світову культуру, принаймні наблизився до її розуміння. Хоча, безперечно, я залишився багато в чому неофітом, як багато хто з мого покоління».

У [1968](#) р. — закінчив [Київський університет ім. Т.Шевченка](#) (факультет журналістики).

З [1968](#) р. — в [Інституті літератури ім. Т.Шевченка НАН України](#): аспірант ([1968–1971](#) рр.), молодший науковий працівник, науковий секретар, з [1978](#) р. — заступник директора з наукової роботи, з [1991](#) р. — директор інституту.

Лютий — листопад [1992](#) р. — державний радник України з питань гуманітарної політики, голова колегії Державної думи України.

Жовтень [1992](#) — серпень [1994](#) рр. — віце-прем'єр-міністр України з питань гуманітарної політики.

[Народний депутат України 2-го скликання \(1994–1998 рр.\)](#). Голова підкомітету з питань творчої діяльності, мистецтва, мовної та культурно-просвітницької політики Комітету з питань культури і духовності. Член групи «Конституційний центр».

[30 грудня 1999](#) — [29 травня 2001](#) рр. — віце-прем'єр-міністр України.

[Народний депутат України 4-го скликання \(2002–2006 рр.\)](#) від блоку В.Ющенко «Наша Україна». Голова підкомітету з питань охорони історико-культурної спадщини Комітету з питань культури і духовності.

У [2006](#) р. виходить з фракції «Наша Україна» і переходить до провладної фракції «ПППУ».

Грудень [2006](#) р.— листопад [2008](#) — [позаштатний радник Президента України](#).

Листопад [2008](#) — липень [2010](#) рр. — голова [Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка](#). Звільнений після низки [скандалів](#).

Кандидатська дисертація: «До питання про історичний оптимізм радянської літератури» ([Інститут літератури ім. Т.Шевченка АН України, 1972](#) р.) Докторська дисертація: «Художня концепція людини і проблема характеру у сучасній радянській літературі» (Київський університет ім. Т.Шевченка, [1981](#)). Член [Спілки письменників України](#) (з [1977](#) р.), член президії Ради, з [1998](#) р. — секретар [НСПУ](#). Заступник голови правління Товариства дружби з українцями за кордоном «Україна», член Української всесвітньої координаційної ради. У [1989](#) р. — один із ініціаторів створення [Міжнародної асоціації українців](#).

Член редколегії журналів «Київ», [«Київська старовина»](#), [«Слово і час»](#). Очолював редколегію [Зводу пам'яток історії та культури України](#).

Володіє польською, німецькою мовами.

Сім'я: Батько — Григорій Лук'янович ([1908–2008](#) рр.). Мати — Серафима Григорівна ([1898–1958](#) рр.). Дружина — Галина Степанівна ([1947](#) р. н.), голова правління [кредитної спілки «Турбота»](#) до 2014 р. Звільнена рішенням Зборів кредитної спілки через [звинувачення у розкраданні понад 25 мільонів](#)

[гривень](#). Свою провину [визнала](#). 16 вересня [2013](#) р. [засуджена до 5 років позбавлення волі](#) Шевченківським районним судом міста Києва (вирок [залишений без змін](#) 27 січня 2015 р.).

Дочка — Олеся ([1974](#) р. н.), юрист; директор із зв'язків з громадськістю, компанія [«Кока-Кола Беверіджис Україна Лтд»](#).

Відзнаки і нагороди:

[Орден князя Ярослава Мудрого 5-го ступеня](#) ([2009](#)). [Орден «За заслуги» III ступеня](#) (вересень [1997](#) р.), I ступеня (серпень [2000](#) р.). У листопаді [1993](#) р. [Світовий конгрес вільних українців](#) відзначив М.Жулинського найвищою нагородою закордонних українців — медаллю Св. Володимира за видатний внесок у наукову і політичну діяльність.

Лауреат Республіканської премії ім. О.Білецького в галузі літературно-художньої критики ([1978](#)), [Державної премії України ім. Т.Шевченка](#) (за книгу «Із забуття — в безсмертя», [1991](#)), премії Фундації Омеляна і Тетяни Антоновичів ([1994](#)).

[Міжнародна літературна премія імені Григорія Сковороди «Сад божественних пісень»](#). У 2000 році отримав звання почесного професора [НаУКМА](#). [15 жовтня 2009](#) удостоєний звання [«Почесний доктор Київського національного університету імені Тараса Шевченка»](#).

Книги: Автор понад 700 статей, оглядів, рецензій. Серед книг: Юність моя — комсомолія ([1971](#)); Пафос життєствердження ([1974](#)); Людина як міра часу ([1979](#)); Человек в литературе ([1983](#)); Наближення ([1986](#)); Із забуття — в безсмертя ([1991](#)); Подих третього тисячоліття ([1991](#)); Вірю в силу духа ([1999](#)); Заявити про себе культурою ([2001](#)); [Олег Ольжич](#) і [Олена Теліга](#) ([2001](#)); Слово і доля ([2002](#)); Духовна спрага по втраченій батьківщині ([2002](#)); Поминаймо в скорботі, але не в гніві. Українсько-польський конфлікт на Волині [1943–1944](#) р.р. ([2003](#)); Високий світоч віри. Голодомори в Україні та роман [Василя Барки](#) «Жовтий князь» ([2003](#)); То твій, сину, батько! Українська душа — на Голгофі ХХ століття ([2005](#)); [Віктор Ющенко](#): випробування владою (у співавторстві) ([2005](#)); Відстані ([2006](#)); Він знав, «як багато важить слово...» ([2008](#));

ЗАБОРЇВСЬКИЙ МИХАЙЛО
(МИТРОПОЛИТ РАФАЇЛ)
(1676 — 1747 рр.)

Український церковний, громадський та освітній діяч. Архієпископ Київський і Галицький (з [1731](#) р.), Митрополит Київський, Галицький та всієї Малої Росії (з [1743](#) р.), член Святейшого Синоду безпатріаршої РПЦ (з [1723](#) р.).

Родом зі Зборова (тепер [Тернопільщина](#)). Навчався у [єзуїтських](#) школах, потім у [Києво-Могилянській Академії](#).

У [1723](#) р. призначений обер-ієромонахом Російського імперського флоту. Згодом був архімандритом Тверського монастиря та асесором св. Синоду.

У [1725](#) р. висвячений на єпископа Псковського і Нарвського. Заснував першу школу у тій єпархії.

У [1731](#) р. призначений архієпископом Київським і Галицьким (замість засудженого та засланоного російським імперським урядом [Варлаама Ванатовича](#)).

Сприяв нівеляційним заходам російського уряду в [Київській митрополії](#). Працював над піднесенням наукового рівня і матеріального стану [Києво-Могилянської Академії](#).

У [1732](#) р. сербський митрополит Сеяднович звернувся до Заборовського з проханням прислати йому десять вчених з [Київської Академії](#).

За Заборовського збудована [Велика Лаврська дзвіниця](#), добудована [дзвіниця Софійського собору](#). Проведено значні будівельно-реставраційні роботи у Софійському соборі та на його

подвір'ї — зокрема, виготовлено грандіозний софійський іконостас (визначну пам'ятку українського бароко), завершено будівництво Будинку митрополита (який набрав вигляду розкішного двоповерхового палацу). Шедевром української барокової архітектури стала [Брама Заборовського](#).

У [1743](#) р. російською владою йому повернуто митрополичий титул.

Помер [22 жовтня 1747](#) р. Похований у склепі на території [Софійського собору](#).

ЗАВАДОВСЬКИЙ ПЕТРО ВАСИЛЬОВИЧ
(10 [\(21\) Листопада 1738](#) — 10 [\(22\) Січня 1812](#) рр.)

Український аристократ козацького стану. Державний діяч Російської імперії (дійсний таємний радник, сенатор, перший міністр народної освіти Росії, голова Департаменту Законів Державної Ради).

Народився у с. Красновичі Стародубської 2-ї сотні [Стародубського полку](#) (пізніше — [Чернігівської губернії](#)). Початкову освіту отримав у домі Михайла Ширая — [дядька](#) по матері, стародубського [підкоморія](#).

Підлітком був відправлений навчатися в [єзуїтському](#) училищі м. [Орша](#). Після закінчення училища слухав лекції у [Києво-Могилянській академії](#). Служив дрібним чиновником

(повитчиком) у Малоросійській колегії, а згодом поступив до канцелярії малоросійського генерал-губернатора [Петра Румянцева](#), який був одночасно і президентом Малоросійської колегії. Петро Румянцев звернув увагу на здібного й ділового молодого урядовця і почав доручати йому важливі справи.

Під час [російсько-турецької війни 1768–1774](#) рр. Петро Румянцев був призначений командиром спочатку 2-ї армії, а згодом 1-ї армії й узяв Завадовського із собою правителем секретної канцелярії. На війні Завадовський відзначився в битвах при Ларзі і Кагулі. Разом з Семеном Воронцовим редагував текст [Кючук-Кайнаджирського мирного договору 1774](#) р.

У [1775](#) р. супроводжував Петра Румянцева до Санкт-Петербурга. Потрапив у поле зору імператриці [Катерини II](#) і на два роки став її кабінет-секретарем та фаворитом. Був нагороджений великими маєтками у Чернігівській та Могильовській губерніях.

Після [1777](#) р. засідав у Правительствующому Сенаті, управляє банками, головує в Комісії законів, ревізує присутственні місця, відає навчальними закладами. Підтримує дружбу з [Олександром Безбородьком](#).

Був головою Комісії з запровадження народних училищ. Намагався поповнювати склад учителів народних училищ охочими з числа студентів Київської академії. В листі до митрополита Київського і Галицького Самуїла (Миславського), датованому 4 жовтня 1789 р., Завадовський просив останнього рекомендувати йому 15 «охочих, які б побажали собі вчительське звання отримати», бо, як він сам пересвідчився, «між усіма присланими для заняття вчительських посад в Комісію з запровадження училищ у різні часи та з різних духовних семінарій найкращими, найздібнішими та й найгречнішими виявлялись завжди ті, хто навчався в Київській академії».

У [1793](#) р. Завадовському наданий титул графа «Священної Римської імперії германської нації», у 1795 р. — графа Російської імперії. Імператор [Павло I](#) підтвердив російський графський титул і надав Завадовському св. Андрія Первозванного орден. По смерті князя Олександра Безбородька відправлений у відставку.

За імператора [Олександра I](#) став у [1802](#) р. першим у Росії міністром народної освіти. За час його служби в міністерстві в державі було відкрито багато парафіяльних шкіл, у селах —

народні школи, в повітах — повітові училища, у губернських містах — гімназії. Було засновано 3 університети, в тому числі Харківський університет (нині [Харківський національний університет](#)).

[Адам Єжи Чорторійський](#) завадив реалізувати план Петра Завадовського відкрити у Києві університет для боротьби з [полонізацією](#) краю.

У [1810](#) р. залишив посаду міністра, був призначений головою департаменту законів у Державній раді Російської імперії. Завідував цензурою, уклав цензурний устав, який виявився досить ліберальним і тому невдовзі (1812 р.) був змінений.

ЗІНОВІЙВ КЛИМЕНТІЙ (СЕР. [XVII](#) СТ. — [1717](#) Р.)

Український письменник, один з перших [етнографів](#) і священник, [церковний діяч](#), український співець ремісників, наймитів-бурлаків, селян, [мандрівник](#), представник [давньої української літератури](#).

Був одним із перших українських етнографів: записував народні [прислів'я](#) та [приказки](#).

Писав здебільшого [давньоукраїнською мовою](#). До нашого часу дійшов лише один великий рукописний збірник творів Климентія Зіновійва.

Походив з неможливої родини, рано осиротів. «Безродный й отнюд сирота», — писав про себе. Певне, навчався у церковній

школі, де і жив, а потім — у [Києво-Могилянській колегії](#), мешкав у бурсі. Молодим постригся у ченці, був монастирським [писарем](#). Згодом, за припущеннями, був священиком, а повдовівши, пішов у [монастир](#).

Обходив усю Україну, збираючи пожертвування для монастиря, а також у монастирських справах.

Жив на [Закарпатті](#), [Волині](#), [Київщині](#), у [Слобідській Україні](#), на [Запорозькій Січі](#), бував у [Польщі](#), [Білорусі](#), [Литві](#), [Росії](#). Знав [церковнослов'янську](#), [латинську](#), [польську](#), [російську](#) мови, орієнтувався у [білоруській](#) та [литовській](#) мовах.

Був дуже спостережливим, допитливим, багато думав і читав, любив не тільки церковні співи (сам співав [«ірмолоя»](#)), а й народні думи та пісні, кохався в малярстві. Мав схильність до віршування. Знаючи закони силабічної версифікації, свої спостереження і роздуми виливав у поетичній формі. Багато хворів, зазнав гонитв, але дожив до похилого віку, ведучи мандрівне життя. Закінчив життя на Чернігівщині у сані [ієромонаха](#).

Майже через 150 років після смерті Зіновієва в одному з чернігівських монастирів український письменник-етнограф [Олександр Шишацький-Ілліч](#) натрапив на збірку його творів. Рукопис не мав ні початку, ні кінця, налічував 321 сторінку (з можливих 400) і поділявся на три частини:

- книжку віршів, що її поет готував до друку,
- збірку народних прислів'їв та приказок, розміщених за алфавітом,
- і віршів, дописаних Зіновієвим пізніше.

О. Шишацький передав рукопис [Пантелеймонові Кулішу](#), і 1859 р. у [«Руській бесіді»](#) вийшла його розвідка: «Климентий, український стихотворець времен гетмана [Мазепы](#)». Розширену розвідку було надруковано у січневому номері журналу [«Основа»](#) за 1861 р. Вірші Зіновієва викликали жваве зацікавлення, на них посилалися при розв'язанні спірних питань, використовуючи як історичні свідчення очевидця. Із збірки робив виписку народних афоризмів фольклорист і етнограф [Опанас Маркевич](#), їх вводила у художні твори [Марко Вовчок](#).

На початку ХХ ст., працюючи над «Історією української літератури», [Іван Франко](#) виділив окремо розділ під назвою «Климентій Трясця і [Григорій Сковорода](#)». Учений спирався

тільки на уривки віршів, наведених Кулішем, бо існувала версія, що рукопис Зіновієва загинув під час пожежі Кулішевого хутора. Франка приваблювало те, що вірші містять «дуже багато характерних рис для розуміння життя і побуту особливо нижчих народних верств придніпрянської України», дають «інтересний матеріал для змалювання культури початку XVIII ст.» Проводячи аналогії між о. Григорієм Сковородою, дослідник писав:

«Літературна і соціальна фізіономія обох однаковісінька, хоч у їх інтелігенції і моральному погляді на життя величезна різниця. Оба вони були учнями Київської академії, оба провели свій вік, блукаючи по Україні та сусідніх з нею країнах, у обох у їх творах крізь старосвітську форму проблискують іскри нових почувань і поглядів, критицизму й рефлексії, зароджується тип новочасного письменника, що виступає не як речник типових поглядів маси або приписів традиційної доктрини, але як індивідуальна поява зі своїми власними поглядами, виробленими сильно розвитим індивідуальним життям і думанням»

У 1909 р. [Сергій Маслов](#) віднайшов рукопис Зіновієва у фондах бібліотеки [Київського університету св. Володимира](#), а у 1912 р. [Володимир Перетц](#) опублікував усю його поетичну спадщину.

У 1971 р. [Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні](#) видав повністю автограф Зіновієва, тобто вірші та «приповісті посполиті». Філологи, історики, етнографи, економісти та правознавці отримали безцінний матеріал (близько 400 віршів і 24 тисяч прислів'їв та приказок), який доповнює уявлення про Україну кінця XVII — поч. XVIII ст. Герої його творів — представники всіх верств і прошарків населення України. Це — селяни, козаки, ремісники, духівництво (чорне й біле), торговці, музиканти, малярі, [шафарі](#) (управителі, економи), судді, підсудки тощо. З гіркотою констатує поет, що людей бідних незрівнянно більше, ніж заможних, бачить, що довкола точиться жорстока боротьба за існування, коли «чловек чловека рад бы в един час згубить, а гды б мощно, то могл бы живаго поглотить».

Цінність творів Зіновієва також у їхній художній якості, зумовленій жвавістю образного мислення поета і органічним засвоєнням скарбів народної мови. Він продовжив демократичні традиції української літератури, які йшли від [Івана Вишенського](#),

виступаючи предтечею [Григорія Сковороди](#), а далі й [Тараса Шевченка](#).

ЗЕМКА ТАРАСІЙ ЛЕВКОВИЧ (р. н. невід. — 23 вересня 1632 р.)

Український церковний діяч, поет, друкар, музикознавець.

Рік народження невідомий. Працював у друкарні [Києво-Печерської лаври](#) коректором і «виправлячем книг», а з 1624 р. керував нею. Його зусиллями лаврська бібліотека поповнилась різноманітною, у тому числі нотною, літературою.

З 1631 р. був ігуменом [Києво-Братського монастиря](#) і ректором [Києво-Могилянської колегії](#). Писав вірші, перекладав церковні книги з [грецької](#) і [латинської](#) мов, укладав до них передмови.

Земка був одним із найпомітніших тогочасних фахівців церковного співу, заклавши своїми історико-теоретичними розвідками міцне підґрунтя співацької освіти [Києва](#). Дві праці про церковний спів уміщено у передмовах до його книг «Служебник-Літургійон» (1629) і «Тредіон, сіє є трипеснець Святої П'ятдесятниці» (1631). У першій з них він виступає як знавець обрядів і самої літургійної служби, пояснює її назву й визначає порядок проведення. У другій наводить цінні відомості про минуле співацького мистецтва. Спираючись на історичні факти і документи, він зазначає, що сюжетами піснеспівів були біблійні тексти, і характеризує спів як найвище мистецтво розуму людини. Він наголошує також на естетичній цінності мелодій, їх «благочесті», «громадянськості», силі динамічного звучання, емоційній передачі тексту.

Неабияке значення для розвитку вітчизняної музично-теоретичної та педагогічної думки мали висновки Земки про жанрові відмінності псалмів, гімнів і пісень. На його думку, піснеспіви мають створюватись мовою, зрозумілою простим людям, що, очевидно, пояснює його потяг до виправлення книг. Свої принципи у професійній музиці та її належність до духовного життя людей він стверджував словами: «Ми Русі співаємо».

Помер [23 вересня 1632](#) р. у [Києві](#).

ЗЕРТИС-КАМЕНСЬКИЙ АНДРІЙ СТЕПАНОВИЧ
(АРХІЄПИСКОП АМВРОСІЙ)
([17 жовтня 1708](#) — [16 вересня 1771](#) рр.)

Український релігійний діяч доби Гетьманщини, духовний письменник, перекладник творів грецької та латинської літератури. Також [єпископ](#) Російської православної церкви (безпатріаршої), [архієпископ](#) Московський, член [Святійшого Синоду](#) Церкви Російської імперії.

Народився [17 жовтня 1708](#) р. у Ніжині у молдавській шляхетській сім'ї. Його батьком був [Стефан Зертис](#) (Зертиш), колишній перекладач у гетьмана [Мазепи](#) і звільнений, згідно розповідям, чутим Бантиш-Каменським від свого батька, який був рідним по матері онуком С. Зертиса, по спаленню [Батурина](#) князем Меншиковим у листопаді [1708](#) р. Нібито той був прив'язаний українською владою до гармати за симпатії до московитів.

Рано втративши батька, залишився під опікою свого дядька по матері, старця Києво-Печерської лаври [Володимира Каменського](#), прізвище якого він приєднав до свого при вступі до Києво-Могилянської академії.

У [1739](#) р. пострижений у ченці, був учителем в [Олександрівській духовній семінарії](#), у [1742](#) р. призначений [префектом](#)

цієї семінарії.

5 квітня 1748 р. — архімандритом ставропігійного Новоієрусалимського монастиря і членом Святійшого Синоду. 17 листопада 1753 р. хіротонізований на єпископа Переславського і Дмитровського.

З 1761 р. — єпископ Сарський і Подонський. У 1764 р. возведений у сан архієпископа.

У 1768 р. імператриця Катерина II призначила його архієпископом Московським і доручила йому відновлення трьох московських соборів: Успенського, Благовіщенського і Архангельського.

При впорядкуванні будівель Чудовського монастиря Амвросій вклав багато своїх особистих коштів. Брав участь у ліквідації епідемії чуми в Москві у 1771 р.

Амвросій загинув трагічною смертю, роздертий натовпом 16 вересня 1771 р. у Донському монастирі при обурення народу під час чуми, що лютувала у Москві.

Причиною його вбивства стало розпорядження запечатати короб для приношень Боголюбської ікони Божої Матері, а саму ікону прибрати — щоб уникнути скупчень народу і подальшого поширення епідемії.

Похований у Донському монастирі у Москві, у Малому Донському соборі. Надгробний пам'ятник на місці поховання у Малому Донському соборі зберігся (з невеликими втратами).

Амвросій багато перекладав з латинської та грецької мов. Найважливішим із його перекладених праць вважається переклад з єврейського оригіналу Псалтиря. З його оригінальних творів збереглося тільки одне — «Служба святому митрополиту Дмитру Ростовському». Амвросію приписують під час епідемії чуми складання «Настанови, даного священикам, яким чином близько заражених, хворих і померлих поступати»

Дмитрий Бантыш-Каменский. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства. Киев, 1903, стр. 575, Примечание № 127. Н. Б. Коростелев. «Царица грозная» в Москве

ЗНАЧКО-ЯВОРСЬКИЙ МАТВІЙ КАРПОВИЧ
(АРХІМАНДРИТ ЗНАЧКО-ЯВОРСЬКИЙ)
(бл. 1716 — 14 червня 1809 рр.)

Православний церковний діяч, [архімандрит](#), член [Новгород-Сіверського патріотичного гуртка](#)

Народився у [Лубнах](#). Походив з козацької родини осавула Лубенського полку [Карпа Ілліча Костиша-Яворського](#) на прізвисько Значко. Вихованець [Київської Академії](#). У 1745 р. пострижений у монахи у Мотронинському монастирі неподалік від [Чигирини](#) ([Холодний Яр](#)).

З 1753 р. — [ігумен Мотронинського монастиря](#). У 1761 р. призначений [єпископом Гервасієм](#) управителем православних [монастирів](#) і [церков Правобережжя](#). Розгорнув активну антиуніатську діяльність.

Невдовзі на заклик Мельхіседека священники ста п'ятдесяти греко-католицьких парафій Правобережжя оголосили про свій перехід у православ'я. А коли польська влада застосувала проти них репресії, Мельхіседек звернувся по захист до запорізьких козаків.

За свою оборону прав православних від наступу католиків та уніатів отримав від них прізвищ «Цар схизмацький». За його ігуменства під час наростання релігійно-національного руху Мотронинський монастир перетворився на осередок гайдамаків. Його підтримали сусідні монастирі.

У середині червня 1765 р. він здійснив подорож до Санкт-Петербурга і був там прийнятий імператрицею Катериною Другою. Звідти Мельхіседек з російським паспортом вирушив до Варшави, де передав королю та російському послу грамоти

Катерини з вимогами забезпечити права православних мешканців Польщі. На прохання короля Станіслава Понятовського він уклав перелік утисків православних із шістдесяти пунктів під назвою «Екстракт деякої частини кривд».

Зображення Мельхиседек Значко-Яворського на стіні [Мотронинського монастиря](#). Автор роботи Владислав Володимирович Димйон, художник - скульптор з міста Черкаси. Дарована монастирю у 2000 р

У липні 1766 р. після повернення до України Мельхиседек був заарештований та ув'язнений як російський шпигун. Навесні наступного року він утік із в'язниці на Запоріжжя, звідки незабаром виїхав на Лівобережжя. У квітні 1768 р. урочище Холодний Яр навколо Мотронинського монастиря стало центром підготовки Коліївщини. Чутки про «золоту грамоту» із закликом винищувати поляків та євреїв, буцімто привезену Мельхиседеком від Катерини, зібрали у Холодний Яр близько тисячі повстанців під керівництвом [Максима Залізняка](#). У другій половині травня вони разом з російською армією розпочали бойові дії проти шляхти з Барської конфедерації.

Після придушення [Коліївщини](#) усунений російським урядом від церковних справ. Дев'яностотрилітній Мельхиседек помер у [Глухівському Петропавлівському монастирі](#) 14 червня 1809 р.

**ЗОЛОТНИЦЬКИЙ ВОЛОДИМИР ТРОХИМОВИЧ
(1741 - ПІСЛЯ 1796 рр.)**

[Юрист](#), [письменник](#), [філософ](#), [перекладач](#). Народився у сім'ї сільського священика. Початкову освіту здобув від батька, вихованця [КМА](#). У 50-х рр. Золотницький навчався у КМА.

У 1760 р. перейшов до Московського університету на філософський факультет.

З червня 1762 р. - викладач німецької мови Санкт-Петербурзького сухопутного шляхетського кадетського корпусу, з 4.06.1764 р. - перекладач Московської камер-колегії, з 10.06.1765 р. - секретар П. І. Паніна.

У 1767 р. - депутат Комісії зі складання проекту нового Уложення законів Російської імперії від шляхетства Київського полку, де у 1768 р. виступив з «пространними замечаниями» на «Проект прав благородних».

У 1769 – 1770 рр. брав участь у Бендерській кампанії під час Російсько-турецької війни 1768 – 1774 рр.

Мав чин підполковника Дніпровського шкіперського полку. 1771 - 1772 рр. - голова Військової канцелярії у Криму. Був присутній під час підписання договору з кримським урядом.

У 1773 – 1776 рр. служив у Новоросійській губернській канцелярії, прокурором у Кременчуці (1781 – 1784 рр.) і Катеринославі (1785 - 1795 рр.), головою палати цивільного суду Катеринославського намісництва (1795 - 1796 рр.). 12.03.1796 р. Золотницький вийшов у відставку і невдовзі помер.

Активна літературна діяльність Золотницький припадає на 1760-ті рр. Кілька його невеликих творів і перекладів з'явилися у «Полезном увеселении» М. М. Хераскова й журналі «Смесь», серед них: «Дух Сенеки» (М., 1765), «Путешествие в другой свет» (СПб., 1766), «История разных героинь й других славных жен» (СПб., 1767-1768 рр.).

Золотницький - автор кількох компілятивних трактатів з етики, про безсмертя душі та природне право. За словами митрополита Київського і Галицького Є. Болховітінова, «много писал довольно нехудых од, сатирических писем й других стихотворений». Поділяв думки німецьких філософів про обов'язок людини перед суспільством. Вважав, що правилам співжиття і поведінки людини у суспільстві слід надавати перевагу перед усіма іншими науками.

Таку думку було висловлено у передмові до збірки

«Состояние человеческой жизни» (1763 р.) з присвятою графу О. Розумовському та в книзі «Общество разнородных лиц» (1766 р.), присвяченій гр. П. Паніну. Основні теми, які розробляв З. у збірці, - благочестя, невдячність, підлабузництво та інші. До цієї групи праць належать і «Новые нравоучительные басни» (1763 р.). В уявленні про людину Золотницький., як і багато хто з вихованців КМА, виходив з її вроджених природних здібностей та внутрішніх прагнень до добра чи зла, що коригуються вихованням, в основі якого має бути пізнання самого себе і свого місця у суспільстві: «Всяк должен делать свое, к чему определяем, и не приниматься за то, что ему не свойственно». Велика роль у формуванні суті людини З. відводив релігії. Доказам існування Бога присвячено його працю «Разсуждение о бессмертии человеческой души» (1768 р.). Золотницький різко виступав проти деїстичних та механістичних ідей Вольтера та енциклопедистів у своїх «Доказательствах бессмертия человеческой души» (1780 р.). Вважав, що «Опровергать веру есть вооружать одного на другого и вводит всеобщее бедствие». У богословській полеміці використовував наукові аргументи: ідею багаточисельності світів, систему світобудови М. Коперніка тощо.

«По благости господней,- писал Золотницький.,- удостоившись получить некоторое просвещение и будучи от природы склонен к уединению, нередко нахожу время упражняться в богомыслии, и оно-то составляет приятнейшие и сладкие часы моей жизни». Викладенню принципів, на яких ґрунтується людське суспільство, присвячено найвизначнішу працю Золотницький «Сокращение естественного права» (1764 р.), що була першим систематичним викладом теорії суспільного договору у Росії.

Золотницький був також першим, хто звернувся до проблеми основних законів у російській юридичній літературі. Останній друкований твір Золотницький. «Наставление сыну» (1796 р.). Книги Золотницький користувалися великим попитом у студентів КМА, декілька примірників були в академічній бібліотеці.

ЗУБКÓ ГЕННА́ДІЙ ГРИГО́РОВИЧ

(народився [27 вересня 1967 р.](#))

Український політик. 3 2 грудня 2014 р. Віце-прем'єр-міністр — Міністр регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства в другому уряді Арсенія Яценюка.

Закінчив Київський політехнічний інститут, спеціальність «Автоматизовані системи управління», інженер (1991 р.); Київський інженерно-будівельний інститут. Курс «Інвестиційний та фінансовий менеджмент у будівельній індустрії» (2003 р.); Північно-Західний університет, Іллінойс, Чикаго. Курс «Інноваційний менеджмент» (2006 р.); Національний університет «Києво-Могилянська академія», Києво-Могилянська бізнес-школа, магістр бізнес-адміністрування (МВА) (2007 р.); Національний університет «Києво-Могилянська академія», спеціальність «Менеджмент організацій», менеджер-економіст (2008 р.).

У 1986–1988 рр. — строкова служба у Збройних Силах СРСР.

У 1988–1990 рр. — інженер-програміст Житомирського обласного виробничо-технічного управління зв'язку.

У 1991–1992 рр. — інженер-програміст МП «НИВА», м. Житомир.

У 1992–1994 рр. — комерційний директор Виробничої фірми «СЕРГІЙ», м. Житомир.

У 1994–1997 рр. — директор ТОВ «Маяк», м. Житомир.

У 1997–2002 рр. — директор ТОВ «ТАНТАЛ», м. Житомир.

У 2001 р. — керівник проекту ВАТ «ЛИНОС» Лисичанський ЛПЗ.

У [2003–2007](#) р. — начальник управління по координації діяльності організацій по монтажу металевих конструкцій Державного корпорації «Укрмонтажспецстрой», м. [Київ](#).

У [2002–2010](#) рр. — заступник голови правління ВАТ «Житомирський завод огорожувальних конструкцій», м. Житомир.

У [3 2010](#) р. і до тепер — голова правління ПАТ «Житомирський завод огорожувальних конструкцій».

З [27 травня - 10 червня 2014](#) р. - тимчасово очолював [Державне управління справами](#).

З [10 червня - 2 грудня 2014](#) р.— Перший заступник [Глави Адміністрації Президента України](#). З [2 грудня 2014](#) р. [Віце-прем'єр-міністр — Міністр регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства](#).

[Основні пріоритети діяльності Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства у 2015 р.](#) – проведення децентралізації, будівельна реформа та запровадження ринкових відносин у сфері ЖКГ, що допоможе забезпечити споживачів якісними послугами.

У [грудні 2014](#) р. були внесені зміни до [Бюджетного](#) та Податкового кодексів, в Україні відбулася фінансова децентралізація. Завдяки цьому у 2015 р. [місцеві бюджети стали профіцитними](#). За попередніми розрахунками, у [2015](#) р. вони [отримають понад 30 млрд грн](#). У більш віддаленій перспективі доходи місцевих бюджетів зможуть зрости у два-три рази.

У [лютому 2015](#) р. Геннадій Зубко заявив, що у кожній області будуть створені [офіси уповноваженого представника Уряду](#), відповідального за впровадження реформи місцевого самоврядування.

Регіональні офіси з впровадження реформи децентралізації стануть «містком» між центральною та місцевою владою й [допоможуть у налагодженні зворотного зв'язку в ході проведення реформи](#). Призначення на посаду уповноваженого відбуватиметься на конкурсній основі.

У [2006–2010](#) рр. — депутат [Житомирської міської ради](#) V скликання.

У [2010–2012](#) рр. — депутат [Житомирської обласної ради](#) VI скликання.

У [2010–2012](#) рр. — голова фракції [«Фронт Змін»](#) у Житомирській обласній раді.

З [2010 - 2012](#) рр. — працював у складі постійної комісії з питань бюджету і комунальної власності Житомирської обласної ради.

З [2010](#) р. працює у складі президії Житомирської громадської організації «Рада керівників підприємств та підприємців міста Житомира».

З травня [2012](#) р. є керівником Житомирського регіонального виборчого штабу Об'єднаної опозиції [ВО «Батьківщина»](#).

З [12 грудня 2012](#) р. — народний депутат України від партії Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», обраний в одномандатному окрузі № 62.

Перший заступник голови [Комітету Верховної Ради України з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства та регіональної політики](#), член Лічильної комісії.

З [10 червня - 2 грудня 2014](#) р.— Перший заступник [Глави Адміністрації Президента України](#).

З [2 грудня 2014](#) р. - [Віце-прем'єр-міністр — Міністр регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства](#). У [2009](#) р. - закінчив аспірантуру [Українського НДІ «Проектстальконструкція ім. В. Шимановського»](#), м. Київ.

У [2012](#) р. захистив дисертацію на тему: «Організаційно-технічні заходи щодо підвищення ефективності реконструкції стадіонів» у [Харківському національному університеті будівництва та архітектури](#) на кафедрі технологій і будівельних конструкцій. Автор понад 10-ти наукових робіт. [Кандидат технічних наук](#).

Нагороди: [Орден Данила Галицького \(10 вересня 2009 р.\)](#) — за вагомий особистий внесок у соціально-економічний і культурний розвиток міста [Житомира](#), багаторічну сумлінну працю та з нагоди 1125-річчя заснування міста. [Медаль «За відзнаку у військовій службі»](#) II ступеня ([СРСР](#); Указ № 114, [28 серпня 1987](#) р.). [Медаль «70 років Збройних Сил СРСР»](#) ([Президія Верховної Ради СРСР](#); Указ № 84, [1988](#) р.).

Дружина: Людмила Миколаївна. **Діти:** Сергій, Христина.

ІВАНЮК СЕРГІЙ СЕМЕНОВИЧ
(народився [7 січня 1952](#) р.)

[Літературознавець](#), [письменник](#), [журналіст](#) і [перекладач](#) [кандидат філологічних наук](#), [критик](#), один із відроджувачів [Національного університету «Києво-Могилянська академія»](#), [доцент](#) кафедри літератури й іноземних мов. Літературний [псевдонім](#) — Сергій Оксенік.

Закінчив СШ № 48 у Миколаєві, вчився на факультеті журналістики [КДУ ім. Т. Г. Шевченка](#). Проходив практику у Миколаївській студії [телебачення](#). З [1976](#) по [1980](#) рр. працював на [республіканському радіо](#). У [1981–1983](#) рр. — завідуючий відділом [журналу «Піонерія»](#). Працював у редакції журналу [«Слово і час»](#).

З [1991](#) р. працював над проектом відродження Києво-Могилянської академії. Після її відкриття у [1992](#) р. став [деканом факультету](#) гуманітарних наук, а з [1994–2000](#) рр. — [ректором](#). Зараз він працює на кафедрі літератури й іноземних мов Києво-Могилянської академії, викладає два курси: «Основи літературної творчості» та «Українська драма першої половини ХХ ст.».

За відгуками студентів «Хороший спеціаліст, грошей не бере, з почуттям гумору, у міру вимогливий, непогано ставиться до студентів.»

Подарував [науковій бібліотеці НаУКМА](#) колекцію книг, перлиною якої є книга [Віктора Аскоченського](#) «Київ с древнейшимъ его училищем Академією» ([1856](#) р.). З січня 2006 р. — [головний редактор](#) журналу [«Однокласник»](#).

Сергій Іванюк почав публікувати [оповідання](#) для дітей

у [1980-х рр.](#) У [2004](#) р. вийшла перша [книга пригодницько-фантастичного роману](#) «Лісом, небом, водою» під назвою «Лисий». У [2005](#) р. вийшло друге видання цієї книжки. А у [2007](#) р. — друга книга роману, що називається «Леля».

Має понад 100 публікацій [українською](#), [російською](#), [німецькою](#), [англійською](#), [шведською](#), [грузинською](#), [чуваською](#) та іншими мовами. У тому числі переклади з англійської та російської.

КАЛАЧИНСЬКИЙ ПРОКОПІЙ (р. н. невід. — після 1709 р.)

Церковний та просвітницький діяч, філософ, педагог, у 1697—1701 рр. ректор [Києво-Могилянської академії](#).

Точна дата народження невідома. Навчався у Києво-Могилянській академії, згодом навчався у Польщі.

На межі 1680-1690-х рр. повернувся до Києва. У 1691 р. на запрошення Варлаама Ясинського обійняв вакантну посаду викладача філософії. З того ж року читав два курси - ораторського мистецтва та риторики. Підготував друковані курси цих дисциплін.

У 1693-1695 рр. - професор філософії, автор філософського курсу.

У 1696 р. талановитого філософа було призначено ігуменом [Густинського монастиря](#) біля Прилук. За сприяння Івана Мазепи саме у період ігуменства Калачинського монастир було розбудовано - зведено новий мурований храм, трапезну та ряд інших будівель.

У 1697 р. Калачинського було призначено ректором Києво-Могилянської академії, він здобув титул професора богослов'я та був призначений настоятелем Києво-Братського монастиря.

Співпраця з Іваном Мазепою дозволила не лише поліпшити матеріальне становище вихованців академії, а й порушити клопотання перед Петром I про офіційне надання закладу статусу Академії. Було складено план будівництва нового мурованого корпусу Академії.

У 1701 р. Калачинський склав із себе повноваження і очолив Пустинно-Миколаївський монастир, незадовго до цього розбудований Іваном Мазепою. Очолював монастир до 1706 р., а за іншими даними, до 1709 р.

Є припущення, що після подій 1708-1709 рр. став звичайним ченцем Густинського монастиря, де згодом і закінчив своє життя, «маючи 70 або 80 літ».

КАЛИТКО КАТЕРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА
(народилася [8 березня 1982](#) р.)

Українська [поетеса](#), [перекладачка](#), авторка [прозових](#) творів. Член [НСПУ](#) (2000 р.).

Народилася у м. [Вінниця](#), де й закінчила середню школу. У 1999–2005 рр. студіювала політологію та журналістику у [Києво-Могилянській академії](#). Зараз живе і працює у [Вінниці](#) та у [Сараєві](#).

Твори Катерини Калитко друкувалися у періодиці, зокрема, у журналах [«Світо-Вид»](#), [«Українські проблеми»](#), [«Молода Україна»](#), [«Кур'єр Кривбасу»](#), [«Radar»](#), з'являлися в антологіях та альманахах: [«Привітання життя»](#), [«Гранослов»](#), [«Початки. Антологія молоді поезії»](#) (1998 р.), [«Молоде вино»](#) (2000 р.), [«Колекція»](#) (2001 р.), [«Українська поезія ХХ ст.»](#) (2001 р.), [«Багатоголосся. Подільська поезія ХХ ст.»](#) (2002 р.), [«Найкращі вірші про кохання. Чоловічий примірник»](#) (2007 р.), [«Дві тонни»](#)

(2007 р.), «Чорне і червоне: Сто українських поеток ХХ сторіччя» (2011 р.), «М'якуш. Антологія української смакової поезії» (2012 р.) та інших.

Авторка поетичних збірок: «Посібник зі створення світу» ([Вінниця](#): Логос, 1999 р.); «Сьогоднішнє завтрашнє» ([Київ](#): Гранослов, 2001 р.); «Портретування асфальту» ([Київ](#): Смолоскип, 2004 р.); «Діалоги з Одисеем» ([Київ](#): Пульсари, 2005 р.); «Сезон штормів» ([Київ](#): Електрокнига, 2013 р.).

У 2007 р. опублікувала книжку малої прози «М.істерія» у співпраці з київським видавництвом [«Факт»](#).

Твори Катерини Калитко перекладалися англійською, російською, польською, німецькою, вірменською та на іврит.

Відзнаки: лауреат літконкурсу [«Гранослов»](#) (1999 р.); переможець фестивалю читаної поезії [«Молоде вино»](#) (1999 р.); володарка премії [«Привітання життя» імені Богдана-Ігоря Антонича](#) (2001 р.); лауреат конкурсу видавництва [«Смолоскип»](#) (2003 р.); відзначена подільською літературно-мистецькою премією [«Кришталева вишня»](#) (2000 р.); відзначена премією [«Благовіст»](#) (2001 р.); володарка премії [«Культреванш»](#) (2004 р.).

Перекладацька діяльність: Досліджує та перекладає сучасну літературу [Боснії і Герцеговини](#).

Упродовж 2012–2014 рр. опублікувала український переклад книжки сараєвської письменниці Меліни Камерич «Туфлі до вручення «Оскара»» ([Фоліо](#), 2013 р.).

Цикли оповідань Міленка Єрговича, Сніжани Мулич, Семездина Мехмедіновича у часописі «Кур'єр Кривбасу» у рамках авторської перекладної рубрики «Контурна карта», уривок з роману «Сагіб» боснійського письменника Ненада Величковича у журналі «ШО», збірку малої прози Міленка Єрговича «Історії про людей і тварин» ([Темпора](#), 2013 р.). Добірки віршів Міленка Єрговича та Стевана Тонтича з'явилися в електронному часописі «Alarum».

КВІТ СЕРГІЙ МИРОНОВИЧ
(народився [26 листопада 1965 р.](#))

[Український](#) освітній і [педагог](#), [літературознавець](#), [журналіст](#), [громадський діяч](#), [майстер спорту з фехтування](#).

З [19 червня 2014](#) р. — 9-й [Міністр освіти і науки України](#) у [першому](#) та [другому](#) урядах [Арсенія Яценюка](#).

З [1 вересня 2007](#) - [17 листопада 2014](#) р. — президент [Національного університету «Києво-Могилянська академія»](#). На посаді президента університету насамперед відомий, тим, що через свою активну громадську позицію вступив у конфлікт із керівництвом [Міністерства освіти і науки, молоді та спорту](#). Зокрема, під час перебування міністра освіти, [Дмитра Табачника](#), Квіт був одним із найактивніших [супротивників політики](#), яку проводило міністерство. Професор Могилянської школи журналістики.

У рейтингу «200 найбільш впливових українців» щотижневого журналу [«Фокус» 2010](#) р. посів 184-те місце, [2011](#) р. — 191-те, [2012](#) р. — 190-те, [2013](#) р. — 194-те. Лауреат премії журналу [«Світо-Вид»](#), літературної премії [Національної спілки письменників України «Благовіст»](#), фундації [Українського вільного університету](#), а також стипендій [програми Фулбрайта](#), [Інституту Кеннана](#) та [Німецької служби академічних обмінів](#).

Сергій Миронович Квіт народився в [українському](#) місті [Ужгород](#), що тоді входило до складу [Закарпатської області](#), [Української РСР](#), [СРСР](#). У [1982](#) р. Квіт закінчив середню школу № 17 у місті [Львів](#). У [1983–1985](#) рр., у зв'язку з [військовим](#)

обов'язком, Сергій проходив службу у 29-й окремій спортивній роті Прикарпатського військового округу, Радянської армії.

Після військової служби Сергій Миронович поступив на підготовче відділення факультету журналістики Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка, який закінчив у 1991 р. Тоді ж, у студентські роки, Сергій Квіт розпочав журналістську діяльність. У 1990 р. він виступив членом-засновником Асоціації «Нова література».

Після закінчення університету, того ж року, він розпочав роботу за фахом, редактором відділу, у журналі «Слово і час», Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. З наступного року він протягом кількох місяців працював у Національному університеті «Києво-Могилянська академія» на посаді головного редактора газети «Так». А з 1993 р. Квіт став головним редактором журналу «Українські проблеми», а ще через два роки став членом наукового товариства імені Миколи Міхновського. За деякими даними Сергій Квіт у 1990-х рр. був членом ВО «Тризуб» імені Степана Бандери і, навіть, мав звання сотника.

Викладацьку роботу Сергій Миронович розпочав у 1996 р. асистентом кафедри історії української літератури і журналістики в Інституті журналістики КНУ імені Т. Г. Шевченка. У 1997 р. у Сергія Квіта відбувся захист кандидатської дисертації в Інституті журналістики.

Через два роки, у 1999 р., він перейшов на кафедру організації масово-інформаційної діяльності, де, спочатку, працював асистентом, а після затвердження теми докторської дисертації у 2000 р. на тему «Дмитро Донцов і («Вісник») на тлі розвитку української літератури і журналістики 20-х — 30-х років. Ідеологічні, естетичні та організаційні принципи», — на посаді доцента. У тому ж році Квіт очолив управління преси та книговидавництва Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України.

Ще через рік, у 2001 р., Квіт захистив докторську дисертацію в Українському вільному університеті, що у німецькому місті Мюнхен. Приблизно у той же час Сергій Квіт покинув викладацьку практику в Інституті журналістики й звільнився з Держкомтелерадіо, повернувшись на роботу у Києво-Могилянську академію. Там професор університету

відкрив «Могилянську школу журналістики», а також був призначений на посаду декана-організатора факультету політичних наук і журналістики.

Наступного, [2002](#) р., Квіта було призначено деканом факультету соціальних наук і соціальних технологій Києво-Могилянської академії. Приблизно у той же час Сергій Квіт став президентом Центру медіа-реформ, де працював до [2010](#) р.

У журналі «Українські проблеми» він працював до [2003](#) р. В університеті, окрім викладацької діяльності, він також здобув освіту у [Києво-Могилянській бізнес-школі](#), у [2004](#) р. пройшов модуль «Стратегія в умовах турбулентності», а у [2005](#) р. «Майстерність управління людськими ресурсами». Того ж року Квіта було обрано членом Національної комісії з питань утвердження свободи слова та інформаційної галузі (за іншими даними — з [2006](#) р. членом Національної комісії з питань утвердження свободи слова при [Президенті України](#)).

На початку липня [2007](#) р. відбулися вибори [президента університету](#) на 16-й сесії Академічної конференції Києво-Могилянської академії, найвищого колегіального органу самоврядування університету. Серед кандидатів, окрім інших, був також декан факультету соціальних наук та соціальних технологій, Сергій Квіт. Президента НаУКМА обирали шляхом таємного голосування.

Того дня за нього проголосувало 219 із 378 учасників сесії, тобто 51,7%, а за конкурента декана, віце-президента з науково-навчальних студій [Володимира Моренця](#), проголосували 139 осіб, тобто 32,8% учасників. Інавгурація Сергія Мироновича відбулася [31 серпня](#).

Саме через це Квіту довелося покинути посаду директора Могилянської школи журналістики та декана факультету соціальних наук і соціальних технологій.

Наприкінці [2010](#) р. тижневий журнал [«Фокус»](#) склав рейтинг «200 найбільш впливових українців», де вперше опинився Сергій Квіт на 182 сходинці.

У тому ж рейтинзі серед інших діячів освіти на 34-й сходинці був, на той час, діючий [Міністр освіти, науки, молоді і спорту, Дмитро Табачник](#), на 181-й — ректор Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка [Леонід Губерський](#), на 187-й — ректор [Національного технічного](#)

[університету України «Київський політехнічний інститут» Михайло Згуровський](#), а також на 189-й сходинці — ректор [Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Василь Тацій](#).

Квіт в [академічному одязі](#)

Згідно статті «Фокуса», Квіт потрапив у цей рейтинг, через підняття питання про необхідність скоротити кількість українських вишів до 40, а також через те, що був майже єдиним з керівників українських вишів виступив проти призначення Дмитра Табачника очільником [Міністерства освіти і науки](#).

У серпні 2011 р. був опублікований так званий [«лист десятиох»](#) — лист української інтелігенції на підтримку політики Президента України [Віктора Януковича](#). Одним з десятиох підписантів був Сергій Квіт.

У травні, наступного, [2011](#) р. вийшла книга «Час «дешевого клоуна». Українська освіта: випробування горе-реформами», одним зі співавторів якої став Сергій Миронович, через яку за даними сайту «[studiarium.net](#)» розпочався конфлікт між керівництвом університету й міністерства освіти.

Вже [26 серпня](#) президент вишу звернувся до суду щодо «несправедливого розподілу місць державного замовлення на 2011-2012 рр.».

У тому ж році він пройшов ще один модуль у Києво-Могилянська бізнес-школі — «Вирішення проблем в командах за методологією Адізеса».

Того ж року у рейтингу «Фокуса» зайняв 191-у сходинку.

Того ж року у рейтинг також потрапили й міністр Табачник, а також ректори Леонід Губерський, Михайло Згуровський і Василь Тацій.

Квіт, за думкою редакції журналу, як прихильник «європейських стандартів», потрапив у рейтинг через просування ідеї університетської [автономії](#), як академічної так і фінансової. За його словами, виші не повинні розраховувати лише на [державний бюджет](#), а й повинні знаходити ресурси самі.

[7 лютого 2012](#) р. Центр візуальної культури відкрив виставку «Українське тіло», присвячену «дослідженню тілесності в українському суспільстві», яка мала тривати до [28 лютого](#).

Через кілька днів, [10 лютого](#), президент НаУКМА Сергій Квіт закриття виставку, заявивши журналістам: «Це не виставка, а лайно». Після цього інциденту Центр візуальної культури оголосив збір підписів на знак протесту проти художньої цензури у стінах Києво-Могилянської академії і повторного відкриття виставки. Через це [27 лютого](#) під стінами Києво-Могилянської академії пройшла акція проти закриття Центру та цензурування його діяльності. Вже через кілька годин після початку акції президент академії запросив протестуючих до себе у кабінет. Після проведеної дискусії було вирішено Центр візуальної культури мав відновити роботу, але вже без виставки. Орім того, керівництво університету взяло на себе зобов'язання надати центру автономію й не чинити адміністративного тиску. Однак, наприкінці березня Вчена Рада академії закрила Центр візуальної культури.

Того ж року Сергій Квіт скасував ліцензію лекції німецького історика [Гжегожа Россолинського-Лібе](#) «Степан Бандера: життя українського революційного ультранаціоналіста та пам'ять про нього, 1909–2009».

Наприкінці року журнал «Фокуса» видав рейтинг 200 найвпливовіших українців, де Сергій Миронович зайняв 190-у сходинку. Насамперед через те, що Києво-Могилянська академія у тому році повернула собі бюджет, який був відібраний державою у [2011](#) р.

Окрім того, журналісти зазначили, що [Кабінет Міністрів України](#) схвалив законопроект «Про вищу освіту», [лобійований](#) Квітом, який мав за мету створення Національного агенства, який би зменшив повноваження Міністерства освіти. І як зазначив сам

Сергій Квіт, це один із кроків до університетської автономії. Того ж року Квіт став членом [наглядової ради Незалежної асоціації телерадіомовників](#).

У січні [2013](#) р. академія звернулася до [Окружного адміністративного суду Києва](#) із запереченням намагань Міністерства освіти скасувати у Могилянці «перехресний вступ» на магістерські програми. Тоді ж університет звинуватив міністра освіти, Табачника, у «казарменій уніфікації вищої освіти».

Наприкінці [2013](#) р. в Україні розпочалися [масові протести](#). Після [силового розгону](#) протестувальників [30 листопада](#) Сергій Миронович, як і багато інших публічних осіб, закликав, зокрема, усіх «могелянців» приєднатися до народного [віче](#) через соціальну мережу [Facebook](#). Того ж року у рейтингу 200 найвпливовіших українців «Фокус» розмістив Квіта на 194-й сходинці. Як зазначили журналісти, це, насамперед, через те, що проект [закону України «Про вищу освіту»](#), над яким він працював з [2010](#) р., потрапив у [Верховну Раду України](#) й був затверджений [Комітетом з питань науки і освіти](#). того ж року він першим виступив проти підвищення навчального навантаження на викладачів вишів, що могло б призвести до звільнення близько 30-ти тисяч викладачів по всій країні.

[27 лютого 2014](#) р. Сергій Квіт був призначений на посаду Міністра освіти і науки України. Його кандидатуру визначив студентський актив, який [21 лютого](#) вдерся до приміщення відомства. Серед інших на цю посаду також пропонували Михайла Згуровського та [Лілію Гриневич](#). Також називали кандидатуру представниці [ВО «Свобода»](#), [Ірини Фаріон](#), але та відмовилася. До того ж студенти були проти такого призначення. Тому було узгоджено кандидатуру саме С. Квіта, за що проголосував [331 народний депутат](#).

[2 грудня 2014](#) р. Верховна Рада України прийняла за основу і у цілому законопроект про формування нового [складу](#) Кабінету Міністрів України, де, зокрема, на посаду Міністра освіти і науки пропонувалося знову призначити Сергія Квіта. За відповідну постанову парламенту проголосувало 288 народних депутатів з 339-ти, присутніх у залі і ще один депутат проголосував проти.

Перший уряд Арсенія Яценюка 27 листопада на засіданні Верховної Ради України. Міністри зліва-направо: Ігор Швайка, Олександр Шлапак, Валерій Пятницький, Андрій Мохник, Юрій Продан, Олександр Сич, Дмитро Булатов, Володимир Гройсман, Сергій Квіт, прем'єр-міністр Арсеній Яценюк, Максим Бурбак і Євген Нищук

За рейтингом журналу «Власть денег» у липні 2015 р. Сергія Квіта було визнано кращим міністром уряду.

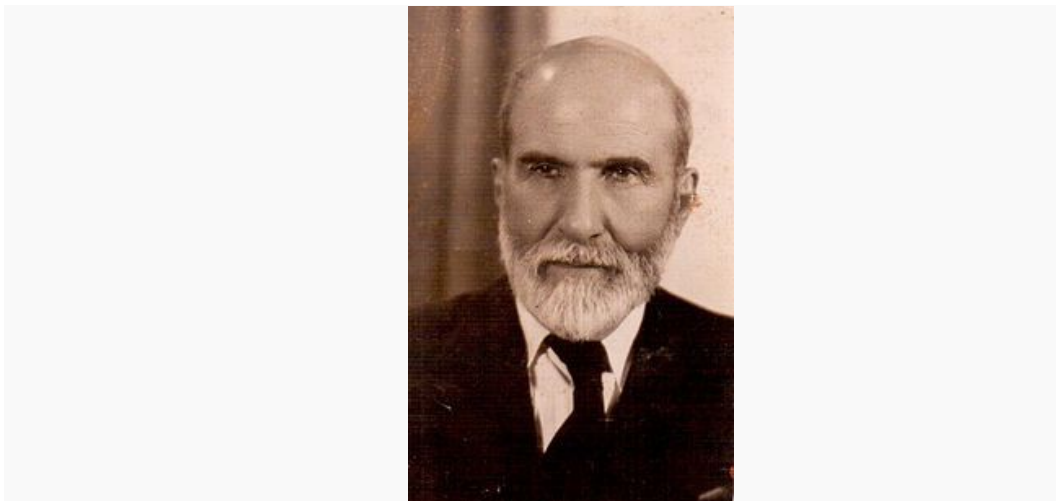
1 липня 2014 р. Верховна Рада України прийняла закон «Про вищу освіту», 31 липня його підписав Президент Петро Порошенко. Робота над ним здійснювалася на засадах обговорення громадськістю, студентством та представниками понад 30 освітніх організацій. Міністр освіти і науки України Сергій Квіт особисто працював у робочій групі. Згідно з законом, було вирішено зменшити максимальну кількість годин необхідного навантаження викладачів для отримання визначеного окладу з 900 до 600 годин. Зменшення навантаження, згідно із законом, відбувається не за рахунок розширення штату, а через скорочення годин на лекції, семінарів і практичних занять.

Під час Російсько-української війни 2014 р. деякі території України були окуповані. 28 серпня 2014 р. народний депутат України Андрій Павловський направив до міністра освіти і науки Сергія Квіта лист із переліком освітян, які підтримали окупаційну владу. Зокрема 12 листопада, Міністерство достроково розірвало контракти з ректором Національної академії природоохоронного і курортного будівництва Сергієм Федоркіним, ректором Севастопольського національного технічного університету Євгеном Пашковим, ректором Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського Миколою Багровим. Вже 24

[листопада](#) міністр повідомив, що всі викладачі вузів, які підтримали російську владу, вважаються звільненими з [1 вересня](#) з того ж року. [10 вересня](#), проросійськими бойовиками було захоплено приміщення [Донецького національного університету](#) й призначено ними власного ректора замість [Романа Гринюка](#). Через ці події офіційна українська влада, зокрема, міністерство заснувало кампус університету у [Вінниці](#). Також було вирішено, що форма навчання в Донецькому університеті буде очно-дистанційною, але значна частина викладачів і студентів має вчитися і працювати у Вінниці.

Наукові інтереси Сергія Мироновича Квіта, у першу чергу, стосуються філософської [герменевтики](#), масових [комунікацій](#), університетського [менеджменту](#).

КЕЗМА ТАУФІК ГАВРИЛОВИЧ
([7 липня 1882](#),— [9 квітня 1958](#) рр.)

Український науковець, сходознавець, арабіст, іраніст, тюрколог.

Народився у [1882](#) р. м. [Дамаск](#) у [Сирії](#). Закінчив Назаретську семінарію. Закінчив Київську духовну семінарію та Київську Духовну Академію (1906 р.).

З 1907 р.— помічник проректора [Київського університету св. Володимира](#), викладав [церковно-слов'янську мову](#), [грецьку мову](#), [давньоєврейську мову](#), [латину](#).

З 1913 – 1915 рр. - надштатний викладач [арабської](#) та тюрської мови Київського комерційного інституту. У 1914 р. перебував у [Персії](#), де вдосконалював [персидську мову](#).

Новікова Ольга і Кезма Тауфік

З 1917 р. додатково викладав [турецьку](#) та [персидську](#) мови. У радянський період науковий співробітник [ВУАН](#), займався арабською філологією. Результатом його наукової діяльності стало створення у 1920-1930-х рр. разом з Агатангелом Кримським української орієнталістичної школи і підготовка спеціалістів-сходознавців, дипломатів та науковців. «Значение арабистики для востоковеда, — писав Т.Кезма, — и целого ряда других наук трудно переоценить. Известно, что сочинения историков и географов, писавших на арабском языке, являются одним из ценнейших источников для изучения Киевской Руси, о международных связях этого могущественнейшего славянского государства, о жизни и быте древних славян, о возникновении письменности на Руси... Изучение арабского Востока имеет огромное значение».

Високу оцінку поміж спеціалістів отримує написаний ним підручник арабської мови. Протягом 40 років (з перервами) викладав арабську мову студентам київських вузів та аспірантам [Академії Наук](#). У 1930-х рр. його звільнили з роботи

«за відсутність наукової кваліфікації», відновити справедливість спробував [А. Ю. Кримський](#).

У 1938–1939 рр. — був заарештований. Після війни до нього, у його «келію на Андріївському», тече потік молодих людей, які бажають оволодіти арабською та турецькою мовами. До самої смерті Тауфік Кезма був старостою Андріївської церкви. До 1958 р. — викладав арабську філологію у [Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка](#). У 1958 р. помер у [Києві](#). Похований на [Байковому кладовищі](#).

Праці: Сборник турецких рассказов и пословиц со специальным к ним словарем. Составили В. С. Щербина и Т. Г. Кезма. Киев, 1918 г.

Т. Кезма переклав на російську мову деякі оповідання [Михайла Нуайме](#) («Подарок», «Бесплодная» та ін.)

Видатному сходознавцю присвячено одну з вітрин [Музею Однієї Вулиці](#). У музеї знаходиться солідний архів Т. Кезми, а також наукові праці та особисті речі вченого.

КИСІЛЬ-НИЗКИНИЦЬКИЙ АДАМ (1600 — 3 травня 1653 рр.)

Український [урядник](#), [політичний](#) і [державний](#) _____ діяч [Речі Посполитої](#), гербу [Кисіль](#) (Світольдич). Один з чотирьох православних [сенаторів Речі Посполитої](#) напередодні [Війни за незалежність України](#). [Воєвода брацлавський](#), київський.

Походив зі старовинного [волинського](#) боярсько-шляхетсько-магнатського роду [Киселів](#). Син [володимирського](#) підсудка

Григорія Гнівошовича Киселя та його дружини Терези з Іваницьких. Навчався в [академії](#) у [Замості](#), де одним з його вихователів-наставників був [Касіян Сакович](#).

[Т. Г. Шевченко. «Прийом Богданом Хмельницьким польського посольства на чолі з Адамом Киселем у лютому 1649 р. у Переяславі». 1838](#)

Починаючи з [1617](#) р. служив у коронному війську під командуванням [Станіслава Жолкевського](#), брав участь у виправах до [Буші](#) (1617 р.), [Оринина](#) (1619 р.), [Цепори](#) (1620 р.). Відзначився у війнах з [Османською імперією](#), [Московією](#) і [Швецією](#). Власник великих маєтностей у [Речі Посполитій](#). Брав активну участь у суспільно-політичному житті.

У [1629](#) р. був представником короля [Сигізмунда III Вази](#) на церковному [соборі](#) у Києві, який був скликаний з метою примирити прихильників Православної і Унійної (греко-католицької) церков України. Відомий як захисник православного обряду, хоча підтримував контакти з кліром греко-католицької церкви. За даними З. Вуйціка, у Пасхальну ніч [1632](#) р. перейшов з унійного обряду на православний. Цього року за сприяння підканцлера [Томаша Замойського](#) отримав разом з дружиною від короля село [Витків](#) у [Белзькому воєводстві](#).

З [1630](#) р. Адаму Киселю належало [Носівське староство](#), яке польський король подарував йому за хоробрість у війні проти

Московії. Після утворення [Чернігівського воєводства](#) отримав ленним правом містечка Кобищ та Козаргород у ньому. Від князів [Соломирецьких](#) набув маєток [Гоща](#). На Чернігівщині володів також селом [Киселівка](#) (нині Менського району), мав резиденцію у фортеці міста [Мена](#).

Надгробок Адама Киселя у Свято-Успенському монастирі у Низкиничях

Приятелем А. Киселя був [Лукаш Жолкевський](#). У серпні 1635 р. після здобуття та зруйнування козаками гетьмана [Івана Сулими](#) фортеці [Кодак](#) разом з ним мобілізували реєстровців для походу проти повстанців, у який вирушили наприкінці серпня.

Під час національно-визвольних повстань [1637–1638](#) рр. Кисіль виконував функції урядового комісара, вів переговори з повсталими. Зокрема, після його запевнень щодо помилування королем добровільно здались у полон ватажки [повстання Павлюка](#). Однак на лютневому сеймі 1638 р. шляхта зневажила як короля, так і А. Киселя, який під час виступу нагадував, що інакше повстанці бились би до смерті. Зокрема, на голову Павлюка пропонували надягти розпечену корону, у руки дати розпечений скіпетр. Король, щоправда, відмінив [буфонську](#) страту. У [1639](#) р. одержав посаду [чернігівського каштеляна](#), у [1641](#) р. — став сенатором Речі Посполитої.

Із [1646](#) р. — [київський каштелян](#), із [1648](#) р. — брацлавський воєвода, з [1649](#) р. (26 лютого король вислав йому привілей) — київський воєвода.

У [період повстання під проводом Богдана Хмельницького 1648–1657](#) рр.

Адам Кисіль був постійним представником Речі Посполитої під час переговорів із представником гетьманського уряду:

-[лютий 1649](#) р. — голова дипмісії у [Переяславі](#) (при ньому, зокрема, [Войцех М'яковський](#), підкоморії: брацлавський — князь [Захарій Четвертинський](#), [мозирський](#) — Федір Михайло Обухович, новгород-сіверський [хорунжий](#) Микола Кисіль, брацлавський [підчаший](#) Зеленський, недавній королівський посланець Смяровський, лист короля віз [кармеліт](#) кс. Лентовський; до міста прибули 19 лютого, (дорогою особи із свити, які відлучались, зазнавали нападів, кілька — були вбиті у Черняхіві.

-[серпень 1649](#) р. — у [Зборові](#);

-[вересень 1651](#) р. — у [Білій Церкві](#).

[6 листопада 1649](#) р. приїхав до Києва, кілька тижнів проживав у пустому [Київському замку](#). [13 травня 1650](#) р. з [комісарами](#) приїхав до міста, був ображений тим, що його

зустріли без належних почестей. [16 травня](#) у замку мав перемовини з [Богданом Хмельницьким](#), якого супроводжували полковники, сотники, до 2000 «черні»; замок був оточений козаками і татарами (бл. 200 вояків).

Намагався знайти компромісні рішення у відносинах між Польщею і [Гетьманщиною](#), прагнув досягти порозуміння між обома сторонами шляхом надання привілеїв козацтву і зрівняння його у правах із польською шляхтою. Толерантна позиція Кисіля викликала безпідставні звинувачення на його адресу з обох сторін.

Один з козаків, що прихильно ставився до Адама Кисіля, [4 червня 1652](#) р. таємно повідомив воєводу про поразку коронного війська під [Батогом](#), радив швидко покинути Київ, що той зробив зразу вночі.

Помер у [1653](#) р. Адама Киселя і його брата [Миколу](#) було поховано у [Низкиничях](#) у Свято-Успенській церкві.

На надгробку Адама Киселя його вдова Анастасія наказала написати [латиною](#):

«Перехожий! Зупинися, читай. Цей мармур говорить про славного потомка роду Светольда, славу і опору держави — Адама з Брусилова Киселя, що був каштеляном чернігівським, потім воєводою брацлавським « і київським, мужа, що відзначився у боях твердістю та далекоглядністю... Плач про втрату цього знаменитого мужа, котрого оплакую разом із його достойними громадянами, хай буде пам'ятником тобі... 3 травня 1653 р. Смерть прийшла на 53-му році життя. Прощавай»

Дружина — Анастасія, дочка київського шляхтича Філона Гулковича (або Богушевича). Володіла маєтком у [Новосілках](#), в якому тиждень прожили члени дипмісії короля до Б. Хмельницького (перемовини — у Переяславі у лютому 1649 р.). Під час перемовин Б. Хмельницького з делегацією Корони, очолювану А. Киселем, козацький гетьман напівжартома-напівсерйозно пропонував їй зректись «ляхів» і залишитись з повстанцями. Продала набутий чоловіком маєток [Гоша](#) гетьману [Павлу Тетері](#).

Був значним меценатом православної культури. Серед інших його коштом було зведено Собор Максаківського монастиря на

Чернігівщині. Адам Кисіль є дійовою особою художнього історичного фільму [«Вогнем і мечем»](#).

Собор Максаківського монастиря на Чернігівщині

У історичному романі [Павла Загребельного](#) «Я, Богдан» шляхтич Адам Кисіль є одним з негативних персонажів. Це зумовлено «ідеологією» радянської історичної науки, яка усю шляхту Речі Посполитої зображувала як ворогів українського народу та експлуататорів трудящих.

КОЖЕМ'ЯКІН АНДРІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ (народився [13 листопада 1965](#) р.)

Український політик. Народний депутат України. Член партії ВО «Батьківщина» з січня 2008 р. Генерал-майор (з серпня 2005 р.).

Народився в родині спадкових «чекістів». Українець. Батько Анатолій Леонідович (1942–2005 рр.) — генерал-лейтенант СБУ. Мати Новела Василівна (1935 р.) — інженер.

Дружина Наталія Миколаївна (1967 р.) — журналіст прес-служби Кабінету Міністрів України. Дочка Дарина (1986 р.) — студентка факультету журналістики Київського національного університету.

Син Руслан (1998 р.). За словами Андрія Кожем'якіна, його родичі в жодних репресіях участі не брали. Як згадує у своїх спогадах відомий дисидент І. Гель, Анатолій Кожем'якін брав участь в його арешті. Після того, за особливі заслуги, пішов на підвищення до Львова.

Батько, Анатолій Леонідович Кожем'якін до 1991 р. працював в КДБ по «п'ятій лінії» (захист державності та боротьба з підіривними ідеологічними центрами) на Західній Україні. Був знайомий зі всіма українськими дисидентами. При створенні у структурі СБУ у 1991 р. главка «К» по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, призначення Анатолія Кожем'якіна здійснювалось спеціальною комісією, до якої належали Хмара, Скорік, Горинь. Анатолій Кожем'якін став одним із засновників СБУ та отримав звання генерал-лейтенанта. Загинув за дивних обставин в листопаді 2005 р.

У 1986 р. Андрій Кожем'якін закінчив Київське вище військово-морське політичне училище. Потім служив на Чорноморському флоті МО СРСР у частинах, які займались підводною диверсією (т. зв. морська розвідка).

Після закінчення у 1988 р. школи КДБ служив в Севастополі в особому відділі.

У 1996 р. закінчив Київський університет імені Тараса Шевченка, за напрямом «Правознавство».

- 1982–1986 рр. — курсант.

- 1986–1988 рр. — офіцер Чорноморського флоту МО СРСР.

- 1988–2004 рр. — оперуповноважений, старший оперуповноважений, начальник напрямку, заступник начальника відділу, начальник відділу, заступник начальника служби, начальник служби, начальник управління Головного управління

боротьби з корупцією та організованою злочинністю. У [2002](#) р., за його словами, брав участь у ліквідації злочинного наркоугруповання, до якої входили українські та американські громадяни, а також громадяни низки країн [Європи](#). За проведення цієї операції достроково отримав звання [полковника](#).

- [Квітень](#) — [вересень 2005](#) р. — заступник [Голови Служби безпеки України](#) з оперативних питань — начальник Головного управління боротьби з корупцією та організованою злочинністю.

- [2005–2006](#) рр. — радник [Голови Служби безпеки України Ігоря Дріжчаного](#).

- [4 січня 2008](#) рр. — [11 березня 2010](#) — радник [прем'єр-міністра України Юлії Тимошенко](#) на громадських засадах.

Захоплюється [спортом](#) ([великий теніс](#), [східні єдиноборства](#)), [музику](#), [літературу](#) та [історію](#).

[Народний депутат України 5-го скликання з 25 травня 2006 - 12 червня 2007](#) рр. від [«Блоку Юлії Тимошенко»](#), № 25 у списку. На час виборів: радник Голови Служби безпеки України, безпартійний. Член фракції «Блок Юлії Тимошенко» (з травня 2006 р.). Член Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, голова Спеціальної контрольної комісії з питань приватизації (з липня 2006 р.). 12 червня 2007 р. достроково припинив свої повноваження під час масового складення мандатів депутатами-опозиціонерами з метою проведення позачергових виборів до Верховної Ради України.

[Народний депутат України 6 скликання з 23 листопада 2007](#) р. від [«Блоку Юлії Тимошенко»](#), № 23 в списку. На час виборів: у розпорядженні Голови СБУ на посаді заступника Голови Служби безпеки України, безпартійний. Член фракції «Блок Юлії Тимошенко» (з листопада 2007 р.), перший заступник голови (листопад 2007 — грудень 2011 рр.), голова (з грудня 2011 р.). Член Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності (з грудня 2007 р.).

[Народний депутат України 7-го скликання з 12 грудня 2012](#) р. від [ВО «Батьківщина»](#), № 13 у списку. На час виборів народний депутат України, член ВО «Батьківщина». Член фракції ВО «Батьківщина» (з грудня 2012 р.). Голова Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності (з грудня 2012 р.). [Медаль «За бездоганну службу»](#) III ступеня ([1998](#) р.). «За

мужність та відвагу» (2003 р.). [Орден Данила Галицького](#) (2004 р.).

В одному з документів [Wikileaks](#) повідомляється про розмову экс-глави [МВС Юрія Луценка](#) і посла [США](#) в Україні.

«Зокрема, «помаранчевий» голова МВС Юрій Луценко розповів послу США в Україні, що отримав наказ від генпрокурора заарештувати соратників [Тимошенко](#) [Олександра Турчинова](#) та Андрія Кожем'якіна за те, що вони знищили документи [СБУ](#), в яких йшлося про зв'язки Тимошенко з кримінальним бізнесменом [Семеном Могилевичем](#). Куценко назвав наказ [генпрокурора Медведька](#) божевільним і, природньо, його не виконав».

КОЗАЧІНСЬКИЙ МАНУЇЛ (ЧЕРНЕЧЕ ІМ'Я — МИХАЇЛ) (1699 — 15 серпня 1755 рр.)

Український педагог, письменник, драматург. Один з фундаторів середньої й вищої школи у [Сербії](#). Писав українською, польською, латинською й словеноруською мовами.

Народився у подільському містечку Ямполі на Дністрі.

У 1733 р. закінчив [Києво-Могилянську академію](#). Влітку 1733 р. за поданням митрополита Київського та Галицького [Рафаїла Заборовського](#) надісланий до Сербії для створення шкіл. У подальші роки — викладач новозаснованої Карлівцецької словенсько-латинської школи поблизу [Белграда](#). Викладав риторику, поетику й латинську мову.

У 1735–1736 рр. — префект Карлівцецької словенсько-латинської школи.

Автор п'єси «Трагедія сиреч печальна повість о смерті последнего царя сербського Уроша П'ятого і о падінні Сербського царства», яка поклала початок драматургії у Сербії. П'єса написана силабічним віршем словеноруською мовою з великою кількістю староукраїнських слів. Видана в Будапешті у 1798 р. Вона відтворює розквіт і падіння Сербської держави у XIV ст. та життя сербів під Австрією у XVIII ст.

Влітку 1738 р. Козачинський повертається до Києва і оселяється у [Видубицькому монастирі](#).

З 1739 р. викладав філософію у Києво-Могилянській академії. У 1742 р. префект Академії.

До того часу належать прозові і драматичні твори Козачинського київського періоду.

Влітку 1746 р. Козачинський залишив педагогічну роботу і повернувся до Видубицького монастиря. Восени того ж року його призначили ігуменом Гадяцького Червоногірського монастиря, а у вересні 1748 р. — архимандритом Слуцького монастиря у Білорусі. Там він прожив до смерті, що сталася 15(4) серпня 1755 р.

КОЗЕЛЬСЬКИЙ ЯКІВ ПАВЛОВИЧ ([1729](#)—[1794](#) рр.)

Письменник, [філософ-просвітитель](#), випускник [Київської академії](#) у [1750](#) р., працював у [Петербурзі](#), а з [1770](#) - [1786](#) рр. — в [Україні](#) як член [Малоросійської колегії](#) у м. [Глухів](#).

Яків Павлович Козельський народився у 1729 р. у сім'ї наказного [сотника](#) у містечку [Келеберди](#) на [Полтавщині](#). З [1744](#) - [1750](#) рр. він навчався у [Києво-Могилянській Академії](#), не закінчивши яку переїжджає до Петербургу, де спочатку стає учнем академічної гімназії, а з [1752](#) р. — студентом Петербурзького академічного університету. По його закінченні, з [1757](#) - [1764](#) рр. Я. Козельський викладає [математику](#) і [механіку](#) в Артилерійському і інженерному шляхетному корпусі. У 1764 р. виходять його перші друковані праці — «Арифметичні пропозиції» та «Механічні пропозиції». У цей же час він починає працювати над перекладами книг з європейської політичної історії, що безумовно відбилось на формуванні його політичних

поглядів.

Залишивши військову службу з 1766 р. Я. Козельський переходить на службу у Сенат, де отримує ще одну можливість детально ознайомитись з реаліями державного і політичного життя Російської імперії. У 1770 р. він залишає службу у Сенаті і призначається до роботи у Малоросійській колегії у Глухові. У 1786 р. мислитель знов з'являється у Петербурзі де у 1788 р. видає «Розмову двох індійців Калана та Ібрагіма про людське пізнання».

У зв'язку з хворобою Я. Козельський у 1793 р. остаточно залишає столицю імперії і виїздить у свій маєток у с. Крутий берег Лубенського повіту, де й помирає після 1795 р.

Робота «Філософічні пропозиції» була написана Я. Козельським у досить стислий термін (близько року) і її поява прив'язувалась до початку роботи «Комісії для складання нових законів». Можна припустити думку про те, що вона призначалась, у першу чергу, для депутатів від українських областей, серед яких був і його брат — майор Яків Павлович Козельський.

Усього ж було троє братів Козельських, що носили одне й теж ім'я — Яків. Цей факт інколи заводив дослідників науково-теоретичної спадщини вченого-просвітника в оману та породжував плутанину. Випадок, коли брати носили однакове ім'я, доволі рідкісний, але не поодинокий у тогочасній Україні. При написанні «Філософічних пропозицій» Я. Козельський спирався на досягнення передової політичної і філософської думки тогочасної Європи, у першу чергу, на дослідження французьких філософів XVIII ст. і на теорію природного права і суспільного договору.

«У своїх розшуках відповіді на питання, у чому ж полягає причина суспільного зла, Козельський звертається до передової соціологічної думки своєї епохи. У 1768 р. він вперше в історії суспільної думки Росії використовує для критики феодально-кріпосницьких порядків і ідеології прогресивну для того часу теорію природного права і суспільного договору в інтерпретації таких радикальних французьких просвітителів, як В. А. Гельвецій та Ж. Ж. Руссо... Спираючись на цю теорію, Козельський робить одну з перших в історії суспільної думки Росії спробу виявити причини поганого стану суспільства і накреслити шляхи виходу з нього».

Я. Козельський широко використовує у своїй праці ідей французьких мислителів, деякі з них підтримуючи, а деякі — заперечуючи. Це звернення вченого до авторитету енциклопедистів було цілком виправданим в умовах тогочасної дійсності. Адже їх праці були широко відомі в освічених колах Росії і, особливо, підросійської України. Л. А. Коваленко вважає, «...що у колах тогочасної прогресивної інтелігенції на Україні спостерігається посилений інтерес до французького просвітництва, його лівої течії, зокрема до Руссо. Досить показовим є те, що з творами Руссо були добре обізнані на Лівобережній Україні, тобто на території, що найтісніше була пов'язана з громадсько-політичним і літературним життям Росії».

Вихідним пунктом розмірковувань Я. Козельського про оптимальні форми організації державної влади і всього суспільного життя є традиційна для Просвітництва ідея про «природний стан людини». Підтримуючи шанованого ним Ж. Ж. Руссо у питанні про існування у минулому такого стану, мислитель не згоджується з великим французом у питанні можливості повернення людства до нього: «натуральне його благополуччя безповоротне».

Більше того, він вважає, що перехід від природного стану до громадянського є актом величезної історичної ваги і прогресивний за своєю глибинною суттю. «Людина при переміні натурального стану на громадянський отримала у поступці своїй справедливість замість спонуки, у справах своїх — мораль, замість потворної сліпоти, і у всьому своєму бутті — обов'язок замість натурального спонукання, і слідує розуму не слухаючи своєї схильності, і хоча вона через цю переміну позбавляється багатьох натуральних вигод, однак на місце того отримує інші великі властивості, здібності її значно зростають, знання розширюються, думки стають благороднішими і вся душа її підноситься до такого рівня, що коли б зловживання нового цього стану не зводило б її часто нижче натурального, то мусила б вона безумовно благословити той час, який її вивів з того стану і зробив з нерозумної і обмеженої тварини розумною і людиною».

Прогресивність переходу людства до громадянського стану Я. Козельський вбачає у набутті людиною цілого ряду нових якостей, що були неможливими раніше. Хоча мислитель і не апологетизує громадянський стан. Він підкреслює, що за набуття

нових переваг людині довелося поступитись частиною свобод, що були у минулому. Російський вчений Ю. А. Коган зазначає, що «будучи прихильником теорії договору в інтерпретації Руссо, Козельський повністю покладав на самих людей відповідальність за стан, в який прийшло людство, коли «зібравшись за фаміліями» воно стало «видумувати різні вигоди», «звикло власності майна» і, вкусивши гіркоти нерівності, змушене було врешті-решт назавжди розлучитися зі своєю первісною красою». Однак сам Я. Козельський вважає, що втрата первісної, нічим необмеженої свободи не є такою вже трагедією для людства — «Людина через договір з суспільством втрачає натуральну свободу і необмежене право до всього того, що її спокушає і чого вона досягти може, а отримує громадянську свободу і власність майна. Натуральна свобода кожної людини не має інших меж, як тільки її сили, а громадянська свобода обмежена громадською волею».

Обмежена громадянська свобода, вважає просвітник, є бажанішою для людства тому, що необмеженість свободи натуральної є у значній мірі позірною. Вона залежить як від здатностей і можливостей самого індивіда, так і від зовнішніх обставин. У суспільстві ж свободи гарантуються законом і суспільним договором. Для окремої людини такі гарантії, на думку Я. Козельського, є бажанішими ніж загроза необмеженого нав'язування їй волі інших — сильніших фізично, чи хитріших розумом.

Для пересічної людини краще поступитися частиною нічим не гарантованих свобод і бажань для того, щоб отримати гарантоване задоволення більшості інших. Усвідомлення цього є запорукою благополуччя всього суспільства і кожного його члена: «Благополуччя цілого народу полягає у тому, коли кожен з його членів втрачає малу частину своїх задовольень, щоб отримати замість того незрівнянно більшу. Тому що всі люди у суспільстві бажають власності, честі, слави, покою, веселощів та іншого; коли вони всі багатимуть того безмежно, то важко кому-небудь з них бути благополучним; а якщо кожен з них поступиться одним якимось із своїх, чи малою частиною з усіх своїх бажань суспільству, то через те вони без винятку майже у всіх своїх бажаннях будуть задоволені і тому благополучні». Перевага громадянського стану полягає ще також і у тому, що він

приносить, крім гарантованого задоволення частини натуральних свобод, і ще й те, що до цього не існувало і існувати не могло: «У громадянському стані отримує людина ще й моральну свободу, яка робить її паном над нею самою, тому що спонукання бажання є рабство, а покора встановленим законам є свобода». Моральна свобода, на думку Я. Козельського, саме і є справжньою, істинною свободою, оскільки саме мораль є тією областю людського буття де у людині проявляється людське.

Втрати від переходу до громадянського стану є більше формальними ніж реальними, оскільки у природному стані люди не можуть бути дійсно рівними, а, отже, й вільними. Сильніший і розумніший у натуральному суспільстві нав'язує свою волю іншим без будь-яких обмежень, чи то моральних, чи то правових.

«Людина через громадянський стан замість втрати натуральної рівності отримує рівність моральну і законну і, будучи натурально нерівною силою чи розумом, іншому робиться рівною за договором і правом». Ця думка Я. Козельського перегукується з ідеєю висловленою визначним французьким філософом [П.-А. Гольбахом](#) у роботі «Система природи» про те, що природної рівності ніколи не існувало — люди від природи є різними за своїми тілесними та розумовими даними, а, отже, дійсна рівність настає лише в суспільстві, що перейшло до стану громадянського. Дійсна рівність людей може бути, на думку Гольбаха, лише правовою або моральною, всі інші — майнова, фізіологічна, розумова тощо — є лише спробами приховати існуючу нерівність. Правда, робота П.-А. Гольбаха була опублікована у 1770 р., тобто через декілька років після появи «Філософічних пропозицій» Я. Козельського.

Вважаючи перехід людства до громадянського стану на основі укладання суспільного договору явищем історично прогресивним Я. Козельський надає особливого значення змісту цього договору. Він вважає, що суспільні відносини можуть бути справедливими лише за тієї умови, якщо базуватимуться на справедливих законах. Суспільні пороки є закономірними наслідками поганого законодавства і порушення духу суспільного договору.

Надаючи великого значення законам в організації суспільного життя, він поділяє їх на божественні, натуральні, всесвітні та громадянські. Все що стосується людської душі

регулюється божественними законами, квінтесенцією яких виступають незмінні моральні вимоги, сформульовані у десяти заповідях. «Божественний, як творця закон, передбачає благополуччя взагалі для всіх його тварей і непідвладний ніякій переміні; він містить у собі... десять заповідей, що своїм змістом є такі великі, що немає такої чесноти, що не була б схожою до них і немає такого пороку, який вони б не забороняли».

«Закон натуральний є натуральне спонукання у людині до того, що вона робити хоче або не хоче; наприклад, закони натуральні є такі: пити, гуляти, забавляться, шукати приємного, відмовляться від противного. Берегти своє життя, захищатись силою від шкоди, що завдається, а якщо немає сили, то тікати та інші». Він стосується задоволення тілесних потреб людини і її прав, отриманих самим фактом народження і належності до роду людського.

З переходом до громадянського стану і організувавшись у держави людство отримує ще два різновиди законів — всесвітній і громадянський: «Закон всесвітній називаю я той, який служить до безперешкодного для усіх всесвіту народів поведженню між собою, як, наприклад, посилати послів, дотримуватись нерушимо трактатів та інше ... Закон громадянський називаю я той, що промишляє благополуччя тільки одним своїм громадянам, не турбуючись про інших, і схильний у міркуванні часу або місця зміні...». Ці закони встановлюються людьми і можуть бути змінними. І якщо всесвітній закон регулює відносини між державами, то громадянський — у середині них, між окремими людьми — він, по суті, і складає основний зміст суспільного договору. Громадянські закони повинні забезпечувати і захищати реалізацію природних прав людини.

Базуючись на незмінних законах божественних і натуральних, суспільний договір сприяє розвитку у суспільстві добродієчості і свободи, а якщо суперечитиме їм, то — злу і несвободі. При цьому дія законів проявляється не одразу, а внаслідок їх тривалого застосування: «Добродійною чи злою людина робиться не раптом, а через часті вправи у чеснотах чи пороці».

Розвиваючи ідею Т. Гобса про те, що суспільний договір забезпечив припинення «війни всіх проти всіх», характерної для природного стану суспільства, Я. Козельський, у той же час, не

сприймає висновок англійського філософа про неможливість перегляду цієї основоположної угоди, оскільки, як відзначав відомий український дослідник В. С. Дмитриченко, «На думку гуманіста Козельського, суспільний договір не може бути спрямованим проти суспільства і його членів».

Вважаючи, що основу суспільного договору складають громадянські закони придумані людьми для регулювання відносин між собою і є змінними, Я. Козельський зазначає, що «Коли договір укладається за спільної згоди, то й скасовуватись повинен за спільною згодою ж; а якщо трапиться з якої сторони шкода у договорі, то у такому випадку сторона, що відчуває в договорі для себе шкоду і одна порушити договір може, тому що нікого до шкідливого зобов'язувати не можна». Ідеї про можливість перегляду суспільного договору (а у деяких випадках навіть необхідність) стала основою для досить радикальних висновків Я. Козельського щодо організації суспільного життя. Як відзначає В. С. Горський «оскільки правителі, що видають закони, бувають різні, остільки закони можуть бути несправедливими. Несправедливим, зокрема є закон, згідно з яким одна людина може перебувати у рабстві у іншої. Я. Козельський першим у суспільній думці Російської імперії піддав критиці спроби виправдати кріпацтво посиленням на «природний» характер станового розподілу суспільства».

Цей розподіл у суспільстві є наслідком прийняття несправедливих законів. До цього правителів спонукають деякі негативні риси їх натури і, у першу чергу, самолюбство, прагнення мати більше за інших майна, влади, почестей. Це призводить до надмірного егоїзму і бажання задовольняти свої потреби за будь-яких умов, часто — за рахунок нічим, крім власного бажання, не виправданого обмеження прав і інтересів інших. «На горі роду людського і крайньої про нього скорботи, самолюбство, крайнє самолюбство, тиран розуму людського і начальник всіх його пороків та нещастя, повеліває йому залишати інші чесні дороги, а заставляє його мати схильність до зброї, бачити мнине своє благополуччя у нещасті і розоренні своїх ближніх і на розвалинах їх створювати свою пишність до тих пір, поки і до самих цих нахаб черга терпіти такі ж нещастя від інших».

Спроби поставити свій інтерес понад загальний, зробити

його важливішим за інтерес і бажання інших членів суспільства Я. Козельський вважає порушенням основного принципу суспільного договору — кожен поступається малим на користь загалу і забезпечує собі тим самим соціальні гарантії. Він підкреслює, що «Ніякий народ не можна зробити добродієм інакше як через поєднання особливої користі кожної людини зі спільною користю всіх... Непогано було б суспільство влаштувати так, щоб ні один його член йому, ні воно жодному своєму членові не були б тягарем». Для того, щоб досягти компромісу між особистим і загальним вчений пропонує спиратись індивідам у своїх діях на етику розумного егоїзму — адже суспільна гармонія може існувати лише як суспільний компроміс. Для суспільного блага дуже важливим є те, щоб кожен його член усвідомив, що він є членом певного соціуму і саме у цьому статусі може отримати найповніше задоволення своїх прав і бажань. Для того щоб бути достойним членом суспільства кожна людина, вважає Я. Козельський повинна запам'ятати просту істину: «Обов'язки людини щодо інших людей полягають у тому, у чому і обов'язки її до неї самої,... Що людина винна самій собі, те вона винна і іншим людям». Забезпечення соціального миру, узгодження інтересів всіх членів суспільства при максимально можливому забезпеченні потреб і прав кожного є на думку Я. Козельського основним завданням державної влади. Він підкреслює, що «Влада у суспільстві є не що інше, як право повелівати над ним, засноване на праведному договорі, а сила у ньому є могутність приводити все те у дію, що сприяє його благополуччю, чи неблагополуччю». В іншому ж випадку правителі не мають права на владу у суспільстві і суспільний договір може і повинен бути переглянутим. Правильна організація суспільного життя повинна базуватись на веденні «політики», яка, як вважає вчений, «... є наука реалізовувати праведні наміри самими дієвими і притому праведними засобами у дію».

Поряд з правильним суспільним договором і політикою основою стабільності суспільства є і певна соціальна його структура. Я. Козельський виділяє у ній чотири основних категорії громадян залежно від їх майнового стану: «У кого є більше власності, ніж скільки потрібно на нинішні і майбутні потреби, також на вигоду, забаву і прикраси, той називається

багатим; у кого є стільки власності, скільки потрібно для нинішніх і майбутніх потреб, також для вигоди, забави і прикрас, той є достатня людина; у кого є стільки власності, скільки потрібно на їжу і одяг, той називається недостатня людина; а той, у кого немає і стільки власності, скільки необхідно на їжу і одяг, той називається вбога людина».

Для того, щоб суспільство було стабільним необхідно, щоб «достатні» і «недостатні» (говорячи сучасною мовою — середній клас) складали більшість. Вони є найбільш зацікавленими у дотриманні справедливого суспільного договору та у забезпеченні прав і інтересів кожного за допомогою держави. Ці соціальні групи також найбільш зацікавлені у встановленні та збереженні відповідних форм організації державної влади.

Я. Козельський зазначає, що сучасні йому вчені виділяють чотири основних форми державного правління:

1. **Демократичну**, в якій весь народ, будучи в повному зібранні, встановлює нові та знищує некорисні закони, вирішує карні та інші важливі справи.

2. **Аристократичну**, в якій сенат управляє всіма вищеписаними справами.

3. **Монархічну**, в якій один государ управляє народом на основі законів.

4. **Деспотичну**, в якій один же государ керує всіма справами по своїй волі».

Вчений підтримує думку французького філософа Ш. Монтеск'є про те, що республіканська форма державного правління, до якої він відносить демократичну та аристократичну, є найбільш оптимальним для невеликих країн, а для країн з великою кількістю населення та територією найзручнішою є монархія. Цей «реверанс» у бік монархії можна вважати вимушеним зі сторони Я. Козельського, який готував свою роботу саме для роботи «Комісії для складання нових законів» і бажав бачити її опублікованою. Вчений прекрасно розумів, що всі «реформаторські» порухи Катерини II не можуть навіть допускати думки про можливість заміни її одноособової влади на будь яку форму республіканського правління. Максимум, на що він сподівався, і це видно з його праці, це на певне обмеження монархії деякими представницькими інституціями.

Не виступаючи відкрито проти абсолютної монархії, вчений

використовує авторитет європейської науки: «пан Монтеск'є пише, що в самовладних правліннях важко або й неможливо бути добродійним людям; мені думається, що про цю справу краще тільки розмірковувати в своїй думці, а не говорити для знання всім, а публічно краще радити, що в якому б то не було правлінні можна бути народу добродійним, якщо тільки він прагнутиме до того і відмовлятиметься від повадок до пороків з тим сподіванням, що через таке великодушне терпіння з часом виведуться з суспільства повадки до пороків».

Піддаючи глибокому аналізу причини соціальних пороків сучасного йому суспільства Яків Козельський не обмежується простою констатацією факту, чи, навіть, гострою критикою існуючих реалій. Він робить спробу дати і певну позитивну програму, здійснення якої могло б, на думку вченого, допомогти людству знайти шлях до достойнішого життя. Розробку ідеалу суспільної організації вчений розробляв виходячи з двох основних позицій — внутрішнього добробуту суспільства та зовнішньої безпеки: «Засобом утримання областей в процвітаючому стані є внутрішній їх добробут та зовнішня безпека, і на цих двох підпорах стверджується їх благополуччя».

Внутрішній добробут суспільства, на думку Я. Козельського, є можливим лише за умови забезпечення кожному з його членів умов для максимально можливого задоволення прав і потреб, які не суперечать правам і потребам іншого. Всі громадяни повинні користуватись політичною і громадянською свободами та рівністю перед законом. Досягти цього можна на основі укладення справедливого суспільного договору та суворого його дотримання всіма і кожним. Регулятивним засобом такої поведінки людей повинна стати етика розумного егоїзму, виховання добродетей та освіченість.

Те, що на перше місце у забезпеченні ідеального стану суспільних відносин Я. Козельський поставив «внутрішній добробут» є не випадковим. Адже він головну причину виникнення держави і сенс її існування визначав саме в служінні громадянам, а не навпаки. Служіння громадян державі визначалось саме тим, наскільки вона захищала їх інтереси і права. Якщо людина почувалась у державі захищеною соціально і матеріально, то й патріотизм її в цьому випадку мав реальне підґрунтя. «Зовнішня безпека суспільства головну силу отримує

від внутрішнього його благополуччя». Зовнішня безпека держави не лише забезпечувалась внутрішнім добробутом, а й покликанням своїм мала сприяти йому.

Питанням зовнішньої безпеки держави, міжнародним відносинам, Я. Козельський приділяв досить значну увагу. Він, зокрема, відзначав, що на відміну від відносин у середині країн, які базуються на суспільному договорі відносини між ними залишились у тогочасному світі реальним проявом природного стану і природних прав. Саме у відносинах між державами чітко видно, що «природне право» — це право сильного, що свобода і незалежність країн визначається їх військовою силою і волею інших. Більше того, з метою приховати панування у міжнародних відносинах звірячих порядків, узаконити право сили, владоможці намагаються унормувати їх і видати за різновид права: «Ненаситні самолюбці, не знаючи, чи не бажаючи знати, у чому полягає істинне право, видумали ще якесь воєнне право, яке ніколи не було, не є і не буде правом; а якщо його, у докір і паплюження істинного права, що перебуває під опікою самого всемогутнього божества, назвати правом, то визначення йому думаю я наступне: нелюдське бажання, поєднане з могутністю і силою, щоб завдавати своєму ближньому усіяку шкоду, навіть і саму смерть без страху покарання, називаю я воєнне право». Зазначаючи, що у міжнародних відносинах панує «первісний» стан людських відносин, тобто «війна всіх проти всіх», Я. Козельський робить спробу класифікувати війни за критерієм їх рушійних мотивів. Він вважає, що війни за територію, багатство чи релігійні переконання (так звані «чародійні», покликані нав'язати іншим свою віру) є несправедливими і такими, що не мають право на існування в цивілізованому світі, яким повинен стати людський світ. У той же час війни оборонні, чи навіть і наступальні проти агресорів та народні повстання проти гнобителів є справедливими.

Більше того, пригноблені, обмануті чи насильно примучені до тих чи інших дій мають пріоритетне право на задоволення своїх справедливих вимог. І лише ці категорії людей, соціальні групи чи народи мають право застосовувати збройну силу і починати війну. Він говорить: «мені думається, що ніхто у світі не має права на війну, окрім таких людей, які так скривджені, що їх кривда варта по справедливості війни, і коли при цьому вони до

надання собі задоволення не мають іншого засобу крім війни». У майбутньому, коли люди досягнуть справедливого стану у середині держав вони зможуть організувати і реалізацію справедливої зовнішньої політики, виключивши назавжди війну із засобів міжнародних відносин.

Концепція ідеальної організації держави Я. Козельського є своєрідною вершиною української політичної думки гетьманської доби. Написана вченим для використання у роботі членами скликаної Катериною II «Комісії», на яку українське дворянство поклало великі надії щодо відродження «старовинних прав і вольностей», вона стала спробою теоретичної реалізації традиційних для козацтва уявлень про справедливий державно-суспільний устрій у поєднанні з досягненнями тогочасної політичної думки Західної Європи.

Оцінюючи європейський контекст політичної концепції українського вченого, В. С. Дмитриченко писав: «Відносно ж Козельського, зазначимо, що творче використання ним теорії природного права та суспільного договору допомогло йому розкрити кричущі «зловживання суспільним станом», соціальні пороки сучасних йому суспільних порядків, піддати їх серйозній критиці, піднятися (хоч і не в прямому, яскравому виступі) до засудження та заперечення феодально-кріпосницького ладу Росії й розробити новий ідеал суспільства».

Суспільство розглядав як продукт природного права й суспільного договору, у наслідок якого виникає держава. Людина, за Я. П. Козельським, спочатку є природною істотою з її потребами в їжі, відпочинку, самозахисті тощо. Однак при переході від «природного» до культурного стану, людина втрачає частину природної свободи і приймає «суспільну волю» та закони громадянського суспільства — при цьому природний потяг до безпеки і недоторканості приватного життя нові (соціальні) норми повинні враховувати, а держава мусить надавати людині механізми їх задоволення. Проблемою, за Я. Козельським, є те, що законодавці не завжди справедливо і часто досить довільно встановлюють норми, які порушують позиції природного права, а отже, розхитують підмурівок справжніх людських відносин, зводять нанівець моральну єдність суспільства. Тому для відновлення справедливості потрібна нова моральна філософія, яка покаже людям шлях до щастя.

Шляхи вдосконалення суспільства Я. Козельський вбачав у поліпшенні законів, накопиченні знань та у принципі «здорового егоїзму», завдяки якому кожна людина чимось поступиться для суспільної користі. Якщо ж несправедливість існуватиме, то людина може скористатися правом «захищатися силою от наносимого вреда».

КОНІСЬКИЙ ГРИГОРІЙ (1717 - 1795 рр.)

Український філософ, письменник, проповідник, церковний і культурний діяч. Походив з шляхетської родини Кониських. Освіту здобув у Київській Академії (1728–1743 рр). У 1745 р. — став професором цієї академії. Викладав піїтику, риторику, філософію.

У 1751 р. (за іншими даними у 1752 р.) став ректором Київської Академії. У 1755 р. — переїхав до Могильова, де був єпископом могилівським. 27 червня 1765 р. у меморіалі до короля Станіслава Августа Понятовського скаржився на місійну діяльність місіонера-домініканця, префекта у Рожаному Стоці Вавжинця (у миру Юзефа) Овлочимського (Овлучинського) гербу Сухекомнати та єзуїта Заремби.

З 1783 р. — архієпископ білоруський. Заснував у 1757 р. та опікувався Могилівською семінарією.

Автор віршів, надрукованих у підручнику поезики, драми «Воскресіння мертвих» (поставлена у 1747 р. у Київській Академії, опублікована у «Летописях русской литературы», 1860 р.). До драми додано 5 інтермедій соціально-побутового змісту, в яких звучить жива народна мова, український гумор. Йому

належать численні проповіді, курс [піітики](#), два рукописні курси [філософії](#).

Автор ряду історичних праць: «Prawa i wolności obywateluw korony Polskiej i w ks. Litewskiego...» (1767 р.), «Историческое известие о Белорусской епархии» (1776 р.), «Записка о том, что у России до конца XVI в. не было унии с Римской церковью» (1847 р.). Відстоював інтереси православної церкви, виступав проти унії і за навернення уніатів на православ'я.

Дослідники відзначають, що вірші Кониського написані у стилі [бароко](#), а у проповідях він схилявся до простішого класичного стилю. Твори Кониського були видані у Петербурзі (1835 р.) у двох томах, а проповіді опубліковані окремим виданням 1892 р. Деякі історики приписували Ю.Кониському авторство [«Історії Русів»](#). 26 серпня 1993 р. рішенням Синоду Білоруської Православної Церкви Георгія Кониського було причислено до лику місцево шанованих святих.

КОНОНОВИЧ-ГОРБАЦЬКИЙ ОСИП КОНОНОВИЧ
(ЧЕРНЕЧЕ ІМ'Я ЙОСИФ)
(м. н. невід.— [1653](#) р.)

Вчений, філософ, [єпископ](#) Мстиславський, Оршанський і Могильовський. Ректор [Києво-Могилянської академії](#). Походив з міщанської сім'ї.

Народився, ймовірно, на Галичині у міщанській сім'ї. Вчився за кордоном. У джерелах відомості про Кононовича-Горбацького з'являються [1635](#) р., коли його було запрошено зі [Львова](#) на викладацьку роботу до Києво-Могилянської академії.

У [1635](#) - [1636](#) навчальних роках — професор [риторики](#), у [1639—1642](#) рр. — професор філософії, у [1642—1646](#) рр. — ректор Києво-Могилянської академії, у [1646—1650](#) рр. — ігумен [Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря](#).

Мав двір на Подолі, недалеко від КМА, поряд із двором А. Киселя. [2 травня 1650](#) р. затверджено королівським привілеєм на єпископа Мстиславського, Оршанського і Могильовського.

Требник

Кононович-Горбацький був високоосвіченою людиною, чудово знав мови, античних авторів, орієнтувався у сучасних йому напрямках філософської й богословської думки. Сподвижник [П. Могили](#), своєю освіченістю заслужив його особливу увагу.

Як і І. Трофимович-Козловський, С. Почаський, І. Оксенович-Старушич, працював разом з П. Могилою над [«Требником»](#) (К., 1646). Брав участь у створенні «Православного сповідання віри». Працю було розглянуто на Київському духовному соборі (вересень 1640 р.), а згодом на православному помісному соборі в [Яссах](#) ([15 вересня—30 жовтня 1642](#) р.) і затверджено [11 березня 1643](#) р. чотирма патріархами Сходу — Константинопольським, Александрійським,

Антіохійським та Єрусалимським, які визнали її відповідною догмам християнської церкви.

Представляли «Сповідання» на Ясському соборі І. Трофимович-Козловський, І. Оксенович-Старушич та Кононович-Горбацький. Там усі вони, за свідченням патріарха Нектарія, показали себе «мужами істино гідними подиву й всякою мудрістю й знаннями прикрашеними» й були визнані докторами богослов'я.

Помер Кононович-Горбацький у сані єпископа Мстиславського, Оршанського і Могильовського (Білоруського). Похований у Могильовському Спасо-Преображенському соборі.

Вивчення теоретичної спадщини Осипа Кононовича розпочалося у середині ХХ ст. Неабиякий інтерес має наукова творчість вченого для з'ясування типу й рівня філософської думки початкового періоду Києво-Могилянської академії, яка тоді вперше в історії духовного життя [України](#) поставила питання про філософську [рефлексію](#) на теоретичному рівні. Відповіддю була викладацька діяльність Кононовича-Горбацького. Його праця «Ученіє о школах» сповнена турботою про розвиток і розповсюдження освіти в Україні. Саме у піднесенні освітнього рівня українського народу, його ученості вбачав силу, що зможе протистояти поширенню католицизму. Кононович-Горбацький — автор найстарішого в Україні курсу риторики «Orator Mohileanus Marci Tullii Cicero-nis apparatusissimis partitionibus excultus» («Оратор могилянський, прикрашений найдосконалішими ораторськими розділами Марка Тулія Ціцерона»), читаного ним у [1635](#) -[1636](#) навчальних роках. У риториці Кононович-Горбацький наголошує, що оратору, який прагне досягти найвищої досконалості, необхідно мати високу різнобічну освіту, найбільше — історичну й філософську.

Розглядаючи питання [гносеології](#), Кононович-Горбацький обирав для своїх творів форму полеміки з визначними представниками так званої другої схоластики, течії, започаткованої в [Іспанії](#) Фонсекою, Каетаном, Суаресом. У процесі полеміки розкриваються погляди Осипа Кононовича на природу суцього, категорії, роль інтелекту у пізнанні, утверджується думка про силу людського розуму, завдяки якому людина, піднімаючись, «наче по щаблях», пізнає дійсність. Ці погляди характерні для філософів епохи [Просвітництва](#). З іменем

Кононовича-Горбацького пов'язується й утвердження в Україні раціоналістичної філософії, перехід від властивого східним слов'янам «життя в істині» (тобто по вірі), від постановки питання «як мудро жити?» до теоретичного осмислення світоглядних проблем.

«Логіка» Кононовича-Горбацького при цьому формувала культуру мислення, виходячи на новий рівень розробки філософського питань. За схоластичною формою творів першого визначного академічного філософа проступають ідеї, нав'язані новим часом: «Логіка — це якнайкраща матір наших талановитих початківців, з найплодючіших та найнеосіяжніших ланів якої всмоктуємо і примножуємо раціональне знання». Зусиллями Осипа Кононовича духовну традицію «софійного» світовідчуття було переведено на рефлексивно-теоретичний рівень.

[Трактат](#) «Оратор моголянський» відзначається вишуканим стилем та мовною вправністю. Цей курс визначив зміст і стиль творчості багатьох українських поетів доби бароко на рівні методу, породив критерії і вимоги до тогочасної поезії — пишність, урочистість. Якщо у «Логіці» він прагнув добитися точності в опануванні мови, то його риторика навчає правил використання мови, цим самим розвиваючи її. Філософська думка Кононовича-Горбацького знайшла продовження і розвиток у творчості його учнів і послідовників: [І. Гізеля](#), [Й. Кроковського](#), [С. Яворського](#), [Т. Прокоповича](#), Г. Кониського.

КОРОЛЬКО ВАЛЕНТИН ГРИГОРОВИЧ

Український вчений, доктор філософських наук, професор; завідувач кафедри теорії і методики [зв'язків із громадськістю \(Public Relations\) Національного університету «Києво-Могилянська Академія»](#) з 2001 р; віце-президент PR-ліги, президент компанії [MAINSRTEAM Communication & Consulting](#) з 2004 р. Керівник магістерської програми Національного університету «Києво-Могилянська академія» «Менеджмент зв'язків з громадськістю» з 2010 р.

Протягом 2000–2001 рр. був ректором Вищої школи паблік рілейшнз Товариства «Знання» України за сумісництвом, а 1998–2000 рр. — Київської школи паблік рілейшнз.

У 1994–1999 рр. — консультантом та керівником програм Міжнародного Республіканського Інституту (США) в Україні, протягом 1991–2001 рр. — провідний науковий співробітник Інститут соціології [НАН України](#), а у 1990–1991 рр. — завідувач сектору Інституту політичних досліджень.

Закінчив історико-філософський факультет Київського державного університету ім. Т. Шевченка у 1965 р. У 1971 р. отримав ступінь [кандидата філософських наук \(Київ\)](#). Вивчав соціально-політичні проблеми науково-технічної революції і способу життя людей. У 1976–1977 рр. пройшов стажування у [Гарвардському](#), [Колумбійському](#), [Мічиганському \(США\)](#) і [Сасекського \(Англія\)](#) університетах.

У 1984 р. отримав ступінь доктора філософських наук ([Москва, Росія](#)). У 1994 р. — сертифікат про виконання навчальної програми з питань виборчих кампаній, державного управління та звітності перед громадськістю ([США, Вашингтон](#)).

У 2004 р. — атестат [професора](#). Стипендіат [ЮНЕСКО](#): Гарвардський, Колумбійський, Мічиганський університети (США); Сасекський університет (Англія) (1976–1977 рр.); Академік Української академії політичних наук; Член Наукової ради Інституту соціології НАН України; Член Наукової ради НаУКМА. У 2005 р. нагороджений знаком [«Відмінник освіти України»](#).

Сфера наукових інтересів: Історія, теорія і методологія соціології; політологія; теорія, методологія і практика зв'язків із громадськістю (PR)

Публікації: Связи с общественностью. Научные основы, методика, практика. Учебник для студентов высших учебных

заведений/ 4-е изд.: Пер. с укр., перераб. и доп.- К.: Изд. дом «Киево-Могилянская академія», 2013. - 868 с. (Соавтор: - Некрасова О.В.)

Соціологія: Навчальний посібник. 4-те видання, перероблене і доповнене. К.: «Знання», 2008. — 566 с.

Основні принципи побудови інформаційних кампаній в контексті тематики «ВІЛ та діти». Посібник для організаторів. / За редакцією доктора філософських наук Королька В. Г. К., 2006. — 68 с.

Паблік рілейшнз як соціальний інститут. Лекція 4. Навчальний посібник: Структурні виміри сучасного суспільства. За ред. С.Макеєва. К., 2006. С.100-123.

Соціологія: Навчальний посібник / Вид. 3-те, виправлене і доповнене. — К.: Знання, 2005. — 455 с.

Основы паблік рілейшнз. Учебник для студентов вузов. — М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2003. — 528с.

КОСТЕНКО ЛІНА ВАСІЛІВНА (народилася [19 березня 1930 р.](#))

Українська письменниця-[шістдесятниця](#). Лауреат [Шевченківської премії \(1987 р.\)](#), [Премії Антоновичів \(1989 р.\)](#), премії Петрарки ([1994 р.](#)).

У радянські часи брала активну участь у [дисидентському русі](#), за що була надовго виключена з [літературного процесу](#). Авторка [поетичних збірок](#) «Над берегами

вічної ріки» (1977 р.), «Неповторність» (1980 р.), «Сад нетанучих скульптур» (1987 р.), роману у віршах [«Маруся Чурай»](#) (1979 р., [Шевченківська премія 1987](#) р.), поеми «Берестечко» (1999 р., 2010 р.). У 2010 р. опублікувала перший прозовий роман [«Записки українського самашедшого»](#), що став одним з лідерів продажу серед українських книжок у 2011 р.

Почесний професор [Києво-Могилянської академії](#), почесний доктор [Львівського](#) та [Чернівецького університетів](#). Відмовилась від звання [Героя України](#). Мати [Оксани Пахльовської](#).

Народилась у родині вчителів. У 1936 р. родина перебралась із [Ржищева](#) до [Києва](#). З 1937 - 1941 рр. навчалася у школі № 100, що знаходилася на [Трухановому острові](#), адже саме там жила родина. Школу було спалено 1943 р. разом із усім селищем. Цьому присвячено вірш «Я виросла у Київській Венеції».

Ліна Костенко, [1948](#) рік

Після закінчення середньої школи навчалася в [Київському педагогічному інституті](#), а згодом — у [Московському літературному інституті імені О. М. Горького](#), який закінчила у 1956 р.

Була однією з перших і найпримітніших у плеяді молодих українських поетів, що виступили на межі 1950—1960-х рр.

Період так званих «шістдесятників» створив новітні стилі в українській літературі, змусив творити щось нове, атипове, щось авангардне, але, як і завше, безжальне та максимально критичне щодо влади та тодішнього режиму.

Збірки її віршів «Проміння землі» (1957 р.) та «Вітрила» (1958 р.) викликали інтерес читача й критики, а збірка «Мандрівки серця» (1961 р.) не лише закріпила успіх, а й засвідчила справжню творчу зрілість поетеси, поставила її ім'я поміж визначних майстрів української поезії.

На початку 1960-х рр. брала участь у літературних вечорах київського Клубу творчої молоді. Починаючи з 1961 р., її піддавали критиці за «аполітичність», був знятий з плану знімання фільм за сценарієм Л. Костенко «Дорогою вітрів».

8 квітня 1963 р. на ідеологічній нараді секретар ЦК КПУ з ідеології А. Скаба заявив: «Формалістичні викрутаси зі словом неминуче призводять до викривлення і затемнення ідейно-художнього змісту твору. А що справа саме така, свідчать деякі твори молодих поетів М. Вінграновського, І. Драча, Л. Костенко». Це був сигнал до погрому покоління шістдесятників.

У 1963 р. — зняли з друку книжку віршів Л. Костенко «Зоряний інтеграл», книжку «Княжа гора» зняли з верстки.

У ці роки вірші Л. Костенко публікували журнали у Чехословаччині, газети у Польщі, і лише зрідка — в Україні. Її вірші ходили в «самвидаві».

У 1965 р. — Л. Костенко підписала лист-протест проти арештів української інтелігенції. Була присутня на суді над М. Осадчим і М. Зваричевською у Львові. Під час суду над братами Горинями кинула їм квіти. Разом з І. Драчем звернулася до редакції журналу «Жовтень» (тепер «Дзвін») і до львівських письменників з пропозицією виступити на захист заарештованих. Письменники не зважилися на протест, але подали в суд клопотання з проханням передати на поруки Б. Гориня як наймолодшого з заарештованих. Усе це не вплинуло на перебіг судів, але мало величезне моральне значення.

Травень 1966 р. — у Спілці письменників України, де таврували «націоналістичних відщепенців», частина молоді влаштувала овацію Л. Костенко, яка відстоювала свої позиції і захищала І. Світличного, О. Заливаху, М. Косіва і Б. Гориня.

У [1968](#) р. — написала листи на захист [В. Чорновола](#) у відповідь на наклеп на нього у газеті [«Літературна Україна»](#). Після цього ім'я Л. Костенко у радянській пресі довгі роки не згадувалося. Вона працювала «в [шухляду](#)».

У [1973](#) р. — потрапила до [«чорних списків»](#), складених [секретарем ЦК КПУ](#) з ідеології [В. Маланчуком](#). Лише у [1977](#) р., після відходу В. Маланчука, вийшла збірка віршів [«Над берегами вічної ріки»](#), а у [1979](#) р., за спеціальною постановою Президії [СПУ](#), — історичний роман у віршах [«Маруся Чурай»](#), що пролежав без руху 6 років. За нього поетеса у [1987](#) р. була удостоєна [Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка](#).

Перу Л. Костенко також належать збірки поезій [«Неповторність»](#) ([1980](#) р.) і [«Сад нетанучих скульптур»](#) ([1987](#) р.), збірка віршів для дітей [«Бузиновий цар»](#) ([1987](#) р.).

Поєма [«Берестечко»](#) з [ілюстраціями Георгія Якутовича](#), видана видавництвом [«Либідь»](#) у [2010](#) р., мала загальний тираж 14 тис. [примірників](#), а збірка [«Гіацинтове сонце»](#), впорядкована [Ольгою Богомолець](#), розійшлася тиражем 5 тис. прим.; на додрукування додаткового тиражу, за словами директора видавництва Олени Бойко, упорядниці згоди не дала.

У [2010](#) р. вийшов перший [роман](#) Л. Костенко — [«Записки українського самашедшого»](#). Роман викликав великий ажіотаж і тимчасову його нестачу в книгарнях, що привело до появи піратських передруків. Станом на [червень 2011](#) р. загальний офіційний тираж роману становив 80 тисяч.

У січні [2011](#) р. Ліна вирушила у тур-презентацію свого першого роману. Презентації відбулися у Києві, Рівному та Харкові, усюди були аншлаги, проте не всі охочі змогли туди потрапити, оскільки вже не було місця у залах. Але 9 лютого письменниця перервала свій тур через особисту образу.

Каталізатором такого рішення письменниці стали прокативні інсинуації деяких львівських письменників, « журналістів та діячів театру - написано в офіційній заяві видавництва [А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА](#)

Зустрічі письменниці з читачами Кривого Рога та Острога були відкладені на невизначений термін, а львівські зустрічі — скасовані.

У лютому [2011](#) р. вийшла поетична збірка Ліни Костенко «Річка [Геракліта](#)», куди ввійшли раніше написані вірші та 50 нових поезій.

9 квітня [2012](#) р., у день народження [Шарля Бодлера](#), відбулася презентація монографії про Ліну Костенко «Є поети для епох» авторства [Івана Дзюби](#). Книга надрукована видавництвом «Либідь».

Чоловіки:

[Єжи-Ян Пахльовський \(1930–2012\)](#), польський письменник, однокурсник Л.Костенко під час навчання у [Московському літературному інституті імені О. М. Горького](#).

[Цвіркунов Василь Васильович](#), керівник Київської кіностудії імені Довженка у 1960-х рр.

Діти:

[Пахльовська Оксана Єжи-Янівна](#), культуролог

Цвіркунов Василь Васильович-молодший (народився 28 травня 1969 р), [програміст](#)

Відзнаки: Почесний професор [Національного університету «Києво-Могилянська академія»](#). Почесний доктор [Львівського національного університету](#). Почесний доктор [Чернівецького національного університету \(2002\)](#). Лауреат [Державної премії ім. Тараса Шевченка \(1987\)](#), за роман [«Маруся Чурай»](#) і збірку «Неповторність»). Лауреат Міжнародної літературно-мистецької премії ім. О.Теліги (2000). Нагороджена [Почесною відзнакою Президента України \(1992\)](#) і [Орденем князя Ярослава Мудрого V ступеня \(березень 2000\)](#). Відмовилась від звання [Героя України](#), відповівши: «Політичної [біжутерії](#) не ношу!». Відзнака [«Золотий письменник України»](#), 2012.

У листопаді 2013 р. [УГКЦ](#) нагородила Ліну Костенко, [Редлиха Шимона](#) та [Зеновію Кушпету](#) третьою щорічною відзнакою імені блаженного священномученика [Омеяна Ковча](#).

У 2015 р. мала планета Сонячної системи № 290127 отримала назву Ліна Костенко.

Переклади: Твори Костенко перекладено англійською, польською, білоруською, естонською, італійською, німецькою, словацькою та французькою мовами. Зокрема, її вірші на польську перекладали [Флоріан Неуважний](#) та [Лешек Енгелькінг](#).

Сама ж поетеса є авторкою перекладів чеської та польської поезії.

Видання: «Проміння землі» (1957); «Вітрила» (1958); «Мандрівки серця» (1961); «Зоряний інтеграл» (1963, набір «розсипано»); «Княжа гора» (1972, збірка не вийшла через заборону з боку радянської цензури); «Над берегами вічної ріки» (1977); «Маруся Чурай» (1979); «Неповнорність» (1980); «Сад нетанучих скульптур» (1987); «Бузиновий цар» (1987) — для дітей; «Вибране» (1987); «Інкустації» (1994, видання італійською мовою, відзначене премією Петрарки); «Берестечко» (Київ: [Либідь](#), 1999, перевидання 2010); «Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала», лекція в Києво-Могилянській академії (Київ: Видавничий дім НаУКМА, 1999); «Гіацинтове сонце» (Київ: [Либідь](#), 2010, вибране); [«Записки українського самашедшого»](#) (Київ: [А-ба-ба-га-ла-ма-га](#), 2010); «Річка Геракліта» (Київ: [Либідь](#), 2011, вибране, а також нові вірші); «Мадонна перехресть» (Київ: [Либідь](#), 2011, нові, а також раніше не друковані поезії різних років).

Романи: [Маруся Чурай, роман у віршах](#); [«Записки українського самашедшого»](#) (Київ, [А-ба-ба-га-ла-ма-га](#), 2010).

Поєми: [Берестечко](#); [Дума про братів Неазовських](#); [Скіфська одісея](#); [Сніг у Флоренції](#);

Поезії: [«Вже почалось, мабуть, майбутнє...»](#); [Віяло мадам Полетики](#); [«Життя іде, і все без коректур...»](#); [«На конвертики хат літо клеїть віконця, як марки...»](#); [«Моя любове! Я перед тобою...»](#); [«Мій перший вірш написаний в окопі...»](#); [«Очима ти сказав мені: люблю...»](#); [Пастораль ХХ сторіччя](#); [Пелюстки старовинного романсу](#); [Пісенька з варіаціями](#); [«Послухаю цей дощ. Підкрався і шумить...»](#); [«Розкажу тобі думку таємну...»](#); [Світлий сонет](#); [«Старенька жінко, Магдо чи Луїзо!...»](#); [«Тут обелісків ціла рота...»](#); [Українське Альфреско](#); [«Умирають майстри...»](#); [«Хай буде легко. Дотиком пера...»](#); [«Чекаю дня, коли тобі скажу...»](#).

КОШМАН СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ (народився 8 березня 1963 р.)

Колишній глава Ленінського району Московської області, колишній заступник голови уряду Московської області.

Сергій Миколайович Кошман народився 8 березня 1963 р. у Дніпропетровську. Мати - Тамара Володимирівна Кошман. Обоє батьків були членами КПРС. У 1980 р. закінчив Київське суворовське військово училище. Вступив у члени КПРС у 19 років.

У 1984 р. закінчив з відзнакою Київське вище військово-морське політичне училище.

З 1984 – 1993 рр. - проходив військову службу на кораблях Атлантичної ескадри Червонопрапорного Північного флоту. Капітан 1 рангу запасу. У 1999 р. закінчив Академію народного господарства при Уряді Російської Федерації. В якості державного службовця послідовно обіймав посади від провідного спеціаліста Міністерства з антимонопольної політики і підтримки підприємництва Російської Федерації до заступника голови уряду Московської області.

В Уряді Московської області курирував питання розвитку соціальної сфери, освіти, охорони здоров'я, культури, спорту, праці та зайнятості населення. У 2003 р. захистив кандидатську дисертацію на тему «Організаційно-педагогічні умови ефективного функціонування системи реабілітації соціальних сиріт: Регіонально-муніципальний аспект».

У 2009 р. захистив докторську дисертацію на тему «Управління розвитком регіональної системи соціалізації дітей-сиріт», доктор педагогічних наук. На дострокових виборах 10 жовтня 2010 р. був обраний главою Ленінського муніципального району Московської області, 15 жовтня 2010 р. набув посаду.

Навесні 2014 р. губернатор Андрій Воробйов заявляв, що Кошман стане депутатом, а главою Ленінського району буде екс-міністр торгівлі Підмосков'я Олена Семенова, призначена в березні на посаду першого зама Сергія Кошмана.

У серпні 2014 р. Сергій Кошман висловився категорично проти того, щоб населення позбавляли прямих виборів глави свого муніципального району.

7 вересня 2014 р. Кошман попрямував у Дніпропетровськ, а «8 вересня разом з молодшим братом, через помилку водія, потрапив у дорожньо-транспортну пригоду біля селища Димер Вишгородського району Київської області, у результаті якого отримав важкі травми». За версією українських криміналістів,

гальмівна система машини «Škoda Octavia» Кошмана була зумисне зіпсована.

Після цього, за словами Кошмана, він був відправлений на лікування до Швейцарії, а 9 вересня написав заяву про відмову від участі у виборах. Однак, за його словами, заява не було реалізовано окружною виборчою комісією. Обов'язки глави Ленінського району зараз виконує заступник Сергія Кошмана Геннадій Труфанов.

14 вересня 2014 р. Кошман був обраний депутатом Мособлдуми Дмитрівському одномандатному округу, набрав 57,7%. Наприкінці вересня він не підписав заяву про складання своїх повноважень, у зв'язку з обранням депутатом Мособлдуми, а вимагав, щоб комісія розглянула його заяву про його відмову від участі у виборах.

3 жовтня 2014 р. Кошман Размеса заяву про відмову від мандата депутата, пояснивши своє рішення «проблемами зі здоров'ям». При цьому він не має наміру залишати свій пост глави муніципалітету Ленінського району.

9 жовтня 2014 р політрада московського обласного відділення партії «Єдина Росія» виключив Кошмана з партії. Сергій Юдаков, секретар регіонального відділення партії «Єдина Росія», перший заступник голови Московської обласної Думи заявив, що «він був висунутий нами в якості кандидата у депутати Московської обласної Думи по Дмитрівське одномандатному округу. Сергій Миколайович виграв вибори, але у силу якихось обставин, які він відмовився коментувати, від мандата відмовився.

У зв'язку з цим, нашому відділенню, та й усієї «Єдиної Росії» було завдано політичний збиток. Президія регіонального політичної ради ухвалила рішення виключити Сергія Миколайовича з партії, а також припинити його повноваження в якості секретаря місцевого відділення Ленінського району».

9 жовтня Московська обласна виборча комісія прийняла рішення звернутися до суду з вимогою про стягнення з Кошмана компенсації близько 24 млн. рублів за проведення кампанії з виборів депутата Мособлдуми.

У лютому 2014 р. року опубліковані результати незалежного розслідування, згідно з якими Кошман є власником нерухомості за кордоном - у Швейцарії та ОАЕ.

Зокрема, опубліковані документи, які доводять, що Кошманом належить 4-кімнатна елітна квартира площею 186 квадратних метрів на 65-му поверсі хмарочоса Принцеса вежа у Дубаї (ОАЕ).

Був фігурантом цілої низки публічних скандалів. Зокрема, у травні 2013 р. опублікований відеозапис засідання Уряду Московської області, де Кошман намагається неприкрито лобювати інтереси великих будівельних компаній, за що піддається різкій критиці тодішнього ТВО Губернатора Московської області Андрія Воробйова.

За деякими даними, у лютому 2014 р. Кошман за негласним розпорядженням губернатора Московської області Воробйова був позбавлений доступу до окремих документів.

Вдівець, дружина загинула у 1998 р. в автокатастрофі. Має доньку. Захоплюється читанням і віддає перевагу активному відпочинку.

КРИЖАНІВСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ПЕТРОВИЧ
(АРХІЄПІСКОП СМАРАГД)
(9 березня [1796](#) — 11 листопада [1863](#) рр.)

Український релігійний діяч, єпископ Синодальної (безпатріаршої) [Російської Православної Церкви](#), архієпископ Рязанський і Зарайський Синодальної РПЦ.

Відзначився під час ліквідації Білоруської греко-католицької церкви, очоливши у [1833—1837](#) рр. православну Полоцьку єпархію. Провадив політику часткових поглинень

білоруських греко-католиків синодальним петербурзьким православ'ям.

У [1833](#)—[1834](#) рр. примусив перейти у РПЦ 80289 уніатів, а у [1835](#) р. — 28057 осіб.

Народився у родині православного священика, на території Речі Посполитої, щойно анексованої Російською імперією.

У [1805](#) р. поступив у [Київську духовну семінарію](#), потім — у [Київську академію](#). Після II курсу ([1815](#) р.) був відправлений для продовження освіти у Санкт-Петербурзьку академію, яку закінчив у [1819](#) р. з присвоєнням звання [магістра](#) богослов'я.

Як найкращий випускник, був залишений у Санкт-Петербурзькій академії викладачем богословських наук. 29 серпня [1819](#) р. був пострижений у чернецтво з ім'ям Смарагд, 8 вересня висвячений в [ієродиякона](#), а 20 вересня — в [ієромонаха](#).

З [1821](#) р. був інспектором і екстраординарним професором в [Київській академії](#).

У [1826](#)—[1828](#) рр. — викладав у Віфанській семінарії, а з травня - серпень [1828](#) р. був її ректором. З кінця серпня [1828](#) р. ректор [Київської академії](#). [27 серпня 1830](#) р. був призначений [ректором](#) Санкт-Петербурзької академії. [2 листопада 1824](#) р. зведений у сан [архімандрита](#).

Настоятельствовав у Московському Високопетровському, [Видубицькому](#), [Києво-Братському](#), Пінському Богоявленському монастирях.

Був членом київської та Санкт-Петербурзької духовних [консисторій](#). 13 вересня [1831](#) р. призначений [вікарієм](#) Санкт-Петербурзької єпархії, єпископом Ревельським та керівником Троїце-Сергієвої пустинні. 20 вересня [хіротонісаний](#).

У [1833](#) р. було вирішено відновити Полоцьку православну єпархію, яка була відірвана у православної церкви греко-католиками при укладанні у [1596](#) р. [Берестейської унії](#). Архіпастирем для нової єпархії 30 квітня [1833](#) р. був визначений єпископ Смарагд. Полоцька паства перебувала під впливом [грекокатоликів](#). У [Полоцьку](#) бракувало священиків, не було православного духовного училища, храми були бідні. Смарагд докладав старання до примноження числа православних церков, до їх благоустрою, до поліпшення побуту священства. За

Смарагда у [Полоцьку](#) було створено повітове училище, планувалося відкриття [семінарії](#).

У питанні воз'єднання уніатів існувала глибока розбіжність між єпископом Смарагдом і митрополитом [Йосифом \(Семашко\)](#), який пропонував поступово підготувати перехід всіх уніатів у православ'я. Смарагд, не заперечуючи цих планів, намагався робити часткові приєднання. Конфлікти між двома ієрархами призвели до того, що було вирішено усунути Смарагда від управління Полоцькою єпархією. [15 червня 1836](#) р. Смарагд був зведений в сан [архієпископа](#), а через рік, [5 червня 1837](#) р., переведений у [Могильов](#).

З переміщенням [3 червня 1837](#) р. на Могильовську кафедру, архієпископ Смарагд зайнявся роботою з повернення [розкольників Гомельського повіту](#) до православної Церкви, дбав про місцеві навчальні заклади.

[6 квітня 1840](#) р. його призначено у [Харків](#), де він був обраний у почесні члени [Харківського університету](#).

[31 грудня 1841](#) р. переміщений до Астраханської єпархії, де зайнявся наверненням до християнства [калмиків](#).

[12 листопада 1844](#) р. переведений у Орловську єпархію. Тут він дбав про влаштування кафедрального соборного храму. У [1853](#) р. був викликаний у [Санкт-Петербург](#) для присутності у [Священному Синоді](#). [6 червня 1858](#) р. переміщений на Рязанську кафедру Синодальної РПЦ. У [1860](#) р. тимчасово керував Тульською єпархією. Помер 11 листопада [1863](#) р. у [Рязані](#).

КРІМСЬКИЙ СЕРГІЙ БОРІСОВИЧ
([2 червня 1930](#) — [30 червня 2010](#) рр.)

Український [філософ](#), [культуролог](#), яскравий представник Київської філософської школи. Лауреат [Шевченківської премії](#) (2005 р.), премій ім. Д. Мануїльського (1990 р.), ім. М. Туган-Барановського (2000 р.), ім. [Д. Чижевського](#) (2001 р.). [Заслужений діяч науки і техніки України](#) (1996 р.), член Нью-Йоркської академії наук (1995 р.).

Автор понад 200 наукових праць, зокрема — 9 індивідуальних і 20 колективних монографій, присвячених проблемам логіки й [методології](#) науки, [культурології](#), [філософської антропології](#).

Народився у 1930 р. у Донбасі в [Артемівську](#). У 1953 р. закінчив філософський факультет [Київського університету ім. Т. Шевченка](#). З 1957 р. працював в [Інституті філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України](#), де пройшов усі посади — від молодшого лаборанта до завідувача відділу, головного наукового співробітника інституту.

[Доктор філософських наук](#) (1976 р.), [професор](#) (1987 р.). Викладав у [Центрі гуманітарної освіти НАН України](#) та [Національному університеті «Києво-Могилянська академія»](#).

Зробив помітний внесок у розробку [логіки наукового дослідження](#) (1960-1970 рр.) і культурологічного підходу до з'ясування філософських проблем (від початку 1980 рр.). Розробляв засади перетворення [знання](#) (динаміки теорій), прийоми [витлумачення](#) (як операції зворотної абстракції), засади узагальненої (некласичної) раціональності та розуміння, принципи [духовності](#) (зокрема «етичної гідності істини», «третьої правди», «інтелектуальної рішучості» тощо), розвивав неоплатонічну концепцію вилучення архетипових (на зразок [ейдосів Платона](#)) структур буття, розуму та культури; виділив [архетипи української культури](#).

Запропонував цілісну концепцію [людини](#) як носія й осередку культури. Творчий доробок С. Б. Кримського відзначається ерудицією, раціональністю й водночас образним ладом, стиль викладу — художністю та високим естетичним смаком. Його блискучі лекції для студентів та аспірантів, виступи по телебаченню мали незмінний успіх.

Вислови Сергія Кримського. Про [духовність](#):

«Колишній чеський президент [Гавел](#) висловився таким чином: «За сталінської диктатури ми сиділи у клітках, нас випустили — і ми опинилися у джунглях». Як подолати оці джунглі? Лише високою духовністю. Духовність я розумію не лише як розвій культури. Духовність — це створення свого власного внутрішнього світу, своєї особистості, тому що Бог розмовляє з людьми через їх особистість. Духовність на трьох китах базується — це віра, надія і любов. Віра тут розуміється не лише в релігійному сенсі. Була така росіянка, що емігрувала у Францію, її звали мати Марія. Сьогодні багато хто вважає її святою. Так от вона казала: «Є два способи жити. Перший — ходити по твердому ґрунті. Тоді можна щось планувати, розраховувати... А другий спосіб — ходити по воді. Тобто вже не планувати, не передбачати і « не очікувати, тут можливо тільки вірити. Тому що мить зневіри — і ти ідеш під воду!». Ось в такому розумінні віра».

А надія — це спосіб бачити себе в дзеркалі майбутнього. [Апостол Павло](#) писав, що найстрашніший смертельний гріх — це втратити надію. Він писав: «над надією надія». А [Леся Українка](#) повторювала: «Без надії сподіваюсь». І третя основа — це любов. Людина завжди виходить зі своїх егоїстичних інтересів, вона не може вистрибнути з самої себе. І це не є недолік — така її природа. Вона інакше не може. Єдиний спосіб вийти за межі самого себе — це любов. Тому що любов — це завжди пошук абсолютного центра за межами самого себе. Як писав [Соловйов](#), «любов існує не лише для продовження роду, хоча вона і освячує його, це — спосіб розвитку особистості людської».

Про архетипи української нації:

« Коли ми говоримо про націю, то тут потрібен дуже точний науковий аналіз, котрий має базуватися на тому, »
що я називаю архетипами. Архетипи — це наскрізні символічні структури, які є на всіх етапах розвитку тієї чи іншої нації, від початку і до нашого часу. Вони прокреслюють шлях вперед. Якщо говорити про архетипи

української нації, то це насамперед кардіоцентризм, тобто філософія серця. Вся аргументація персонажів і героїв української історії базується на аргументах серця. Саме серце розглядається [П. Кулішем](#), як джерело національної ідеї, як джерело премудрості Божої. Премудрість Божа іде тільки через серце людини. Ця аргументація спостерігається ще в «Слові о полку Ігоревім». Князь Ігор перед тим, як здійснити свій похід, «нагострив мужністю серце». Аргументація філософії серця була постійною в українській літературі, духовності, менталітеті. І це є архетип, тобто наскрізна символічна структура. Ще однією такою структурою є ідея софійності. У греків ідея мудрості була пов'язана з Логосом, з головою. В українській ментальності мудрість зв'язана не тільки з головою, є ще й мудрість самих речей. Ця мудрість речей і зветься софійністю».

Про [мову](#):

« Особливістю українського менталітету є розуміння слова, як духовної зброї. У XVII ст. видатний український релігійний і громадський діяч [Лазар Баранович](#) пише книгу «Меч духовний», де порівнює слово з козацькою шаблею. Слово розумілося як зброя, більше того — відбувалося освячення слова, як духовної батьківщини. Обоження слова спостерігається на всіх етапах української історії. Це також архетип. [Шевченко](#) їде у заслання, беручи з собою рідну мову. Таким чином він Батьківщину з собою носить. І він створює молитву слова:

Пошли мені святеє слово,
Святої правди голос новий!
І слово розумом святим
І оживи, і просвіти!
Подай душі убогій силу,
Щоб огненно заговорила,
Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопило,
І на Україні понеслось,
І на Україні святилось

Те слово, божєє кадило,
Кадило істини. Амінь.

Це молитва слова. Мова — не лише спосіб спілкування, це, насамперед, форма культури, якою ми живемо, це спосіб мислення. А значить — і спосіб діяння.

Вислови про Сергія Кримського.

Усі, хто його знав, дивувалися не лише широті його гуманітарних, зокрема, філософських знань, а й дивовижній ерудиції в усіх наукових галузях. Висока культура, людяність, особиста відповідальність за все, що відбувається у світі, країні, інституті, особистій долі, « непідробна увага до кожної людини, бажання допомогти, стимулювати до саморозвитку, підтримати в складних ситуаціях створили той авторитет, який справді мав Сергій Борисович. Він виховав кілька поколінь філософів, лишаючись для всіх негасним світилом-поводирем у пошуках істини. »

Сергій Кримський належав до тієї когорти інтелектуалів, які не змиряються з абсурдами і бояться, як « казав сам Філософ, пропустити підтримкою народження нових істин. Він був Особистістю й Вченим, чий авторитет не потребував казенних звань і мішури регалій. »

Окремі видання: «Генезис форм і законів мислення» ([1962](#)).
«Проблемы мышления в современной науке» (співавтор; [1964](#)).

«Логика научного исследования» (співавтор; [1965](#)). «Научное знание и принципы его трансформации» ([1974](#)). «Логико-философский анализ понятийного аппарата науки» (співавтор; [1977](#)). «Понимание как логико-гносеологическая проблема» (співавтор; [1982](#)). «Мировоззренческие категории в современном естествознании» (співавтор; [1983](#)). «Пути формирования нового знания в современной науке» (співавтор; [1983](#)). «Григорій Сковорода: Біографічна повість» (співавтор; [1984](#)). «Методологический анализ физического познания» (співавтор; [1985](#)). «Доказательство и понимание» (співавтор; [1986](#)). «Філософський словник» (співавтор; [1986](#)). «Рациональность в науке и культуре» (співавтор; [1989](#)). «Экспертные оценки в социологических исследованиях» (співавтор; [1990](#)). «Верификация социальных прогнозов» (співавтор; [1992](#)). «Эпистемология культуры». Введение в обобщённую теорию познания» (співавтор; [1993](#)). «Феномен української культури: методологічні засади осмислення» (співавтор; [1996](#)). «Пути и перепутья современной цивилизации» (співавтор; [1998](#)). «Философия как путь человечности и надежды» ([2000](#)). «Філософський енциклопедичний словник» (співавтор; [2002](#)). «Цивилизационные модели современности и их исторические корни» (співавтор; [2002](#)). «Запити філософських смислів» ([2003](#)). «Заклики духовності ХХІ століття» ([2003](#)). «Проблеми теорії ментальності» (співавтор; [2006](#)). «Цивілізаційний розвиток людства» (співавтор; [2007](#)). «Під сигнатурою Софії» ([2008](#)). «Ранкові роздуми» ([2009](#)). «Мудрецы всегда в меньшинстве» ([2012](#)). «Наш разговор длиною в жизнь» ([2012](#)).

КРОКОВСЬКИЙ ЙОАСАФ
(біля 1650-их — [1 липня 1718](#) рр.)

Український церковний діяч. Ігумен Пустино-Микільського монастиря (з 1690 р.). Ректор Києво-Могилянської колегії, яка при ньому перетворилася на академію (1701 р.), архімандрит Києво-Печерської лаври (з 1697 р.), [митрополит](#) Київський, Галицький та всієї Малої Русі (з [1708](#) р.). Точна дата і місце народження невідомі. Навчався у Римі. Після повернення до Києва прийняв у 1670-1680 рр. чернечий постриг. До 1693 р. Кроковський був професором [Києво-Могилянської колегії](#). У 1693-1697 рр. - ректором Академії.

Митрополит Варлаам Ясинський хотів висвятити Йоасафа на єпископа-помічника, але цьому перешкодив московський уряд та патріарх.

У [1708](#) р. - був одногосно обраний на Елекційному Соборі ієрархів [Київської Митрополії](#) на митрополита Київського, Галицького та всієї Малої Русі, затверджений та висвячений у Москві. Продовжив справу свого попередника по розбудові української церкви, сприяв розвитку Києво-Могилянської Академії, викладав там богослов'я. Склав акафіст св. Варварі, який московський патріарх дозволив друкувати лише за умови, що його буде перекладено російською мовою.

27-29 жовтня 1708 р. цар [Петро I](#) послав укази митрополитові Йоасафу, й всім церковним ієрархам, в яких велів прибути до [Глухова](#). Київський митрополит Йоасаф Кроковський був силоміць доставлений туди у супроводі царських опричників. Крім нього до Глухова 10-11 листопада, теж силоміць, привезли Чернігівського архієпископа Іоана Максимовича, Переяславського єпископа Захарія Корниловича та інше духовенство.

Їхнє прибуття до нової гетьманської столиці припадало на час страти української старшини, яка потрапила до полону в Батурині. Серед страчених були й церковні люди, клірики, старшина, козаки. У 1709 р., за наказом Петра I, українські ієрархи примушені були виголосити анафему гетьману [Іванові Мазепі](#). Після [Полтавської битви](#) митрополит Йосафат був засланий до Твері. У 1710 р. - у Київській Митрополії вводиться церковна цензура. З українських церковних книжок вилучаються слова, які здаються єретичними й «не відповідними православ'ю». У 1718 р. його знову заарештовано й повезено до Петербургу на допит. Помер у дорозі за загадкових обставин 10 липня 1718 р. у Твері, похований у місцевому кафедральному соборі. Після його смерті Київська митрополія чотири роки не була обсажена.

КУДРЯВЦЕВ ПЕТРО ПАВЛОВИЧ
(1868 — 1940 рр.)

Магістр богослов'я, професор Київської духовної академії, член Київського релігійно-філософського товариства.

Народився у с. Олексіївське Тульської губернії у родині священника. Початкову освіту здобув у Єфремовському духовному училищі.

Навчався у [Київській духовній академії](#) (1888–1892 рр.).

У 1897 р. посів кафедру історії філософії, яку обіймав до моменту закриття академії. Паралельно з працею у академії викладав у Фребелівському інституті та жіночих гімназіях. У 1917 р. на [1917-1918 рр. у Помісному Соборі](#) обраний членом Соборної ради.

7 липня 1918 р. на Всеукраїнському православному церковному соборі проросійська більшість ухвалила рішення

щодо своїх противників — позбавлення делегатських мандатів прибічників автокефалії Православної церкви в Україні. Того дня було виключено 82 делегати, з них 46 членів колишньої Всеукраїнської православної церковної ради. Серед виключених були: протоієреї [В.Липківський](#), [П.Погорілко](#), [Н.Шараївський](#), професори-ліберали [В.Екземплярський](#), П.Кудрявцев, [Ф.Міщенко](#).

З 11 липня — голова вченої ради при міністрі ісповідань. Увійшли відомі вчені — професори Київського університету Св. Володимира, Київської духовної академії, різних наукових установ — [Ф.Міщенко](#), [М.Мухін](#), [В.Екземплярський](#), [В. Науменко](#), [В. Завітневич](#). Був одним з найактивніших критиків патріаршества, суттєво впливав на прийняття соборних рішень. Не підтримав [обновленського руху](#).

У 1919-1921 рр. — професор кафедри філософії Таврійського університету. Згодом працював у візантійській комісії Української академії наук. У серпні 1938 року був заарештований, однак вже у квітні 1939 року був звільнений. Після звільнення продовжив роботу у Академії наук. Похований у Києві.

Творчий доробок:

У 1899 р. — «Християнський погляд на життя», Київ; У 1903 р. — «Щодо питання про відношення християнства до язичництва», Київ; У 1904 р. — «До питання соучасного емпіризму» — «Праці Київської духовної академії», 1904; У 1905 р. — «До питання про введення в гімназіях пропедевтичного курсу філософії», Київ; У 1905 р. — «В царині церковно-приходського життя» (журнал «Керівництво для сільських священиків»); У 1914 р. — «Антологія божественної поезії»; У 1914 р. — «Хвилі вічності у російській літературі».

Загалом творчий доробок вченого становить близько 250 праць — монографій, книжок, статей, виступів.

КУЛЯБКА СИЛЬВЕСТР

([1704](#) — [1761](#) рр.)

Український латиномовний письменник, богослов і гомілетик. Автор творів «Cursus philosophicus» (1737) та «Theologicae scientiae summa» (1743).

Ректор ([1740-1745](#) рр.) Києво-Могилянської академії.

Єпископ Російської православної церкви (безпатріаршої). Єпископ Костромський і Галичський РПЦ (б); архієпископ Петербурзький і Шліссельбурзький РПЦ (б).

Син бунчукового товариша, онук гетьмана [Данила Апостола](#) і двоюрідний брат єпископа Іоасафа (Горленко).

У березні [1727](#) р. у Києво-Межигірському монастирі прийняв чернчий постриг, взяв ім'я Сильвестр, висвячений у сан ієромонаха і призначений учителем [Києво-Могилянської академії](#), а [9 серпня 1740](#) р. ректором тієї ж академії та архімандритом Київського Братського монастиря.

Керуючи Києво-Могилянською академією, викладав богослів'я ([1740-1745](#) рр.).

Згодом проповідник при дворі цариці Єлисавети (частина проповідей видана друком). У 1745-1750 рр. єпископ Костромський. З 1750 р. архієпископ Петербурзький і Шліссельбурзький.

Вважався знаменитим богословом: учні називали його, як *avreus benedicendus magister*; його повчання відрізняються строгою розважливістю і моралями; тринадцять з них були надруковані. За відгуком одного з дослідників його проповідей, «був живим викладачем живого слова з церковної кафедри». Він від природи відрізнявся ораторським красномовством, яке було простим і душевним.

Похований у Благовіщенській церкві Олександро-Невської лаври

КУНИЦЬКИЙ КИРИЛО ОЛЕКСІЙОВИЧ
(1781 — 16 (28) квітня 1836 рр.)

Український церковний діяч, [ректор](#) Київської духовної академії, [єпископ](#) Чигиринський, архімандрит Київського Братського монастиря, [вікарій](#) Київської митрополії.

Народився у 1781 р. у с. Гвоздів (сьогодні Васильківського району Київської області). Був сином священника о. Олексія Куницького. З 1792 р. навчався у Києво-Могилянській академії, де виявив себе старанним учнем. Ще студентом-богословом у 1805 р. призначений вчителем грецької мови у нижчих класах Києво-Могилянської академії, по закінченні якої продовжував викладати грецьку мову, а також у 1809—1810 навчальному році — арифметику і географію.

У листопаді 1811 р. Куницького призначено ще й комісаром Києво-Могилянської академії, тому його звільнено від викладання французької мови. Повернувся до цього класу лише у 1812 р.

З 1814 р. він читав у вищому граматичному класі та у класі латинської і російської поетики. Окрім того, з 1814 р. багато займався поновленням академічної бібліотеки, яка постраждала під час пожежі у 1811 р. У 1814 р. прийняв чернечий постриг у Києво-Печерській лаврі. Цього ж року митрополит Київський і Галицький С.Александровський висвятив його в ієродиякони, а згодом — у ієромонахи.

У 1815 р. Куницький ввійшов до складу членів академічного правління, яке у листі до С.Александровського характеризувало його як «відомого своєю завзятістю до дотримання казенного інтересу». Куницький був єдиним професором з усієї професорської корпорації старої Києво-Могилянської академії, якого комісія з реформування духовних училищ запросила викладати словесність у Київській семінарії. З 1819 р. — її ректор. Після відкриття Київської духовної академії — архімандрит київського Братського монастиря.

У 1827–1828 рр. був ректором Київської духовної академії. У 1828 р. Куницького висвячено на єпископа Чигиринського та вікарія Київської митрополії.

У 1834 р. переніс інсульт. У 1835 р. звільнений від усіх посад і відпущений на спочинок до Києво-Печерської лаври, де невдовзі [16 квітня 1836](#) р. помер. Похований у Іоанно-Предтеченському приділі Успенського собору Києво-Печерської лаври.

ЛЕВАНДА ІОАНН
([1734](#) — 26 ЧЕРВНЯ [1814](#) рр.)

Український [священик](#) і [проповідник](#).

Народився у сім'ї бідного [чоботаря](#) Василя Сікачки. Змалку близько зійшовся із сином о. Іоанна Леванди — священика Свято-Воскресенської церкви на [Подолі](#). Жага до знань й видимі здібності зробили його улюбленцем о. Іоанна. Той влаштував його на свій кошт до [Київської академії](#) та надав йому своє прізвище — Леванда. У [1760](#) р. закінчив [Київську академію](#), протягом двох років був там викладачем у класі [інфіми](#). З [1763](#) р. — [священик](#) у Києво-Подільській Свято-Успенській соборній церкві. Під час епідемії чуми у серпні 1770 р., що скосила майже третину мешканців Подолу, його проповіді розходилися у численних списках. У своїх листах до мирян він напучував останніх терпляче миритися з недосконалістю світу, тому що «світ для нас у нові форми не переллють».

У [1786](#) р. був призначений найпершим [протоіреєм](#) відновленого кафедрального [Софійського собору](#). [Катерина II](#) нагородила його кабінетним хрестом, усипаним діамантами, на червоній стрічці, [Павло I](#) — [митрою](#), [Олександр I](#) — [орденом Святої Анни](#) 2-го (1806 р.) та 1-го ст. (1810 р.).

У [велику київську пожежу 1811 р.](#), коли мешканці Подолу рятувалися від вогню на дніпровських мілинах, Леванда був разом із потерпілими, надаючи їм посильну допомогу і підбадьорюючи їх словами утіхи та християнськими повчаннями. Особисто був знайомий з [Г. Сковородою](#), [О. Лобисевичем](#), [В. Капністом](#), [О. Шафонським](#).

[Т. Шевченко](#) у повісті «Близнецы» зобразив Леванду разом із Григорієм Сковородою як шкільних приятелів одного з персонажів твору — Федора Сокири, дещо іронічно назвав його «знаменитим київським витією».

ЛЕВІЦЬКИЙ ДМИТРІО ГРИГОРОВИЧ

(бл. [1735](#) — [1822](#) рр.)

Російський і український [живописець](#)-портретист. Від 1770 р. академік [Петербурзької академії мистецтв](#).

Син відомого маляра і гравера [Григорія Левицького-Носа](#). Ще як студент Київської академії, молодий Дмитро заповідливо малював, не раз допомагаючи батькові при його графічних працях для лаврських видань.

1752-1755 рр.- проходив навчання у приїхавшого до Києва художника [Антропова Олексія Петровича](#).

У 1758 р. дістався до [Петербурга](#), де продовжив навчатися у майстерні Антропова, а відтак у робітнях Карла Легрена й [Джузеппе Валеріані](#) (1708 ? – 1761 рр.).

У 1762 р. – брав участь у декативних роботах з приводу коронації нової імператриці Катерини II у місті [Москва](#) як помічник Антропова.

У 1764 р. - початок самостійної художньої практики у Москві.

У 1770 р. - перша участь у виставці Академії вільних мистецтв у Петербурзі і отримання звання [академіка](#) за парадний портрет [архітектора](#) Кокорінова. Звання дало право на фахову діяльність митця у Петербурзі.

У 1771 р. - отримав призначення керівника непрестижного на той час портретного класу Академії. У 1772 - 1776 рр - серія портретів смолянок.

У 1778 р. - відставка з академії (формальний привід - хвороба очей, неформальний - інтрига імператриці).

У 1807 р. - нове запрошення в Академію при новому імператорі Олександрі I. У 1822 р. - смерть у Петербурзі, де і

похований.

При житті зустрічався з [гравером, медальєром Якобом Штеліним](#) автором книги «Спогади про художників у Росії» (перевидана з новою назвою російською «Записки об изящных искусствах в России», в 2-х томах, М, 1990). Окрема [стаття](#) присвячена портретам Левицького і нотаткам з його [біографією](#).

Уже у 1763 р. Левицький був модним портретистом аристократичних сфер Петербурга, дарма що тоді ж у столиці працювала ціла низка європейських знаменитостей.

Цикл портретів вихованок [Смольного інституту](#) — це справжній шедевр тогочасного портретного малярства.

У Женевському музеї зберігається мальований Левицьким портрет [Дідро](#) — єдиний із портретів, що його великий французький енциклопедист визнав добрим.

У цілому Левицький спортретував ледве не всіх помітніших представників свого часу.

Російський живописець і мистецтвознавець [Ігор Грабар](#) писав:

«Найбільшим російським митцем цього часу є учень Антропова — Левицький, твори якого належать до найкращих подвигів європейського портретного мистецтва [18 століття](#). Успадкувавши від Антропова його серйозність і вдумливість, з'єднав їх Левицький із засліплюючою технікою. І коли в останньому він ще мав

суперників на Заході, то в переданні інтимного, невловимого чару обличчя, що не виблискувало красою, не вирізнялося оригінальністю, в зображенні простого, пересічного, непомітного обличчя — не мав він собі пари. Поряд із ним не тільки мистецтво [Рейнолдса](#) виходить жорстким і холодним віртуозівством, але й музикальна творчість [Гейнсборо](#) здається надто підробленою, її чар — настирливим, а прийоми — завченими, деколи навіть банальними. Такі портрети, як портрет Борщевої, ритмом лінії, несподіваністю й викінченістю цілої композиції, легкої й незвичайно архітектурної під оглядом правдивості малярства, можна рівняти не з тогочасними портретами, а з архітворами [Ренесансу](#)».

Вибрані твори:

Портрет архітектора Кокорінова, 1770; Портрет Урсули Мнішек; [Воронцова Катерина Олексіївна](#); Львов Микола Олександрович; Портрет Н. Сезьомова, 1770; Портрет Катерини Нелідової, 1773; [Портрет Прокофія Акинфійовича Демидова](#), 1773; [Портрет Катерини Молчанової](#), 1776; [Марія Дьякова](#), 1778; Старий священик, 1779; [Акторка Анна Давія Бернуцци](#), 1782; Портрет Олександра Ланського, 1782; Портрет дочки в російському вбранні, 1785; Портрет М. Новікова.

ЛЕВИЦЬКИЙ ІЛАРІОН (р. н. невід. — [14 червня 1731 р.](#))

Український церковний та освітній діяч, ректор [Києво-Могилянської академії](#) у [1727–1731](#) рр.

Походив зі шляхетської родини Левицьких. Про його батьків немає відомостей. Замолоду навчався у Києво-Могилянській академії. По закінченні повного академічного курсу навчання Левицький залишився в академії викладачем класу поетики.

З 1716 - 1719 рр. - викладав риторику, а у 1719–1721 рр. служив в якості професора філософії. У 1723 р. призначається казnodієм Київського Софійського монастиря й обирається членом Київської консисторії. Цього ж року Левицький повернувся до Києво-Могилянської академії.

З середини 1724 - початок 1727 рр. займає посаду професору філософії й префекта, а з 23 лютого 1727 р. стає [ректором](#) Києво-

Могилянської академії.

Водночас у 1727–1729 рр. був професором богослов'я в академії.

У 1727 р. стає ігуменом Київського Братського монастиря. У 1729 р. Левицького висвячено на ігумена Лубенського Мгарського Спасо-Преображенського монастиря, але він продовжував виконувати ректорські обов'язки до 16 червня 1731 р., коли він помер у Києві. Його поховано у Богоявленській церкві Братського монастиря. На одному з церковних дзвонів, що зберігався аж до зруйнування Богоявленської церкви у 1934 р. був напис: «Сей дзвон есть Кієво-Могилянській сделан за преподобного отца префекта Іларіона Левицкого. Anno MDCCXXVII (1727)».

До нас дійшов його курс [риторики](#) — оригінальний за викладом і композицією. Історико-філософськими джерелами його були античні та ренесансні риторики, втім, у зразках промов маємо і вихід на сучасну авторові суспільно-політичну тематику. Відомі також 8 рукописів філософського курсу Левицького та кілька богословських курсів

ЛЕОНТОВИЧ МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ
(АРХІЄПІСКОП МЕЛЕТІЙ)
(1784 — 1840 рр.)

Архієпископ [Харківський і Охтирський](#). [Святитель](#).

Народився 6 листопада [1784](#) р. у селі Старі Санжари Полтавської губернії. Предки його були духовного звання. З чотирирічного віку навчався у будинку свого батька читання по книгах церковного та суспільного друку, краснопису і основам граматики.

2 вересня [1794](#) р. вступив до Полтавського парафіяльного училища, яке успішно закінчив у дванадцятирічному віці. Продовжував навчання у Катеринославській бурсі, в якій був одним із найкращих учнів та нагороджений похвальним листом.

У вересні [1799](#) р. переведений у Катеринославську семінарію, яку закінчив у [1808](#) р: як найкращий її учень направлений у Санкт-Петербурзьку духовну академію, яку закінчив у серпні [1814](#) р. по першому розряду зі ступенем магістра. Став в академії [бакалавром](#) грецької мови і через 2 місяці після її закінчення — призначений конференц-секретарем, викладав [грецьку мову](#). Одночасно готувався стати ченцем.

7 січня [1816](#) р. вніс академічному начальству прохання про намір стати ченцем; прохання не було задоволено. [30 липня 1817](#) р. Михайло переведений у створену Київську духовну семінарію на посаду інспектора і професора церковної історії та грецької мови.

[27 жовтня 1817](#) р. відкрито Київську духовну семінарію — і Михайло Леонтович став її інспектором.

[11 лютого 1820](#) р. у братській обителі Київської духовної академії був [пострижений](#) в [чернецтво](#) митрополитом Євгенієм у день пам'яті святителя [Мелетія Антіохійського](#), чиім ім'ям і був названий при постризі.

[22 лютого 1820](#) Мелетія висвячено в [ієродиякона](#), а через 2 дні — в [ієромонаха](#).

[9 серпня 1821](#) р. Мелетій отримав призначення на посаду [ректора](#) Могилівської духовної семінарії і настоятеля Кутенського Оршанського монастиря, де його посвячено у [архімандрита](#).

У серпні [1823](#) р. Мелетія перевели на посаду ректора Псковської духовної семінарії. У [1824](#) р. повернувся в [Київ](#) ректором академії.

21 листопада [1826](#) р. Мелетія возвели у сан [єпископа](#) Чигиринського, [вікарія Київської єпархії](#) і настоятеля Київського Золотоверхому-Михайлівського монастиря.

21 квітня [1828](#) р. переведений на Пермську кафедру. За час єпископства у Пермі написав «Ставленнічеській катехізіс» для підготовки кандидатів у священство, а також розпочав місіонерську діяльність серед старообрядців. Навесні [1829](#) р. Мелетій здійснив поїздку по своїй єпархії, служив в парафіяльних храмах.

У серпні [1831](#) р. Мелетія перевели на Іркутську кафедру з возведенням у сан [архієпископа](#), де й займався проповідницькою і місіонерською діяльністю.

[22 червня 1835](#) р. переведений на [Слобідсько-Українську кафедру](#), у зв'язку з поганим здоров'ям. [9 листопада 1835](#) р. прибув у [Харків](#); у лютому [1836](#) р. його єпархію перейменовано у Харківську та Охтирську. У [1839](#) р. тяжко захворів; [6 грудня 1839](#) р., не звертаючи уваги на хворобу, архієпископ Мелетій відслужив літургію: через погану погоду захворів ще сильніше. [29 лютого 1840](#) р. архієпископ Мелетій помер.

Праведника поховали за передплатою, тому що, отримуючи великий казенний оклад і великі доходи з єпархії, він залишив після себе всього-на-всього 350 карбованців асигнаціями, 2 підзорних труби, два шматки оксамиту, книги, та необхідну натільну білизну. Поховали Мелетія [5 березня 1840](#) р. в усипальниці Покровського монастиря.

3 грудня [1875](#) р. у Покровській церкві почалася пожежа: згоріло все — але вогонь не зачепив труну Мелетія. У 1948 р. [моші](#) святителя Мелетія у [Благовіщенський собор](#) Харкова, де вони знаходяться по нинішній день у лівому Свято-Варваринському приділі: біля стіни поблизу [кліроса](#).

[21 лютого 1978](#) р. [Священним синодом](#) Руської православної церкви Мелетія канонізовано для загальноцерковного шанування. Служба і акафіст святителю були складені харківським архієпископом [Никодимом](#) ([Руснаком](#)), а відредаговані митрополитом Никодимом (Ротовим).

ЛЕХНИЦЬКИЙ КАСІЯН ЄРОФЕЙОВИЧ **([1734](#) — [11 липня 1784](#) рр.)**

Український церковний діяч, [професор](#), [ректор](#) Києво-Могилянської академії, [архімандрит](#).

Народився у 1734 р. у Києві у родині причетника Єрофея Лехницького. З документів, датованих 1784 р., що збереглися у київських архівах, довідуємося, що батьківський дім Лехницького містився у Києві на Подолі, у парафії церкви Різдва Христового.

На початку 1750-х рр. Лехницький вступив до Києво-Могилянської академії, а у 1762 р., закінчив її повний курс.

Того ж року прийняв чернечий постриг у Київському Братському монастирі. Ще студентом викладав у Києво-Могилянській академії грецьку мову.

З 1762 р. став викладачем класу аналогії, з 1763 р. — інфими, з 1764 р. — граматики.

У 1765 р. за вимогою з [Санкт-Петербурга](#) наказом Київської консисторії Лехницького призначено намісником російської посольської церкви у [Лондоні](#). Проте Лехницький просив залишити його в Україні. Продовжив викладати у класі синтаксими Києво-Могилянської академії. У 1767—1768 навчальному році читав риторику.

З 1774 р. його призначено префектом Києво-Могилянської академії й професором філософії.

У 1775 р. Касіяна Лехницького обрано ректором Києво-Могилянської академії й професором богослов'я, а також висвячено на архімандрита Братського монастиря. За ректорства Лехницького у Києво-Могилянській академії сталися дві великі пожежі: у 1775 р. згоріла студентська бурса, а у 1780 р. у Трапезній церкві вогнем знищено частину академічної бібліотеки, згоріли також викладацькі келії. Лехницький займався відбудовою і поновленням втраченого.

У 1781 р. виголосив «Изрядную Речь при встрече высочайших особ в Академии» кн. Павла Петровича з великою кн. Марією Федорівною, познайомив гостей з академічними визначними пам'ятками й подарував «Рукописные оды в тетрадах, обложенных парчою».

У жовтні 1782 р. Касіяна Лехницького було викликано до Санкт-Петербурга «на чреду священнослуженія и проповеди». Влітку 1784 р., тяжко хворий, він повернувся до Києва, де й помер [11 липня](#) того ж року у Кудрявському кафедральному домі, що належав Київському Софійському монастирю.

Був найвідомішим вченим-богословом й знавцем грецької мови серед тих, які працювали у Києво-Могилянській академії у 1780-х рр.

Склав у 1779 р. для студентів широковідоме «Руководство о догматах веры».

Працював над виправленням книги «Нравоучительные слова из Иоанна Златоуста».

ЛИЗОГУ́Б Я́КІВ ЮХІ́МОВИЧ (1675 — 1749 рр.)

Військовий і політичний діяч, з старшинного роду [Лизогубів](#), відомого з часів [Хмельниччини](#).

Народився у родині [Юхима Лизогуба](#) та Любові Петрівни Лизогуб, уродженої Дорошенко. По матері, доводився внуком гетьманові [Петру Дорошенку](#). Навчався у [Києво-Могилянській академії](#).

Закінчивши навчання розпочав службу при гетьмані [Іванові Мазепі](#). У 1694 р. їздив посланцем від нього у Москву до юного царя Петра I. У 1707 р., у чині бунчукового товариша, він, з генеральним осавулом [Іваном Скоропадським](#) та князем Волконським був на Віслі та у Ченстохової, звідки й супроводжував польського посла, воєводу Мазовецького, у [Київ](#).

У 1713-1728 рр. — генеральний бунчужний. У 1723-1724 рр. разом з полковником Д. Апостолом і генеральним осавулом [В. Жураховським](#) був за наказом [Петра I](#) заарештований та ув'язнений у [Петропавловській фортеці](#). Після смерті Петра I звільнений і деякий час змушений жити у [Петербурзі](#).

У 1728-1749 рр. — генеральний обозний, керівник українського уряду у 1733–1734 рр. Будучи призначений [наказним гетьманом](#), командував 10-тисячним українським корпусом, який діяв у [Польщі](#) проти прибічників короля [Станіслава I Лещинського](#). Представник української старшини в російських органах управління [Гетьманщиною](#), брав участь у [польських](#) (1733 р.), [турецьких](#) (1737 р.) походах.

У [травні 1736](#) р. російсько-українська армія під командуванням графа Б. Мініха та наказного гетьмана Лизогуба 20([31 травня](#)) 1736 р. [штурмом](#) здобула [Перекоп](#), 5([16 червня](#)) — [Козлов \(Євпаторію\)](#), 17([28 червня](#)) — [Бахчисарай](#) (див. [Кримські](#)

[походи 1736-1738](#) рр.).

У [1728-1744](#) рр. очолював комісію, яка складала кодекс законів [«Права, за якими судиться малоросійський народ»](#). У [1745-1749](#) рр. входив до складу старшинської делегації, що добивалась відновлення гетьманства. Їздив, разом з іншими, з цим ходатайством до імператорського двору в Петербург. Їхнє прохання про відновлення гетьманства було виконане у 1747 р. і старий Лизогуб, так і не виїхавши з Петербургу, захворів і вмер 24 січня 1749 р. та був похований в Олександро-Невській лаврі.

ЛОБИСЕВИЧ ОПАНАС КИРИЛОВИЧ **([1732-1805](#) рр.)**

Письменник, один з піонерів українського національного відродження. Походив з козацького роду. Народився у м. [Погар](#) на [Стародубщині](#).

Навчався у [Київській Академії](#) (з 1747 р.) і [Петербурзькому університеті](#) (з 1754 р.).

Опанас Кирилович Лобисевич народився біля 1732 р., у м. Погарі, у родині значкового товариша Стародубівського полку. Вчився у Київській Академії (1747-1753 рр.) і в Університеті при петербурзькій Академії Наук (1754-1760 рр.).

Перебуваючи у Петербурзі, Лобисевич нав'язує дружні стосунки серед вищої української й російської інтелігенції (приміром, з Г. А. Полетикою й О. І. Мусін-Пушкіним), які він зберіг до кінця свого життя.

Під впливом цього оточення розпочалися перші кроки Лобисевича у царині літератури (переклади з латинського у журналі «Трудолюбивая Пчела» р. 1759).

У 1760 р. Лобисевич був призначений перекладачем при Академії Наук, а наступного року був переведений на таку ж посаду до штату гетьмана Кирила Розумовського.

Відтоді починається його довга служба при Розумовському у характері його особистого секретаря, начальника його фельдмаршальської канцелярії й «генерал-ад'ютанта».

Разом з гетьманом Лобисевич їде за кордон, де подорожує у Німеччині, Франції, Італії, можливо, Англії, майже два роки (1765-1767 рр.).

Продовжується й літературна діяльність Лобисевича

(переклади з французького і латинського у петербурзькому журналі «Барышек Всякия Всячины» 1770 – 1774 рр. Лобисевич виходить у відставку з чином армійського полковника й оселюється у своїх маєтках у Новгородсіверщині.

Тут широко розгортається його громадська діяльність як одного з лідерів новгородсіверського шляхетства (1783 - 1787 рр.) він був послідовно повітовим і губерніяльним маршалом) й представника українського патріотичного гуртка, що існував у Новгороді-Сіверському у 1780-1790 рр.

У 1794 р. Лобисевич якийсь час живе у Петербурзі, зайнятий різними літературно-видавничими справами й планами. Перед ним відкриваються широкі обрії української національної літератури.

У листі до свого вчителя, архієпископа Георгія Кониського Лобисевич писав 30. IX. 1794 р.:

«Как во всяком покрое платьев, так во всяком наречии языков есть своя красота; а к тому, когда и дым отечества сладок, то сия воня благоухания мыслей отечественных есть найсладчайшая».

«Для чести нации, матери нашей, всегда у себя природою и ученостию великих людей имевшей, столько светов вьтустившей, для любимого нашего отечества, для знающих под корою просторечия находить драгоценности мыслей», — Лобисевич мав намір опублікувати українські інтерлюдії Танського до трагікомедії Г. Кониського «Воскресеніє мертвых», — «да даст величие отечеству своему наш Плавт, наш Мольер, ежели что не боле».

Опанас Лобисевич мусить зайняти належне місце в історії українського письменства. Він був автором «Вергілієвих Пастухов... у малоросійській кобеняк переод-д^твіх» (українська переробка славнозвісних «Буколік» Вергілія).

Хоча цей твір Лобисевича не дійшов до нас, але маємо підстави думати, що у буколічну форму античного поета Лобисевич умістив політичні думки, мрії й прагнення сучасного йому українського громадянства. Отож, в особі Лобисевича маємо ідеолога української національної літератури, справжнього попередника Котляревського, предтечу українського національного відродження ХІХ ст.

Після короткої служби у Чернігові на посаді радника І.

Департаменту Генерального Суду (1797-1801 рр.) Лобисевич вийшов у відставку з чином дійсного статського совітника й останні роки життя провів у своєму маєткові, у с. Ленькові (7 км. од Новгорода-Сіверського). Там він і помер восени 1805 р.

ЛОГАНОВСЬКИЙ ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ
(У ЧЕРНЕЦТВІ ЙОАКИНФ)
(1763 — 1817 рр.)

Педагог, церковний діяч, ректор [Києво-Могилянської академії](#) (1804–1813 рр.).

Народився у Києві у родині кравця. Походив зі збіднілого шляхетського роду. У 1779 р. вступив до Києво-Могилянської академії, а 1792 р. закінчив повний академічний курс.

Працював вчителем граматики та грецької мови у Переяславській семінарії (впродовж 1792-1793 рр.).

У 1793 р. повернувся до Києва, працював вчителем математики та граматики у Києво-Могилянській академії.

У 1795 р. прийняв чернечий постриг. Продовжував працювати викладачем у Академії — викладав у вищому класі граматики, з 1796 р. коу-риторики.

У 1800 р. був призначений префектом (помічником ректора з навчальної та виховної роботи) та водночас професором філософії.

У 1803 р. був призначений архімандритом Братського монастиря, а вже у 1804 р. обійняв посаду ректора Академії.

На час ректорства Йоакінфа Логановського припала нищівна пожежа на Подолі у липні 1811 р. Тоді згоріли усі дерев'яні будівлі, дуже постраждала бібліотека та храми.

Водночас у Російській імперії була проведена реформа духовних шкіл, наслідки якої не передбачали подальшого існування Києво-Могилянської академії, тож з боку царського уряду та синоду почався процес підготовки до закриття закладу.

У 1813 р. його було звільнено з посади ректора та призначено архімандритом Знаменського монастиря (Курськ). Помер і похований у Курську.

ЛОМОНОСОВ МИХАЙЛО ВАСИЛЬОВИЧ
(1711 — 1765 рр.)

Російський учений-[натураліст](#), [геохімік](#), [поет](#), заклав основи [російської літературної мови](#), перший російський академічно освічений вчений. Автор багатьох слів російської мови.

Михайло Ломоносов народився [1711](#) р. у селі Денисовка поблизу міста [Холмогори](#). Батько його, Василь Дорофійович, був [помором](#). Він мав кілька суден і ходив на них за рибою до Білого моря та Льодовитого океану.

Узимку [1730](#) р. дев'ятнадцятирічний Ломоносов вирушив до Москви і склав іспити до [Московської слов'яно-греко-латинської академії при Заїконоспаському монастирі](#). Незважаючи на вік, Ломоносова було зараховано до наймолодшого класу, оскільки зовсім не знав [латини](#). Через рік він настільки вивчив латину, що міг складати невеликі вірші. Уже тоді він ґрунтовно вивчав [поетику](#) і [риторику](#).

У [1734](#) р. Ломоносов вирушає до Києва, де протягом кількох місяців навчається у [Києво-Могилянській академії](#). Наступного [1735](#) р. його разом з іншими дванадцятьма учнями було відправлено до [Петербурга](#) та зараховано до складу студентів університету Академії наук.

Вже за кілька місяців, у вересні 1736 р., Ломоносова з двома іншими студентами академії (Райзером і Виноградовим) спорядили до Німеччини для навчання металургії та гірничій справі. Закордонне відрядження тривало майже п'ять років (до червня 1741 р.). Увесь цей час Ломоносов і його товариші перебували здебільшого у [Марбурзі](#), в університеті філософії, де

вивчали фізику та механіку у [Християна Вольфа](#), а математику та хімію — у [Дуйзинга](#).

Засвоївши теорію, у 1739 р. російські студенти перебралися до [Фрайберга](#), де під керівництвом Генкеля вивчали металургію та гірничу справу. Незабаром Ломоносов посварився зі своїм наставником, залишив Фрайберг і повернувся до Марбургу, де мешкала його наречена [Єлизавета Цильх](#) (таємний шлюб з нею було укладено у 1740 р.), а у 1741 р. за допомогою російського посла повернувся до Росії. Тут Ломоносова призначили ад'юнктом Академії з фізичного класу.

На початку 1740-х рр. переважна частина академічного керівництва складалася з етнічних німців, до того ж багато з них були досить далекими від науки. Усіма справами керував Голова академічної канцелярії [Йоган Даніель Шумахер](#), спритний і розумний німець. Ломоносов був людиною непоступливою, сварився із Шумахером і його висуванцями, з будь-якого приводу висловлюючи їм свою неповагу. Доходило до бійок між академіками, а у 1743 р. Ломоносов на кілька тижнів потрапив під арешт.

У 1745 р., після того як було захищено дисертацію про метали, Ломоносов став професором хімії і повноправним членом Академії. Однією з перших його ініціатив на новій посаді стала організація у 1748 р. хімічної лабораторії Академії на Васильєвському острові. Ломоносов прагнув забезпечити свою лабораторію саморобними приладами для фізико-хімічних досліджень.

Серед творів Ломоносова є роботи з фізики, хімії, геології, метеорології, гірничої справи, географії, астрономії, історії і філології. Ломоносов дуже мало піклувався про поширення своїх праць за кордоном. Результати його наукової діяльності, хоча і відзначалися у голландських, німецьких і французьких наукових журналах, у цілому залишилися маловідомими європейським вченим, а у Росії тоді було замало фахівців, здатних оцінити їх.

Дуже глибоку й оригінальну ідею було висловлено ним у дисертації «Міркування про причину тепла і холоду» (1744 р.), у якій він прямо пов'язав температуру тіла з «внутрішнім рухом власної матерії», тобто з рухом дрібних часток (молекул), з яких, за його переконанням, складалося будь-яке тіло. У дисертації «Спроба теорії пружної сили повітря» (1749 р.) він прогнозував

деякі засади кінетичної теорії газів.

У 1753 р. у «Слові про явища повітряні і їх залежність від електричної сили» він виклав глибоко продуману теорію атмосферної електрики. У своєму «Слові про народження металів від струсів землі» він за 60 років до Юнга висунув ідею про «невідчутні землетруси», тобто повільні коливання земної кори. У «Курсі щирої фізичної хімії» (1754 р.) Ломоносов висловив свої погляди на утворення кристалів і наполегливо рекомендував «добре досліджувати фігуру кристалів і вимірювати їх» ([Роме де Ліль](#), якого вважають засновником [кристалографії](#), висловив таку пропозицію лише 1783 р.)

У 1739 р., перебуваючи у Німеччині, Ломоносов написав «Оду про взяття Хотина». Поетична слава прийшла до Ломоносова через десять років.

У 1748 р. [Кирило Розумовський](#) вручив його вітальну оду [Єлизаветі I](#). Вона одразу подарувала автору дві тисячі карбованців. Відтоді ломоносовські оди стали обов'язковою частиною всіх придворних урочистостей. Написані «високим штилем», що відрізнявся надзвичайною піднесеністю і бурхливим словом, вони захоплювали слухачів.

У 1739 р. Ломоносов надіслав до Академії трактат з теорії російського віршування. У 1748 р. він видав «Риторіку» — перший у Росії друкований посібник з теорії літератури й ораторського мистецтва. У 1755 р. було надруковано «Російську граматику», що витримала потім чотирнадцять видань і зберігала практичне значення протягом ста років. Норми [«Граматики»](#)

[Мелетія Смотрицького](#) 1619 р. стали прототипом для Ломоносова що рік навчався у «Могилянці». Так автор позначає, що писано граматику з української, московитської та північної розмовної мови. Так параграф 111 по цей час актуальний, бо говірка московитів і по цей час замість «о» промовляють та пишуть «а», - «Масква» замість «Москва», «панимаеш» замість «понимаеш». Так проявляється фіноугорський вплив на московитів, що залишився незмінним за 300 років.

Ще у 1740-ві рр. Ломоносов вивчав [мозаїчні](#) роботи, привезені з [Риму](#) графом [Михайлом Воронцовим](#). Рецепт виготовлення скляних сплавів ([смальт](#)) зберігався італійцями у суворій таємниці. Ломоносова охопило бажання розкрити її. Протягом двох років він цілими днями перебував у своїй лабораторії і крок за кроком йшов до мети. Зрештою він відкрив спосіб отримання смальти будь-якого кольору. Йому довелося самому стати художником, тому що майстрів-мозаїчників у Росії не було.

Мозаїка Ломоносова «Полтавська баталія»

Улітку 1752 р. він завершив першу роботу — мозаїчний образ Богоматері, який подарував імператриці Єлизаветі. Слідом за тим він узяв собі двох учнів і склав мозаїчний портрет Петра I. У 1753 р. Ломоносов одержав у подарунок від Єлизавети I маєток за 64 версти від Петербурга в Усть-Рудицях та 200 душ кріпаків для

роботи на скляній фабриці, яку було збудовано за казенний кошт.

У 1756 р. Ломоносов одержав від імператриці у власність «погоріле місце» на [Мойці](#), відбудував там двоповерховий будинок і переніс до нього мозаїчну майстерню. Наступні дев'ять років тут було виготовлено кілька портретних мозаїк. Чотири роки Ломоносов з учнями працювали над величезною картиною для монумента Петрові — «Полтавською баталією». Її було завершено у 1764 р. вже після смерті Єлизавети.

Ще одним захопленням Ломоносова була російська історія. У 1753 р. імператриця через свого фаворита [Івана Шувалова](#) повідомила Ломоносова, що «воліла б бачити Російську історію, написану його стилем».

У середині 1758 р. Ломоносов надав Шувалову рукопис першого тому (до часів до смерті [Ярослава Мудрого](#)). Працю було надруковано вже після смерті автора 1766 р.

26 травня 1761 р. Ломоносов спостерігав у себе будинку за допомогою власноруч виготовленого телескопа рідкісне астрономічне явище — [проходження Венери](#) над сонячним диском і відкрив атмосферу планети.

Усе життя Ломоносов не переставав воювати із Шумахером, Таубертом, Епінусом, Міллером та ін.

У 1754 р. Ломоносов склав особливу записку «Про виправлення Академії», у якій писав, що в Академії нічого не робиться для підготовки вітчизняних учених, що всю навчальну роботу занедбано.

Він дійшов думки про необхідність створити незалежний від Академії університет, двері якого було б відчинено для всіх охочих. Йому вдалося схилити до своєї думки Шувалова. Ломоносов склав план університету, визначив його організаційну структуру і навіть програму викладання. Разом з університетом Ломоносов планував улаштувати гімназію.

Шувалов план схвалив і подав його зі своєю «Доповіддю» до Сенату.

У липні 1754 р. сенат затвердив це подання, а у січні 1755 р. «Указ про заснування у Москві Університету» було підписано Єлизаветою.

Попервах університет розташовувався у казенному будинку колишньої палацової аптеки біля Воскресенських воріт. При ньому було відкрито одразу дві гімназії — «шляхетна» (для дворян) і «різночинна» (для мирян). Разом з університетом було створено друкарню, де спочатку друкували першу московську газету «Московські відомості». Потім там же стали видавати наукові, літературні і навчальні книги та підручники. Одним з перших було видано «Зібрання творів Ломоносова».

У лютому 1757 р. Ломоносов очолив географічний департамент петербурзького академічного університету, а потім його було призначено радником Академічної канцелярії і він разом з Таубертом став фактичним керівником Академії.

У 1760 р. у його безпосереднє підпорядкування перейшли академічні гімназія та університет. Завдяки Ломоносову становище студентів та гімназистів, які терпіли холоднечу і голод, дещо покращилося.

Увесь 1762 р. Ломоносов хворів. З початком царювання [Катерини II](#), користуючись тим, що нова імператриця перенесла на Ломоносова свою неприхильність до Шувалова, вороги стали брати над ним гору.

У травні 1763 р. Ломоносова було відправлено у відставку. Однак Катерина скасувала свій указ. У жовтні Ломоносова було обрано почесним членом Академії мистецтв, а у грудні призначено статським радником. Улітку 1764 р. імператриця навіть відвідала хворого вченого в його будинку.

Помер Ломоносов від застуди у квітні 1765 р. 8 квітня похований на Лазаревському цвинтарі Олександрівської лаври. Михайло Ломоносов є автором великої кількості слів сучасної літературної [російської мови](#). Він вигадав такі слова як: [російський](#) маятник, [російський](#) насос, [рос.](#) притяжение, [рос.](#) с озвездие, [рос.](#) рудник, [рос.](#) чертеж, [рос.](#) атмосфера, [рос.](#) вещество, [рос.](#) градусник, [рос.](#) преломление, [рос.](#) равновесие, [рос.](#) диаметр, [рос.](#) квадрат, [рос.](#) минус, [рос.](#) горизонт, [рос.](#) кислота та інші.

ЛУКІН ЯКІВ ІВАНОВИЧ
ЄПИСКОП ІЗРАЇЛЬ
(1801 - 11 (23) жовтня 1864 рр.)

[Єпископ Російської православної церкви, єпископ Вінницький](#), вікарій Кам'янець-Подільської єпархії.

Народився близько [1801](#) р. у селі Сінковце Мало-Архангельського повіту Орловської губернії в родині [диякона](#).

Навчався в Орловській духовній семінарії, потім вступив до Київської духовної академії, яку закінчив зі ступенем кандидата богослов'я.

З [4 грудня 1825](#) р. - вчитель Курської духовної семінарії.

[29 листопада 1827](#) р. визнаний гідним ступеня магістра.

З [9 листопада 1828](#) р. - помічник інспектора Курської духовної семінарії.

[2 листопада 1831](#) р. пострижений у чернецтво та [27 грудня](#) висвячений у сан [ієродиякона](#).

[1 січня 1832](#) р. висвячений у сан [ієромонаха](#), [8 січня](#) призначений бібліотекарем, а [6 лютого](#) того ж року - інспектором Курської духовної семінарії.

По сану зарахований до соборних ієромонахів Донського монастиря і виконував посаду цензора проповідей.

З [10 лютого 1834](#) р. - ректор Калузької духовної семінарії.

3 листопада 1835 р. возведений у сан [архімандрита](#) і призначений настоятелем Покровського Доброго Ліхвінського монастиря Калузької єпархії.

З [3 травня 1843](#) р. - ректор Курської духовної семінарії і настоятель Білгородського Свято-Троїцького монастиря.

3 травня [1845](#) р. переведений в Рильський Миколаївський монастир, а [25 липня](#) того ж року призначений ректором Херсонської духовної семінарії та настоятелем Одеського Успенського монастиря.

[22 квітня 1848](#) р. переміщений ректором Харківської духовної семінарії та настоятелем Харківського Преображенського монастиря.

З [27 липня 1851](#) р. - ректор Тифліської духовної семінарії і настоятель Тифліського Преображенського монастиря.

[2 травня 1858](#) р. призначений ректором Київської духовної академії і архімандритом Київського Братського монастиря.

[24 січня 1860](#) р. хіротонісаний в єпископа [Вінницького](#), вікарія Кам'янець-Подільської єпархії.

[25 березня 1861](#) к. у зв'язку зі скасуванням вікаріатства залишений настоятелем Шаргородського Миколаївського монастиря Подільської єпархії.

Помер 11 жовтня 1864 р. Похований Шаргородському монастирі.

Праці: «Слова и беседы архимандрита Израиля» у 2 томах (СПб. [1848](#)), «Обозрение русских раскольничьих толков» (Харьк., [1850](#)), «Беседы о значении и силе внешнего поклонения в христианской Православной Церкви и мысли христианские по случаю страшной грозы и града, бывших в г. Харькове 1 мая 1851 г.», «Слова, говоренные в Старо-Харьковском Преображенском монастыре» ([1852](#)).

ЛУЦЕНКО ІГОР ВІКТОРОВИЧ (народився [10 листопада 1978](#) р.)

Редактор і журналіст інтернет-видань, громадський діяч руху за збереження історичної забудови міста [Києва](#), економіст за освітою.

[Намісцевих виборах 2014 р.](#) обраний депутатом [Київської міської ради](#) за списком партії [Батьківщина](#) (третій номер у партійному списку).

Ігор Луценко народився [10 листопада 1978](#) р. у родині лікарів у місті Києві. У 2002 р. здобув диплом магістра у [ЕЕРС](#) (нині [Київська школа економіки](#)).

Колишній консультант [Міжнародного центру перспективних досліджень](#), экс-редактор секції журналу «[Компаньйон](#)», экс-редактор секції «Большие деньги» журналу «[Власть Денег](#)», экс-редактор секції «Бізнес» журналу «[Корреспондент](#)», колишній головний редактор «[Економічної правди](#)», журналіст інтернет-видання «Українська правда».

Під час подій [Євромайдану](#) був заступником коменданта

протестного табору у Києві. Був членом Ради [народного об'єднання «Майдан»](#), список якої О. В. Турчинов оголосив 22 грудня 2013 р. Зранку 21 січня 2014 р. Ігоря Луценка викрали невідомі з Жовтневої лікарні Києва разом із іншим активістом [Юрієм Вербицьким](#). У міліції заявили, що його не затримували; знайомі Ігоря припускали, що його викрала [Служба безпеки України](#).

21 січня ввечері Ігор Луценко перебував у лікарні вже як пацієнт: у нього був струс мозку, вибитий зуб та підбите око. Невідомі побили його та [Юрія Вербицького](#), яких вони допитували про фінансування та організацію Євромайдану. За словами журналіста Андрія Ковальова, потерпілого Луценка били ногами, він не може ходити, йому пошкодили ломом ногу.

Станом на вересень 2014 р. — боєць [батальйону «Азов»](#).

З 27 листопада 2014 р. — народний депутат України від політичної партії Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина».

ЛЮТИЙ ТАРАС ВОЛОДИМИРОВИЧ
(народився [23 листопада 1972 р.](#))

Український [філософ](#) і [письменник](#), представник молодшої генерації Київської філософської школи. Автор понад 40 наукових праць, зокрема — 3 монографій, присвячених проблемам [історії філософії](#), [філософської антропології](#).

Народився у [1972 р.](#) у [Ромнах](#). У [1996 р.](#) закінчив електроакустичний факультет [Київської політехніки](#), а згодом [Національний університет «Києво-Могилянська академія»](#) ([1998 р.](#) - [бакалавр](#), [2000 р.](#) - [магістр](#) філософії). З [1998 р.](#) працює в [Інституті філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України](#).

Старший науковий співробітник відділу філософської антропології. [Кандидат філософських наук](#) (2001 р.), [доктор філософських наук](#) (2009 р.). З 2011 р. - [доцент](#) кафедри філософії та релігієзнавства [НаУКМА](#). Викладає також у [Інституті релігійних наук святого Томи Аквінського](#). У 2008 - 2011 рр. – менеджер програми «Соціальний капітал і Академічні публікації» [Міжнародного фонду «Відродження»](#).

Монографії: Лютий Т.В. Нігілізм: анатомія Ніщо. – Київ: ПАРАПАН, 2002. – 296 с., Лютий Т.В. Розумність нерозумного. – Київ: ПАРАПАН, 2007. – 420 с., Лютий Т.В., Ярош О.А. Культура масова і популярна: теорії та практики – Київ: Агентство «Україна», 2007. – 124 с.

Художні твори: Збірка малої прози «Вулики сновидінь» (2007). Поетична збірка «Елегії» (2010). [Співавтор книги «Як вони провели літо», створеної командою ентузіастів в рамках проекту «Є книга за 24 години» 10-11 вересня 2011 р.](#)

ЛЯСКОРОНСЬКИЙ СИЛЬВЕСТР (р. н. невід. — [8 травня 1754 р.](#))

Український церковний діяч, [ректор](#) Києво-Могилянської академії, [архімандрит](#) Братського монастиря, [драматург](#).

Про дату, місце народження нічого невідомо. Наприкінці 1720-х рр. навчався у Києво-Могилянській академії. Після її закінчення напочатку 1730-х рр. запрошений стати її викладачем. Протягом 1734—1735 рр. - викладав у класі граматики, у 1736—1737 рр. — синтаксими, у 1737—1738 рр. — піітики, у 1738—1740 рр. — риторики. Прийнявши чернечий постриг, на якийсь час залишив Києво-Могилянську академію. У 1740 р. стає членом Київської консисторії, у 1741—1744 рр. перебував на посаді ігумена Віленського Святодухівського монастиря, з 1745 р. — архімандрит Ніжинського Благовіщенського Назарет-Богородицького монастиря.

У 1746 р. його запрошено на посаду ректора Києво-Могилянської академії, одночасно — професора богослов'я й архімандрита Київського Братського монастиря. Цю посаду він займав до 1751 р. У грамоті від 1746 р. на ректорство й архімандритство митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії Р. Заборовський писав: «... о чем известясь Академии наши

учители и братья оного монастыря должны ему... Сильвестру, всякое при подобающей чести отдавать послушание без роптания и все по благому его совету действовать».

З 1748 р. Сильвестр Ляскоронський вів тривалу судову боротьбу з Київським магістратом за ґрунти й ліс в урочищах Берковець і Клепач, які здавна належали Братському монастирю та Києво-Могилянській академії. Незважаючи на магістратську заборону пропінаций, академія тримала шинок на Житньому ринку аж до 1752 р. Ім'я Ляскоронського тісно пов'язане з завершенням будівництва Успенської церкви у с. Стайки, приписаному на той час до Київського Братського монастиря.

Ляскоронський багато справ робив самочинно, не погоджуючи їх із протектором академії, митрополитом Київським, Галицьким і всієї Малої Росії Г.Щербацьким, за що у 1751 р. його звільнено на «спочинок» у Київський Видубицький монастир. Помер Сильвестр Ляскоронський [8 травня 1754](#) р. у Києві.

Є автором двох курсів риторики. У часи викладання поетики й риторики написав «Трагедокомедію» (1737–1738 рр.), що визнана зразком великодньої драми. Він плідно займався упорядкуванням внутрішнього життя КМА.

ЛЯЩЕВСЬКИЙ ВАСИЛЬ (ВАРЛААМ) (бл. 1704 – 1774 рр.)

Український церковний педагог, один із засновників вищої освіти у Московії. Випускник Києво-Могилянської академії, мовознавець, професор, ректор Московської слов'яно-греко-латинської академії, [архімандрит](#). Народився в сім'ї священика.

Навчався у [Києво-Могилянській академії](#). У 1732-1733 навчальні роки - студент класу філософії. 15 березня 1733 р. разом зі студентами-філософами, які відмовилися слухати лекції професора С. Калиновського, засуджено Р. Заборовським, тоді протектором Києво-Могилянської академії, до тілесного покарання. Як студента, здібного до іноземних мов, найкращого учня мовознавця професора С. Тодорського, на кошти Р. Заборовського направлено до європейського центру орієнталістики - університету Галле. Повернувшись у Києво-Могилянську академію, слухав у 1739-1740 навчальному році богослов'я і одночасно викладав у класі фари (аналогії). Ґрунтовні

знання й педагогічні здібності дали змогу Лящевському порушити ієрархічні учительські шаблі просування від нижчого класу до вищого, бо вже наступного 1740 - 1741 навчального року він - викладач піітики. Уклав для студентів як посібник з поетики трагікомедію «О награждении в сем свете приисканных дѣл мзды в будущей жизни вечной».

У 1740 р. прийняв чернечий постриг. У 1741-1742 навчальному році викладав риторику і після виклику С. Тодорського до Москви (травень 1742 р.) заступив його на посаді професора «священних мов» - єврейської і грецької.

У 1744 р. переклав для великого князя Петра Федоровича з грецької «Зерцало должности государем». У 1746 р. склав латинською мовою за матеріалами лекцій С. Тодорського граматику грецької мови «Книга мистецтва настанов з грецької мови, ...представлена у Києво-Могилянській академії», яку було видано у Вроцлаві того самого року. Згодом учень Лящевського, й викладач грецької мови Києво-Могилянської академії Г. Щербацький доповнив граматику, а [М. Бантиш-Каменський](#), який навчався у Києво-Могилянській академії у 1745 – 1754 рр., поділив її на параграфи, долучив хрестоматію й видав 1779 р. у Лейпцигу, де її видавали ще кілька разів. Переклад російською мовою було здійснено студентом Києво-Могилянської академії В. Петровим ("Греческая грамматика...". СПб., 1788).

У 1746 - 1747 навчальному році Лящевський - професор богослов'я й префект Києво-Могилянської академії. Але у травні 1747 р., не скінчивши читати курс, змушений за ухвалою Синоду «немедля» виїхати до Санкт-Петербурга для перегляду й виправлення слов'ян, перекладу Біблії. Як винагороду у Києві за Лящевським залишили ігуменство у Межигірському монастирі.

Після успішного завершення роботи над Біблією Лящевський отримав архімандритство у Московському Донському Богородицькому монастирі. 23 червня 1753 р. призначений ректором Московської слов'яно-греко-латинської академії як «искусный й известный человек» і отримав архімандритство у Московському Заіконоспаському монастирі, але останнім керував через намісника. У 1754 - 1758 рр. - член Синоду з місцем проживання у Санкт-Петербурзі. На початку 1770-х рр. подарував Києво-Могилянській академії 4000 рублів, з умовою, щоб на проценти з них утримувалися викладачі грецької і єврейської мов

і закуплялися навчальні посібники з цих предметів. У 1774 р. заповів ще 3000 рублів з тією ж метою й 872 книги для академічної бібліотеки.

Помер у Москві в сані архімандрита [Донського монастиря](#), похований у монастирській Сретенській церкві.

МАЗЕПА ІВАН
(1639 —1709 рр.)

Український військовий, політичний і державний діяч. Гетьман Війська Запорозького, голова козацької держави на Лівобережній (1687–1704 рр.) і всій Наддніпрянській Україні (1704–1709 рр.). Князь Священної Римської Імперії (1707–1709 рр.). Представник шляхетного роду Мазеп-Колединських гербу Курч з Київщини.

У молодості служив при дворі короля Яна II Казимира. Після обрання гетьманом намагався відновити авторитет інституту гетьманства в Україні. Зробив великий внесок у економічно-культурний розвиток Лівобережжя. Зовні під патронатом московського царя Петра I проводив курс на відновлення козацької держави Війська Запорозького у кордонах часів Хмельниччини.

Тривалий час формально підтримував Московське царство у Північній війні зі Швецією, у 1708 р. перейшов на бік шведів. Після поразки під Полтавою врятувався у Молдавії. Помер у місті Бендери.

Народився на хуторі Мазепинці Київського воєводства (неподалік Білої Церкви). У 1592 р. король Сигізмунд II Август подарував його шляхтичеві Михайлові Мазепі-Колединському з роду Курчів.

Батько — Стефан-Адам Мазепа — був шляхтичем; покозачився в часи Хмельниччини, став 1654 р. Білоцерківським отаманом.

Мати — Марина Мокієвська - представниця старого шляхетського роду з Білої Церкви; присвятила молоді роки сім'ї, вихованню сина Івана та доньки Олександри.

Дитинство Івана припало на час Хмельниччини і Руїни. Змалку мусив навчатися військової справи, їзди верхи, фехтування. Мати відправила на навчання до Києво-Могилянської академії.

В академії 3 роки вивчав риторику, латину. Добре володів пером, у хвилини дозвілля писав вірші, цікавився усіма видами літературної творчості; протягом життя опанував 8 іноземних мов.

Закінчивши навчання, повернувся додому. Батько мріяв про велику кар'єру для свого сина, вислав його до двору польського короля, великого князя литовського і руського Яна II Казимира. Іван став королівським пажем, зумів швидко завоювати прихильність короля. Тоді вмів чарувати людей.

Ян II Казимир, син Сигізмунда III та Констанції Австрійської, був у близьких взаєминах із західними монаршими дворами, щороку вислав за кордон трьох талановитих юнаків шляхетського походження для покращення освіти. Мазепа потрапив до цієї трійки стажерів; відвідав Німеччину, Францію, Італію, можливо, Австрію у дипломатичній місії козаків. У 1659 р. повернувся до Речі Посполитої, познайомився зі справами щодо українського населення (1677 р.), з лобістами українського питання в польському сеймі.

Після цього король Ян-Казимир доручав Мазепі кілька різних дипломатичних місій в Україні, Туреччині, Московії (між 1662–1669 рр.). У 1670 р. познайомився з сином Богдана Хмельницького Юрієм; не став на його бік, оскільки вважав його персону занадто слабкою.

Курч, Князь (пол. Kurcz, Kniaz) - герб волинських князів Курцевичів, нащадків Гедиміновичів. Герб використовували дворянські роди Польщі, Литви, Білорусі та України. Герб «Курч» використовувався гетьманом Іваном Мазепою

Під час служби при дворі Яна II Казимира мав персональний конфлікт зі шляхтичем Яном-Хризистом Пасеком, що ледве не закінчився дуеллю в королівських палатах. Мазепа втратив прихильність короля, змушений був повернутись в Україну.

Ян-Хризист Пасек згадує у своїх «Споминах» історію, (яка стала популярною, хоча насправді, як більшість поетичних образів, ймовірно, далека від правди), що коханкою Мазепи була дружина визначного польського магната; коли ошуканий чоловік дізнався про це, наказав своїм служникам зловити винуватця, прив'язати голого до дикого коня та пустити степом.

Ця історія була в усіх подробицях занадто гарна, мала свою привабу: маса схопила її, перетворила в епопею, поети, маляри та музики — Байрон, Гюго, Верне, Булянже, Ліст — покористувалися нею, звеличили її героя, що зріс до величини символу. Едгар Кіне порівняв раз нещасливу Францію до замученого Мазепи, перед яким простягалось славне майбутнє.

З 1663 р. Іван Мазепа жив у родовому маєтку в селі Мазепинці; після смерті батька успадкував посаду чернігівського підчашого.

Рекламний плакат до кантати М.Балфе

Наприкінці 1669 р. вступив на службу до гетьмана Петра Дорошенка; був справді «переломний момент» (Дорошенко) у житті, діяльності майбутнього гетьмана, який відтоді цілковито віддає себе українській державній справі.

Поява Мазепи при чигиринському гетьманському дворі була пов'язана з великою зміною у його особистому житті: у Корсуні, десь 1668–1669 рр., одружився з трохи старшою від нього удовою Ганною Фридрикевич, про яку мало що відомо. Невідомо також, чи мала вона дітей від Мазепи. Здається, мала доньку, яка померла в дитинстві.

У Дорошенка Мазепа був спочатку ротмістром надвірної корогви, себто командиром гетьманської гвардії, згодом (десь коло 1674 р.) виконував обов'язки генерального осавула. Брав участь у війні Дорошенка як союзника Туреччини проти Польщі (похід у Галичину 1672 р.).

Не був генеральним писарем: сучасну вістку про це (дуже популярну досі в історичній літературі) спростував Дорошенко (генеральним писарем у 1669–1676 рр. був Михайло Вуяхевич-Височинський).

Дорошенко оцінив великі здібності («росторопності й цікавості», як каже Величко) Мазепи, доручав важливі дипломатичні місії.

У червні 1674 р. Дорошенко послав Мазепу до Криму й Туреччини, дав татарський ескорт, кілька полонених козаків з

Лівобережжя, призначених у подарунок ханові, султанським достойникам.

Під час подорожі біля річки Інгул Мазепа попав у руки запорожців; могли його вбити; кошовий отаман Іван Сірко впізнав Мазепу, врятував.

Коли гетьман Лівобережної України Іван Самойлович довідався про це, зажадав у Сірка видати йому Мазепу. Сірко спочатку відмовив; під тиском московського уряду змушений був відіслати Мазепу до Батурина (липень 1674 р.). Досвідом в міжнародних справах, бездоганними манерами Мазепа переконав Самойловича зробити його довіреною особою (був обраний військовим осавулом).

Іван Мазепа

Булава гетьмана Лівобережної України до рук Івана Мазепи потрапила у 1687 р. у результаті чергової антигетьманської змови генеральної старшини, інспірованої фаворитом тодішньої російської правительки Софії князем Васиєм Голіциним; гетьмана Івана Самойловича було позбавлено влади, заслано до Сибіру.

Невдовзі сам фаворит потрапив в опалу, попрямував слідами Самойловича, втратила владу Софія. Здавалося, за такого розкладу сил гетьманувати Мазепі залишилося лічені дні; у таких непевних умовах зумів втримати владу, істотно зміцнив власні позиції.

Мав тоді 50 років, був людиною з величезним життєвим та політичним досвідом. Обрання Мазепи пов'язане було з підписанням нових, «Коломацьких статей» (основа — «Глухівські статті» Многогрішного 1669 р., з деякими додатками на користь Москви).

Так, було застережено, що Україна не сміє порушувати вічний мир з Польщею і повинна підтримувати добросусідські стосунки з Кримом. Знову заборонено Україні мати дипломатичні стосунки з іншими державами. Крім залог та воєводів, що були у Києві, Чернігові, Ніжині, Переяславі та Острі, московська залага мала стати у гетьманській резиденції — Батурині — для постійного контролю над гетьманським урядом. Заборонялось «голосов испущать», що «Малороссийский край гетманского регименту», а тільки казати, що він належить до єдиної держави з Великоросійським краєм.

Тому мусить бути вільний перехід з Москви в Україну. Гетьман і старшина повинні дбати про зміцнення зв'язків між двома народами.

Метою Мазепи як гетьмана Війська Запорозького було об'єднання козацьких земель Лівобережжя, Правобережжя, Запорожжя і, якщо можливо, Слобожанщини і Ханської України у складі єдиної Української держави під гетьманським региментом, встановлення міцної автократичної гетьманської влади у становій державі європейського типу зі збереженням традиційної системи козацького устрою.

Ревний покровитель православ'я, Мазепа надав кошти на будівництво в усій Гетьманщині низки церков, споруджених у стилі українського бароко. Заходами Івана Мазепи Києво-Могилянський колегіум набув статусу академії (у цей час відомої як «Могило-Мазепинська») (завдяки матеріальній підтримці гетьмана було споруджено нові корпуси, збільшено кількість спудеїв до 2 тисяч).

Після великого Богдана Мазепа вперше поставив особу гетьмана на рівень державного володаря, монарха. Цікаво, що в «Апостолі» 1695 р. було зазначено, що видання книги «За Щасливого Владіння ІХ Царського Присвітлого Величества обох сторон Дніпра Войск Запорожских Гетьмана, Благородного ІВАННА СТЕФАНОВИЧА МАЗЕПИ друком новим відбулося».

У народі до сьогодні побутує знана приказка: «від Богдана до

Івана не було Гетьмана». Свою владу ототожнював з могутністю держави; якнайрішучіше захищався від будь-яких посягань з боку запорожців (боролися за свою автономність), деяких старшин, які посилали донос за доносом цареві. У зовнішній політиці відмовився від орієнтації на Річ Посполиту, Крим, Туреччину. Боротьба з Московією видавалась на той час безнадійною, тому тривалий час просто продовжував лінію Самойловича, спрямовану на забезпечення максимально можливої автономії.

Пам'ятний камінь на місці, де, ймовірно, Іван Мазепа був обраний гетьманом України (у Коломаку заплановано встановити пам'ятник гетьману Івану Мазепі)

Відкрита, послідовна підтримка старшини збуджувала повсюдне невдоволення серед народних мас та настроєних проти старшини запорожців. Потенційно вибухова ситуація виникла у 1692 р., коли військовий канцелярист Петро Іваненко (Петрик) втік на Січ і став піднімати заколот проти гетьмана. Оголосивши, що настав час повстати проти старшини, яка «смокче народну кров» і «визволити нашу батьківщину Україну з-під влади Москви», Петрик заручається підтримкою кримських татар (замість допомоги татари стали грабувати населення, популярність Петрика серед народу похитнулася, повстання згасло).

Завдяки дипломатичному хисту зумів налагодити стосунки з царівною Софією, фактичним керівником московського уряду князем Голіциним, з їхнім наступником — царем Петром I, що врятувало Україну від можливих руйнацій після державного перевороту у Московській державі 1689 р.

Незважаючи на заборону міжнародних дипломатичних зносин, зафіксовану у «Коломацьких статтях» — угоді між Україною та Московською державою, підписаною під час обрання Мазепи гетьманом, мав численні зв'язки з монархічними дворами Європи, зокрема, Веттінів у Польщі, Гіраїв у Криму, інших.

Сторінка з «Апостола» 1695 р., з титулом Івана Мазепи

З метою оборони південних кордонів побудував фортеці на півдні України, зокрема, Новобогородицьку та Ново-Сергіївську на річці Самара.

Прагнув знайти опору серед козацької старшини Лівобережної України, дбав про забезпечення її представників маєтностями (гетьманські універсали Василю Борковському, Прокопу Левенцю, Михайлу Миклашевському, Івану Скоропадському, тощо). Захищав інтереси простих козаків, посполитих (зафіксовано універсалами від 1691 р., 1692 р., 1693 р., 1701 р., тощо), в яких регулювалися питання оподаткування, відробіток («панщина»).

Вихований у принципах меркантилізму, Мазепа різними способами сприяв розвитку економіки держави, насамперед промислового виробництва, торгівлі.

Українське господарство у добу Мазепи переживає піднесення. Поширюються торговельні зносини також з Кримом і Чорноморсько-Дунайськими країнами.

Росте і внутрішня торгівля, зокрема торговельний обмін між північчю й півднем Гетьманщини, між Гетьманщиною і Запоріжжям та Слобожанщиною, між Лівобережжям і

Правобережжям.

У кінці XVII ст. дуже розвиваються галузі промисловості, які вимагали спеціального технічного досвіду та устаткування, і більших грошових вкладів.

Відомо 14 Універсалів Мазепи про виділення українській шляхті земель під устаткування рудень, селітряних заводів, ковальських цехів. Зокрема, Універсалом від 9 лютого 1688 р. Гетьман Іван Мазепа підтверджує маєтності Межигірського монастиря, серед яких є «рудні», Універсалом від 9 травня 1690 р. він дозволяє стародубівському полковникові Михайлові Миклашевському побудувати дві рудні. Універсалом Івана Мазепи від 26 березня 1701 р. архієпископові чернігівському і новгородському у посесію надано Неданчицьку рудню.

Внутрішня політика гетьмана Мазепи була безпосереднім продовженням політики Самойловича. Проводилася іншими темпами, подекуди іншими методами, сприяла зростові козацької старшини, зміцненню її економічної бази, соціального становища, перетворенню її на зверхній стан Гетьманщини (провідну верству Козацько-Гетьманської держави).

Політика українського уряду щодо козацтва за часів гетьманування Мазепи була цілком ясна і послідовна. Козацтво на Гетьманщині було у той час дуже поважною силою (як і заможна сільська верхівка, як і головний військовий резерв держави). У руках козацтва були чималі площі землеволодіння, важливі господарські угіддя, млини, гуральні, інші промислові й торговельні заклади, а головне — права і вольності, здобуті «шаблею козацькою» за Богдана Хмельницького.

Розвиток торгівлі і промисловості за часів Мазепи сприяв зростанню міст, зокрема його купецької верстви. У зв'язку з тим відбувалися чималі зміни у соціально-економічному житті міст Гетьманщини.

Селянство у часи Івана Мазепи становило більшість населення України. Попри розповсюджену думку, ніякого масового, взагалі закріпачення селян у часи Мазепи не відбувалося. Селяни, по-перше, ще не втратили юридичні права на землю, і якщо право займанщини вже переставало братися до уваги як право власності, то письмово оформлені документи підтверджували таке право беззастережно. Значно пізніше, через десятиліття, у другій половині XVIII ст. такі письмові угоди селян

перестали визнавати за юридичні документи, якщо земля, на якій вони жили, була повторно роздана конфідентам верховної влади, по-друге, навіть там, де селяни жили на землі державців, вони повністю зберігали за собою право вільного переходу на нове місце проживання, з правом забрати своє рухоме майно, але досить часто продавали й землю, яку вони обробляли, і яка формально-юридично належала державцям, що ставало причиною багатьох конфліктних ситуацій, як це засвідчують документи тих часів.

Натомість існує лише один документ, універсал Мазепи, вписаний до полтавських актових книг (і з огляду на відсутність оригіналу точна передача змісту його може викликати сумніви), що стосується Полтавщини, де селянам заборонялись селянські переходи, та попри те, що у тисячі інших універсалів Мазепи такого немає, а навпаки, у них досить широко віддзеркалюються вільні переходи селян від одних державців до інших, в українській історіографії традиційно широко використовуються посилення лише на зазначений вище універсал у роботах, які стосуються соціально-економічного становища України за часів Мазепи, що фатально спотворює дійсний правовий статус селянства тих часів.

Матеріальне становище селянства почало помітно погіршуватися за часів Північної війни, коли воно сильно було обтяжене розквартируванням у Гетьманщині багатьох російських полків внаслідок тотальної мілітаризації Російської імперії Петром I, годувати голодних російських солдатів та утримувати коней драгунів мало за свій кошт українське населення, сталося це після Полтави, вже за Скоропадського, мляві спроби якого протидіяти цьому були надто анемічними, щоб Росія взяла їх до уваги, хоч до закінчення Північної війни у нього були деякі дипломатичні можливості, щоб послабити та відтермінувати цей тягар, спричинений брутальним порушенням царським урядом автономних прав Гетьманщини.

Важливий був вклад гетьмана Мазепи у духовне життя України-Гетьманщини: за його гетьманування воно досягає особливого піднесення, напруження та розквіту, у всіх галузях української культури — в освіті, науці, літературі, мистецтві.

Був великим меценатом культурних починів і будов в Україні. Найбільш вражає у часи Мазепи розвиток

образотворчого мистецтва, головно архітектури. У добу Мазепи відроджується Київ як духовий центр України. Мазепинська доба створила свій власний стиль: виявився в образотворчому мистецтві, літературі, цілому культурному житті гетьманської України. Це було українське бароко — близький родич західноєвропейського — глибоко національний стиль, який мав своє найвище завершення в часи Мазепи.

У 1689 р. на московський трон зійшов Петро I, Гетьман Мазепа надавав цареві активну допомогу у грандіозних походах на турків і татарів (див. Азовські походи 1695—1696 рр.), кульмінацією яких стало здобуття 1696 р. Азова — ключової турецької фортеці на Азовському морі. Старіючий гетьман постійно давав молодому монархові поради у польських справах: згодом між ними виникла тісна особиста дружба. Козацькі полковники із сарказмом зауважували, що «цар скоріше не повірить ангелові, ніж Мазепі», московські урядники заявляли, що «ніколи ще не було гетьмана кориснішого і вигіднішого для царя, як Іван Степанович Мазепа». Від Петра I Мазепа отримав чимало нагород, став другим кавалером ордену св. Андрія Первозванного, за клопотанням Петра I, отримав титул князя Священної Римської Імперії.

Завдяки близьким стосункам із царем Мазепа зміг скористатися великим козацьким повстанням, що вибухнуло на підлеглому полякам Правобережжі у 1702 р. Після того як цей район знову було заселено, польська шляхта спробувала вигнати звідти козаків. Правобережне козацтво на чолі з популярним у народі полковником Семеном Палієм підняло повстання. Повстанців було 12 тисяч, коли до них приєдналися інші козацькі ватажки — Самійло Самусь, Захар Іскра, Андрій Абазин. Незабаром перед повстанцями впали такі польські твердині, як Немирів, Бердичів та Біла Церква (див. Облога Білої Церкви (1702 р.). З утечею на захід польської шляхти схоже було на те, що розгортається щось на зразок зменшеного варіанту 1648 р. (див. Хмельниччина). Однак 1702 р. полякам удалося відвоювати значну частину втрачених земель і взяти Палія в облогу у його «столиці» Фастові. Саме у цей час у Польщу вторгається найбільший ворог Петра I — король Швеції Карл XII. Скориставшись замішанням, Мазепа переконує царя дозволити йому окупувати Правобережжя. Знову обидві частини

Наддніпрянської України були об'єднані, і заслугу здійснення цього міг приписати собі Мазепа. Щоб гарантувати себе від загрози з боку популярного у народі Палія, Мазепа за згодою Петра I наказує заарештувати того й заслати до Сибіру. Його місце зайняв товариш Михайло Омельченко.

21 квітня 1708 р. Василь Кочубей і Іван Іскра подали Петру донос з 25 статей на Мазепу, але цар не повірив і наказав стратити донощиків.

1 стаття. 1706 р., у Мінську гетьман говорив на самоті, що княгиня Дольська, родичка Станіслава Лещинського, запевняла його, що король Станіслав бажає дати запорозькому війську бажану волю.

2 стаття. Того ж року Мазепа погано говорив про литовського гетьмана Огінського, союзника московського государя.

3 стаття. Почувши, що король Август покинув Польщу і поїхав у Саксонію до шведського короля, Мазепа радів з цього приводу.

4 стаття. 1707 р. почувши, що коло Пропойська розбите царське військо, гетьман, спитав у Кочубея пошепки чи правдива ця новина.

5 стаття. Того ж року у Батурині, за обідом, Мазепа сказав що дістав новину про поразку царського війська, і потім дуже сміявся з цього. Потім пив за здоров'я княгині Дольської.

6 стаття. Потім через тиждень Мазепа говорив Кочубею: «Я просив у царя війська для захисту Києва й України, він відмовив, і нам доведеться шукати дружби в короля Станіслава».

7 стаття. 17 травня того ж року я просив дозволу віддати свою доньку за сина Чуйкевича, але Мазепа порадив мені віддати її за польського шляхтича, бо скоро з ляхами побратаємося.

8 стаття. 28 травня сербський єпископ Рувим говорив, що гетьман журився і жалівся йому, що государ Україну обтяжає.

9 стаття. 29 травня гетьман за обідом говорив: «Москва хоче взяти в тяжку неволю всю Україну».

10 стаття. Гетьман запрошував до себе єзуїта ксьондза Зеленського. Як відомо, цей єзуїт завжди говорив не боятися шведів і підтримувати їх. Чого б то Мазепі його запрошувати, якби він не мав злих намірів?

11 стаття. Полтавський писар Олександр Чуйкевич говорив,

що він заходив до гетьмана, але двері були зачинені і гетьманський слуга сказав: «Гетьман з полковниками читає гадяцький договір гетьмана Виговського з поляками».

12 стаття. У грудні 1707 р. приїжджав в Батурин шведський канцелярист Кікін і Мазепа зібрав 300 озброєних компанійців захищати його.

13 стаття. На Різдво 1708 р. приїжджав до гетьмана вищезгаданий Зеленський і гетьманський писар Пилип Орлик проводив його до гетьманського хутора під Бахмачем.

14 стаття. Мазепа говорив, що якщо хтось з полковників не піде разом з ним, то того він ув'язнить в тюрмі без милосердя.

15 стаття. Мазепа часто посилає козаків Кондаченка і Биєвського з усними дорученнями до хана і акерманських татар.

16 стаття. Одного разу, коли Мазепа підгуляв, то почав вихвалити зрадників Виговського і Брюховецького: «Вони хотіли б вибитися з неволі, та злі люди їх до того не допустили, і ми хотіли б далі дбати про свою непорушність і волю, та ще способів до того не маємо...».

17 стаття. Одного разу гетьман говорив полковникам: «Ви думаєте, що я хочу віддати гетьманство Войнаровському; я сього не бажаю; вільно вам буде вибирати гетьманом кого схочете. Коли між вами є той, хто міг би свою батьківщину захищати, я тому уступлю; коли ж бажаєте залишити на мені цей тягар, то слухайте мене. Доведеться нам, умовившись і постановивши свій намір, братися за шаблі.»

18 стаття. Мазепа тримає при собі слуг-поляків і посилає їх без царського на те указу.

19 стаття. Государ наказував дивитись щоб люди не переселялися з Лівобережжя на Правий берег, але Мазепа нічим їм не перешкоджає.

20 стаття. На Коломацькій раді постановлено, щоб українці приближалися до великорусів, а гетьман того не допускає і Україна щораз віддаляється і чужіє.

21 стаття. Всі міста українські не укріплені і сам Батурин 20 літ стоїть без поправки. Люди кажуть, що так робиться в тій цілі, щоб міста не могли захищатися.

22 стаття. Коли до гетьмана прийшла звістка, що запорожці з Петриком піднялися з татарами проти великорусів, Мазепа сказав: «Нехай би ці ледарі робили те, що мають робити».

23 стаття. Одна близька до Мазепи особа говорила про татар: «Ці люди нам скоро знадобляться».

24 стаття. Гетьман говорив львівському міщанинові Русиновичу: «Щоби тільки Бог дав мені сили і здоров'я, котре ослабло, я прихильний полякам. Бачу, що цар образив Польщу, але й Україну від сильно обтяжив».

25 стаття. Гетьман самовільно орудує військовою скарбницею, роздає землю своїм прихильникам. Наприклад, помер полковник Солонина, то Мазепа віддав його села генеральному обозному Дуніну-Борковському, не залишивши нічого нащадкам полковника Солонини.

Ежен Делакруа. Мазепа на коні

На початку XVIII ст. у стосунках із царем з'являється напруженість. У 1700 р. вибухнула Північна війна. У виснажливій боротьбі за володіння узбережжям Балтійського моря головними супротивниками виступали московитський цар і 18-річний король Швеції Карл XII — обдарований полководець, але кепський політик. Зазнавши ряду катастрофічних поразок на початку війни, Петро I (палкий прихильник західних звичаїв) вирішує модернізувати армію, управління, суспільство взагалі. Значно зміцнювалася централізована влада, пильніше контролювалися всі ділянки життя, скасовувалися також «застарілі звичаї». У

межах цієї політики під загрозу потрапляла гарантована 1654 р. традиційна автономія Гетьманщини.

Під час війни цар висунув перед українцями нечувані раніше вимоги (замість захисту своєї землі від безпосередніх ворогів — поляків, татарів, турків були змушені битися зі шведськими арміями у далекій Лівонії, Литві, Центральній Польщі). Регулярно українські полки поверталися з півночі, зазнавши втрат, що сягали 50, 60, 70% складу. Намагаючись узгодити дії своїх військ, Петро I поставив на чолі козацьких полків московитських і німецьких командирів, моральний дух козаків занепав. Чужоземні офіцери ставилися з презирством до козацького війська (вважали гіршим, часто використовували просто як гарматне м'ясо). Коли поповзли чутки про наміри царя реорганізувати козаків, старшина, положення якої було пов'язане з військовими посадами, занепокоїлася.

Війна викликала ремствування серед українських селян, міщан: скаржилися, що в їхніх містах, селах розмістилися московитські війська, які завдавали утисків місцевому населенню. «Звідусіль,— писав цареві Мазепа,— я отримую скарги на свавілля московитських військ». Гетьман став відчувати загрозу, коли пішли поголоси про наміри царя замінити його чужоземним генералом чи московитським вельможею.

Загальне невдоволення штовхнуло Мазепу шукати іншого покровителя. Коли польський союзник Карла XII Станіслав Лещинський став погрожувати нападом на Україну, Мазепа звернувся за допомогою до Петра I. Цар, чекаючи наступу шведів, відповів: «Я не можу дати навіть десяти чоловік; боронися, як знаєш».

Після того, як Мазепа переконався в тому, що цар нищить основи української державності, він вирішив використати умови, створені Північною війною (1700–1721 рр.) для розв'язання державницьких проблем іншим шляхом. Цар порушив зобов'язання обороняти Україну від ненависних поляків, що було основою угоди 1654 р., український гетьман перестав вважати себе зобов'язаним зберігати вірність цареві.

**«Мазепа на переправі через Дніпро»
Корнило Устяинович, 1883**

7 листопада (28 жовтня) 1708 р., коли Карл XII, який ішов на Москву, завернув в Україну, Мазепа, у надії запобігти спустошенню свого краю, перейшов на бік шведів. За ним пішло близько 3 тисяч козаків і провідних членів старшини.

Мазепа звертається до війська з яскравою промовою: «Братія, прийшла наша пора; скористаємось цим випадком: помстимося москалям за їх тривале насилля над нами, за всі скоєні ними жорстокості й несправедливості, збережемо на майбутні часи нашу свободу і права козацькі од їх посягань! Ось коли надійшов час скинути з себе їх остогидле ярмо й зробити нашу Україну країною вільною й ні від кого не залежною».

За словами Пилипа Орлика (в меморіалі «*Déduction des droits de l'Ukraine*» — «Вивід прав України», складеному 1712 р.), зміст угоди 1708 р. був такий: «Україна і землі, до неї прилучені, мають бути вільними й незалежними; король шведський зобов'язується оберігати їх від усіх ворогів; зокрема, король має вислати туди негайно помічні війська, коли того буде вимагати потреба та коли цього будуть домагатися гетьман та його Стани (Etats). Усе завойоване на території Росії, але колись належне «руському» (українському) народові, має бути повернене до Князівства українського; Мазепа мав бути князем українським або гетьманом довічним; після його смерті Генеральна Рада («Стани») мала

обрати нового гетьмана; король шведський не має права привласнювати собі ні титула, ні герба Князівства Українського.

Нарешті, для забезпечення цієї угоди і в інтересах безпеки (шведського війська) на території України на весь час війни передаються шведам міста Стародуб, Мглин, Батурин, Гадяч і Полтава».

Через кілька днів після переходу Мазепи до шведів на гетьманову столицю Батурин напав командувач московитськими військами в Україні князь Меншиков, вирізав усіх жителів: 6 тисяч чоловіків, жінок, дітей. Звістка про бойню в Батурині, терор, що його розпочали в Україні війська Московії, заарештовуючи й страчуючи за найменшою підозрою в симпатіях до Івана Мазепи, змінила плани багатьох із потенційних прибічників гетьмана. Цар наказав старшині, що не пішла за Мазепою, обрати нового гетьмана; 11 листопада 1708 р. ним став Іван Скоропадський.

Приклад Батурина, жорстокість московитських військ негативно сприймалися українцями, водночас протестанти-шведи викликали в них настороженість; більшість українського населення не захотіла підтримати Мазепу. Єдиною значною групою українського населення, що стала на бік гетьмана, були запорожці (часто сварилися з ним за потурання старшині, та вважали Мазепу меншим злом порівняно з царем). За це рішення вони дорого заплатили: у травні 1709 р. московитські війська зруйнували Січ, цар видав постійно чинний наказ страчувати на місці кожного пійманого запорожця.

Протягом осені, зими, весни 1708–1709 рр. військові сили суперників маневрували, прагнучи знайти для себе стратегічно вигідні позиції та заручитися підтримкою українського населення.

Нарешті 27 червня 1709 р. відбулася Полтавська битва. Переможцем у ній вийшла Росія, у результаті чого провалилися плани Швеції підпорядкувати собі Північну Європу; Московія забезпечила собі контроль над узбережжям Балтійського моря, почала перетворюватися на могутню європейську державу.

Втікаючи після поразки від переслідування російської кінноти, Мазепа і Карл XII знайшли притулок у Молдавії, що належала Османській імперії. Тут, біля міста Бендери, 21 вересня 1709 р. Іван Мазепа помер. Похований у Галаці. Через два роки

турецькі мародери зруйнували могилу. Згодом козаки перепоховали тіло старого гетьмана.

Рішення Мазепи відмовитись від союзницьких стосунків з Московією досі розглядається значною частиною російських істориків (як і раніше офіційною історіографією Російської імперії та СРСР) історією як зрада і порушення Переяславської угоди.

Карл XII і Іван Мазепа на Дніпрі після Полтави

За часів перебування 1986–1991 рр. у СРСР уперше були дозволені публікації з іншим трактуванням дій гетьмана. Після проголошення незалежності Україною 1991 р. ставлення до Мазепи офіційних історичних дослідженнях й підручниках значно покращилося.

За розпорядженням царя Російська православна церква оголосила анафему Іванові Мазепі. Пряма цитата: «Новый изменник, нарицаемый Ивашка Мазепа, бывший гетман украинский, или паче — антихристов предтеча, лютый волк, овчею покрытый кожею, и потаенный вор, сосуд змеин, внешне златом блестящий, честью и благолепием красящийся, внутри же всякой нечистоты, коварства, злобы дьявольской, хитрости, неправды, вражды, ненависти, мучительства, кровопролития и убийства исполненный.

Ехиднино порождение, как змей вселукавый, яд своего злого

умышления на православное государство изbleва у 1708 г. в месяце декабре. Как второй Иуда-предатель, отвержися Христа Господа и благочинной державы».

Досі Російська православна церква та Українська православна церква Московського патріархату анафему не зняли. Утім, частина православного духовенства, зокрема архімандрит Віктор (Бедь) від УПЦ МП, вважає цю анафему вже недійсною. Тому у Києво-Печерській лаврі Мазепу досі піддають анафемі; у Михайлівському монастирі (УПЦ-КП) моляться за упокій його душі.

Іван Мазепа (сучасний стінопис в Успенській катедрі Києво-Печерського монастиря)

10 липня 1918 р. у Софійському соборі єпископ Назарій з дозволу митрополита Київського і Галицького Антонія відслужив панахиду за гетьманом Іваном Мазепою. Під час панахиди за пропозицією Валентина Отамановського було вирішено перенести прах Мазепи, Петра Калнишевського, Павла Полуботка до Святої Софії, поховати поряд з гробницею Ярослава Мудрого.

МАКСИМОВИЧ ІВАН ПЕТРОВИЧ
(1670 — 1732 рр.)

Генеральний писар, перекладач, бібліограф, редактор,

лексикограф. Племінник митрополита [Івана Максимовича \(Тобольського\)](#)

Народився (25.08?) у сім'ї значкового товариша [Петра Васильківського](#), що був «в обороні І. Мазепи» (п. 1711 р.). Онук [Максима Васильківського](#) (Печерського) (помер між 1694 р. і 1698 р.). Вчився у КМА, яку закінчив на початку XVIII ст. Прийнятий військовим канцеляристом до полкової канцелярії Ніжина, де на той час його дядько Дмитро Максимович займав посаду полкового судді. Максимович також став довіреною особою гетьмана І. Мазепи. Виконував його депутатські доручення. У 1704 р. їздив до польського короля Августа II Сильного.

Після поразки в Полтавській битві Максимович разом з гетьманом І. Мазепою емігрував. У 1710 р. обраний генеральним писарем в уряді гетьмана П. Орлика.

У 1710—1711 рр. разом з полковником Дмитром Горленком і генеральним суддею Климом Довгополим брав участь у переговорах з кримським ханом Девлет-Гіреєм, які завершилися укладенням союзного українсько-кримського договору, що мав антиросійське спрямування.

У грудні 1711 р. відправлений гетьманом П. Орликом з депутатською місією до Стамбула для укладення україно-турецького союзу, спрямованого проти Росії, але політична ситуація і плани шведського короля Карла XII змінилися, і тому українське посольство, опинившись в ізоляції, змушене було затриматися в Стамбулі на тривалий час. Більше того, цар Петро I, дізнавшись про місію представників П. Орлика, наказав вислати їхніх найближчих родичів до Москви, що й було здійснено у квітні 1712 р. Серед них був і брат Максимовича Степан Максимович. Ці тяжкі обставини змусили українських посланців шукати можливості повернення на батьківщину. Звернувшись із проханням про посередництво до патріарха Єрусалимського, на початку 1714 р. вони отримали від російських послів амністію та дозвіл повернутися в Україну, куди вирушили у березні 1715 р. Однак на батьківщині колишні прибічники І. Мазепи прожили недовго, оскільки царським наказом їм було звелено жити в Москві. Життя в російській столиці для депортованих українців було тяжке: лише через кілька місяців Максимович почав отримувати гроші на харчування — по 10 коп.

на день. У Москві Максимович захопився літературною діяльністю.

У 1718 р. закінчив переклад книжки медитативних елегій брюссельського єзуїта Германа Гюго, 1587–1629 рр.) «Желания благоговейные», 1624); нині відомі чотири списки цього перекладу, які зберігаються в РНБ (СПб.) та в БРАН (СПб.).

Після цього перекладу Максимович почав працювати над великим латино-слов'яно-російським словником (1718-1724 рр.). Максимович, як він сам говорить у передмові до словника, користувався також латинським словником Амброджо Калепіно (1435–1511 рр.). Праця Максимовича була величезною: це можна бачити як стосовно латинського реєстру, де Максимович не обмежився вищезгаданими джерелами і вніс нові слова та вирази, так і щодо перекладної слов'яно-російської частини, де лексикографічна обробка матеріалу супроводжується постійним вживанням нових синонімів. Максимович мав намір подарувати словник імператриці Катерині I на день її коронації (1724) в надії, що вона накаже надрукувати його «Лексикон».

Але, на жаль, словник довго залишався в рукописі. Нині відомі два його примірники, які зберігаються в РНБ (СПб.) та в БРАН (СПб.) (в останньому передмова завершена і досконаліша, а в словниковій частині містяться доповнення). 1991 перший примірник надруковано у факсимільному виданні О. Горбача (Рим, 1991).

У 1722-1726 рр. Максимович працював справщиком Московської синодальної друкарні з оплатою 110 руб. на рік та виконував обов'язки [бібліотекаря](#) її книгосховища. У 1722 р., за наказом імператора Петра I йому разом зі справщиком Андрієм Івановим було доручено скласти каталог бібліотеки.

Однак основну частину роботи перебрав на себе Максимович, який працював з великою відповідальністю та цілеспрямованістю. Праця над каталогом затяглася майже на 5 років. Закінчений «Каталог универсальный» зберігся в двох повних списках — у РГБ (М.) і у Науковій бібліотеці Казанського інституту. Одночасно Максимович займався редакторською роботою: у січні 1724 р. разом з іншими справщиками він завершив звірку «Цветной Триоди» (К., 1723) з московським виданням (нині у РГИА, СПб.); після цього разом з Йосипом Кречетовським правив мову і стиль перекладу А. К. Барсова

«Аполлодора грамата афинеясаго библиотеки, или О богах», виданого 1725 р. У цей саме час Максимович закінчував роботу над своїм словником.

У 1726 р. викрито крадіжку зі скарбниці друкарні. І хоча ім'я Максимовича з кримінальною справою не пов'язувалося, на нього надійшов донос друкарського канцеляриста Кирила Афанасьєва, в якому Максимович звинувачувався у зраді через свою підтримку І. Мазепи. Його було визнано «неблагонадійним» і за наказом Синоду у грудні 1726 р. усунено з посади в друкарні.

В останній період свого життя в Москві Максимович вивчав великий скарб арабських монет, знайдений у 1707 р. у Києві. У жовтні 1728 р. (у двох списках вказано березень 1730 р.) він переклав з латинської мови посібник з медицини «Ковчежец медицинский» (відомі чотири списки XVIII ст.); підпис «пребедный страдалец малороссиянин Иван Максимович» дуже виразно говорить про його настрій того часу.

МАКСИМОВИЧ ІВАН МАКСИМОВИЧ
(ІОАНН ТОБОЛЬСЬКИЙ)
(1651 - 10 ЧЕРВНЯ 1715 рр.)

Український церковний діяч, духовний письменник - автор численних поетичних творів, богослов. Засновник [Чернігівського колегіуму](#)- базової моделі всіх духовних семінарій Гетьманщини та Російської імперії. Особистий приятель Гетьмана України [Івана Мазепи](#).

Єпископ Православної російської церкви, з [1697](#) р. - [архієпископ Чернігівський](#), з [1711](#) р. [митрополит](#) Тобольський і всього Сибіру. Відомий своєю місіонерською та богословською

діяльністю у країнах Західного Сибіру, засновник потужної школи українських просвітителів у північній Азії, Китаї та Америці.

Прославлений у лику святителів [10 червня 1916](#) р.; пам'ять - [10 червня](#). Пам'ять святителя Іоанна відбувається також у третю неділю після П'ятидесятниці, у день святкування Собору Галицьких святих і [20 вересня](#) у Соборі Брянських святих.

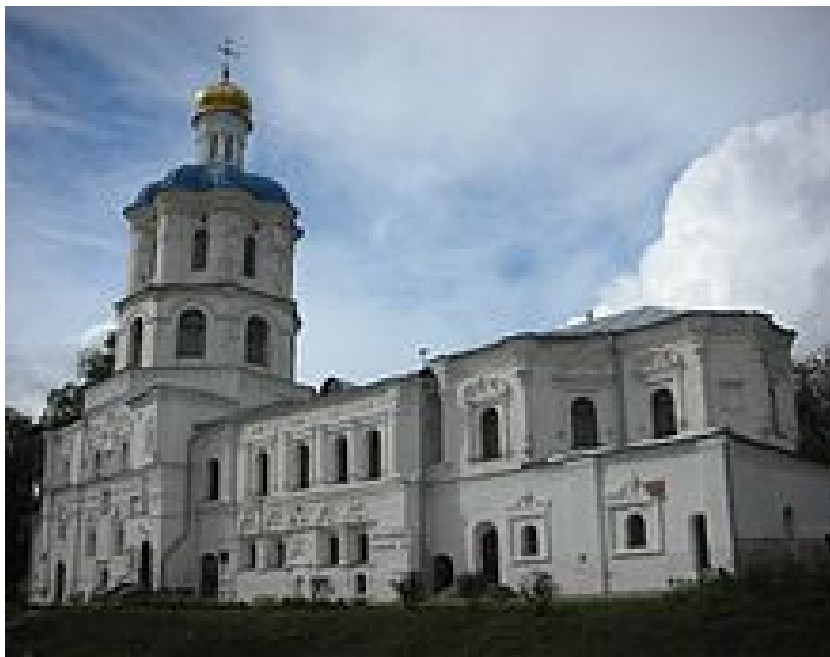
Іоанн народився у [1651](#) р. у місті [Ніжині](#) у родині шляхтича Максима Васильківського (прізвисько походить від міста [Василькова](#)), який пізніше переїхав до [Києва](#), орендував млини і землі у [Києво-Печерській лаврі](#) і став відомий своїми пожертвами на будівництво багатьох київських храмів. Іван був старшою дитиною у сім'ї і, як інші десять синів, отримав своє прізвище Максимович від імені свого батька (цим пояснюється збіг по батькові та прізвища). Маму Іоанна звали Єфросинія.

Про дитячі та юнацькі роки життя Івана відомості не збереглися. В автобіографічному творі «Подорожній» про цей період свого життя він тільки повідомляє, що «от юности моея многое множество книг собрах и содержах яко драгое богатство».

У [1668-1675](#) рр. він навчався у [Києво-Могилянській академії](#) та по її закінченні був залишений у ній викладачем латинської мови. У 1675 р., незабаром після закінчення академії, прийняв у Києво-Печерській лаврі [чернечий постриг](#) з ім'ям на честь святителя [Іоанна Златоуста](#) від архімандрита [Інокентія \(Гізеля\)](#). Завдяки своїм богословським знанням і проповідницьким талантам Іоанн був призначений лаврських проповідником, посада якого займав до [1680](#) р. Незабаром архієпископ Чернігівський [Лазар \(Баранович\)](#) висвятив Іоанна в сан [ієромонаха](#).

У [1680](#) р. Іоанн був призначений економом Києво-Печерської лаври, а у [1681](#) р. намісником Свенського монастиря, куди переселилися ченці у зв'язку з набігами турків на [Київ](#). Звідти у середині [1695](#) р. Чернігівським архієпископом Феодосієм, що бачив у ньому свого наступника, він був переведений в [Єлецький Успенський монастир](#) Чернігова. Феодосій клопотав про зведення Іоанна у сан [архімандрита](#), чин поставлення відбувся у [1696](#) р. у [Москві](#). Після смерті святителя Феодосія [24 листопада 1696](#) р. рішенням ради Іоанн Максимович був обраний чернігівським [архієреєм](#).

У Москву була спрямована грамота від імені гетьмана [Івана Мазепи](#) з проханням до царя і патріарха про присвячення кандидата. [10 січня 1697](#) р. Патріархом Московським Адріаном в Успенському соборі Московського Кремля Іван був [хіротонізований](#) на єпископа Чернігівського з возведенням у сан архієпископа. У поставленій грамоті Івану було дано право здійснювати богослужіння у [сакосі](#), а цар своєю грамотою підтвердив права чернігівської кафедри на її майно. Відразу після призначення на кафедру архієпископ Іоанн, за дорученням патріарха Адріана, почав надавати підтримку ієромонаху [Димитрію \(Туптало\)](#) (святитель Димитрій Ростовський), який працював у цей період над третьою книгою «Житій святих». У [1697](#) р. він звів Димитрія у сан архімандрита і призначив настоятелем Єлецького монастиря, а у [1699](#) р. призначив настоятелем у Новгород-Сіверський Спасо-Преображенський монастир. Під час голоду в єпархії у [1697-1698](#) рр. Іоанн дав вказівку монастирям вести благодійну діяльність, імена благодійників він повелів включати у монастирські синодики.

[Чернігівський колегіум](#) заснований святителем Іоанном

У 1700 р. у [Чернігові](#) Іоанном був заснований [Колегіум](#) (слов'яно-латинська школа для навчання не тільки дітей духовенства, але і дворян, міщан і козаків), на зразок Києво-Могилянської академії. Завдяки рівню підготовки учнів школа

отримала широку популярність і фактично стала першою семінарією на території України і всієї Московії, в складі якої вона опинилась після Переяславської ради. За її зразком пізніше стали відкриватися духовні семінарії в інших епархіях. Іоанном була відкрита також друкарня в Троїцькому монастирі. У ній друкувалися богослужбові книги, навчальні посібники, твори духовно-морального змісту, включаючи праці самого Іоанна, переклади з латині.

Період життя Іоанна у Чернігові був і періодом його літературно-богословської діяльності. У цей час він також встановив контакти з Афонським монастирем (збереглася його архієрейська грамота у Пантелеїмонів монастир, що свідчить про надання Іоанном матеріальної допомоги його монахам), монастирями Єрусалиму і Синайським монастирем.

З перебуванням Іоанна на Чернігівській кафедрі пов'язується початок шанування святителя Феодосія, якому Іоанн приписував своє зцілення від тяжкої хвороби. Іоанн, який перебував у гарячці і дійшов до повної знемоги, звернувся з молитвою до Феодосію і у баченні отримав від нього вказівку - «Служи завтра і будеш здоровий». На ранок Іоанн відслужив літургію і був здоровий. Після одужання Іоанн помістив над гробницею Феодосія в Болдинському монастирі його живописне зображення і віршовану похвалу зі словами: «з світла того в катедрі прости тогожде Іоанна на архиєрейства». Пізніше ним були написані тропар і кондак святителю Феодосію.

Тобольськ у XVIII ст.

У січні 1711 р. Петро I грамотою викликав архієпископа Іоанна у Москву.

Там він оселився у Донському монастирі, де місцеблюститель патріаршого престолу [Стефан \(Яворський\)](#) вручив йому царський

указ про призначення його на Тобольська кафедру.

[28 лютого](#) Іоанн був возведений у сан [митрополита](#). Незважаючи на високий сан і обширну єпархію, це призначення було формальною зсилкою, причиною якої послужив конфлікт з князем [Олександром Меншиковим](#). В одному з маєтків князя у Чернігівській єпархії був побудований храм, князь сам призначив дату його освячення та зажадав прибуття в зазначений день архієпископа Іоанна. Але святитель заперечив, що призначення дати - справа архієрея, а не князя, і освятив храм в обраний ним самим день. У відповідь на такі дії Іоанна Меншиков, який затаїв образу, виклопотав у царя призначення святителя на Сибірську кафедру. Церковний переказ повідомляє, що коли Іоанну стало відомо про причину його переходу у [Сибір](#), то він пророко сказав: «Так, далеко мені їхати, але він буде ще далі мене» (пророцтво пов'язують з опалою і посиленням Меншикова у місто Березів, розташований північніше Тобольська). За іншою версією, причиною зведення Іоанна у митрополити була реакція Петра I на написаний ним «Синаксарь» про Полтавську битву.

Софіївський кафедральний собор в Тобольську

Поїздка до Сибіру зайняла кілька місяців. У дорозі Іван писав автобіографічний щоденник «Подорожній», призначений для залишеної у Чернігові пастви. Іоанн прибув до Тобольська [14 серпня 1712](#) р., відвідав Знаменський монастир і знову

повернувся на судно. На наступний день на свято Успіння відбувся його урочистий вхід у місто, де в Софійсько-Успенському соборі він відслужив літургію і вступив в управління епархією. У справах управління у Іоана спочатку не виявилось помічників - вікарний єпископ Варлаам (Косовський) ще у 1710 р. виїхав до [Москви](#) і відмовлявся повертатися назад. Іоанн вибрав кілька кліриків, яким надав права в галузі господарського управління та церковного суду. Ними стали архімандрит Селенгінського Троїцького монастиря Мисаїл, архімандрит Якутського Спаського монастиря Феофан і архімандрит Єнісейського Спаського монастиря Іларіон (Лежайський).

Ввірена Іоанну Тобольська епархія і Сибірська митрополія потребувала місіонерської діяльності, за яку він активно взявся. Підтримку в цьому митрополиту Іоанну надавав сибірський генерал-губернатор князь Матвій Гагарін. Місіонери були спрямовані до остяків, вогулічей та інших сибірських народів. За свідченням етнографа [Г. І. Новицького](#), митрополит Іоанн зміг перетворити в християнство одного з «князьків кошітських юрт», колишнього мусульманина, а також охрестив більше 300 його одноплемінників.

У 1714 р. у [Пекін](#) під керівництвом архімандрита Іларіона (Лежайського) Іоанном була спрямована духовна місія. Офіційним завданням місії було задоволення духовних потреб албазінцев (нащадків полонених російських козаків), але, крім цього, вона повинна була вести християнську проповідь, збирати матеріали про Китай і сприяти дипломатам. Направлення до Пекіна духовної місії було особистою ініціативою митрополита Іоанна.

Особливо Іоанн підтримував, в тому числі і власними коштами, слов'яно-латинську школу, засновану у 1703 р. у Тобольську його попередником митрополитом Філофеєм (Лещинським). Для неї з Києва та Чернігова їм були запрошені викладачі. У школі навчалися діти не лише російських переселенців, але і корінних народів Сибіру. За зауваженням агиографа: «єдино у нього звеселяння було - писати душеполезніє твори». У цей період їм був виконаний переклад на російську мову твору німецького ченця Єремії Дрекслея «Іліотропіон, або сообразованіє людської волі з Божественною

волею» (раніше існував лише переклад на церковно-слов'янську мову). Книга була надрукована у [1714](#) р. у Чернігові у друкарні, відкритій Іоанном ще у період його архієпископства.

Митрополит Іоанн активно розвивав будівництво храмів, в тому числі кам'яних. Тільки у [1713](#) р. їм було завершено будівництво церкви Спаса Нерукотворного (розпочато у [1709](#) р.), розпочато будівництво нового архієрейського будинку, освячена церква Миколи Чудотворця з боковим вівтарем на честь Вознесіння Господнього у міських стін. Храми зводилися і у місцях проживання корінних сибірських народів, що зверталися місіонерами святителя Іоанна в християнство. Іоанн активно займався благодійністю, до кінця його життя в Тобольську існувало близько двадцяти богаділень.

Іоанн Тобольський (парсуна с надгробку)

[9 червня 1715](#) р. Іоанн відслужив [літургія](#), а потім влаштував трапезу для духовенства і жебраків, за якої сам прислужував гостям. Після пішов у свої покої, в яких на наступний ранок був виявлений мертвим у молитовному положенні на колінах перед Іллінською Чернігівською іконою Божої Матері. Тіло святителя довгий час не хоронили, чекаючи повернення з місіонерської поїздки митрополита Філофея, який повинен був очолити

поховання. Іван був похований з відспівуванням за чернечим чином в дерев'яній прибудові Софійського собору на честь преподобних Антонія і Феодосія Києво-Печерських. Над його надгробком, ймовірно, святителем Антонієм (Стаховським), був поміщений віршований напис. Ікона Богородиці, перед якою Іоанн молився перед смертю, була поміщена у вівтарі приділу і стала шануватися чудотворною під ім'ям Тобольський образ Божої Матері.

У [1741](#) р. дерев'яний вівтар через старість був розібраний, і могила Іоанна Максимовича опинилася під відкритим небом біля північної стіни собору. У [1753](#) р. шанувальники святителя зібрали пожертвування і відновили приділ, освятивши його в ім'я Іоанна Златоуста, небесного покровителя митрополита. Могила Іоанна розташована біля правої стіни вівтаря, над нею встановили різьблений надгробок і портрет святителя.

На початку XIX ст. у прибудові з'явилася тріщина, що йде від склепіння до могили. Для проведення реставраційних робіт тобольський архієпископ Євгеній (Казанцев) у [1826](#) р. направив в [Синод](#) запит, на який надійшло таке вказівку: «Перекласти останки митрополита Іоанна у нову труну і перенести на інше місце, але у тому ж вівтарі ... і без розголосу». [5 вересня](#) того ж року могила була розкопана, і у труні були виявлені незотлілим клобук і мантия, що покривають останки. Не розкриваючи їх, а простягнувши під ними полотно тканини, їх переклали у нову труну і закрили пеленою, труну обв'язали шнуром і скріпили архієрейської печаткою. За участю міського духовенства труну перенесли в нову могилу в лівій частині вівтаря біля жертовника, в неї помістили також дошки від старого гробу і зверху встановили дерев'яний надгробок.

У [1844](#) р. на гроші купця Н. Ф. Мясникова над могилою Іоанна був встановлений мармуровий пам'ятник у формі стовпа, увінчаного митрою з хрестом, омофором. Його обнесли чавунною решіткою з пам'ятною дошкою. Поруч з цим надгробком встановили інший мармуровий пам'ятник з портретом святителя Іоанна, прикрашеним сріблом і дорогоцінними каменями. У [1868](#) р. приділ був перебудований, і місце поховання Іоанна виявилось всередині основного простору собору.

Надгробок Іоанна Тобольського в Софійському соборі Тобольська

З [1798](#) р. у пам'ятній книзі собору записувалися від гробу святителя чудеса. З [1879](#) р. у день смерті святителя у Тобольську став щорічно відбуватися урочистий хресний хід. У [1891](#) р. єпископ Тобольський і Сибірський Іустин (Полянський) зробив розпорядження:

В Іоанно-Златоустівській прибудові протягом року, крім великих постів, на всі майбутні часи невідкладно чинені були Божественні літургії, з поминанням Святителя Іоанна за упокій і панахидами по ньому. Та нехай зарахує його Господь Бог до лику святих угодників Своїх, і молитвами його помилує і спасе нас грішних, шанувальників святої пам'яті його!

Розпорядження було поміщено у рамку і повішено біля вікна поряд з гробницею митрополита Іоанна. На пам'ятник святителю єпископ Іустин поклав також мідний вінок з хрестом. У [1892](#) р. на гробницю митрополита для читання прочанами поклали видання перекладеного ним «ІЛЮТРОПІОН». У [1900](#) р. замість мармурового надгробка за розпорядженням єпископа Антонія (Каржавіна) була споруджена срібна рака з позолоченою покривом, на її кришці помістили образ Іоанна Златоуста.

Епископ Варнава (Накропін)

Тобольський єпископ Варнава (Накропін) був прихильником якнайшвидшої канонізації святителя. Він у [1913](#) р. у зв'язку з наближенням двохсотріччя з дня смерті Іоанна від імені з'їзду духовенства і церковних старост Тобольської єпархії направив у [Святійший Правлячий Синод](#) і імператору [Миколі II](#) клопотання про канонізацію митрополита Іоанна. У відповідь Синодом було рекомендовано провести огляд останків Іоанна і вивчити повідомлення про чудотворення за молитвами до нього.

Єпископ Варнава, виконуючи вказівку Синоду, 16 жовтня 1914 р. разом з комісією підняв зі склепу останки святителя, змінив на них облачення і переклав у спеціально приготовлену раку. У процесі перенесення комісія оглянула останки, і було заявлено про їх нетління:

«Господь прославив Свого угодника нетлінням і пахощами кісток, подібно до більшості відкритопочиваючих святителів Церкви і преподобних [Сергія Радонезького](#), [Серафима Саровського](#) та інших».

У січні [1915](#) р. єпископ Варнава зробив доповідь Святійшому синоді про результати роботи комісії, а також про зафіксовані сорок випадків чудесної допомоги за молитвами до святителя Іоанна. Священний синод визнав повідомлення Варнави недостатнім і прийняв рішення провести необхідне для канонізації розслідування. Його доручили провести митрополиту

Іркутському Серафиму, який при своєму відвідуванні Тобольська оглянув останки Іоанна і опитав прихожан.

У серпні 1915 р. після прийняття імператором Миколою II звання [Верховного](#) [головнокомандувача](#) єпископ Варнава направив йому вітальну телеграму з проханням дозволити прославити Іоанна Тобольського. Відповідь імператора була суперечлива: «Проспівати величання можна, прославити не можна» (величання не прославленим до лику святих не співають). Варнава [27 серпня](#) пізно увечері при численному зібранні народу звершив молебень біля раки Іоанна, але співав тропарі святителя Іоанна Златоуста з приспівом «Святителю, отче Івана, моли Бога за нас» і тільки на відпусту явно пом'янув Іоанна Тобольського. За такою ж схемою в наступні дні почалося регулярне служіння молебнів.

Звістка про те, що трапилося дійшло до Синоду, Варнаву викликали до [Петрограда](#). На допиті перед членами Синоду він поведився різко, заявив, що «він здійснив канонізацію за вказівкою згори», і, незважаючи на вимогу не залишати столицю, повернувся до Тобольська. Синод прийняв рішення визнати вчинене Варнавою прославлення Іоанна недійсним і повідомити про це Тобольського архієрея і його паству. Проте дане рішення Синоду не було затверджено імператором, він дав доручення «зимової сесії Синоду переглянути це рішення, причому, просив виявити поблажливість до єпископа Варнави, що діяв по ревності, а не зі злого наміру». У грудні 1915 р. за височайшим повелінням у Тобольськ прибув архієпископ Литовський [Тихон \(Беллавін\)](#). Він справив огляд труни, опечатав його своєю печаткою, а також зафіксував повідомлення ще про низку випадків зцілень.

[20 січня 1916](#) р. імператору була представлена синодальна доповідь, що говорила про можливість зробити канонізацію митрополита Іоанна. На всепідданій доповіді «Государ Імператор у 21-й день січня [1916](#) власноруч зволив накреслити: «Приймаю припущення Святійшого Синоду з розчуленням і тим великим почуттям радості, що вірю в предстательство Святителя Іоанна Максимовича, в цю годину випробувань, за Русь православну». Ухвалою від [22-23 січня](#) того ж року Святійший Синод «постановив: доручити Преосвященному Митрополиту Московському спільно з Преосвященним Тобольським та іншими прибути до Тобольська ієрархами здійснити 10-го червня цього

року урочисте прославлення Святителя Іоанна, Митрополита Тобольського і Сибірського» - про що віщували пастви в «Діянні» (посланні) Святійшого Синоду від [12 лютого 1916](#) р., затвердженому і підписаному у засіданні Синоду [15 лютого](#).

[10 червня 1916](#) р. відбулося урочисте прославлення Іоанна Тобольського, вчинене собором з тринадцяти архієреїв на чолі з митрополитом Московським і Коломенський Макарієм (Невським). Напередодні [8 червня](#) митрополит Макарій особисто розкрив труну з останками Іоанна, омив мощі, надів на них нове облачення і переклав їх у срібний ковчег, який помістили в новий кипарисовий гроб (труну і ковчежець були виготовлені на пожертвування москвичів і спеціально привезені до Тобольська на канонізацію). Проповіді на всеношній (8 червня) і заупокійній літургії ([9 червня](#)) виголошував протоієрей Іван Восторгов.

У день канонізації труна з мощами святителя Іоанна була відкрита і після хресного ходу встановлена на соборній площі для поклоніння прибулим на урочистості більш ніж п'ятдесяти тисячам прочан. Мощі повернулися в собор на наступний день, де їх на час здійснення літургії помістили на горнем, а потім труну встановили на приготоване для нього місце в соборі. Було зачитано Діяння Священного Синоду про канонізацію Іоанна, днем пам'яті був обраний день його смерті - [10 червня](#) (за юліанським календарем).

Святковий молебень перед Софійсько-Успенським собором Тобольська у честь відкриття мощей Іоанна Тобольського

Святитель Іоанн (Максимович), митрополит Тобольський

Першими відгуками у [1916](#) р. на канонізацію стало присвоєння Тобольському вчительському інституту імені Іоанна Максимовича ([11 червня](#)) та освячення престолу храму в селі Мало-Чаусова (Курганський повіт) в ім'я новопрославленого святого ([12 червня](#)). У Тобольськ надійшли численні телеграми від тих, хто не зуміли приїхати на урочистості високопоставлених осіб (імператора [Миколи II](#), імператриці Олександри Федорівни, великої княгині Єлизавети Федорівни, чернігівського архієрея та інших).

У [1919](#) р. Тобольськ був зайнятий [Червоною армією](#), перед вступом військ в місто мощі святителя помістили в підвал Покровського собору, звідки їх підняли у [1920](#) р. [10 жовтня 1922](#) р. мощі святителя Іоанна були розкриті за розпорядженням Тюменського губвиконкому. Розтин проходив на паперті Покровського собору, був влаштований антирелігійний мітинг. Після розтину мощі деякий час залишалися у соборі, а потім були передані в антирелігійний відділ краєзнавчого музею, відкритого в архієрейському будинку.

У червні [1946](#) р. архієпископ Новосибірський і Барнаулський Варфоломій (Городцов) відвідав Тобольськ і оглянув мощі Іоанна Тобольського. У липні того ж року він звернувся до патріарха [Алексія I](#) за підтримкою в питанні повернення мощей церкви. Архієпископ Варфоломій [2 березня 1947](#) р. направив

клопотання до Ради у справах [РПЦ](#) при [Раді Міністрів СРСР](#), яке було задоволено, та [14 червня](#) мощі святителя були повернуті у Покровський собор.

Хресний хід з мощами Іоанна Тобольського в день його канонізації

У [1984](#) р. з благословення патріарха Пимена в день пам'яті святого було встановлено святкування на честь Собору Сибірських святих. В тому році напередодні свята на малій вечірній єпископ Омський і Тюменський Максим (Кроха) біля раки з мощами святителя Іоанна прочитав акафіст святому і освятив ікону Собору Сибірських святих, написану іконописцями майстерні [Московської Патріархії](#).

[3 квітня 2001](#) р. по рапорту митрополита Київського і всієї України [Володимира \(Сабодана\)](#) Священний синод РПЦ встановив у третю Неділю після П'ятидесятниці святкування Собору Галицьких святих, включивши в нього ім'я святителя Іоанна.

[5 грудня 2003](#) р. з благословення Патріарха Московського і всієї Русі [Алексія II](#) було встановлено святкування Собору Брянських святих, до якого увійшло ім'я Іоанна Тобольського. Святкування відбувається в неділю напередодні дня пам'яті

благовірного князя Олега Брянського ([20 вересня](#)(3 жовтня)).

Святитель Іоанн на іконі «Собор Сибірських святих», 1918

[Іконографія](#) святителя Іоанна Тобольського склалася після його канонізації.

Перші його іконописні зображення були створені у [1916-1917](#) р. у Сибіру та в [Україні](#), колишніх місцях його церковного служіння.

За основу іконописних зображень були взяті ранні живописні зображення митрополита Іоанна. Відомий прижиттєвий портрет-парсуна Іоанна (Максимовича), написаний у кінці XVII - початку XVIII ст. Вважається, що на ньому найбільш точно передані риси обличчя святителя.

Сам портрет не пережив епоху радянського правління, зображення відомо з публікацій початку XX ст. Портрет належить до традиційних зразків української портретного живопису.

На ньому Іоанн зображений у сані архієпископа Чернігівського. Він одягнений в багате архієрейське облачення, в праву руку поміщений архієрейський жезл, в ліву - хрест. По боках від святителя зображені герб і монограма. З особливостей

зовнішності виділяються велика статура, ніс з горбинкою, невеликі очі з гострим поглядом з-під брів.

Портрет-парсуна кінця XVII - початку XVIII ст.

При підготовці до канонізації митрополита Іоанна єпископ Варнава в березні [1916](#) р. отримав від Синоду доручення представити «іконне зображення святителя Іоанна, відповідне історичним відомостям про святителя, для схвалення, як зразка для ікони».

Було представлено 7 зображень, і комісія в якості зразка для написання ікон вибрала гравюру до біографії митрополита Іоанна, опубліковану у журналі «Мандрівник» (січень [1864](#) р.). На ній представлено поясне зображення святителя в білому клобуку, мантії, з панагією, права рука складена у благословляє жесті, а у ліву поміщений архієрейський жезл без сулока.

До урочистої канонізації святителя «Тобольський єпархіальний книжковий склад у травні замовив ікони святителя Іоанна найкращим петроградським і московським живописцям». Їх виконали як в Аналойні, так і іконостасних розмірах.

До липня 1916 р. ці ікони прикрасили храми Тобольської

єпархії. Одна з цих ікон використовувалася в чині канонізації.

Ікона, бл. 1916 р., Курганський художній музей

Після встановлення у 1984 р. святкування Собору Сибірських святих зображення Іоанна Тобольського було поміщено іконописцями майстерні Московської Патріархії в центрі першого ряду святих на іконі цього свята. У кінці 1990-х рр. почали писати ікони святителя Іоанна на основі класичного давньоруського канону, взявши за зразок житейну ікону святителя Алексія роботи [Діонісія](#), створену у 1480-х рр. Такі ікони були написані в іконописних школах Тобольської духовної семінарії та [Московської Духовної академії](#).

Іоанн Максимович був самим плідним поетом початку XVIII століття - ним було написано кілька десятків тисяч віршованих рядків. Однак серед сучасників його літературний талант не отримав найвищої оцінки. Так, [Димитрій Ростовський](#) у 1708 р. писав Стефану Яворському: «Книга віршів друкованих <Богородице Діво ...> надіслана мені: Бог дав тим віршописцям друкарню, і полювання, і гроші, і вільне життя: мало кому потрібні речі на розум приходять», а Антіох Кантемир вказував, що в «Алфавіті» «нічого путнього не знайдеш». Сучасники Іоанна, особливо столичні поети, сприймали його численні

художні тропи, що мали на меті зміцнити християнські почуття читачів, як прояв поганого смаку. Незважаючи на це, твори Іоанна неодноразово перевидавалися у XVIII-XIX ст.

Шита ікона, 1916 р.

Ймовірно, учителем Іоанна був [Лазар \(Баранович\)](#), від нього він придбав «характерну для українського бароко XVII ст. установку на самоцінність вірша». У творах Іоанна Максимовича простежується також декларативна відмова від оригінальної творчості: «Не нове аз пишу, з святих збираю слово багатьма римами розширюючі» або «Не даром пісая, від багатьох збираючи».

Це пояснюється тим, що Іоанном було зроблено багато перекладів і компіляцій з творів як класичних православних богословів, так і з праць сучасних йому європейських протестантських авторів.

Переклади виконувалися Іоанном на церковно-слов'янську мову «з окремими вкрапленнями полонізмів, латинізмів та варваризмів петровського часу, точні і слідуєть стилістиці оригіналу».

Практично всі твори митрополита Іоанна були видані друкарнею болдинського монастиря в Чернігові.

«Ілюотропіон» (титольний лист видання [1784](#) р.)

«Феатрон повчальний, або повчальне зеркало для царів, князів і деспотів» або «Зерцало від Писання Божественнаго» ([1705](#) р.) - переклад твору папського каноніка Амвросія Марліана «Театр політичний», виданого у [Римі](#) у [1631](#) р. Присвячений генеральному судді В. Л. Кочубею. В одному з видань твори поміщені три проповіді Івана, написані ним під час перебування проповідником Києво-Печерського монастиря. Відзначають, що в основному вони представляють компіляції проповідей Іоанна Златоуста;

«Алфавіт, складений від писань» ([1705](#) р.) - короткі життєписи святих і пустельників, а також їх вислови, написані силлабічеськими віршами. Центральне місце займає «Житіє Олексія чоловіка Божого», так як книга була присвячена царевичу Олексію Петровичу. У житіє апостола Петра Іоанн включив панегірик Петру I; «Вірші і три проповіді» ([1705](#)); «Богородице Діво радуйся» ([1707](#) рік) - віршоване тлумачення на Богородичну молитву і опис чудес Богородиці, частина відомостей була

запозичена з твору Димитрія Ростовського «Руно орошене». Це найбільше поетичне твір Іоанна, яке налічує 23 тисячі рядків; «Псалом п'ятдесятий, від Писання взятий» (1707 рік) - тлумачення на 50-й псалом з переказом історії про розсудливого розбійника; «Роздуми про молитву Отче Наш» (1709) - віршований виклад різних святоотецьких тлумачень молитви.

**МАКСИМОВИЧ МИХАЙЛО (У ЧЕРНЕЦТВІ
МАНАСІЯ)**

(р.н. невід.— [2 липня 1758](#) рр.)

Церковний діяч, педагог, богослов, у 1755—1758 рр. ректор [Києво-Могилянської академії](#). Народився поблизу Миргорода, однак дата народження наразі невідома. Навчався у Києво-Могилянській академії. Впродовж 1745-1749 рр. викладав у Академії німецьку та єврейську мови. З 1750 р. став префектом Київської духовної академії. Один з випускників Академії через 40 років згадував про Максимовича так: «Максимович, краса іпостасі і гласа людського, муж двох світів й великої вченості».

У 1754 р. у пруському місті Бреслау було опубліковано його працю «Трактат пров ідмінність грецької та римської церков».

У 1755 р. призначений ректором Академії та професором піітики. Водночас 1 вересня 1755 р. став ігуменом, а 25 листопада того ж року-архімандритом Братського монастиря. Виступав як проповідник та перекладач.

Помер, перебуваючи на посаді ректора, похований на території Братського монастиря.

**МАЛИНОВСЬКИЙ ПАВЛО
(ЧЕРНЕЧЕ ІМ'Я ПЛАТОН)
(р. н. невід. — [25 червня 1751](#) р.)**

Український церковний діяч, педагог, богослов. Вихованець Києво-Могилянської академії. Перший ректор [Харківського Колегіуму](#). Єпископ РПЦ (безпатріаршої). Жертва антицерковних переслідувань у Російській імперії. Освіту здобув у [Київській духовній академії](#). З 1722 р. — [префект](#) Київської духовної академії. У 1724 р. переведений на посаду префекта у Московську Слов'яно-греко-латинську академію. [15 березня 1727](#) р. звільнений через хворобу у [Києво-Печерську Лавру](#). У 1729 р.

призначений ректором нововідкритого [Харківського Колегіуму](#) і [архімандритом](#) Харківського Курязького монастиря.

У [1730](#) р. призначений архимандритом Києво-Печерським. [14 квітня 1731](#) р. переміщений настоятелем Костромського Іпатіївського монастиря. [21 липня 1730](#) р. призначений членом [Святійшого Синоду](#). У цей час, у важку пору боротьби двох духовних партій, на чолі однієї з яких стояв архієпископ [Феофан Прокопович](#), архимандрит Платон, був противником Прокоповича. За захист книги «Камінь віри» був [12 серпня 1731](#) р. заарештований і відданий суду таємної канцелярії, неодноразово підданий тілесним катуванням. [13 грудня 1738](#) р. позбавлений сану і чернецтва і з мирським ім'ям Павло засланий в [Камчатку](#) на довічне перебування.

Місцевий преосвященний Інокентій (Неронович) зробив його вчителем своєї архієрейської школи, і коли вступила на престол імператриця [Єлизавета Петрівна](#), клопотав про повернення йому сану. [Святійший Синод](#), на підставі маніфесту про невинно-засланців, повернув Платону сан архимандрита і постановив призначити його настоятелем в один з московських монастирів. Але Платон наполіг на поверненні на Гетьманщину, де оселився у Києво-Печерському монастирі.

Після коронації [19 вересня 1742](#) р. в Успенському соборі, у [Москві](#), хіротонізований у єпископа Сарського і Подонського (Крутицького), на щойно звільнене місце архієпископа Леоніда, який пішов [1 вересня](#) на спокій.

У [1744](#) р. преосвященний Платон був призначений членом Синоду і отримав сан архієпископа. Залишаючись в Москві, преосвященний Платон був ключовим членом Московської Святійшого Синоду і керував Московською єпархією, оскільки московська кафедра після смерті владика [Йосифа Волчанського](#) була без єпископа. [21 березня 1748](#) р. Платон був призначений архієпископом Московським і Володимирським; [16 травня](#) для нього встановлений був титул архієпископа «Московського і Севського». У [1751](#) р. був викликаний до [Петербурга](#) для присутності у Синоді.

В єпархіальній історії преосвященний пам'ятний виділенням власного єпархіального управління з області колишнього патріаршого, потім синодального управління у Москві; він заснував єпархіальну кафедру у Чудовому монастирі, вивів з

синодального будинку єпархіальну консисторію, завів іподияконів, окремих від синодальних, поклав початок своєму архієрейському Чудовській хору, який отримав популярність, призначив особливих духівників, екзаменаторів, ставлеників тощо. Управління його московською єпархією ознаменовано пристроєм церковних будинків для причтів, скасуванням тілесних покарань для паламар, установою посади благочинних.

Преосвященний, за відгуком історика Московського єпархіального управління, був покровителем духовної освіти, захисником духовенства від настільки звичайних у той час утисків сильних і знатних людей, ревнителем швидкого і справедливого суду. Помер о першій годині ранку [26 червня 1754](#) р. і похований у Михайло-Архангельській церкві Чудова монастиря. Після його смерті залишилося тільки 20 рублів, і ті, за його заповітом, було роздано бідним.

МАРКОВИЧ ЯКІВ АНДРІЙОВИЧ
([17 жовтня 1696](#) — [20 листопада 1770](#) рр.)

Український письменник-мемуарист, державний діяч [Гетьманщини](#), син [Андрія Марковича](#). Один з найосвіченіших людей свого часу. Найвизначнішим твором Якова Марковича є його «Діяріуш», що охоплює [1717–1767](#) рр. й містить матеріал для політичної, соціально-економічної й культурно-побутової історії гетьманщини. У [1721](#) р. — [бунчуковий товариш](#). У [1721](#) р., [1723–1735](#) рр. — наказний полковник лубенський. Неодноразово висувався на генеральні уряди, та не був обраний через нелюбов козаків до нього й до його батька він навчався

у [Києво-Могилянській Академії](#), де зблизився з видатним ученим і громадським діячем [Феофаном Прокоповичем](#), і став його улюбленим учнем. Потім з Феофаном Прокоповичем довгі роки дружив і листувався.

Герб Маркевичів

Після навчання в академії Яків іде служити в козацьке військо до гетьмана [І.Скоропадського](#), де приятелює з полковником, а потім і наказним гетьманом [П.Полуботком](#). Після кари над Полуботком було знищено і всю його політичну партію. Та Яків Маркович уцілів. Очевидно, найближчого друга захистив Ф. Прокопович, який на той час став правою рукою Петра І. Більше того Марковичу віддають у власність села [Засулля](#) під [Ромнами](#) і [Сваркове](#) на Глухівщині, що стало його родовою вотчиною. З часом Яків Андрійович доріс і до генерального підскарб'я (міністра фінансів) України, займав інші визначні посади. Маркович усе життя домагався відновлення гетьманату в Україні, і саме він, Яків Маркович, подав гетьманську булаву останньому гетьману України — [Кирилу Розумовському](#). Першим шлюбом Яків Андрійович був одружений з Оленою Павлівною Полуботок (? — 1745), внучатою племінницею [гетьмана Івана Самойловича](#) та дочкою відомого борця за автономію України чернігівського полковника і [наказного гетьмана](#) Павла Леонтійовича Полуботка.

Яків Маркович був одним з найосвіченіших людей України. Чудово володів латинню, польською, французькою, іншими [мовами](#), був тонким знавцем мистецтва, добре знався на медицині. Грав на лютні та клавікордах. Мав бібліотеку. Окрім державних та літературних справ, займався й суто комерційними. Саме з прізвищем Марковича пов'язане відкриття фарфорової

глини у Полошках. Але в українську історію ввійшов не як військовик, а завдяки своїй літературній праці. Перу Якова Марковича належать переклади з латинської мови, прозові твори й вірші за мотивами псалмів та «слів» [Іоана Золотоуста](#), інших батьків церкви. Яків залишив також «Генеалогические заметки» та «Діаріуш» (охоплює період з [1717](#) - по [1764](#) рр.), що містять відомості про політичну, соціально-економічну та культурно-побутову історію України за часів Гетьманщини. Позначився вплив Полуботка й на іншому. У спадщину Якову Андрійовичу дісталася Полуботкова «Хроніка» — літопис подій в Україні. Яків узявся її продовжувати. А потім аж до 1767 р. вів і власний щоденник. Події, описані ним у Ромнах, [Глухові](#), Сварковому — десять великих томів — становлять неоціненний матеріал для дослідників історії не лише Сумщини, а й усієї України.

Спроби видати щоденники Марковича робилися тричі: О. Маркевичем, О. Лазаревським та В. Модзалевським. Однак значна частина так і залишилась неопублікованою (як, до речі, й переважна більшість творів Якова Андрійовича). Деякі рукописи цього талановитого письменника й перекладача вже втрачено.

МАТЕЕВИЧ ОЛЕКСІЙ МИХАЙЛОВИЧ (15 серпня 1888 - 11 серпня 1917 рр.)

Молдавський поет і перекладач, автор вірша «Наш мову », що став гімном Молдавії. Військовий священник Російської Імператорської Армії.

Наша мова, наш скарб нетлінний
Від безвір'я укритий,

Світло перлин дорогоцінних,
Над Вітчизни розлитий.

Олексій Матеевич народився 27 березня у 1888 р. у бесарабському селі Кайнари (нині місто у районі Каушан Молдавії) у родині священника Михайла Матеевича і його дружини Надії. Незабаром сім'я переїхала у село Заїм.

У 1897-1902 рр. Матеевич навчався у Кишинівському духовному училищі, а у 1902-1910 рр. - у духовній семінарії. У 1906 р. він опублікував у газеті «Бессарабія» нарис «Осінь» та статті «Що нам потрібно?» і «Боротьба молдаван за свої права».

У 1907 р. у «Бессарабії» було опубліковано вірш «Дорул» («Бажання») за підписом «Ал. М.» з приміткою, що воно з усної народної творчості Бессарабії. Швидше за все це була літературна обробка народної пісні. Незабаром у рубриці «Ліра Бессарабії» під псевдонімом Ал. Матвееску був надрукований вірш «Кинтекул зорілор» («Пісня зорі») з позначкою «Кишинів, 5 лютого 1907». 14 лютого був опублікований вірш «Церану» («Селяни»), а 25 лютого «Еу кинт» («Я славлю»). Незабаром газета «Бессарабія» була закрита з політичних причин, і Матеевич кілька років ніде не публікувався.

У 1910-1914 рр. Матеевич навчався у Київській духовній академії. Під час навчання він перевів на молдавський вірш «Молитву» і «Коли хвилюється жовтіюча нива ...» Лермонтова, «Спогад» Пушкіна, «Вечір», Нікітіна, «До дітей» Хомякова та інші, а також поему А. К. Толстого «Іоанн Дамаскін».

У 1914 р. Матеевич одружився на Феодосії Борисівні Новицької, повернувся до Кишинева і став викладачем грецької мови Кишинівської духовної семінарії. У 1915 р. він переклав поему Надсона «Христианка».

Наша мова - візерунок прекрасний,
Кодри, шерех листопаду.
Плесо Дністра, в якому ясно
Догорають зірок лампади.

Матеевич є автором статей «Моменти церковного впливу на походження і історичний розвиток молдавської мови», «Релігійні мотиви у повір'ях і обрядах бессарабських молдаван», «Молдавські похоронні голосіння», «Нарис молдавських релігійно-побутових традицій», «Думки Л. Н. Толстого про релігію і їх оцінка» та робіт «Молдавські святкування від паски

до п'ятидесятниці», «Великі і малі свята у молдаван», «Християнство в Бессарабії», дослідження «Молдавське церковно-богослужбовий книгодрукування в основних моментах його історії».

11 вересня 1915 р. Матеевич був мобілізований як військовий священник і відправлений на Галицький фронт, а через деякий час переведений на Румунський фронт.

Матеевич брав участь у з'їзді молдавських вчителів, що відбувся 25-27 травня 1917 р. у Кишиневі. У червні 1917 р. він написав знаменитий вірш «Лімба ноастре» («Наша мова»). 17 червня вірш було завершено, на наступний день воно було прочитано автором при відкритті у Кишиневі курсів молдавських вчителів.

Вірш друкувалося також у журналі «Кувинт Молдовенеск» (1917, № 49, 21 червня, з 2). - Безкоштовному додатку до однойменної газети, у журналі «Шкоала молдовеняеске» (1917, № 2-4, липень-вересень, з 94).

Незабаром, повернувшись на фронт, Матеевич заразився на висипний тиф і був госпіталізований в 1-ю кишинівську лікарню, де і помер 13 (24) серпня 1917 р.

Похований на Центральному (Вірменському) кладовищі у Кишиневі.

Бюст в Алеї Класиків

Перше окреме видання віршів Матеевич вийшло у Бухаресті у 1926 р. Через 10 років збірник був перевиданий там же. Ще

через рік у Кишиневі були опубліковані окремою книгою його переклади з російської поезії XIX ст. Тоді ж вийшли окремі видання перекладів «грішниця» і «Іоанна Дамаскіна» А. К. Толстого і «Християнки» С. Надсона. У тисяча дев'ятсот п'ятьдесят-чотири році у Молдові вийшла збірка Матеевич «Опері Алес» («Вибрані твори»). Він тричі перевидавався у 1966 р., 1971 р. і 1977 р.

Іменем Матеевич названа вулиця у Кишиневі, на Центральному (Вірменському) кладовищі у Кишиневі на могилі Матеевич встановлено бюст роботи Олександра Племядяле.

На будівлі колишньої духовної семінарії встановлена меморіальна дошка.

У 1990 р. в Алеї Класиків був встановлений бюст Матеевич роботи скульптора Дмитра Русу-Скворцова.

У Молдові були випущені поштові марки, присвячені Матеевич.

МАЦІЄВИЧ ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ МИТРОПОЛИТ АРСЕНІЙ (1697 — 28 лютого 1772 рр.)

Український просвітитель Московії, волинський святий, православний священномученик, [богослов](#), [проповідник](#), митрополит Тобольський, митрополит Ростовський без патріаршої РПЦ.

Походив з волинського шляхетського роду, народився у місті [Володимирі](#) 1697 р. у родині православного священика. Дід його був поляком, а батько православним священиком. Здобув гарну освіту: вчився у місцевій духовній школі, у Львівській та Київській академіях.

У 1716 р. майбутнього митрополита направили у Чернігівську єпархію у Новгород-Сіверський Спаський монастир проповідником. Тут він був пострижений у чернецтво з ім'ям Арсеній. Під час свого перебування у Чернігові Арсеній зблизився з архієпископом [Антонієм Стаховським](#). У 1718 р. за власним бажанням був відпущений у [Київську академію](#) для «слухання філософії і богослов'я». Арсеній залишався в Академії до 1726 р., тут отримав сан священника (у 1723 р.).

Після закінчення Академії він протягом 1726–1727 рр. був проповідником при київському архієпископі Варлаамі Ванатовичу, у 1728–1729 рр. живе у Києво-Печерській лаврі, у 1730 р. подорожує у Тобольск, де у цей час перебував Антоній Стаховський. В ієромонахи його рукоположив єпископ Переяславський [Кирило Шумлянський](#) у митрополичому соборі Святої Софії. Два роки він проповідує при Києво-Софійському митрополичому дворі, потім рік у Києво-Печерській Лаврі, а вже у 1729 р. він приїздить до Чернігова і зупиняється у Свято-Троїцькому Іллінському монастирі.

Протягом 1734-1735 рр. був учасником морської Камчатської експедиції. Експедиція то вирушала, то знову поверталася назад. 24 січня 1736 р. він разом з іншими керівниками експедиції, був привезений з Пустоозерського острогу в Адміралтейську колегію. Тільки у січні 1737 р. за нього заступився архієпископ [Амвросій Юшкевич](#). Він неабиякий мав вплив на російських імператриць Анну Іоанівну, регентшу Анну Леопольдівну, а потім і на Єлизавету Петрівну.

25 січня 1737 р. за поданням Святішого Синоду о. Арсенія було звільнено і він прибув до Санкт-Петербурга. 13 вересня 1738 р. Святійший Синод призначив його экзаменатором ставлеників у священство і законовчителем Кадетського сухопутного корпусу. 28 вересня 1739 р. ієромонах Арсеній Мацієвич стає законним вчителем гімназії при Академії наук.

За оцінками дослідників, був сильним богословом і блискучим проповідником. 10 березня 1741 р. його призначили на митрополита [Тобольського](#) і всього [Сибіру](#). 26 березня 1741 р. посвячений у сан митрополита. 28 травня 1742 р. вийшов наказ — «Арсенія, митрополита Тобольського, перевести на Ростовську кафедру і бути йому Святішого Синоду членом».

Після приходу до влади [Катерини II](#), вона розпорядилася забрати монастирські землі у казенну власність. У 1763 р. Арсеній прислав у [Синод](#), який у той час знаходився у Москві, 2 донесення, в яких різко висловився проти нових розпоряджень щодо церковного майна. Синод представив перше донесення Імператриці і 14 квітня 1763 р., у присутності Синоду, справа закінчилась його засланням в Архангельську єпархію у Миколаївський Карельський монастир.

У 1767 р. у цьому ж монастирі, по доносу одного з офіцерів, почалось розслідування нової справи проти Арсенія. По цій справі його було доставлено в Архангельську Губернську Канцелярію, де він утримувався на час слідства. Ця справа, разом із попередньою із 1763 р., розглядалась особисто Імператрицею. За таке «оскорбление ея величества» владику позбавили сану й чернецтва, засудили до смерті після катувань. Але вирок було замінено на ще тяжчий — довічне ув'язнення у кам'яному мішку [Ревельської](#) в'язниці. А щоб муки непокірного митрополита були дошкульніші, цариця розпорядилася повісити на стіні камери його парадний портрет при всіх митрополичих регаліях. Так 70-літній [старець](#) закінчив життя — від холоду й [голоду](#). У 2004 р. [Українська Православна Церква Київський Патріархат](#) причислила Арсенія (Мацієвича) до лику святих.

МЕЙС ДЖЕЙМС ЕРНЕСТ
([18 лютого 1952](#) — [3 травня 2004](#) рр.)

[Історик](#), [політолог](#), дослідник [голодомору в Україні](#). Саме завдяки його дослідженням світ дізнався про [Голодомор](#) в Україні.

Народився [18 лютого 1952](#) р. у [Маскогі](#) ([Оклахома](#), [США](#)).

Серед його предків були представники індіанського племені [черокі](#), котрі у 1835 р. через рішення [федерального уряду](#) були змушені переселитися з корінних земель у [Північній Кароліні](#) та [Джорджії](#) до [Оклахоми](#). У своїй автобіографії саме цим фактом він пояснював своє зацікавлення геноцидами, зокрема Голодомором:

«Своїм життєвим покликанням досліджувати геноцид я великою мірою завдячую випадку. Зростаючи в невеликому містечку в Оклахомі, де мешкало тільки кілька єврейських сімей, я знав, що мої індіанські сусіди пройшли власною «дорогою сліз». Коли я був малим, батьків товариш по риболовлі і співробітник на залізниці Джордж Гес навіть змайстрував мені лука зі стрілами без «наконечників. Його прями́й предок і однофамілець, який був більш відомий за своїм індіанським прізвиськом Секвойя, розробив складову абетку для мови індіанців племені черокі, яка надала письмової форми мові народу, що пройшов своєю «дорогою сліз» за умов, які мало відрізнялись від того, що пізніше пережили вірмени. Це було задовго до того, як я вивчив слово «геноцид», але вже тоді він опосередковано торкнувся мене».

У [1973](#) р. отримав ступінь бакалавра історії в [Університеті штату Оклахома](#). Зацікавився російською історією та мовою. Навчання вирішив продовжити в [Університеті Мічигану](#), де познайомився з професором [Романом Шпорлюком](#), котрий зацікавив його історією України та українською мовою. Тоді ж він зосередився на темі українського [націонал-комунізму](#), який, на його думку, був першою спробою побудувати національний комунізм. У Мічигані Мейс отримав ступінь [магістра](#) історії.

У 1981 р. він отримав ступінь [доктора історичних наук](#), захистивши [дисертацію](#) на тему — «Національний комунізм у Радянській Україні 1919–1933 рр.».

У 1983 р. її було опубліковано в «Гарвардській серії Україністики». Завдяки цій праці він став одним з основних американських спеціалістів з історії СРСР та Центрально-Східної Європи.

Дослідження [Голодомору](#): У [1982](#) р. отримав фінансування Фонду українських досліджень ІУД ГУ на участь у міжнародній конференції про [Голокост](#) і геноцид у Тель-Авіві. На конференції

він заявив:

«Щоб централізувати повну владу в руках [Сталіна](#), потрібно було вигубити українське селянство, українську інтелігенцію, українську мову, українську історію у розумінні народу, знищити Україну як таку. Калькуляція » дуже проста і вкрай примітивна: нема народу, отже нема окремої країни, а в результаті — нема проблем».

У [1986–1987](#) рр. Джеймс Мейс був виконавчим директором [комісії дослідників](#) (юристів та істориків) при Конгресі [США](#), які повинні були дати оцінку [Голодомору 1932–1933](#) рр. Мейс не був членом комісії, проте її часто називали «комісією Мейса». Саме він займався написанням звіту комісії.

У 1984–1985 рр. брав участь у гарвардському проекті щодо джерел про Голодомор 1932–1933 рр. Організував дослідницьку програму програму «Усна історія українського голоду 1932–1933 рр.». Згодом свідчення були використані у роботі Комісії США по Голоду в Україні та видані у трьохтомнику.

Уже у [90-х рр.](#), за незалежної України, він подарував 200 годин аудіозаписів безцінних свідчень [бібліотеці Верховної Ради України](#). За якийсь час виявилося, що дослідники не мають можливості ними користуватися, а плівки розкидані по підлозі, деякі з них безнадійно зіпсовані.

Мейс з обуренням згадував позицію декого з західних славістів, «советологів» й інших знавців радянського [тоталітаризму](#), які відмовлялися визнати, по-перше, жахливу чисельність жертв цього комуністичного експерименту, а, по-друге, відповідальність за свою злочинну сліпоту — бо саме [1933](#) р. офіційний [Вашингтон](#) визнав [СРСР](#) і встановив із ними дипломатичні зносини.

У 1981 р. був запрошений [Омелянном Пріцаком](#) до проекту роботи над книгою [Робертом Конквестом «Жнива скорботи»](#). Конквесту був потрібний помічник для роботи над невідомою для нього джерельною базою. Саме в цей час з'явилися перші статті Мейса про Голодомор.

У [1993](#) р. переїхав із [Сполучених Штатів](#) в [Київ \(Україна\)](#), де одружився з Наталкою Дзюбенко, жив на Троєщині, викладав у Києво-Могилянській Академії, редагував газету «День». Викладав на кафедрі [політології](#) у [Києво-Могилянській академії](#).

Помер [3 травня 2004](#), похований у [Києві](#) на [Байковому](#)

[кладовищі.](#)

Могила Д. Мейса на Байковому кладовищі

[26 листопада 2005](#) р. президент України [Віктор Ющенко](#) нагородив Джеймса Мейса [орденом князя Ярослава Мудрого](#) II ступеня (посмертно), а [2 грудня 2005](#) р. підписав розпорядження про вшанування пам'яті Джеймса Мейса.

У [2008](#) р. за ініціативи [газети «День»](#) заснована [Премія імені Джеймса Мейса](#).

Наприкінці 2005 р. Наталя Дзюбенко-Мейс, виконуючи заповіт чоловіка, передала до Наукової бібліотеки НаУКМА книжкову колекцію та першу частину архіву Дж. Мейса; цього ж року отримано другу частину архіву, яка знаходилася у США. 10 вересня 2010 р. у Києво-Могилянській академії відкрито Меморіальну Бібліотеку-Архів-Музей Дж. Мейса. Хронологічні рамки книжкової колекції - 1825–2004 рр. Сьогодні вона нараховує понад 2,5 тис примірників книжок та періодичних видань. Колекція повністю представлена в електронному каталозі. Основна частина бібліотечної колекції – це праці істориків та політичних діячів про історію України ХХ ст. Архів представляє науково-дослідницьку, педагогічну і громадську діяльність Джеймса Мейса. Унікальність архівного фонду полягає також у тому, що він дозволяє простежити історію вивчення американським дослідником наукових проблем у період, коли

вони були заборонені для дослідження й обговорення у публічному та інтелектуальному просторі на теренах СРСР. Опис архівного фонду.

МІНАКОВ МИХАЙЛО АНАТОЛІЙОВИЧ
(народився [6 жовтня 1971 р.](#))

Український вчений-[філософ](#), доктор філософських наук, доцент катедри філософії та релігієзнавства Києво-Могилянської академії, президент Фонду якісної політики, голова Кантівського товариства в Україні. Виріс у селі [Відрадне](#) на Запоріжжі.

Освіта та робота: фельдшер (1990 р.), неповна вища освіта з історії ([Запорізький державний університет](#), 1993 р.), бакалавр філософії (Національний університет Києво-Могилянська академія, 1996 р.), магістр філософії (Національний університет Києво-Могилянська академія, 1998 р.), кандидат філософських наук ([Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України](#), 2000 р.), доктор філософських наук ([Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України](#), 2007 р.).

Також освічений у сферах політичного аналізу та проектного управління.

Стажування: Міжнародний дослідницький центр ім. В.Вілсона (2012-2013 рр.), Гарвардський університет (2010 р.; 2013 р.), Аспенський інститут (2007 р.; 2008 р.), Кембриджський університет (2001 р.), Інститут відкритого суспільства Центральноєвропейський університет (2000 р.), Дрезденський університет (1993–1994 рр.).

Почав працювати у 1988 р. («швидка допомога», пологовий будинок, сільський ФАП).

З 1998 р. викладає у Києво-Могилянській академії, паралельно працює у міжнародних освітніх та розвиткових програмах.

Автор трьох книг та більш ніж семидесяти статей з політичного і культурного аналізу, філософії та історії.

Громадська діяльність: Голова Кантівського товариства в Україні (з 2013 р.).

Член Правління, Інститут Критики, член редколегії, [Часопис «Критика»](#) (з 2010 р.).

Член Редакційної колегії, «Український гуманітарний огляд» (з 2004 р.).

Член, потім голова Програмної ради Проекту перекладів МФВ (2005–2008 рр.).

Голова, потім член Ради Асоціації випускників УШПС (2006–2011 рр.).

Член Оргкомітету Східної групи грантодавців, European Foundation Center (2008 р.).

Член Правління, [Український форум благодійників](#) (2007–2008 рр.).

Член Правління, Східноєвропейська мережа лідерів (проект Ради Європи в Україні, Молдові, Грузії, Вірменії та Азербайджані) (2008–2010 рр.).

Учасник «II Зимової [Студреспубліки](#)» у Карпатах (2010 р., Верховина; зайняв III місце), експерт фінальної Студреспубліки-2010 р. (під Євпаторією), експерт «IV Зимової Студреспубліки» (2012 р, с. Пилипець, Закарпаття).

Вдруге одружений, має заміжню доньку Алісу, що навчається у Києво-Могилянській Академії.

Захоплення: фотографія, нумізматика, спорт. Анархоліберал.

Праці: Філософська освіта в Україні: історія і сучасність : кол. моногр. / [упорядкув. та заг. редагув. М. Л. Ткачук] ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». — К. : [Аграр Медіа Груп], 2011. — 419 с. Минаков М. Толковый словарь опечаток, слов живаго суржика бытия. — Киев: Цех., 2008. — 40 с. Минаков М. Історія поняття досвіду: Монографія. — Київ : ПАРАПАН, 2007. — 380 с. Минаков М. Вчення Канта про віру розуму. — Київ : Центр практичної філософії, 2001. — 139 с.

МІРОШНИЧЕНКО НАДІЯ ЛЕОНІДІВНА
(НЕДА НЕЖДАНА)
(народилася [8 червня 1971](#) р.)

[Українська поетеса](#), [драматург](#), [журналістка](#). Науковий співробітник Центру театрального мистецтва імені Леся Курбаса, куратор драматургічних проєктів. Драматург, поет, культуролог, арт-критик, перекладач. Заступник голови об'єднання драматургів НСПУ. Голова Конфедерації драматургів України.

Народилася 8 червня 1971 р. у Краматорську Донецької області. Закінчила Київську художню школу, Київський Лінгвістичний Університет (французька філологія, з відзнакою) та Києво-Могилянську Академію (культурологія).

Навчалася і працювала у Центрі Сучасної експериментальної драматургії А.Дяченка. Фаховий досвід.

Працювала журналістом в агентстві УНІАН, заввідом театру журналу «Кіно-Театр», друкувалася у періодиці («Дзеркало тижня», «Урядовий кур'єр», «ПК», «Літературна Україна», «Хрещатик» тощо), працювала завлітом Київського обласного театру ім. П.Саксаганського, сценаристом радіо-серіалу «Життя відстанню в 10 хвилин» (Освітній Центр Реформ), сценарним редактором серіалу «Любов – це». (Західно-Європейський Інститут), була одним із засновників театрального

інтернет-сайту «Віртеп», зокрема упорядником драматургічної бібліотеки.

З 2001 р. - науковий співробітник Центру театрального мистецтва імені Леся Курбаса, куратор драматургічних проєктів, працює над кандидатською роботою з проблематики дослідження сучасної української драматургії, а також теорії драми. Брала участь в науково-практичних конференціях та семінарах, має понад 20 наукових публікацій і понад 70 аналітичних в журналах, газетах і книгах України та за її межами (Польща, Франція, Німеччина).

Один із співзасновників незалежного театру і театральної школи МІСТ.

Викладач теорії і практики драматургії кафедри теорії літератури, компаративістики і літературної творчості в КНУ імені Т.Шевченка.

Твори перекладалися російською, польською, англійською, французькою, вірменською, грузинською, болгарською, македонською, естонською, сербською, курдською мовами.

Поетичні збірки: «Дерева і люди» та «Котивишня» (премія видавництва «Смолоскип», численних публікацій віршів, перекладів та прози в журналах та антологіях («Березіль», «Дніпро», 2Україна», «Літературна Україна», «Лель», «Світovid», «Київ», 2Молоде вино», «Могила» тощо). Драматургія: Автор 20 оригінальних п'єс: «Дирижабль», «Одинадцята заповідь, або Ніч блазнів», «Колона черепах», «І все-таки я тебе зраджу», «Той, що відчиняє двері», «Зачаклований ховрашок», «Зоряна мандрівка», «Мільйон парашутиків», «Химерна Мессаліна», «Оноре, а де Бальзак?» (у співавторстві з О.Миколайчуком), «Свято мертвого листя», «Самогубство самоти», «Коли повертається дощ», «Заблукані втікачі», «Потойбіч кохання», «Угода з ангелом», «Голос тихої безодні», «Мандрівка у Віртуляндію», «Майдан потобіч пекла», «Кицька на спогад про темінь», а також 7 за мотивами прози - мюзикли «Маленький принц» за А. де Сент-Екзюпері, «Пригоди Піноккіо» за К.Коллоді, «Повернення в ніколи» за «Тарас Бульба» М.Гоголя, «Апостол черні» і «В неділю рано зілля копала» за О.Кобилянською, «Срібний павук» за В.Кожелянко, «Обіцянка на світанку» за Р.Гарі.

Автор кіно і телесценаріїв: «Сентиментальне полювання за тінню», «Майже як люди», серіалів «Заручники землі і неба» (у співавторстві, Україна-Ірак), «Чужі помилки» (у співавторстві), радіосеріалу «Життя відстанню в 10 хвилин» (у співавторстві). За сценаріями здійснені кіно, радіо та естрадні постановки.

Автор перекладів творів українською французької поезії (Жак Превєр, Рене Шар), понад 10 французьких драматичних творів (Е.-Е.Шмітт, М.Вішнек, Р. де Вос, Ж.Моклер, Жозіан Баласко, Марі-Анн Шазель, Крістьян Клав'є, Жерар Жюньо, Тьєррі Лермітт, Брюно Мойно), а також із російської (Т.Розумовська, В.Глейзер) і білоруської (С.Кавальов) мов. Упорядник і один із авторів драматургічних антологій «У чеканні театру» (1998), «У пошуку театру» (2003), «Наша Драма» (2003), (2004), «Потойбіч паузи» (2005), «Сучасна українська драматургія» (2, 3 випуски), «13 сучасних українських п'єс» (2014). Упорядник і один з перекладачів антології «Новітня французька п'єса» (2003), упорядник серії в антології «Новітня сербська п'єса» (2006, проект «Світова драматургія. Діалог театральних культур», Центру Леся Курбаса).

МІХНІК АДАМ
(народився [17 жовтня 1946 р.](#))

Польський громадсько-політичний діяч, журналіст, видавець, [дисидент](#) і політв'язень часів [ПНР](#). Один із ідейних натхненників [«Солідарності»](#).

Син довоєнних польських комуністичних діячів єврейського походження — [Озіяша Шпехтерарі](#) і [Гелени Міхнікрі](#); має зведених братів Стефана Міхніка і вже покійного Юрія.

Велика частина його сім'ї (у тому числі всі бабусі і дідусі) загинули під час Голокосту. Одружений, має сина Антона.

Під час навчання у школі був активним членом [Загону Вальтеровців](#), очолюваного [Яцеком Куронем](#). У 1962 р. заснував разом зі своїми друзями, за намовою [Яна Юзефа Ліпського](#) і під патронатом [Адама Шаффа](#), дискусійний клуб. Розчаровані реальністю [ПНР](#) молоді люди там обговорювали способи її зміни, читали та аналізували класичні тексти [лівих](#) мислителів.

У 1964 р. він розпочав навчання на факультеті історії [Варшавського університету](#). З 1965 р. публікувався у польських часописах.

4 березня 1968 р. був виключений з університету за поінформування французького репортера про демонстрації проти цензури [«Дзядів» Адама Міцкевича](#) в [Національному театру](#). Через кілька днів був заарештований. У 1969 р. він був засуджений до трьох років позбавлення волі за так звані «акти хуліганства». Вищі вироки (на пів року) отримали лише [Яцек Куронь](#) та [Кароль Модзелевський](#).

Після звільнення (під амністію у 1969 р.) йому було заборонено будь-яке продовження вищої освіти. Працював протягом двох років зварювальником на заводі. На початку 70-х років йому було дозволено продовжити навчання, яке він закінчив у 1975 р. на заочному відділенні кафедри історії в [університеті Адама Міцкевича](#) у [Познані](#). В той же час, за рекомендацією Яцека Куроня став особистим секретарем [Антонія Слоніньського](#). Був серед підписантів Листа 59 інтелектуалів на знак протесту проти змін до Конституції Польської Народної Республіки, особливо проти вписання положень про керівну роль [ПОРП](#) і вічний союз з Радянським Союзом.

У 1976–1977 рр. жив у Парижі, після повернення до Польщі приєднався у квітні 1977 р. до діяльності [Комітету оборони робітників](#), однієї з найвідоміших польських опозиційних організацій 70-х років. З 1977 р. став одним з найактивніших членів [Комітету суспільної самооборони «КОР»](#). Був також одним з ініціаторів, засновників і лекторів [Товариства наукових курсів](#).

У 1977–1989 рр. він був редактором або співробітником [самвидавних](#) часописів, входив у керівництво найбільшого тогочасного польського нелегального видавництва «NOWA». До кінця 70-х років був загалом близько ста разів заарештований,

також неодноразово побитий. Був знову заарештований у період [серпня 1980](#) р. У 1980–1981 рр. був діячем [профспілки «Солідарність»](#).

Після введення [воєнного стану](#) 13 грудня 1981 р. був інтернований, а потім, після відмови добровільно залишити країну, посаджений у тюрму за звинуваченням у «спробі повалити соціалістичний лад». В ув'язненні перебував без вироку до 1984 р., де провів багатотижневе голодування, вимагаючи анулювання його справи і визнання його як політичного в'язня.

У 1985 р. він був знову заарештований, цього разу засудили до трьох років позбавлення волі за участь у спробі організувати страйк у [Гданській судноверфі](#), був звільнений за амністією наступного року, приблизно через сімнадцять місяців ізоляції.

У 1988 р. він став радником неформального Координаційного комітету [Леха Валенси](#). Брав активну участь у підготовці, та роботі роботи [Круглого столу](#) у 1989 р.

Після Круглого столу отримав від Лех Валенса завдання організувати велику загальнонаціональну щоденну газету, яка мала бути органом Комітету громадян на майбутніх парламентських виборах. Ця газета відповідно до домовленостей Круглого столу була названа [«Gazeta Wyborcza»](#).

Восени 2004 р. за станом здоров'я пішов у відставку з активної участі у редагуванні «Газети Виборчої». За версією Financial Times, один із 20 найвпливовіших журналістів світу ([2006](#)). Засновник і головний редактор [«Газети Виборчої»](#) (Варшава, з [1989](#)).

Автор книги «У пошуках свободи. Есеї про історію та політику» (укр. мовою — К.: [Дух і літера](#), 2009). Член редколегії міжнародного журналу [«Мир перемен»](#) ([Москва](#)). Почесний доктор [Міннесотського](#) та [Мічиганського університетів](#), Нової Школи соціальних досліджень ([Нью-Йорк](#)). Почесний професор [Києво-Могилянської академії](#).

Лауреат премії «За свободу» французького [ПЕН-клубу](#), Міжнародної премії «Еразмус» ([Нідерланди](#)), премії Спілки європейських журналістів. Кавалер [ордена Почесного Легіону](#) ([Франція](#)) та ін. У [2007](#) р. — нагороджений [Орденом князя Ярослава Мудрого](#) III ступеня.

МИРОВИЧ ФЕДІР ІВАНОВИЧ

(р. н. невід. — [1758](#) р.)

Український військовий і [державний діяч](#), сподвижник гетьманів [Івана Мазепи](#) і [Пилипа Орлика](#).

Генеральний бунчужний (1707-1710 рр.); Генеральний осавул (1710-1711 рр.). Один із лідерів української державної еміграції у ХУІІІ ст.

Навчався у [Києво-Могилянській академії](#). У [1708-1709](#) рр. — [генеральний бунчужний](#). У [1709](#) р. Мирович за дорученням Івана Мазепи вів переговори з Запоріжжям, які завершилися переходом 8-тисячного загону запорожців на чолі з [кошовим отаманом Костем Гордієнком](#) на сторону українсько-шведських військ. Після поразки шведсько-української армії у [Полтавській битві у 1709 р.](#) змушений [емігрувати](#).

Близький співробітник Гетьмана Пилипа Орлика, прихильник самостійної української державності нв ґрунті Бендерської Конституції 1710 р. У [1710-1711](#) рр. — [генеральний осавул](#). Жив у [Кримській державі](#), [Туреччині](#), [Швеції](#) (1715-1719 рр.) та [Речі Посполитій](#) (1719-1754 рр.). Помер у Кримському ханаті.

МИСЛАВСЬКИЙ СЕМЕН ГРИГО́РОВИЧ **([24 травня 1731](#) — [5 січня 1796](#) рр.)**

Митрополит Київський і Галицький (1783-1796 рр.) синодальної РПЦ, перший після анексії Гетьманщини Російською імперією. Редактор повного зібрання творів Теофана Прокоповича. Ректор Києво-Могилянської академії. Також церковний історик.

Вихованець [Київської Академії](#), згодом її [професор](#) і [ректор](#) (1761-1768 рр.).

Був [єпископом](#) Білгородським синодальної Російської православної церкви, а потім єпархіальним архієпископом.

У 1783-1796 рр. — зайняв престол Київської Церкви з титулом «митрополит Київський і Галицький».

Боронив права і володіння київської митрополії, після російської [секуляризації](#) церковних маєтків врятував від ліквідації кілька українських монастирів, зокрема Києво-Братський монастир, а тим самим і Київську Академію.

Але під тиском російського уряду й [Синоду](#) провадив [русифікацію](#) Академії, [Лаврської друкарні](#) і взагалі церковно-релігійного життя Київської митрополії.

У 1770-1780-их рр.. переглянув, доповнив і видав (у [Кенігсберзі](#), а потім у [Лейпцігу](#)) 6 томів догматичних творів [Феофана Прокоповича](#); залишив у рукопису «Краткое историческое описание Киево-Печерской Лавры» (опубліковане 1817). Також виправив і видав «Про походження Святого Духа від Святого Отця» [Адама Зернікава](#).

Був членом Російської Академії наук. Похований у Софійському соборі Києва.

МОГИЛА ПЕТРО (1596 – 1647 рр.)

Молдавський боярин, український політичний, церковний і освітній діяч Речі Посполитої, архімандрит Києво-Печерського монастиря з 1627 р., Митрополит Київський, Галицький і всієї Русі з 1633 р., екзарх Константинопольського патріарха. Канонізований Церквою у 1996 р.

Вихідець з давнього молдавського боярського роду. Народився 31 грудня 1596 р. в сім'ї валаського і молдавського господаря Симеона Могили та семигородської княжни Маргарет. У 1607 р. внаслідок боротьби за владу батько хлопця загинув. Після смерті Симеона Могили та після захоплення у 1612 р. Кантемиром Мурзою молдавсько-валахійських володінь, княжна Маргарет разом з сином мусили покинути Молдавію, переїхати на українські землі Речі Посполитої, де їх прийняли родичі — Стефан Потоцький, князі Самуїл Корецький та Михайло Вишневецький.

Початкову освіту Петро Могила здобув у Львівській братській школі, організованій у 1586 р. для захисту та збереження православної віри.

Сімейство Могили сповідувало православ'я, мало тісні зв'язки з Львівським братством, постійно допомагаючи йому коштами та послугами у будівництві.

Львів був неподалік від тодішніх молдавсько-валахійських володінь; Львівське братство, відчуваючи потребу в коштах, часто зверталося до одновірних молдавських господарів з проханнями про матеріальну допомогу.

Петро Могила - учасник переможної Хотинської битви у 1621 р.

Подальшу освіту Петро Могила здобував у європейських університетах: спочатку в Польській академії в Замості

(Замойській академії), згодом вчився у різних навчальних закладах Голландії, Парижу.

Петро Могила вільно володів грецькою, латиною, досить швидко опанував богословську науку.

Після повернення до Речі Посполитої пішов на військову службу, брав участь у Цецорській битві 1620 р. та Хотинській битві 1621 р.

Мало відомо про період життя Петра Могили, починаючи від його участі у Хотинській битві та до посвяти у сан києво-печерського архимандрита. Петро Могила почав часто відвідувати Київ, брати активну участь у справах православної віри.

Київський історик С. Голубєв вважає, що, окрім православного виховання, цьому посприяли часті зустрічі Петра Могили з митрополитом Іовом Борецьким - наставником ще за часів навчання в Львівській братській школі.

Спілкування з Іовом остаточно завершило формування поглядів Петра Могили, визначило напрям його подальшої життєвої діяльності.

Протягом 1622 – 1627 рр. Петро Могила перебував на послуху в одному із скитів Києво-Печерської Лаври, розташованого на території сучасного села Михайлівка-Рубежівка під Києвом. У 1625 р. він прийняв чернечий постриг у Києво-Печерському монастирі.

Після смерті 21 березня 1627 р. архимандрита Печерської лаври Захарія Копистенського у грудні 1627 р. на цю посаду було посвячено Петра Могилу. У цей час йому виповнилося тридцять років. У такому віці обрання на таку високу церковну посаду здійснювалося чи не вперше.

Очевидно, цьому посприяла підтримка Борецького та інших впливових шляхетських сімей, які сповідували православну віру, попереднє іноцтво Петра Могили, особисте багатство. У 1628 р. польський король Сигізмунд III Ваза затвердив Петра Могилу на посаді.

Микола Костомаров так оцінював перші кроки Петра Могили: «Новий архимандрит зразу ж виявив свою діяльність на користь монастиря, завів нагляд над священнослужителями у селах лаврських маєтків, малограмотних наказав учити, а впертих і своєвільних піддавати покаранням: оновив церкву, не шкодував

витрат на прикрашення печер, підпорядкував лаврі Пустинно-миколаївський монастир, заснував Голосіївську пустинь, побудував за свій рахунок при лаврі богадільню для жебраків і задумав завести при Печерському монастирі вищу школу».

Петро Могила докладав усіх зусиль, щоб за час його архимандритства Києво-Печерська друкарня посіла визначне місце як серед інших друкарень України та Білоруси, так і в суспільному житті загалом.

За п'ять з половиною років його настоятельства з лаврської друкарні вийшло 15 назв видань; серед них були книги Петра Могили. У 1628 р. у Лаврі були видрукувані перекладені Петром Могилою з грецької «Агапита діакона главизни поучительни» і «Тріодь цвітняя», в яких пояснювалися важливість і значення церковних гімнів.

У 1629 р. на Київському помістному соборі був схвалений до видання «Лейтургіаріон» Петра Могили. Він являв собою служебник, виправлений архимандритом за грецькими джерелами, з його власними догматичними й обрядовими роз'ясненнями літургії (одна з найвизначніших праць Петра Могили, протягом понад двохсот років не втрачала свого значення).

Свято-Успенський собор Києво-Печерського монастиря

У власноручних записах Петра Могили зберігся ряд канонів, церковних піснопінь, що частково увійшли до майбутніх

лаврських видань: канон на причащення священників, канон на ісход душі, канон на створення світу і плач вигнаних з раю прародителів, канон покаянний, благодарственне піснопіння на честь пресвятої Богородиці у зв'язку з чудовим позбавленням нею Києво-Печерської обителі від нашествия ляхського війська (1630 р.) та інші. Ці невеликі твори, написані церковно-слов'янською мовою, свідчать про неабиякий літературний хист Петра Могили.

Життя і церковна служба Петра Могили припали на складний час в історії православної церкви в Україні. У 1596 р. і була підписана Берестейська унія, у результаті якої більшість православних єпископів визнала верховенство Папи Римського, Київська православна митрополія відновила свою єдність з Римо-Католицькою Церквою.

Ті православні ієрархи та священники, які не визнали унії, фактично опинилися поза законом. Вірні і більшість монастирів також виступили проти унії. Проте у здійсненні її положень була зацікавленість світська влада, тому утиски православних, які не хотіли визнавати зверхність Риму, стали звичним явищем.

Петро Могила вважав надзвичайно важливою справою примирення усіх православних — тих, які визнали унію, і тих, які виступали проти неї.

Однак його дії, спрямовані на примирення, викликали неоднозначні оцінки сучасників. Одні вважали Петра Могилу щирим поборником єдності православ'я, інші — рукою королівської влади, що силується обернути православних в уніатів, розірвати зв'язки зі східними патріархами та Москвою.

29 червня 1629 р. у Києві мав бути скликаний помісний собор, предметом обговорення якого мало стати питання примирення уніатів і православних. Позитивних наслідків собор не дав. Не справдились надії Петра Могили на примирення церков на Львівському соборі.

Найболючішого удару по його сподіваннях завдала смерть Іова Борецького. Звістку про смерть свого наставника Петро Могила отримав 16 січня 1631 р., повертаючись до Києва з освячення Ставропігійської церкви у Львові. Церкву було збудовано Львівським братством з немалими пожертвами Петра Могили.

Невдачі всіх спроб з примирення церков породили розгубленість та безнадію серед православних обох течій — тих,

хто визнавав унію або виступав проти неї. Як писав тоді ректор Київської братської школи Касіян Сакович: «Ми — діти одного батька, сини однієї матері, нащо розриваємо згоду, нащо одні одних посилаємо до пекла, нащо одні одних виклинаємо!»

Після ознайомлення з духовним заповітом Іова Борецького Петро Могила вступив до Київського братства, став старшим братчиком, опікуном і фундатором братства, монастиря та школи; посада відкривала йому шлях до зайняття митрополичої кафедри. Митрополитом було наставлено Ісайю Копинського.

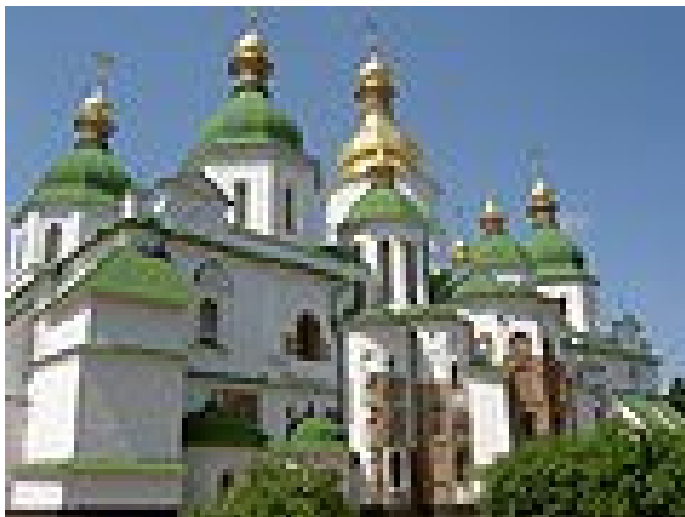

Герб Петра Могили із «Требника» 1646 р.

Петро Могила, перебуваючи на посаді архімандрита, згуртував довкола себе освічених людей. Восени 1631 р. на території Києво-Печерської лаври відкрив першу школу. Викладання у Лаврській школі велося латиною, польською мовою, створювалася за зразком провідних шкіл того часу – єзуїтських колегій, всього навчалосся понад сто учнів. Петро Могила добре усвідомлював значення освіти в розвитку суспільства, прагнув заснувати в Києві школи, які відповідали б потребам часу, ні в чому не поступалися б подібним європейським навчальним закладам. Задовго до відкриття школи, турбуючись про досвідчених викладачів, Петро Могила добирав здібних молодих людей, своїм коштом відправляв їх за кордон на навчання.

Шкільні справи не давалися Петру Могилі легко - спочатку печерсько-лаврські іноки виступили проти надання школі приміщень; вдалося владнати цю проблему, з початком навчання противники Петра Могили стали вбачати у лаврській школі конкурента Київській братській школі. Київське братство та козацтво підняли питання про об'єднання Київської братської школи та лаврської, їх підтримав новий митрополит Ісаєя Копинський. Петро Могила погодився об'єднати лаврську школу з братською, за умови, що буде охоронцем і опікуном об'єданого закладу.

Лаврську школу, об'єдану у 1632 р. з братською, згодом було перетворено на Києво-Могилянську колегію, яку було проголошено правонаступницею Київської Академії, заснованої Ярославом Мудрим. Автор «Історії Русів» з цього приводу писав, що гетьман Сагайдачний: «спорудив Братський Київський монастир на Подолі під розпорядженням того ж Наказного Гетьмана Петра Жицького, яко в архітектурі тямущого; надав тому монастиреві заможні села і поновив у ньому з допомогою Митрополита Київського Петра Могили стародавню Київську Академію, засновану з часів останнього хрещення Русі, але від нашествия на Русь Татар приховану по різних монастирях і печерах».

Софіївський собор за Петра Могили

Колегія була організована за зразками єзуїтських навчальних закладів. Студенти вивчали тут три мови: грецьку, латинську і церковнослов'янську, студіювали богослов'я та світські науки.

Серед випускників цієї колегії було чимало представників еліти тогочасної України і Білорусії.

На утримання колегії і монастиря Могила записав дві лаврські волості і подарував власне село Позняківку, крім того, надавав грошову допомогу як колегії, так і вчителям та учням. З огляду на швидке зростання кількості учнів у 1634 р. була відкрита філія колегії у Вінниці, яку пізніше перенесли до Гощі на Волинь (проіснувала до кінця XVII століття), у 1636 р. Петром Могилою була заснована колегія у Крем'янці. З іменем Петра Могили пов'язане розгортання православної системи вищої і середньої освіти в Україні, яка копіювала католицькі школи, намагаючись конкурувати з ними. У квітні 1632 р. помер король Сигізмунд III Ваза. За польським звичаєм по смерті короля мав зібратися так званий конвокаційний сейм, на якому робився огляд діяльності попереднього короля, обговорювалися різні думки й пропозиції щодо майбутнього королівства. Потім збирався селекційний сейм, на якому обирався новий король.

У Прилуках було скликано велику козацьку Раду, яка обрала на сейм делегацію. Петро Могила був делегований на сейм від імені митрополита Ісаї Копинського та всього православного духовенства. На сеймі він мав вимагати скасування всіляких актів, що забороняли православним будувати церкви, відкривати колегії, типографії, повернення єпархій, церковних маєтків.

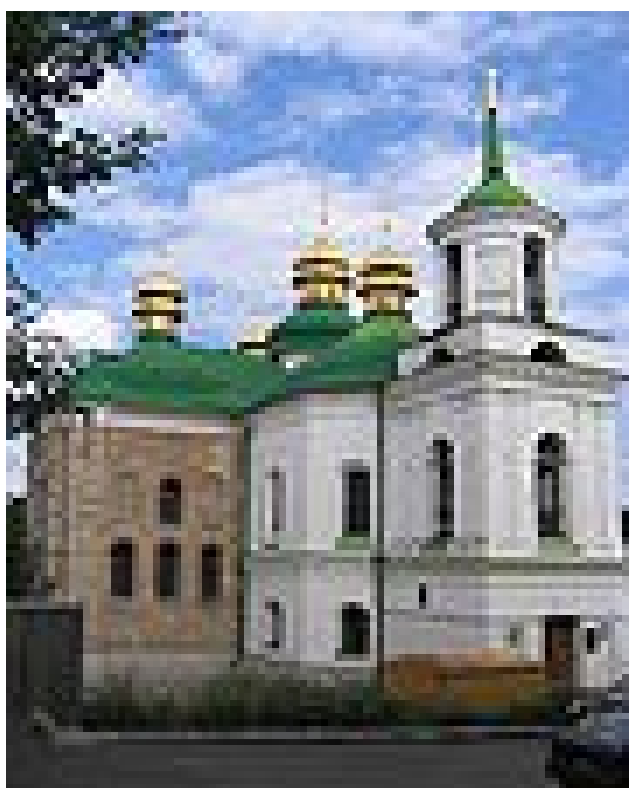
Владислав IV відновив Київську митрополію і повернув православним скасовані привілеї. Він підтримував Могилу у намаганнях посісти посаду митрополита в Києві.

Польський королевич Владислав, щоб забезпечити собі більшість при голосуванні, склав спеціальний меморіал, у якому пропонувалося вирішити козацькі питання, віддати православним Київську митрополію, повернути всі її маєтки, монастирі й навіть львівське єпископство.

8 листопада 1632 р. Владислав був обраний королем; зваживши на ситуацію, задовольнив прохання православного духовенства, видавши диплом, яким гарантував православним більші права і вигоди, ніж ті, що були зазначені в «Статтях для заспокоєння руського народу». Цим документом надавалася повна свобода переходу як з православ'я в унію, так і з унії у православ'я. Київський митрополит мав, як і раніше, висвячуватися від Константинопольського патріарха.

Православним митрополитам поверталась Луцька єпархія, запроваджувалася нова у Мстиславі, заборонялося чинити всілякі образи православним людям.

12 березня 1633 р. Владислав затвердив митрополитом Петра Могили. Королівською грамотою Могилі віддавалася Києво-Софіївська церква, утримувалася за ним і Києво-Печерська архимандрія, доручався нагляд над Пустинно-Микільським монастирем. Невдовзі було отримане благословення патріарха константинопольського (патріарх надавав новому митрополиту звання «екзарха святого константинопольського трону»).

Спас на Берестові за Петра Могили

У квітні 1633 р. Петро Могила розіслав вірним православним грамоти, запрошуючи чільних представників громад прибути до Львова на його висвяту в чин митрополита. Місто це було обрано не випадково, тут його добре знали і поважали. Після двомісячного перебування у Львові Петро Могила наприкінці червня вирушив до Києва. Проте Ісає Копинський не вважав обрання Могили законним, подав скаргу королю. Тяжба тривала не один рік. У лютому 1637 р. Петро Могила запросив Ісаю в

Луцьк, там у присутності численного духовенства примирився з ним. Ісайя знову виступив проти Петра Могили, заявивши, що той силою примусив його до примирення. До самої своєї смерти Ісайя Копинський не давав спокою Петру Могилі.

Після наставлення митрополитом Петро Могила з новою силою розгорнув подвижництво у церковній, освітній, будівничій галузях та книгодрукуванні. Вся його діяльність була спрямована на відновлення повнокровного життя Православної Церкви. Новий митрополит висунув перед пастирями суворі, але справедливі вимоги. Стосувалися вони передовсім обов'язкової загальної і богословської освіти, ретельного дотримання канонічних правил. У своїх грамотах, посланнях Петро Могила щораз концентрував увагу священнослужителів на необхідність своїм життям і діяльністю служити прикладом для мирян, виконуючи заповіді Божі, невтомно піклуватися про паству, сумлінно оберігаючи своє достоїнство від найменших проступків.

У відомство православного митрополита Могили перейшли Софійський кафедральний собор у Києві та приписані до нього храми, Видубицький, Михайлівський, Пустинно-Миколаївський монастир і інші монастирі та храми.

У 1634 р. розпочалося відновлення Софійського собору, яке тривало впродовж десяти років. Митрополит наказав також розчистити з-під нашарувань землі залишки Десятинної церкви, під руїнами якої було віднайдено мощі святого рівноапостольного великого князя Володимира. Петро Могила своїм коштом відновив стару Церкву Спаса на Берестові, для розпису якої запросив художників з Криту, архітектора Октавіано Манчіні. Ними були відновлені також Трьохсвятительська і Михайлівська церкви Видубицького монастиря.

Важливою ділянкою активності митрополита Могили було впорядкування богослужбової практики і видавнича діяльність. Релігійні суперечки і контраверсії XVII ст. вимагали чіткого і сучасного викладу основ православної віри. З цією метою у 1640 р. Петро Могила скликав у Києві собор (8—18 вересня), на який запросив духовних і світських осіб, в основному членів братств. Наслідком цього собору стало затвердження й нове видання «Требника» (1646 р.).

До церковної історії він увійшов як «Требник Петра Могили» і довгий час служив православному духовенству всієї України, а

згодом і Російської імперії.

У Требнику були викладені не лише молитви і обряди, до нього були додані пояснення й настанови, як у тому чи іншому випадку слід себе вести та чинити, а також догматичні й обрядові пояснення літургії, написані одним з учнів Могили Тарасієм Земкою.

Під керівництвом Петра Могили було здійснено перегляд та видання інших богослужбових книг. Одна з найвідоміших — це «Служебник» (1629 р., 1639 р.). На церковному соборі 1642 р. в Яссах, у присутності представників Руської, Грецької та Молдавської Церков, було розглянуто, виправлено і схвалено подане українськими богословами «Православне сповідання віри». Під керівництвом Могили було складено перший православний Катехизис. Для його затвердження у 1643 р. в Яссах був скликаний загальноправославний синод. Але оскільки з розглядом цього документу справа зволікалася, Могила видрукував короткий катехизис. Повний катехизис було видано вже після смерті Петра Могили в Європі грецькою, латинською та польською мовами. У 1696 р. його передрукували в Москві, коли він уже заслужив повагу всіх православних богословів західного світу. Довгий час катехизис Петра Могили виконував роль найповнішого викладу православної віри.

Петро Могила залишив майже 20 творів церковно-теологічного, полемічного, просвітницького, філософського та моралізаторського характеру. Він автор книг «Євангеліє» (1616 р.), «Анфологійон» (1636 р.), «Евхологійон» (1646 р.) та інші.

Помер Петро Могила 1 (11 січня) 1647 р., коли йому виповнилося лише п'ятдесят. На посаді митрополита він прослужив всього чотирнадцять років.

З(19) березня 1647 р. тіло покійного, згідно з його волею, було перенесено й покладено у Великій церкві Києво-Печерської лаври.

У 1996 р. Петро Могила був першим, кого канонізували у святі Українські Православні Церкви усіх конфесій. Взагалі Петро Могила був канонізований усіма 15-ма автокефальними Церквами Вселенської Церкви (лише Російська Православна Церква канонізувала його як місцевошанованого святого, тобто святого, якого шанують лише на певній території).

За кілька днів до смерті первосвятитель склав духовний

заповіт, оголошуючи Києво-Братську колегію першою спадкоємицею свого майна. Йй він заповів 81 тис. злотих, все своє нерухоме майно, коштовності та бібліотеку.

На той час Петро Могила мав одну з найбагатших бібліотек. У ній були твори Сенеки, Горація, Цезаря, Цицерона, Макіавеллі, трактати Авіценни та інші. Поряд з богословською літературою сусідували польські хроніки, руські літописи, документальні збірники, хронографи. До його бібліотеки також ввійшли книги, які свого часу заповів Могилі Іова Борецький.

У 1996 р. Священний Синод Української Православної Церкви Київського і Московського Патріархатів канонізували незалежно один від одного Петра Могила як Святителя.

МОГИЛЯНСЬКИЙ ОЛЕКСІЙ ВАСИЛЬОВИЧ ([17 березня 1704](#) — [8 червня 1770](#) рр.)

Релігійний діяч, митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Росії ([1757—1770](#) рр.).

Народився у козацькій родині у місті [Решетилівка](#). Вихованець Київської Академії ([Києво-Могилянська академія](#) 1721—1727 рр.) та Харківського колегіуму (1727 р.).

У 1738—1741 рр. вчителював у Харківському колегіумі, а згодом — в Устюзькій семінарії (Комі) та Тверській семінарії (Московія). У 1741 р. переведено учителем до Московської слов'яно-греко-латинської академії. [21 листопада 1741](#) р. прийняв чернечий постриг. Придворний проповідник (1743 р.). Від [29 січня](#) 1744 р. — [архімандрит Троїце-Сергієвої лаври](#), єпископ (з

25 липня 1744 р. — архієпископ) Переславль-Залеський і член Святішого [Синоду](#) РПЦ. У 1752 р. отримав в управління [Новгород-Сіверський Спасо-Преображенський монастир](#). [22 жовтня 1757](#) р. висвячений на митрополита Київського, Галицького та всієї Малої Росії. 9 червня 1758 р. прибув до Києва. Активно захищав права Київської митрополії та інтереси Київської академії, передав останній частину своєї бібліотеки.

Брав участь в укладанні «Пунктів о вигодностях Малоросійського духовенства» (1767 р.), в яких містилася вимога відновлення автономних прав Української Церкви.

Помер у місті [Київ](#). Похований у склепі [Київського Софійського собору](#).

МОЙСЕЙ (АНТИПОВ-БОГДАНОВ)
([1783](#) — 13 ([25](#)) [липня 1834](#) рр.)

Церковний діяч, [ректор](#) Київської духовної академії, [єпископ](#) Староруський, Вологодський, Саратовський, архієпископ Карталінський і Кахетинський. Духовну освіту здобув у Троїце-Сергієвій академії. У 1808 р. прийняв чернечий постриг. Впродовж 1808-1814 рр. навчався у Петербурзькій духовній академії. У 1817 р. призначений ігуменом Київської семінарії та настоятелем Братського монастиря. У 1819 р. очолює новоутворену Київську академію. У 1822 р. отимує титул доктора богослів'я. У 1824 р. хіротонізований на єпископа Староруського, у 1827 р. - на єпископа Вологодського, у 1828-1832 рр. - єпископ Саратовський. У березні 1832 р. призначений архієпископом Карталінським і Кахетинським, екзархом Грузії. Помер у Тбілісі, похований у Сіонському соборі.

МОХОВ ЙОСИП ОМЕЛЯНОВИЧ
(У ЧЕРНЕЦТВІ ЙОАСАФ)
(1779 — р. с. н.)

Педагог, церковний діяч, останній ректор старої [Києво-Могилянської академії](#) (1814–1817 рр.).

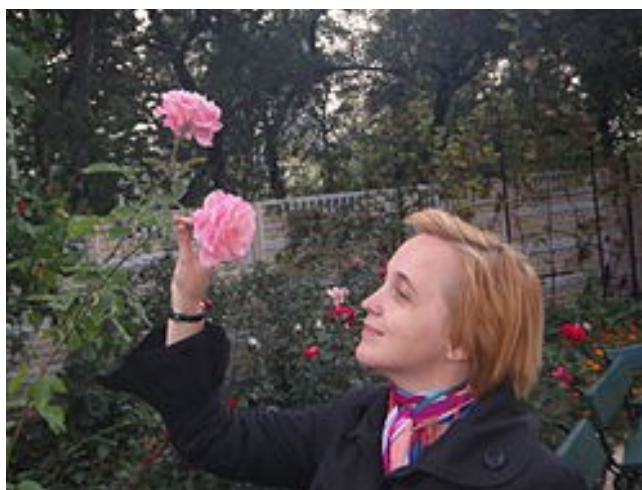
Народився у містечку Жовнине у родині священника Омеляна Мохова. У 1793 р. вступив до Києво-Могилянської

академії. За успішне навчання його було обрано кандидатом на вчителя у Катеринославську слов'янську семінарію Полтави.

Вже у 1801 р. викликаний на посаду вчителя французької та німецької мов до слов'янської семінарії у Новомиргороді. З 1806 р. також викладав поезику. У 1809 р. прийняв чернечий постриг у Києво-Печерській Лаврі. У 1810 р. був запрошений на посаду професора філософії до Києво-Могилянської академії.

У 1814 р. його було призначено ректором Академії, однак у зв'язку із указом Синоду від 14 серпня 1817 р. звільнений з посади і відправлений «на спочинок» до Києво-Печерської Лаври, де він і провів решту свого життя.

НАЇМЕНКО НАТАЛІЯ
(народилася [1 січня 1976 р.](#))

Українська [поетеса](#), [літературознавець](#). Представниця [постнеокласичного напрямку](#) у сучасній українській літературі. Пише вірші [українською](#), [російською](#), [англійською мовами](#).

Авторка трьох поетичних збірок та багатьох наукових розвідок з питань [літературознавства](#), [мовознавства](#), [культурології](#), [філософії](#).

У 1998 р. — закінчила [Національний університет «Києво-Могилянська академія»](#), отримавши диплом магістра з фаху [«Історія, теорія літератури та компаративістика»](#).

У 2001 р. — закінчила [аспірантуру](#) при кафедрі українознавства [Національного університету харчових технологій](#).

У 2002 р. — у [Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова](#) захистила [кандидатську дисертацію](#) з проблем поетики [символу](#) в українській новелістиці кінця ХІХ — початку ХХ ст. У 2010 р. — в [Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка](#) захистила [докторську дисертацію](#) «Генеza і шляхи розвитку українського верлібру кінця ХІХ — початку ХХІ століть».

З 2001 р. — [асистент](#), згодом — [доцент](#), нині — [професор](#) кафедри українознавства [Національного університету харчових технологій](#).

Книги поезій: Княгиня: Поезії. — К., 2006. — 251 с. Розмарин: Поезії. 1991–2011. — К.: Сталь, 2011. — 199 с. Необроблений смарагд: Поезії. Книга третя. — Київ-Дорогобич: Посвіт, 2013. — 191 с.

Літературознавчі монографії: Символіка як стильова домінанта української новелістики кінця ХІХ — початку ХХ століть: Монографія. — К.: НУХТ, 2005. — 204 с. Серпантинні дороги поезії: Природа та тенденції розвитку українського верлібру: Монографія. — К.: Сталь, 2010. — 518 с.

**НАЩИНСЬКИЙ ДАНИЛО
(ЧЕРНЕЧЕ ІМ'Я - ДАВИД)
(1721—1793 рр.)**

Архімандрит Бізюківського Хрестовоздвиженського монастиря Смоленської єпархії, ректор Києво-Могилянської академії..

Навчався у Києво-Могилянській академії (КМА). У списках студентів за 1736-1737 рр. навчальний рік значиться у граматичному класі з відміткою «ученія не слабаго».

На кошти протектора КМА архієпископа Київського, Галицького і всієї Малої Росії Р. Заборовського вивчав грецьку, староєврейську, халдейську, арабську й німецьку мови у всесвітньо відомому центрі орієнталістики — Магдебурзькій академії (м. Галле, Німеччина), слухав лекції в Кенігсберзькому університеті.

З 1743 р. жив у м. Бреслау (тепер м. Вроцлав, Республіка Польща). Тут переклав кілька панегіриків, листів і богословських праць Т. Прокоповича, які були видані у збірниках під назвою

«Miscellanea sacra» («Священне тисячоліття»; 1743 р.) і «Lucubrationes illustrissimi ac reverendissimi Th. Procopovicz» («Праці, виконані по ночах, найяснішого і преосвященнішого Т. Прокоповича»; 1745 р.). Заявив про себе як літератор, лінгвіст і перекладач. Повернувшись бл. 1747 р. до Києва, відвідував лекції з поетики, риторики та філософії у Києво-Могилянській академії, вдосконалював знання з німецької мови у відомого професора С. Тодорського, став його послідовником як учений і просвітник.

У 1747—1755 рр. працював у КМА: вів класи граматики, синтаксими, піітики, риторики й філософії, а також викладав німецьку, грецьку та нововведені — російську мову й скорочений курс російської поетики та риторики. Крім того, виконував обов'язки конгрегаційного префекта й префекта Києво-Могилянської академії.

У 1755 р. його висвячено на архімандрита Слуцького Троїцького монастиря, що був центром православ'я на території України і Білорусі, які належали Речі Посполитій, і представляв там інтереси митрополита Київського. Але вже у 1758 р. повернувся у Київ, де після смерті М. Максимовича одержав посаду ректора Києво-Могилянської академії (02.07.1758 р.).

За його ректорства у Києво-Могилянській академії відбулися деякі зміни, до яких був причетний і він сам. Насамперед, змінились характер і методика викладання окремих предметів, запроваджено підручники. Зокрема, російську мову і російську риторику він викладав за підручником М. Ломоносова. Першим запровадив російський тонічний вірш. У 1751 р. переклав російською мовою для студентів німецьку граматику Лангія. У 1752 р. почав читати філософію за підручником професора Бранденбурзької академії вольфганца Християна Баумейстера «Elementa philosophiae Recentioris» («Елементи оглядової філософії»), лекції якого слухав у Кенігсберзі і з яким підтримував наукові контакти.

Таким чином, Києво-Могилянська академія пориває з аристотелівською традицією, на якій ґрунтувалася її стара філософська школа.

Велику увагу приділяв богослов'ю. В основу своїх лекцій поклав «Исповеданіе Кафоліческой і Апостольской веры» І. Дамаскіна. Широко залучав й інші богословські вчення, навчав студентів критично їх розглядати й спиратися в своїх судженнях

на першоджерела. З цією метою у 1759 - 1760 навчальному році провів показовий богословський диспут.

Уславився як здібний і діяльний викладач, знавець мов, проповідник, книголюб (зібрав велику бібліотеку). Листувався з вітчизняними і зарубіжними вченими-просвітниками. Але добрі стосунки з викладачами Києво-Могилянської академії не склалися, оскільки він став ректором за рекомендацією Київської консисторії, в той час як академічна корпорація хотіла бачити на цій посаді іншу людину. Він звертався за підтримкою до протектора КМА, митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії А. Могилянського. «Прошу, — писав він, — архіпастирською інструкцією окреслити точні межі начальництва ректорського над викладачами».

Його наполегливість і вимогливість викликали невдоволення. Окрім того, він підтримав настоятеля Київського Братського монастиря, котрий став відпускати менше коштів на утримання викладачів. Незадоволення переросло в конфлікт. Митрополит змушений був стати на бік викладачів. Нащинський відмовився від ректорства.

У 1761 р. його висвячено на архімандрита Гамаліївського Різдвобогородицького Харлампіївського монастиря Чернігівської єпархії, у 1769 р. — Глухівського Петропавлівського монастиря, у 1772 р. — Бізюківського Хрестовоздвиженського монастиря Смоленської єпархії. Монастирське життя гнітило його як багатогранну особистість: його розум, знання, творча енергія шукали виходу. Багато сил він доклав на захист ставропігійних прав Бізюківського Хрестовоздвиженського монастиря. Нащинський є автором ґрунтовної доповідної в синодську контору, в якій вимагав повернути монастиреві Георгіївську церкву. Цю церкву передали парафіянам с. Слободки, що, на його думку, спричинило до значних, далеко не благочестивих дійств на території монастиря, особливо у дні церковних свят. Доповідна вражає чіткою логікою, стилем, багатством побутових деталей з життя селян і монастиря. У 1774 р. збудував нову Успенську Трапезну церкву. Під час освячення встановлено великий хрест (його можна було бачити ще на поч. ХХ ст.). Останнє з численних його прохань до синоду 1789 р. — перевести його за станом здоров'я на спочинок з пенсією до Києво-Печерської лаври — нарешті вдовольнили: тут він прожив іще чотири роки.

Похований на кладовищі Дальніх печер Києво-Печерської лаври біля Різдобогородицької церкви.

У [1769—1772](#) рр. був архімандритом [Глухівського Петропавлівського монастиря](#) (один з найдовершеніших архітектурних ансамблів доби розквіту українського бароко. Головне місце в ньому займав собор Петра і Павла ([1697](#) р.), поруч з трапезною церквою. З північного боку було збудовано надбрамну Михайлівську церкву ([1712](#) р.), з південно — західного боку два корпуси братських келій)

НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ ІВАН СЕМЕНОВИЧ ([13 листопада 1838](#) — [2 квітня 1918](#) рр.)

Український [прозаїк](#), [перекладач](#), [письменник](#).

Іван Левицький народився [13 \(25\) листопада 1838](#) р. у [Стеблеві](#), у сім'ї сільськогосподарського священика. Батько його, Семен Степанович, був освіченою людиною прогресивних поглядів, мав велику домашню книгозбірню і на власні кошти влаштував школу для селян, в якій його син і навчився читати й писати. Змалку І. Левицький познайомився з [історією України](#) з книжок у батьківській бібліотеці.

На сьомому році життя хлопця віддали у науку до дядька, який вчителював у духовному училищі при [Богуславському монастирі](#).

Там опанував [латинську](#), [грецьку](#) та [церковнослов'янську мови](#). Незважаючи на сувору дисципліну, покарання й [схоластичні](#) методи викладання, Левицький навчався успішно й

після училища у чотирнадцятилітньому віці вступив до [Київської духовної семінарії](#), де навчався у [1853 - 1859](#) рр. У семінарії захоплювався творами [Т.Шевченка](#), [О.Пушкіна](#) та [М.Гоголя](#). Закінчивши семінарію, І. Левицький рік хворів, а потім деякий час працював у Богуславському духовному училищі викладачем церковнослов'янської мови, [арифметики](#) та [географії](#).

У [1861](#) р. Левицький вступає до [Київської духовної академії](#). Не задовольняючись рівнем освіти в академії, вдосконалює свої знання самотужки: вивчає [французьку](#) й [німецьку мови](#), читає твори української та російської класики, європейських письменників [Данте](#), [Сервантеса](#), [Лесажа](#) та ін., цікавиться творами прогресивних філософів того часу. У [1865](#) р. І. Левицький закінчує академію із званням магістра, але відмовляється від духовної кар'єри й викладає [російську мову](#), літературу, історію та географію у Полтавській духовній семінарії ([1865–1866](#) рр.).

У подальшому він працював викладачем у [Царстві Польськiм](#), жіночих гімназіях [Каліша](#) ([1866–1867](#) рр.) та [Седлеця](#) ([1867–1872](#) рр.). У той час, після придушення [Січневого повстання](#) 1863 р., там повсюдно розгорнулася [русифікація](#), особливо у закладах освіти. Таким чином, Левицький як викладач російської мови та літератури, мимоволі став русифікатором краю. Тому він попросився на інше місце служби. Спершу йому відмовляли, та Іван Левицький через скандал — єдиний у своїй службовій кар'єрі — все-таки наполіг і переїхав до Кишинева.

Одночасно з педагогічною діяльністю Іван Левицький починає писати. У [60-х роках](#) він написав комедію «Жизнь пропав, долю проспав» і повість «Наймит Яріш Джеря». Працюючи в Полтавській семінарії, він у [1865](#) р. створює повість «Дві московки».

Згодом з'явилися оповідання «Панас Круть» та велика стаття «Світогляд українського народу в прикладі до сьогочасності», що побачили світ у львівському журналі «Правда», оскільки через [Валуєвський циркуляр 1863](#) р. українська література на [Наддніпрянщині](#) була під забороною.

З [1873](#) р. І. Левицький працює у [Кишинівській](#) чоловічій гімназії викладачем російської словесності, де очолює гурток прогресивно настроєних учителів, які на таємних зібраннях обговорювали гострі національні та соціальні проблеми. У той

час І. Левицький, який пропагував у Кишиневі українську літературу, потрапив під таємний нагляд [жандармерії](#).

У [1874](#) р. вийшов у світ роман «Хмари», а наступного року — драматичні твори «Маруся Богуславка», «На Кожум'яках» та оповідання «Благословіть бабі Палажці скоропостижно вмерти».

Надгробок Івана Нечуй-Левицького на [Байковому цвинтарі](#) у [Києві](#)

Пізніше письменник створює такі шедеври української літератури, як [«Микола Джеря»](#) (1878 р.), [«Кайдашева сім'я»](#) (1879 р.), «Бурлачка» (1880 р.), [«Старосвітські батюшки та матушки»](#) (1884 р.). У 1885 р. І.Нечуй-Левицький йде у відставку й перебирається до Києва, де присвячує себе винятково літературній праці. У Києві він написав оповідання «Пропащі» (1888 р.) та «Афонський пройдисвіт» (1890 р.), казку «Скривджені» (1892 р.), повість «Поміж порогами» (1893 р.).

На початку століття письменник звертається до малих форм [прози](#), пише здебільшого статті, нариси, зокрема статті «Сорок п'яті роковини смерті Тараса Шевченка» (1906 р.) та «Українська поезія».

До кінця життя Іван Левицький жив майже у злиднях, у маленькій квартирі на Пушкінській вулиці, лише влітку виїздив до родичів у село або в [Білу Церкву](#). До останніх сил працював, щоб завершити літературні праці.

Останні дні провів на [Дегтярівці](#), у так званому «шпиталі для одиноких людей», де й помер без догляду [1918](#) р. Поховано його на [Байковому кладовищі](#).

Маючи м'яку вдачу, Іван Нечуй-Левицький показував дивовижну твердість та категоричність, коли йшлося про святі для нього речі. У цьому вдався в батька-священника.

Ще в Кишиневі написав працю «Про непотрібність великоруської літератури для [України](#) та Слов'янщини».

Йшлося не про те, що ця література «гірша» за нашу — цінував [Лескова](#), [Толстого](#), [Островського](#), особливо [Щедріна](#). Але вважав: російська література потрібна для [Росії](#), а нам потрібна своя. Гріх нашої інтелігенції, на думку Левицького, саме в тім, що вона виховалася на російській літературі, яка підмінила власну.

Так само категоричним був щодо правопису: «Писати треба так, як люди говорять!». Тому не терпів літеру [«ї»](#), писав не [«їх»](#), а [«йих»](#) і т. ін. У заповітах вимагав, щоб так його друкували «на віки вічні». Правописні нововведення вважав «галицькою змовою». Нагадував інквізитора, готового спалити й власні книжки, якщо там буде ересь: «Хай краще згорять, ніж з отаким правописом!».

Живу мову він знав. Помічав [русизми](#), [полонізми](#) й будь-які іншомовні впливи й уникав їх. До речі, вираз «старанно уникав» вважав польським: «Я сказав би: падковито одмикував — це чисто народний київський вираз». Казав не «негативне», а «відкидне», не «позитивне», а «покладне».

Друкуватися почав у [1868](#) р. («Дві московки»). Автор антикріпосницької повісті [«Микола Джеря»](#) ([1876](#) р.), повістей: «Бурлачка» ([1878](#) р.) — про життя заробітчан, «Хмари» (1874 р.), «Над Чорним морем» ([1891](#) р.) — про діяльність української інтелігенції. Нечую-Левицькому належать [гумористично-сатиричні](#) твори [«Кайдашева сім'я»](#) ([1879](#) р.) , [«Старосвітські батюшки та матушки»](#) ([1881](#) р.), «Афонський пройдисвіт» ([1890](#) р.).

Нечуй-Левицький виступав і як [драматург](#) (комедія «На кожум'яках», історичної драми «Маруся Богуславка», «В диму та в полум'ї» ([1875](#) р.) тощо, [етнограф-фольклорист](#) («Світогляд українського народу від давнини до сучасності» ([1868–1871](#) рр.)), «Українські гумористи й штукарі» ([1890](#) р.) та [лінгвіст](#) «Сучасна

часописна мова в Україні» (1907 р.); «Граматика української мови» у 2-х ч. (1914 р.) тощо.

Іван Нечуй-Левицький з учасниками [«Київської громади»](#), 1873 р.

Іван Нечуй-Левицький увійшов в історію української літератури як видатний майстер художньої прози. Створивши ряд високохудожніх [соціально-побутових оповідань](#) та [повістей](#), зообразивши в них тяжке життя українського народу другої половини [XIX ст.](#), показавши життя селянства й заробітчан, злиднями гнаних з рідних осель на фабрики та рибні промисли, І. Нечуй-Левицький увів в українську літературу нові теми й мотиви, змалював їх яскравими [художніми засобами](#). На відміну від своїх попередників — [Квітки-Основ'яненка](#) та [Марка Вовчка](#), він докладніше розробляв характери, повніше висвітлював соціальний побут, показував своїх героїв у гострих зіткненнях з соціальними умовами. У пореформений час ускладнювалися суспільні взаємини, виникали нові конфлікти між основними верствами населення. Розвиток [капіталізму](#), [пролетаризація](#) селянства, яке заповнювало міста, зумовлювали появу нового типу спролетаризованого селянина та нові суспільні умови його життя в місті. Одне слово, нові умови вимагали появи нових видів і жанрів, які б могли глибше й достеменніше охопити усю складність і розмаїття проявів тогочасного життя.

Івана Нечуя-Левицького покликали до письменницької праці муза [Шевченка](#), романи [Тургенєва](#), повісті [Гоголя](#) і статті Писарєва. Надто ж поезія Шевченка, з якою він уперше познайомився в журналі «Основа» [1861](#) р. і для якого вперше почав писати оповідання. Але журнал незабаром перестав виходити, і його задум залишився нездійсненим. У цьому невиданому оповіданні він вустами свого героя заявив: «Буду писати вірші, складу віршами книгу, таку, як «Катерина». Напишу про діда Хтодося про нещасних, прибитих долею. Про них! Про них!». Це була програма, над якою він працював ціле своє життя.

Суспільно-політичні погляди та естетичні смаки Нечуя-Левицького формувалися у 60—70-х рр., в умовах жорстокої реакції і національного гноблення, коли діяв [Валуєвський циркуляр](#) про заборону українського слова. Водночас у ті часи інтенсивно розвивався капіталізм, виникають нові суспільно-економічні відносини і суперечності. Реформа [1861](#) р., формально скасувавши [кріпацтво](#), не полегшила життя селянства, яке страждало від орендарів, промисловців, посесорів. Щоб прогодувати сім'ї, тисячі людей мандрують [Росією](#) у пошуках заробітків, скрізь стикаючись із свавіллям чиновників та промисловців, нової буржуазії, яка, так само як і поміщики, гнітила народ.

У роки навчання в духовній семінарії І. Нечуй-Левицький у полеміках із студентами виробляв свої стійкі національні погляди на розвиток української нації та культури. Царський уряд устами [Валуєва](#) проголосив, що «ніякої особливої малоросійської мови не було, немає і бути не може». Здійснювалися широкі заходи [зрусифікації](#) населення, заборони книжок та навчання рідною мовою, заборонялася діяльність українських культурних товариств. Нечуй-Левицький, не маючи змоги друкувати свої твори українською мовою на Наддніпрянщині, скориставшись допомогою [П.Куліша](#), публікує у львівському журналі «Правда» статтю «Сьогочасне літературне спрямування» ([1878](#) р.), у якій гостро виступив проти [шовіністичної](#) політики російського уряду та деяких російських письменників. Пізніше, [1891](#) р., у статті «Українство на літературних позвах з Московщиною» він з ще більшою гостротою висловив протест проти гноблення українського народу царизмом.

Естетичні погляди І.Нечуя-Левицького, окрім творів красного письменства, формувалися під відчутним впливом народної творчості.

[Іван Франко](#) вважав письменника найвиразнішим представником реалістичної школи. У статті «Сьогоднішнє літературне спрямування» основними принципами української літератури Нечуй-Левицький проголошує «реальність, народність та національність». Як реаліст, він орієнтувався на осмислення високих життєвих ідеалів і краси життя. Він виступав проти натуралізму, вимагав не копіювати, а узагальнювати явища життя, надихати їх художньою правдою. Письменник орієнтувався на свого вчителя Т. Шевченка, який, поклавши в основу своєї творчості народну пісню, «зумів повести народний епос в щиро народному дусі».

Сергій Єфремов, аналізуючи творчість Івана Нечуя-Левицького, звернув увагу на цікавий факт - у тій же-таки праці 1878 р. він дає високу оцінку французькому письменнику Емілю Золя, відзначає надзвичайну «народність» його мови та творів, критиковану тогочасною французькою критикою. Однак російські переклади творів Золя з'явилися дещо пізніше, та й власне французька та світова критика лише пізніше звернула увагу на високу художню вартість творчості письменника. Отож, звернув увагу Сергій Єфремов, Нечуй-Левицький вперше у світовій критиці дає високу оцінку творчості французького письменника. Це також вказує на високу освіченість самого Нечуя-Левицького, який опановував твори Золя у оригіналі.

Свої погляди на народну творчість Нечуй-Левицький виклав у праці «Світогляд українського народу від давнини до сучасності» (1868 р.), яка й нині є корисним дослідженням у галузі [української міфології](#). У ній письменник аналізує перекази, [приказки](#), вірші, в яких відбито соціальні конфлікти й суперечності у гущі [українського народу](#). Добре знаючи закулісні сторони церковного життя, він гостро критикує у цій праці вияви відступу від християнської моралі та благочестя у середовищі священнослужителів. За півстоліття творчої діяльності І. Нечуй-Левицький написав понад п'ятдесят високохудожніх [романів](#), [повістей](#), [оповідань](#), [п'єс](#), [казок](#), [нарисів](#), [гуморесок](#), літературно-критичних статей. Його повісті «Причепка», «Гориславська ніч», «Дві московки», «Хмари», як згадував І. Франко, «читала вся

Мала Русь з великою вподобою». А повісті «Кайдашева сім'я» та «Микола Джеря» й нині залишаються серед найкращих творінь [української літератури](#).

«Українська жисть, — писав Нечуй-Левицький, — то непочатий рудник, що лежить десь під землею, хоч за його вже брались і такі високі таланти, як Шевченко; то безконечний матеріал, що тільки ще жде робітників, цілих шкіл робітників на літературному полі». Розквіт творчості письменника припадає на другу половину 70-х — початок 80-х рр., коли вийшли його оповіді з народного життя «Микола Джеря», «Бурлачка», «Кайдашева сім'я», «Не можна бабі Парасці вдержатись на селі», «Благословіть бабі Палажці скоропостижно вмерти». У цих справжніх літературних перлинах письменник виявив велику майстерність у змалюванні народних характерів.

Своєрідною рисою стилю Нечуя-Левицького є тонке поєднання реалістичної конкретності описів, великої уваги до деталей портретів та особистісних характеристик, побуту, обставин праці, особливостей мови та поведінки персонажів з живописною образністю, емоційністю, тяжінням до яскравих епітетів. Усе це разом ставить твори українського [прозаїка](#) в один ряд з творами найкращих тогочасних російських та західноєвропейських письменників і виводить українське письменство за межі побутовизму та етнографізму минулої, дошевченківської доби.

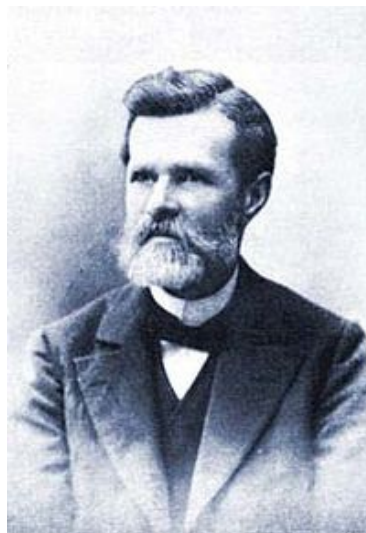
Однією з питомих рис творчого стилю письменника є його тонкий гумор у так званих [антиклерикальних](#) творах.

У них, особливо в «Афонському пройдисвіті», він виявляє близькість своїх поглядів до гоголівських, до естетики української [байки Григорія Сковороди](#) та [Євгена Гребінки](#). Його сміх і [сатира](#) зумовлені життєвими конфліктами й ніколи не мали на меті образу гідності людини, а навпаки, вселяли [оптимізм](#) і надію на краще життя.

Відгуки:

« ...се переважно буденна мова українського простолюддя, проста, без сліду афектації, але проте багата, колоритна і повна тої природної грації, якою вона визначається в устах людей з багатим життєвим змістом. »

З огляду на високоартистичне змалювання селянського життя і добру композицію повість належить до найкращих оздоб українського письменства», - Іван Франко про повість «Кайдашева сім'я».

Іван Нечуй-Левицький у літньому віці

Батько Івана Нечуя-Левицького — Семен Степанович Левицький (нар. 1814 р.) був православним священником, як і його предки по батьковій лінії. Семен Левицький був суворий і темпераментний, проповідник і просвітитель, шанував козаччину й [Шевченка](#). Мати, Ганна Лук'янівна, у дівочтві Трезвинська, була неписьменна, але була чутливої душі. Вона часто не могла дослухати до кінця [життя](#) якогось святого й починала плакати, а малий Іван разом з нею. Коли Івану йшов 13-й рік, його мати померла. Вона двічі народжувала двійню і це підірвало її здоров'я.

Сам Іван Нечуй-Левицький ніколи не був одружений, мав реноме відлюдника. У Києві Іван Нечуй-Левицький мешкав у флігелі на вулиці Новоєлизаветинській (тепер [Пушкінська](#), 19). У дворі був садок, невеликий ставок і [пасіка](#). Тут він прожив до 1909 р., коли дім знесли.

Нечуй-Левицький мав низку дивацтв, наприклад, завжди ходив з парасолькою. Він був надзвичайно пунктуальним. Щодня,

у визначений час, ішов гуляти одним й тим самим маршрутом: до [Володимирської вулиці](#), потім до [фунікулера](#) й назад [Хрещатиком](#) додому, завжди під парасолькою. Спати лягав рівно о десятій, навіть із власного ювілею пішов спати, не дослухавши вітальних промов.

Іван Нечуй-Левицький зовсім не вживав спиртного. Дуже не любив суперечок: хворів по два тижні, після того як доводилося з кимось посваритися.

Про нього у Києві ходили [анекдоти](#): що журнали читав не регулярно, а весь комплект наприкінці року, і потім переказував усім старі новини з тих журналів.

У 1927 р. письменник [Валер'ян Підмогильний](#) зробив спробу дослідження особистості Нечуя-Левицького за допомогою [фрейдівського психоаналізу](#). За його версією, оскільки Нечуй-Левицький любив квіти, то відповідно мав несвідомий сексуальний потяг до матері, а батька боявся. Тому він начебто обрав собі псевдонім «Нечуй», щоб отець Семен не чув про сина-письменника.

На батьківщині письменника, у [Стеблеві](#), у 1968 р. відкрито [літературно-меморіальний музей І. С. Нечуя-Левицького](#).

При в'їзді до села з боку [Корсуня](#) встановлено знак «Стеблів — батьківщина Нечуя-Левицького» та [меморіальні дошки](#) на Спасо-Вознесенській церкві й на старих корпусах «суконки» та цукрового заводу, описаних у «Миколі Джері» та «Бурлачці». На вулиці Зарічній, де стояла хата, у якій народився Нечуй-Левицький, встановлена [стега](#).

Меморіальні дошки письменнику є також у [Києві](#) та [Білій Церкві](#).

У 2012 р. [Верховна Рада України](#) прийняла рішення про спорудження пам'ятників Івану Нечую-Левицькому у м. Києві та м. [Черкасах](#) до 175-річчя з дня його народження.

[Українським фондом культури](#) та київським [Українським домом](#) у 1993 р. заснована [Літературно-мистецька премія імені Івана Нечуй-Левицького](#)

Меморіальна дошка в [Києві, вул. Пушкінська, 19](#)

[.Одноіменна літературно-мистецька премія](#) у 1991 р. була заснована [Білоцерківською міською радою](#). Іменем письменника названо вулиці у [Києві](#), [Львові](#), [Черкасах](#), [Полтаві](#), [Білій Церкві](#), [Чернігові](#), [Харкові](#), [Тернополі](#) та інших населених пунктах України.

25 листопада 2013 р. [Google](#) випустив святковий [Doodle](#) на честь 175-ліття з дня народження Івана Нечуя-Левицького. Картинка зображає сцену з твору письменника «Кайдашева сім'я». У 1994 р. ім'я письменника було присвоєне постановою [Кабінета міністрів України](#) [Богуславському](#) педагогічному училищу (нині [Богуславський гуманітарний коледж імені І. С.Нечуя-Левицького](#)).

Основні твори: «Хмари» (1874), «Над Чорним морем» (1890), «Князь Єремія Вишневецький» (1897, опубл. 1932), «Дві московки» (1868), «Рибалка Панас Круть» (1868), «Причепа» (1869), [«Микола Джеря»](#) (1878), [«Кайдашева сім'я»](#) (1879).

Нижче подано перелік найпримітніших видань Нечуя-Левицького з 1950-х р. Детальнішу бібліографію письменника можна знайти в таких виданнях: І. С. Нечуй-Левицький: Рекомендований покажчик літератури. Львів, 1968; І. С. Нечуй-Левицький: Бібліографічний покажчик. В кн.: Нечуй-Левицький І. С. Твори, т. 3. К., 1988. Нечуй-Левицький Іван. Твори в

чотирьох томах, Київ, Державне видавництво художньої літератури, 1956. Нечуй Левицький Іван. Зібрання творів у десяти томах, Київ, «Наукова думка», 1965–1968. Нечуй-Левицький Іван. Твори в двох томах, Київ: «Дніпро», 1977 / том 1 с. 520; том 2 с. 504 / 0606-0607 / L-369. Народні пісні в записах І. Нечуя-Левицького. К., 1985. Нечуй-Левицький Іван. Кайдашева сім'я, Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1964, с. 198 / 4617 / L-1322. Нечуй-Левицький Іван. Князь Єремія Вишневецький. Гетьман Іван Виговський, Київ: «Дніпро», 1991, с. 511 / 0608 / L-370. Нечуй-Левицький Іван. Світогляд українського народу, Київ: «Обереги», 1992, [ISBN 5-8104-0008-6](#), с. 88 / 5083 / L-1484. Нечуй-Левицький Іван. Кайдашева сім'я, Київ: 1994, с. 162 / 3455 / L-908. Нечуй-Левицький Іван. Запорожці: Казка. К., 1994. Нечуй-Левицький Іван. Баба Параска і баба Палажка: Оповідання. К., 1996. Нечуй-Левицький Іван. Князь Єремія Вишневецький. Гетьман Іван Виговський. К., 1991, 1996. Нечуй-Левицький Іван. Українство на літературних позвах з Московщиною: Культурологічні трактати. Львів, 1998. Нечуй-Левицький Іван. Світогляд українського народу. Ескіс української міфології, Київ: Обереги, 2003, с. 139 / 6627, L-2027.

ОГРАНОВИЧ ЯКІВ МИХАЙЛОВИЧ (бл. 1700 – 1772 рр.)

Бунчуковий товариш, полковий суддя, обозний, правник. Походив з козацько-старшинської [родини](#), представники якої тривалий час обіймали уряди у Лохвицькій сотні Прилуцького полку. Його батько [Михайло Григорович Огранович](#) служив полковим суддею (1709-1716 рр.), потім обозним (1717-1737 рр.) Прилуцького полку, їздив до Санкт-Петербурга разом з генеральним осавулом В. Жураківським і суддею Гадяцького полку Г. Граб'янкою з дорученнями від гетьмана І. Скоропадського.

Огранович навчався у Києво-Могилянській академії (1715-1717 рр. - студент класу філософії). Латинську мову вивчав разом зі своїми товаришами В. Лисаневичем та [Василем Стефановичем](#).

У 1729 р. усі троє залучені гетьманом [Д. Апостолом](#) до роботи у Кодифікаційній комісії (1728-1743 рр.). Влітку 1738 р. був у поході до фортеці Рясної на прикордонну лінію. Взимку 1739 р.

брав участь у битвах з татарами під містечками Городище та Кобеляки, ходив зі своїм полком під Хотин та Ясси.

У 1734-1760 рр. - суддя Прилуцького полку, у 1767-1770 рр. - обозний. У 1744 р. разом із козацькою старшиною відповідав за підготовку урочистостей з нагоди приїзду в Україну імператриці Єлизавети Петрівни. Отримав абшит (1772 р.), доживав вік у своєму маєтку під м. Прилуки на р. Удай.

Був одружений з дочкою протопопа с. Краснопілля Коропівської сотні КокOLEВСЬКОГО. Син Ограновича [Василь Якович Огранович](#) служив з березня 1740 р. військовим канцеляристом в Генеральній військовій канцелярії, пізніше - підсудком у Прилуцькому земському суді.

ОДОРСЬКИЙ ГЕДЕОН (1660 — 1715 рр.)

Церковний та просвітницький діяч, у 1701—1704 рр. ректор [Києво-Могилянської академії](#).

Походив зі старовинного шляхетського білоруського роду. Народився у сім'ї власника вотчин у Вітебському воєводстві.

З 1674 р. навчався у Львівському єзуїтському колегімі, згодом у моравському місті Ольмюц (тепер Оломоуц, Чехія).

По завершенню навчання прийняв чернечий постриг. Був призначений архімандритом Онуфріївського Михайлівського монастиря (Білорусь).

У 1690 р. отримав привілей від польського короля Яна III Собеського обійняти православну єпископську кафедру з правом одержання титулу єпископа Білоруського і Мстиславського та архімандрита Новгород-Сіверського і Чернігівського. Того ж року потрапив до Києва, прийняв православ'я, став ченцем Києво-Печерської Лаври.

У 1693-1697 рр. мешкав у Москві у складі посольства київського духовенства.

У 1701 р. за пропозицією Івана Мазепи був призначений ректором Києво-Могилянської академії. Це був один із небагатьох випадків у історії Академії, коли керівником була обрана людина, що ніколи не навчалася і не працювала у закладі доти.

Саме за Одорського впродовж 1703-1704 рр. було закладено мурований корпус Академії, що зберігся дотепер і відомий як

Староакадемічний корпус. Також Академії було надано багато нових маєтностей.

У 1704 р. призначений настоятелем Крупицько-Батуринського монастиря.

У 1711 р. Одорського як прихильника Івана Мазепи було заарештовано та вислано до Соловецького монастиря. Перебуваючи на Соловках, заснував в Архангельську у 1713 р. греко-слов'янську школу, а пізніше семінарію і з 1715 р. став її ректором.

Виступав як проповідник, створював панегірики церковним діячам, написав «Катехізис» для учнів греко-слов'янської семінарії.

ОКСЕНОВИЧ-СТАРУШИЧ ІГНАТІЙ

(р. н. невід. — [30 жовтня 1651](#) рр.)

Церковний діяч, [богослов](#), нуковець, у 1640–1642 рр. - [ректор Києво-Могилянської академії](#).

Місце та рік народження наразі не встановлені. Вищу освіту здобув у вищих навчальних закладах [Польщі](#).

У [1637](#) р. вивсичений на священника однієї з церков Лаври. Водночас, допомагаючи [Петрові Могилі](#) відстоювати позиції [православ'я](#), відновлював деякі київські храми. З [1638](#) р. став [ігуменом Михайлівського монастиря у містечку Гоша](#).

У [1639](#) р. стає першим ректором новозаснованого [колегіуму](#) при [монастирі у Гощі](#).

У [1640](#) р. був викликаний до Києва і того ж року у складі посольства від київського духовенства перебував у [Москві](#) з метою отримати кошти на відновлення храмів у Києві.

Того ж 1640 р. призначений за особистою пропозицією Петра Могили стає ректором Києво-Могилянської академії. Посаду обіймав до травня [1642](#) р.

Невдовзі на Ясському православному помісному соборі (тримав з 15 вересня по 30 жовтня 1642 р.) за представлення [катехізиса](#) «Православне сповідання віри» Петра Могили отримали почесні звання докторів богослів'я.

Після повернення з Ясського собору став ігуменом [Видубицького монастиря](#), а у 1650 р. був вивсячений на єпископа Білоруського, однак у зв'язку із хворобою не зміг взяти участь у повноцінному керівництві єпархією.

Був похований біля [Михайлівської церкви Видубицького монастиря](#).

ОРЛИК ПИЛИП СТЕПАНОВИЧ (1672 —1742 рр.)

Український політичний, державний і військовий діяч, Гетьман Війська Запорозького у вигнанні (1710–1742 рр.), поет, публіцист. Представник шляхетського роду Орликів (чеського походження).

Один із упорядників «Договорів і постанов» — конституційного акту, який іноді називають «першою у світі Конституцією», фактично — козацького суспільного договору.

Народився у сім'ї родовитої литовської шляхти чеського походження — Орликів.

Батько Степан Орлик служив у війську польського короля, загинув на 51-у році життя під час польсько-турецької війни у битві під Хотиним у грудні 1673 р.

Мати — Ірина Орлик (з білорусько-українського роду Малаховських), охрестила сина за православним обрядом (батько був католиком).

Навчався у єзуїтському колегіумі у Вільні (Вільнюс), а також у Києво-Могилянській колегії. Його учителем був професор філософії, майбутній місцеблюститель патріаршого престолу — Стефан Яворський.

Саме за рекомендацією Стефана Яворського молодий Орлик у 1693 р. обійняв посаду секретаря канцелярії київського митрополита, а через короткий час був запрошений до гетьманської канцелярії у Батурин.

Навчався відмінно, проявив талант ораторства і поезії, цікавився філософією і літературою, добре володів українською, польською, церковнослов'янською, болгарською, сербською, латинською, італійською, німецькою, шведською, французькою, російською, старогрецькою, новогрецькою і ймовірно турецькою мовами.

Автограф Пилипа Орлика, 1710 (Філиппъ Орликъ Гетманъ войска запорожского рукою власною) — підпис під «Пактами й Конституціями прав і вольностей Війська Запорізького».

У 1698–1700 рр. — служив консисторським писарем у канцелярії київського митрополита у Києві, потім у Полтавському полку, а потім став старшим військовим канцеляристом і реєнтом Генеральної військової канцелярії Війська Запорізького.

З 1702 р. (за іншими джерелами — з 1706 р.) — генеральний писар і найдовіреніша особа Івана Мазепи. У 1708 р. — взяв

участь у виступі Івана Мазепи проти Петра I і перейшов на бік Карла XII.

27 червня 1709 р. (після Полтавської битви) емігрував в Османську імперію. За І. Мазепою до Бендер пішли близько 50 провідних представників старшини, майже 500 козаків із Гетьманщини та понад 4 тис. запорожців. Ці «мазепинці», як їх часом називають історики, були першою українською політичною еміграцією.

Вони і обирають 5 квітня 1710 р. (через півроку по смерті І. Мазепи) П. Орлика гетьманом України (у вигнанні). Обрання відбулося у присутності запорожців, генеральної старшини, козацтва, а також турецького султана і шведського короля.

Крім Орлика кандидатами на гетьманську булаву були Андрій Войнаровський (близький родич Мазепи) та Дмитро Горленко (прилуцький полковник).

Але цих людей на козацькій раді майже ніхто не підтримав. Сам Карл XII спочатку прихильніше ставився до родича Мазепи Андрія Войнаровського, але потім підтримав Пилипа Орлика.

Намагаючись завоювати собі підтримку, у 1710 р. П. Орлик складає (за деяким джерелами — схвалює) «Пакти й Конституції прав і вольностей Війська Запорізького», укладає зі старшиною та запорожцями угоду — документ, який пізніше дістав назву Конституція Пилипа Орлика — так звана «Бендерська конституція», яку інколи вважають першою українською Конституцією, а також однією із перших Конституцій у Європі. Нею він зобов'язувався обмежити гетьманські прерогативи, зменшити соціальну експлуатацію, зберегти особливий статус запорожців і боротися за політичне й церковне відокремлення України від Росії у випадку, якщо він здобуде владу в Україні.

Уся історія українського народу є виявом його демократизму.

Своє перше юридичне осмислення, оформлення й утілення цей ідеал здобув у «Пактах і Конституціях законів та вольностей Війська Запорізького», укладених 16 квітня 1710 р. між гетьманом Пилипом Орликом зі старшиною й запорожцями, очолюваними кошовим Запорізької Січі К. Гордієнком.

Хоча Конституцію 1710 р. не було запроваджено (приймалася у період російсько-шведської війни, в якій запорозькі козаки виступали на боці шведів), проте вона має

певне значення, бо вперше в історії України на юридичному ґрунті зафіксовано принципи, що кладуться в основу державно-політичного устрою.

Конституція 1710 р. містить такі основні статті:

Перша. Затверджуються права православної церкви під зверхністю Царгородського патріархату. «Оскільки серед трьох богословських чеснот перше місце посідає віра, то й перший пункт нехай буде про Віру Православного Обряду. Тому теперішній новообраний Ясновельможний Гетьман буде зобов'язаний і примушений у законному порядку дбати про те, щоб жодна чужинська релігія не запроваджувалася на нашій Руській батьківщині, докладаючи особливих зусиль, щоб вовіки міцніла одна єдина Віра Православного Східного Обряду під священним Апостольським престолом у Константинополі». З погляду сучасної людини, такий підхід грубо порушував природні права католиків, уніатів, мусульман, іудеїв, але для початку XVIII ст. був ідеологічно неминучий.

Друга — третя. Треба повернути давній кордон козацької держави. Подібно до того, як будь-яка держава існує та міцніє завдяки недоторканій цілісності кордонів, так і наша батьківщина Мала Русь нехай лишається у своїх кордонах, затверджених угодами.

Четверта. Всі поточні державні справи гетьман вирішує спільно з радою Генеральної старшини: «...постановляємо в акті обрання Його Ясновельможності навічно зберігати у Війську Запорожському такий закон, щоб у нашій батьківщині першість належала Генеральній старшині... Цій Генеральній старшині, полковникам і Генеральним радникам належить давати поради теперішньому Ясновельможному Гетьману та його наступникам про цілісність батьківщини, про її загальне благо й про всі публічні справи. Без їхнього попереднього рішення і згоди на власний розсуд (гетьмана) нічого не повинно ні починатись, ні вирішуватись, ні здійснюватись. Через це вже тепер при обранні Гетьмана за одностайною ухвалою встановлюються три Генеральні ради, які щороку збиратимуться у Гетьманській резиденції. Перша — на свято Різдва Христового, друга — на

свято Великодня, третя — на Покрову Найблагоденнішої Богорівної...Якщо ж, однак, поза цими вищеназваними Генеральними радами з наперед визначеним терміном виникне потреба у вирішенні, зміні чи виконанні якихось невідкладних справ, тоді Ясновельможний Гетьман наділяється певною свободою влади і впливу, щоб вирішувати такі справи за порадою старшини...

І якщо буде помічено щодо Ясновельможного Гетьмана щось супротивне справедливості й таке, що відхиляється від законів або завдає шкоди вольностям і небезпечно для батьківщини, тоді старшина, полковники і радники можуть скористатися свободою голосу, щоб чи приватним чином, чи коли (цього) вимагатиме надзвичайна й безвихідна необхідність, публічно на Раді висловити докір Його Ясновельможності, однак без лихослів'я і без найменшої шкоди високій Гетьманській честі. За ці докори Ясновельможному Гетьману не належить ображатись чи мститися, а навпаки — він мусить подбати про виправлення порушень».

П'ята. Справи про кривду Гетьманові та провини старшини судить не Гетьман, а Генеральний суд, який «повинен винести рішення не поблажливе й нелицемірне, таке, якому кожен мусить підкорятись, як переможений законом».

Шоста. Державний скарб відокремлюють від гетьманського й передають під опіку Генерального Скарбника; для утримання Гетьмана призначаються окремі землі.

Сьома. Завжди як козацькі, так і прості урядники, а особливо полковники, повинні обиратися вільним волевиявленням і голосуванням, і після виборів затверджуватися гетьманською владою.

Восьма. Гетьман має пильнувати, щоб на козаків і посполитих людей не накладали надзвичайних данин і робіт, «бо підштовхнуті ними (люди), залишивши свої домівки, відходять, як правило, до чужих країв, за межі рідної землі, аби полегшити подібні тягарі й шукати життя кращого, спокійнішого і легшого». Гетьман має забезпечити вдів козаків та дітей — сиріт.

Дев'ята. Окрема комісія має провести ревізію державних земель, якими користується старшина, а також повинностей підданих.

Десята. Силою цього Виборчого Акта ухвалюється, щоб

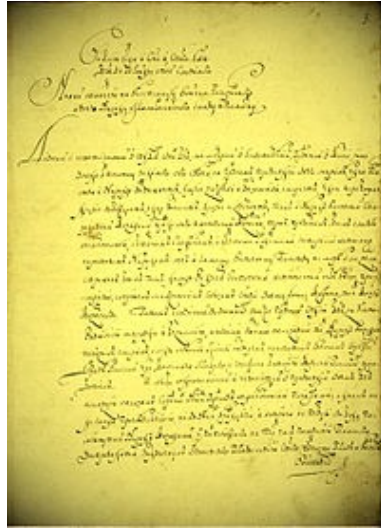
столичне місто Русі Київ та інші міста України зберігали недоторканими й непорушними всі свої справедливо отримані закони й привілеї. Характерним для Конституції 1710 р. було те, що в ній фактично продовжувалися традиції Запорозької Січі — козацької республіки. Автори Конституції виклали на папері те, що втілювалося на практиці та пройшло багатолітнє випробування.

Конституція Пилипа Орлика не набула чинності, вона залишилася тільки проектом політико — правового документа. Тому некоректно вважати її першою українською Конституцією, подавати її як попередницю прийнятої у 1787 р. Конституції США — першого в історії чинного основного закону держави. Трагедія П. Орлика та його соратників полягає й у тому, що їхні погляди відображали інтереси виключно козацької старшини, до того ж не всієї, а лише невеликої її частини, зорієнтованої на протекторат шведського та польського короля, турецького султана й кримського хана.

Створення цих документів вважається значною заслугою Пилипа Орлика в історії України.

За підтримки Карла XII Орлик вступає у союз із кримськими татарами та Оттоманською Портою, і 8 листопада 1710 р. остання, підтримуючи гетьмана Орлика, оголошує війну Московії.

На початку 1711 р. Орлик розпочинає спільний похід запорожців, буджацьких татар, шведів і поляків (прихильників Станіслава I Лещинського) проти росіян в Україні. Шведський король брав на себе зобов'язання вести війну доти, поки Україна не буде визволена від московського панування, а турки і татари обіцяли свою допомогу у цій боротьбі. Пилип Орлик дуже добре підготувався до походу. Він розсилав листи-універсали в яких закликав до повстання народу проти влади російського царя. Народ же підтримав Орлика і один за одним міста Правобережжя переходили під владу гетьмана. П. Орлик також надіслав листа із закликом до боротьби гетьману Лівобережжя Івану Скоропадському, що дуже налякало російський уряд і Петра I.

Перша сторінка конституції П.Орлика (оригінал, створений в Бендерах у квітні 1710 р. староукраїнською мовою, РДАДА, ф.124, оп.2, спр.12, арк.3.)

Проти полків Пилипа Орлика виступило військо під командуванням генерального осавула Григорія Бутовича, яке було розбите у бою під Лисянкою. Гетьмана підтримав повсталий український народ.

У березні 1711 р. об'єднані війська під командуванням П. Орлика підійшли до добре укріпленої Білої Церкви, де перебував російський гарнізон. Розпочалася облога міста, але жоден із штурмів не був успішним, бо гарнізон мав достатню кількість боєприпасів і сильну артилерію. Частина татарських загонів під проводом хана здійснили похід на Слобідську Україну. Такі дії союзників підривали авторитет П. Орлика серед українського населення.

У квітні Росія уклала союз з молдавським господарем Д. Кантеміром. У травні 1711 р. розпочався наступ московських військ під проводом Бориса Шереметьєва. За таких обставин поляки відступили, а татари і турки, налякані звісткою про те, що йде велике російське військо, почали тікати, беручи дорогою великий ясир. Українські козаки довідавшись про звірства турків і татар кинулись рятувати свої родини. Таким чином із 16 тис. українського війська у Пилипа Орлика залишилося лише 3 тис., з якими гетьман відійшов до Бендер.

Протягом наступних років Орлик із невеликою групою прибічників шукав підтримки своєї справи у різних європейських

володарів. У 1709–1714 рр. перебував у Бендерах, потім із частиною старшини скористався запрошенням Карла XII і жив до 1720 р. у Швеції. Після підписання шведсько-російського миру виїхав із Швеції й вимушено змінив по черзі Німеччину, Австрію, Польщу. У 1722 р., прямуючи до запорозьких козаків в Олешківську Січ, був затриманий турецькою владою у Хотині й до 1738 р. інтернований у Салоніках.

Проте він не припиняв пошуки підтримки у різних європейських державах (Франції, Англії, Польщі, Ватикану, Саксонії, Пруссії та інших), неодноразово порушував питання про допомогу у справі відновлення української державності, продовжував бомбардувати французьких, польських, шведських і турецьких політичних діячів маніфестами про недолю України та разом із сином Григором (Григорієм) планувати кроки, спрямовані на звільнення вітчизни від московського ярма.

Надалі жив у Хотині, Серезі, по тому — у Чернівцях, Каушанах і Бухаресті. Згодом переїхав до Ясс, де помер 24 травня 1742 р.

Пам'ятний знак присвячений Пилипу Орлику у м. Крістіанстад Швеція, 2011 р., автори: Крилов Борис та Сидорук Олесь
П. Орлик залишив після себе багато листів і великий

рукописний «Діаріуш подорожній» («Щоденник», 1720–1733 рр., частково виданий у 1938 р. та повністю у 2013 р. («Темпора»)), написаний польською мовою зі вставками окремих слів, виразів і речень латинською мовою.

Видав дві свої поетичні книжки: «Алкід Руський», присвячену Івану Мазепі (1695 р.), та «Гіппомен сарматський», присвячений полковнику І. Обидовському (1698 р.).

Писав польською мовою, частина його листів писана латинською, шведською, французькою мовами.

П. Орлику приписують авторство трактату «Вивід прав України» (маніфест до європейських монархів, 1712 р.) (за твердженням Ілька Борщака, трактат був знайдений ним у замку Дентевіль і опублікований 1925 р. у Парижі). Українські історики: Борис Крупницький, Микола Андрусак і Орест Субтельний у тій чи іншій мірі висловлювали сумнів у його автентичності.

Оригінальний рукопис трактату після Борщака не вдалося відшукати ані в архіві Дентевілю, ані в інших французьких архівах.

Не згадується про нього у жодному з тогочасних джерел і у жодному іншому творі Орлика.

Пам'ять про Пилипа Орлика вшановано, зокрема, тим, що на його честь названо вулицю на Липках, у привілейованому районі центральної частини Києва, на якій знаходиться Верховний Суд України.

Родинний герб Пилипа Орлика

У шведському місті Крістіанстад на будинку, де проживав П. Орлик, встановлено пам'ятну дошку на його честь.

У червні 2011 р. до 15-ої річниці Конституції України та у рамках заходів із відзначення 295-ї та підготовки до відзначення 300-ї річниці прийняття Конституції Пилипа Орлика йому відкрито пам'ятник (скульптор Анатолій Куц), що його встановлено у сквері на перетині вулиць Липської та Пилипа Орлика у Києві.

У селі Косути Вільського району Мінської області встановлено пам'ятний знак на честь Пилипа Орлика. Його ім'ям названа одна з вулиць Вільки.

У Вільському районі у селі Косути щорічно у день Петра і Павла проводиться свято, де шанують пам'ять Орлика.

29 червня 2011 р. у Крістіанстаді відбулося урочисте відкриття пам'ятника та меморіальної дошки українському гетьману Пилипу Орлику.

ОСТРІКОВА ТЕТЯНА ГЕОРГІВНА
(народилася [22 січня 1979 р.](#))

[Український](#) правник і політик. [Народний депутат України \(VIII скликання\)](#). Член [МДО «Депутатський контроль»](#).

У 1996 р. закінчила Спеціалізовану середню школу № 15 м. Рівне з поглибленим вивченням англійської мови. Протягом 1996–1997 рр. вивчала словенську мову на підготовчому відділенні [Словенського національного університету](#), місто Любляна, Словенія.

У 1997–2002 рр. навчалася у [Національному університеті «Києво-Могилянська академія»](#), отримала диплом спеціаліста з відзнакою і отримала повну вищу освіту за спеціальністю «Правознавство».

З вересня 2002 - 2007 рр. включно поєднувала наукову діяльність з викладацькою, обіймаючи посаду асистента, а згодом старшого викладача кафедри галузевих правових наук факультету правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія». У 2003–2005 рр. — юрист ТОВ «Інвестиційно-консалтингова компанія «Універсал-Контракт». У 2005–2007 рр. — юрист, адвокат Адвокатського об'єднання «Волков і Партнери». У 2007–2014 рр. — працює в одній з найбільших в Україні компаній у галузі дистрибуції ІТ та побутової техніки, де пройшла шлях від юриста до заступника генерального директора. Окрім цього з 2009 р. очолює ТОВ «Юніко-Істейт», яка є управляючою компанією у сфері нерухомості. Одружена, має двох синів.

З 2004 р. є членом [Національної асоціації адвокатів України](#). У 2014 р. — обрана до [Верховної Ради України \(VIII скликання\)](#) по списку партії [«Об'єднання «Самопоміч»](#)..

ОСТРОВСЬКА-ЛЮТА ОЛЕСЯ БОГДАНІВНА
(народилася [5 серпня 1978 р.](#))

Перший заступник [Міністра культури України](#) з [19 березня 2014 р.](#)

У [2000 р.](#) закінчила [Національний університет «Києво-Могилянська академія»](#) за спеціальністю «Культурологія». Вільно володіє [польською](#), [англійською](#) мовами. З [1998 - 1999 р.](#) — офіс-менеджер [Міжнародного фонду «Відродження»](#). З [2003 р.](#) — помічник директора Благодійного фонду «Центр сучасного мистецтва» м. [Київ](#). З [2007 р.](#) — менеджер ТОВ

«Піллар ПР», м. Київ. З [2008](#) р. — керівник проектів та програм Благодійного фонду «Розвиток України».

ПАВЛЕНКО РОСТИСЛАВ МИКОЛАЙОВИЧ
(народився [19 серпня 1976](#) р.)

Український [політик](#), [політолог](#), [політтехнолог](#), [викладач](#).

Радник [Президента України](#) (поза штатом, за згодою) з [3 липня 2014](#) р. Заступник Глави Адміністрації Президента України.

У [1993](#) р. закінчив середню школу № 57, місто [Київ](#). У [1997](#) р. закінчив факультет суспільних наук [Національного університету «Києво-Могилянська академія»](#), політологія, [бакалавр](#).

У [1998](#) р. закінчив [Центрально-Європейський університет](#), політологія, [магістр](#). [Кандидат політичних наук \(2002 р.\)](#), [доцент \(2004 р.\)](#). Дисертація «Парламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід» ([2001](#) р.).

Трудову діяльність розпочав у [1996](#) р. на посаді експерта з питань політики Асоціації молодих українських політологів і політиків, на якій працював до [1998](#) р. У [1998](#) р. працював на посаді помічника-консультанта [народного депутата України](#).

Того ж року вступив до аспірантури НаУКМА, де провчився до [2000](#) р. У період з [2000–2005](#) рр. працював на посадах на кафедрі політології НаУКМА: старшого викладача ([2000–2002](#) рр.), доцента ([2002–2005](#) рр.), завідувача ([2005](#) р.).

З [2003](#) р. здійснює громадську роботу у громадській організації «Школа політичної аналітики».

У період з [2005](#) - [2008](#) рр. працював на посадах у [Секретаріаті Президента України](#): керівника Головної аналітичної служби ([2005–2006](#) рр.), керівника Служби ситуативного аналізу ([2006–2008](#) рр.).

У [2005–2007](#) рр. за сумісництвом здійснював викладацьку діяльність на посаді доцента кафедри політології НаУКМА. У [2008–2009](#) рр. працював директором Інституту соціальних стратегій.

З осені [2008](#) р. консультував проект [«Фронт Змін» Арсенія Яценюка](#). Після приходу [2009](#) р. у штаб Яценюка російських політтехнологів був змушений звільнитися з структури.

У [2009](#) р. призначений на посаду керівника Служби аналізу і оперативного реагування Секретаріату Президента України.

З [2010](#) р. до обрання народним депутатом України — [докторант](#) у докторантурі НаУКМА, за сумісництвом — доцента кафедри політології НаУКМА.

У [2011](#) р. також за сумісництвом працював заступником головного [редактора](#) журналу [«Український тиждень»](#).

Викладав порівняльне конституційне право, політичну систему України, державне управління у Києво-Могилянській академії.

Автор понад 400 публіцистичних і близько 30 наукових публікацій, зокрема, автор монографії «Парламентська відповідальність уряду: світовий та український досвід» ([2002](#)), співавтор і редактор колективної монографії «Особливості виконавчої влади в пострадянській Україні» ([2000](#) р., [2002](#) р.), «Ефективне управління в Україні: практичні кроки» ([2002](#)), співавтор підручника з політології «Основи демократії» ([2001](#) р., [2008](#) р.).

Державний службовець 3-го рангу (з травня [2005](#) р.), 2-го рангу (з травня [2007](#) р.), 1-го рангу (з лютого [2010](#) р.).

[8 серпня 2012](#) р. Ростислава Павленка було зареєстровано кандидатом в народні депутати України по багатомандатному виборчому округу за списком [УДАРу](#) під номером 34. Впродовж більшої частини [2012](#) р. обіймав посаду заступника начальника передвиборчого штабу УДАРу.

За підсумками [парламентських виборів 2012](#) р. його було обрано до [парламенту України](#), де він став головою підкомітету з питань науки, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності [Комітету з питань науки і освіти](#).

ПАВЛЕНКО ОЛЕКСІЙ МИХАЙЛОВИЧ
(народився 2 січня 1977 р.)

Український політик, підприємець. Чинний [Міністр аграрної політики та продовольства](#) удругому уряді Арсенія Яценюка.

Народився у місті [Умань Черкаської області](#).

Освіта Випускник [Національного університету «Києво-Могилянська академія»](#), економічний факультет (1998 р.).

У 1999 р. здобув кваліфікацію спеціаліста з фінансів у Міжнародному центрі приватизації ([Міжнародний інститут бізнесу](#)).

У 2000 р. отримав ступінь магістра у галузі менеджменту зовнішньоекономічної діяльності в [Українській академії зовнішньої торгівлі](#).

У 2001–2002 рр. навчався у Школі бізнесу [Університету Nyenrode, Нідерланди](#), де одержав ступінь MBA (магістр бізнес-адміністрування).

Кандидат економічних наук (2010 р.), тема дисертації: «Регулювання імпорту м'яса та м'ясопродуктів в умовах формування євроінтеграційних процесів України».

Працював у банку [ABN AMRO](#), [Амстердам](#), Нідерланди (2001 р.), та в аудиторській компанії [KPMG Ukraine](#), [Київ](#) (1997-2001 рр.)

У період [2002–2003](#) рр. був членом аудиторського комітету та менеджером із реструктуризації та розвитку бізнесу групи суднобудівних компаній [Damen Shipyards Group](#) (Нідерланди), забезпечуючи реалізацію проектів в Україні, [Румунії](#) та Нідерландах.

У [2004–2006](#) рр. працював у групі агрокомпаній «Райз» на посаді генерального директора, де займався, у тому числі, і питаннями стратегічного планування, імплементації ефективних систем бюджетування та фінансового контролю.

З [2007 - 2009](#) рр. — заступник генерального директора з питань стратегічного розвитку групи компаній «[Фокстрот](#)». На той час у групі компаній «Фокстрот» працювало близько п'ятнадцяти тисяч працівників.

З [2009](#) р. є партнером інвестиційного фонду [Pharus Assets Management](#), членом довірчої ради Національного університету «Києво-Могилянська академія», членом ініціативної та координаційної групи ініціативи «Перший професійний уряд реформ».

З [2012](#) р. є членом міжнародної організації YPO (Young Presidents' Organisation), а з [2013](#) р. — CEO Club, Україна.

З [2013](#) р. і до призначення на посаду Міністра аграрної політики та продовольства був членом наглядової ради ТОВ «Європейські молочні технології».

Здійснював консультування холдингу «Агропрогрес» та інвестиційної компанії Forum Capital з питань інвестицій в агропромислового комплексу.

[2 грудня 2014](#) р. призначений [Верховною Радою України](#) на посаду Міністра аграрної політики та продовольства України.

Член Правління ТОВ «Житлобуд» та член Наглядової Ради ТОВ «Європейські молочні технології».

Є партнером інвестфонду [Pharus Assets Management](#), керівник Трестового Ради «Інт Інвест».

Вільно володіє українською, англійською, російською мовами.

Одружений, має двох дітей. Представлений колективу міністерства аграрної політики 4 грудня 2014.

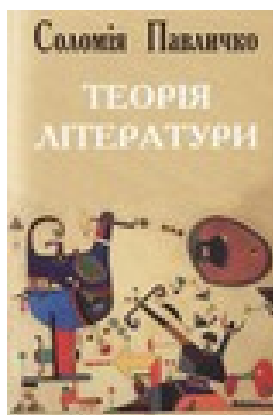
ПАВЛІЧКО СОЛОМІЯ ДМІТРІВНА
([15 грудня 1958](#) — [31 грудня 1999](#) рр.)

Письменниця, [літературознавець](#), [перекладач](#), [публіцистка](#), автор праць з [теорії літератури](#), історії [фемінізму](#). Донька [Дмитра Павличка](#).

Народилася [15 грудня 1959](#) р. у місті [Львові](#) у сім'ї українського письменника [Дмитра Павличка](#). Закінчила відділення романо-германських мов і літератури [Київського державного університету імені Тараса Шевченка](#), аспірантуру при ньому. З [1985](#) р. працювала в [Інституті літератури НАН України](#). Захистила докторську дисертацію. Доктор філологічних наук, професор [Києво-Могилянської академії](#), член [Спілки письменників України](#).

Соломія також була гостем-викладачем [української літератури](#) в [Альбертському університеті](#) і у [Гарварді](#), куди її запрошено як стипендіата [програми Фулбрайта](#).

«Теорія літератури»

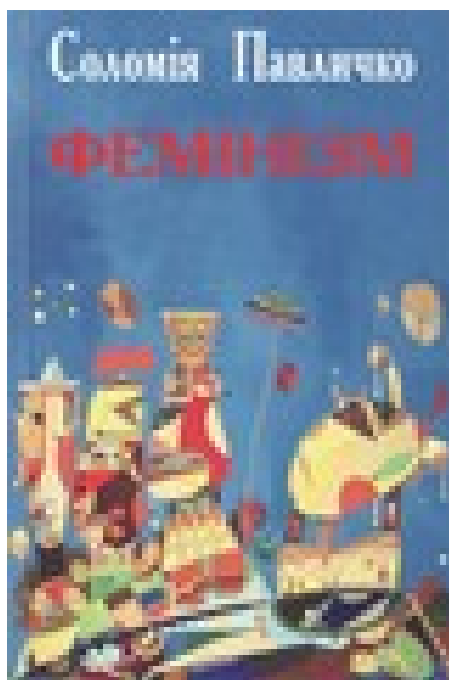
У [1992](#) р. Соломією Павличко було створене [видавництво «Основи»](#), у якому вона до грудня [1999](#) р. незмінно очолювала редакційну раду і формувала видавничу політику.

Померла у [Києві](#) у власному помешканні [31 грудня 1999](#) р., на 42 році життя, отруївшись чадним газом від несправної газової колонки. Похорон Соломії з численною участю громади відбувся на [Байковому кладовищі](#) Києва [4 січня 2000](#) р.

Першим чоловіком Соломії був Михайло Загребельний, син письменника [Павла Загребельного](#). У 1987 р. у них народилася донька Богдана. Восени 1990 р. Соломія з Михайлом розлучилися.

Другим чоловіком Соломії став історик Богдан Кравченко.

Започаткувала в Україні видання феміністичної літератури, переймалася ідеєю партнерської сім'ї, образом нової української жінки — активної, творчої.

«Фемінізм»

Праці:

«Философская поэзия американского романтизма: Эмерсон. Уитмен. Дикинсон» (Київ, 1988);

«Байрон. Нарис життя і творчості» (Київ, 1989);

«Лабіринти мислення. Інтелектуальний роман сучасної Великобританії» (Київ, 1993);

«Дискурс модернізму в українській літературі» (Київ, 1997, 2-е вид, 1999);

У видавництві «Основи» вже після смерті Соломії вийшли у світ п'ять її книжок:

«Листи з Києва. 12 травня 1990 — 2 квітня 1992» (2000);

«Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: складний світ Агатангела Кримського» (2000, 2001);

«Зарубіжна література: дослідження та критичні статті» (2001);

«Теорія літератури» (2002);

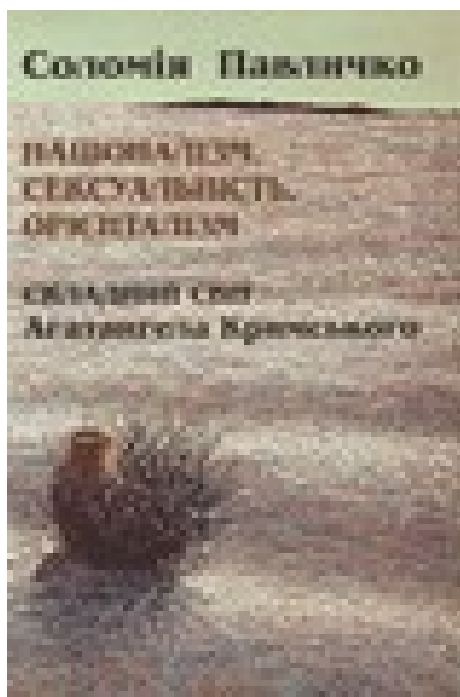
«Фемінізм: статті, дослідження, бесіди та інтерв'ю» (2002).

Незакінченою стала її біографія українського [поета](#) і [вченого Агатангела Кримського](#).

Перекладацька діяльність:

Девід Г. Лоуренс. [Коханець леді Чатерлей](#). / Переклад з англійської Соломія Павличко. — Київ: Основи, 1999, [ISBN 966-500-141-8](#)

Вільям Голдінг. [Володар мух](#): повість. / Переклад з англійської Соломія Павличко; Шпиль: повість. / Переклад з англійської Лісняка. — Київ: Молодь, 1988, [ISBN 5-7720-0136-1](#)

«Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: складний світ Агатангела Кримського»

ПАЛІЙ ОЛЕКСАНДР АНДРІЙОВИЧ
(народився [7 жовтня 1974 р.](#))

Український експерт-політолог, політичний консультант. Народився у місті [Звенигородка \(Черкаська область\)](#). У 2001 р. закінчив [Києво-Могилянську академію](#) (політологія, історія).

У 2006 р. — у [Національному інституті проблем міжнародної безпеки](#) захистив дисертацію за фахом «Національна безпека держави», кандидат політичних наук.

У 1997–1999 рр. — газета [«День»](#), журналіст міжнародного відділу.

У 1999–2002 рр. — [Національна телекомпанія України](#), оглядач міжнародних програм; у 2002–2005 рр. — Громадська рада з питань свободи слова та інформації, координатор; у 2006–2010 рр. — [Інститут зовнішньої політики Дипломатичної академії при Міністерстві закордонних справ України](#), провідний експерт; з 2010 р. — політичний консультант.

Безпартійний. Напередодні [парламентських виборів в Україні 2012 р.](#) був під четвертим номером у списку [Української платформи «Собор»](#).

Олександр Палій є автором близько 70 наукових публікацій, близько 700 газетних і журнальних публікацій, 150 відеосюжетів; редактор 6 книг. Також є автором чотирьох книг: «Ключ до історії України» (2005), «Навіщо Україні НАТО» (2006), «Історія України» (2010), «Історія України» (2015).

Лауреат [премії імені Джеймса Мейса](#) 2012 р. Олександр Палій одружений. Серед захоплень — гра в [шахи](#) та подорожі.

ПАЛІЙ СЕМЕН (1640 – 1710 рр.)

Державний і військовий діяч, полковник Фастівського охочекомонного у 1684 – 1702 рр. і Білоцерківського (1702 – 1704 рр., 1709 – 1710 рр.) полків Української козацької держави.

Народився у Борзні (тепер Чернігівська область) у міщанській родині. Був козаком Ніжинського полку. Можливо, що навчався у Києво-Могилянській академії.

Деякий час проживав у селі Пухівка поблизу міста Остра. Потім служив у війську гетьмана Петра Дорошенка. Після смерті дружини, з кінця 1670-х рр. перебував на Запорозькій Січі, де отримав прізвисько «Палій».

Палій відгукнувся на закличні універсали короля Речі Посполитої Яна III Собеського та влітку 1683 р. на чолі підрозділу запорозьких козаків вирушив на допомогу європейській коаліції до столиці Австрійської імперії міста Відня. Взяв активну участь у відбитті в Османській імперії Парканської, Естергомської та Сеценської фортець на території Угорщини і Словаччини.

У березні 1684 р. кандидував на гетьманську посаду козацтва Правобережної України. Того ж року отримав привілей Яна III

Собеського (який у своїх листах називав Палія «богатирем з-під Відня») на формування охочекомонного козацького полку на Київщині. Опираючись на постанову сейма Речі Посполитої 1685 р. разом з наказним гетьманом Андрієм Могилою, полковниками Андрієм Абазином, Самійлом Самусем, Захаром Іскрою розпочав реколонізацію спустошених війнами земель на Правобережжі. 25 серпня 1685 р. Палій видав свій універсал з Білої Церкви, в якому сповіщав усіх, хто проїжджав територією його полку про введення мита на користь місцевої козацької адміністрації. Збирав «медову» данину, «борошно» на військо, запровадив чинш для населення та індукту для купців на контрольованій ним території.

Брав участь у війні Священної ліги (Австрія, Польща, Венеція, Ватикан) з Османською імперією 1684 – 1699 рр. та російсько-турецькій війні 1686 – 1700 рр. У складі польсько-литовського-українського війська Палій у 1685 р. вирушив у похід до Молдавського князівства, де 1 жовтня був поранений у битві з турками під Боянами (Буковина). У 1686 р. відзначився під час зайняття армією Речі Посполитої молдавської столиці міста Ясси, яка перебувала під владою Османів.

**Хрест на місці битви 1691 р.
на Куяльницько-Хаджибейському пересипу**
Разом з коронними військами правобережні козаки воювали

проти турків і татар на Західному Поділлі, зокрема поблизу міста Кам'янець-Подільський. Обороняв від татарських нападів Немирів (1688 р.), Умань (1689 р.), Білу Церкву (1687 р., 1690 р.), Смілу (1693 р.) та Фастів (1690 р., 1693 р., 1695 р.). Очолював військові операції правобережних, а також спільні з лівобережними, козацьких полків у володіннях Османської імперії та Кримського ханства у Північному Причорномор'ї та Молдавії: березень, 1688 р. – у районі Дністра; липень – серпень, 1690 р. – поблизу Кази-Кермена та в околицях Очакова (Озю) і Білгорода (Ак-Кермен). Жовтень того ж року – Кілія, Буджак. Квітень, 1691 р. – урочища Пересип під Очаковим; вересень, 1691 р. – фортеці Сороки на Дністрі, де знищили турецькі переправи; жовтень - листопад того ж року – Білгород; березень, 1692 р. – передмістя Очакова; серпень того ж року – поблизу Сороки у Молдавії; березень, 1693 р. – Ягорлик, Кази-Кермен; липень того ж року – Бендерська фортеця (Тягиня) та Білгород; вересень того ж року – р. Кодима, Бендери; березень, 1694 р. – Кази-Кермен; серпень того ж року – околиці Очакова; вересень-жовтень того ж року – Сороки, Бендери, Білгород; серпень, 1695 р. – Дубосари у Молдавії, Бендери; Очаків та ін.

Отримував кошти на проведення бойових операцій від короля Речі Посполитої, царя Московської держави та гетьмана Лівобережної України. До компутів (реєстрів) Війська Запорозького на утриманні польського уряду у 1694 р. і та 1695 р. входило від 200 до 500 піших та кінних козаків Палія. Однак кількісний склад його полку на кінець XVII ст. досягав 5 - 6 тисяч осіб. Неодноразово надсилав полонених турків, татар і ногайців до Варшави, Москви та Батурина. Інформація про військову діяльність українського полководця С. Палія тиражувалася у «летючих листках» Австрії, Венеції, Голландії, Німеччини, Польщі, Франції та інших.

Полковник Палій не підкорявся правобережним гетьманам від імені польського короля А. Могилі (1684 – 1689 рр.) та Г. Гришку (1689 – 1692 рр.), але налагодив співпрацю з С. Самусем (1693 – 1702 рр.).

У першій половині 1689 р. намагався відвоювати гетьманську резиденцію Правобережжя місто Немирів. Це поряд і іншими причинами (бажання перейти під зверхність Москви, зв'язки з Батурином та Запорожжям) спонукало Варшаву ув'язнити Палія

протягом вересня 1689 р. – червня 1691 р..

Після виходу з в'язниці за королівським розпорядженням знову отримав дозвіл на посідання у місті Фастові (а перед тим йому пропонувалося осісти у місті Чигирині) під Києвом, де знаходилися його полкова резиденція.

У 1693 р. з огляду на наступ польських військ великого коронного гетьмана Речі Посполитої Станіслава Яблоновського та королівського регіментаря Б. Вільги хотів перейти з Фастова до Умані.

У цей час царський та лівобережний уряди пропонували Палію оселитися у Василькові чи Трипіллі. Протягом 1690 р. зустрічався з Іваном Мазепою, зокрема у Баришівці під Києвом, Батурині та Києві. Лівобережний гетьман за власні кошти купив йому двір у Києві на Подолі, де з 1690 р. проживала дружина Палія з дітьми. Спільно з іншими полковниками Війська Запорозького поширював свою владу на велику територію Північної і Південно-Східної Київщини та Східної Брацлавщини у межах колишніх Київського (правобережної частини), Білоцерківського, Паволоцького, Корсунського, Уманського, Брацлавського, Черкаського (правобережна частина), Чигиринського, Тарговицького й Могилівського полків Української козацької держави.

Восени 1692 р. козацькі сотні знаходились у містечках південно-східної Волині - Любарі, Лабуні, Полонному й Грицеві, а західна межа «Палієвої держави» проходила по лінії: Демидів – Литвинівка – Бородянка - Радомишль - Коростишів. Північний кордон володінь фастівського полковника Палія окреслювався річками Прип'ять й Словечна, які межували з Великим Литовським Князівством.

У 1696 р. правобережні козаки поширили владу на Горностайпільську, Бородянську й Казаровицьку волості Литви.

У 1702 р. війська Палія та Абазина приєднали до своїх володінь Балтський, Ольгопільський, Ямпільський повіти та східні райони Поділля, де порубіжними південними містами стали Калюс і Могилів. Проводив політику витіснення польської шляхти та погрожував, що відвоює Правобережну Україну не лише по р. Случ, але й по р. Віслу на основі Гадяцької угоди 1658 р. гетьмана Івана Виговського з Яном II Казимиром.

У 1690 – 1702 рр. воював з підрозділами Корони Польської

Станіслава Яблоновського, Б. Вільги, коронного референдаря С. Щуки, комісара С. Друшкевича, козацьких полковників П. Апостола-Щуровського та Я. Гладкого.

Очевидно, що за розпорядженням Палія влітку 1692 р. було вбито пропольського гетьмана Г. Гришка. Довгий час лавірував між Варшавою, Москвою (у т. ч. Батурином) та Бахчисараєм.

У 1691 р. відмовився перейти у підданство до кримського хана, а у 1694 р. склав таємну присягу на вірність російським царям Івану та Петру, а також лівобережному гетьману Мазепі. В тому ж році присягнув польському королю Яну III Собеському та вислав посольство до королівської резиденції у м. Жовква. У відповідь король оголосив Палія «стражником польським». Після смерті Яна III Собеського підтримував французького принца Конде як кандидата на польський трон, але у 1698 р. визнав владу нового польського монарха Августа II Саксонського та отримав від нього 3 королівські корогви і полковницький пернач. Не погодився з рішеннями сейму Речі Посполитої 1699 р. про заборону козацтва на Правобережжі. Вереснем 1685 р. датується перший лист С. Палія до короля Яна III Собеського, з яким вів активну кореспонденцію. Також мав листування з його наступником королем Августом II Саксонським, московськими царями Іваном та Петром (згодом – тільки Петром I), молдавським господарем Дукою, великим литовським князем М. Радзивіллою, великим литовським гетьманом К. Сапегою, белзьким воєводою Адамом Сенявським, мінським воєводою К. Завішею, коронним підстолиєм Ю. Любомирським, овруцьким старостою Ф. Потоцьким, київським католицьким єпископом А. Залуським, московськими воєводами у Києві князями М. Ромодановським та П. Хованським та ін.

З 1693 р. при дворі К. Сапєги у литовській столиці Вільно (Вільнюсі) перебував спеціальний представник правобережного полковника. Відомі також листи С. Палія до інших урядовців Польщі, Литви, Росії та Криму. Польський магнат Ф. Замойський у 1694 р. порівнював Палія з курфюрстом Бранденбурга, а у 1701 р. відзначав, що той йшов шляхом гетьмана Хмельницького та «мав в голові удільне панство». Всупереч умовам російсько-польського Вічного миру 1686 р. проводив політику на об'єднання Правобережжя та Лівобережжя, у зв'язку з чим підтримував тісні стосунки з Мазепою. Неодноразово надсилав до Батурина

розвідувальні дані та написані до нього листи польських урядовців.

У 1688, 1691, 1692, 1693, 1699, 1700 рр. звертався з проханням до царів Московської держави про прийняття Правобережжя під їхню зверхність.

З 1692 р. намагався підштовхнути Москву та Батурин до війни з Польщею.

У 1693 р. розглядався козаками Запорозької Січі як претендент на загальноукраїнське гетьманство.

У 1699 р. – першій половині 1700 р. схилявся до переходу разом з козаками свого полку на Лівобережжя. З початком Північної війни 1700 – 1721 рр. близько тисячі козаків Палія допомогли Августу II Саксонському у боях під латвійською столицею Ригою.

22 серпня 1700 р. уклав перемир'я з С. Яблоновським. 25 січня та 4 травня 1702 р. вийшли королівські універсали про ліквідацію правобережного козацтва у Київському і Брацлавському воєводствах та Фастові. Після проведення козацької ради на початку березня 1702 р. Палій публічно відмовився від протекції польського короля, оголосив Правобережжя «вільною козацькою областю» та заявив про присягу царю Петру I й гетьману Мазепі.

Протягом 1702 – 1704 рр. разом з Самусем очолював повстання («друга Хмельниччина») на Київщині, Брацлавщині, Поділлі й Волині проти панування Польщі.

26 жовтня 1702 р. повстанці розгромили коронні війська Х. Любомирського та частини посполитого рушення Я. Потоцького й Д. Рушиця під Бердичевом, а у жовтні-листопаді того року відвоювали Вінницю, Немирів, Котельню, Бихів, Бар, Старокостянтинів, Дунаївці, Шаргород, Хмільник, Бушу, Рашків, Калюс та інші. З 2 вересня до 10 листопада 1702 р. на чолі 10-тисячного українського війська спільно з С. Самусем керував облогою Білоцерківської фортеці, яка була відвойована у польського гарнізону.

У грудні 1702 р. та у лютому 1703 р. московський цар Петро I пропонував С. Палію звільнити завойовані міста на користь Польщі. Був одним із головних фігурантів Нарвського мирного договору 1704 р. між Москвою та Варшавою. На виконання статті 4 договору у лютому 1704 р. цар Петро I надіслав Палію листа з

вимогою звільнити усі зайняті правобережними козаками міста на користь короля Августа II Саксонського. У травні підрозділи полковника Палія приєдналися до 40-тисячного війська Мазепи під час «польського» походу. З огляду на невиконання царського наказу, а також зважаючи на його контакти з прихильниками шведського короля Карла XII (Любомирським та Сапегою) за згоди російського урядовця Ф. Головіна та розпорядженням Мазепи полковник Палій був арештований у кінці липня 1704 р.

Перебував у Батуринській в'язниці до червня 1705 р. На вимогу Петра I відправлений до Москви, звідти за царським наказом від 21 серпня 1705 р. до сибірського міста Тобольськ. До московської казни з конфіскованої власності полковника надійшло 2 тис. 144 червоних золотих, 5 тис. 709 єфимків та 40 левків, у тому числі 29 кг сріблом. Перебував на засланні до весни 1708 р. звідки повернений на прохання київського полковника Антіна Танського за царським наказом від 28 листопада 1708 р.

Брав участь у Полтавській битві 1709 р. у складі військ лівобережного гетьмана Івана Скоропадського. Повернувся на Київщину, де знову очолив Білоцерківський (Фастівський) полк. Видавав універсали щодо оборони монастирів та надання маєтностей православної церкві на Правобережній Україні: Київському Михайлівському Золотоверхому монастиреві від 4 грудня 1700 р., Онуфрійському скитському монастиреві поблизу с. Мала Солтанівка від 14 жовтня 1709 р., Липниківському скиту поблизу с. Княжичі від 31 грудня 1709 р. Побудував на власні кошти церкву у Фастові, був благодійником Межигірського Спасо-Преображенського монастиря та кількох православних храмів Києва. Козацький полковник С. Палій мав власний герб і печатку.

З серпня 1688 р. володів кількома селами у Романівському старостві на Київщині (сучасне село Романівка за 22 км на південний схід від Фастова).

У 1692 р. у Борзні проживала мати Палія, а також брат Федір. Мав також брата Василя, який проживав у Батурині, а потім Фастові. Рідну сестру забрали у ясир до Кримського ханства, де вона побралася з татарським мурзою.

Перша дружина Марія була донькою козака із с. Зазим'є (сучасний Бориспільський район, Київська область).

Друга дружина Феодосія (одружився близько 1688 р.) теж походила з козацького роду. Від першого чоловіка вона мала сина Семашка, який став найближчим соратником Палія. Окрім пасинка мав синів Матвія та Самійла. Донька Марія (близько 1689 – 1739 рр.) стала дружиною полковника А. Танського. У поминальнику Козелецького Георгіївського монастиря залишився синодик з іменами членів родини Паліїв – Танських. Збереглася копія прижиттєвого, початку 1710-х р., портрета Феодосії Палій з внуками Феодором та Іваном Танськими (до 1941 р. в Чернігівському обласному історичному музеї знаходився оригінал). Через рід Танських нащадком С. Палія був всесвітньовідомий письменник Микола Гоголь. Вмер своєю смертю після 24 січня 1710 р. та похований з почесними у Межигірському Спасо-Преображенському монастирі під Києвом.

Головною історичною заслугою Семена Палія є відродження в останніх десятиліттях XVII - на початку XVIII ст. Правобережної України, де козацька старшина під його вмiлим керівництвом відновлювала і запроваджувала традиційні форми, місцевої української адміністрації періоду Визвольної війни. Отримавши у середині 80-х років королівські привілеї на освоєння спустошених земель, козацькі полковники у наступні роки почали легітимізувати ними свою владу над територіями, де розміщувались їхні полки.

З часом, органи козацького самоврядування почали перетворюватися у державні інститути гетьманської України, які існували тут з 1648 - 1676 рр. Козацький військовий устрій поступово трансформувався у самостійну політичну структуру, відроджуючи Правобережну Гетьманщину, яка представляла інтереси українського народу на правобережних землях.

До 1797 р. у церкві Сходження Святого Духа Межигірського монастиря знаходився портрет Палія (на сьогодні існує копія невідомого художника першої половини XIX ст.), пернач зі срібла, шабля оправлена у срібло, дві срібні чарки, килимок та подароване полковником Євангеліє видана у 1650 р.

У кінці XVIII ст. частина речей С. Палія на прохання Чорноморського козацького війська була передана на Кубань у Росію. Пернач та чарки протягом XIX – початку XX ст. зберігалися у колекції В. Тарновського, зараз – Чернігівському обласному історичному музеї (одна чарка – Національному музеї

історії України). Білоцерківський та Фастівський державні краєзнавчі музеї присвячують полковнику С. Палію окремі експозиції. Сьогодні у м. Біла Церква існує громадська організація «Білоцерківська січ ім. Семена Палія». Про українського полководця складені народні пісні, перекази та легенди, а також написано ряд художніх та мистецьких творів, зокрема: поема Т. Шевченка «Чернець» 1847 р. (ілюстровано у 1884 р. художником М. Микешиним), поема-балада Л. Боровиковського «Палій» (1840 р.); повісті Ф. Бурлаки «Битва на Кодимі» (1945 р.) та Ю. Мушкетика «Семен Палій» (1954 р.) та ін. Згаданий Т. Шевченком у поезії «Іржавець» (1847 р.), а також «Швачка» (1848 р.): «Полковника фастовського Славного Семена».

Палій - один із ключових персонажів роману Чорний вершник із тетралогії Таємний посол Володимира Малика. Ім'я Семена Пилиповича Палія увіковічене у назві ботанічної пам'ятки природи «Палієва гора».

ПАНКРАТЬЄВ НИКОДИМ ФЕДОРОВИЧ

(р. н. невід. — [25 листопада 1774 р.](#))

Церковний діяч, викладач, ректор [Києво-Могилянської академії](#) (1774 р.).

Народився на Слобожанщині у родині Федора Панкратьєва. Дата народження невідома.

Закінчив повний курс навчання у Академії. У 1759 р. прийняв чернечий постриг і став викладачем.

Викладав у класах аналогії (1759-1760 рр.), синтаксими та грецької мови (1760-1764 рр.), поетики (1764-1765 рр.) та риторики (1765-1768 рр.).

У 1768 р. стає префектом Академії, водночас викладає філософію.

У вересні 1773 р. почав викладати богослів'я, однак через хворобу був змушений відмовитись від викладання.

16 січня 1774 р., згідно указу Синода, призначений архімандритом Братського монастиря та ректором Академії. З 13 лютого 1774 р., після відповідного указу Митрополита Гавриїла Кременецького розпочав ректорську роботу.

Помер о 8 годині ранку 25 листопада 1774 р. після тяжкої

хвороби, перед смертю прийнявши причастя.

Залишив по собі бібліотеку з 271 книги латинською, польською, французькою, грецькою, єврейською та російською мовами. Майно було передане рідним.

Справами похорону опікувався його небіж Петро Панкратьєв - у майбутньому київський генерал-губернатор.

ПАНЧЕНКО ВОЛОДИМИР ЄВГЕНОВИЧ (народився [2 вересня 1954](#) р.)

Український [літературний критик](#), [літературознавець](#), письменник, автор відомих статей, монографій, підручників на літературну та історичну тематику, [професор](#) Національного університету [«Києво-Могилянська академія»](#), доктор філологічних наук, член Національної спілки письменників України.

Закінчив філологічний факультет [Одеського державного університету імені І. І. Мечникова](#) у 1975 р.

Автор численних праць з історії української літератури, зокрема, «Юрій Яновський» (1988 р.), «Володимир Винниченко: парадокси життя і творчості» (2004 р.), «Неубієнна література» (2007 р.). Його перу належить кілька літературно-критичних книг та сценаріїв документальних фільмів. Намагається дотримуватися трьох принципів: «Під лежачий камінь вода не тече», «Не тримай камінь за пазухою», «Крапля камінь точить».

Народний депутат [Верховної Ради України І скликання](#).

У 1995 р. — лауреат Міжнародної премії імені Володимира

Винниченка Українського фонду культури.

У 1996 р. — лауреат літературної премії «Благовіст».

У 1998 р. — лауреат літературної премії імені Олександра Білецького.

ПАХОМІЙ (ПОДЛУЗЬКИЙ)
(р. н. невід. – р. с. невід.)

Український церковний діяч, [професор](#), [ректор](#) Києво-Могилянської академії.

Про місце та дату народження немає відомостей. Освіту здобув у Києво-Могилянській академії у 1660-х рр. Незабаром після цього стає ігуменом Київського Видубицького монастиря.

У вересні 1690 р. обрано ректором Києво-Могилянської академії. Під час своєї каденції зміцнив матеріальне становище монастиря й академії. Одночасно з посадою ректора зайняв місце ігумена Київського Братського монастиря. Мав добрі стосунки з гетьманом [І.Мазепою](#).

Останній універсалом від 4 серпня 1691 р. на прохання Подлузького затвердив за Братським монастирем усі дворові місця у Києві, придбані протягом тривалого часу, крім того, села в Остерській сотні: Позняки, Карпилівку з присілками Косачівкою й Лутавою, сільце Виповзів, Остерську греблю з млинами, а також наданий Братському монастирю від жителя Івангорода Ніжинського полку Данила Чернеця двір з городом, полем, гаєм, сінокосом, пасікою й озером. З метою отримання царських грамот на придбані маєтності Подлузький з відома Івана Мазепи й В.Ясинського, митрополита Київського, Галицького, послав у 2-й половині 1691 р. до Москви депутацію, у складі якої були: небіж І.Мазепи, студент філософії І.Обидовський, його вчитель Михайло Дорогомирецький, вчитель філософії Іполит Зарубецький, ієромонах Братського монастиря Парфеній, вчителі З.Корнилович і М.Орловський, ще два студенти і «христовий піп» Василь Філінський. Очолив депутацію префект С.Озерський.

Депутати склали царям Івану V і Петру I «достодолжное желательство и благоприветства» та піднесли панегірик з богословськими й філософськими тезами й гравюрами на знак високих досягнень Києво-Могилянської академії у визначених науках. Крім того, передано реєстр маєтностей Братського монастиря на затвердження. Але депутація повернулася ні з чим.

Доля після 1691 р. не відома.

ПЕТРІВ МИКОЛА ІВАНОВИЧ
(24 квітня [1840](#) — 20 червня [1921](#) рр.)

[Історик української літератури і науки, етнограф](#). Колега і друг [Опанаса Івановича Булгакова](#), [хрещений батько Михайла Опанасовича Булгакова](#) та його сестри Варвари. За походженням — [росіянин](#).

Член [Українського Наукового Товариства у Києві](#). Дійсний член [НТШ](#) (з 1911 р.), [член-кореспондент Петроградської АН](#) (з 1916 р.), [академік ВУАН](#) (з 1918 р.). Закінчив [Київську Духовну Академію](#).

У своїх дослідженнях [української літератури](#) дотримувався порівняльно-історичних методів.

Займався також [археологією](#). Був директором [Церковно-археологічного музею на Подолі](#).

Деякі з його праць: «Опис рукописів, що містяться в Музеї Церковно-археологічного товариства при Київській духовній академії» — 1875 р., 1877., 1879 р.; «Японська колекція в Церковно-археологічному музеї» — 1881 р.; «Показчик Церковно-археологічного музею при Київській духовній академії» — 1897 р.; «Альбом визначних пам'яток Церковно-археологічного музею при Київській духовній академії» — 1912–

1915 рр.

В часи роботи в академії М. Петров опублікував такі праці:

«Нариси історії української літератури XIX століття», 1884;
«Нариси з історії української літератури XVII та XVIII століть» (1911).

ПОМОВСЬКИЙ СИЛЬВЕСТР

(р. н. невід. — [1722](#) р.)

Український церковний діяч, [ректор](#) Києво-Могилянської академії.

Про дату та місце народження немає відомостей. Навчався у Києво-Могилянській академії. Протягом 1711–1717 рр. був професором філософії і префект Києво-Могилянської академії.

З 1717 р. обирається ректором і професором богослов'я та ігуменом Київського Братського монастиря. Виконував ректорські обов'язки до 1721 р., але вважався незатвердженим, бо не мав благословення митрополита (якого після смерті Й. Кроковського певний час в Україні не було).

Богословський курс Помовського був подібним до системи, запровадженої [Ф. Прокоповичем](#), але більш заглибленим у полеміку й діалектичні тонкощі. Як досвідчений богослов запрошувався на обговорення Духовного регламенту, під яким серед інших стоїть і його підпис — «Свято-Богоявленського Братського монастиря Київського віце-ректор С. Помовський» (25.01.1721 р.).

В останній рік ректорства Помовського Москва зробила наступний крок до русифікації академії: 28 травня 1721 р. отримано наказ синоду викладати у Києво-Могилянській академії латину «по толкованию и переводу российским наречием». У часи його ректорства становище Братського монастиря, як і академії, було тяжким. Втрата такого благодійника, як гетьман [Іван Мазепа](#), давалася взнаки. Крім того, під час пожежі на Подолі у 1718 р. постраждала й академія.

Після обрання Івана Скоропадського [гетьманом](#) Сильвестр Помовський неодноразово звертався до нього з клопотаннями по допомогу. Врешті, у 1720 р. гетьман затвердив за Києво-Могилянською академією містечко Мотовилівку. Помер у 1722 р. Поховано Помовського у Богоявленському соборі Київського

Братського монастиря.

ПОЛÉТИКА ГРИГÓРІЙ АНДРІЙОВИЧ (1725 - 1784 рр.)

Український [громадський діяч](#) патріотичного спрямування, перекладач-[поліглот](#), [лексикограф](#), [історик](#), [бібліофіл](#), вважається одним із [гіпотетичних](#) авторів [«Історії Русів»](#).

За сімейною легендою, правнук волинського православного шляхтича Івана Полетика, загиблого [у битві під Хотиним 1673 р.](#)

Батько, Полетика Андрій Павлович – [роменський війт](#), згодом на службі в [Лубенському полку](#) ([значковий товариш](#), [бунчуковий товариш](#)). Мати – онучка лубенського полковника Ілляшенка. Був старшим із 5 синів. Народився у місті [Ромен Лубенського полку](#).

У [1746 р.](#) – закінчив [Кисво-Могилянську академію](#), де одним із його вчителів (викладачем [поетики](#)) був [Георгій Кониський](#) (з ним Г.Полетика листувався до кінця життя). У [1746-1771 рр.](#) – мешкав у Санкт-Петербурзі

Працював перекладачем у [Петербурзькій академії наук](#) (1746-[1748 рр.](#)) та у [Священному синоді](#) (1748-[1764 рр.](#)).

У [1762 р.](#) – одружившись з дочкою колишнього [генерального судді Івана Гамалії](#), отримав з [посагом](#) два села з хуторами біля [Погару Стародубського полку](#).

З часом став одним із найбагатших землевласників на [Лівобережжі](#) ([Гетьманщині](#)) кінця [XVIII ст.](#) – за ним було записано 2685 селянських душ ([1780 р.](#)).

Про багатство Г.Полетики свідчить посмертний опис майна подружжя ([1785 р.](#)) – самих лише діамантових прикрас дружини було на 6 тисяч тодішніх [російських карбованців](#) (не рахуючи інших золотих і алмазних речей).

З [1764 р.](#) – головний інспектор морського шляхетного [кадетського корпусу](#). На своїй посаді всіляко сприяв літературній творчості викладачів корпусу, впроваджував друковані підручники, склав словник 6 мовами, що повинен був, на його думку, «сприяти молодим людям Росії у навчанні тих мов, які є найголовнішими у світі і найпотрібнішими науками вважаються», перекладав і видавав книжки з [морської справи](#).

У [1767 р.](#) – обраний [депутатом](#) від шляхетства Лубенського полку до комісії для створення нового «уложення». У цій царині відзначився як автор двох документів: «Возраженіе депутата Гр. Полетики на наставленіе [малороссійской коллегіи](#) господину же депутату Дмитрію Наталину» (опубліковано [1851 р.](#)) та «Мненіе на читаный у 1768 г. в комиссії «Проекть правамъ благородныхъ»» (опубліковано [1926](#)).

Історик [Олександр Лазаревський](#) характеризує їх так: «Въ этихъ двухъ запискахъ Полетика является съ одной стороны вообще защитникомъ автономности Малороссіи, а съ другой – ревнивымъ ходатаемъ объ утвержденіи за «малороссійскимъ

шляхетством» тѣхъ «правъ и привилегій», которыя де во «время бытности Малыя Россіи подъ Польшею подтверждаемы были». Эти двѣ записки, и въ особенности вторая, создали Полетикѣ репутацію – чоловіка, «славившагося своєю ученостью и патріотизмомъ къ краю своему».

У [1773](#) р. – через стан здоров'я Г.Полетика звільнився зі служби і виїхав в Україну.

Перебуваючи у відставці, був зайнятий переважно веденням судових процесів за маєтки, зокрема, зі [швагром](#) Михайлом Гамалією. Виїхавши до Петербурга у справах, пов'язаних з цим позовом, захворів там і помер.

Автор статті «О началѣ, возобновленіи и распространеніи ученія и училищъ въ Россіи и о нынѣшнемъ оныхъ состояніи», призначеної для публікації в «Ежемѣсячныхъ Сочиненіяхъ», але не надрукованої через протидію [М.Ломоносова](#).

Праці: «Сборник прав и привилегий малороссийского шляхетства»; «Записка, как [Малая Россия](#) во время владения польского разделена была и о образе ее управления»; «Записка о начале Киевской Академии»; «Истинныя основания и должности христіанскія вѣры или наставленіе язычникамъ, обращающимся въ христіанскую вѣру»; ([1762](#) р.), «Словарь на шести языкахъ: на [россійскомъ](#), [греческомъ](#), латинскомъ, французскомъ, нѣмецкомъ и англійскомъ» ([1763](#) р.).

Переклади з грецької: [«Епиктита](#), стоическаго философа, енхиридїонъ и апоѳегмы и Кевита Фивейскаго картина или изображеніе житія человѣческаго» ([1767](#), [1769](#)); [«Ксенофонта](#), о достопамятныхъ дѣлахъ и разговорахъ [Сократовыхъ](#) и оправданіе Сократова предъ судіями» (1762).

За 25 років перебування в Петербурзі зібрав бібліотеку з кількох тисяч томів, яка була однією з найкращих у тодішній Росії. Але вона майже вся загинула під час великої пожежі [23 травня 1771](#) р. на [Василівському острові](#), де Григорій Полетика мешкав в дерев'яному будиночку на території морського училища.

Після цього зібрав ще одну колекцію книг і [рукописів](#) (переважно з творів, так чи інакше дотичних до історії України), яку заповів сину [Василеві](#).

Василь Григорович Полетика писав у одному з листів [1812](#) р., що його батько писав історію України, яку і він продовжує писати. Але у частинах архіву Г.Полетика, придбаних

[В.В.Тарновським](#) і [М.О.Судієнком](#), жодних слідів цього твору не знайдено.

Водночас з [1828](#) р. відомий [рукопис «Історії Русів»](#), авторство якої невідоме – як і авторство передмови до неї (у якій згадується Гр. Полетика та характер його стосунків з [Г.Кониським](#), від якого останній нібито отримав рукопис). На основі цих фактів історик [Олександр Лазаревський](#) зробив припущення, що справжніми авторами «Історії Русів» може бути Григорій Полетика і його син Василь.

Такої ж думки дотримувалися [Василь Горленко](#), [Ілько Борщак](#) та інші.

ПОЛОЦЬКИЙ СИМЕОН ([1629](#) — [25 СЕРПНЯ 1680](#) рр.)

Один із видатних діячів східнослов'янської культури XVII ст., богослов, письменник, поет, драматург.

[Білорус](#) за походженням, що одержав освіту в [Києво-Могилянській колегії](#) і, за деякими припущеннями, у [Віленській єзуїтській академії](#), Симеон Полоцький переїхав [1664](#) р. до [Москви](#), де і розгорнув велику літературну та громадську діяльність. По закінченні курсу наук він прийняв у червні [1656](#) р. у греко-католицькому Полоцькому Василянському монастирі чернецтво під іменем [Симеона](#) й одержав посаду «дидака» — вчителя у [братській школі](#) при тій же монастирі.

Згодом, вже у Москві, до імені Симеон додалося прізвисько

Полоцький — за його рідним містом. У науковій літературі трапляються різночитання, що стосуються як по батькові письменника (Омелянович чи Гаврилович), так і його прізвища (Петровський / Піотровський-Ситніанович / Ситнянович). Дослідженням встановлено, що «подвійним» по батькові і подвійним прізвищем Симеон Полоцький завдячує батькові, якого звали Гаврило Ситнянович, і вітчиму — Омеляну Петровському.

Перший відомий нам [вірш](#) Полоцького «Акафіст Богородиці», датований самим поетом [1648](#) р., відноситься до часу його навчання у [Києво-Могилянській колегії](#). Творчість Симеона Полоцького раннього, так званого «білоруського» періоду проявляється у розмаїтості поетичних жанрів, тем і форм і містить у собі віршовані переклади літургічних текстів, декламації, діалоги, епіграми, окказіональну поезію, тобто вірші «на випадок», на честь тієї чи тієї знаменної події, свята, панегіричні вітання, написи до зображень, вірші з розряду штучної, «курйозної» поезії, серед яких загадки, акровірші, «луна» з питаннями, що римуються, і відповідями, макаронічні з використанням декількох мов, фігурні у формі хреста, променів, «раки», що утворюють той самий текст при читанні ліворуч праворуч і праворуч ліворуч, «лабіринти» або, інакше, «скрижаль багатокільна» із сакраментальною фразою, що прочитується багаторазово та ін. Написані на польській, латинській, старобілоруській та староукраїнській мовах твори раннього періоду свідчать про засвоєння автором норм «шкільної» поезики свого часу, а також про те, що світоглядно-стильові основи його поезії формувалися усередині риторичної традиції під впливом художнього досвіду польської і новолатинської літератури, що, у свою чергу, багато чого успадкувала з середньовічної латинської поезії.

У біографії Симеона Полоцького особливо значимий [1656](#) р., коли відбулася його перша зустріч з царем [Олексієм Михайловичем](#), що визначила його подальшу долю. Разом зі своїми учнями Полоцький вітав віршованими «метрами» царя, що прибув до [Вітебська](#), потім до [Полоцька](#) у зв'язку з початком [московсько-шведської війни](#).

У [1660](#) р. Симеон Полоцький з «отроками» уперше побував у московській столиці і виступив перед Олексієм Михайловичем з

читанням декламації в [Кремлі](#).

Після повернення [Полоцька Польщі](#) Сименон Полоцький змушений був залишити батьківщину і перебратися до [Москви](#), де одержав заступництво царя і поставив відтепер свою багатогранну творчу і літературну діяльність на службу інтересам зароджуваного московського абсолютизму. Згодом, звертаючись до царя [Федора Олексійовича](#), він згадував: «Оставих аз отечества, сродных удалихся, Вашей царской милости волею вручихся».

Полоцький привіз із собою плоди [європейської](#) вченості — прекрасне знання мови [латинської](#), [польської](#), [білоруської](#), [української](#), а також «семи вільних наук» зі складу тривіума ([граматика](#), [риторика](#), [діалектика](#)) і квадривіума ([арифметика](#), [геометрія](#), [астрологія](#), [музика](#)).

Володіючи багатобічними знаннями й інтересами, він виявляв собою тип універсального просвітителя, усеохопного діяча. При дворі Олексія Михайловича Симеон Полоцький дістав визнання як мудрійший «філософ», «витія» і «пііт» Він брав участь у справах державної важливості, зокрема у роботі церковного собору 1666—1667 рр., що засудив патріарха [Никона](#), на основі матеріалів і постанов собору склав книгу «Жезл правління», видану у [1667](#) р. Симеон Полоцький займався вихованням і освітою царських дітей — майбутніх царя Федора і царівни-правительки Софії, прищепив їм любов до віршування. Коли ж стояло питання вибрати наставника для юного царевича Петра Олексійовича, майбутнього [Петра I](#), то Полоцькому було доручено проєкзамувати на цю роль дяка Микиту Зотова. Симеон Полоцький очолив створену при [Приказі таємних справ](#) першу у [Московії](#) школу нового типу, де навчав латинської мови державних чиновників — майбутніх дипломатів.

Ним розроблений проєкт організації у Москві вищої школи («академії») за типом польських, українських і західних європейських університетів, покладений його вірним учнем [Сильвестром Медведєвим](#) в основу «Привілея Словяно-греко-латинської академії» (1682—1685 рр.). В обхід патріарха, під контролем якого знаходилася державна друкарня, Симеон Полоцький, користуючись заступництвом царя Федора, завів наприкінці [1678](#) р. у [Кремлі](#) («у Верху») друкарню, вільну від церковної цензури, де видавав свої твори та інших авторів,

залучаючи до оформлення книг придворного художника [Симона Ушакова](#) і гравера [Збройової палати Афанасія Трухменського](#). Усвідомлюючи як одну з нагальних задач необхідність освіти і виховання суспільства, починаючи із самих його верхів, Симеон Полоцький видав у Верхній друкарні [«Букварь языка славенска»](#) (1679), «Тестамент Василя, царя греческого, сыну Льву» (1680), [«Історію про Варлаама та Іоасафа»](#) (1680). Книги проповідей «Обід душевний» і «Вечеря душевна», роботу над якими автор завершив у 1675 і 1676 р., надруковані вже після його смерті в 1681, 1683 р. під спостереженням Сильвестра Медведєва.

Перу Симеона Полоцького належить богословська праця «Вінець віри православнокатолицької» (1670) Результатом його лексикографічних студій з'явився складений ним польсько-церковнослов'янський словник (зберігається в Упсальській університетській бібліотеці, [Швеція](#)).

Новий тип культурного діяча, який являв собою Симеон Полоцький, гостро сприймався представниками традиційної московської свідомості як чужорідний і ототожнювався з неправослав'ям Патріарх Іоаким засудив Полоцького у характеристиці, даній йому після смерті, як людини «мудрствоваше латинская нововы мышления» і під страхом покарання заборонив читати його твори.

Рукописи Симеона Полоцького, що зберігалися у Сильвестра Медведєва, були вилучені і сховані упатріаршій ризниці, були відкриті світові лише у першій половині ХІХ ст., через два сторіччя після смерті автора.

Симеон Полоцький залишив величезну літературну спадщину, значна частина якого залишається в авторських рукописах і пісцових списках. Не видані цілком грандіозні книги «Рифмологіон» і «Вертоград многоцвітний», що містять не одну тисячу віршів Симеон Полоцький переніс у [Московію](#) культурні традиції [України](#) та [Білорусі](#), в яких сформувався як письменник. Він став тут першим професійним поетом і засновником поетичної школи. Своєю творчістю Симеон Полоцький увів нову московську літературу в систему спільнослов'янського і ширше — європейського [бароко](#) збагативши новими видами творчості жанрами темами, засобами художньої зображальності. Її головним придбанням стали силабічне віршування, яке отримало

статус регулярної книжкової поезії, і драматургія. За прикладом польського поета епохи [Відродження Яна Кохановського](#) Симеон Полоцький вперше в московській поезії переклав у 1680 р. віршами одну з біблійних книг — [Псалтир](#) «Псалтирь рифмотворная» тоді ж була надрукована у Верхній друкарні а в 1685 р. покладена на музику дяком Василем Титовим. Новизна літературного починання Симеона Полоцького оцінена представниками традиційної московської культурної свідомості як зазіхання на священність «богонатхненного» тексту «Псалтирь рифмотворная» яку Ломоносов назвав серед інших книг «вратами своєї вченості», поклала початок багатій традиції віршованих перекладів псалмів XVIII-XIX ст.

Полоцький чітко усвідомлював дві основні тенденції у своїй поетичній творчості — дидактично-просвітницьку і панегіричну і втілює їх у книгах віршів спершу в «Вертограді многоцвітному» (1676—1680) потім — у «Рифмологіоні» (1680). У книгах цих панує різноманітна жанрова і тематична різноманітність вони «роблять враження своєрідного музею, на вітринах якого розставлені у певному порядку («художні і по благочинію») різноманітні речі часто рідкі і дуже древні саме отут виставлене для огляду все основне, що встиг Симеон бібліофіл і начотчик, аматор різних «раритетів» і «курйозів» зібрати протягом свого життя в себе в пам'яті" (І. П. Єрьомін). При зовнішній різноманітності «Вертоград» має внутрішню цілеспрямованість обумовлену цілісністю авторського задуму і єдністю морально-філософської концепції. Перед нами не збірник у звичному смислі. Різноманітні за жанрами, темами і джерелами вірші зливаються в єдиний контекст Бог — світ — людина. Мозаїчним методом поет створив картину світу, панорамне оповідання, що охоплює питання світобудови, віровчення, догматики, моралі, спрямоване до того, щоб навчити людину «заповіді тощю соблюдати» і здобувати «страну невечерня света». Енциклопедична строкатість співвіднесена з цілим, з духовною єдністю книги. «Вертоград» з'являється як художньо-дидактична система, як різноманітність в єдності і єдність у «багатоцвітті», це світ, розглянутий вроздріб. Символічна надана творчій формі: в остаточному тексті книга має алфавітний тип побудови. В основі такої композиції — висхідне до Апокаліпсиса уявлення про Христа як початок і кінець всього сущого. Самим способом розташування віршів

читачеві навіювалася думка, що твір є образом світу, що розуміється як [християнський](#) універсум.

Таким чином, творчість Симеона Полоцького виявляє одну з фундаментальних ідей українського бароко, зв'язану з уявленням про світ як книгу і книгу як модель світу, як всесвіту невичерпного смислу.

«Рифмологіон» включає розмаїття жанрів панегіричної, придворно-церемоніальної поезії, що обслуговувала державний побут. Така поезія повинна була мати художні форми, що пасують її функціям, достоїнством стилю, високою риторичною мовою.

Звідси така концентрованість у ній барочних засобів художнього вираження, урочиста репрезентативність, створювана сполученням мистецтва слова і зображення, синтезом ліричного і драматургічного компонентів, використанням елогіарного стилю, що допускає подвійне і потрійне прочитання тексту, уведення різноманітних форм «курйозної» поезії. Ясно виражена тенденція до синтезу мистецтв простежується в п'яти «книжицях», що входять до складу «Рифмологіона»: «Благопривітствування» з нагоди народження царевича Симеона (1665); «Орел Російський» (1667) — поема, присвячена до церемонії офіційного оголошення спадкоємцем престолу Олексія Олексійовича; «Трени, або плачі» на смерть цариці Марії Ілліні (1669); «Глас останній» на смерть царя Олексія Михайловича (1676); «Гусль доброголасная» — поема з нагоди сходження на престол царя Федора Олексійовича (1676). Кожна з «книжиць»-плід співробітництва поета і художника. Вірші можна не тільки читати, а й розглядати як картину. Підкреслена видимість, видивщицність поетичного тексту створюється введенням графічних і мальовничих ефектів, емблем, геральдики, фігурних віршів, знаків зодіаку і навіть окремих архітектурних мотивів, використанням кольорового листа (золото, кіновар, чорнило). Зображення входять як невід'ємна частина художнього задуму, це не зовнішні стосовно тексту елементи, але частина самої художньої тканини, для якої характерно граничне злиття слова і зображення. На перше місце придворна поезія висунула ідеї абсолютизму і священнодержавності, у ній прищеплювалися громадянські ідеали, поняття спільного блага нації.

Тут відклалася своєрідна «граматика ідей», а разом з нею цілий комплекс «готових формул» з відповідної поетичною

фразеологією, що відноситься до топіки офіційної ідеології і культури. Звідси беруть початок мотиви, що стали згодом «загальним місцем» російської оди XVIII ст. (цар — сонце, цар — орел, [Росія](#) — небо та ін.).

Симеон Полоцький стояв біля витоків російського театру. У «Рифмологіон» включені, крім панегіричних вітань, дві його п'єси у віршах: «Комідія притчі про блудного сина», написана на широко відомий євангельський сюжет притчі про блудного сина, і «трагедія» «О Навуходносорі царі, о телі златі і о тріех отроціх, в печі не сожженних», що є інсценуванням біблійного оповідання з Книги пророка Данила.

Викриттям Навуходносора як правителя-тирана автор стверджував думку про необхідність для царя бути мудрим і справедливим, пропонуючи в пролозі п'єси бачити втілення такого образу в Олексію Михайловичу.

Здійснюючи синтез віри і культури, творчість Симеона Полоцького сприяла зменшенню протистояння світської і духовної культури.

Твори, створені Симеоном Полоцьким у Москві, написані на [книжній «словенській»](#) мові. Поет мріяв про те, щоб його твори стали відомі «по всій Росії и где суть словяне, / в чуждых далече странах христиане». І він дійсно дістав таке визнання: Симеона Полоцького ще при його житті знали в Грузії як суспільного діяча і як «солодкозвучного проповідника», грузинський царевич Олександр Арчилович Батонішвілі, друг і сподвижник Петра I, переклав на грузинську мову деякі проповіді Полоцького. Він набув європейської популярності.

Про нього писали курляндський дворянин Яків Рейтенфельс у книзі, призначеній для тосканського герцога Козьми (1680 р.), оксфордський професор-лінгвіст, автор першої в Західній Європі «Русской грамматики» [Г.-В. Лудольф](#) (1696 р.).

Твори Симеона Полоцького шанувалися єдиновірними південними слов'янами, на них виховувалися в XVIII ст. покоління письменників і діячів національної освіти в [Сербії](#).

ПОЛУБОТОК ПАВЛО ЛЕОНТІЙОВИЧ

(1660 —1724 рр.)

Український військовий, політичний і державний діяч. Гетьман Війська Запорозького, голова козацької держави на Лівобережній Україні (1722–1724 рр.). Представник козацького роду Полуботків. Син Леонтія Полуботка. Чернігівський полковник.

Один з лідерів автономістської партії. За наказом Петра I був ув'язнений у Петропавлівській фортеці, де і помер внаслідок тортур.

Павло Полуботок народився близько 1660 р. на родинному хуторі Старополуботівській (Полуботівка), нині смт. Шрамківка у заможній козацькій родині. Прадід Ярема Полуботок був мешканцем Чернігова і у 1637 р. виконував обов'язки райця чернігівського магістрату.

Батько Леонтій Полуботок послідовно служив писарем та сотником Чернігівського полку, а згодом — бунчужним, генеральним осавулом і переяславським полковником.

З 1670 р. Павло Полуботок навчався у Києво-Могилянській академії. У 1680 р. він одружився із Єфимією Самойлович, племінницею Івана Самойловича. Після закінчення академії Полуботок служив у Війську Запорозькому як військовий товариш Чернігівського полку, а згодом отримав ранг значкового товариша.

У 1692 р., у ході слідства у справі ченця Соломона, гетьман

Іван Мазепа звинуватив батька і сина Полуботків у державній зраді. Леонтія визнали винним, позбавили полковницької посади та конфіскували частину маєтків на користь гетьманської скарбниці.

Проте на початку ХУІІІ ст. Павло Полуботок повернув собі ласку гетьмана.

У 1703 р. Мазепа затвердив за ним землеволодіння у Чернігівському полку, а у 1705 р. дав згоду на його обрання чернігівським полковником.

У 1708 р., у ході Північної війни, Павло Полуботок не підтримав виступ Івана Мазепи проти московського царя Петра І. 6 листопада того ж року на Глухівській раді, організованій промосковською козацькою старшиною, він був одним із претендентів на гетьманство. Проте булава дісталася Івану Скоропадському, а кандидатуру Полуботка відхилили через побоювання Петра І.

Начальники малоруські зібрали негайно Раду, що складалася з козаків, з їхніх начальників і посольства, і подали государеві призначених кандидатів, найгідніших людей з найперших полковників своїх, чернігівського, Павла Полуботка, стародубського, Івана Скоропадського, бути гідними. Государ, з них вибрав і призначив у гетьмани останнього, людину надійну і заслужену, а про Полуботка сказав: «Цей дуже хитрий; він може Мазепі уподібнитися».

Тому, листопада 7 числа, на тій Раді, що зібралася, загальними голосами того Скоропадського і вибрали.

24 листопада 1708 р. замість гетьманського уряду Петро І надав Полуботку села небожа Мазепи, Івана Обидовського. Через місяць він отримав від царя Любеч з околицями і частину володінь самого Мазепи та Пилипа Орлика.

На підвладних землях Павло Полуботок розгорнув активну господарчу діяльність. Він розвивав промисловість, будуючи млини, гуральні, гути і рудні, і наповнював власну скарбницю, торгуючи зерном і тютюном.

На виручені кошти Полуботок скуповував нові маєтки у Гадяцькому, Лубенському, Ніжинському, Охтирському, Сумському і Чернігівському полках. На початок 1720-х рр. він був одним із найбільших землевласників у тогочасній Гетьманській і Слобідській Україні. Полуботку належало близько 2 тисяч

селянських дворів, садиби у Чернігові, Гадячі, Любечі, Лебедині, Михайлівні, Коровинцях, Оболоні, Боровичах.

Він мав невелику бібліотеку, колекцію картин, ікон та зброї. За свідченням Якова Марковича, Полуботок цікавився історією і упорядкував котротку «Кроніку», що охоплювала події в Україні протягом 1452–1715 рр. Він також був покровителем чернігівського Вознесенського собору.

У 1722 р. Павло Полуботок був призначений наказним гетьманом 10-тисячного козацького загону, який за указом Петра I, працював на будівництві Ладозького каналу. Будівництво було непопулярним серед козаків через зневажливе ставлення влади, несприятливий клімат, погане забезпечення продовольством, хвороби та високу смертність.

У першій половині 1722 р., Полуботок виконував обов'язки наказного гетьмана Війська Запорозького за відсутності Івана Скоропадського. Після смерті останнього, 4 липня 1722 р., козацька старшина обрала Полуботка наказним гетьманом ще до оголошення нових виборів.

28 червня 1722 р. Петро I створив у Глухові Малоросійську колегію на чолі з президентом Степаном Вельяміновим для керування справами Гетьманщини.

16 квітня 1723 р. указом Петра I розширено повноваження Малоросійської колегії за рахунок звуження повноважень гетьмана.

19 серпня 1722 р. Полуботок видав універсал, який:

1) забороняв зловживання світських і духовних можновладців щодо осіб козацького стану: « абы пани полковники, панове старшина полковая, сотники, державци духовніе й свіцкіе, атамани й прочіе урядники й отнюдь никто не дерзали козаков до приватних своих работизн принуждати й употребляти, но міют они, козаки, при своих свободах застаючи, толко войсковіе, чину их козацкому пристойные... отбувати й исполняти услуги».

2) передбачав реформу судочинства, а саме визначав порядок судових апеляцій та регламентував процес судочинства: «А суди везді... со всяким надлежащим устроити порядком, жебы не сам [полковник] й не один судья, але у присудствии и другой старшины тамошней, також безурядовых, только бы честных й разумных особ... справи судовые в судебной избі размотрувал й

рішал бы общесовістно, по истине, як право и самая слушность указывает».

Подання Сенату Російської Імперії колективних клопотань та чолобитних від імені старшини, козаків і посполитих з вимогою скасувати фінансове підпорядкування Гетьманщині Малоросійській колегії. Саботаж фінансових розпоряджень Малоросійської колегії.

Гальмування інкорпораційної реформи восени 1722 р. за відсутності Петра І. Скасування через Сенат постанов Вельямінова.

22 травня 1723 р. — Полуботка із старшиною викликали до Петербурга «для ответу» за організацію антиросійської діяльності і підбурювання народу проти царя.

23 червня 1723 р. — Петро І заборонив указом проводити нові вибори гетьмана.

Родинний герб сім'ї Полуботка

У вересень 1723 р.— розпочалися допити Полуботка і старшини у Таємній канцелярії. Полуботок пропонує замінити Малоросійську колегію Генеральним судом у семи персонах.

Данило Апостол і старшина привозять до Петербурга від імені всього Війська Запорозького Коломацькі чолобитні, в яких просять дати дозвіл на проведення гетьманських виборів та ліквідувати податки, впроваджені Малоросійською колегією.

10 листопада 1723 р. — розгніваний Петро І наказав

ув'язнити Полуботка, старшину і всіх, хто допомагав їм, до Петропавлівської фортеці.

У середині 1724 р. — справу Полуботка віддано на розгляд Вищого суду. 29 грудня 1724 р., близько 15:00 — Полуботок помер від хвороби у камері. Похований на цвинтарі церкви Святого Сампсонія Прочанолубця за Малою Невою у Петербурзі

17 лютого 1725 р. — вістка про смерть Полуботка досягла Гетьманщини після повернення прислуги покійного гетьмана.

17 лютого 1725 р. — у глухівській церкві відправлено панахиду по Полуботку.

Одержавши звістку про смерть Петро I велів виконувати обов'язки гетьмана у 1722 р. Івану Скоропадському з генеральною старшиною, радячись у всіх справах з головою колегії Вельяміновим.

Старшина через особливу репутацію порушила клопотання про дозвіл обрання нового гетьмана, але на це прохання довго не було відповіді, і коли старшина дозволила собі нагадати про це клопотання, Петро влітку 1723 р. відповів, що справа про обрання гетьмана відкладена на невизначений час: царський уряд підшукує в гетьмани особливо вірну й надійну людину у зв'язку з тим, що від часу першого гетьмана, Богдана Хмельницького, і до останнього, Скоропадського, усі гетьмани виявились зрадниками, і набридати царю з цим питанням не варто, бо управління Україною забезпечене і у справах немає замішання. Іншими словами, Петро не тільки відкладав цю справу, а й забороняв нагадувати про неї.

Полуботок, людина енергійна, пройнята любов'ю до своєї країни, не міг дивитися на все це байдуже. З огляду на те, що приводом для всіх цих порушень старих українських прав служить українське безладдя та зловживання, він прагнув увести порядок та законність в українському управлінні і покласти край старшинським зловживанням, на які посилався цар Петро. Розіслав універсали, які забороняли старшині під страхом суворих покарань використовувати козаків на свої потреби. Зайнявся реформою судових установ, прагнучи попередити хабарництво та зловживання суддів, неправий суд і утиски народу: розпорядився, щоб у судах сільських, сотенних та полкових судив не один суддя або отаман одноосібне, а з ним засідало кілька асесорів для контролю. Нормував апеляції

вищому суду на рішення нижчого. Доклав зусиль, щоб ввести порядок у судочинстві вищого військового суду.

Полуботок разом із старшиною не переставав також добиватися дозволу на обрання нового гетьмана, скаржився на самоуправства і грубе поводження великоросійських чинів і посилався на статті Богдана Хмельницького проти нововведень. Коли Вельямінов надіслав скаргу на Полуботка, що він протидіє колегії, Петро вирішив ще більше обмежити українське самоврядування і викликав Полуботка з найголовнішою старшиною в Петербург.

А щоб в Україні у цей час взагалі було якомога менше старшини і козацтва, розпорядився вивести козацьке військо на південний кордон, ніби для охорони України від татар.

У Петербурзі Полуботок зі старшиною подали цареві прохання про повернення Україні старих прав, посилаючись на те, що за статтями Богдана Хмельницького ніхто не може втручатися у козацький суд, а тепер великоросійська колегія втручається у судові справи, приймає скарги на рішення і таке інше.

Одночасно з цим козацьке військо, яке стояло на південному кордоні над рікою Коломаком, відправило цареві свої донесення, в яких скаржилось на різні несправедливості з боку великоруських правителів, на незаконні побори, на тяжкі постої московських військ, які розоряють населення, і просило знову дозволу обрати гетьмана за давніми порядками.

Хоча в усьому цьому не було нічого незаконного, але цар Петро страшенно розгнівався на Полуботка за протидію його планам русифікації. Він наказав заарештувати його і всю старшину, яка була з ним у Петербурзі, і посадити у Петропавловську фортецю. Велів заарештувати також усіх, хто брав участь у складанні коломацьких пунктів, і прислати їх до Петербургу.

Згідно з оповідями, Полуботок сміливо докоряв Петра за порушення українських прав, доводив, що гноблення України не приносить йому ніякої честі — значно більше слави правити народом вільним і вдячним, ніж пригноблювати його насильством. Нагадував йому про вірність і старанну службу українців і докоряв царя, що за цю криваву службу він платить їм гнівом та ненавистю: «За все це ми замість подяки одержали

тільки кривди та зневагу, потрапили у тяжку неволю, платимо ганебну і нестерпну данину, змушені копати вали та канали, осушувати непрохідні болота, угноюючи їх трупами наших покійників, які тисячами гинули від втоми, голоду, нездорового клімату; всі ці лиха і кривди наші ще збільшились тепер за нових порядків: урядують над нами московські чиновники, які не знають наших прав і звичаїв і майже неписьменні — знають тільки, що їм все можна, робити з нами».

Павло Полуботок розмовляє з Петром I у Петропавловській фортеці

Розгніваний Петро крикнув, погрожуючи Полуботку смертю за таке зухвальство, і велів посадити його у фортецю. Перед смертю Полуботок сказав цареві: «За невинні страждання мої і моїх земляків будемо судитися у спільного і безстороннього судді, Бога нашого: скоро постанемо перед ним, і він розсудить Петра і Павла».

Не маючи підстав для обвинувачення Полуботка за його політичну діяльність — оскільки він керувався, очевидно, бажанням блага своїй батьківщині, — проти нього почали слідство на основі його управління полком і господарських справ — несправедливостей щодо населення і козаків, які тоді водились за кожним із старшини: у скуповуванні козацьких земель, незаконному закріпаченні тощо.

Під цим слідством його тримали кілька місяців, і він, не дочекавшись його закінчення, помер у Петропавлівській фортеці 18 грудня 1724 р. Незабаром після цього помер і цар Петро (28 січня 1725 р.).

Петропавлівська фортеця, де помер гетьман Полуботок

Смерть Полуботка у в'язниці справила глибоке враження в Україні, особливо серед старшини. Полуботка почали прославляти як героя-мученика за Україну.

Він був похований на кладовищі у Санкт-Петербурзі при церкві св. Самсона-Прочанолубця (рос. Церковь Св. Странноприимца Самсона на Выборгской стороне), яка була побудована дерев'яною у кінці 1709 р. на пам'ять Полтавської баталії.

Зараз на місці церкви стоїть кам'яний Сампсониевський собор, побудований у 1740 р.).

Батько: Леонтій Полуботок (? — 1695 рр.) — полковник Переяславського полку, противник Івана Мазепи. Дружини та діти: Перша дружина - Єфимія Самойлович (? — лютий 1717) —

небога гетьмана Івана Самойловича. Діти: Андрій Полуботок (? — 1744 рр.); Яків Полуботок (? — 1734 рр.); Олена Полуботок (? — 23 квітня 1745 рр.) — дружина Якова Маркевича, улюбленого небожа Анастасії Скоропадської; Ганна Полуботок (старша); Ганна Полуботок (молодша).

Друга дружина: Ганна Лазаревичева — донька ніжинського полкового судді Лазаревичева, вдова військового товариша Романа Жураківського.

За легендою Полуботок відправив гетьманські скарби до Лондона, заповівши повернути їх незалежній Україні чи своїм нащадкам.

У 1720 р. син гетьмана Яків за батьковим розпорядженням поклав на рахунок лондонського «Банку Ост-Індійської компанії» барильце золота.

До Росії це золото спробували повернути кілька царів, починаючи від Петра I, а від середини XIX ст. претензії на скарб гетьмана стали заявляти його нащадки.

Пам'ятна дошка у Чернігові на вул. П.Полуботка

У 1908 р. 350 його нащадків провели з'їзд у місті Стародубі, відправивши до лондонського банку 25 представників з вимогами повернути відсотки, які набігли за 200 років розмірі 213 млн. карбованців.

У середині 1950-х рр. розшуком скарбу Полуботка зайнялась Ін'юрколегія СРСР, а від 1991 р. — влада незалежної України. Нині мова йде вже про суму на внеску Полуботка у 16 млрд. фунтів стерлінгів.

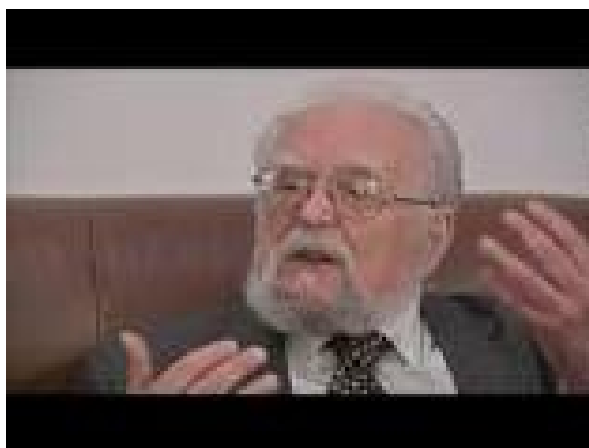
Однак службовці банку, спадкоємця «Банку Ост-Індійської компанії», донині ігнорують усі запити, посилаючись на таємницю вкладу та відсутність у претендентів необхідних паперів, що підтвердили б їхні права.

З метою вшанування пам'яті наказного гетьмана Павла Полуботка та з нагоди відзначення у 2010 р. 350-річчя від дня його народження, президент України Віктор Ющенко доручив Кабінету Міністрів розробити та затвердити план заходів. Зокрема, передбачалася організація за участю Національної академії наук України у місті Чернігові міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої Павлу Полуботку та його діяльності, а також тематичні конференції, «круглі столи», історичні читання в інших населених пунктах. Передбачалися також видання наукових та науково-популярних книг, збірок документів та матеріалів.

У місті Чернігові планується встановити пам'ятник наказному гетьману Павлу Полуботку, а також пам'ятні знаки — у селищі Любечі Чернігівської області. Передбачено й проведення робіт з реставрації та музеєфікації кам'яниці Павла Полуботка у селищі Любечі, а також архітектурно-археологічного обстеження колишньої садиби Павла Полуботка у місті Чернігові. Кабінету Міністрів України, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям було доручено здійснити заходи з благоустрою об'єктів, пов'язаних із життям та діяльністю наказного гетьмана Павла Полуботка, оновлення відповідних музейних експозицій. Також Павлу Полуботку присвячена монета номіналом 10 гривень. На реверсі монети у намистовому колі у центрі зображено поясний портрет Павла Полуботка, праворуч — герб Полуботка. Між зовнішнім кантом монети і намистовим колом угорі розміщено стилізований напис ПАВЛО ПОЛУБОТОК, унизу — роки життя 1660–1724 рр.

ПОПОВИЧ МИРОСЛАВ ВОЛОДИМИРОВИЧ

(народився [12 квітня 1930 р.](#))

Український [філософ](#), [академік НАН України](#), [Заслужений діяч науки і техніки України](#), [доктор філософських наук](#), [професор](#), [педагог](#), фахівець у галузі [культурології](#), [логіки](#) та методології науки, історії української культури, директор Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, завідувач відділом логіки та методології науки Інституту філософії.

Народився 12 квітня 1930 р. у Житомирі. Початкову освіту здобув в [Ізяславській СШ № 1](#). У 1948 р. — закінчив Народицьку середню школу № 1. У 1948–1953 рр. — студент [філософського факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка](#). У 1953–1956 рр. — директор і вчитель історії середньої школи у селі [Золотий Потік](#) Тернопільської області. У 1956–1959 рр. — [аспірант Інституту філософії АН України](#). У 1959 р. — молодший науковий співробітник реферативної групи Інституту філософії АН України. У 1960 р. — захист кандидатської дисертації [«Ірраціоналізм у сучасній французькій філософії»](#) ([рос.](#) «Иррационализм в современной французской буржуазной философии»). У 1960 р. — присуджено науковий ступінь [кандидата філософських наук](#). У 1961 р. — в. о. вченого секретаря Інституту філософії АН України. У 1962 р. — [старший науковий співробітник](#) відділу діалектичного матеріалізму.

У 1965 р. — присуджено вчене звання старшого наукового співробітника. У 1966 р. — захист докторської дисертації на тему: [«Філософський аналіз мови науки»](#) ([рос.](#) «О философском анализе языка науки»). У 1967 р. — в. о. завідувача відділом методології, методики і техніки соціальних досліджень Інституту філософії АН України. У 1967 р. — присуджено науковий ступінь

[доктора](#) філософських наук. У 1969 р. — завідувач відділом логіки наукового пізнання Інституту філософії АН України.

У 1970 р. — нагороджений медаллю ([рос.](#) «За доблестный труд. В ознаменование 100-летия со дня рождения В.И.Ленина»).

У 1974 р. — присуджено вчене звання професора. У 1982 р. — нагороджений медаллю ([рос.](#) «В память 1500-летия Киева»).

У 1984 р. — завідувач відділом логіки наукового пізнання та філософських основ природознавства Інституту філософії. У 1986 р. — завідувач відділу філософії, логіки та методології науки Інституту філософії АН України.

У 1989 р. — голова першого осередку [Руху](#), член Капітули україно-польського порозуміння, член Комітету з Державних премій України (гуманітарна секція), член [Комітету з Національних премій України ім. Тараса Шевченка](#). У 1992 р. — обраний [членом-кореспондентом](#) НАН України, Президент Філософського товариства України, Президент товариства «Україна-Франція».

У 1996 р. — завідувач відділу логіки та методології науки Інституту філософії АН України. У 1996 р. — нагороджений відзнакою Президента України — орденом «За заслуги» III ступеня. У 2000 р. — присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України». У 2001 р. — присуджена національна премія України ім. Тараса Шевченка.

У 2001р. — виконувач обов'язків директора Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України.

У 2001 р. — нагороджений премією ім. В. І. Вернадського Фонду інтелектуальної співпраці «Україна — XXI століття».

У 2002 р. — лауреат шостої загальнонаціональної програми «Людина року-2001» у номінації «Вчений року». У 2002 р. — директор Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. У 2003 р. — академік НАН України.

У 2003 р. — премія «Людина року-2003» у номінації «Вчений року». У 2005 р. — кавалер ордена Ярослава Мудрого V ступеня.

У 2005 р. — французький орден Почесного легіону. У 2006 р. — відзнака НАН України «За наукові досягнення». У 2008 р. — «Золота медаль ім. В. І. Вернадського НАН України». У 2009 р. — Почесний доктор Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У 2015 р. —

Почесний професор Національного університету «Києво-Могилянська академія». Один з учасників [ініціативної групи «Першого грудня»](#).

Головний редактор наукового журналу [«Філософська думка»](#), член редколегій часописів «Вища школа», «Людина і Політика», «Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Серія Філософія».

Сутнісні публікації: «О философском анализе языка науки» (1966), «Логіка і наукове пізнання» (1971), «Философские вопросы семантики» (1975), «Очерк истории логических идей в культурно-историческом контексте» (1979), «Григорій Сковорода» (1984, співав.), «Мировоззрение древних словян» (1985), «Микола Гоголь» (1989), «Україна і Європа: праві і ліві» (1996), «Рациональність і виміри людського буття» (1997), «Нарис історії культури України» (1998), [«Універсальний словник-енциклопедія»](#) (1999, головний редактор), «Червоне століття» (2005), «Бути людиною» (К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011).

Основні відзнаки і нагороди: 1992 — [Член-кореспондент](#) АН України; 1996 — [Орден «За заслуги»](#) III ст. — за заслуги у розвитку філософської науки, багаторічну плідну наукову діяльність; 2000 — [Заслужений діяч науки і техніки України](#) — за самовіддану працю, вагомі досягнення у професійній діяльності; 2001 — лауреат [Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка](#) — за книгу «Нарис історії культури України»; 2002 — [Орден «За інтелектуальну відвагу»](#) — за значний внесок у поглиблення і розвиток європейськості української політичної та філософської думки; 2003 — Дійсний член ([академік](#)) Національної Академії Наук України; 2005 — [орден князя Ярослава Мудрого](#) V ст. — за визначні особисті заслуги в розвитку філософської науки, багатогранну дослідницьку діяльність у галузі національної духовної та політичної культури; 2005 — [орден Почесного легіону](#) (Франція); 2007 — [Золота медаль імені В. І. Вернадського Національної академії наук України](#).

ПОЧАСЬКИЙ СТЕФАН (СОФРОНІЙ)

(р. н. невід. - після 1642 р.)

У [Український письменник](#), громадський і церковний діяч, представник [давньої української літератури](#), керівник [Києво-Могилянської академії](#) (1638-1640 рр.).

Навчався у [1620-их](#) рр. у [Київській братській школі](#), потім, здобував освіту за кордоном разом з С. Косовим та І. Трофимовичем-Козловським.

У 1631 -1632 рр. навчальному році Почаський — професор риторики Лаврської школи. Після об'єднання Лаврської школи з Київською братською школою (1632 р.), тобто з заснування Колегіуму, Почаський з лаврськими вчителями посів у ньому провідне місце. Спочатку він продовжував читати там риторику, а у 1638 р. обраний ректором Київського братського колегіуму й ігуменом Київського Братського монастиря як «муж мудрий і добродійний». Саме на ім'я Почаського як ректора й ігумена було надано два привілеї Владислава IV від у 1638 р. й у 1640 р., за якими до Братського монастиря було приєднано дві київські церкви: Трьохсвятительську і Воздвиженську (Андріївську) з усіма маєтностями: островом Влуків й сіножатями біля Вишгорода.

Почаський виступив як вірний прибічник і активний помічник П. Могили, від якого прийняв чернечий постриг у 1632 р. і називав себе його духовним сином. Разом із П. Могилою, С. Косовим та ін. Почаський записався у рік об'єднання шкіл до Братського реєстру — «Софроній Почаський,

інок монастиря Печерського». Почаський і С. Косов по обранню П. Могили митрополитом Київським, Галицьким і всієї Руси, готуючись до його зустрічі у Києві, у 1633 р. зібрали міщан, шляхту й козаків і з їхньою допомогою відібрали від уніатів Київський Софійський монастир та ін. церкви. Почаський взяв активну участь у заснуванні Вінницького колегіуму (1638) і перенесенні його до Гошанського Михайлівського монастиря, заснованого княгинею Іриною (Регіною) Соломирецькою (1639).

У 1638 р. був обраний [ректором](#) Києво-Могилянської колегії й ігуменом Братського монастиря.

У липні-серпні 1640 р. переїхав у [Молдову](#), де був ігуменом Трьохсвятительського монастиря в [Яссах \(1642 р.\)](#). Невдовзі повернувся до Києва, де і помер. Похований на цвинтарі Братського монастиря.

Автор [поетичної](#) книги «Евхаристиріон, або Вдячність», присвяченої [Петру Могилі](#) (вийшла у [Києві 1632 р.](#)). Писав здебільшого [давньоукраїнською мовою](#).

Відомий Почаський і як богослов, листувався (1638—1640 рр.) з константинопольським богословом Теофілом Коридалом. Вірогідно, Почаський брав участь в укладанні П. Могилою та ін. вченими «Православного сповідання віри», схваленого на Київському церковному соборі (8—18.09.1640 р.), а опісля — вселенськими патріархами (11.03.1643 р.).

На Київському соборі Почаський не був присутній. Влітку, вірогідно, у липні — серпні, 1640 р. Почаський очолив групу культурних діячів, яких П. Могила направив до Молдови на прохання господаря Василя Лупула. Вони заснували в Яссах друкарню й колегіум на взірець Київського, згодом найменованій Слов'яно-греко-латинською академією, що стала, фактично, першою вищою школою Молдови. Почаський став її першим ректором та ігуменом монастиря «Трьох ієрархів» (ігуменом Молдовським Ясським). З появою Ясської академії й друкарні розпочався новий етап у розвитку національної культури Молдови. Історик румунської церкви Юстиніан називав Академію, засновану Почаським в Яссах, «світільником культури, запаленим у Києві». Вірогідно, після облаштування Ясського колегіуму (можливо, через поганий стан здоров'я) Почаський повернувся у Київ.

Похований з почестями на цвинтарі Братського монастиря

і Києво-Могилянської академії.

ПРОКОПОВИЧ ФЕОФАН (ЄЛЕАЗАР)
(1681 - 1736 рр.)

Український [богослов](#), [письменник](#), [ректор](#) [Київської академії](#) (1710—1716 рр.), архієпископ Великоновгородський та Великолуцький, [математик](#), філософ.

Феофан Прокопович — визначний український діяч епохи [бароко](#). Різносторонність обдарувань, енциклопедичність знань, видатні досягнення у галузі науки, політики, без сумніву дозволяють поставити його у ряд геніїв людства. Праці Ф. Прокоповича торкаються [фізики](#), [філософії](#), [математики](#), [астрономії](#), [логіки](#), наук про державу і право, [теології](#).

Єлеазар Прокопович народився у [Києві 7 червня 1681](#) р. у родині крамаря Церейського.

Після смерті батька й матері його опікуном став дядько по матері Феофан Прокопович, намісник київського Братського Богоявленського монастиря, професор і ректор [Києво-Могилянського колегіуму](#).

Дядько віддав Єлеазара до початкової школи при монастирі. Після її закінчення, Єлеазар стає студентом Києво-Могилянського колегіуму. У роки навчання був одним з найкращих учнів, добре опанував [церковнослов'янську](#), [грецьку](#) та [латинську мови](#), не раз перемагав у наукових диспутах, крім традиційних для колегіуму дисциплін вивчав твори європейських [філософів](#). Після смерті дядька, Феофана Прокоповича, його підтримував київський

митрополит [Варлаам Ясинський](#).

У 1698 р. Єлеазар закінчує Києво-Могилянський колегіум і вирішує продовжити освіту. Того самого року вступає до Володимир-Волинського уніатського колегіуму, живе у василіянському монастирі, де приймає унію й постригається у ченці під іменем Єлисея.

Уніатський володимир-волинський єпископ Заленський помітив незвичайні здібності молодого ченця і сприяв його переведенню до Римської католицької академії св. Афанасія, в якій готували богословів для поширення католицизму серед прихильників східного православ'я.

У [Римі](#) Єлисей користувався [ватиканською бібліотекою](#), крім богословських наук вивчав твори древніх латинських та грецьких філософів, істориків, пам'ятки старого й нового [Риму](#), засади католицької віри та організації папської церкви, знайомився з творами [Томмазо Кампанелли](#), [Галілео Галілея](#), [Джордано Бруно](#), [Миколая Коперника](#). [28 жовтня 1701](#) р. залишає Рим, не закінчивши повного курсу академії. Пішки проходить [Францію](#), [Швейцарію](#), [Німеччину](#), деякий час студіює у місті [Галле](#), де знайомиться з ідеями реформаторства.

У [1704](#) р. повертається в Україну, спершу у [Почаївський монастир](#), потім у Київ, зрікається католицької віри, проходить епітимію і постригається у православні ченці, прийнявши ім'я Феофана у пам'ять про свого дядька.

З [1705](#) р. викладав риторику, піітику та філософію у Києво-Могилянському колегіумі, уклав курс піітики та риторики, написав трагікомедію «Володимир», присвятивши її гетьману [Івану Мазепі](#). Водночас пише й виголошує богословсько-філософські проповіді, завдяки яким був помічений київським генерал-губернатором [Д.Голіциним](#) та [О.Меншиковим](#).

У [1707](#) р. стає префектом Києво-Могилянської академії.

У [1711](#) р. його беруть у складі почту царя [Петра I](#) у [Прутський похід](#), під час якого в [Яссах](#) він виголошує з нагоди річниці [Полтавської битви](#) проповідь, яка сподобалася цареві.

Після повернення до Києва Феофана Прокоповича призначено ректором Києво-Могилянської академії і професором богослов'я. Водночас він стає ігуменом Братського монастиря.

У [1716](#) р. за бажанням Петра I Прокопович переїжджає до [Петербурга](#).

У [1718](#) р. призначений єпископом псковським і нарвським, стає наближеним до царського двору. Пише на замовлення царя книги «Апостольська географія», «Коротка книга для навчання отроків», «Духовний регламент» [1720](#) р. У [1721](#) р. призначений віце-президентом [найсвятішого синоду](#), головою якого був виходець з України [Стефан Яворський](#).

У [1724](#) р. Феофан за наказом царя пише указ про устрій чернецтва, який упорядковував і регламентував монастирське життя за взірцем давніх монастирських статутів, спрямовував чернече життя на користь суспільству, бере активну участь у здійсненні реформ у Росії. Після смерті Петра I сприяє сходженню [Катерини I](#) на трон.

У [1725](#) р. Прокоповича призначено архієпископом новгородським і першим членом синоду, фактичним главою [Російської православної церкви](#).

Він бере участь в організації [Російської академії наук](#), очолює так звану «учену дружину» діячів культури, до якої належали [Татищев](#), [Кантемір](#) та ін.

Останнє десятиріччя життя майже залишив діяльність вченого, зазнавав переслідувань з боку противників петровської політики, які плели навколо Прокоповича інтриги, слали у синод доноси, намагаючись позбавити його високого становища у церковній ієрархії.

[19 вересня 1736](#) р. помер у [Новгороді](#), похований у новгородському Софійському соборі.

У 1779 р. у Києві вийшов тритомник лекцій з риторики, логіки, фізики, математики й етики, які читав Ф.Прокопович у Києво-Могилянській Академії у 1705—1709 рр. Раніше у радянські часи твори Ф.Прокоповича були опубліковані у Москві та Ленінграді (Ф.Прокопович. Сочинения, М.-Л., 1961).

Ф. Прокопович — автор «Букваря», за яким багато десятиліть вчилися українці, росіяни, білоруси, греки, молдавани, серби, грузини, болгары. Його твори були дуже поширені в усіх східнослов'янських країнах. Скажімо, у Сербії «Первое учение отрокам» було перевидане 7 разів. Курс теології Ф.Прокоповича опубліковано латинською у Кенігсберзі у 70-тих рр. XVIII ст. у трьох томах, і тоді ж у Лейпцігу у шести томах. У перекладі російською цей же курс видано у Москві у XVIII ст. І це тільки деякі твори великого мислителя, письменника, політика,

науковця. Твори Ф.Прокоповича видавалися книжною і літературною українською, латинською, старослов'янською, російською, німецькою, англійською, французькою, шведською, іншими мовами.

Філософські погляди Ф.Прокоповича базувалися на об'єктивному [ідеалізмі](#). Він доводив, що Бог існував «раніше буття світу... як найдосконаліший розум». Виникнення світу речей за Ф.Прокоповичем сталося шляхом божественної еманациї (випромінювання, витікання). Треба сказати, що ці погляди (близькі до [неоплатонізму](#)) поширювалися ще у Київській Україні-Русі.

Але поряд з тим у творах Ф. Прокоповича є багато тверджень, які тяжіють до пантеїзму та деїзму. Так у своїй «Натурфілософії» він пише: «Під природою розуміють самого Бога». Або в іншому місці: «Повне визначення природи збігається з Богом щодо природних речей, в яких Він з необхідністю існує і які Він рухає.

Звідси випливає, що це визначення не лише природи..., а воно, очевидно, відноситься й до матерії і форми», «У природі існує й живе Бог», «Бог є в речах», «природа зберігається Богом, а це все одно, що зберігаються субстанції».

Це дуже близько до дефініції Дж. Бруно «Бог в речах», або Б.Спінози: «...сам всесвіт і є Бог». Одночасно Ф.Прокопович виступає проти [антропоморфізму](#) в розумінні Бога: «Не розумно міркують ті, — говорить він,- які думають, що Бог є подібним до складу людини і що нібито він має і голову, і бороду, і руки, і ноги та всі інші тілесні члени». На думку Прокоповича погляди «антропоморфітів, які суєсловили про Бога, що він має подібні тілесному складові нашому органи» є не що інше як залишки первинних вірувань стародавніх народів.

Надзвичайно цікавими є окремі тези Ф.Прокоповича про світобудову, які адекватні або навіть ідентичні сучасним уявленням астрономії, космології та космогонії. Ось деякі з них:

«Світ... не є нескінченним, але замкненим та обмеженим певними границями»

Ф. Прокопович, по суті твердження є адекватним сучасним уявленням про Метагалактику

«Передусім, треба знати, що рух з часом має дуже

тісний зв'язок так, що ніщо не рухається інакше як у часі »
і ніщо не вимірюється часом, якщо не рухається»

— Ф. Прокопович

По суті справи тут Ф. Прокоповичем сформульовано фундаментальну тезу про зв'язність часу, простору і матерії, яка лежить в основі сучасної теорії відносності. Тільки «закритість» досягнень українських мислителів перед світом і невивченість їхніх праць до сьогодні не дає змоги поставити ім'я нашого вченого на достойне місце поряд з Лукрецієм Тітом Каром, [Ньютоном](#), [Фрідманом](#), [Ейнштейном](#) — і сучасні фізики повинні попрацювати у цій галузі, переосмисливши і переоцінивши доробок українських мислителів, зокрема Ф.Прокоповича, надати світової відомості їхнім непересічним, а іноді й абсолютно піонерським досягненням.

А ось хоча й теологічне за формою, але наукове за змістом формулювання закону незнищеності матерії за Ф.Прокоповичем: «...матерію не можна ніколи створити, ані зруйнувати, також ні збільшити, ні зменшити ту, яку створив Бог на початку світу, і якою і в якій кількості створена, такою залишається досі й буде залишатися завжди». За Ф. Прокоповичем світ є «матеріальним сполученням речей», а «небо складається з матерії».

Поряд з [Епікуром](#) та [Анаксархом](#), [М.Кузанським](#), Г.Галілеєм, Дж.Бруно Ф.Прокопович фактично визнає множинність світів.

Наголошує, що [Чумацький Шлях](#) — скупчення зірок, вчить про єдність світу через матерію: «Матерія є спільною й однаковою в усіх тілах, проте форми різні». Мислитель цілком слушно вважав, що «немає матерії без форми». Таких визначень, тлумачень ми зустрічаємо безліч, читаючи «Фізику» Ф. Прокоповича.

Основними своїми ідейними супротивниками Прокопович вважав томістів (послідовників вчення [Томи Аквінського](#)). Не погоджується Ф. Прокопович і з Епікуром у тому, що [атом](#) є неподільним: «всі... тіла теж складаються з нескінченно подільних тілець». До сьогодні ця фундаментальна теза є у центрі уваги фізики. Вже давно стало зрозумілим, що власне атоми подільні, їхнє місце «неподільних» зайняли елементарні частинки, але й вони, як доведено новітніми дослідженнями,

складаються з дрібніших часточок — [кварків](#). То ж Ф. Прокопович поки що залишається правий — подільність матерії в принципі може бути нескінченною, хоча й специфічною (принцип квантування).

Ф. Прокопович працював над найважливішими фундаментальними філософськими, природознавчими, світоглядними проблемами — вченням про матерію, рух і спокій, світло, планети, зірки, Сонце, а також про природні процеси на Землі — землетруси, атмосферні явища. Можна з упевненістю говорити про визначні для того часу досягнення українського вченого на цій ниві, про велику історичну перспективу його ідей. І залишається тільки сумувати з приводу надто вузької відомості й непропрацьованості фахівцями до сьогодні надзвичайно багатой спадщини мислителя.

Але, з іншого боку, далеко не все втрачено — нічого не заважає сучасним укладачам підручників та посібників з фізики, астрономії спиратися не тільки на праці відомих закордонних дослідників, але й згадати вітчизняних не менш видатних, але в силу історичних обставин, на жаль, менш відомих вчених.

Ф.Прокопович був основним ідеологом реформ Петра I. Критичне вістря своєї теорії держави Ф.Прокопович спрямовує на князівсько-боярську опозицію процесу централізації держави і проти зверхності і автономії влади церкви стосовно держави.

Створюючи свою теорію, Прокопович глибоко вивчає історію країни, спирається на ранньобуржуазні праці про державу і право [Гоббса](#), [Гроція](#), [Пуффендорфа](#). Але при цьому він витворював свій оригінальний варіант теорії держави і державності. Ф.Прокопович пише ряд суспільно-політичних праць: «Слово о правде и чести царской», «Правда воли монаршей» та ін. де викладає основи ідеї міцної держави і застосовує їх безпосередньо до тогочасної Росії.

По суті сам Ф.Прокопович і його теорія стають промотором реформ у цій країні і головною причиною її зміцнення. Без практичного застосування просвіченого абсолютизму за часів Петра I і продовження цієї політики після нього не було б тієї Росії яку ми знаємо.

Першим принципом, на якому базувалася теорія просвіченого абсолютизму Ф.Прокоповича, був принцип загальної (всенародної) користі: «Всяка верховна влада єдину

свого встановлення причину кінцеву має — всенародну користь. Це лише знати народ мусить, що володар зобов'язаний його користю опікуватися, проте у справах опіки не народу, а єдиному Богові ... підлягає».

За Прокоповичем ця опіка царя включає добробут своїх підданих, їх повчання (духовне і світське навчання), державну безпеку. Феофан Прокопович приходить до висновку, що громадські та військові справи є головними в обов'язку царів.

Другий принцип теорії Ф.Прокоповича — принцип централізації, який був однозначно направлений проти залишків феодалної роздрібленості. Щодо можливих державних устроїв, то Прокопович, як і інші дослідники проблем держави, вважав основними його формами аристократію, демократію й монархію.

Оригінальна особливість підходу Прокоповича полягала у тому, що він не ставив питання про те який з цих устроїв є найкращим, а про те «який тому або іншому народові найпотрібніший».

Ф.Прокопович пов'язує найкраще забезпечення народної користі з сильною державою, а сила держави вбачається ним у єдності й неподільності. З цих позицій Ф.Прокопович жорстко критикує [унію](#) і [католицизм](#) (як інструменти внутрішнього поділу народу), аристократичну олігархію, обґрунтовує необхідність підпорядкування церкви світській владі.

Створення «Духовного регламенту», який набув чинності закону, й заснування [Синоду](#) — органу управління Російською православною церквою, який підпорядковувався світській владі, були практичним втіленням ідей Прокоповича.

Час Ф.Прокоповича — це час, коли активно йшло розмежування науки і теології. Ф. Прокопович виступає одночасно як провідний теолог і науковець свого часу.

Безперечним фактом є те, що вміло використовуючи новомодне [коперніканство](#) й [картезіанство](#) (течія на основі вчення Р.Декарта) Ф.Прокопович робить спробу вдосконалити традиційну теологію, примирити науку і релігію.

Йому належить ідея раціональної теології. Між Божим одкровенням, законами природи і розумом людини, вважав Ф.Прокопович, не повинно бути суперечностей, бо вони гармонійно пристосовані одне до одного своїм творцем.

Однак, якщо між новими даними науки й езотеричним

знанням все ж виявляться суперечності, то це означає, на думку мислителя, що висновки науки підлягають сумніву. Біблійні ж тексти треба тлумачити алегорично, відповідно до рівня уявлень і світосприймання сучасних людей. Не можна позбутися враження про те, що це думка нашого сучасника. Сьогодні теж є аналогічні спроби об'єднати здавалося б необ'єднуване — божественне і наукове. У цьому контексті Ф.Прокопович прочитується дуже по-сучасному. Одночасно Ф.Прокопович блискуче показував невігластво [схоластів](#), не боявся піддавати сумніву віками встановлені догмати, цінував науковий пошук, прагнення до наукової істини. Навіть [Біблія](#) не є для нього безперечним авторитетом. У курсі риторики і натурфілософії він говорить про суперечливі місця у Біблії, існуючі неточності.

Ф. Прокопович ґрунтовно досліджує питання об'єкта і суб'єкта пізнання, проблеми чуттєвості і мислення, методів пізнання.

РАНКОВИЧ СВЕТОЛІК ([7 грудня 1863](#) — [18 березня 1899](#) рр.)

Народився у селі Велика Моштаниця, поблизу Белграда у 1863 р. Син сільського вчителя Павла Ранковича. Обрав для себе кар'єру священика. У 1884 р. закінчив духовну семінарію у Белграді, а у 1889 р. — Київську духовну академію.

Викладав богослов'я у церковній школі [Крагуєваця](#). У 1890 р. став професором. З 1893 р. викладав у Белградській семінарії, у 1894 р. було переведено до Ніша.

У 1897 р. викладав у церковній школі у Белграді. У 1898 р. у зв'язку з хворобою перебирається до монастиря Буково, поблизу м. Неготин. По поверненню до Белграда помирає у 1899 р. від сухот.

Почав писати у 1892 р. Тематику своїх оповідань (збірки «Картини з життя», «Сліке з черева» (видано у 1904 р.) та романів — «Лісовий цар» (1897 р.), «Сільська вчителька» (1899 р.), «Зруйновані ідеали» (видано у 1900 р.) Ранкович брав з життя сербського селянства. Романи об'єднує проблема зіткнення людини з буржуазною дійсністю.

Одним з перших у сербській літературі зосередив увагу на внутрішньому світі героя (впровадив внутрішній діалог), розкриваючи характери у гострих життєвих зіткненнях. Увійшов

у сербську літературу у якості видатного реаліста, з'явився одним з творців жанру психологічного роману у Сербії.

Перекладав також твори Л. Толстого та В. Короленка.

РІКЕР ПОЛЬ
([27 лютого 1913](#)—[20 травня 2005](#) рр.)

[Французький філософ](#), поряд з [Гайдеггером](#) і [Галамером](#) один з провідних представників філософської [герменевтики](#), нової гілки філософії, що виросла з кореня [феноменології](#).

Мати Поля незабаром померла після того, як народила його. Батько, викладач [англійської мови](#), загинув на фронті на початку [Першої світової війни](#) (1915). Батьки батька виховували сироту у протестантському дусі. Формували його головним чином книги, зокрема коментарі до Послання до Римлян Карла Барта і його ж робота «Слово Божий і слово людське».

У 1935 р. Поль Рікер одружився, згодом у нього було п'ятеро дітей.

З 1935 р. Рікер викладає філософію у ліцеї і активно, аж до початку [Другої світової війни](#), вивчає [німецьку мову](#).

У 1939 р. Рікер добровольцем вирушає на фронт, але потрапляє у полон. У цій ситуації вимушеної відчуженості він на досвіді пізнає філософію пограничних ситуацій: екзистенціальні стани поразки, відчаю, самоти. Але тут же, волею долі, йому надалася можливість і осмислити їх теоретично: Рікер читає в оригіналі роботи [Карла Ясперса](#), які мали на нього величезний

вплив. Інші інтелектуали-полонені порадили йому також вивчити праці [Едмунда Гуссерля](#). Ще не дуже розібравшись у феноменології, Рікер став переводити «Ідеї-і» Гуссерля. Заворожений роботами Гуссерля і розумінням деяких нових речей, що відкрилося йому, Рікер продовжив цю роботу вже після війни. Але почалося все саме за таких незвичайних обставин. (Втім, враховуючи біографію [Декарта](#), ці обставини не доводиться вважати такими вже несподіваними).

Праці Рікера високо цінував його давній друг [Кароль Войтила](#) (майбутній [Папа римський](#)). Останніми роками життя Поль Рікер часто їздив в екуменічну общину брата Роже Шютца у Тезі, щоб, за його власними словами, пережити те, у що вірив усім серцем.

Філософія: Поль Рікер виробив зважений варіант філософії [герменевтики](#). На його думку, тенденція західної філософії до досягнення прозорості «Я», почата філософією рефлексії [Декарта](#) і фактично продовжена [Кантом](#) (див. роботу Рікера «Кант і Гуссерль»), має бути доповнена вивченням суті самого розуміння.

Поль Рікер був професором [Сорбонни](#) ([Франція](#)) і [університету Чикаго](#) ([США](#)). Лауреат [Премії Кіото](#) (2000). У 1995 р. присвоєно звання почесного професора [НаУКМА](#).

Основні праці: «Габріель Марсель і Карл Ясперс» (1947)

«Філософія волі» (в 2-х томах, 1950–1960)

«Кант и Гуссерль» (вид. 1954)

«Школа феноменології» (1986)

«Право і справедливість», Видавництво: Дух і Літера, 2002. — 216 с. Пер. з фр. Мова укр. [ISBN 966-7888-25-8](#)

РИБИНСЬКИЙ ВОЛОДИМИР ПЕТРОВИЧ

([11 лютого 1867](#) — [січень 1944](#) рр.)

Педагог, історик, богослов, професор [Київської духовної академії](#) та [Бакинського університету](#).

Народився у родині сільського священника у Тамбовській губернії. Початкову освіту здобув у Тамбовському духовному училищі та Тамбовській духовній семінарії. Планував вступити до університету, до Петербурзького історико-філологічного інституту, однак зрештою обрав духовний навчальний заклад.

У 1887 р. вступив на навчання до Київської духовної академії, яку закінчив у 1891 р. За спогадами самого Рибинського, «Коли ж я зупинився на академії, то вибір мій чомусь одразу ж упав на Київську академію. Не можу навіть сказати, чому так трапилось. Ясна річ, ні про порівняльні переваги наших академій, ні про особливості київської я не мав жодного уявлення, виразного потягу до богословських наук у мене також не було. Мабуть, до Києва мене просто вабила «таємнича далечінь», південь і Україна, овіяна якоюсь поезією, — особливо після того, як у Тамбові побувала трупа Старицького».

Після завершення навчання залишається у Академії як професорський стипендіат на кафедрі священної історії Старого Заповіту.

У 1892 р. написав кандидатську роботу «Давньоєврейська Субота».

У середині 1900-х рр. став інспектором Київською духовної академії, перебував на цій посаді до 1910 р. Професор кафедри Святого Письма.

У 1913 р. написав докторську роботу «Самаряни», здобув титул ординарного професора, на цій посаді перебував до ліквідації навчального закладу 1920 р. У цей період був активним членом Релігійно-просвітницького товариства. Викладав англійську мову.

З 1920 р. стає співробітником Всеукраїнської Академії наук, працює член Гебраїстичної історико-археографічної комісії. Працював вчителем російської мови у одній з київських шкіл.

У 1932 р., у передчутті репресій, переїжджає з родиною до Баку.

У Баку працював перекладачем у Азербайджанському науково-дослідному інституті.

З 1938 р. викладач Бакинського університету та Педагогічного інституту, викладав старослов'янську мову, історію мови та граматики. Помер у Баку, похований у місті Сабунчак.

Володимир Рибинський написав понад 50 наукових праць з історії релігії — монографій та статей, публікувався у численних наукових виданнях: «Труды Киевской духовной академии», «Старник» та інших.

Брав участь у створенні ґрунтовних видань «Тлумачна Біблія» («Толковая Библия») та «Православна богословська

енциклопедія» (початок ХХ ст.).

Основні праці:

«Киевская митрополичья кафедра с половины XIII до конца XVI веков» К., 1891; «Очерки истории самарян» К., 1895–1897 («Труды КДА»); «Библия для детей» К., 1897; «Религиозное влияние иудеев на языческий мир в конце ветхозаветной и в начале новозаветной истории», 1898; «Заметки о литературе по Священному писанию» К., 1898–1899 («Труды КДА»).

**РУДНЄВ ІВАН МАКСИМОВИЧ
(МИТРОПОЛИТ ІОАННІКІЙ)
(4 березня 1826 — 7 червня 1900 рр.)**

Церковний діяч, митрополит київський і галицький (1891–1900 рр.).

Народився у родині сільського дякона.

У 1835–1839 рр. та 1839–1845 рр. навчався у Тульському духовному училищі та Тульській духовній семінарії. Впродовж 1845–1849 рр. навчався у Київській духовній академії. З 1849 р. прийняв постриг і став викладачем Святого Письма у Академії.

У 1851 р. став Магістром богослов'я, у 1856 р. призначений інспектором Київської духовної академії. У 1858 р. призначений ректором семінарії, а наступного 1859 р. - ректором академії.

У 1860 р. був переведений на посаду ректора Санкт-Петербурзької духовної академії. Єпископ виборзький (1861–1864 рр.), саратовський (1864–1868 рр.), архієпископ нижньогородський (1873–1877 рр.), екзарх Грузії (1877–1882 рр.). У 1881 р. став членом Священного Синоду. У 1882–1891 рр. — митрополит московський і коломенський. 30 листопада 1891 р. призначений митрополитом київським.

Впродовж усього свого служіння виявив себе як чудовий проповідник, педагог та управлінець. Заснував 3 духовних видання — «Руководство для сельских пастырей», «Труды Киевской Духовной Академии» и «Миссионерское обозрение».

Помер у Голосіївській пустині, похований у Хрестовоздвиженській церкві Києво-Печерської Лаври.

РУБАН ВАСІЛЬ ГРИГОРОВИЧ **(1742 — 1795 рр.)**

Російський письменник, історик українського походження (родом із Белгорода), видавець. Вихованець Київської академії й Московського університету.

Перекладач у Сенаті (з 1768 р.).

Секретар князя Г. Потьомкіна (з 1774), директор «над новоросійськими училищами», а з 1784 р. — перекладач при Військовій колегії. Член «Вольного російського собрания» й «Вольного экономического общества». Видавець петербурзьких журналів «Ни то, ни сьо» (1769 р.), «Трудолюбивый муравей» (1771 р.), «Старина и новизна» (1772–1773 рр.).

Автор багатьох панегіриків, похвальних од і різних написів. Був автором і видавцем кількох праць з історії, географії й статистики України й Росії, зокрема «Краткие географические, политические и исторические сведения о Малой России» (1773 р.), «Землеписание Малыя России» (1777 р.) і головна праця (спільно з О. Безбородьком) «Краткая летопись Малыя России с 1506 по 1770 год, с из'явлением образа тамошнего правления» (1777 р.) та ін. У фондах рідкісних книг і стародруків НБУ імені В.І. Вернадського зберігається примірник «Краткой летописи» з приклеєним на форзаці рукою О. Лазаревського портретом В.Г. Рубана. Фотокопія портрету вперше надрукована на сторінках тижневика «Історія України».

Перекладав з латинської (зокрема з [Вергілія](#)) й французької мов. Уперше видав відомий твір [Василя Григоровича-Барського «Мандри святими місцями Сходу з 1723 - 1747 рр. \(1778\)»](#).

САГАЙДАЧНИЙ ПЕТРО КОНОНОВИЧ (КОНАШЕВИЧ) (1570 — 1622 рр.)

Український полководець та політичний діяч, гетьман Війська Запорозького. Організатор успішних походів запорозьких козаків проти Кримського ханства, Османської імперії та Московського царства, меценат православних братств.

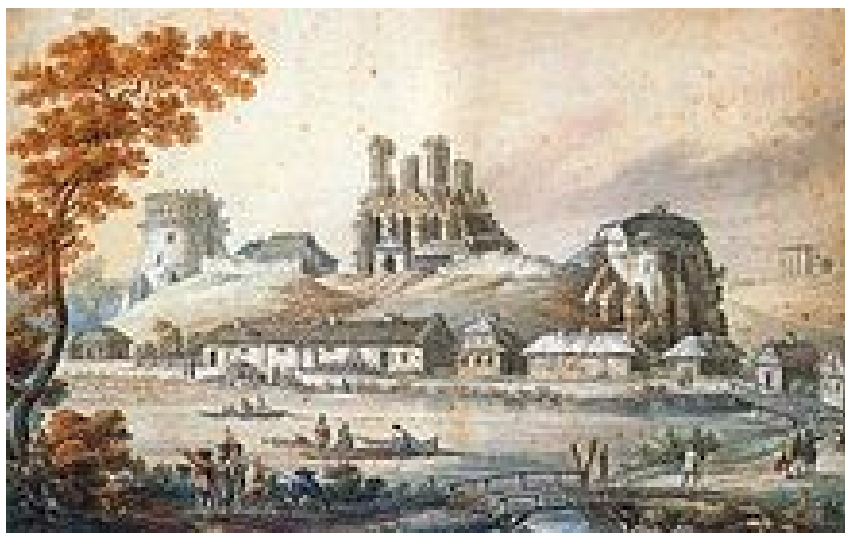
Петро Конашевич народився у селі Кульчиці Перемишльської землі Руського воєводства (нині Самбірського району Львівської області) у православній родині, що належала до дрібної шляхти.

На підставі збереженого поминального запису роду Сагайдачного, історики припускають, що батька Сагайдачного звали Кононом, по смерті якого мати прийняла чернечий постриг («інокія Мокрина»). Єлисей, котрий згадується з прізвиськом Казновський, це, ймовірно, дід Сагайдачного по матері.

Через відсутність прямих писемних джерел, достеменно не відомо коли саме народився Петро Конашевич. Згідно з Б.Сушинським це відбулось близько 1550 р., тоді як О. Апанович вказує на 1577–1578 рр., а Сас П. М. приходить до дати близько 1582 р. На підставі припущення, що у ті часи дітей, зазвичай, називали на честь святого із днем якого була близька дата

народження, то Сагайдачний орієнтовно народився близько 29 червня (9 липня) 1582 р., на свято апостолів Петра і Павла.

Згідно з сучасними припущеннями протягом 1589—1592 рр. Сагайдачний здобував початкову освіту у Самборі. А з 1592 по 1598 рр. навчався в Острозькій школі на Волині, що у той час переживала період розквіту і де працювали прекрасно підготовлені викладачі. Протягом 1594—1600 рр. ректором, а також викладачем грецької мови був Кирило Лукаріс, у подальшому Александрійський та Константинопольський патріарх.

Зигмунт Фогель. Вигляд Острозького замку. Кінець XVIII ст.

Саме місто Острог було великим православним культурно-ідеологічним центром, в якому з'явилося багато творів спрямованих проти католицизму та унії. Інтелектуальна та ідейна атмосфера Острога сформували переконання та політичні погляди Сагайдачного, як ревного поборника православ'я, який усе життя послідовно відстоював права та інтереси своєї Церкви. Під час навчання Сагайдачний пише твір «Пояснення про унію», у якому виступив на захист православної віри. Цей твір було високо оцінено сучасниками, зокрема, литовським канцлером Левом Сапєгою.

За твердженням Володимира Антоновича, після випуску Петро Сагайдачний переїхав до Львова, а згодом до Києва, де працював домашнім вчителем, а також помічником київського

судді Яна Аксака. Петро Сас припускає, що ще під час навчання в Острозькій школі Сагайдачний визначався із приєднанням до запорожців.

Наприкінці 1590-х — початку 1620-х рр., основна діяльність запорозького козацтва здійснювалася збройним шляхом — «шаблею» і спрямовувалася на здобуття козаками засобів для свого матеріального існування. Вона зводилась у першу чергу до військового найманства, самочинних постоїв і контрибуцій, а також захоплення у ворогів воєнних трофеїв, матеріальних цінностей, полонених, нападів на купецькі кораблі та посольські валки тощо. Захоплені під час здобичницьких експедицій воєнні трофеї (у тому числі гармати), коштовності, а також багаті полонені давали козакам можливість добре озброюватись й виступати потужною військовою силою. Об'єктом здобичницьких нападів запорозьких козаків була Османська імперія та її васали, а в окремі періоди — Московська держава. Свою діяльність запорожці обґрунтовували в першу чергу захистом рідної землі від ворога, який здійснювався у формі випереджувальних ударів по його території та визволенням з неволі християнських бранців.

Ю. Брандт. Бій із шведами

Під кінець XVI ст., очевидно, у другій половині 1598 р., Петро Конашевич приєднався до Війська Запорозького. З «Віршів» Саковича відомо, що Конашевич тривалий час перебував серед запорожців, здобуваючи своєю відвагою та розумом авторитет. Саме на Запорожжі, як вправного лучника, Конашевича

починають називати «Сагайдачним». Прізвисько «Сагайдачний» було досить поширеним серед козаків у середині XVII сторіччя, особливо на Подніпров'ї та Брацлавщині. Озброєний сагайдаком, добре натренований лучник за хвилину міг випустити від восьми до дванадцяти стріл, які летіли іноді за 500 кроків.

Восени 1600 р. великий коронний гетьман Ян Замоїський організовує молдавсько-волоську військову кампанію, до якої долучились й декілька тисяч козаків під проводом Гаврила Крутневича. Метою цієї кампанії була підтримка Симеона Могили (батька П. Могили) та відновлення польських впливів у Молдавії, оскільки у травні нею оволодів волоський господар Михайло Хоробрий. У цьому поході, у якості козака, брав участь і Петро Сагайдачний. 28 жовтня 1600 р. у битві під селом Буків на Волощині об'єднані польсько-козацькі війська завдали поразки Михайлу Хороброму.

На початку 1601 р. польський король Сигізмунд III оголосив про приєднання до Речі Посполитої Естонії, котра до цього належала Швеції. На заклик короля відгукнулись запорозькі козаки, що протягом 1601—1602 рр. брали участь на прибалтійському театрі воєнних дій польсько-шведської війни. Серед інших козаків і Петро Конашевич-Сагайдачний, що був під керівництвом спершу Самійла Кішки, а з початком 1602 р. Гаврила Крутневича.

Козацьке військо було самостійною, окремою за своєю структурою та організацією армією. Загальна чисельність бойового складу нараховувала 2032 вояки, а також 100—200 вільнонайманих селян перебувало при обозі. Військо формувалося з чотирьох полків по п'ять сотень чоловік, артилерії та обозу. Керівник кампанії, великий коронний гетьман Ян Замоїський, поклав на запорожців функції розвідки та забезпечення безпечної зони навколо основного польського війська. Незважаючи на військові успіхи, ця кампанія виявилась дуже затратною для польської казни. Бракувало грошей на виплату воякам, не вистачало теплого одягу, харчів, боєприпасів, корму для коней. Війна затягувалася, і вона бачилася козакам абсолютно безперспективною. У перших числах вересня 1602 р. запорожці рушили до України, переобтяжені як здобиччю, так і пораненими та хворими вояками. При поверненні додому, відчуваючи свою силу та безпорадність польського уряду, козаки

вдались до грабунків та помстились шляхті й міщанам Полоцька та Вітебська, котрі допомагали каральним військам придушувати повстання Северина Наливайка. Вже у 1603 р. козацьке військо повернулося до України.

Період з 1603 - 1614 рр., через відсутність збережених достовірних письмених джерел, вважається «темним» періодом у біографії Сагайдачного. Очевидно, що в цей час Сагайдачний брав активну участь у козацьких морських та сухопутних походах проти турків та татар. Лише за таких умов йому могли довірити гетьманську булаву під час походу на Кафу у 1616 р.

На початку XVII ст. козацьке воєнне здобичництво набуло значення важливого геополітичного фактора у басейні Чорного моря. По-перше, воно спричиняло постійну напруженість у польсько-турецьких відносинах. По-друге, напади запорожців завдавали колосальних економічних втрат Османській імперії, зменшували її воєнну могутність, а також справляли стримуючий вплив на татар, оскільки обмежували їхні можливості у спустошенні українських земель. Свої морські походи запорожці здійснювали під політичними гаслами боротьби з ворогами Святого Хреста, і головним їхнім об'єктом були багаті османські й татарські міста. Вони атакували декілька фортець одночасно, але основний удар був спрямований по головній цілі походу, при цьому намагалися знищити турецький флот у портах і на морі.

Одним з таких походів, що приписують Сагайдачному, став морський похід на Варну влітку 1606 р. — насправді Сагайдачний у поході був полковником, керував гетьман Війська Запорозького Григорій Ізапович. Під час цього походу козаки здобули фортецю, що до того вважалася неприступною. Штурм Варни завершився знищенням всіх берегових укріплень та турецьких кораблів, які стояли на рейді. В результаті битви вдалося визволити кілька тисяч полонених, запорожці захопили значні трофеї та 10 турецьких галер із вантажем та екіпажем. Через цей похід султан видав наказ перегородити Дніпро біля острова Тавані залізним ланцюгом і заблокувати козаків, проте ці заходи виявилися неефективними.

У 1607 р. запорожці провели великий похід на Кримське ханство, під час якого захопили і спалили Перекоп та Очаків. У 1608 р. — на початку 1609 р., Сагайдачний здійснив морський похід на 16 човнах-«чайках» у гирло Дунаю, під час якого було

здійснено напад на Кілію, Білгород та Ізмаїл. У 1612 р. козацька флотилія у складі шістдесяти чайок здійснила вдалі походи на ворожі укріплення — Гьозлів, Бабадаг, Варну і Месембрій. У 1613 р. козаки здійснили два походи на турецьке узбережжя, а у гирлі Дніпра розбили турецьку флотилію та захопили шість турецьких галер.

Запорозжці на чайках атакують турецькі галери, XVII ст.

У серпні 1614 р. запорозжці на сорока чайках подалися до берегів Туреччини. Козаки захопили Трапезунд, узяли в облогу Синоп, оволоділи замком, вибили гарнізон і знищили весь флот галер і галеонів, які стояли на рейді. У 1615 р. 80 козацьких чайок підійшли до Константинополя, де спалили вщент гавані Мізевні та Архіюкі разом із флотом, що перебував там. Турецький султан послав навздогін за козаками цілу флотилію. Проте в морських битвах біля острова Зміїний та під Очаковом турецьку флотилію було розгромлено, а козаки взяли у полон турецького адмірала Алі-пашу.

У лютому 1615 р. Петро Конашевич-Сагайдачний вже був впливовим козацьким полковником, що мав у своєму підпорядкуванні загін чисельністю до трьох тисяч козаків. Це відомо з листа Лукаша Сапеги, що скаржився своєму братові Леву на Сагайдачного, котрий перебував на Київщині та не захотів прийти на допомогу польським підрозділам і наказав своїм козакам відступити. Як вказував Лукаш Сапега, Сагайдачний хотів за допомогою татар витіснити жовнірів з України, бо козаки відчували до них «ненависть».

Навесні 1616 р. запорозьким гетьманом був Василь Стрілковський. Десь наприкінці квітня — на початку травня запорожці здійснили похід на турецькі міста. Під час цього успішного походу було взято міста Варну та Місіврі. Турецький флот, висланий наздогін, було розбито біля гирла Дунаю. У червні або на початку липня 1616 р. відбулась зміна гетьмана: Гетьманом Війська Запорозького було проголошено Сагайдачного. Причиною його обрання могла стати обіцянка організації більшого походу, ніж того, що був навесні.

Запорожці знищують турецький флот і захоплюють Кафу у 1616 р.

Невдовзі після обрання гетьманом Сагайдачний підготував похід до неприступної турецької фортеці Кафи (сучасна Феодосія), що була головним невільничим ринком у Криму. Турки, які ще не оговтались від нещодавньої атаки козаків на міста Румелійського узбережжя, не очікували такого швидкого нападу на добре укріплену фортецю. Кафа була великим та багатим містом, населення якого налічувало від 70 до 100 тисяч мешканців. Кафська фортеця мала міцні оборонні укріплення: 13-метрові зовнішні стіни завдовжки понад 5 км. Гарнізон міста складався з 3 яничарських орт. Комендант фортеці мав у своєму розпорядженні близько 300 вояків, ще 200 солдат були у підпорядкуванні капудана — командира воєнно-морських сил.

У липні 1616 р. Сагайдачний разом із шістьма тисячами козаків на 120—150 чайках вирушив у морський похід. На виході з Дніпра, у Дніпровсько-Бузькому лимані, козаки зустріли ескадру османських галер. Козаки розгромили турецьку флотилію та захопили близько половини її суден. Аби ввести турків в оману щодо своїх подальших дій, Сагайдачний наказав частині війська демонстративно повернутись на Січ із захопленою здобиччю. З рештою війська Сагайдачний близько тижня переховувався поблизу Очакова. Приспавши пильність ворога, козаки продовжили свій похід.

22 липня 1616 р. Сагайдачний разом із 4 тисячами козаків прибув до міста. Вночі козаки висадились на берег і підійшли до воріт Кафи. Відволікши вартових, козаки перебрались через мури фортеці і відкрили ворота міста. Раптовим нападом вони захопили міську цитадель і взялися грабувати місто та звільняти християнських невільників. Аби забрати якнайбільше бранців на свої чайки, козаки викинули чималу частину захопленого добра, тим самим підтвердивши свою обітницю визволяти із неволі християн, яку давали перед своїми походами.

Звістка про взяття запорожцями Кафи здійняла переполох у Бахчисараї, хан Джанібек-Герай рятувався втечею до фортеці Чуфут-Кале. Одночасно хан вислав наявні війська на Кримське узбережжя, аби не дати козакам висадитися на сушу. Проте, козаки розбили військо, що стояло їм на заваді, поновили запаси прісної води та спалили кілька поселень. Після цього запорозьке військо без пригод дісталось Січі.

Переможний похід на Кафу, що мав виразний визвольний характер, набув значного розголосу, і не тільки в Україні. Пізніше Касіян Сакович возвеличив цей подвиг Сагайдачного та його козаків у своїх «Віршах». Цей опис набув героїчного значення в історичній пам'яті українців.

Восени 1616 р. Сагайдачний організував новий похід до Туреччини. Спершу спалив турецький флот (26 галер) поблизу Мінери, а потім, висадившись на берег, несподіваним штурмом узяв Трапезунд. Намагаючись знищити козаків при поверненні додому, султан відрядив був ескадру під командуванням адмірала Ціколі-паші. Проте у битві на рейді Синопа, козаки, потопивши три великі кораблі та декілька менших, змусили турецький флот повертатись назад до Стамбула.

Після цієї перемоги Сагайдачний атакував Стамбул. «Козаки, — свідчить турецька архівна хроніка, — увійшли у Стамбул, убили 5 чи 6 тисяч турків, захопили велику кількість полонених і спалили половину міста». Вже біля Січі, у протоці Кінські води, козацька флотилія зустрілася з посланою навздогін ескадрою адмірала Ібрагім-паші. В короткій, проте жорстокій битві козаки розгромили турецького адмірала.

Родинний герб Сагайдачного

Після повернення, козаки продовжували атакувати турецькі фортеці. За свідченням сучасників, козаки контролювали навігацію між Босфором і Дніпрово-Бузьким лиманом. Як вказував відомий італійський мандрівник П'єтро делла Валле у травні 1618 р.: «Турки не мають на Чорному морі жодного місця, яке б не взяли і не сплюндрували козаки. В усякому разі вони сьогодні на Чорному морі така значна сила, що, якщо докладуть більше енергії, будуть повністю його контролювати».

Влітку 1616 р. польський сейм ухвалив рішення продовжити війну з Московією. Для цього збиралась 10-тисячна армія, з якою королевич Владислав мав вирушити до Москви. На сеймі було вирішено виділити запорожцям 20 тисяч золотих, аби залучити їх до цього походу. Переговори із козаками проводив литовський канцлер Лев Сапега. Сагайдачний підтримав це рішення і вже у січні 1617 р. частини запорожців захопили Оскол та спробували захопити Воронеж. Проте невдовзі царським військам вдалося витіснити запорожців із московської території.

Наприкінці 1616 р. польська влада прийняла рішення утворити урядову комісію для переговорів із запорожцями, метою яких була заборона морських походів проти Османської імперії. Засідання комісії було призначено на 1 березня 1617 р. у Києві.

Козаки гетьмана Петра Сагайдачного здобувають Кафу.

Невдалий похід на Московщину, а також несприйняття козаками польської урядової комісії, призвело до зростання невдоволення політикою Сагайдачного. На початку 1617 р. козаки обрали гетьманом Дмитра Барабаша. Він зірвав проведення комісії у Києві, а вже у квітні організував великий морський похід проти турків за участю 150 чайок.

Успішні дії запорожців розлютили османського султана. На початку серпня 1617 р. турецький військовий флот досяг Запорозької Січі, проте на той час там було лише кілька десятків козаків. Тим часом каральні сухопутні війська під командуванням Іскандера-паші рушили на територію Речі Посполитої. На березі Дністра поблизу містечок Буші і Яруги вони зустрілись із польським військом під командуванням Станіслава Жолкевського. Бажаючи уникнути битви, 23 вересня сторони уклали мирний договір, одним із пунктів якого була заборона запорожцям виходити з Дніпра у Чорне море. Невдовзі коронний гетьман написав запорожцям листа, аби вони прислали своїх представників до Павлочі, що на річці Роставиці.

До Павлочі Жолкевський вирушив із польським військом.

Проте з'ясувалося, що запорожці теж направили туди не лише своїх представників, але й сильну армію. Коронний гетьман відступив, чекаючи на підкріплення. Переговори розпочались 28 жовтня в урочищі Суха Вільшанка. Комісари оголосили, що уряд згоден щороку виплачувати Війську Запорозькому 10 тисяч злотих та 700 сувоїв сукна. Натомість, поляки вимагали скоротити чисельність запорожців, а також, аби запорозького гетьмана призначав польський король. Ці переговори спричинили бунт серед козаків, Барабашу пригадали, що через його необачність турецькі війська напали на Запорозьку Січ. Наприкінці жовтня запорожці скинули Барабаша з гетьманства і вдруге обрали своїм гетьманом Петра Сагайдачного.

У проміжку між 28 та 31 жовтня 1617 р. Петро Конашевич-Сагайдачний знову повернувся для ведення переговорів із польськими урядовими комісарами. Він відкинув антикозацький проект угоди великого коронного гетьмана Станіслава Жолкевського, при цьому вніс у текст Вільшанської угоди 1617 р. пункти, що були сприятливіші для козаків. Попри те, що Сагайдачний підкорився волі короля і пообіцяв не здійснювати морських нападів на турецькі міста, польський сейм відмовився схвалити цю угоду.

Десь у 1617—1618 рр. запорожці укладають союзний договір із грузинським князем (Мегрелії або Гурії) про захист торгівельних суден. Навесні 1618 р. запорожці активізують дипломатичні зусилля для спільної боротьби проти Османської імперії. На початку березня 1618 р. Сагайдачний відправив посольство до перського шаха з метою заручитись його підтримкою у війні проти Османської імперії. Проте через зраду імеретинського князя посольство не досягло своєї мети.

У квітні 1618 р. у Варшаві послы Війська Запорозького загалом погодилися з антитурецьким планом перського шаха Аббаса I Великого щодо переселення 10—12 тисяч козаків у чорноморський порт Яні (можливо при гирлі річки Трабзон). 7 квітня в польській столиці запорозькі послы на чолі із Дмитром Отрохимовичем підписали угоду з Олівером де Марконом (представником герцога Карла Гонзага де Невера, який згодом став одним із засновників нового лицарського ордену під назвою Ліга християнської міліції). Згідно з цією угодою, Олівер де Маркон став повіреним запорожців у справі залучення їх до

хрестового походу проти Османської імперії, що його намагався організувати герцог де Невер. Запорозькі посли пообіцяли виставити на цю війну разом зі своїми союзниками (можливо, донськими козаками) 60-тисячне військо. До цієї ліги належали Папа Римський (на той час — Павло V), німецький імператор, королі Іспанії, Англії, Польщі та Франції. Участь у цих переговорах свідчила про воєнно-політичну вагу Війська Запорозького в тогочасній європейській політиці.

Петро Сагайдачний. Гравюра 1622 р.

На початку квітня 1617 р. королевич Владислав вирушив із Варшави у похід до Москви з метою отримати корону московського царя, якою на той час володів обраний 21 лютого 1613 р. Земським Собором Михайло Романов, перший російський цар з династії Романових. Наприкінці вересня під Смоленськом військо королевича об'єдналось з армією Яна Ходкевича. Навесні коронне військо Речі Посполитої на чолі з королевичем Владиславом підійшло до м. Вязьми і розкинуло табір, очікуючи підходу підкріплень. Проте ані вояків, ані грошей не надійшло, тому більшість жовнірів залишила табір. Аби врятувати королевича і виправити ситуацію, польський уряд звернувся по допомогу до Війська Запорозького. У березні 1618 р. дванадцять запорозьких сотників зустрілись із королевичем Владиславом і пообіцяли привести йому 20-тисячне військо.

Підготовку до московського походу обговорювали на двох загальних радах у червні 1618 р. На цих переговорах козаки, зокрема, вимагали припинити утиски православного населення. Після переговорів українське командування під керівництвом гетьмана Петра Сагайдачного розробило план майбутнього походу. Оскільки, за донесеннями козацької розвідки, більшість російських військ було націлено на смоленський напрям, то Сагайдачний відкинув польський план, який передбачав рух козаків від Смоленська до Вязми, натомість обравши шлях від Путивля прямо на Москву. Задля збереження таємниці гетьман не повідомив польську сторону про свій план. Крім того, було проведено операцію з відвернення уваги московських воєвод від південного кордону.

У другій половині червня 6 полків 20-тисячного козацького війська під проводом Сагайдачного вирушили до Москви. З собою запорожці взяли 17 гармат невеликого калібру, решту артилерії, аби не уповільнювати рух, залишили у Києві. Після переправи через Дніпро, військо Сагайдачного вийшло на Муравський шлях, що вів від Криму правобережжям Дніпра у напрямку Тули.

7 липня козаки підійшли під одне з найбільш укріплених міст на півдні Московщини — Лівни. У результаті несподіваної атаки запорожці взяли місто ще до першої години дня. У полон потрапив воєвода Микита Черкаський, а інший воєвода, Петро Данилов, вбитий під час бою. Захопивши лівенську фортецю, запорожці знищили всіх оборонців. Після оволодіння містом запорожці розмістились у його посаді, а 10 липня продовжили шлях.

16 липня запорожці підійшли під Єлець — добре укріплену прикордонну фортецю, що розташовувалась на відстані декількох десятків кілометрів в північно-східному напрямку. Оборону міста керував воєвода Андрій Полев, що мав у своєму розпорядженні до семи тисяч ратників (близько 2000 власного гарнізону та військо мценського воєводи). Розуміючи, що облога міста може тривати доволі довго, Сагайдачний використав хитрість. Більшу частину свого війська він заховав у лісі, а з невеликою частиною підійшов під місто. Єлецькі воєводи Іван Хрущов і Андрій Полев, побачивши це, наказали своєму війську вийти за мури й розпочали переслідування козаків. Тим часом

основні козацькі війська виступили із укриття і вщент розбили російське військо. Протягом наступної ночі козаки штурмували фортецю із залишками російського війська, і після трьох атак увірвались за мури та захопили фортецю. Після цього вийшли єлецькі священики і попросили запорожців не руйнувати місто, натомість вони віддадуть царського посланника С. Хрущова разом із «казною» — 30000 рублів царської казни, що призначалась як посула кримському ханові. Козаки прийняли капітуляцію і відправили невеликий загін для проведення арештів та реквізиції.

Наприкінці липня — початку серпня Сагайдачний відправив полковника Михайла Дорошенка на чолі 10-тисячного загону у рейд по Рязанщині. Його військам вдалося захопити міста Лебедян, Скопин, Данков, Рязьк. На початку серпня цей загін спалив посад Переяславля-Рязанського. При поверненні до військ Сагайдачного були захоплені Песочня, Сапужок та Шацьк.

Об'єднавши власні сили й визначивши через посланців місце зустрічі українського та польського військ у Тушині, український гетьман продовжив похід. Загін на чолі з полковником Милосним, у складі 1000 вершників, було направлено до добре укріпленої фортеці — Михайлова. Однак під Михайловим козаки зазнали першої невдачі. Запорожці мали у ніч з 21 на 22 серпня захопити місто, проте через погану погоду дісталися міста лише 22 серпня. За цей час до міста підійшло підкріплення, і план раптової атаки зірвався. Сагайдачний з головним військом прибув під фортецю 26 серпня і був змушений перейти до звичної облоги. Після двох спроб захопити місто штурмом 7 вересня Сагайдачний вимушений був полишити облогу, аби встигнути на з'єднання із королевичем Владиславом біля Москви.

Після невдалої облоги Михайлова Петро Сагайдачний направив близько 2000 козаків під проводом Федора Бориспільця на близькі підступи Москви з півдня — у Мещерські краї. Одним із завдань цього маневру було відвернути увагу противника від запланованого форсування Оки на північ від Михайлова основним козацьким військом. Загони Федора Бориспільця захопили міста Касимов, Казар, Романов.

На переріз козакам цар Михайло Романов направив 7-тисячне військо під керівництвом Дмитра Пожарського та князя Григорія Волконського. Це військо мусило завадити переправитись

запорожцям через р. Оку і зупинити його просування до Москви. Проте під час походу захворів Дмитро Пожарський, і все керівництво царським військом взяв на себе воєвода Г. Волконський.

Він намагався перешкодити гетьманові переправитися через Оку поблизу Коломни.

9 вересня Сагайдачний переправив через Оку розвідувальний загін козаків чисельністю близько 400 осіб. Переправу було здійснено у районі сучасного Перевицького Торжка, за 30 км на південний схід від Коломни. Отримавши цю інформацію, гетьман прийняв рішення йти основними силами під добре укріплену фортецю Зарайськ, а деяких полковників направив здобувати Каширу.

Перші бойові сутички поблизу Зарайська відбулись 11 вересня, коли авангард запорожців розбив загін московських вояків і козаки навіть змогли увірватись до міського острогу. Проте цих сил не вистачило, аби закріпити успіх, і Зарайськ встояв. 12 вересня Петро Сагайдачний отримав листа від королевича Владислава, у котрому той вказував, що вирушає з-під Можайська під Москву, і наказував гетьману негайно виступати, аби прибути у район Симонового монастиря. Наступного дня було скликано козацьку раду, де було прийнято рішення розпочати 14 вересня виступ до Москви, не чекаючи повернення Федора Бориспольця. Також козаки вирішили відмовитись від штурму Кашири та зосередитись на підготовці переправи поблизу Зарайська. Протягом 15—16 вересня запорожці проводили облогу Зарайська, одночасно концентруючи війська поблизу впадіння р. Осетер у р. Оку та готуючись до переправи.

15 вересня цар Михайло Романов наказав Г. Волконському у жодному разі не дати війську Сагайдачного переправитись через р. Оку, а при спробі переправи — відкинути їх. 16 вересня перші 400 козаків-піхотинців сіли на човни для переправи. Тим часом, для завади переправі, до місця висадки вирушив Г. Волконський разом із своїм військом.

Карта Москви з атласу Віллема Блау, 1613 р

Проте вже до кінця дня близько тисячі запорожців висадились вище та нижче того місця, де стояло військо московського воєводи. Довідавшись про це, Волконський почав поспішно відступати до Коломни. Його військо вразило дезертирство, від нього втекли загони московських козаків та астраханські татари.

Зважаючи на це, Волконський прийняв рішення — разом із військом покинути Коломну, після чого спішно вирушив до с. Гжель на відстані 65 км від Коломни. Протягом наступних декількох днів, не зустрічаючи опору від деморалізованого московського війська, Сагайдачний із мінімальними втратами здійснив переправу через р. Оку.

Невдовзі після здійснення переправи козацькі війська стали табором поблизу Черкізово, звідтам 24 вересня Сагайдачний пише листа Владиславу, в якому повідомляє, що відправляє своїх послів — полковників Михайла Дорошенка та Богдана Коншу із завданням точно визначити час та місце приходу під Москву. 28 вересня послі прибули у Звенигород і під час переговорів із польсько-литовським командуванням домовились, що з'єднання військ відбудеться 3 жовтня у селищі Тушино. Проте у Сагайдачного були свої плани: аби убезпечити свої тили, він організовує ряд атак на московські війська, що розташовувались поблизу Коломни, при цьому 3 жовтня полк Ф. Пирського атакував саме місто і козаки навіть увірвались на територію посаду.

Сергій Васильківський. Портрет гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного. 1900-ті рр.

6 жовтня військо на чолі з П. Сагайдачним вирушило Каширським шляхом у бік Москви. У районі Донського монастиря їм заступило дорогу московське військо на чолі з Василем Бутурліним. Цар вислав проти Сагайдачного 6 000 вершників, всі наявні московські резерви. На початку битви Сагайдачний особисто бився із московським воєводою Бутурліним і звалив його з коня. Під час бою запорожці знищили передні загони супротивника, і решта російської кінноти почала рятуватися втечею.

8 жовтня поблизу Тушино запорожці об'єдналися з силами королевича Владислава. Як подарунок козаки вручили королевичу лівенських та єлецьких воєвод, царських послів та полонених татар. Напередодні прибуття Сагайдачного литовський гетьман Ян Кароль Ходкевич розробив план штурму Москви. Цей план полягав у одночасному штурмі столиці з декількох сторін, з головними ударами біля Арбатських та Тверських воріт. Основною атакуючою силою виступали польські війська та найманці. Військо запорожців було розділено на декілька частин, частина з них направлялись на штурм острогу за Москвою-рікою, решта мусила виконувати роль резерву та відволікати царські

війська від головних напрямків.

11 жовтня військо королевича Владислава та козаки Петра Сагайдачного розпочали наступ на Москву. Штурм тривав протягом декількох годин з третьої ночі і до світанку. Нападникам вдалося увірватись до міста зі сторони Арбатських воріт, проте, не отримавши належну підтримку, атака зупинилася. Не бачачи можливості продовження атаки, польські підрозділи із невеликими втратами відступили від міста.

Важка воєнна обстановка змусила московську владу піти на переговори, що вперше відбулися 31 жовтня поблизу Тверських воріт. Протягом листопада велись тривалі переговори між польськими та московськими послами. Кожна із сторін очікувала скорішого виснаження свого супротивника. Тим часом окремі загони запорожців продовжували атакувати російські міста на північ та північний-захід від Москви, розорюючи Ярославський та Вологодський повіти, тим самим підриваючи економічні ресурси держави.

Наприкінці жовтня Петро Сагайдачний направляє 8-тисячне військо на південь від Москви, на прилеглі до лівого берегу р. Оки землі. Основною метою цього рейду було здобуття м. Калуги — стратегічно важливого міста із добре укріпленою фортецею. Першим помітним населеним пунктом на шляху цього рейду став Серпухов. 3 листопада козацькі полки під керівництвом полковників Ємця, Ф. Пирського, Милосного та Б. Конши розпочали штурм міста. Протягом декількох годин козаки взяли міський посад, проте не стали штурмувати кам'яний міський кремль, що був розташований у важкодоступному місці, оскільки шансів на його швидке здобуття було небагато. Далі ці полки рушили на з'єднання із полком Петра Сагайдачного під м. Калугу і у ніч з 3 на 4 грудня 1618 р. об'єднане військо розпочало штурм міста. Запорожці, внаслідок блискавичної атаки, захопили міський посад, змусивши гарнізон міста під керівництвом воеводи М. Гагаріна замкнутись у міській цитаделі. Облога Калужького кремля тривала аж до підписання польсько-московського перемир'я.

Рейд Конашевича-Сагайдачного до Калуги став шоком для московської влади. Оцінюючи ці події, Ян III Собеський вказував, що саме через цей рейд московитів охопив жах і що запорожці «якнайшвидше схилили їхніх комісарів до переговорів».

Відновлення переговорів відбулося 3 грудня у селі Деуліні неподалік Троїце-Сергіївої лаври. Переговори проводились протягом трьох раундів перемовин, сторони прийшли до спільного рішення і 11 грудня 1618 р. було укладене так зване Деулінське перемир'я. Деулінське перемир'я стало найбільшим успіхом Речі Посполитої в протистоянні з Московською державою. Польща отримала білоруські й українські землі, які до того були під владою Москви — Смоленську, Чернігівську та Новгород-Сіверську, всього 29 міс.

Помаранчевим кольором виділені території, що відійшли до Речі Посполитої, згідно з Деулінським перемир'ям

Польський король офіційно зберіг за собою право претендувати на російський трон. З іншого боку, це перемир'я поклало початок завершенню періоду постійних війн у Московському царстві, котрий тривав протягом 15 років.

Наприкінці грудня на козацькій раді було прийнято рішення про припинення бойових дій та повернення на Україну. Військо розділялось на дві частини, що йшли паралельним шляхом. Більша частина, під керівництвом Сагайдачного, рухалась по лівому березі р. Оки за напрямком: Перемишль, Бельов, Болхов, а далі на Київ. Менша частина, під командуванням Ф. Пирського,

вирушила правим берегом р. Оки у напрямку: Овдоєв, Курськ, а далі на Київ.

За декілька тижнів військо Сагайдачного вже було в Україні, при цьому йому сприяла московська влада, забезпечуючи підводами та провіантом.

Після повернення до України, військо Сагайдачного розмістилось на постій у Київському воєводстві, а гетьманський полк у самому Києві. За свою участь у московському поході запорожці отримали грошову винагороду у розмірі 20 000 золотих та 7000 штук сукна.

За словами Д. І. Яворницького, по прибутті до Києва Петро Сагайдачний прийняв титул «гетьмана України» й став управляти тією її частиною, яка визнавала себе козацькою.

Ю. Брандт. Сутичка козаків з татарами

Відмова Сагайдачного від морських походів проти турків викликала невдоволення серед широких верств козацтва. Приблизно наприкінці травня 1619 р. Сагайдачного позбавляють влади та обирають запорозьким гетьманом Дмитра Барабаша. Проте вже на початку липня Конашевич-Сагайдачний повернув собі гетьманську булаву. Близько 30 липня він скликав у Києві раду, на яку прибули близько тисячі козаків та старшин, делегованих з місць. Діючи в інтересах так званих старовинних козаків (соціальна база яких складала близько 10 тисяч осіб з

числа запорозьких ветеранів, потомственних козаків, старшин), учасники ради висловилися за політичний компроміс із польською владою: в обмін на визнання станових прав «старовинних» козаків вони добровільно погоджувалися очистити Військо Запорозьке від «нових» козаків — поkozачених селян та міщан. На цій раді ухвалили також узяти під протекцію та оборону Війська Запорозького Православну церкву.

Однак офіційна Варшава хотіла зреформувати Військо Запорозьке за польським зразком. Король Сігізмунд III відправляє до України урядову комісію разом із військом під проводом С. Жолкевського. Дізнавшись про це, козаки розбивають свій табір над річкою Узин поблизу Білої Церкви. Протягом 8—17 жовтня відбувались польсько-запорозькі переговори, в результаті яких була підписана Роставицька угода. При укладанні цієї угоди, Сагайдачному та його старшинам вдалося значною мірою нівелювати антикозацьку програму урядових комісарів. Разом з тим, пункти цього документа щодо виписки козаків з Війська Запорозького та обмеження місця їх проживання територією королівщини становили чималу загрозу для козацтва, насамперед «нового». Загалом ця угода мала значною мірою декоративний характер і містила суперечливі пункти.

У середині листопада — на початку грудня 1619 р. Конашевич-Сагайдачний вирішив скористатись міжусобною боротьбою між ханом Джанібек-Гіреєм та Шагін-Гіреєм. Він повів козацьке військо чисельністю близько 5 тисяч вояків на татарські улуси з виходом під Перекоп. Поблизу Перекопа відбувся бій із близько 8-тисячним військом хана Джанібек-Гірея. Запорожці завдали противнику помітних втрат, а також визволили з неволі чимало бранців-християн.

У 1619 р. ігуменом Києво-Михайлівського Золотоверхого монастиря у Києві обрали Іова Борецького, одного із засновників Київського братства. Довкола нього згуртувались церковні та світські православні кола України. Як один з керівників братства Іов Борецький активно співпрацював із старшиною Війська Запорозького, зокрема з гетьманом Петром Сагайдачним. У цьому середовищі з'явилась ідея, всупереч заборонам польської влади, відновити православну ієрархію Київської митрополії, що була втрачена внаслідок Берестейської церковної унії 1596 р. На нарадах щодо відновлення церковної ієрархії на активнішу участь

приймав і Петро Сагайдачний, думка якого, як представника Війська Запорозького була вагомою.

Київський Братський монастир, початок 1800-х

У січні 1620 р. Конашевич-Сагайдачний відправив до Москви своїх послів із запевненням царя Михайла Федоровича у службі «по-старому» (воєнна служба іноземним монархам була традиційною для запорожців). Посольство на чолі з Петром Одинцем провело переговори із впливовими представниками російської бюрократії. Московські чиновники винагородили послів, проте московська влада відмовилась прийняти пропозицію запорожців аби не псувати стосунки із татарами.

Час посольства до Московського царства був вибраний не випадково. Саме тоді у Москві перебував патріарх Єрусалимський Теофан III, що мав на меті висвячення на Патріарха Московського митрополита Філарета і справи його у Росії уже наближалися до завершення. Теофан мав повноваження, надані йому Вселенським Патріархом Тимофієм «справувати всі архієрейські справи у підлеглих царгородському патріархові єпархіях», тобто і у Київській митрополії також. При цьому, як патріарх він мав право висвячувати церковних ієрархів. Очевидно, це ж саме посольство провело попередні переговори з Єрусалимським патріархом Теофаном III, щодо можливості висвячення єпископату українсько-білоруської православної

церкви. Петро Конашевич надав особисту гарантію безпеки патріарху при в'їзді до України.

На початку березня 1620 р. Сагайдачному довелося відбивати напад татар. Наздогнавши їх поблизу річки Ташлик, він розбиває ворога та звільняє з полону сотні бранців. Одразу після бою гетьман повертається до Києва.

Хрест вкладний Петра Конашевича Сагайдачного до Богоявленської церкви Братського монастиря у Києві

25 березня у Києві гетьман з кількома тисячами козаків урочисто зустрів Єрусалимського патріарха, попросивши в нього від імені всього Війська Запорозького відпущення гріхів за пролиття крові християн під час московського походу 1618 р. Виразною демонстрацією політичної підтримки православної церкви став вступ гетьмана разом з усім Військом Запорозьким до Київського (Богоявленського) братства, що відбувся між 27 травня і 5 червня 1620 р. Гетьман був серед тих, хто активно переконував Теофана III відновити вищу ієрархію Православної церкви.

Руїни Хотинського замку наприкінці XIX ст..

У 20-х числах червня 1620 р. Конашевич-Сагайдачний організував напад із суші та моря на Перекоп 17-тисячним козацьким військом. Бої розпочалися 9 липня і, за свідченням С. Жолкевського, цей похід виявився доволі успішним. По завершенні цієї виправи запорожці вирішують піти на море, чому категорично заперечував Сагайдачний. Невдоволені козаки,

насамперед виписані з Війська Запорозького згідно умов Роставицької угоди 1619 р., а також ті, які, всупереч його заборонам, хотіли йти на море, виступили проти гетьмана. Сагайдачного було позбавлено влади, а новим гетьманом обрано Якова Бородавку. Одразу після обрання, 26 липня 1620 р., Яків Бородавка виводить на Чорне море близько ста човнів та спустошує Варну.

У жовтні 1620 р. патріарх Теофан III разом з іншими двома східними ієрархами — митрополитом Софійським Неофітом та єпископом Страгонським Аврамієм, висвятив ігумена Києво-Михайлівського Золотоверхого монастиря Іова Борецького на митрополита Київського та Галицького й ще шістьох ієрархів у сан єпископів.

У листопаді 1620 р. П. Конашевич-Сагайдачний разом з нововисвяченим єпископом Йосифом Курцевичем виступив на черговому засіданні польського сейму, де поставив питання про королівське визнання проведених патріархом Теофаном хіротоній.

Проте, незважаючи на бажання отримати підтримку козаків у війні з Туреччиною, польський сейм не підтримав цю пропозицію.

У лютому 1621 р. Конашевич-Сагайдачний з кількома сотнями козаків супроводжував до молдавського кордону Єрусалимського патріарха Теофана III, який повертався додому по висвяченні в Україні православних ієрархів. Запорожці успішно впорались із цим завданням і у 20-х числа лютого Єрусалимський патріарх дістався Сорок.

У 1627 р. патріарх Теофан III так оцінював участь гетьмана Петра Сагайдачного у відновленні православної ієрархії та захисті Київської Церкви: «Справа була б неможливою без підтримки пана й гетьмана Петра Сагайдачного, дії якого в даній справі справедливо можна назвати подвигом рівним апостольському. Ця людина є щирий сповідник Православної віри, за яку віддав своє життя й після заспокоєння свого шанується на Русі як благовірний».

Після поразки під Цецорою Річ Посполита потрапила у небезпечне становище.

Для допомоги у боротьбі з турецьким султаном Османом II, польський уряд звернувся до козаків. 28 лютого королівський посланець Б. Обалковський прибув на Січ та розпочав переговори

із козацькою старшиною, вручивши королівську коругву та 40 000 злотих. Проте, запорожці не дали чіткої відповіді, вказавши на необхідність визнання нововисвячених православних ієрархів з боку королівської влади.

15—17 червня 1621 р. в урочищі Суха Діброва (урочище між Білою Церквою і Ржищевом) зібралася загальна рада реєстрового і нереєстрового козацтва. Участь у ній взяли також православне духовенство та польські посланці. Річ Посполита пообіцяла платню козакам, а також поступки у релігійному питанні. Рада обрала гетьманом представника нереєстрових козаків Якова Бородавку та прийняла пропозицію польського сейму взяти участь у війні проти Османської імперії. Одночасно було сформоване посольство до польського короля, очолив його Петро Сагайдачний, який мав великий авторитет у Варшаві.

Франциск Смуглевич: «Смерть Ходкевича» Хотин 1621. По центру, з піднятою рукою гетьман Сагайдачний

Після ради козацьке військо (чисельністю понад 41000 запорожців і кілька сотень донських козаків) вирушило у похід до польської фортеці Хотин, куди вже прямувала 150-тисячна турецька армія на чолі з Османом II. У період 20—31 липня Конашевич - Сагайдачний разом із посольством прийняв у Варшаві гнєзненський архієпископ В. Гембіцький, а також Сигізмунд III Ваза. Про його діяльність свідчить у своєму листі

католицький єпископ Франческо Чіріолі: «Серед католиків, зокрема й церковників, не бракує впливових осіб, які прихильні до членів козацького посольства (з огляду на теперішню загрозу війни з турками). А згаданий Сагайдачний відверто заявляє, що королівство не одержить ні найменшої допомоги від жодного козака і від більшої частини схизматиків, якщо їхні вимоги не будуть вислухані. З другого боку, багато хто з цих сеньйорів не тільки вважає, що було б величезною шкодою втратити допомогу козаків, військо яких вихваляють як більш боєздатне і краще організоване, ніж те, яке очолює коронний гетьман, а й підкреслюють небезпеку, що ці козаки не битимуться проти турків, і тому говорять, що у даний момент необхідно піти на поступки, щоб вони лишилися вдоволеними».

У результаті дипломатичних переговорів Петро Сагайдачний домогся від польського уряду задоволення вимог козаків: скасування посади старшого над козаками від польського уряду; визнання влади обраного козацькою радою гетьмана над усією Україною; скасування сеймової постанови щодо обмеження козацьких прав і вольностей; свободи українців щодо віросповідання.

З Варшави Сагайдачний вирушив до польського табору поблизу Хотина, де його з великими почестями прийняв головнокомандувач польської армії Карл Ходкевич. Проте козацького війська там не було, з невідомих причин Яків Бородавка затримався, а потім більшу частину війська зосередив у Могилеві, а інших розіслав по Україні. Після обговорення військових планів із польським командуванням, Сагайдачний у супроводі трьох корогв польських вершників вирушив назустріч козакам. По дорозі до козаків Сагайдачний потрапив у турецьку засідку.

Під час втечі він був поранений у руку, але йому вдалося врятуватися. Незважаючи на поранення, Сагайдачний перебрався на другий берег Дністра та дістався козацького війська. 25 серпня, по прибутті Сагайдачного, під Могилевом відбулася козацька рада, де замість Якова Бородавки гетьманом обирають Петра Сагайдачного.

Старий гетьман був звинувачений у тактичних прорахунках, що призвели до загибелі кількох козацьких загонів та ув'язнений і, за однією з версій, через деякий час страчений за рішенням

козацької військової ради. Після отримання булави перед Сагайдачним постала задача: незважаючи на перешкоди османського війська, з'єднатися із польським військом.

Гетьман впорався із цим завданням і 1 вересня, уникнувши переслідування, із малими втратами підійшов до Хотина й отаборився у долині Дністра. В вересні розпочалися активні бойові дії.

Під час Хотинської війни виразно проявився військовий хист гетьмана Сагайдачного. Згідно із польським планом, козацькі війська тримали оборону долини Дністра. Запорозькі полки очолювали полковники Іван Зишкар, Богдан Конша, Тимофій Федорович, Федір Білобородько, Адам Підгірський, Сидір Чорний (Семакович), Іван Гардзея.

Хотинська битва 1621

Перші незначні сутички під Хотиним розпочались ще 30 серпня, коли 5-тисячний татарський загін напав на польських лісовчиків. Однак лише 2 вересня почали підходити основні загопи Османа II. Не чекаючи на прибуття всіх військ, султан вирішив концентрованим ударом розгромити запорозький табір. Проте масова атака турецького війська була відбита козацькою

вогнепальною зброєю та артилерією. Це розлютило турецького султана і він, обіцяючи, що нічого не їстиме, допоки не знищать козаків, відправив свої добірні війська. Тим часом на допомогу запорожцям підійшли німецькі найманці. Разом вони тримали оборону до самих сутінок. Вже у перший день боїв військо Османа II зазнало відчутних втрат, зокрема загинув бейлербей Боснії — Гусейн-паша.

Хотинський договір. Марчелло Бачареллі (1783)

Вранці 3 вересня султан видає наказ розгромити запорожців. Звертаючись до свого війська, він сказав: «Якщо не розіб'ємо козаків, нас матимуть за ляхів» (тобто зганьблять себе, як воїнів). Турецька армія розпочала атаку з активного артилерійського та вогнепального обстрілу. Проте при підступі до табору запорожці зустріли ворога вогнем, і завдяки організації швидкого перегрупування свого війська Сагайдачний не тільки зупинив атаку ворога, але й організував стрімку контратаку. Військо Османа II втратило під час бою від десяти до двадцяти тисяч чоловік. Наступного дня султан знову надав наказ брати запорозький табір та особисто зайняв командний пункт,

розташований на г. Городище.

Турецькі підрозділи тричі намагались взяти штурмом козацький табір, проте кожного разу невдало. Вже ввечері, витримавши артилерійський обстріл, козаки організовують успішну контратаку, увірвавшись до табору Османа II. Вбиваючи солдатів та руйнуючи їхні намети, козаки спричинили паніку у турецькому війську. Розуміючи, що настав переломний момент у війні, Сагайдачний відправляє гінця до Яна Ходкевича з проханням вивести всі війська до атаки. Але старий гетьман побоявся відправити військо на підтримку запорожцям, посилаючись на пізню годину. Отримавши відмову, козаки повернулись до свого табору із багатою здобиччю, перед тим поруйнувавши турецьку артилерію. За свідченням очевидців, під час атаки загинуло близько 15 000 ворогів.

Після трьох днів безперервних штурмів турецьке командування змушене було взяти перепочинок. З 7 вересня турецькі війська знову повернулись до штурмових дій, проте вже із значно меншою інтенсивністю. Переконавшись, що оборонців Хотина не взяти лобовими атаками, турецьке командування взялось за методичну організацію облоги польсько-українських військ. 14 вересня до Османа II підійшло кількатисячне підкріплення на чолі з бейлербеєм Буди Каракаш-пашою, що мав у турків славу неперевершеного полководця. Каракаш-паша заявив султану, що, якщо отримає у розпорядження яничар, то за дві години розіб'є ворога. Отримавши інформацію від перебіжчиків, Каракаш-паша приймає рішення вдарити по найслабкій ділянці оборони — польсько-литовському табору. Наступного дня він повів 27-тисячну армію, проте завдяки героїчній обороні захисників, штурм був відбитий, а сам Каракаш-паша смертельно поранений. Після отримання цієї звістки турецький султан втратив надію на швидку перемогу у війні.

Зважаючи на чисельну перевагу турецького війська у живій силі та артилерії, Сагайдачний приймає рішення розпочати нічну війну, яка не лише завдавала значних втрат противнику, але й підривала його моральний дух. Нічні рейди козаки почали проводити ще на початку місяця, однак наймасштабніші та найефективніші операції припали на другу половину вересня. В ніч з 18 на 19 вересня 8-тисячне козацьке військо вдарило по

правому флангу османського табору. Козаки встигнули винищити декілька тисяч ворогів перед тим, як турецькі війська почали оговтуватись, при цьому самі повернулись майже без жодних втрат.

У ніч з 21 на 22 вересня запорожці знову вирушили на нічну вилазку та вбили щонайменше тисячу ворогів, при цьому їм вдалось знищити турецьких головнокомандувачів Черкес-пашу, Тоганджи-пашу, а колишній великий візир Гусейн-паша заледве врятувався втечею. У ніч з 23 на 24 вересня запорожці переправились на лівий берег Дністра і знищили розташований там турецький табір, де було вбито близько тисячі ворогів.

Меч дарований Гетьману Петру Конашевичу Владиславом Ваза після Хотинської битви

24 вересня помирає польсько-литовський головнокомандувач Ян Ходкевич. Турецьке командування вирішило, що ця новина деморалізує оборонців Хотина, і почало готувати нову масштабну атаку. 25 вересня турецькі війська проводять безуспішну атаку по всій лінії фронту, проте основна підготовка велась до запланованого на 28 вересня генерального штурму.

Зважаючи на те що війна почала набувати затяжного характеру, 28 вересня 1621 р. султан Осман II розпочав загальний наступ. Генеральний штурм розпочався після багатогодинного гарматного обстрілу. Турецькі війська розпочали одночасну атаку польських-литовських загонів та козацького табору. Проте, попри значну підтримку з боку артилерії, змучені війною та

розпорошені на декілька напрямків турецькі війська не виявили великої енергії та волі до перемоги. Турецькі підрозділи, що штурмували козацький табір, намагалися оточити його з флангів, проте Сагайдачний, виснаживши ворога, організував контратаку, що завдала значних втрат супротивнику. Протягом дня турецькі війська провели ще декілька атак, однак зазнавши значних втрат (від однієї до кільканадцяти тисяч вояків) вкотре змушені були відступити.

Ф. Смуглевич. Підписання Хотинського мирного договору, 1785 р.

29 вересня між командуванням польсько-козацьких і турецько-татарських військ почалися переговори про укладення миру. Вони закінчилися підписанням угоди 9 жовтня 1621 р. Вранці 10 жовтня армія Османа II покинула свої позиції. За мирною угодою сторони домовлялися про відновлення дипломатичних зв'язків. Кордон між Річчю Посполитою та Туреччиною встановлювався по річці Дністер; Туреччині і Кримському ханству заборонялось здійснювати набіги на українські та польські землі; запорожцям заборонялось здійснювати походи на Крим і Туреччину.

11 жовтня Станіслав Журавинський та Яків Собеський взяли участь на козацькій раді, де доповіли про укладений польсько-турецький договір. У ніч з 11 на 12 жовтня все козацьке військо таємно перебравось на лівий берег Дністра та стали під Брагою. Звідтам запорожці попрямували до Кам'янця, де 17 жовтня королевич Владислав подякував усім учасникам боїв під Хотином і оголосив про розпуск польсько-литовського війська.

Наслідки Хотинської битви мали велике міжнародне значення. Ця битва змусила Туреччину відмовитись від планів завоювання Європи. Розгром турецького війська під Хотином привів до внутрішнього політичного послаблення султанської влади.

Вже навесні 1622 р. проти Османа II спалахнув військовий заколот, у результаті котрого він був задушений, а на трон повернувся його дядько Мустафа I.

До Києва Петро Сагайдачний повертався у супроводі королівського лікаря у кареті, що її подарував Сигізмунд III. Гетьман оселився у власному будинку у Києві, призначивши наказним гетьманом Петра Жицького. Незважаючи на хворобу, гетьман продовжував займатись активною політичною діяльністю.

У січні 1622 р. Сагайдачний відмовив королівським комісарам у розгляді без скликання загальної козацької ради, вимоги про скорочення війська до 3 тисяч осіб. Наприкінці зими 1622 р. до Варшави було надіслане козацьке посольство з вимогою до польського короля дотримуватись даних раніше обіцянок, проте особливих результатів досягнуто не було.

За п'ять днів до смерті Сагайдачний склав заповіт, за яким відписав своє майно на освітні, благодійні та релігійні цілі, зокрема Київському братству і Львівській братській школі, щоб на доходи від цього майна могли навчатись бідні діти. Для своєї дружини та близьких родичів гетьман призначив опікунів: київського митрополита Іова Борецького та близького соратника Оліфера Голуба.

10 квітня (20 квітня) 1622 р. Петро Сагайдачний помер внаслідок вогнепального поранення руки, яке отримав під час битви під Хотином. Похорони гетьмана припали на Провідну (Томину) неділю, 28 квітня 1622 р. На велелюдному похороні зібрались його бойові побратими, мешканці Києва. Під час похорону учні Київської братської школи читали приурочені до

цієї скорботної події «Вірші на жалосний погреб гетьмана Сагайдачного» о. Касіяна Саковича, в яких возвеличивулась подвиги українського полководця та його служіння християнській вірі. Похований у Богоявленському соборі Київського Братського монастиря, який в подальшому називали «монастирем Сагайдачного».

У 1690–1693 рр. при реконструкції Богоявленської церкви Києво-Братського монастиря могила гетьмана була перенесена під південну стіну собору.

У 1935 р. церкву було знищено й відомості про це поховання остаточно втрачено. У даний час на території Києво-Могилянської академії реконструйована умовна могила Конашевича-Сагайдачного.

В. Луї. Смерть гетьмана Сагайдачного

Яків Собеський залишив про нього такий спомин: «Був це чоловік великого духу, що сам шукав небезпеки, легковажив життям, у битві був проворний, діяльний, у таборі сторожкий, мало спав і не пиячив... на нарадах був обережний і в усяких розмовах» неговіркий. У своїх «Віршах» К. Сакович вказує, що дружиною Петра Сагайдачного була шляхтянка Анастасія Повченська. Виходячи з тогочасних норм та традицій можна припустити, що одружились вони близько 1602—1603 рр., коли Конашевичу минуло двадцять років, а дружина була на кілька

років молодшою. Близько 1604 р. у них народився син — Лукаш. Родина мешкала у Києві на Подолі у власному маєтку, котрий Петро Сагайдачний використовував як тимчасову гетьманську резиденцію. Про сина Лукаша відомо, що у 1618 р. він прибув на навчання до Замоїської академії та був записаний як Lucas Petri Konaszewicz.

Перед смертю у своєму заповіті гетьман призначив опікунів для дружини — київського митрополита Іова Борецького та наступника на гетьманській посаді Оліфера Голуба. Після смерті Сагайдачного Анастасія у 1624 р. удруге вийшла заміж за шляхтича Івана Пйончинського та мешкала у маєтку неподалік с. Вирва.

А. Климко. Сагайдачний громить турків. Поштівка 1938 р

Петро Конашевич-Сагайдачний був непересічним політиком та дипломатом, котрий будував довгострокові дипломатичні комбінації як у межах України так і закордоном. Свою політичну лінію він проводив наполегливо та безумовно, при цьому чітко висловлював свою позицію щодо польського короля та шляхти. Український історик Михайло Грушевський вказував, що сучасники дуже високо оцінювали політичний талант Петра Сагайдачного та визнавали загальноукраїнське значення його діяльності. Саме за часів Сагайдачного козацтво виходить за

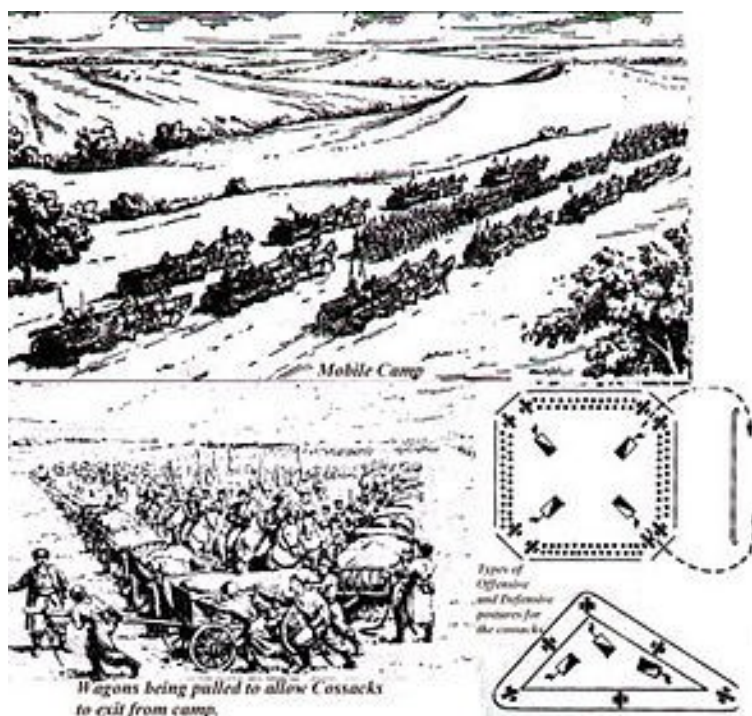
вузько станові інтереси, долучається до вирішення проблем українського населення, формує свою політичну програму. Утворюється спілка українського козацтва, міщанства й духовенства. Завдяки результативній політиці Сагайдачного у цей час відбувалось активне формування національної української спільноти з її чітко вираженими географічними кордонами. Сагайдачний перетворює Київ на політичний осередок України та залучив його в орбіту майбутньої нової Української козацької держави.

Будучи гетьманом, Петро Сагайдачний виражав інтереси національно-патріотичних сил та активно виступав проти чужоземного панування на українських землях. Підтримуючі прагнення українського народу до більшої політичної самостійності, Петро Сагайдачний домагався автономії України, досягнення для неї широких прав у складі Речі Посполитої. Він підтримував концепцію, згідно якої українці розглядалися, як третій (рівноправний із польським та литовським) народ Речі Посполитої. При цьому стверджувалась історична та національна єдність мешканців територій, історично пов'язаних із Київським та Галицько-Волинським князівствами княжої доби.

Сагайдачний виступав палким поборником та захисником православ'я, яке після Брестської Унії 1596 р. було оголошено поза законом. Значна частина цивільного українського населення та православного духовенства виступили проти унії, що призвело до соціальної, політичної та ідеологічної конфронтації, яка досягла особливої гостроти у перші десятиріччя XVII ст. Ще під час навчання в академії Петро Сагайдачний зайняв позицію неприйняття унії. В умовах посилення національно-релігійного гноблення українського народу, Петро Сагайдачний переконав козаків підтримати православну церкву та разом з усім Військом Запорозьким вступив до Київського братства. Ця публічна акція продемонструвала солідарність запорожців із православним духовенством та була виявом підтримки та захисту, що оберігав його від репресій польської влади. Саме завдяки активній підтримці та гарантіям Сагайдачного Єрусалимський патріарх Теофан III відновив знищену унією православну ієрархію. Підтримка запорожцями православного духовенства сприяла розвитку української культури, а також стала важливим чинником подальшої національно-визвольної революції під проводом

Богдана Хмельницького.

У переговорах із польською владою, Петро Сагайдачний домагався розширення козацького реєстру та вимагав легалізувати й офіційно визнати козацьку військову та політичну організацію. Він вимагав розширити козацькі права та вивести польські війська з України. Одночасно, він підтримував історичне явище «покозачення», коли українські селяни відмовлялись від феодалної повинності та залучались до Війська Запорозького. Цей процес дозволяв розширювати територію козацької України, оскільки населення приймало та запроваджувало козацькі порядки.

Козацький табір

Він підтримав польську позицію та взяв участь у поході королевича Владислава під час боротьби за московський престол. Одночасно, деякі дослідники пояснюють пасивну участь Сагайдачного під час штурму Москви небажанням надто великого посилення Польщі. У битві під Хотином військо Петро Сагайдачного підтримало польського короля та врятувало Польщу від політичної катастрофи.

Організаторські здібності гетьмана стали тим суб'єктивним фактором, який безпосередньо вплинув на розвиток козацького

воєнного мистецтва, його стратегію і тактику. Сагайдачний провів реформу війська на Січі: поділив його на сотні та полки, поновив навчання. Разом із тим впровадив сувору дисципліну, заборонив пити горілку під час морських походів, а за провини «карав на смерть».

Сагайдачний позбавив козацькі лави від анархічних та кримінальних елементів, при цьому залучив до війська людей «осілих», пов'язаних із землею та хліборобством. Внаслідок реформи партизанські ватаги козаків стали подібними на регулярне військо, покращилась організація та боєздатність козацького війська. Сагайдачний запровадив у війську багато нововведень, зокрема легку й маневрену артилерію та добре озброєну і навчену піхоту.

Сагайдачний долучив Військо Запорозьке до вирішення проблем та прагнень жителів України, задіяв його до політичної самоорганізації та захисту православної віри. Саме завдяки Сагайдачному Військо Запорозьке по праву стало національним, що сприяло підвищенню його боєздатності. Унікальна територіальна, паланково-курінна система організаційної побудови Запорозької Січі забезпечувала високий ступень підготовленості війська до війни. Оскільки ця система створювалася з метою максимальної мобілізації, то її можливості дозволяли козацькому війську швидко поповнюватись після значних втрат або поразок.

Військова стратегія і тактика Сагайдачного була розрахована на ведення бойових дій в умовах чисельної переваги супротивника, при цьому Петро Сагайдачний володів вмінням чітко розподіляти сили і правильно визначати напрямки головних ударів супротивника, а також визначати його найслабкіші ланки. Він чи не першим у військовій тактиці активно застосовував тактику засадних та зустрічних боїв, коли нечисленні загони добре вишколених козаків нападали на чисельно переважаючі маршеві колони супротивника і вносили безлад і паніку у його лави.

Під час бойових дій Сагайдачний відхиляв пасивну тактичну систему, що набула поширення у Західній Європі. На противагу цьому, замість маневрування по тилах супротивника та знищення його комунікацій, він використовував швидкий і несподіваний маневр, що дозволяв йому отримати найсприятливіші умови для

нав'язування бою. Прагнення діяти наступально та завершати кожний маневр ударом було одним з основних принципів всієї полководчої діяльності Сагайдачного. Основними принципами стратегії Сагайдачного були: блокування головних комунікацій і стратегічних об'єктів у районі бойових дій; проведення комплексу битв перед генеральним боєм з метою виснаження або введення в оману противника; концентрація основних сил і засобів війська на головному напрямку як у наступі, так і в обороні, аби досягти вирішального результату найкоротшим шляхом і з мінімальними втратами.

Під час московського походу Сагайдачний засвоїв тактику ведення війни та способи здобуття укріплених міст та фортець, що її виробили запорожців під час попередніх походів на Московщину. Це була наступальна тактика ведення війни, що будувалася на факторі раптовості та високій маневреності запорозьких сил. Висока мобільність козацьких сил була можливою через відсутність важкої артилерії, що могла сковувати їхній рух. А продовольче забезпечення свого війська запорожці здійснювали за рахунок відповідних експропріацій на території противника.

Через відсутність достатніх військово-технічних ресурсів традиційні методи облоги були неприйнятні для козаків. Сагайдачний використовував стрімкі приховані рейди на великі відстані козацької кінноти з атакою з ходу на ворожі укріплені міста та фортеці. У разі успіху на її завершальному етапі запорожці використовували штурмові драбини та холодну зброю. Якщо ж козакам з наскоку не вдавалося захопити укріплення, вони розпочинали нетривалу облогу із застосуванням обмеженого набору штурмових засобів. Атакуючи глибокі тили та підриваючи комунікації, рейди військ Сагайдачного призводили до колапсу економіки супротивника. Хотинська битва 1621 р. стала для Сагайдачного zenітом його слави як полководця. В умовах гострої нестачі часу та ресурсів для облаштування козацьких позицій Петро Сагайдачний зумів організувати надійну оборону козацького табору, що була спроможна витримати інтенсивні артилерійські обстріли противника. Під час оборони Сагайдачний використав тактику концентрованого вогню козацької піхоти по наступаючому ворогу. Після того, як вогонь вносив розлад у ворожі лави, Сагайдачний організовував стрімкі контратаки, одна

з котрих поставила турецьке військо на межу цілковитого розгрому. Відзначаючи чисельну перевагу супротивника, Сагайдачний організував раптові атаки в неочікуваний для противника час та в несподівані для нього ділянки фронту. Його тактика нічної війни не лише завдавала важких втрат противнику, але й підривала його моральний дух. Саме атакуючі дії запорожців, що виснажували супротивника та руйнували його плани, дозволили не лише витримати облогу Хотина, але й завдати армії Османа II стратегічної поразки. Вірменський хроніст Авксентій писав: «Якби не козаки, польське військо було б розбите за 3-4 дні. Перемогу було здобуто тільки завдяки Богові й запорозьким козакам.»

Сеймовий комісар польської армії магнат Яків Собеський мусив визнати: «Справжніми переможцями під Хотиним і рятівниками Польщі були козаки.»

До постаті Петра Сагайдачного здавна існував інтерес в українській історіографії. Особливістю вивчення особи українського гетьмана була незначна кількість письмових джерел, які містили неоднозначні характеристики його діяльності. Дослідження присвячені Сагайдачному завжди перебували під впливом позанаукових — політичних та ідеологічних чинників. Для вітчизняної історіографії характерна певна романтизація та ідеалізація образу гетьмана. Натомість в російській імперській історіографії увага акцентувалась на відповідності дій козацтва інтересам самодержавної влади Росії і, виходячи з цього, давались неоднозначні оцінки вчинкам Сагайдачного. Радянські історики змушені були враховувати у своїх дослідженнях офіційні ідеологічні настанови, наприклад тези про возз'єднання України з Росією та класову боротьбу у суспільстві. Підвалини теоретичних та ідеологічних наукових поглядів на постать Петра Сагайдачного були сформовані в історичній літературі XVIII — початку XIX ст.

Серед козацьких літописців XVIII ст. найбільш повна інформація міститься у літописі Григорія Грабянки. Саме він формує образ Сагайдачного, як захисника християнського світу від турків та татар та акцентує увагу на його культурницькій та благодійницькій діяльності. Проте, у даному літописі присутні і значні фактичні хиби, зокрема, не вірно визначена дата Хотинської битви. У літописі Самійла Величка про Петра Сагайдачного розповідається в тексті другого розділу першого

тому, серед гетьманів, що передували Богдану Хмельницькому. Проте, у цій роботі наявні чисельні літературні вигадки, котрі мали тривале життя у фаховій літературі.

З середини XVIII ст. почав занепадати літописний жанр і на його місце приходять твори козацько-старшинської історіографії. Найяскравіше це проявилось у обробці праці Тимофія Титловського, здійсненою полковим обозним С. Лукомським у 1770 р. У цьому творі відносно небагато фактичних хиб, що відрізняє його від інших історичних праць XVIII ст.

У другій половині XVIII ст. перед російськими істориками поставили завдання визначити місце історії українських земель в межах історії Росії. Це знайшло відображення у працях офіційних російських істориків. У роботі Герхарда Міллера «Историческія сочиненія о малороссіи и малороссіянахъ» ставлення до українського гетьмана відображається з точки зору російського самодержавства і у загальному міститься негативна характеристика його дій. Подібної точки зору дотримувався у своїй роботі «Літописна оповідь про Малу Росію» (1787 р.) і Олександр Рігельман, який відверто вороже ставився до козацької вольниці, що суперечила природі самодержавної влади.

Протягом XIX — початку XX ст. був зроблений визначний науковий доробок у вивченні історичної постаті Петра Сагайдачного. В цей час історики спиралися на архівні джерела, проте часто ставились до них недостатньо критично. У цих працях часто ідеалізувалася історична постать Петра Сагайдачного, а опис його діяльності підлаштовувався під авторські умоглядні схеми. Найважливіші для тогочасної історіографії дослідження про життя і діяльність запорозького гетьмана відображені у працях Дмитра Бантиша-Каменського (1822 р.), Миколи Маркевича (1842 р.), Михайла Максимовича (1843 р., 1850 р.), Пантелеймона Куліша (1874 р.), Володимира Антоновича (1883 р.), Івана Каманіна (1901 р.) та Дмитра Яворницького (1913 р.). Серед вчених що більш критично ставились до архівних джерел та працювали на засадах наукового вивчення діяльності Петра Сагайдачного слід відзначити Платона Жуковича (1906 р.) та Михайла Грушевського (1909 р.). У цей же період до постаті Сагайдачного звертаються польські історики Олександр Яблоновський, Францішек Равіта-Гавронський, Владіслав Томкевич.

У своїх роботах вони відзначають його значення у налагодженні польсько-козацьких відносин, а також непослідовність політики уряду стосовно запорожців. Загалом у польській історіографії часто підкреслюють важливу роль Петра Сагайдачного як далекоглядного політика та дипломата, що сприяв розвитку та налагодженню взаємин між урядом та козацтвом та неодноразово допомагав Речі Посполитій під час війн із її супротивниками.

У радянські часи інтерес до постаті українського гетьмана був доволі кволий. Радянські історики (зокрема, Володимир Голобуцький, Ной Рашба, Кость Гуслистий) знаходились під впливом пануючої у країні ідеології і змушені були робити поправки у своїх дослідженнях на офіційні ідеологічні настанови (возз'єднання України з Росією, класова боротьба у суспільстві).

Пам'ятник Петру Сагайдачному у Хотині

Після отримання Україною незалежності, відбувся сплеск популярності тематики, пов'язаної з гетьманством Петра Сагайдачного. Частина авторів відродили моду на його романтизовані образи XIX — початку XX ст. Зокрема, цим відзначаються роботи Олени Апанович та Богдана Сушинського. Серед сучасних дослідників, що займаються комплексним, багатоаспектним вивченням та висвітленням біографії та діяльності Петра Сагайдачного можна відзначити Петра Саса, Ю.Мицика та В.Брехуненка.

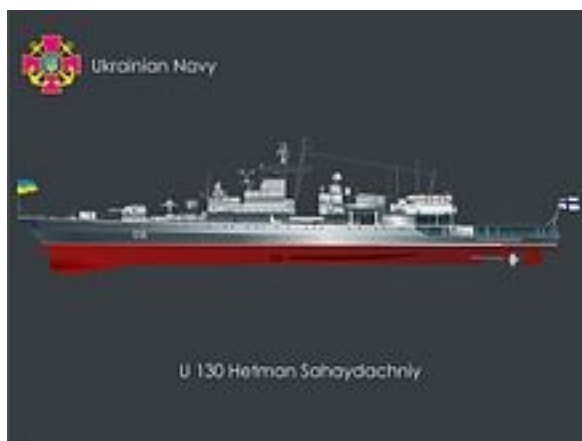
Ім'ям Петра Сагайдачного названі вулиці у багатьох містах України, зокрема у Києві, Харкові, Дніпропетровську, Львові,

Івано-Франківську, Кривому Розі, Луцьку, Чернівцях, Вінниці, Рівному і Тернополі.

28 вересня 1991 р., на честь 370-річчя битви під Хотиним, під стінами Хотинської фортеці відкрито пам'ятник гетьману П.Сагайдачному. У 1992 р. бронзовий пам'ятник Сагайдачному встановлено на його батьківщині, у селі Кульчиці, де також діє музей Петра Сагайдачного.

19 червня 2001 р. у Києві на Подолі також було встановлено пам'ятник українському гетьману. У 2008 р. пам'ятник Петру Сагайдачному встановлений у Севастополі.

На честь Петра Сагайдачного названий вищий військовий навчальний заклад — Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Київська державна академія водного транспорту ім. гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного та Запорізький інститут МАУП ім. гетьмана Петра Сагайдачного.

U-130 Фрегат «Гетьман Сагайдачний»

4 липня 1993 р. до складу ВМС України увійшов фрегат «Гетьман Сагайдачний» — флагман сучасного українського військово-морського флоту.

22 липня 1995 р. Укрпошта випустила в обіг поштову марку з зображенням гетьмана номіналом в 30 000 карбованців.

6 березня 2000 р. Національним банком України випущено в обіг 10-ти гривневу срібну монету, на реверсі якої розміщено зображення батальної сцени на Чорному морі, овальний портрет гетьмана, дата його смерті та колоподібний стилізований напис: Петро Конашевич Сагайдачний.

У 2011 р. рішенням Архієрейського собору Української

автокефальної православної церкви Петро Сагайдачний був канонізований у чині «благовірний гетьман».

САКОВИЧ КАСІАН КАЛІКСТ
([1578](#) — [1647](#) рр.)

[Руський шляхтич](#), [церковний діяч](#) і [письменник-полеміст](#), [ректор Київської братської школи](#) з 1620 р. Представник боярського роду [Саковичів](#), [гербу](#) Корвін.

Народився у священничій родині у [Потиличі](#) (також Подтеличі) неподалік [Рави-Руської](#), вчився у [Замості](#), [Любліні](#), у Краківській Академії. Був виховником [Адама Киселя](#).

У [1620](#) — [1624](#) рр., будиши ченцем, став [ректором Київської Братської школи](#). Перейшовши до [Любліна](#) [1625](#) р., перейшов до унії і став [архимандритом Хрестовоздвиженського монастиря](#) у [Дубному](#) [1626](#) — [1639](#) рр.

Наступного року ([1640](#) р.; за даними Садка Баронча, склав повноваження на Луцькому синоді 1631 р.) перейшов на [латинський обряд](#) за дозволом Папи Урбана VIII і вступив до ченців-[августиніанів](#) монастиря св. Катажини у [Кракові](#). Потім вів мандрівне життя. Помер, за даними Стебельського, 1647 р. у Кракові.

К. Сакович був обдарований визначним письменницьким

хистом. Перший твір з [філософської](#) тематикою «Проблеми» видрукував [польською мовою](#) у Кракові [1620](#) р.

У [1622](#) р. у [Києві](#) видав написані тодішньою книжною «руською» мовою [«ВѢршѢ на жалосный погреб зацного рыцера Петра Конашевича Сагайдачного»](#) за зразками силабічної [барокової поезії](#). Брав участь в друкуванні «Апології» [Мелетія Смотрицького](#) (Львів, [1628](#) р.); за це був проклятий у Київському православному соборі під час служби 14/24 серпня 1628 р. всіма єпископами-учасниками

САМОЙЛОВИЧ ІВАН САМІЙЛОВИЧ (поч. 1630 — 1690 рр.)

Гетьман Війська Запорозького, політичний та військовий діяч, реформатор, чільник Гетьманщини Лівобережної України та «Обох боків Дніпра» (від 1676 р.). Намагався приєднати до козацьких територій Слобожанщину, але не вдало. Закінчив своє життя у засланні у наслідок змови Голіцина та частини старшини на чолі з Мазепою.

Народився у сім'ї священника Самійла Самойловича з Ходоркова (нині Житомирська область). Після Хмельниччини родина переїхала на Лівобережжя, де батько отримав парафію у містечку Красний Колядин на Прилуччині.

Родинний герб Івана Самойловича

Освіту здобув у Києво-Могилянській колегії. Втім духовна стежа не привабила Івана і він вступив до війська.

Оскільки мав гарну освіту то службу розпочав військовим писарем Красноколядинської сотні Прилуцького полку. Там же одружився з дочкою місцевого заможного міщанина Марією Голуб.

За протекції генерального писаря отримав звання значкового товариша. Згодом був веприцьким сотником Гадяцького полку, наказним полковником Прилуцького полку, сотником красноколядинським (1664 р.), полковником охотницького полку (1665 р.). Брав участь у повстанні 1668 р. проти московської влади в Україні. Після загибелі гетьмана Івана Брюховецького приєднався до наказного гетьмана Дем'яна Многогрішного.

У 1668–1669 рр. був наказним полковником та полковником чернігівським.

У 1669–1672 рр. — генеральний суддя. Брав участь у старшинській змові проти гетьмана Дем'яна Многогрішного. На старшинській раді у Козачій Діброві 17 червня 1672 р. обраний гетьманом. Прагнув об'єднати під своїм регіментом Лівобережну й Правобережну Україну, для чого проводив боротьбу проти правобережного гетьмана Петра Дорошенка. Керував козацьким військом під час Чигиринських походів 1677 р. і 1678 р. (проти турків). За правління Самойловича Українська Православна Церква втратила свою незалежність і у 1686 р. була підпорядкована Московському патріархові.

У внутрішній політиці Іван Самойлович започаткував виділення з козацької старшини так званого значкового (знатного, значного) військового товариства, яке стало прообразом українського («малоросійського») дворянства. Намагався об'єднати Правобережжя та Лівобережжя, у 1674 р. навіть обраний гетьманом «обох сторін Дніпра».

У результаті вторгнення військ Туреччини втратив контроль над Правобережжям. Саме ним у 1678 р. вперше у Гетьманщині була уведена оренда на горілку.

Батурин. Свято–Покровська церква. Сповідальня гетьмана Івана Мазепи

У роки правління Самойловича остаточно утвердився державно-політичний устрій лівобережного Українського гетьманату, який в основному залишався незмінним до 1764 р. Проявив себе здібним воєначальником у війні об'єднаних сил козацької України та Московії з Османською імперією. Заохочував переселення українського населення з Правобережжя на Лівобережжя. Претендував на поширення гетьманської влади і на Волинь та Західну Україну. Висловлював незадоволення укладеним між Московським царством і Османською імперією Бахчисарайського миру 1681 р., неодноразово виступав проти укладення польсько-російського Вічного миру 1686 р., який

узаконував розділ України на дві частини.

На раді М. Ханенко склав гетьманську булаву, Петра Дорошенка формально було усунуто від влади, а гетьманом усієї України було проголошено Івана Самойловича.

За гетьманування Самойловича українська православна церква, яка до того була під зверхністю Константинопольського патріарха, була підпорядкована Московському патріархату. Мріяв створити Українське Руське князівство і зробити гетьманську владу спадковою. Після невдалого спільного українсько - російського походу на Крим у 1687 р. звинувачений у «зраді Москві», скинутий з гетьманства, заарештований і відправлений на заслання до залежних московських територій Західного Сибіру, де й помер.

САМОЙЛОВИЧ ДАНИЛО САМІЙЛОВИЧ ([22 грудня 1744](#) - [20 лютого 1805](#) рр.)

Данило Самойлович

Український [медик](#), засновник [епідеміології](#) у [Російській імперії](#), фундатор першого в [Україні](#) наукового медичного товариства. Був військовим лікарем діючої армії у російсько-турецькій війні, який згодом понад 20 років працював головним лікарем Катеринославського намісництва. Першим довів можливість протичумного [щеплення](#).

Народився у родині [священника](#) о. Самійла Сушковського. Перші знання отримав у [Чернігівському колегіумі](#). У [1756—1761](#) рр. — навчався у [Київській академії](#), при вступі до якої змінив своє справжнє прізвище на Самойлович. У [1761—1765](#) рр. —

навчався у [Петербурзькій адміралтейській шпитальній](#) школі, куди був спеціально відібраний зі студентів Київської академії одним із [професорів](#) школи. У [1767](#) р. — отримав звання [лікаря](#); очолив першу у [Росії](#) жіночу [венерологічну лікарню](#). У [1768—1770](#) рр. — перебував на театрі бойових дій [російсько-турецької війни 1768—1774 рр.](#) Як полковий лікар досягнув значного зниження [захворюваності](#) та [смертності](#) особового складу. У [1770—1771](#) рр. — разом з колегою і співвітчизником [Петром Погорецьким](#) добровільно взяв участь у боротьбі з епідемією [чуми](#) у [Москві](#), був членом протичумної комісії та завідувачем чумними шпиталями.

У [1776](#) р. на власні кошти виїхав на навчання до [Страсбурзького](#), а згодом — до [Лейденського університету](#), де [1780](#) р. захистив [докторську дисертацію](#) Tractatus de sectione symphyseous ossium pulis et... sectionem Caesareum ([Трактат](#) про розтинання лонного зрощення та про [кесарів розтин](#)), яка була перевидана двічі. Самойлович першим із лікарів Російської імперії опублікував за кордоном не лише докторську дисертацію, а й інші свої наукові праці.

Самойлович опублікував у [Парижі](#) декілька своїх розвідок, у яких висунув деякі нові пропозиції у сфері [профілактики](#), [діагностики](#) та лікування чуми. За свої досягнення Самойлович був обраний членом [Паризької](#), [Марсельської](#), [Тулузької](#), [Діжонської](#), [Мангеймської](#), [Турінської](#), [Падуанської](#) та інших (загалом 13-ти) хірургічних академій, а також Російської медичної колегії.

Продовжував свою діяльність на [Заході](#) до [1783](#) р. У [1784—1799](#) рр. — керував боротьбою проти чуми у [Кременчуці](#), [Єлісаветграді](#), [Одесі](#) та у [Криму](#) (за енергійні заходи з ліквідації чуми [1785](#) р. отримав чин [колезького радника](#)). У липні [1784](#) р. заснував «Собрание медицинское у [Херсоне](#)», яке було першим медичним [науковим товариством](#) в Україні (і навіть у всій Російській імперії).

У [1787—1789](#) рр. — керівник [Богоявленського](#) військового шпиталю. Кінець [1789](#) р. — виконував обов'язки [губернського](#) лікаря [Катеринославського намісництва](#) та [Таврійської](#) області.

У [1793—1799](#) рр. — обіймав посаду головного лікаря [карантинів півдня України](#). З [1800](#) р. — [інспектор](#) Чорноморської лікарської управи.

Самойлович першим у світі встановив, як передається чума. Відкинув [мізматичну](#) теорію походження цієї хвороби і довів [контагіозність](#) чуми (тобто, що зараження чумою відбувається при безпосередньому контакті з хворими або зараженими предметами).

Запропонував щеплення ослабленою [вакциною](#), заклав основи власної системи протичумних заходів і успішно їх застосовував. Переконаний, що чума — [інфекційна](#) хвороба, він уже [1771](#) р. пропонував різні засоби [дезінфекції](#) речей хворих на чуму, зокрема одягу; прищепив собі заражений матеріал, взятий від людини, яка одужувала після захворювання чумою.

У [Херсоні](#) та [Кременчуці 1784](#) р. Самойлович з успіхом використав свою систему протиепідемічних заходів, внаслідок чого кількість тих, хто одужав, досягла небувалого для тих часів рівня, що викликало широкий інтерес і захоплені відгуки у світовій медичній пресі. У Кременчуці вперше у світовій практиці він започаткував деякі епідеміологічні [експерименти](#), якими спростував думку про можливість зараження чумою через повітря.

Одним із перших у [Європі](#) широко практикував розтини померлих від чуми, здійснив першу у Росії (а, можливо, і в Європі) спробу виявити збудника чуми, існування якого передбачав. Разом з іншими українськими вченими-медиками ([О. Шумлянським](#), [С. Андрієвським](#), [П. Шумлянським](#), та іншими)

опрацював методику, навчальні програми та плани для медичних шкіл.

Зібрання вибраних творів Самойловича вийшло у [1949—1952](#) рр. у Москві (там же — і бібліографія праць).

Д. Самойлович проголошений [почесним громадянином міста Херсона](#).

У [1995](#) р. на студії [«Київнаукфільм»](#) знято документальну стрічку «Він врятував нас від чуми», [режисер](#) і автор [сценарію](#) Юрій Тищенко, [оператор](#) Світлана Нові)

СЕМЕРАК ОСТАП МИХАЙЛОВИЧ (народився [27 червня 1972](#) р.)

[Український політик. Народний депутат України VI-го скликання](#) (2007–2012 рр.). [Міністр Кабінету Міністрів України](#) в уряді [Арсенія Яценюка](#) з 27 лютого по 2 грудня 2014 р.

З 1989 - 1994 рр. навчався на [фізичному факультеті Львівського державного університету імені Івана Франка](#), а з 1992 - 1998 рр. у [Національному університету «Києво-Могилянська академія»](#) за фахом магістр [політології](#).

У 1992–1995 рр. — співзасновник та заступник голови Студентського братства [Національного університету «Києво-Могилянська академія»](#).

У 1994–1996 рр. — координатор програми «Школа молодого політика» Українського фонду підтримки реформ. З 1996 р. —

президент Фонду сприяння розвитку політичної і правової культури.

З лютого 1997 р.— керівник секретаріату фракції ПРП «Реформи-центр», з 2002 р. — завідувач секретаріату фракції «Наша Україна»; з 2005 р. — завідувач секретаріату фракції партії «Реформи і Порядок» у [Верховній Раді України](#).

Серпень 2006 — листопад 2007 рр. — заступник голови [Київської обласної державної адміністрації](#) з питань внутрішньої політики та зв'язків з громадськістю. У 2007–2012 рр. — [народний депутат України VI скликання](#) від [Блоку Юлії Тимошенко](#). У 2010–2012 рр. — Міністр молоді, спорту та підготовки до [Євро-2012](#) [Тіньового Кабінету Міністрів](#). З 27 лютого 2014 р. — [Міністр Кабінету Міністрів України](#).

На позачергових парламентських виборах 26 жовтня 2014 р. обраний народним депутатом України за списком політичної партії «Народний Фронт».

Був членом партії [«Реформи і порядок»](#) (ПРП) від моменту її створення у 1997 р. до злиття з ВО «Батьківщина» у 2013 р., очолював Виконавчий комітет ПРП. Співавторство книги «Абетка українського політика» (1997 р.). Володіє [англійською мовою](#). Захоплюється [спортом](#) та [авто](#). У березні 1998 р. — кандидат у народні депутати України від [ПРП](#), № 22 у списку.

На час виборів: консультант депутатської групи «Реформи» [Верховної Ради України](#), член [ПРП](#).

У квітні 2002 р. — кандидат у [народні депутати України](#) за виборчим округом № 218 міста Києва, висунутий [Виборчим блоком політичних партій Блок Віктора Ющенка «Наша Україна»](#). За 9.54 %, 4 місце з 30 претендентів. На час виборів: завідувач секретаріату депутатської фракції [ПРП](#) у Верховній Раді України, член [ПРП](#).

У березень 2006 р. — кандидат у [народні депутати України](#) від [Громадянського блоку «Пора-ПРП»](#), № 21 у списку. На час виборів: завідувач секретаріату фракції партії «Реформи і Порядок», член [ПРП](#).

[Народний депутат України 6-го скликання з 23 листопада 2007 - 12 грудня 2012 рр.](#) від [«Блоку Юлії Тимошенко»](#), № 140 у списку. На час виборів: заступник голови Київської обласної державної адміністрації, член [ПРП](#).

Член фракції «Блок Юлії Тимошенко» (з листопада 2007 р.).
Член Комітету з питань [бюджету](#) (з грудня 2007 р.). [Державний службовець](#) I-го рангу (з 12 грудня 2012 р.).

[Українець](#). Батько Михайло Михайлович (1940 р.) — завідувач кафедри термодинаміки і фізики [Львівського державного університету безпеки життєдіяльності](#).

Мати Стефанія Василівна (1948 р.) — економіст ТОВ «НТОН». Дружина Орія Володимирівна (1974 р.) — лікар. Має сина та дочку.

СИРОЇД ОКСАНА ІВАНІВНА
(народилася [2 травня 1976 р.](#))

Український політик, народний депутат України 8-го скликання (пройшла за списком [«Об'єднання «Самопоміч»](#)), [заступник Голови Верховної Ради](#).

У минулому — директор [Української правничої фундації](#), експерт [«Реанімаційного пакету реформ»](#). Народилася у місті [Городище](#), тепер [Сокальський район, Львівська область](#)).

У [1983](#) р. пішла у перший клас Червоноградської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 7, яку закінчила у [1993](#) р. із золотою медаллю.

У [1993](#) р. вступила до [Національного університету «Києво-Могилянська академія»](#), навчання у якому закінчила у [1997](#) р. та отримала ступінь [бакалавра політології](#).

З [1998](#) - [2000](#) рр. навчалася у Центрі правничих студій [Київського національного університету ім. Т. Шевченка](#). Навчання закінчила з відзнакою та здобула ступінь [магістра права](#).

З вересня [2002](#) - листопада [2003](#) рр. навчалася в [Оттавському університеті, Оттава, Канада](#). Здобула, ступінь [LL.M.](#) (Master of Laws).

З липня [1994](#) р. - до лютого [1996](#) р. була помічником голови [Української республіканської партії](#).

У березні — грудні [1996](#) р. — помічник-консультант [народного депутата України Ігоря Юхновського](#). З січня [1997](#) р. - лютого [1998](#) рр. — провідний спеціаліст апарату Міжвідомчої аналітично-консультативної ради з питань розвитку продуктивних сил і виробничих відносин при [Кабінеті Міністрів України](#).

З червня [1998](#) - вересня [1999](#) рр. — експерт з питань соціальної реформи Проекту [Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй «Підтримка економічних, соціальних та адміністративної реформи в Україні»](#) при Секретаріаті Міжвідомчої ради з впровадження Програми економічних реформ в Україні.

З листопада [1999](#) - вересня [2000](#) рр. — координатор компоненту «Впровадження результатів функціонального обстеження у [Міністерстві праці та соціальної політики в Україні](#)» проекту Міністерства міжнародного розвитку [Великобританії «Підтримка структурних реформ в Україні»](#).

З жовтня [2000](#) - липня [2001](#) рр. — радник з юридичних питань Проекту Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй «Підтримка економічних, соціальних та адміністративної реформи в Україні».

З серпня [2001](#) - травня [2002](#) рр. — керівник апарату та секретар Міжвідомчої аналітично-консультативної ради з питань розвитку продуктивних сил і виробничих відносин при Кабінеті Міністрів України.

З листопада [2002](#) - квітня [2003](#) рр. — міжнародний інтерн юридичної фірми [«Gowling Lafleur Henderson LLP»](#) в Оттаві, Канада.

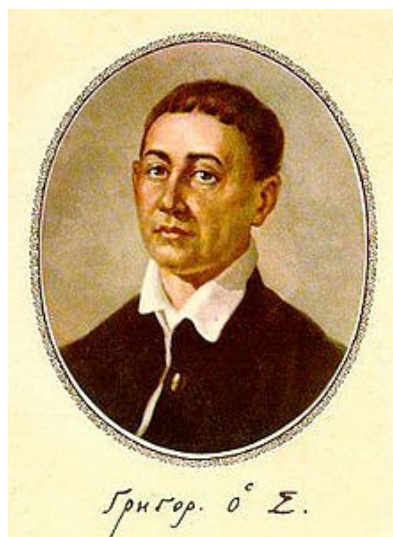
З вересня [2003](#) р. — приватний підприємець. З червня [2004](#) - серпня [2012](#) рр. — національний менеджер проектів

Координатора проектів в Україні [Організації з безпеки і співробітництва в Європі](#). Опікувалася проектами у ділянці адміністративного права, адміністративної юстиції, юридичної освіти та освіти з прав людини. З вересня 2012 р. — директор Всеукраїнського благодійного фонду «Українська правнича фундація». Народний депутат України VIII скликання. [Заступник Голови Верховної Ради України](#). Засновник благодійної організації «Кирило-Мефодіївська фундація».

Експерт Реанімаційного пакету реформ у ділянці реформи судової влади, конституційної та адміністративної реформ.

Четвертий номер у списку [партії «Самопоміч»](#) на [виборах до ВРУ 2014](#) р.

СКОВОРОДА ГРИГОРІЙ САВИЧ (1722 – 1794 рр.)

Український мандрівний філософ, поет, байкар і педагог, вніс значний внесок у східнослов'янську культуру. Здобув славу першого самобутнього філософа Російської імперії. Григорій Сковорода вважається завершителем епохи козацького бароко і родоначальником російської релігійної філософії. Твори Григорія Савича Сковороди мали істотний вплив на ряд найбільших російських мислителів, особливо, на Володимира Францевича Ерна.

Григорій Сковорода доводиться двоюрідним прадідом іншому російському філософу Володимиру Сергійовичу Соловйову.

Григорій Сковорода народився 22 листопада (3 грудня) 1722 р. другою дитиною у сім'ї малоземельного козака Савки (Сави) Сковороди і його дружини Палажки (у дівочтві - Пелагеї Степанівни Шенгереевой) в околицях Полтави у сотенному селі Чорнухи Лубенського полку, що входив у межі Київської губернії. Серед уродженців Лубенського полку у реєстраційних книгах XVIII ст. також згадуються Клим, Федір і Омелян Сковорода, очевидно, вони були з Савою Сковородою у родинних стосунках. Як вважають дослідники, Григорій Сковорода народився на хуторі Харсики, який входив до складу села Чорнух.

Там до недавнього часу ще проживали люди з прізвищами Сковорода, Сковородько і Сковороденко; у вісімнадцятому столітті у Харсиках розташовувався земельний наділ, який надавався у Чорнухах особам духовного звання.

Згідно Густаву Гессові да Кальве, батько філософа - Сава Сковорода - був у Чорнухах сільським священиком, що підкріплює версію про те, що отчий дім філософа міг перебувати саме в Харсиках.

Існує легенда, що пояснює пристрасть юного козака до вченості. За легендою, в отроцтві Григорій зіткнувся з непорозумінням у сім'ї; у шістнадцять років Гриша покинув рідну домівку, після того як батько рукоприкладством покарав його за те, що син втратив у полі вівцю.

Більш правдоподібною, однак, видається версія, згідно якої сини - Григорій і Степан - вирушили вчитися по волі і повчанням батька, так як для малоземельного козацтва настали не найкращі часи. Старший син Сави Сковороди - Степан - поїхав до столиці ще за життя батька, а Григорій після його кончини. Важливо відзначити, що у Санкт-Петербурзі і у Москві у сім'ї Сави Сковороди вже проживали родичі. Відомо, що Степан Сковорода багато часу проводив у Санкт-Петербурзі у рідні.

У 1738 р. Степан відправився у місто на Неві, «щоб шукати щастя у столиці, де проживали його родичі Полтавцеві». Дядько по материнській лінії і двоюрідний брат майбутнього філософа Григорія Сковороди - Гнат Кирилович Полтавцев - був великим вельможею і землевласником. У царювання імператриці Єлизавети Петрівни Полтавцев перебував на посаді камер-фур'єра і мав у Коломенському, у Керенському і у Шацькому повітах шістьсот тридцять подарованих душ. Будинок

Полтавцева і його сім'ї завжди був відкритий для синів Сави Сковорода. Дмитро Чижевський, зокрема, висунув припущення, що саме завдяки зусиллям і впливу Ігнатія Полтавцева Григорій Сковорода отримав можливість стати придворним півчим у Санкт-Петербурзі, а Степан Сковорода - отримати початкову освіту у Польщі.

Традиційно вважається, що з осені 1738 - літо 1741 рр. Григорій Сковорода навчався у Києво-Могилянській академії, проте у списках учнів його ім'я не збереглося. Перший період навчання Сковорода в Академії відновив у 1902 р. М. І. Петров, ґрунтуючись на відомостях про Самуїла Миславського і копії латинської книги «Про исхождени Св. Духа», Адама Зернікава, переписаної 35 студентами для Тимофія Щербацького, серед яких був Сковорода.

На думку Л. Е. Махновця, Н. І. Петровим був допущений ряд неточностей у реконструкції протяжності «першого малоросійського періоду» Сковорода, які згодом відтворює і розвиває Д. І. Багалій. Згідно з архівними дослідженнями Л. Е. Махновця, Сковорода повинен був проходити навчання в академії з 1734 – 1741 рр., з 1744 – 1745 рр. і з 1751 - 1753 рр., тобто виходить, що Сковорода вступив до Академії у віці 12 років, причому, виходячи з цих розрахунків, у Київській академії юний Сковорода міг на власні очі побачити молодого Михайла Ломоносова. Хоча більшість сучасних дослідників поділяють позицію Л. Е. Махновця, питань про перший період навчання в Академії більше, ніж відповідей, тому його періодизація як і раніше залишається дискусійною.

Навчання, розпочате в Академії, Сковорода так і не закінчив. 7 вересня 1741 р. Сковорода за наполяганням Рафаїла Заборовського прибув до Глухова разом з трьома товаришами Стефаном Тарнавським, Іваном Тимофєєвим і Калеником Даниловим, де пройшов конкурсний відбір і був відправлений за призначенням за наказом обер-прокурора І. І. Бібікова уставщиком Гаврилом Матвєєвим до придворної співочої капели у Санкт-Петербург. Як показав Микола Бородій, майбутній філософ їхав у північну столицю через Москву, тому що саме там проходили урочистості з приводу коронації Єлизавети Петрівни, що зійшла на престол 25 листопада 1741 р. У Санкт-Петербург Сковорода прибув тільки у грудні 1742 р. В якості придворного півчого

Сковорода оселився у Придворній капелі поблизу Зимового палацу. Його річне жалування становило 25 рублів, що на ті часи було великою сумою, при цьому батьки Григорія Сковороди звільнялися від оподаткування.

Будівля капели (Санкт-Петербург)

Будучи співочим, Сковорода зблизився з фаворитом імператриці, графом Олексієм Розумовським, що походив, як і Сковорода, з малоземельних козаків.

З 1741 - 1744 рр. Григорій Сковорода проживає у Санкт-Петербурзі і у Москві. У цей період він часто гостює у маєтках Розумовського і Полтавцева. Примітно, що довіреною особою у будинку Розумовських був інший видатний російський філософ Григорій Теплов. Імовірно, Сковорода міг бачитися з Тепловим на прийомах Розумовських у період придворної служби у 1742 – 1743 рр., поки Теплов не виїхав з Кирилом Розумовським у Тюбінген.

У 1744 р. Сковорода поїхав у складі свити імператриці Єлизавети до Києва, де отримав звільнення з посади співочого у званні придворного уставщика, з тим щоб продовжити навчання в академії. Дмитро Багалій виявив у Харківському історичному архіві облікову книгу за 1745 р., в якій значиться «двір Пелагеї Сковородихи, чий син (обрітався) у співочих». Із запису в обліковій книзі випливає, що Сави Сковороди до 1745 р. вже не було у живих. Залишається тільки гадати, чи застав Сава Сковорода повернення свого сина Григорія з Петербурга. Будучи

в академії, Сковорода слухав лекції архієпископа Георгія Кониського. У період навчання в академії великий вплив на Сковороду надала фігура знаменитого київського мандрівника і паломника Василя Барського, який повернувся під кінець життя у Київ.

Бажаючи по подорожувати по світу, Сковорода (за версією Густава Гесса де Кальве) прикинувся божевільним, внаслідок чого був виключений з бурси. Незабаром, згідно Ковалинського, Сковорода вирушив за кордон в якості церковника при генерал-майорі Федорі Степановичу Вишневському (сербському дворянині на російській службі, близькому товаришу і сподвижнику Олексія Розумовського) у складі російської місії у Токай. Метою місії була закупівля токайських вин для імператорського двору. Дослідники припускають, що Федір Вишневський взяв Сковороду в якості вчителя для свого сина Гаврила, що відправився у Токай разом з батьком. Однак проти цієї версії говорить той факт, що Гаврило Вишневський був старший Сковороди: на момент Токайської місії йому виповнилося двадцять дев'ять років.

Малюнок Г.Сковороди. **Фонтан «Нерівна всім рівність»**, який зображений на банкноті у 500 гривень

Вважається, що за три роки Сковорода побував у Польщі, Угорщині та Австрії. За даними Густава Гесса де Кальве, Сковорода також був у Пруссії і навіть Італії. Достовірно відомо лише те, що Сковорода відвідав навколишні землі поблизу Токаю і побував у Відні. Однак, ґрунтуючись на тому, що Сковорода був у Токайській місії п'ять років, а не два з половиною роки, як вважали на початку двадцятого століття А. В. Петров і Д. І.

Багалій, Л. Е. Махновець слідом за П. Н. Поповим прийшов до висновку, що Сковорода і справді міг побувати в Італії і навіть дістатися до Риму. Основним аргументом на користь правдивості відомостей Густава Гесса де Кальве про поїздку в Італію служить той факт, що у Федора Степановича Вишневського були знайомі у багатьох посольствах Західної Європи, а значить Сковорода міг скористатися зв'язками генерал-майора. Крім того, П. Н. Попов наводить репліку Лонгіна з діалогу Сковороди «Кільце»: «Має звичай та Італія молотити волами». З цієї репліки П. Н. Попов і Л. Е. Махновець виводять непряме свідчення поїздки Сковороди в Італію. Неспростованих доказів поїздки Сковороди в Італію досі представлено не було, тому питання поїздки залишається відкритим.

На початку 1750 р. Сковорода повернувся до Києва. На запрошення Никодима Скребніцького він написав для Переяславського колегіуму «Керівництво про поезію». Текст «Керівництва» не зберігся, проте відомо, що курс, складений Сковородою, викликав невдоволення переяславського єпископа. Він вважав, щоб Сковорода викладав предмет «по старині», Сковорода з вимогою не погодився і процитував латинське прислів'я «Алії Рез scertrum, іншого медіатор» («Одна справа (архієрейський) жезл, інша - (пастуша) сопілка»), що було розцінено єпископом Никодимом як непрощення зухвалість і послужило причиною для звільнення Сковороди з Переяславського колегіуму при духовній семінарії у 1754 р.

У тому ж таки 1754 р., після звільнення, Григорій Сковорода став домашнім учителем чотирнадцятирічного дворянського юнаки Васі Томари і проживав у маєтку батька хлопчика у селі Коврай на річці Ковраец поблизу містечка Золотоноша. Хлопчик був сином переяславського полковника Степана Івановича Томари, мав грецьке коріння, і його дружини Ганни Василівни Кочубей, дочки знаменитого генерального судді Війська Запорозького Василя Леонтійовича Кочубея, який отримав популярність за донос на гетьмана Івана Степановича Мазепу. За нез'ясованих обставин відносини Сковороди з родиною Томари не склалися. Незважаючи на гідну оплату, пан Стефан Томара (як звав себе полковник) прагнув підкреслювати свою перевагу над філософом, а дружина Томари - Ганна Василівна - не рахувала Сковороду гідним наставником для сина. Якось раз Сковорода,

незадоволений учнем Васею (сином Томари), назвав його «свинячою головою», мати дитини підняла скандал. У результаті цього інциденту Григорій Сковорода покинув будинок Томари до закінчення контракту.

Отримавши від старого приятеля з Москви Олексія Сохи лист з висловленням підтримки, Григорій Сковорода у тому ж таки 1754 р. вирішив відправитися у першопрестольний град разом з проповідником Володимиром Каліграфом. Відомо, що Володимир Каліграф, що отримав у Москві призначення префекта, віз із собою твори Еразма Роттердамського і Лейбніца. Цілком можливо, що у дорозі Сковорода ознайомився з цими творами.

У Москві Сковорода прожив ще близько року. Він знайшов притулок у Троїце-Сергієвій лаврі, де зблизився з настоятелем Кирилом Лящевецьким. Як і Сковорода, Лящевецький за походженням був з козаків і проходив у молодості навчання у Києво-Могилянській академії.

Вид на Троїце-Сергієву Лавру. Фотохром (кольорова літографія), 1890-і рр.

Примітно, що у Троїце-Сергієвій лаврі скарбником у цей час був єпископ Нижегородський і Алатирський Феофан Чарнуцький, який походив як і Сковорода з села Чорнухи, або Чарнухі.

Ймовірно, ця обставина сприяло перебуванню Сковороди у Троїце-Сергієвій лаврі, в якій він не тільки мав притулок, але й користувався бібліотекою. Зокрема, грецькі літературні пам'ятки з Троїце-Сергієвої лаври заклали основу для написання

Сковородою твори «Сад божественних пісень». Настоятель Кирило Лящевецький, що підкреслював освіченість філософа, пропонував Сковороді залишитися у Троїце-Сергієвій лаврі і зайняти у ній посаду бібліотекаря, але філософ, який бажав продовжити мандрівку, відмовився від цієї пропозиції. Надалі Сковорода підтримував з Кирилом Лящевецьким дружнє листування.

У 1755 р. Сковорода отримав звістку про те, що пан Стефан Томара просить у філософа вибачення і запрошує його повернутися у Каврай, з тим щоб продовжити навчання його сина Василя. Знаючи характер Томари, Сковорода їхати у Каврай не хотів. Однак Томара звернувся до спільним знайомим, щоб переконати філософа повернутися. Як зазначає у своєму дослідженні граф П. Бобринський: «Приятель, у якого він зупинився, вирішує шляхом обману везти його до Тамари у його село Каврай». За версією Л. Е. Махновця, щоб везти Сковороду у Каврай, приятель, мабуть, напоїв філософа, який не був проти, щоб випити вина у компанії, і вночі перевіз його сплячого у село із Переяслава. У результаті, опинившись у селі, Сковорода прийняв повторне запрошення і заради хлопчика залишився у селі у Томари, де прожив до 1758 р. Толком нікому не відомий хлопчик Вася, що навчався Сковородою, увійшов згодом в історію як сенатор і дійсний таємний радник Василь Степанович Томара, який виявив себе як видатний російський дипломат у Туреччині і на Кавказі. Василь Томара також сформувався як самобутній мислитель. Філософські погляди Василя Томари, чітко перегукуються з духовними роздумами Сковороди, знайшли відображення у спогадах Жозефа де Местра про дипломата.

У 1759 р. Сковорода отримав запрошення від архієрея Іоасафа (Горленко) і прибув до Слобідської губернії для ведення викладацької діяльності у Харківському колегіумі. Після закінчення навчального року (1759-1760 рр.) Сковорода не захотів прийняти чернечий постриг, залишив колегіум і близько двох років жив у селі Стариця поблизу Белгорода. Про роки життя філософа, проведених у селі Стариця, а також у Белгороді, практично нічого невідомо.

**Будівля Харківського колегіуму (1721-1840).
Ок. 1810-х рр. Малюнок сучасника**

Десь навесні 1762 р. Григорію Сковороді представилася можливість познайомитися в Белгороді з харківським студентом-богословом Михайлом Івановичем Коваленською, який з тих пір стає його найближчим учнем і другом. Заради цього юнака філософ знову повертається в Харківський колегіум: з вересня 1762 - червень 1764 рр. він читає курс грецької мови. У цей період навколо Сковороди формується цілий круг учнів і сподвижників, причому це коло переважно формувався з дітей священнослужителів, які до всього іншого були друзями, або склалися в спорідненості з Михайлом Коваленським. Як виняток з правила можна згадати Івана Опанасовича Панкова, сина попечителя Острогожська, з яким Сковорода також дружив. Брати Михайло та Григорій Коваленські зустрічалися зі Сковородою не тільки на лекціях, але і у будинку у свого дядька - викладача колегіуму, протоієрея Петра Коваленського.

Тим часом, за смерті архієрея Іоасафа Горленка новим архієреєм стає Порфирій (Крайський). І сам Сковорода, і новий префект колегіуму протоієрей Михаїл (Шванській), і новий ректор Іов (Базилевич) не користувалися прихильністю Порфирія. У результаті, після закінчення 1763-1764 рр. навчального року Сковорода знову змушений був покинути навчальний заклад.

Через кілька років Сковорода зближується з харківським губернатором Євдокимов Олексійовичем Щербініним. У 1768 р.

Сковорода (за ініціативою Щербініна) знову повертається у Колегіум: Євдоким Щербінін своїм наказом призначив його на посаду викладача катехізису. Проте новий Білгородський і Обоянський єпископ митрополит Самуїл був незадоволений тим, що катехізис читає світська людина, і критично оцінивши курс філософа, навесні 1769 р. звільнив його. Сковороду було відсторонено від викладання (вже втретє), після чого до викладацької діяльності він ніколи не повертається.

У наступні роки Григорій Сковорода здебільшого вів життя мандрівного філософа-богослова, блукаючи по Малоросії, Приазов'ю, по Слобідській, Воронезької, Орловської та Курської губерніях. Також відомо, що Сковорода побував в Області Війська Донського у Ростові у родичів Ковалинського.

У 1774 р. Григорій Сковорода закінчує у маєтку Євдокима Щербініна у селі Бабаї «Байки харківські» і присвячує їх станційному наглядачеві міста Острогожська Опанасу Федоровичу Панкову. Афанасій Панков також з'являється у «Діалогах» Сковороди як завзятий сперечальник «Опанас». Важливо відзначити, що син Афанасія Панкова Іван був у числі студентів, що слухали лекції Сковороди у Харківському колегіумі. Завдяки листуванню відомо, що у тому ж 1774 р. Сковорода жив у сотника Олексія Івановича Авксентієва у Лісках. По всій видимості, Сковорода дружив не тільки з сотником, але і з іншими членами сім'ї Авксентієвих.

В одному з листів до священику Якову Петровичу Правицькому з Бабаєва Сковорода у 1786 р. написав: «Цілуйте також духовну матір мою, ігуменю Марфу. Писати розлінився до неї». Марфа Авксентієва була служницею Вознесенського монастиря у п'ятнадцяти верстах від Харкова. У числі друзів Сковороди також було багато видних харківських купців, серед яких слід згадати Єгора Єгоровича Урюпіна («праву руку» Василя Назаровича Каразіна), Артема Дорофійовича Карпова, Івана Івановича Єрмолова, Степана Микитовича Курдюмова та ін. Також Сковорода перебував у близьких відносинах з харківськими дворянами, зокрема, з вахмістром Іллею Івановичем Мечниковим, які володіли околицями Куп'янська. У нього Сковорода часто зупинявся погостювати. Спогади про Сковороду вахмістра, а також його сина Євграфа Ілліча Мечникова (предка знаменитих учених Іллі Ілліча і Льва Ілліча Мечникових) лягли в

основу біографії Сковороди, складеної Густавом Гессом де Кальве, який одружився на дочці вахмістра Серафимі.

У Воронежській губернії Сковорода проводив багато часу, особливо у 70-і рр. Там проживали його близькі друзі, поміщики Тевяшові, у яких Сковорода часто гостював. «У гостинному Острогожському будинку (Тевяшових) мандрівник відігривався душею і тілом».

Діалог «Кільце» і слідом за ним «Алфавіт, або буквар світу» Сковорода у 1775 р. присвятив «Шановному добродію Володимиру Степановичу, його благородію Тевяшову».

У 1776 р. Григорій Савич закінчує в Острогожську «Ікону Алкивіадську» і адресує її батькові Володимира - Степану Івановичу Тевяшова.

Йому ж присвячений трактат «Ізраїльський змії» і переведений Сковородою з латинської діалог Цицерона «Про старості». У Острогожську також жив близький друг філософа, художник Яків Іванович Долганський: в Діалогах Сковороди він фігурує під ім'ям «Яків».

У 1781 р. Сковорода їде до Таганрога до брата свого учня Михайла – Григорія Івановича Ковалинського, який, у бутність учня Харківського колегіуму, слухав разом з Михайлом курс Сковороди про катехізис. У Таганрозі також жив друг і учень Сковороди Олексій Базилевич, однокурсник Ковалинського. Як зазначає де Кальве, поїздка Сковороди у Таганрог тривала у цілому близько року. Про перебування Сковороди у місті свідчить збережене листування з друзями, яке філософ вів, проживаючи у Григорія Ковалинського. З біографії, складеної де Кальве, випливає, що Григорій Ковалинський організував по приїзді Сковороди великий прийом, на який були запрошені знатні вельможі. Однак Сковорода, довідавшись про це, сховався у возі і не увійшов до хати до тих пір, поки гості не розійшлися. Достовірно відомо, що він зупинявся у власному будинку Г.І. Ковалинського на вулиці Єлизаветинській (нині Р. Люксембург). Історики Таганрога відзначають, що Сковорода не міг потрапити у Таганрог повз маєтку ряжених, тим більше, що Григорій Ковалинський місцем свого постійного проживання обрав саме його. Серед кореспондентів Григорія Сковороди у цей період, зокрема, фігурує харківський купець Степан Микитович Курдюмов. Листування філософа з Курдюмовим збереглося в

архіві родини купця.

У 1790 р. Сковорода закінчує переклад з грецької «Книжечки про спокій душі» Плутарха і присвячує її старому вмираючому одному, секунд-майору Якову Михайловичу Донцю-Захаржевському, ватажку харківського дворянства, що відбувалося з козацької старшини Донського та Запорізького Військ.

Як показав І. І. Срезневський, Сковорода у ці роки став остаточно розходитися у своїх судженнях з догматами церкви. Белгородський протоієрей Іван Трохимович Савченков, що знаходився у дружній листуванні з філософом, з жалем висловлювався про те, що Сковорода в старості не визнавав ні постів, ні обрядів, називаючи їх «хвостами», які треба відсікти.

У 1790-х рр. Сковорода зблизився з архімандритом Знам'янського монастиря Амвросієм. У 1791 р. Сковорода їде у село Іванівка.

Там він присвячує своєму учневі Михайлу Ковалинському свій останній філософський діалог «Потоп зміїний», який він, мабуть, написав ще наприкінці вісімдесятих років, а також готує праці, щоб передати їх перед смертю улюбленому учневі. Вес 1792 р. Сковорода проводить під Куп'янськом у селі Гусинка.

У 1793 р. вже у похилому віці Сковорода збирається передати перед смертю всі рукописи улюбленому учневі Михайлу Ковалинському, який проживав в Орловській губернії. Відомо, що Сковорода їхати в Орел не хотів, тому що дуже не любив вогку погоду і боявся, що знайде смерть по дорозі, не встигнувши повернутися у рідний губернський Київ (рідне село Сковороди Чорнухи у ту пору входило до складу Київської губернії), в якому він хотів бути похованим. Сковорода прагнув повторити шлях Василя Барського, який повернувся під кінець життя після тривалих мандрів до Києва, щоб зустріти у рідному місті кінець. Будучи студентом, Сковорода був присутній на похоронах Василя Барського, чий життєвий шлях зумовив його власний спосіб життя.

Незважаючи на слабкість і похилий вік, Сковорода вирушив до Орловської губернії. Добравшись до Хотетова, Сковорода у серпні 1794 р. зупиняється у Михайла Ковалинського у його маєтку і передає йому всі свої рукописи. Попрощавшись з улюбленим учнем, Сковорода їде до Києва, щоб там зустріти свій

кінець.

Пам'ятник Г. Сковороді у Харкові (фото Ю. Щербініна).

Сковорода помер 29 жовтня (9 листопада) 1794 р. у будинку дворянина Андрія Івановича Коваливського у селі Іванівка Харківської губернії на шляху до Києва. Незадовго до смерті у селі Іванівка був закінчений останній прижиттєвий портрет Сковороди кисті харківського художника Лук'янова. Оригінал портрета був втрачений, проте збереглася копія, що знаходилася у колекції В. С. Александрова. З оригіналу портрета Лук'янова, або з однією з його копій, була виконана гравюра Петра Олексійовича Мещерякова. Портрет з колекції Александрова і гравюра, виконана Мещеряковим, лягли в основу гравюри по дереву, виконаної у Петербурзі В. В. Мате після смерті філософа. Є згадки про те, що коли Сковорода відчув наближення смерті, він помився, одягнувся у чистий одяг, ліг і помер. На своїй могилі філософ заповідав написати: «Світ ловив мене, але не спіймав».

Зразком для свого богослов'я Сковорода вважав Олександрійську школу, а також особливо почитав Сенеку і Марка Аврелія. У своїй філософії Сковорода був близький до пантеїзму, оскільки подібно Спінози ототожнював Бога («найвища істота») і «загальну мати нашу натуру». При цьому натура визначається як «римське слово» синонім слів природа або

ество, яке у всій своїй цілісності також може бути названо світом. При цьому світ цей безмежний, і символом його може бути названий змій, «в колі свити, свій хвіст своїми жь тримає зубами». Причому Змії і Бог є одне («змії є, знай же, що він же і бог є»). Ця природа породжує полювання (схильність і рух), а полювання - праця. Вельми терпимо Сковорода ставився до язичництва, вбачаючи у ньому підготовку людського роду до прийняття християнства. По відношенню до релігії пропонував середній шлях між «курганами буйної безбожності» і «підлими болотами рабських пересудів».

Світобудову він бачив як таку, що складається з трьох світів - макрокосму (всесвіт), мікркосму (людина) і якийсь «символічний світ», сполучно великий і малий світи, ідеально їх у собі відбиває (наприклад, за допомогою священних текстів кшталт Біблії). Кожен з цих світів складається з «двох природ» - видимої (тваринної) і невидимої (божественної), матерії і форми.

Сковорода приділяв значну увагу не тільки християнській традиції у філософії, але й античній спадщини, зокрема ідеям платонізму та стоїцизму.

Дослідники знаходять у його філософії риси як містицизму, так і раціоналізму. Г. С. Сковороду нерідко називають першим філософом Російської імперії. За свій незвичайний спосіб життя, а також через те, що більшість своїх філософських творів Сковорода написав у діалогічній формі, він отримав також прізвисько «російського Сократа».

А. Ф. Лосєв з оригінальних ідей Сковороди виділяв його вчення про серце, містичний символізм у вченні про трьох світах і уявлення про дві сутності світу, видимою і невидимою.

У працях Г. С. Сковороди центральне місце займає проблема самопізнання, яка неминуче зводиться у філософа до питання про природу людської істоти. Відповідно до сентенцією про людину, що є «мірою всіх речей» (теза Протагора), Сковорода приходять до думки про те, що людина є початком і кінцем всякого філософствування. «Однак людина, яка є початок і кінцем усього, всякої думки і філософствування, - це зовсім не фізичний або взагалі емпіричний людина, а людина внутрішній, вічний, безсмертний і божественний». Щоб прийти до розуміння себе як внутрішньої людини, необхідно пройти важкий шлях, сповнений «страждань і борінь». У випадку Сковороди, цей шлях пов'язаний з

відмовою від абстрактного мислення, відмовою від інструментів пізнання світу зовнішнього. Місце емпіричного пізнання, таким чином, має бути заповнено світом образно-символічним, де символіка повинна бути «сродною» внутрішнього життя і вічного сенсу буття. Таку символіку, як християнський мислитель, Сковорода вбачає у Біблії. Через текст Священного писання людська думка «перетворюється в око Бога Всевишнього». Біблійний символізм Григорій Савич називає «слідами Бога». Ступаючи по них, людина приходить до пізнання себе як людини внутрішньої, де «істинна людина і Бог є Тотожне».

Досвід самопізнання Сковороди, таким чином, виявляється за своїм духом надзвичайно близьким рейнській містиці (Майстер Екхарт, Дітріх з Фрейберга та ін.), і німецької теософії епохи Реформації (насамперед, Якоб Беме, Ангел Сілезький та ін.), перейнявшись у Руське царство у XVII ст. через Німецьку слободу, і що отримало своє перше оригінальне втілення на православної ґрунті у колі «вільнодумця» Дмитра Тверитинова.

Згідно Сковороді, все суще складається з трьох світів: «Перший є загальний світ обитательський, де все народжене мешкає. Сей складений з незліченних світів і є великий світ. Інші два суть приватні і малі світи. Перший - мікрокосм, тобто Мирик, світик, або людина. Другий є символічний світ, інакше Біблія».

Особливе місце у вченні Сковороди займає проблема «спорідненості», тобто слідування людини своєю природою. Пізнальними сродності складають, за Сковородою, «плодоносний сад», гармонійне співтовариство людей, з'єднаних між собою як «частини годинникової машини» причетністю до «сродної праці» (сродність до медицини, живопису, архітектурі, хліборобства, війнству, богослов'я і т. П.). У вченні про спорідненості і неспорідненості Сковорода переосмислює у християнському дусі деякі ідеї античної філософії: людина - міра всіх речей (Протагор); сходження людини до прекрасного (ерос у Платона); життя у злагоді з природою (стоїки). Своя «сродність» або (як ще пише Сковорода) своя «стать» є у кожної людини.

Оригінальною філософською працею є поетичний твір Сковороди «Розмова про премудрості». У ньому філософ описує діалог між людиною, стражденним здобути істину і Софією. Софія наступним чином описує себе: «У греків звалася я Софія у древній вік. А мудрістю кличе всяк російська людина, Але

римлянин мене Мінерва назвав, А християнин добрий Христом мені ім'я дав.» Далі людина, розпитує Софію, дізнається, що у неї є сестра: «Їй сто імен. Вона, Однак, у росіян є безтолковою.» По ходу діалогу людина починає провокувати Софію дурними питаннями про китайців, чому Софія звинувачує її у брехні і дурості. Людина ж звинувачує саму Софію у брехні, тим самим виникає підозра у тому, що це її сестра. Таким чином, читач, вважав спочатку, що діалог розгортається між людиною і Софією, наприкінці не може зрозуміти, хто перед ним: чи була то з самого початку Софія, або ж її у діалозі не було зовсім. Так Григорій Сковорода розкриває вислизи природи без початкової істини, пошук який упирається у пізнання самого себе, тому що якщо перед людиною і справді постала Софія, то чи не її то сестра спонукала людини зневіритися у зустрічі з істиною. Діалог про премудрості Сковорода представляє особливий інтерес у контексті історії російської філософії, так як він віщує софіологію двоюрідного правнука Сковорода - Володимира Соловйова.

Мова творів Григорія Савича Сковорода представляє проблемне поле, що зачіпає питання як філологічного, так і філософського характеру. Специфіка мови Сковорода відзначалася вже його учнем Ковалинським. Так М. І. Ковалинський стверджував, що Сковорода писав «на російській, латинській та еллінській мовах», хоча іноді вживав «малоросійське наріччя». Той факт, що Григорій Сковорода писав всі свої основні праці російською мовою, викликало велике обурення серед українофілів на рубежі XIX-XX ст., зокрема, серед українських письменників. Мова Сковорода викликала неприховане роздратування у поета Тараса Шевченка, який з обуренням писав, що Сковороду «збила з пливу латинь, а потім московщина». Інший український письменник Іван Нечуй-Левицький, у цілому відносився до російської мови різко негативно, з прикрістю писав, що своєрідність мови Сковорода пояснюється тим, що книжна мова був «поглинута» Ломоносовим - «мова Вже була загарбана» - «і поверталася на Україну у великоруських кольорах». У той же час, церковна мова ще не перевелася. Сковорода також не міг відмовитися і від рідної народної мови. Все ці відгалуження, на думку письменника, «Сковорода змішував до купи, часом у дивовижних мовних композиціях, чудних, ряхих і у цілому темних». Самого

Сковороду Левицький називав «кілька дивакуватим».

Відомий канадський україніст Ю. В. Шевельов, провівши філологічний аналіз ряду ключових творів Григорія Сковороди, прийшов до висновку, що Сковорода у своїх творах дотримувався різновидів російської мови, хоч і відмінної від літературної мови Москви і Санкт-Петербурга.

На думку Ю. В. Шевельова, своєрідність мови Григорія Сковороди відображає, насамперед, діалектичні особливості російської мови, характерні для освіченого стану Слобідського краю. Велика кількість церковнослов'янізмів російського ізводу («Російська Церква слов'янізми») у творах Сковороди Ю. В. Шевельов пояснює жанровими особливостями праць філософа, що тяжів до стилю бароко. Ю. В. Шевельов констатує, що, «відкинувши окуляри романтизму і популізму», мову Сковороди потрібно розглядати як різновид російської мови з елементами церковнослов'янської та народної лексики. В. М. Жівов прийшов до висновку, що Сковорода перебував на шляху «відомості російської та церковнослов'янської воедино». До схожих висновків приходять Л. А. Софронова. Провівши філологічний аналіз усього корпусу творів Сковороди, Людмила Софронова прийшла до висновку, що основними «робочими мовами» Сковороди були церковнослов'янська мова російського ізводу, російська розмовна мова і що знаходилася у становленні російська літературна мова.

Як показала Л. А. Софронова, Сковорода не просто звертався до мовних можливостей церковнослов'янської та російської мов, але розкривав їх культурні функції: насамперед, через призму опозиції сакральне - світське. Так, «ветхослав'янська» (церковнослов'янська мова по термінології філософа) - мова сакральна. Сковорода звертається до нього щоразу, коли цитує Біблію. На думку Л. А. Софронової, філософ любив використовувати у своїх міркуваннях про Святе Письмо риторичне ходу *imitatio*, як би наслідуючи Писанням: у цих випадках від переходив на церковнослов'янську мову. Іноді, втім, Сковорода звертається до церковнослов'янської лексики і у епістолярних працях.

Поряд з церковнослов'янською, філософ часто звертається у своїх тлумаченнях Писання до російської літературної мови, які містив у собі безліч церковнослов'янізмів. В. М. Жівов зазначає,

що «нова російська літературна мова мігла з рівним успіхом черпатися і з російського, і з церковнослов'янського джерела».

Таким чином, перехід з мови на мову у творах **Сковороди** був природним. Російська мова для Сковороди - це, перш за все, мова проповіді, яку і не слід вимовляти високим стилем: «використовуючи російську мову (Сковорода) прагне наблизити священний текст до читача».

Для стилістичних правок і уточнень Сковорода також використовував російську розмовну мову. Церковнослов'янська, російська (це розмовна та літературна мова, що знаходився у становленні) мови органічно перепліталися у творах Сковороди, присвячених питанням тлумачення Святого Письма.

«Специфіка вживання церковнослов'янської та російської мов полягає у тому, що вони є взаємодіючими величинами». Крім цього, Сковорода часто вдавався до латинської мови. Латинь для Сковороди - це насамперед епістолярна мова, мова світської вченості, мова байок, поезії та філософії. Іноді Сковорода переходить на латинь у ремарках. У міркуваннях, що стосуються питань тлумачення Святого Письма, Сковорода його не застосовує.

Грецька мова у творах Сковороди часто використовується для тлумачення історичних анекдотів. Сковорода розглядає її як мову досконалого мистецтва і філософії, мова Гомера і Сократа. На відміну, наприклад, від А. А. Барсова, Сковорода рідко звертається до неї для тлумачення Біблії. Сковорода також приділяв увагу грецької мови в епістолярних працях, про що свідчить його листування з Михайлом Ковалинським. Як елементи барокової культури у ключових творах Сковороди як відтінок також з'являються латина, давньогрецька, давньоєврейська, німецька, польська і навіть угорська мови.

Титульний лист знаменитої книги про Сковороду Володимира Францевича Ерна «Григорій Сковорода. Життя і вчення» (Москва, 1912)

Оцінки культурного значення Г. С. Сковороди вкрай полярні. О. В. Марченко пише: «Особистість Сковороди поступово ставала чином, символом, до якого притягувалися, навколо якого кристалізувалися і химерно шикувалися різноманітні ідеологічні проекти».

У Російській імперії одні автори були схильні бачити у ньому значну фігуру для вітчизняної культури (В. Ф. Ерн, В. В. Зеньковський, Д. І. Багалій та ін. - в їхніх творах Сковорода постає як «гідний для сердець приклад», «перший російський релігійний філософ», «перший самобутній мислитель Русі», «завершувач епохи козацького бароко у літературі» і т. д.); інші, навпаки, виходили з того, що значення Сковороди незаслужено перебільшено і штучно роздута на хвилі національного патріотизму (В. В. Крестовський, Г. Г. Шпет, Е. Л. Радлов та ін.). В. В. Крестовський різко відгукувався про спадщину філософа, називаючи твори Сковорода «семінарським тупоумством, схоластичними дурницями і бурсацькою мертвечиною». Е. Л. Радлов писав неупереджено: «Великого впливу Сковорода на розвиток філософії не мав; він залишив після себе лише гурток шанувальників, але не створив школи». Критична позиція

Радлова була позбавлена підстав. У період розквіту Російської імперії інтерес до творів Г. С. Сковороди спочатку проявляли лише московські мартиністи, що знаходилися у близьких стосунках з учнями філософа - Томарою і Ковалинським.

Так, через Томару філософія Сковороди проникла у праці Жозефа де Местра, а через Ковалинського - відбулося знайомство з працями Сковороди Лабзіна, Жихарева і Хомякова.

У листі 1829 р. імператору Миколі I Ю. Н. Бартенев, з великим пієтетом ставився до містичної літератури мартиністів, писав про життєписі «відомого Сковороди, який був окрасою століття найяснішої твоєї бабки і вінценосного батька твого, що у мудрій Катерині бачив Північну Мінерву, і яку сей єдино-національний філософ Русский навчав любити і боятися геніально мудрої монархині».

Сковорода був особливо любимим серед російських вельмож з кількох причин: він не тільки був одним з видних придворних підданих, які прославили Росію у своїх творах і виховали цілу плеяду російських державних діячів (Ковалинський, Вишневський, Томара), але й став, поряд з Георгієм Кониським, одним з яскравих прихильників малоросійської ідентичності та служіння Малої і Великої Росії під загальним монаршим початком, що не заважало Сковороді бути противником кріпацтва. Ця обставина приваблювало інтерес до спадщини Сковороди серед російських вельмож і викликала глибоке обурення у українофілів.

У повісті «Близнюки» Тарас Шевченко гнівно охарактеризував Сковороду: «Мені здається, ніхто так уважно не вивчав безглузвих творів філософа Сковороди, як князь Шаховський. У малоросійських творах шановного князя з усіма подробицями відбився ідіот Сковорода. А шановна публіка бачить у цих калік справжніх малоросіян. Бідні земляки мої!».

Російський письменник Микола Гоголь, навпаки, ставився до спадщини Григорія Сковороди зі схваленням. Великий внесок у популяризацію постаті Сковороди внесли його перші біографи: насамперед, учень Михайло Ковалинський (автор першого нарису про Сковороду «Життя Григорія Сковороди Писана 1794 в стародавньому смаку»). Нарис справив сильне враження на графа Льва Толстого. Інший відомий біограф - Густав Гесс де Кальве - зі Сковородою його зв'язав шлюб з Серафимою

Мечниковою, чий батько був близьким другом малоросійського філософа. Обидва біографи - Ковалинський і Гесс де Кальве - у фарбах описали життя філософа.

У меншій мірі на сприйняття спадщини Сковороди вплинули біографічні нариси, складені «зросіяним швейцарцем» Іваном Вернетом, що знав Сковороду особисто, та Іваном Снегірьовим, що спирався на нарис Вернета. Тим не менш, особливо цінні спогади Вернета про Сковороду як особистості його характер і манеру вести суперечку.

Поряд із згаданими біографами, особливу роль у поширенні ідей філософа зіграв видатний молдавський письменник Олександр Хиждеу, вперше назвав Сковороду «російським Сократом», посилаючись на що не зберігся до теперішнього часу праця філософа «Софросина, сиріч, тлумачення на питання», що нам потрібно їсти і на відповідь «Сократа!».

Першим великим оглядовим дослідженням, в якому розглядалася значення життя і спадщини Сковороди, а також його вплив на філософію та літературу, по праву вважається видання творів філософа, розпочате Дмитром Івановичем Багалієм до 100-річчя з дня смерті малоросійського мудреця. Багалій провів ґрунтовне дослідження і, фактично, описав у своїх творах всі найбільш значущі праці, присвячені життю та філософії Григорія Савича Сковороди, що існували на той момент.

До числа найбільш значних досліджень життя і творчості Сковороди Багалій відніс роботи І. М. Снегірьова, І. І. Срезневського, Н. Ф. Сумцова, А. Я. Єфименко, Ф. А. Зеленогорського і В. І. Срезневського. Особливої похвали Багалія удостоїлася праця про Сковороду Володимира Францовича Ерна. Багалій не схильний перебільшувати значення філософських праць Сковороди і прямо писав, що його життя становить інтерес набагато більший, ніж його твори. «Загальний сенс життя Сковороди, - пише дослідник, - цілком сходиться з його вченням» і у цьому полягає його цінність.

До числа оригінальних ідей свого дослідження сам Д. І. Багалій відносив порівняльний аналіз життя Сковороди і графа Льва Миколайовича Толстого.

Титульний аркуш видання: Вчені Семенов, Сковорода, Тезіков. Російські самородки у життєписах і зображеннях. Санкт-Петербург, 1910.

Особливу увагу слід звернути на те, що у Російській імперії Сковорода зараховувався як до росіян, так і до українських мислителів, причому обидві характеристики розглядалися не як взаємовиключні, а як взаємодоповнюючі і уточнюючі.

Священик Н. Стеллецкий, наприклад, використовував обидві характеристики у своїй роботі у 1894 р.

Ця обставина пояснюється багатозначністю обох характеристик у дореволюційній Росії. Сковорода міг вільно зараховуватися до російських філософів чинності підданства, мови творів та етнічної приналежності: остання зізнавалася у силу панування концепції триєдиного російського народу, передумови якої прокльовуються вже у самого Григорія Савича Сковорода, а також у його вчителя Георгія Кониського, який боровся за возз'єднання давньоруських земель «мужицьких і Литвинських» під владою російського царя.

Д. І. Багалій навіть писав, що у ряді своїх висловлювань Сковорода «виступає російським націоналістом». Зв'язок національної і релігійної свідомості Сковорода, мабуть, була повною мірою розкрита у тих, що не дійшли до нас творах філософа, озаглавлених як «Книжечка про любов до своїх, названа Ольга православна» і «Симфонія про народ». У той же

самий час Сковорода міг розглядатися як український мислитель: по-перше, у силу походження, по-друге, у виду основного місця проживання, оскільки велику частину часу Сковорода проводив у Слобідській губернії.

Слобідська губернія була затверджена на землі, де у XVII ст. розташовувалася засічних риса слобідських козацьких полків Російського царства. У народі земля називалася Слобожанщина, слобідська Україна, засичнена рисою, граничної землею, Україна або окраїна. Топонім слобідська Україна знайшов відображення в адміністративно-територіальному поділі Російської імперії: губернія при Євдокимові Щербініну стала називатися в офіційних документах Слобідською Україною (безвідносно етнічного складу губернії).

У силу даної обставини історик Н. І. Петров, наприклад, виділяв «малоросійський» і «український» періоди Сковороди, спираючись на адміністративно-територіальний поділ Росії. М. В. Безобразова порівнюючи Г. Н. Теплова і Г. С. Сковороду стверджує, що Теплов «однаково малорос» зі Сковородою (при тому що Теплов був корінним уродженцем Пскова). У дослідженні Безобразова вказується, що Теплов жив у Малоросії і служив у гетьманській канцелярії.

Не менш примітно відомий вислів самого Сковороди на цей рахунок: філософ називав Малоросію, тобто Київську губернію, «матір'ю», а Україну, тобто Слобідську губернію. - «Тіткою».

Таким чином, вказівка як на українську, так і на російську ідентичність у творах Сковороди і у дослідницькій літературі Російської імперії, присвяченій філософу, не знаходилася у прямій залежності від етнічного його походження і лише частково могла бути пов'язано з культурною самоідентифікацією філософа і його любов'ю до «малої батьківщини». Насправді вказівку на обидві форми ідентичності могло бути продиктовано різними чинниками, одним з яких було адміністративно-територіальний поділ країни.

Особливе місце в історії вивчення спадщини Григорія Сковороди займає емігрантська література, що виникла на хвилі радикальних змін в європейській національній політиці, що призвели до кризи монархічного ладу на континенті. У ході громадянської війни 1917-1923 рр., а також за її підсумками, Росію були змушені покинути як прихильники білого

монархічного руху, так і багатьох революційних рухів, які не отримали схвалення і підтримки з боку нової «червоної влади».

У той же час в Австро-Угорській імперії, що розпалася у силу поразки у війні, революційні бродіння відбилися на положенні галичан, багато з яких виявилися в опалі і бігли - залежно від політичних уподобань і національної ідентичності - хто на захід, хто на схід. Еміграція інтелектуалів з побороному крах імперій відбилася, зокрема, на формуванні нових парадигм досліджень філософії, у тому числі Г. С. Сковороди.

У силу радикальних змін національної політики старих імперій у період військового протистояння, а також трансформації смислів колишніх етнонімів і топонімів та змін у геополітичній карті Європи за підсумками Великої війни, у працях емігрантів з колишніх імперій сформувалися, стосовно до спадщини Сковороди, дві парадигми політичних антагоністів: консервативно-монархічна «російська», також відома як «малоросійська» (В. В. Зеньковський, П. А. Бобринської) і національно-центристська «українська» (Д. І. Чижевський, І. Мірчук).

Титульний аркуш книги про Сковороду графа Петра Бобринського «Старчік' Григорій Сковорода» (Париж, 1929)

Цей поділ, однак, було певною мірою умовним, так як, наприклад, Зіньківський і Чижевський читали праці один одного і були знайомі особисто. Д. І. Чижевський, хоч і був першим історіографом української філософії, тим не менш, у рівній мірі відчував свій зв'язок з російською білою еміграцією і підтримував з нею вкрай теплі відносини. Навіть книгу про Сковороду Чижевський планував опублікувати у Російському суспільстві у

Белграді.

Примітно, що «українська» концепція отримала широку підтримку у період підйому Польської держави, переважно у Львові та у Варшаві при Юзефу Пілсудському і отримала подальший інтелектуальний розвиток у працях емігрантів з Польщі, які працювали в Українському вільному університеті спочатку у Празі, потім у Мюнхені, а потім у канадській школі україністики.

При цьому прихильники обох «філософських таборів» були ідеологічно і політично ангажовані у своїх дослідженнях. Так утвердження української парадигми вимагало перегляду всієї інтелектуальної історії Східної Європи. А. В. Малинов у зв'язку з цим пише: «Д. І. Чижевський, намагаючись скласти історію української філософії, був змушений непомірно возвеличити значення Сковороди як мислителя. З одного боку, він намагався простежити зв'язок його поглядів з традицією німецького містицизму, а з іншого, ще більш сумнівний зв'язок методу його творів з німецької ідеалістичної філософією. Втім, та обставина, що Сковорода був сучасником Канта, ще не робить його кантіанцем».

Григорій Сковорода на купюрі в п'ятсот гривень, 2006

Про це ж пише російський емігрант Б. В. Яковенко: «Перший по-справжньому російський філософ і сучасник Канта Сковорода, здається аж до своєї смерті, не мав жодного уявлення про великого пануючого філософа, та й повністю залишив без уваги його вчення».

З іншого боку, зазначає А. В. Малинов, впадає в очі, як В. В. Зінківський «намагався уявити таку еволюцію філософських ідей російських мислителів, в якій би вирішальну роль грали їхні релігійні погляди».

Показово, що праця В. В. Зіньківського викликала критику не лише з боку прихильників українофільського руху, таких як Д. І. Чижевський, але і з боку русофілів, наприклад, Г. В. Флоревського.

У листі Д. І. Чижевському отець Георгій Флоревський, будучи екуменістом, критикував Зіньківського за спроби углядіти у православ'ї особливий російський шлях, відмінний від західноєвропейського. Батько Г. В. Флоревський сприймав розрив між «греко-російським» і «романо-германським» світами як загальноєвропейську трагедію і вважав, що протиставляти Росію Європі у культурному відношенні недоречно. Флоревський писав, що таке протиставлення спрощує природу суперечностей між згаданими «світами-близнюками», вбачати ж у самотності російського світу чужий європейським цінностям початок, - на думку Флоревського, - не тільки не вірно, але і хибно.

Титульний лист промови Дмитра Багалія, прочитаної у СРСР у 1922 р. з нагоди 300-річчя Григорія Сковороди

В. В. Зіньківський ж, як видно, вбачав основну задачу у протистоянні радянської парадигмі історії філософії і займав охоронну консервативно-православну позицію: праці Д. І. Чижевського та І. Мірчука його при цьому мало хвилювали. Примітно, що і Чижевський, і Зіньківський, у своїй інтерпретації філософських поглядів Сковороди перебували під сильним враженням від книги про Сковороду Володимира Францевича

ерна. Хоча на перший погляд могло здатися, що антагонізм між прихильниками «російської» і «української» парадигм носив в еміграції непримиренний характер, на ділі прихильники обох таборів підтримували люб'язні стосунки, про що, зокрема, свідчить листування між Флоревським і Чижевським. Деякі емігранти, наприклад, Н. С. Арсен'єв, і зовсім ігнорували новий політично-ангажований зміст російської та української парадигм і вільно використовували обидві характеристики по відношенню до Григорія Сковорода безвідносно якого б то не було політичного навантаження.

Інтерес до особистості і працям Г. С. Сковорода серед радянських істориків і філософів ще до революції спровокував Володимир Дмитрович Бонч - Бруєвич. Так у 1912 р. твори Сковорода були підготовлені В. Д. Бонч-Бруєвич до видання у серії «Матеріали з історії російського сектантства». Перший том, виданий Бонч-Бруєвичем, залишився єдиним. Видання це «зіграло зі Сковородою злий жарт». Оскільки В. Д. Бонч-Бруєвич був близьким другом В. І. Леніна, його зусиллями Сковорода був включений у підписаний Леніним «План монументальної пропаганди» від 30 липня 1918 р. А. М. Ніженець, яка знала Бонч-Бруєвича особисто, пише: «Значення Ідей Сковорода у розвитку культури народів Радянського Союзу високо цінував великий Ленін».

Таким чином, Сковорода був офіційно включений у список імен, обов'язкових для поширення комуністичної пропаганди. Саме цим пояснюється велика кількість досліджень філософії Сковорода і зведення численних пам'ятників на його честь у радянську епоху. Зростання інтересу до Сковорода особливо зріс у період «коренізації», з чим пов'язане формування культового образу «філософа з торбинкою», «борця з царизмом» і «національного визволителя». Таким Григорій Сковорода був оспіваний не тільки у радянській літературі, а й у кінематографі. Ключову роль у формуванні «радянського Сковорода» зіграв відомий революціонер І. П. Кавалерідзе: за його проектами були встановлені пам'ятники Сковороді у Чорнухах, Лохвиці та Києві, він же був автором сценарію радянського пропагандистського фільму «Григорій Сковорода».

Образ «борця з царизмом» погано поєднувався з наявністю у Сковорода родичів серед столичних дворян і друзів серед

вельмож, у зв'язку з чим у радянській рецепції життя Григорія Сковороди філософ розглядався, насамперед, як винятковий представник українського народу і борець за народовладдя. Таким чином, вирішувалися відразу два завдання: з одного боку, акцент на українському походженні козака дозволяв відмовитися від «малоросійської парадигми» досліджень Г. С. Сковороди, поширеної в імперській Росії, що сприяло культурній коренізації в УРСР; з іншого боку, українське походження Сковороди використовувалося для включення спадщини Сковороди у діалектику класової боротьби: протиставлення «простого козака» «гнобителям-дворянам» викривало проблему гострої соціальної нерівності, що мало місце у Російській імперії. Однак у радянських дослідженнях Сковороди включення філософа у контекст класової боротьби мимоволі сприяло загостренню контексту національної боротьби, виникло з протиставлення українців росіянам.

Поштова марка СРСР, присвячена Г. С. Сковороді, 1972 (ЦФА (ІТЦ) # 4186; Скотт # 4034)

Сковорода, таким чином, не просто ставав «борцем за народовладдя», а провісником української вольниці і незалежності, борцем за свободу «пригнобленого народу» перед обличчям російської монархії.

Таким чином, хоча «радянська парадигма» досліджень

Сковороди по духу була у рівній мірі чужа працям емігрантів як з російської, так і з австро-угорської української діаспори, фактично, вона сприяла закріпленню «української парадигми» і повного витіснення «російської» або «малоросійської парадигми сквородознавства» у СРСР.

Хоча образ Сковороди відповідно до плану монументальної пропаганди В. І. Леніна повинен був насаджуватися по всьому СРСР, у роки коренізації були зроблені великі зусилля, щоб виключити будь-яку можливість розглядати Сковороду у руслі загальноросійської історії, у зв'язку з чим пам'ятники філософу зводилися тільки на території УРСР. Д. І. Багалій, зокрема, згадує у своєму нарисі «Григорій Сковорода - український мандрівний філософ» цікавий епізод: у 20-і роки було винесено рішення ради РРФСР про зведення першого у світі пам'ятника філософу Сковороді, який повинен був з'явитися у Москві, проте надалі, у цілях коренізації було прийнято рішення скасувати проект пам'ятника, щоб уникнути зміцнення образу Сковороди як російського філософа.

Поштова марка України, присвячена Г. С. Сковороді, 1997 р

У наступні роки всі пам'ятники Сковороді зводилися тільки на території УРСР. Аналогічно у рамках політики зміцнення УРСР рукописи Сковороди, що збереглися у Румянцевської збірники у Москві, куди їх заповідав передати син учня Сковороди Михайла Ковалинського, що отримав їх від Сковороди особисто, були вилучені з Румянцевського музею і у 1955 р. поступили в Інститут літератури ім. Тараса Шевченка до Києва.

В офіційній пропаганді радянського трактування Сковорода розглядався, насамперед, як «селянський демократ» і «просвітитель народу». І. А. Табачников так писав про Сковороду: «У його світогляді завжди брали верх справжній демократизм, гуманізм, просвіта та войовничий антиклерикалізм». Цю оцінку іронічно обігрує у своєму аналізі радянського сквородоведення» А. В. Малинов :. «Юродство і опрощенчество розумілися як демократизм, моральні настанови та проповіді - як просвітництво, а близька сектантству критика офіційної церковності - як антиклерикалізм». Тим не менш, незважаючи на ідеологічні та пропагандистські рамки, деякі дослідники спадщини Сковорода у радянський час змогли суттєво розширити знання про філософа і вивчили цілий ряд документів, що дозволили уточнити деталі життя мандрівного мудреця. У ранній радянській історіографії великий внесок у сквородознавство вніс знавець його праць Д. І. Багалій, відомий своїми дослідженнями з часів Російської імперії. Багалій детально розглянув життя філософа у контексті «класової боротьби» і розкрив загально соціальну проблематику його спадщини.

Могила Г. Сковорода. Сучасний стан

Після Великої вітчизняної війни найбільший внесок у вивчення Сковорода у СРСР внесли П. Н. Попов і Л. Е. Махновець, критично переглянуті були ключові висновки Н. І. Петрова про Сковороду, на які спирався Д. І. Багалій. Втім, більшість досліджень Сковорода радянської епохи носили пропагандистський характер і не зробили істотного впливу на сучасний стан наукових досліджень.

СКОРОПАДСЬКИЙ ІВАН ІЛЬКОВИЧ (1646 — 1722 рр.)

Український військовий, політичний і державний діяч. Гетьман Війська Запорозького, голова козацької держави на Лівобережній Україні (1708—1722 рр.). Представник козацького роду Скоропадських.

Старший син Іллі Скоропадського. Генеральний бунчужний (1698 — 1699 рр.), генеральний осавул (1701 — 1706 рр.), стародубський полковник (1706 — 1708 рр.). Після переходу Мазепи на бік шведів, призначений головою Гетьманщини з волі російського царя Петра I. Безуспішно намагався протистояти російським планам ліквідації козацької автономії.

Родом з Умані. Навчався у Києво-Могилянській академії.

У 1674 р., після зруйнування Умані турецькою армією, Іван Скоропадський переселився на Лівобережну Україну, де був військовим канцеляристом у гетьмана Івана Самойловича (1675—1676 рр.), чернігівським полковим писарем (1681—1694 рр.); у 1698 р. генеральним бунчужним, у 1701 р. генеральним осавулом (другим). Розумна й тактовна людина, Скоропадський не раз виконував важливі дипломатичні місії Гетьмана Самойловича (до Москви 1675 р. і 1676 р., до Криму 1681 р.) й Івана Мазепи (до Польщі 1690 р., до Москви 1693 р. і 1696 р., до Січі 1703 р.).

Скоропадський належав до тієї групи вищої старшини, що

цілком підтримувала гетьмана Івана Мазепу, з яким він був пов'язаний і особистою приязню. У 1706 р. гетьман Мазепа призначив Скоропадського на уряд полковника Стародубського, особливо важливий в обставинах Північної війни й союзу України зі Швецією; було відомо, що він готував Скоропадського на свого наступника.

У 1708 р. Мазепа, вже зі шведського табору, писав Скоропадському, щоб він старався «московське військо зі Стародуба іскоренити». Цей лист був перехоплений росіянами, й Скоропадський фактично був заарештований у московському таборі. Не мавши іншого кандидата (Данило Апостол, хоч і ворог Мазепи, пішов з ним до шведів, а Павло Полуботок не користався довір'ям Петра I), Петро Романов погодився на кандидатуру Скоропадського, який і був формально обраний на гетьмана у Глухові 6 листопада 1708 р. Але Петро I ніколи цілком не довіряв Скоропадському, приховував від нього військові плани, відмовився затвердити пропоновані Скоропадським пункти нової угоди України з Москвою (Решетилівські статті 1709 р.) й затримав (до 1710 р.), видачу йому інсталяційної грамоти на гетьманський уряд. Полтавська перемога Росії розв'язала руки Петрові I щодо України. Країна, спустошена війною, епідемією чуми, стала територією російської військової окупації. Росія не тільки тримала тут постійно своє військо (10 драгунських полків), коштом місцевого населення, але щораз більше втручалася у внутрішні справи України, які перед тим належали до компетенції гетьманського уряду. Козацьке військо було передане під командування російських генералів, а гетьманська артилерія, насамперед із Коропа, була вивезена до Росії.

У Глухові, куди була перенесена столиця Гетьманщини (1709 р.), московський резидент (спершу А. Ізмайлов, а потім Вініус і Ф. Протасьєв) наглядав за діяльністю гетьмана, який мусив радитися з ним у всіх справах. Романов не тільки залишив за собою виключне право призначати генеральську старшину й полковників (а іноді навіть і сотників), але й наставляв на ці уряди іноземців та навіть іновірців: росіян, молдаван, сербів, поляків. Терор супроти мазепинців та їхніх родин, депортованих у Сибір, конфіскація їх маєтків і нахабна роздача награваного російським вельможам, створення в Україні величезних латифундій Олександра Меншикова, чужих достойників й

обмеження права земельних надань гетьмана, численні й чимраз більші мобілізації козаків і посполитих на важкі будови військових укріплень, каналів (Ладога, Волга-Дін) і нової російської столиці Петербургу — все це буквально паралізувало діяльність українського уряду.

Нарешті, у 1722 р. Петро I утворив Малоросійську колегію, яка значно обмежувала владу гетьмана й права українського уряду. Економічна політика Росії в Україні по 1709 р. набирає виразно колоніального характеру: обмежуються або й забороняються торгіві відносини Гетьманщини з Західною Європою, чорноморськими країнами й Запоріжжям, гальмується розвиток української промисловості (зокрема гутницької й салітряної); економічне і фінансове життя Гетьманщини піддається під монопольний контроль російського уряду й купецтва. Чималих утисків зазнає також культурне і церковне життя (зокрема заборона українського друку 1720 р.). Все це погіршувало політичну й моральну атмосферу країни, тероризувало українську людність, сприяло численним доносам на гетьмана та його уряд, кінець-кінцем дезорганізувало українське національне й громадське життя.

Поштова марка України, 2003 р

У важких умовах свого часу Скоропадський робив усе, що міг, аби боронити права української держави та інтереси її населення. Скоропадський коректно ставився до свого попередника і навіть у своїх універсалах уникав офіційної російської термінології щодо «изменника» Мазепи (вважав її блюзнірською). Натомість називав його звичайним «бувшим гетьманом» або «нашим антецесором». Скоропадський протестував проти російських утисків, загарбань і здирств (навіть

всесильного Меншикова), був проти утворення Малоросійської колегії.

Звичайно, всі ці заходи Скоропадського не могли вплинути на Петра I, який, всупереч своїм урочистим обіцянкам зберігати автономні права України, у критичний момент переходу Мазепи на бік Швеції вирішив ліквідувати гетьманський устрій.

У колах української мазепинської еміграції ім'я і пам'ять Скоропадського завжди залишалися чистими (екзильний гетьман Пилип Орлик згадував у своєму «Діаріюші» його як свого «великого й любого приятеля»). Іван Скоропадський помер 3. (14) 7. 1722 р. і був похований у Гамаліївському монастирі м. Глухова.

Скоропа́дські — український козацький рід XVII — XX ст. За родинною легендою походив від підляського шляхтича Федора Скоропадського, що оселився на Брацлавщині й став козаком. Родове гніздо — Умань.

У 1674 р. переселилися до Сіверщини. Наприкінці XVIII ст. отримали статус дворян Російської імперії. Володіли маєтками на Стародубщині. Їхній рід був внесений до 6 частини генеалогічної книги Чернігівської губернії.

Герб родини Івана Скоропадського

Рід дав двох гетьманів України — Івана Скоропадського і Павла Скоропадського, від братів бездітного гетьмана Івана — Василя Скоропадського й Павла (помер до 1739 р.), бунчукового товариша (1712 р.) пішли дві лінії роду Скоропадських: старша, яка існувала до XX ст., й молодша, що згасла ще у кінці XVIII ст.

Гетьман Іван Скоропадський, як і його попередник Іван Мазепа, відзначився благодійництвом. Так, зокрема він започаткував спорудження Гамаліївського монастиря, а у Стародубі на кошти Івана Ілліча зведена церква Предтечі.

Турбувався гетьман і про розвиток Чернігівського Єлецького монастиря. Був також і великим шанувальником мистецтва. Так, після великої пожежі 1718 р. дуже постраждала Києво-Печерська лавра. Іван Скоропадський опікується створення нових розписів Успенського собору. У чернігівській друкарні (вона знаходилась у Троїцько-Іллінському монастирі) на початку XVIII ст. були видані книги Іоанна Максимовича, зокрема «Молитва Отче Наш на сьдем богомыслий расположения» та «Краткое поучение о 7 сакраментях или тайнах церкви». Унікальні книги мали родовий герб Скоропадського і робилися на його замовлення.

СКУРАТІВСЬКИЙ ВАДИМ ЛЕОНТІЙОВИЧ
(народився [5 жовтня 1941 р.](#))

Український [мистецтвознавець](#), [історик](#), [публіцист](#), [літературознавець](#). Професор кафедри [Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого](#).

Доктор мистецтвознавства ([1997](#) р.), кандидат філологічних наук ([1971](#)), академік Національної академії мистецтв України (2004 р., член-кореспондент — з травня [2001](#) р.), член [Спілки кінематографістів України](#) ([1990](#) р.) та [Асоціації українських письменників](#) ([1997](#) р.).

[Заслужений діяч мистецтв України](#) ([24 березня 2011](#) р.)

**В. Л. Скуратівський читає зі сцени Євромайдану лекцію
«Шістдесяті — катастрофа української відлиги»**

Народився у сім'ї вчителів. Закінчив ([1965](#) р.) Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка (факультет романо-германської філології).

Кандидатська дисертація «Мистецькі проблеми у німецькому романі ХХ ст.»

Докторська дисертація «Екранні мистецтва у соціокультурних процесах ХХ століття».

У [1966–1969](#) рр. — [аспірант](#), [1969–1971](#) рр. — викладач кафедри зарубіжної літератури, Київський університет ім. Т. Шевченка.

У [1971–1978](#) рр. — редактор відділу критики, журнал [«Всесвіт»](#) (залишив роботу за звинуваченням у «націоналістичних ухилах»).

У [1978–1980](#) рр. — не мав постійного місця роботи, читав лекції у Київському державному інституті театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого, Київському художньому інституті, по лінії Бюро пропаганди радянського кіномистецтва та Товариства «Знання».

У [1980–1982](#) рр. — молодший науковий працівник, НДІ психології України. У [1982–1985](#) рр. — заступник директора з наукової роботи, Літературно-меморіальний музей Лесі Українки. Вересень [1985](#) р. — вересень [1986](#) р. — старший викладач

кафедри філології, Київ. держ. інститут театр. мист. ім. І.Карпенка-Карого. У [1986–1988](#) рр. — викладач кафедри літератури, Київський державний інститут культури. З вересня [1988](#) р. — старший викладач, з [1991](#) р. — [доцент](#) катедри кіна і телебачення, з [1998](#) р. — професор кафедри телережисури, Київський державний інститут театрального мистецтва ім. І.Карпенка-Карого. З [1991](#) р. — редактор відділу науки і культури журналу «Сучасність». У [1992–1994](#) рр. — член колегії Міністерства культури України. У [1995](#) р. — читав курс української історії та історії української культури в Женевському університеті. З [1997](#) р. — доцент кафедри історії та культурології у [Національному університеті «Києво-Могилянська академія»](#)

З [1998](#) р. — веде авторську рубрику «Монологи» в газеті «Столичные новости». Один з учасників [ініціативної групи «Першого грудня»](#).

Праці: Мистецькі проблеми в німецькому романі ХХ ст. ([1972](#)); Поет-патріот Шандор Петефі ([1972](#)); Українське бароко, ([1995](#), комп'ютерний варіант); Етюди з світової літератури ([1995](#)); Історія та культура. — К.: Поезія, [1996](#); Екранні мистецтва у соціокультурних процесах ХХ століття: Генеза. Структура. Функція, тт. 1-2. — К.: Поезія, [1997](#); Проблема авторства «Протоколов сионских мудрецов». — К.: Дух і літера, [2001](#)р.

Автор понад 1000 публікацій з історії української, російської та західних літератур, загальної історії, філософії історії, історії кіна та театру.

Був автором-ведучим циклів телепередач «Свіжий погляд на історію» (УТ-2, [1996](#)), «Монологи. Надії і втрати» (ТРК «Студія «1+1», [1997—1998](#)), «Бачу землю» ([2002](#), 1-й Національний).

Знявся в ігрових фільмах: «Родимка», к/м ([1991](#) р.), [«Співачка Жозефіна й Мишачий Народ»](#) ([1994](#)), «Посмішка звіра» ([1997—1999](#) рр.), «Шум вітру» ([2002](#)) та ін. [Гран-прі](#) актора за найкращу чоловічу роль у номінації «Непрофесійний виконавець ролі» фестивалю [«Стожари»](#) ([1995](#); худ. фільм «Співачка Жозефіна й Мишачий Народ», за [Францом Кафкою](#)).

СЛАВИНÉЦЬКИЙ ЄПИФÁНІЙ (поч. ХУІІ ст. — [19 листопада 1675](#) р.)

Український [поет](#), ієромонах, перекладач, філолог, оратор,

богослов. Послідовник чеського педагога й ученого [Яна Коменського](#). Про місце народження Єпіфанія Славинецького, як і про його мирське ім'я, достовірних звісток не збереглося.

Місце, точна дата народження та мирське ім'я Єпіфанія Славинецького невідомі.

Ім'я Єпіфаній він прийняв при постригу у [Києво-Печерській Лаврі](#). Оскільки Славинецький Єпіфаній прекрасно знав [грецьку мову](#), передбачається, що він учився у [Київській братській школі](#), де до поч. 30-х рр. переважав грекофільській напрям.

Але Славинецький Єпіфаній був одночасно і чудовим латиністом, у зв'язку з чим висловлювалася думка, що він прослухав курс наук у якихось закордонних закладах освіти.

Репутація латиніста привела Славинецького Єпіфанія до Київської братської школи, де він викладав [латину](#), а можливо, також грецьку і [церковнослов'янську](#) мови.

На прохання царя [Олексія Михайловича](#) переїхав до [Москви](#) у [1649](#) р. Славинецький Єпіфаній прибув у Москву разом зі священноіноком [Арсенієм Сатановським](#), через тиждень був представлений цареві. Меценат [Ф. М. Ртищев](#) побудував для київських вчених [Андріївський монастир](#) у своєму маєтку на [Воробйових горах](#), де вони організували школу, у якій грецькій і латині навчалися молоді московські піддяді.

У [1651](#) р. Славинецький Єпіфаній перейшов на постійне проживання до Чудова монастиря (у [Кремлі](#)), що протягом усієї 2-й пол. XVII ст. залишався оплотом грекофільської, «старомосковської» партії. [Біблія](#), заради видання якої Славинецький Єпіфаній і був запрошений до Москви, вийшла у світ з його передмовою у 1663 р. Чисто філологічна робота Славинецького Єпіфанія була якщо не перервана, те ускладнена церковними реформами патріарха [Никона](#). До епохи реформ, тобто [1653](#) р., Славинецький Єпіфаній заробив у [Москві](#) міцну репутацію ученого експерта, і [Никон](#) негайно залучив його до виправлення богослужбових книг, а також доручив зробити переклад діянь [константинопольського собору 1593 р.](#), на якому східні патріархи погодилися на створення [Московського патріархату](#).

У діяннях указувалося, що згода була дана за умови дотримання московською церквою всіх догматів православ'я, що [Никон](#) зрозумів як зобов'язання узгоджуватися не тільки в

богословських основах, а й у деталях обряду. Славинецький Єпифаній як український православний підтримував у цьому Никона. [Помісний собор](#) 1654 р. ухвалив виправити друковані богослужбові книги «за старими харатейними і грецькими», але фактично виправлення велося по нових, венеціанських грецьких виданнях.

До собору 1655 р. Славинецький Єпифаній підготував програму змін Статуту і новий текст Службника (Славинецький Єпифаній фактично скористався грецьким службником, виданим у [Венеції](#) у 1602 р.), що узаконив перехід до триперстя, «трегубую» [алилюю](#), чотириконецний хрест замість восьмиконечним на просфірах та інші зміни. Саме видання Службника призвело до розколу московської церкви, і одним з винуватців цього був Славинецький Єпифаній.

Поряд з участю у церковній реформі Славинецький Єпифаній не залишав перекладацької роботи. За 26 років життя на [Москві](#) він залишив після себе величезну літературну спадщину. У 1663 р. перевидав у Москві [Острозьку Біблію](#), до якої написав передмову.

Його перу належить понад 150 оригінальних і перекладних праць з питань розвитку освіти і науки, а також з [етичної](#) і [теологічної](#) проблематики.

До оригінальних належать 60 слів-проповідей, а також близько 40 книжних силабічних пісень. З перекладів, поряд з богословськими текстами, слід зазначити географію Блеу, «Анатомію» Везалія, «Громадянство звичаїв дитячих» («Громадянство звичаїв добрих») [Еразма Роттердамського](#). Велике значення мали лексикографічні праці Славинецького Єпифанія. Це так звані «Філологічний словник», «Лексикон латинський» і «Книга лексикон греко-славено-латинський» («[Лексикон словено-латинський](#)»), у співавторстві з [А. Корецьким-Сатановським](#)). Остання «Книга» користувалася великою популярністю в сучасників. За дорученням Собору 1674 р. здійснив новий переклад [Біблії російською мовою](#), виправив і надрукував [Службник](#), [Часослов](#), [Псалтир](#) тощо.

Славинецький Єпифаній, як учений-філолог здобув велику повагу на Москві. Цю репутацію відбиває заголовок збірки його творів, створеній на поч XVIII ст.: «Зде лежашая словеса сочиненная иеромонахом Епифанием Славинецким, мужем

многоученним не токмо граматики и риторики, но и философии и самыя феологии известным испытателем, и искуснейшим разсудителем и опасным претолковником греческаго, латинскаго, славенскаго и полскаго диалектов».

Славинéцький Єпифáній - один з перших професійних письменників Московії. Маючи (у період наближення до патріарха Никона) можливість домогтися великих посад у церковній ієрархії, він зволів задовольнятися скромним званням ієромонаха (як і [Симеон Полоцький](#)). Літературна праця не була для Славинéцький Єпифáній побічним заняттям: він дивився на нього як на покликання. Серед книжників 3-й чв. XVII ст. Славинéцький Єпифáній займав особливе, видатне місце: за енциклопедичною освітою з ним не міг рівнятися навіть [Симеон Полоцький](#).

Славинéцький Єпифáній — типовий представник [барокової](#) доби. Його філософські погляди, відбиті в основному у проповідях, є зразком органічного поєднання елементів середньовічної (патристики й [схоластики](#)) і новітньої (Ренесансу, Реформації) філософії.

Розрізняючи «внутрішню» візантійську мудрість від «зовнішньої», західноєвропейської вченості, Славинéцький Єпифáній у суто бароковому дусі, використовує у своїх працях рівною мірою здобутки античної й християнської думки. Філософські інтереси Славинéцький Єпифáній зосереджувалися на [етичній](#) та [антропологічній](#) проблематиці. Уявлення про світ і його структуру склались у Славинéцький Єпифáній під впливом відповідних [середньовічних](#) і [ренесансних](#) концепцій.

У тлумаченні Славинéцький Єпифáній великий світ (макрокосм) — єдиний, гармонійно й доцільно побудований організм; всі речі й істоти, що його наповнюють, взаємопов'язані як ланки одного ланцюга. Структура макрокосму, як і небесних сфер, уявляється Славинéцьким Єпифáнієм у дусі середньовіччя строго ієрархічною: всі речі й істоти посідають кожна своє місце. Виходячи з концепції великого ланцюга буття, Славинéцький Єпифáній обґрунтовує ідею єдності макро- і мікрокосму.

У мікрокосмі (людині) він убачає ті ж закономірності, елементи й ієрархічну структуру, що у світі великому. В обох світах Славинéцький Єпифáній знаходить страждання і сум, мінливість і минучість. Дзеркальність великого й малого світів

він передає поширеним за доби бароко символом «корабля у бурхливому морі» (море символізує для Славинецького Єпифанія і зовнішній життєвий шлях людини, і внутрішнє її життя, з його пристрастями й спокусами).

Мікрокосм у Славинецького Єпифанія пов'язується з макрокосмом у сенсі співвідношення «людина і суспільство», чия ієрархічна структура відповідає внутрішній будові людини. Засобом удосконалення світу і суспільства він убачає самовдосконалення кожного його представника. Духовне вдосконалення людини пов'язує з процесом пізнання, що передбачає розмірковування про марноту світу, про неминучість смерті, про підготування себе до неї добрими справами, духовною працею тощо. Саму філософію Славинецький Єпифаній розуміє як повчання смерті.

Помер у [Москві](#), похований у [Чудовому монастирі](#).

СЛОНЕЦЬКИЙ ФЕДІР ВАСИЛЬОВИЧ **(1738 або 1744 — 13 серпня 1827 рр.)**

Український церковний діяч, педагог. Ректор [Києво-Могилянської академії](#) (1795–1803 рр.).

Народився у 1738 або у 1744 р. у Прохорах Ніжинського полку у родині настоятеля місцевої церкви Різдва Христового. Пращури Федора Слонецького були настоятелем у цій церкві.

Початкову освіту здобув у Чернігівському колегіумі, по закінченні якого у 1756 р. вступив до Києво-Могилянської академії (класи філософії, риторики та богослів'я). У 1766 р. закінчив навчання у академії. Того ж 1766 р. прийняв чернечий постриг у Києво-Печерській Лаврі. Працював коректором друкарні.

У 1768 р. стає регентом канцелярії та соборним ієромонахом. Згодом призначений ігуменом Миколаївського Больничного монастиря та блюстителем Дальніх печер.

У 1792 р. був призначений намісником, а наступного 1793 р. -архімандритом Лаври. 17 серпня 1795 р. був призначений ректором Києво-Могилянської академії і водночас архімандритом Михайлівського Золотоверхого монастиря. Залишаючись на посаді ректора, 10 грудня 1798 р. був переведений архімандритом до Пустинно-Микільського монастиря.

За ректорства Феофіла Слоницького у Академії було здійснено багато новацій — так, було відновлено курс французької мови (1800 р.) та відкрито два нових класи — сільської і домашньої економіки (1799 р.) та медичний (1802 р.).

23 квітня 1803 р. був висвячений на єпископа Вологодського та Великоустюзького, відтак період його перебування на посаді ректора Києво-Могилянської академії завершився.

У 1808 р. був звільнений на спочинок, повернувся до Києво-Печерської Лаври, де й жив решту свого життя. Був похований біля Успенського собору.

СМОТРИЦЬКИЙ МЕЛЕТІЙ ГЕРАСИМОВИЧ (1577 — 1633 рр.)

Письменник, церковний і освітній діяч Речі Посполитої, український мовознавець, праці якого вплинули на розвиток східнослов'янських мов. Автор «Граматики слов'янської» (1619 р.), що систематизувала церковнослов'янську мову.

Мелетій Смотрицький народився у шляхетській сім'ї руського (українського) письменника Герасима Смотрицького, у містечку Смотрич, тепер Дунаєвецького району Хмельницької області, або у м. Кам'янці цієї ж області.

Навчався в Острозькій школі, потім (1594–1600 рр., за підтримки князя Василя Костянтина Острозького) — у Віленській академії єзуїтів. За інформацією надісланою до Риму у 1630 р. його короткої біографії, закінчив «менші студії гуманістичні».

Через занепокоєння батьків, родичів його релігійними переконаннями, отриманими під час навчання, був висланий

навчатись до Німеччини — до шкіл протестантів.

За рапортом папського нунція у Варшаві А.Сантакроче — був виключений з Академії через «схизму».; слухав лекції у Лейпцизькому, [Віттенберзькому](#) й Нюрнберзькому університетах як наставник (прецептор) молодого князя [Богдана Соломирецького](#). Імовірно, за кордоном одержав учений ступінь доктора медицини.

У 1601 р. мешкав у маєтку князів [Соломирецьких](#), де навчав молодих князів. Прізвище Соломирецький є серед записаних навчатись у Лейпцігу 1606 р.

Близько 1608 р. прибув до [Вільна](#), де, ймовірно, викладав у [братській школі](#). Під псевдонімом Теофіл Ортолог 1610 р. надрукував свій видатний полемічний твір [«Тренос»](#) («Өринос»).

Приблизно у 1615–1618 рр. викладав [церковнослов'янську та латинську мови](#) у [Київській братській школі](#), був одним з перших її ректорів. У 1616 р. виходить його переклад [староукраїнською мовою](#) «Євангелія учительного... Калиста». У 1618 р. повернувся до [Вільна](#), де у [Святодухівському монастирі](#) постригся у ченці під ім'ям Мелетій.

У 1619 р. у м. Єв'ї ([Вевіс](#)) біля [Вільна](#) вийшла друком його славнозвісна праця «Грамматіки славенскія правилное Свнтагма».

Деякі біографи Смотрицького пишуть, що він у 1617–1620 рр. склав лексикон (але жодних слідів словника не збереглося), раніше (1615 р.) у [Кельні](#) опублікував граматику [грецької мови](#). Брав участь у написанні [«Букваря](#) языка славенска», надрукованого 1618 р. у Єв'ї.

У 1620 р. висвячений на православного архієпископа полоцького, [єпископа вітебського](#) й мстиславського. Після цього видав низку антиуніатських творів, за що зазнав переслідувань коронних владців.

На початку 1624 р. Смотрицький вирушив з [Києва](#) у подорож на Схід ([Константинополь](#), [Палестина](#), [Єгипет](#)). Навесні 1625 р. повернувся до [Києва](#).

Піклуючись про відродження [православ'я](#) в слов'янському світі висловлювався за принесення у [Московське царство](#) православної вченості. Влітку 1627 р. перебував у Дермані як [архимандрит Дерманського монастиря](#), що знаходився на території володінь [брацлавського воєводи](#) князя [Олександра Заславського](#), який перед цим став католиком. 19 лютого 1627 р.

князь написав листа, в якому ставив умови отримання М.Смотрицьким посади.

6 липня 1627 р., перебуваючи у маєтку О.Заславського за присутності митрополита Йосифа Рутського склав визнання віри, написав листи до Папи Урбана VIII, кардинала О. Бандіні, Святої Канцелярії.

21-31 серпня 1627 р. написав листа до патріарха Кирила Лукаріса з проханням детально пояснити Православну доктрину віри.

Близько 8/18 вересня у Києві зустрівся, зокрема, з Іовом Борецьким і Петром Могилою. Перед Зеленими святами закінчив писати «Апологію». Брав участь Синоді Руської православної церкви у Києві 13/23 серпня 1628 р.

14/24 серпня під час служби у Києво-Печерській лаврі всі єпископи прокляли «Апологію» М. Смотрицького, рукопис порвали, розкидали. Перейшов на бік [унії](#), [Папа Урбан VIII](#) 5 червня 1631 р. надав М. Смотрицькому посаду (титул) ієраполітанського [архієпископа](#), який є під юрисдикцією Антіохійського Патріарха.

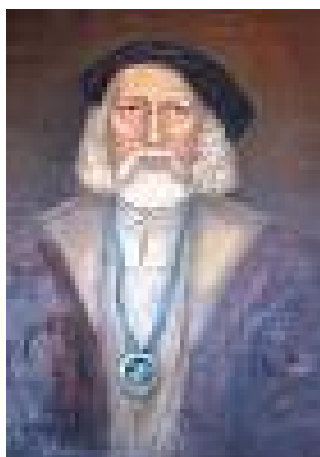
Протягом [1628–1629](#) рр. видав кілька книжок, у яких виправдовував свій учинок, агітував за [унію](#), за скликання [собору](#) для примирення [українських церков](#).

У 1629 р. у [латинській катедрі](#) Львова перший раз відправили Богослужіння єпископи-уніяти, серед яких був Мелетій Смотрицький (парафіяни не сприйняли подію позитивно). Помер Смотрицький [1633](#) р. у селі [Дермань](#) (нині [Здолбунівський](#) район Рівненської області); похований у [Дерманському монастирі](#). За спогадами його сповідника — єзуїта Войцеха Кортицького — перед смертю попросив дати йому папську буллу, яку йому дали через 5 годин після смерті.

Кілька днів були марні спроби багатьох забрати її назад з холодної руки; це зробив Йосиф Рутський. М. Смотрицький використовував для написання своїх творів польську мову.

СОБОЛЬ СПИРИДОН БОГДАНОВИЧ

([1580–1645](#) рр.)

Слов'янський друкар, просвітител ь і літератор. Заснована ним у [1630](#) р. у під [Оршею](#) Кутеїнського друкарня стала центром білоруського кириличного друкарства. У титульному аркуші [Октоїха](#) ([1628](#) р.) вперше у східнослов'янському книгодрукуванні застосував гравюру на міді.

Спиридон Соболь народився у місті [Могильові](#) (нині [Білорусь](#)). Походив з [міщан](#). Батько Соболя — Богдан Гнатович Соболь був могилівським бурмистром. Соболь володів грецькою і латинською мовами. Навчався у школі Могильовського православного братства і у Київській братській школі.

Викладав у Київській братській школі (у період з [1626](#) - [1628](#) рр. очолював її). Перша книга надрукована, ймовірно, вже у 1616 р. у Могильові. Надалі Соболь прямує до Києва де він, так само як і інший відомий друкар [Тимофій Вербицький](#), отримує допомогу митрополита [Іова Борецького](#) у відкритті власної приватної друкарні. З самим Вербицьким Соболь активно співпрацював. Вербицький передав Соболю дошку, що використовувалася Іваном Федоровим у Москві ще при виданні «Апостола» у 1564 р. У [1628–1630](#) рр. друкував книги у будинку митрополита [Іова Борецького](#), який знаходився поблизу Воскресенської церкви на [Подолі](#) у [Києві](#). У Києві Соболь надрукував п'ять видань: Лимонарій Іоанна Мосха (1628 р.), [Октоїх](#) (1628 р. дана «коштом і накладом пана Богдана Стеткевича, підкоморія мстиславського», тільки що заснував [Кутеїнського монастир](#) у маєтку своєму Кутейне. Зі свого друкарнею працював «у дворі» свого покровителя, очевидно, тільки до його смерті ([1631](#) р.).

Подальше друкування книг при монополії лаври, при

впливовому і енергійного її архімандриті, яким був [Петро Могила](#), стало неможливим, і Соболь прийняв запрошення Богдана Стеткевича-Завірського перейти на роботу до нього, у Білорусь.

Відвідавши у 1630 р. Київ, Богдан Стеткевич-Завірській ближче ознайомившись з друкарською справою, запросив Спиридона Соболя створити і налагодити роботу друкарні при Кутейнського лаврі.

З Києва привіз Соболь у Кутейно і частину типографського обладнання: два шрифти разом з кількома десятками великих і малих ініціалів, дві рамки для титульних аркушів, тринадцять дощок-заставок, одна з яких колись належала Івану Федорову, три дошки-кінцівки.

Ченцями і майстрами людьми Оршанщини було незабаром виготовлено інше необхідне обладнання друкарні. У 1631–1632 рр. у Кутейнського друкарні Соболя видані Буквар, Часослов, Молитовник.

Пізніше Соболь взявся за перевидання своїх київських видань: Апостола, Октоїха, Лимонарій, вказуючи на титульних сторінках Київ, хоча друкувалися ці книжки у Білорусі.

Першої виданої у Кутейно книгою стало [«Брашно Духовне»](#) (1630 р.). У Кутейнського монастирі Спиридону Соболю, головною метою життя якого була просвітницька місія, представилася можливість здійснити свою давню мрію, — створити книгу, яка б служила справі пропаганди рідної мови і була головним посібником для початківців вчитися. Такий книгою став його знаменитий Кутейнського «Буквар» (повна назва «Буквар сиріч, початок вчення дітям, початківцям читання ізвикаті»), перші екземпляри якого вийшли у 1631 р. Об'єднавши навколо себе освічених ченців, взаємно збагатившись досвідом у галузі друкарства і визначивши подальший напрямок діяльності тутешніх просвітителів, Спиридон Соболь покинув Кутейно. З 1632 р. ігумен [Йоїл \(Труцевіч\)](#) очолив монастирську друкарню.

Через деякий час друкар перебирається у містечко Буйнічі, недалеко від Могилева де друкує 4 книги, у тому числі «Псалтир» (бл. 1635 р.). У 1636 р. він переїхав у [Могильов](#). Тут вийшли його видання 1636–1638 рр. У Кутейно і [Могильові](#) він перевидав свої київські видання з колишнім виходом.

У 1637 р. він відправляється до Москви для того, щоб вести

просвітницьку діяльність у самому серці російських земель. Зокрема, Соболь бажає здійснити у Москві переклади богословських книг з грецької мови, а саме головне, відкрити у столиці школу для викладання дітям грецького, латинського і польської мов.

У [1637](#) р. відвідав [Москви](#), де продав [В. Ф. Бурцову](#) — [Протопопову](#) матриці шрифтів. Проте, всі московські починання Соболя не завершилися вдало. Офіційні влади з крайньою недовірою дивилися на «литовського друкаря». У 1639 р. Соболю не дозволено було знову в'їхати у Росію і залишили без будь-якого уваги всі його новаторські пропозиції.

Повернувшись до Києва Спиридон Соболь постригся у ченці Київського братського монастиря. В останні роки життя був ченцем [Києво-Печерської лаври](#), ймовірно, працював у лаврській друкарні.

Так само, як і у Т. Вербицького діяльність Соболя на останньому етапі життя пов'язана з просвітницькою місією православної церкви у [Валахії](#). Друкар помер у Мултані у самий розпал своєї там роботи. Смерть перешкодила Соболю здійснити багато планів, так зокрема він планував відкрити у Львові власну друкарню.

Протягом тривалого часу обладнання та матеріали Спиридона Соболя успішно застосовувалися у багатьох українських, білоруських, російських та румунських друкарнях.

Родина: Старший син Спиридона Соболя — Євтихій — навчався у Київському колегіумі. Молодший син Соболя — Іван — зайнявся у Москві перекладацькою діяльністю і перекладав книги для Посольського наказу. Підсумком його двадцятип'ятирічної діяльності стали близько двадцяти видань.

Першим київським виданням С. Соболя була збірка легенд і оповідань з життя пустельників під назвою [«Лимонарій, сиріч квітник»](#) ([1628](#) р.). Ретельне вивчення [«лимонарій»](#) Соболя показало, що під цією датою Соболь, випустив не одне, а два різні набором і прикрасами видання, як це він зробив пізніше і зі своїм [Октоїхом 1629](#) р. 4 з 5 виданих у Києві книг були церковні, «Лимонарій» ж був пам'яткою духовної літератури VII ст.

Апостол

Судячи з перекладу цього твору, Соболь прекрасно знав грецьку і латинську мови. Соболь вважав, що випуск «Лимонарій» буде вкрай корисний для виховання справжнього християнського людини, його подальшого духовного самовдосконалення.

У Октоихе 1628 р. Соболь «вперше у практиці кириличного друкарства ввів гравюри на міді».

Ретельність виконання цих гравюр говорить про те, що вони задалегідь довго виготовлялися спеціально для даного видання. Крім того, Соболь видав у [Київе](#) ще «[Мінею загальну](#)» (1628 р.), і «[Апостол](#)» (1630 р.). Це видання також має два варіанти. Всього Соболь випустив у [Києві](#) сім видань під виглядом чотирьох.

Спиридон Соболь «прагнув привчити своїх співгромадян до читання, самостійного роздумів, а також до молитви наодинці». І головною працею Соболя на цьому поприщі став написаний ним буквар. Буквар вийшов двома виданнями — у 1634 р. у Кутейно і у 1636 р. у Могильові.

Буквар продовжує традиції Івана Федорова у справі початкового навчання грамоті.

На жаль, букварі Соболя збереглися лише в одиничних екземплярах, хоча треба думати, вони виходили значними тиражами.

На звороті титульного аркуша обох букварів розміщені чудово підібрані з композиційної точки зору гравюри релігійного змісту.

Причому, гравюра Букваря 1636 р. має явно польське походження, що говорить про велику віротерпимість автора та

відсутність у нього всякого релігійного догматизму.

Буквар С. Соболя

Буквар також примітний тим, що вперше у назві букварів згадано те, що він призначений для навчання дітей — «Буквар сиріч початок вчення дітям початківцям читання із викаті».

До цього моменту всі попередні абетки і букварі спеціально не виділяли того, що вони призначені дітям. Цей факт говорить про те, що Соболю чудово розумів, що навчання й виховання людини треба починати з самого дитинства.

Букварі починаються з «Абетки мови й. Славенського», тобто алфавіту, далі йдуть слогосочетання, докладні поняття граматичних категорій.

Соболю рахував на прикладі братських шкіл, що учні повинні добре розбиратися у поезії і тому розмістив у букварях відомості про початкове віршування. Для виховання християнської моралі він також ретельно підібрав тексти з Біблії, церковні канони, молитви.

Поліграфічно букварі Соболя дуже красиво оформлені, так як автор вважав, що естетична привабливість підручників значно збільшить засвоюваність матеріалів.

Букварі Соболя мали значний вплив на наступних авторів російських навчальних посібників, особливо на [Симеона Полоцького](#).

Соболю вживав у своїх книгах значна кількість гравюру,

красиві і вкрай оригінальні заставки та ініціали з тонким малюнком і зображеннями звірів і птахів. Дошки для гравюр і заставок на замовлення Соболя вирізали майстерні монастирські різьбярі.

Крім книг для церкви, Соболю друкував букварі, книги для домашньої молитви — [«Молитвослов»](#), [«Часослов»](#), книги для повчального читання, перекладені з грецької, — [«Тестамент царя Василя грецького»](#) і вже згаданий [«Лимонарій»](#). Серед його видань також [«Брашна Духовне»](#) (бл. 1631), і «Буквар» (1631 і 1636).

Іменем Спиридона Соболя у м. [Могильові](#) названа друкарня: «УПКП Могилевська обласна укрупнена друкарня імені Спиридона Соболя». У [Орші](#) його ім'ям названа вулиця. На будівлі Свято-Духівському церкви [Кутеїнського монастиря](#) у 1998 р. встановлена меморіальна дошка Спиридону Соболю. Автор І. Голубєв.

СОВСУН ІННА РОМАНІВНА (народився [21 вересня 1984](#) рр.)

Перший заступник [Міністра освіти і науки України](#), за сумісництвом старший викладач кафедри політології [Національного університету «Києво-Могилянська Академія»](#).

Народилася 21 вересня 1984 р. у [Харкові](#), там само закінчила школу.

У 2005 р. отримала ступінь бакалавра політології у [НаУКМА](#). Магістерську програму продовжила з того самого напрямку та отримала диплом магістра політології у [Київському національному університеті імені Тараса Шевченка](#).

У 2006–2007 рр. навчалася у [Лундському університеті](#) ([Королівство Швеція](#)), де отримала звання магістра з Європейської політики.

Займалася дослідженням вищої освіти та науки. До призначення на посаду у міністерстві очолювала некомерційний аналітичний центр [«Центр дослідження суспільства»](#), одним з ключових напрямів роботи якої є аналіз освітньої політики.

У 2009 р. працювала менеджером освітніх проектів у ВГО [Громадянська мережа «ОПОРА»](#).

З 2007 р. була активною у громадській діяльності у соціальних рухах та організаціях.

Володіє [англійською](#) та [французькою](#) мовами. Наукові інтереси — політика та соціологія освіти, трансформації міського простору, глобалізація та суспільство.

Ввечері 25 серпня 2015 р. службову машину Інни Совсун обстріляли з вогнепальної зброї. Сама чиновниця у цей час перебувала у своєму робочому кабінеті, а у машині був її водій. Цього ж дня підозрюваного затримали. Ним виявився п'яний співробітник спецпідрозділу МВС [«Титан»](#).

СОЛОВЙОВ ІРОДІОН ІВАНОВИЧ
(У ЧЕРНЕЦТВІ ЄРЕМІЯ)
(22 [квітня 1799](#) — 19 [грудня 1884](#) рр.)

Церковний діяч, [ректор](#) Київської духовної академії, настоятель Видубицького та Братського монастирів, єпископ Кавказький і Чорноморський, Полтавський, Нижньогородський.

Народився у родині сільського причетника.

У 1810 р. вступив до Севської семінарії. По її закінченні, у 1819 р., стає інспектором Севського духовного училища, викладає грецьку мову.

У 1822-1823 рр. - послушник брянського Печерського монастиря.

У грудні 1823 р., вже студентом Петербурзької духовної академії, приймає чернечий постриг. У 1827 р. стає ієромонахом і невдовзі призначається законовчителем у 2-му Кадетському корпусі.

У 1829 р. призначений бакалавром по богословському корпусу.

У 1830 р. стає інспектором Київської духовної академії. А з 1834 р. очолює Київську духовну семінарію. Водночас стає настоятелем Видубицького монастиря.

10 жовтня 1839 р. очолює Київську духовну академію і Братський монастир. На цій посаді перебуває до 6 квітня 1841 р., коли він стає єпископом Чигиринським і вікарієм Київської митрополії.

З 1 січня 1843 - кінця 1849 рр. - єпископ Кавказький і Чорноморський, з кінця 1849 - кінця 1850 рр. - єпископ Полтавський, опісля і до 17 червня 1857 р. - єпископ Нижньогородський.

17 червня 1857 р. пішов на спочинок у нижньогородський Печерський монастир, де 1860 р. таємно прийняв схиму. Опісля перебував у Феодоровському монастирі і зрештою-у Благовіщенському монастирі (Нижній Новгород)

За час свого єпископства лише у Кавказькій єпархії влаштував 12 церков, жіночий монастир та духовне училище.

СОФРОНІЙ (СТЕФАН ПОЧАСЬКИЙ)

(р. н. невід - після 1642 р.)

Український письменник, громадський і церковний діяч, представник давньої української літератури, керівник Києво-Могилянської академії (1638-1640 рр.).

Навчався у 1620-их рр. у Київській братській школі, потім, здобував освіту за кордоном разом з С. Косовим та І. Трофимовичем-Козловським. У 1631 - 1632 навчальному році Почаський — професор риторики Лаврської школи. Після об'єднання того ж 1632 р. Братської та Лаірської шкіл читав риторику у Братській школі. Тоді ж прийняв чернечий постриг.

У 1638 р. був обраний ректором Києво-Могилянської колегії й ігуменом Братського монастиря.

У липні-серпні 1640 р. переїхав у Молдову, де був ігуменом Трьохсвятительського монастиря в Яссах (1642 р.). Заснував тут академію, був її першим ректором. Невдовзі повернувся до Києва, де і помер. Похований на цвинтарі Братського монастиря. Автор поетичної книги «Евхаристиріон, або Вдячність», присвяченої Петру Могилі (вийшла у Києві 1632 р.). Писав здебільшого давньоукраїнською мовою.

СТАХІВСЬКА ЮЛІЯ ЛЕОНІДІВНА
(народилася [3 грудня 1985 р.](#))

Українська [поетеса](#), [ілюстраторка](#), [журналістка](#).

Народилася у 1985 р. у Житомирі. Закінчила художню школу. Була учасницею літературного об'єднання «Оксія». Навчалася у [Національному університеті «Острозька академія»](#) та у [Національному університеті «Києво-Могилянська академія»](#). Мешкає у [Києві](#).

Авторка поетичних книжок «Зав'язь думок» (Житомир, [2003 р.](#)) і «Червоні Чоловічки» (Київ: «Смолоскип», [2009 р.](#)). Поетичні, прозові, художньо-публіцистичні та журналістські твори друкувалися в антологіях «Червоне і чорне: 100 українських поеток ХХ сторіччя», «Дві тонни», «Сновиди», «Соломонова червона зірка» та ін., часописах «Кур'єр Кривбасу», «Березіль», «ШО», «Знак», «Radar», «Український тиждень», «День», «Друг читача», «ЛітАкцент», «Критика» тощо. Була співавторкою радіопрограми «Слова і речі» (радіо «Культура»). Перекладала вірші польського поета Чеслава Мілоша для проекту «Підказаний Мілош».

Поезія Стахівської належить до найбільш метафоричних зразків літератури «двотисячників». Переважно це верлібри,

насичені багатозначними символами, культурними алюзіями, естетизацією речовинності.

Юлія Стахівська розробила ілюстрації для українського видання дитячих віршів білоруського поета Андрія Хадановича «Таткові нотатки» (Київ: «Грані-Т», [2011](#) р.). Також створює авторські листівки.

Лауреатка літературних премій видавництва «Смолоскип» і «Молоде вино». Стипендіатка Міжнародного дому письменника та перекладача у Вентспілсі (Латвія, [2010](#) р.). Учасниця багатьох літературних акцій в Україні та інших країнах. Вірші перекладалися на польську мову.

Бібліографія: Зав'язь думок (Житомир, 2003); Червоні чоловічки (Київ: Смолоскип, 2009); Дві тонни: Антологія поезії двотисячників (Київ: Маузер, [2007](#)); Червоне і чорне: 100 українських поеток ХХ сторіччя (Тернопіль: Богдан, 2011); Сновиди: Сни українських письменників (Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2010); Соломонова Червона Зірка (Київ: Темпора, [2012](#)); Андрей Хаданович. Таткові нотатки (Київ: Грані-Т, 2011); Підказаний Мілош (Київ: Темпора, 2012)

СТРІЛЬБИЦЬКИЙ ІОАН ХРИСАНФОВИЧ (р. н. невід. – р. с. невід.)

Православний священик та духовний письменник — племінник Архієпископа Волинського та Житомирського [Молеста Стрільбицького](#). Здобув освіту в [Київській духовній академії](#).

Українське прізвище «[Стрільбицький](#)» походить із села [Стрільбичі Львівської області](#). У списках давніх документів вперше згадується у 1243 р., ще за князівських часів [Галицько-Волинської держави \(королівства Русь\)](#). Данило з [Кульчиць](#), ловчий у руського князя та короля [Льва Даниловича Галицького](#).

У 1785 р. Іосиф Стрельбицький порушив перед Подільським дворянським зібранням клопотання про підтвердження свого шляхетського походження та включення роду до дворянського стану Всеросійської імперії. У 1801 р., згідно з пунктом 92 було підтверджено шляхетське походження.

У 1803 р., згідно з указом герольдії Іосифа Стрельбицького та його рід було визнано дворянами першого ступеня, і їх

прізвище було внесено до першої частини дворянської родословної книги Подільської губернії.

Диплом про дворянське походження був складений на пергаменті, польською мовою та зберігався у Протоієрея Подільської єпархії Христофора Іосифовича Стрільбицького, батька Іоана Хрисанфовича (Христофоровича) Стрільбицького.

Твори І. Х. Стрільбицького: «Історія російського розколу, знаного під назвою старообрядництво» (вид. 3, Одеса, 1898); «Викриття російського розколу» (Одеса, 1896); «Короткий нарис штундизму та звід текстів, скерованих до його викриття» (вид. 4, Одеса, 1899); «Церковні греко-католицькі собори з кінця ХVІ ст. до приєднання греко-католиків до православної російської церкви» (вид. 2, Одеса, 1891); «Паломник, або Необхідне керівництво для осіб, які відвідують св. гору Афон» (Одеса, 1890).

У [1721](#) р. — [бунчуковий товариш](#). У 1721 р., [1723–1735](#) рр. — наказний полковник лубенський. Неодноразово висувався на генеральні уряди, та не був обраний через нелюбов козаків до нього й до його батька. Він навчався у [Києво-Могилянській Академії](#), де зблизився з видатним ученим і громадським діячем [Феофаном Прокоповичем](#) і став його улюбленим учнем. Потім з Феофаном Прокоповичем довгі роки дружив і листувався.

ТЕТЕРЯ ПАВЛО (1620–1670 рр.)

Український військовий, політичний і державний діяч. Гетьман Війська Запорозького, голова козацької держави на Правобережній Україні (1663–1665 рр.).

До 1648 р. був писарем гродського суду у Володимирі-

Волинському, у 1649 р. — Переяславського полку, із 1653 р. — переяславський полковник. Був у складі українського посольства у Москві у березні 1654 р. для оформлення Переяславської угоди. Ставши гетьманом, проводив політику на відрив України від Росії.

Павло Тетеря шляхетського роду з Моржковських (Мошковських) Київського воєводства (Переяслав), вихованець Києво - Могилянської Колегії та член Львівського Братства.

У 1657–1659 рр. — генеральний писар. Брав активну участь разом із Юрієм Немиричем у Гадяцьких переговорах 1658 р. про унію України з Польщею й Литвою. Згодом Тетеря став відвертим прихильником польської орієнтації й виступав як агент Речі Посполитої: спільно з сеймовим комісаром Станіславом Беневським намагався окреслити з Гадяцького договору основну концепцію Великого князівства Руського; противник Івана Виговського, був причетний до його страти поляками.

Павло Тетеря на українській марці

У 1663 – 1665 рр. як гетьман Правобережної України брав участь у поході Яна II Казимира на Лівобережжя, а потім допомагав полякам на чолі зі Стефаном Чарнецьким і татарами боротися проти козацько - селянських повстань на Правобережжі. У 1665 р. ватажок повстанців Василь Дрозденко розбив Павла Тетерю під Брацлавом, тому останній змушений був зректися гетьманства; захопивши військову скарбницю, державний архів і гетьманські клейноди, виїхав до Польщі, де перейшов у католицтво й дістав звання стольника полоцького та старости брацлавського, ніжинського, чигиринського.

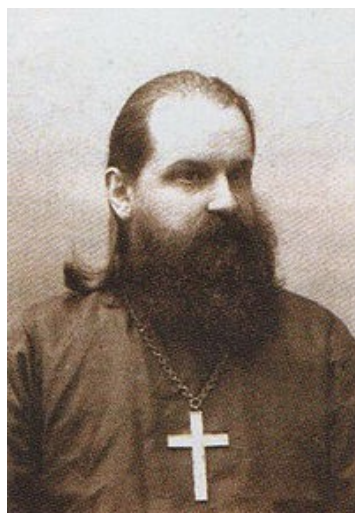
У 1659 р., коли за Гадяцькою угодою вірні та заслужені козаки Речі Посполитої винагороджувались землями, Гуляйпіль з

околицями був наданий Павлу Тетері. Проте Сандомирський воєвода Станіслав-Олександр Конецпольський згадав на сеймі за свою дідівщину і вимагав її повернення. Попри те, що сейм задовольнив прохання Конецпольського на підставі конституції 1661 р. і 1662 р., Гуляйпіль певний час тримав у своїй власності гетьман Тетеря.

У 1665 р. вислав на сейм свого швагра Іскрицького з настановою, в якій змушував його просити про надання у власність Ольховця з Гуляйполем, «...котрі він, Гетьман запорозький, за привілеєм королівським тримає через право по життєве... на шляхах тих самих сидить татарських; до Дикого Поля належить, і перед цим там помешкання були, бо люди займалися ловінням риби і звірів на луках».

Пограбований єзуїтами у Варшаві і не діставши підтримки польського уряду, Тетеря схилився на бік Туреччини, виїхав до Молдавії (Ясси), а звідти до Адріанополя, де, мабуть, готував якусь антипольську акцію на боці Туреччини, але незабаром помер (у кінці 1670 р. або на початку 1671 р.).

ТИТОВ ФЕДІР ІВАНОВИЧ (1864 — 1935 рр.)

Історик церкви, протоієрей, професор [Київської духовної академії](#), редактор «Киевских Епархиальных Ведомостей» (з 1890-их рр.), останній дореволюційний настоятель [Андріївської церкви](#).

Народився у родині священника з Курської губернії, закінчив з відзнакою Курську духовну семінарію. Він продовжив освіту у Київській духовній академії, де й залишився на кафедрі російської історії. У період революційних потрясінь був делегатом Всеукраїнського православного собору, відстоював автономію Київської митрополії.

У грудні 1918 р. разом з переодягненими синами й митрополитом Платоном у дипломатичному купе виїхав до Одеси, а потім через [Афон](#) у [Белград](#). Помер на 71 році життя у Белграді, де і був похований.

Праці з історії української Церкви ХУІІ — ХУІІІ вв., Київ. Академії, вищої освіти, друкарства тощо, серед ін.: «Очерки из истории Киевской Духовной Академии», 1898), «Русская православная церковь в Польско-Литовском государстве 17 — 18 вв.», 3 тт. (1905 — 16), «Типография Киево-Печерской Лавры» (1918), «Матеріали для історії книжної справи на Вкраїні в ХVІ — ХVІІІ вв.» (1924); «Стара вища освіта в Київ. Україні» (1924).

ТОЛОЧКО ОЛЕКСІЙ ПЕТРІВИЧ
(народився [7 червня 1963 р.](#))

Український історик-медієвіст, [доктор історичних наук](#), [член-кореспондент НАН України](#).

Народився у [Києві](#). Батько — історик [Петро Толочко](#), мати — мистецтвознавець [Тетяна Кара-Васильєва](#).

Закінчив середню школу № 155 м. Києва (1980 р.) та історичний факультет Київського Державного університету ім. Т.Шевченка (1985 р.).

Член Товариства дослідників Центрально-Східної Європи. Від серпня [1985](#) - жовтня [1987](#) рр. — стажист-дослідник, з жовтня [1987](#) - січня [1991](#) рр. — молодший науковий працівник, від січня до вересня [1991](#) р. — науковий працівник [Інституту історії НАН України](#).

З вересня [1991](#) - лютого [1996](#) рр. — завідуючий відділом, від лютого [1996](#) - січня [1997](#) рр. — докторант [Інституту археології НАН України](#).

З січня [1997](#) р. - старший науковий працівник Інституту історії НАН України.

У січні [2009](#) р. обраний [членом-кореспондентом НАН України](#). Викладав середньовічну історію України у [Києво-Могилянській Академії](#) та в [Українському науковому інституті Гарвардського Університету](#) (США). Спеціалізація — історія, історіографія, суспільна думка. Недовгий час був відповідальним редактором часопису [«Критика»](#).

Роботи:

[Києвская Русь и Малороссия в XIX веке](#). — К.: Laurus, 2012. — 256 с.

Котляр М. Ф., Толочко О. П. Чи існувала «балтійська цивілізація» раннього середньовіччя? / Славяне и скандинавы. — М.: Прогресс, 1986. — 411 с. // [Український історичний журнал](#). — Київ, «Наукова думка», 1987. — № 10. — с.148-152

З приводу скальдичних традицій у творчості Віщого Бояна // [Український історичний журнал](#). — Київ, «Наукова думка», 1987. — № 8. — с.121-125.

З історії політичної думки Русі XI-XII ст. // [Український історичний журнал](#). — Київ, «Наукова думка», 1988. — № 9. — с.70-77.

Наукова конференція «Давня Русь і християнство». [м. Київ] // [Український історичний журнал](#). — Київ, «Наукова думка», 1988. — № 7. — с.157-158.

Петро-Акеревич — Гаданий митрополит всея Руси // [Український історичний журнал](#). — Київ, «Наукова думка», 1990. — № 6. — с.45-54.

«Князь в Древней Руси: власть, собственность, идеология» — К.: «Наукова думка», 1992.

«Русь» очима «України»: в пошуках самоідентифікації та континуїтету // [Сучасність](#). — 1994.-N1. — С.111-117.

«Проща до святих місць» у російській культурі та політиці ХІХ століття // [Сучасність](#). — 1994.-N9. — С.106-114.

«Roman Mstyslavic's Constitutional Project of 1203: Authentic Document or Falsification?» *Harvard Ukrainian Studies Journal* 18(3/4) December 1994: 249–274.

Конституційний проєкт Романа Мстиславича 1203 р.: спроба джерелознавчого дослідження // [Український історичний журнал](#). — 1995.-N6. — С.22-37.

Про місце смерті Рюрика Ростиславича // [Український історичний журнал](#). — 1997.-N5. — С.136-144.

«Київська Русь» (К., в-во «Альтернатива», 1998)

[Воображенная народность: \(Етнічні процеси у середньовічному слов'янському світі: матеріали «круглого столу»\) // Український історичний журнал](#). — 2001.-N3. — С.29-34.

[Принимал ли Роман Мстиславич посольство папы Иннокентия III // RUTHENICA. — Київ: Інститут історії України НАН України, 2003. — № 2. — с.195-204](#)

[Верстюк В. Ф., Горобець В. М., Толочко О. П. Україна і Росія в історичній ретроспективі. Т. 1. Українські проєкти в Російській імперії. / Інститут історії України НАН України. — К.: Наук. думка, 2004. — 504 с. ISBN 966-00-0330-7](#)

[Пририсовки зверей к миниатюрам Радзивиловской летописи и проблема происхождения рукописи // RUTHENICA. — Київ: Інститут історії України НАН України, 2005. — № 4. — с.62-84](#)

[Одна заимствованная формула в Галицко-Волынской летописи // RUTHENICA. — Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. — № 5. — с.256-257](#)

[О галицком боярине Жирославе, его венце и убожестве // RUTHENICA. — Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. — № 5. — с.252-255](#)

[О заглавии Повести временных лет // RUTHENICA. — Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. — № 5. — с.248-251](#)

[О времени создания Киевского свода «1200г.» // RUTHENICA. — Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. — № 5. — с.73-87](#)

[О новгородской «гривне серебра» // RUTHENICA. — Київ: Інститут історії України НАН України, 2007. — № 6. — с.359](#)

[Два кириллических граффити Константинопольской Софии // RUTHENICA. — Київ: Інститут історії України НАН України, 2008. — № 7. — с.209](#)

[Галицкие приточки // RUTHENICA. — Київ: Інститут історії України НАН України, 2008. — № 7. — с.201](#)

[Тмутороканский болван // RUTHENICA. — Київ: Інститут історії України НАН України, 2008. — № 7. — с.193](#)

ТОМЄНКО МИКОЛА ВОЛОДИМИРОВИЧ
(народився [11 грудня 1964 р.](#))

[Політик](#) та [громадський діяч](#), позаштатний радник Президента України [Петра Порошенка](#). [Народний депутат України IV-VIII скликань](#), [заступник голови Верховної Ради](#) (з [8 лютого](#) до [14 червня 2007 р.](#) та знову з [2 вересня 2008](#) - [12 грудня 2012](#) рр.). Заступник голови партії [ВО «Батьківщина»](#). З [4 лютого](#) до [8 вересня 2005 р.](#) — [віце-прем'єр-міністр України](#) з гуманітарних питань в [уряді Юлії Тимошенко](#).

У квітні 2014 р. Микола Томенко, як голова фонду [«Рідна країна»](#), заявив про підтримку кандидатури Петра Порошенка у Президенти України, а також уклав із П. Порошенком угоду про розроблення та реалізацію «Гуманітарної стратегії України» та став його довіреною особою на виборах.

З [18 червня 2014](#) р. — радник [Президента України](#) (поза штатом, за згодою).

Народився у с. [Малі Канівці](#), [Чорнобаївський район](#), [Черкаська область](#). [Українець](#). Батько Володимир Пилипович (1935–2002 рр.). Мати Катерина Марківна (1935–2010 рр.). Дружина Валентина Олександрівна (1962 р.) — історик, магістр державного управління, виконавчий директор Інституту політики. Син Павло (1989 р.).

У [1983–1985](#) рр. проходив службу у [Радянській Армії](#), брав участь у [бойових діях в Афганістані](#). У [1988–1989](#) рр. — секретар комітету комсомолу, з [1989](#) р. — секретар Асоціації молодіжних організацій [Київського університету імені Тараса Григоровича Шевченка](#).

У [1989](#) р. — член оргкомітету з проведення установчого з'їзду [Народного Руху України](#). У [1989](#) р. закінчив історичний факультет [Київського державного університету імені Тараса Григоровича Шевченка](#), спеціальність — історія КПРС.

У [1992](#) р. — закінчив аспірантуру історичного факультету Київського державного університету імені Тараса Григоровича Шевченка, захистивши кандидатську дисертацію на тему: «Проблема державності в програмних документах і діяльності сучасних політичних партій України: історико-політичний аналіз».

У [1992–1993](#) рр. — голова центру суспільних досліджень Фондації імені [В'ячеслава Липинського](#). У [1993–1994](#) рр. — віце-президент Асоціації молодих українських політологів і політиків.

Серпень [1992](#) — вересень [1995](#) рр. — завідувач кафедри політичних наук (координатор програми) інституту державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України. У [1993–1994](#) рр. — заступник начальника інформаційно-аналітичного управління Міністерства України у справах національностей і міграції. З вересня [1994](#) р. — доцент кафедри політології [Національного Університету «Києво-Могилянська Академія»](#), редактор відділу порівняльної політології журналу «Політична думка», віце-президент фонду «Українська перспектива».

У [1995–1997](#) рр. — віце-президент фонду «Українська перспектива». З листопада [1995](#) р. — директор Інституту посткомуністичного суспільства.

3 вересня [1997](#) р. — завідувач кафедри політології Національного Університету «Києво-Могилянська Академія». З квітня [1998](#) р. — директор громадської неприбуткової організації Інститут політики. У травні [1998](#) р. був висунутий кандидатом у народні депутати за партійним списком партії [«Реформи і порядок»](#) (№ 15), однак партія не пододала 4 % бар'єр. Лютий [2000](#) — березень [2001](#) рр. — начальник Головного управління преси та інформації [Київської міської державної адміністрації](#). Згідно з опитуванням, проведеним [УНІАН](#) (Українським Національним Інформаційним Агентством) Миколу Томенка визнано найкращим політичним аналітиком (політологом) [1998](#) та [1999](#) рр.

У [2002](#) р. обраний [народним депутатом України](#) від [блоку Віктора Ющенка «Наша Україна»](#) (№ 62). Очолював Комітет з питань свободи слова та інформації, виступав проти тиску президентської влади на ЗМІ. Під час [Помаранчевої революції](#) один з «польових командирів» [Майдану](#). Член Комітету національного порятунку.

З [Арсенієм Яценюком](#)

З [4 лютого](#) до [8 вересня 2005](#) р. віце-прем'єр України з гуманітарних та соціальних питань в [уряді Юлії Тимошенко](#). Йдучи у відставку, виступив зі скандальними викриттями фактів корупції у найближчому оточенні президента [Ющенка](#).

У листопаді [2005](#) р. покинув партію «Реформи і порядок» та вступив до партії [ВО «Батьківщина»](#). На [парламентських виборах 2006 р.](#) балотувався за списком [«Блоку Юлії Тимошенко»](#) (№ 3). На [регіональних виборах](#) того ж року очолював партійний список БЮТ у [Київradі](#). Після виборів — заступник голови фракції БЮТ у Верховній Radі, голова парламентського Комітету з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму. У лютому [2007](#) р. обраний [заступником голови Верховної ради](#), перебував на цій посаді до червня того ж року.

На [позачергових парламентських виборах у 2007 р.](#) знову отримав депутатський мандат за списком [БЮТ](#) (№ 3). У вересні [2008](#) р. вдруге обраний заступником голови Верховної ради. [4 липня 2012](#) р. подав у відставку після прийняття Верховною радою контрoверсійного закону [«Про засади державної мовної політики»](#), однак вона не була прийнята.

З грудня 2012 - листопад 2014 рр. — народний депутат України VII скликання від партії [Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина»](#) (№ 10 у списку). Голова Комітету Верховної Ради з питань свободи слова та інформації.

З 27 листопада 2014 р. — народний депутат України VIII скликання від партії [«Блок Петра Порошенка»](#) (№ 8 у списку), заступник голови депутатської фракції, Голова Комітету Верховної Ради з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи. Автор кількох наукових монографій, серед яких «Історія української Конституції», «Абетка української політики», «Теорія політики», «Теорія українського кохання», «Український романтик Микола Гоголь» та інші, а також близько ста статей та досліджень. Автор сленгового неологізму [Біг-морди](#). Ініціатор та організатор загальнонаціональних акцій [Сім чудес України](#), [Сім природних чудес України](#), [Сім чудес України: замки, фортеці, палаци](#) та [Сім чудес Києва](#). Ініціатор просвітницької акції [«Твій Шевченко»](#) та проекту [«Рідна країна»](#) — культурологічного світоглядного веб-порталу.

Віце-президент Національного олімпійського комітету України (з жовтня 2014 р.).

ТРОЩІНСЬКИЙ ДМИТРІО ПРІКОПОВИЧ
(1754 — 1829 рр.)

Український аристократ козацького стану, державний діяч [Російської імперії](#). Меценат української культури. Походив з роду [Трощинських](#). Правнук племінника Гетьмана України [Івана Мазепи](#), гадяцького полковника [Степана Трощинського](#).

Батько його - Прокіп Трощинський - був [військовим товаришем](#) у війську Гетьманщини.

Народився у [Яреськах](#), [Миргородського повіту](#), [Полтавської губернії](#).

Розпочав службу канцеляристом [Миргородського полку](#), згодом посівши місце секретаря посла Російської імперії в Стамбулі князя [Миколи Репніна](#). Через якийсь-то час перейшов на таку ж посаду до канцлера Олександра Безбородька.

Вихованець Київської Академії, з 1774 р. — при штабі князя Миколи Репніна, у 1775 — 1776 рр. його секретар (як російського посла у Константинополі). У 1779 р. разом з ним брав участь у Тешенському Конгресі. Як правитель канцелярії графа О. Безбородька (з 1784 р.) здобув собі впливове становище при царському дворі; у 1793 р. — статс-секретар Катерини II і пізніше Павла I й Олександра I; за Павла I — сенатор і голова Поштового Управління імперії.

У 1800 р. був звільнений з усіх посад і взяв участь у змові проти Павла I; після перевороту у 1801 р. був поновлений на всіх посадах і призначений членом Державної Ради. У 1802 — 1806 рр. — міністр уділів, а у 1814 — 1817 рр. — юстиції; у 1812 — 1814 рр. - полтавський губерський маршалок шляхетства.

У 1817 р., маючи великі володіння на Полтавщині, Київщині, Поділлі й Вороніжчині (близько 70 000 десятин та понад 6 000 душ селян), подався до димісії. Останні роки прожив у своєму миргородському маєтку у с. Кибинцях, який став тоді визначним осередком українського національно-політичного й культурного руху (сучасники називали його «Українськими Атенами»), лідером якого він був.

Був близьким приятелем і однодумцем багатьох українських автономістів, зокрема В. Капніста, П. Коропчевського, М. Миклашевського та ін.

Був щедрим меценатом української культури: науки (Я. Маркевич, В. Ломиковський), літератури (В. Капніст, Василь Гоголь та ін.), театру (В. Гоголь), малярства (В. Боровиковський), музики ([А. Ведель](#)).

Через свого приятеля Осипа Каменецького став один із ініціаторів першого видання «Енеїди» [Івана Котляревського](#) (1798).

У Кибинцях Трощинський мав домашній театр, яким від 1812 р. керував за допомогою В. Капніста [Василь Гоголь-Яновський](#).

Новітні дослідження стверджують, що Трощинський був лідером конспіративного кола українських автономістів кінця ХУІІІ — початку ХІХ ст., мав зв'язки у колах військової опозиції (через свого родича генерала П. Білуху-Кохановського, братів Ф. і В. Лукашевичів та інших, які брали участь у так званій Смоленській змові у 1798 р.) і надавав великого значення організації української військової сили (козацький проект В. Капніста 1788 р., козацького ополчення на Лівобережній Україні у 1812 р.).

Трощинський допомагав бідним козацьким родинам, удовам, сиротам. Саме за це [Микола Гоголь](#) назвав його «благодійником України».

Біограф Трощинського [Олександр Салій](#) пише, що він «сприяв у вихованні і матеріальному забезпеченні ряду молодих діячів, які згодом яскраво виявили себе на теренах розвитку держави, права, науки, літератури, мистецтва». Серед них – і той же М.Гоголь, якому Трощинський допоміг вступити до Ніжинської гімназії, і художник В.Боровиковський, і вчений, засновник Харківського університету В.Каразін, і керівник

кодифікації Основних державних законів Російської імперії М.Сперанський.

Троцинський, крім усього, збудував власним коштом церкви у рідних Кибинцях на [Полтавщині](#) і у [Кагарлику](#) під [Києвом](#). Тут він залишив по собі ще й чудову пам'ятку – парковий ансамбль під назвою «Земна куля у мініатюрі» (його офіційно відкрито [1811](#) р.).

Хто побуває там, буде щиро вражений цією красою. У Кагарлицькому парку до цього часу збереглися й дерева, посаджені за його життя.

Дмитро Прокопович був одним із лідерів українських консервативних автономістів, членом гуртка О. Безбородька. Туди входили також [Степан Ширай](#), [Михайло Миклашевський](#), [Василь Капніст](#).

І сам Безбородько, і його однодумці, будучи українськими патріотами, вірили, що їхня діяльність, зокрема щодо об'єднання українських земель, нехай і в складі [Російської імперії](#), цілком відповідає національним інтересам України. Козацько-старшинські шляхетські сім'ї, невдоволені політикою Росії щодо України, у [XII](#) – [XIX](#) ст. досить часто поріднювалися. У таких сім'ях з покоління в покоління передавався волелюбний дух нашого народу, вони берегли пам'ять про велич і звичаї своїх козацьких предків. Та внаслідок зросійщення, якого зазнало українське суспільство з середини [XIX](#) ст., українське шляхетство перестало бути елітним провідником національних інтересів українського народу й почало зливатися з російським дворянством. Носіями національної ідеї залишилися лише поодинокі з них.

Перебуваючи на міністерських посадах, Троцинський пропагував українське питання. Він належав до тих державних мужів, котрі наполягали на необхідності скасування кріпосного права й утвердження гуманних правових норм життя тогочасного суспільства, вимагав надійного захисту прав кожного громадянина. Впродовж усього свого перебування на вершинах влади відстоював не тільки автономію України, а й відновлення її правової системи.

**ТУПТАЛО ДАНИЛО САВИЧ (ДИМИТРІЙ
РОСТОВСЬКИЙ)**

([1651](#) — 28 жовтня [1709](#) рр.)

Український та російський церковний діяч, вчений, письменник і проповідник.

Богослов, святий [Російської православної церкви](#), митрополит Ростовський і Ярославський, .

Народився у родині [сотника Київського полку Сави Туптала](#).

Навчався у [Києво-Могилянській академії](#) (тоді колегіум) (1662–1665 рр.). Після постригу [9 липня 1668](#) р. Туптало Данило жив у [Київському Кирилівському монастирі](#).

У [1675 - 1700](#) рр. Туптало Данило — ігумен і проповідник різних українських монастирях ([Густинський](#), [Чернігівський](#), [Батуринський](#), [Києво-Печерській Лаврі](#)) і недовгий час у [Вільні](#) та [Слуцьку](#), жив в єпископа [Теодосія Василевича](#)).

У [1677](#) р. будучи кафедральним проповідником при [Лазарі Барановичу](#) у [Чернігові](#), написав за велінням останнього «Руно орошенное» ([1680](#) р.), першу його книгу, що дійшла до нас.

З [1679](#) р. — імовірно, придворний проповідник гетьмана [Івана Самойловича](#) у [Батурині](#). У [1680](#) р. обраний ігуменом Київського монастиря Св. Кирила, проте залишається у Батурині. У [1681](#) р. стає ігуменом [Максаківського Спасо-Преображенського](#), а через півроку — [Батуринського Крупицького Миколаївського монастиря](#).

У [1684](#) р. Туптало Данило за запрошенням [Варлаама Ясинського](#) приїздить до [Києва](#) і стає проповідником у [Києво-](#)

[Печерській Лаврі](#). Тут Туптало Данило прийняв на себе послух — складання [Четій Міней](#), що прославили його ім'я. Над Четіями Мінеями Туптало Данило трудився понад двадцять років і закінчив їх лише у [Ростові](#) у [1705](#) р. У 1701 р. [Петро I](#) призначив Туптало Данила [митрополитом](#) у [Тобольську](#).

Над початку 1700-их рр. Тупталом було побудовано першу каплицю над могилою гетьмана [Петра Дорошенка](#) у селі [Ярополець](#) (нині [Московська область](#), каплиця не збереглася). [56°07'48" пн. ш. 35°49'19" сх. д.](#) Він же започаткував традицію панахид над могилою Дорошенка.

У [1702](#) р. з уваги на слабке здоров'я Туптало Данило призначається митрополитом Ростовським та [Ярославльським](#), де він розвив широку адміністративну діяльність. Найголовнішим його починанням було відкриття у [1702](#) р. школи для священнослужителів.

Туди приймалися не тільки діти священників, а й особи інших станів, усього за час існування школи у ній навчалося 200 чоловік. Школа Туптало Данила була загальноосвітньою, а не спеціальною. У школі викладалися граматика, латинська і давньогрецька мови, нотний спів, віршування, риторика. Навчання було побудовано за тогочасними українськими принципами. Ростовська школа проіснувала до [1705](#) р.

У [1757](#) р. Туптало Данило був канонізований. У Ростовському кремлі знаходиться портрет митрополита пензля [В. Л. Боровиковського](#), написаний у [1790](#) р. для Ростовського Спасо-Яковлівського монастиря, він списаний, певно, з одного прижиттєвих зображень Данила Савича, що не збереглися.

«Руно орошенное» ([1680](#) р.), перший з його творів, що дійшли до нас, був збірником оповідей про чудеса чудотворного образу Богоматері у [Чернігівському Троїцько-Іллінському монастирі](#) (7 видань до [1702](#) р.).

У [1684](#) р. у [Києво-Печерській Лаврі](#) Туптало Данило почав трудитися над Четіями Мінеями, які закінчив їх лише у [Ростові](#) у [1705](#) р. Використовуючи у своїй роботі як [руські](#) джерела (у тому числі і Великі Мінеї Четї), так і латинські, грецькі, польські, автор не просто збирав їх воєдино і займався доббором, багато з житій, складених Туптало Данилом, можуть вважатися оригінальними агіографічними творами. Видання Міней затяглося на багато років: у [1689](#) р. у Києво-Печерській Лаврі

була надрукована перша частина (вересень- листопад), а робота над четвертою — останньою — частиною тривала до [9 лютого 1705](#) р.

У зв'язку з приїздом до [Московії](#) змінюється погляд Туптала Данила на завдання і цілі його праці: за спостереженнями дослідників, він вже у [Москві](#), а потім і у [Ростові](#) приділяє усе більше уваги пам'ятникам московської [агіографії](#), крім великоросійських житій Туптало Данило включає у Мінеї деякі повісті і розповіді місцевого — ростовського — походження (наприклад, Житіє Димитрія царевича). Друге видання Міней вийшло у [1711–1716](#) рр. (було надруковано у трьох частинах). Пізніше праця Туптало Данила перевидавалася ще кілька разів.

Ще в [Україні](#) Туптало Данило став відомим проповідником. Його проповіді, написані у стилі бароко, знаходяться в одному ряді з творами найвідоміших у [XVII](#) ст. проповідників [Йоанікія Галятовського](#), [Антонія Радивіловського](#) та ін. Для них характерний надлишок риторичних питань, вигуків, алегорій тощо.

Для учнів школи для священнослужителів Туптало Данило у перший же рік перебування у Ростові написав «Рождественську драму», поставлену [24 грудня 1704](#) р., драма і дотепер йде на сучасній сцені. Інша п'єса Туптало Данила — до свята [Успіння Богородиці](#) — «Успенська драма» була написана, на думку дослідників, в Україні наприкінці [XVII](#) ст. для виконання ченцями і переписувачами у монастирі Дмитрія Ростовського, імовірно, написав і інші п'єси, але тексти до нас не дійшли. Інтерес Туптало Данила до театру був викликаний і чисто практичними цілями: прищеплюючи смак і інтерес до спектаклів, митрополит здійснював морально-виховну програму.

Серед богословських творів - «Зерцало православного исповедания» (вид. [1805](#) р.), «Діаріуш, каталог кievських митрополитов».

Мова богословських праць — церковнослов'янська з українізмами, проповідей — близька до народної.

Проповіді Туптало Данила ростовського періоду стають більш логічними, короткими, жвавими, доступними, яскрава і виразна їх мова.

Важливе місце у літературній спадщині Туптало Данила займає «Келійний літописець» — праця, заснована на докладному

вивченні [Біблії](#), праць батьків Церкви, творів європейських хроністів і новітніх церковних письменників. Спочатку Туптало Данидло мав тільки список Хроніки Псевдо-Дорофея Монемвасійського і [Літописець Еллінський і Римський](#); матеріалу, що міститься у цих джерелах, було йому недостатньо, тому митрополит за допомогою купця Ісакія Ванденбурга через [Архангельськ](#) виписував іноземні книги, звертався по допомогу до свого друга солепромисловця Г. Д. Строганова. Окремі місця «Літописця» Туптало Данила майже дослівно збігаються з проповідями митрополита. Як відзначають дослідники, Туптало Данило обережно натякає і на діяльність Петра I, піддаючи критиці «сущих на владетельствах», які «вельми согрѣшают и безгрѣшных осужают вмѣсто грѣшных», в той час коли царю мають бути властиві «милость, кротость и незлобие». Перше видання «Келійного літописця» здійснено у [1784](#) р.

Робота над «Літописцем» була перервана через необхідність писати нову працю — знаменитий твір про розкол «Розыск о раскольнической брынской вѣрѣ». Створюючи «Розыск», Туптало Данило думав, що «надлежит простыми словесы увещание простерти ко уклоняющимся в раскольные заблуждения». Твір був закінчений у березні [1709](#) р. (1-е вид., [1745](#) р.). Трактат складається з 3 частин, у яких автор намагається пояснити походження розколу і різко виступає проти його adeptів. Розкол він розглядає, головним чином, як плід неучтва.

За заповітом митрополита чернетки, що залишилися після нього, були покладені у труну при похованні, а при розкритті гробниці вони виявилися зотлілими, тому автографів Туптало Данила залишилося небагато — це особисті листи, підписи до офіційних документів, деякі чорнові матеріали, виправлення тих чи тих рукописних чи друкованих творів.

У Туптало Данила була досить велика, хоча і типова, бібліотека церковного письменника, що тяжів до історичної тематики. За деякими даними, вона нараховувала 288 книг, з них значна кількість іноземними мовами.

Рукописи Туптало Данила мали широке поширення не тільки у Російській імперії, але також у Болгарії, Сербії, почасти у Румунії.

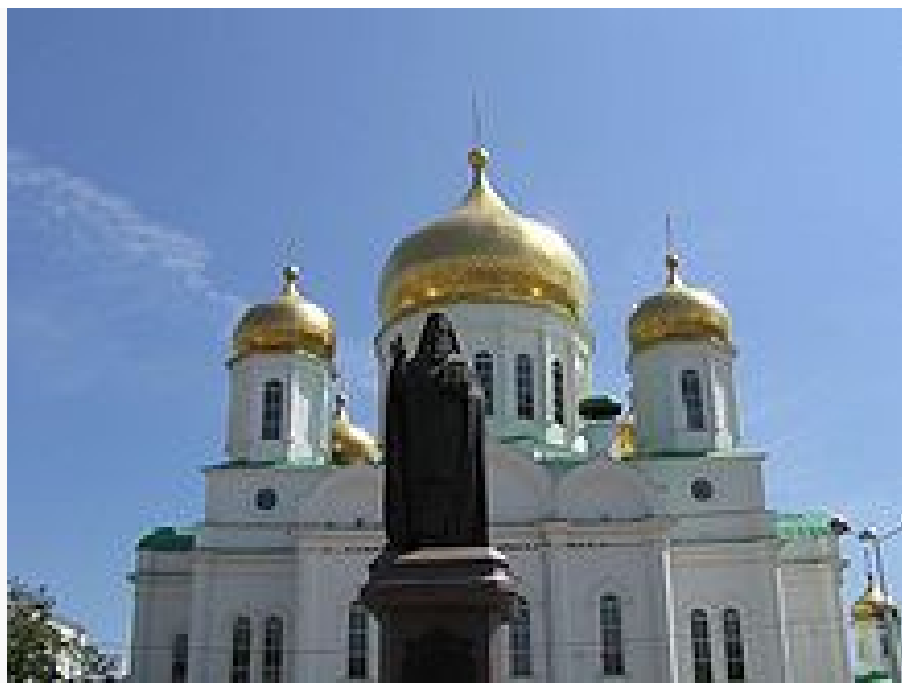
Туптало Данило — типовий представник [барокової](#) доби. Його філософські погляди поєднали у собі елементи середньовічної патристики, схоластики і новітньої філософії ([Ренесансу](#), [Реформації](#), раннього [просвітництва](#)). Сфера філософських інтересів Туптало Данила — етична та антропологічна проблематика з переважною увагою до розв'язання завдань практичної етики. У своєму вченні про людину Туптало виходить із традиційної для української думки концепції двонатурності людини — її поділу на внутрішню і зовнішню. Можливість подолання цієї подвійності мислитель пов'язує з самопізнанням, з проникненням людини у свою, закладену у неї Богом, сутність, що у свою чергу передбачає процес єднання людини з Богом — переображення, обоження. Останнє Туптало Данило розуміє не у гностичному, а в етичному сенсі, тобто через активну суспільну діяльність, що усвідомлюється як наслідування Христу у земному житті.

У системі моральних цінностей виокремлює любов, яку розуміє як принцип діяльності, що визначає ставлення людини до Бога та інших людей і уможливорює спасіння діючого суб'єкта. Християнську етику розглядав як підґрунтя суспільної моралі; церкву вважав формою містичного єднання людей і суспільною інституцією, покликаною через священників здійснювати моральний суд і забезпечувати належний освітній рівень суспільства. Запропонував просвітницьку концепцію державного управління, згідно з якою державою управляє освічений монарх, що керується принципами християнської моралі.

Твори митрополита Туптало Данила добре були відомі кільком поколінням письменників Росії і в епоху Просвітництва, і у «золотий» для літератури вік: [О. С. Пушкіну](#), [М. В. Гоголю](#), [Т. Г. Шевченку](#), [О. І. Герцену](#), [Л. М. Толстому](#), [М. С. Лєскову](#) та ін.; мали вплив на творчість [Квітки-Основ'яненка](#); багато хто з них мав книги Туптало Данила у своїх бібліотеках, виховувалися на них, а пізніше використовували перероблені ним джерела і сюжети у своїх художніх творах.

У Житіях Святих («Четї-Мінеї») зібрав і опрацював велику кількість історичних оповідань [агіографічного](#) (житійного) жанру. Повна назва «Житія» — «В той-таки день. Успіння святого рівноапостольного великого князя київського Володимира, названого у святім хрещенні Василем, всієї Русії самодержця і

просвітителя. Ся історія «Житія» його зібрана із літописця Руського преподобного Нестора Печорського у скороченні і від інших книг руських і тощо».

Пам'ятник Данилу Тупталу в Ростові-на-Дону

- Димитрій Ростовський був єдиною особою, якого канонізувала Російська православна церква впродовж всього [XVIII ст.](#)
- На честь Димитрія Ростовського назване сучасне місто [Ростов-на-Дону](#) (спочатку фортеця Святого Димитрія Ростовського).
- У [Києві](#) ім'я Димитрія Ростовського непрямо увічнено у назвах [Дмитрівської вулиці](#) на [Куренівці](#), де раніше також існували [Дмитрівський провулок](#) і [Дмитрівський струмок](#), і [Макарівської вулиці](#) на [Лук'янівці](#). Усі об'єкти розташовані поблизу [Кирилівського монастиря](#), найвідомішим ченцем (у 1668–1675 рр.) і настоятелем (1680–1681 рр.) якого був [Данило Туптало](#), уродженець містечка [Макарів](#).

ФАЛЬКОВСЬКИЙ ІВАН ЯКИМОВИЧ
(**ЧЕРНЕЧЕ ІМ'Я ІРИНЕЙ**)
([28 травня 1762](#) — [29 квітня 1823](#) рр.)

Український науковець (історик, математик, географ, астроном), поет, ректор [Києво-Могилянської академії](#), єпископ Чигиринський, Смоленський і Дорогобузький.

Народився у сім'ї священика о. Якіма Фальковського, який згодом, після смерті дружини прийняв чернечий постриг у [Київському Братському монастирі](#).

З [1772](#) р. навчався у [Києво-Могилянській академії](#).

У [1775](#) р. — перервав навчання у класі поетики і виїхав з братом Степаном Фальковським до [Токаю \(Угорщина\)](#), де його батько отримав посаду священика домової церкви російської «Токайської комісії з заготівлі вин до царського двору». Комісію очолювали генерал-майор Федір Степанович Вишневецький (до [1749](#) р.), за походженням українець, потім його син — генерал Гавриїл Вишневецький. Обидва охоче запрошували на службу студентів [КМА](#), які, виконуючи незначні обов'язки у церкві, мали змогу навчатися за кордоном.

У [1777-1778](#) навчальному році І.Фальковський провів у [протестанській](#) школі, потім у [піарській](#) гімназії [Пешта](#) й [Пресбурзькому ліцеї](#), де вивчав сучасні іноземні мови, зокрема [угорську](#).

З [1780-1781](#) навчального року коштом російського посла у [Відні](#) князя [Дмитра Голіцина](#) навчався в [університеті Буди](#), де досконало вивчив [історію](#), [географію](#), експериментальну фізику й інші науки, особливо захоплювався [математикою](#) й [астрономією](#), був одним із найкращих студентів університету.

Іспити складав у [1781](#) р. у [Буді](#) та у [1782](#) р. у [Пешті](#). Встановив зв'язки із сербськими й словацькими вченими. Свої майбутні наукові праці з географії «для всегдашней памяти о Венгрии и о Сербской благодетельствующей, мне нации» напише на основі досліджень учителів історії та географії Пресбурзького ліцею [словаків](#) Яна Томка Саскія та [Матея Бела](#). Це була перша праця російською мовою з географії Угорщини.

У [1779](#) р. Фальковський написав вірш [латинською мовою](#), присвячений історії Угорщини часів [хрестових походів](#). Цікавими є його листи-оповідання, адресовані товаришу А.Ставицькому до Токаю, в яких є опис міст [Зомбора](#), [Керестеша](#), [Геделе](#), замальовки угорських красвидів тощо. Навесні [1783](#) р. Фальковський повернувся у [Київ](#), відмовившись від посади писаря у російському посольстві у Відні та мотивуючи це тим, що хоче стати викладачем у Києві. Привіз із собою багато книг, частину яких передав до академічної бібліотеки. У КМА слухав [богослов'я](#), вивчав [єврейську](#) та [грецьку мови](#) і у грудні [1783](#) р. був рекомендований на посаду викладача КМА.

У [1786](#) р. — прийняв чернечий постриг. Його послух, який тривав 8 років, полягав у читанні й перекладі щосуботи німецьких газет для [митрополита Київському й Галицькому С.Миславського](#), який протегував молодому вченому.

Протягом 21 року Фальковський викладав у КМА алгебру, геометрію, астрономію, архітектуру, змішану математику, [гідравліку](#), [оптику](#), а також історію, географію, поезію, німецьку мову, філософію, теологію.

З [20 березня 1803](#) - [25 лютого 1804](#) рр.— ректор КМА. На думку дослідників, Фальковський «був найкоштовнішим її надбанням», найобдарованішим серед усіх відомих у [Російській імперії](#) вчених кінця [XVIII](#) — початку [XIX](#) ст. У [1804](#) р. — залишив КМА.

У КМА Фальковський відкрив фізико-математичний кабінет, в якому були земні й небесні глобуси, сфери [Коперніка](#), повітряний насос, електрична машина, [телескоп](#), [астролябія](#), [барометр](#) тощо. При [Михайлівському Золотоверхому монастирі](#) він створив навіть маленьку обсерваторію.

У його курсах «Сферична астрономія» та «Теоретична астрономія» детально викладена [кепplerівська теорія руху планет](#), описані рух [Сонця](#) і залежні від цього явища, а також рух

[Місяця](#) та пов'язані з цим затемнення; вирішені задачі визначення часу майбутніх [сонячних затемнень](#) на [1795–1800](#) рр., наводяться відомості про [кометі змінні зорі](#).

У «Геометрії» розглянув питання, що стосуються фігури та розмірів Землі.

Видавав «Київські місяцеслови» — щорічники, в яких містилися відомості про положеннях Місяця і Сонця, про затемнення, а також статті на історичні теми.

Фальковський захоплювався музикою, писав музичні твори. З його ініціативи після тривалої перерви відкрито клас нотного співу, який мав задовольнити потреби академічного хору та хору Київського Братського монастиря. Першими викладачами у ньому за рекомендацією Фальковського стали студент-філософ Й.Мохов та Г.Баранович.

При КМА Фальковський створив студентське Вільне піітичне товариство ([1792](#) р.), метою якого було «повсякденне читання добрих книг». Бурсаки могли користуватися бібліотекою свого професора. Труди свої Фальковський оцінював скромно: «Дорогій Вітчизні моїй потрібні знання, які я завжди любив». З [1795](#) р. — архімандрит [Гамаліївського Різдвобогородицького Харлампіївського монастиря Чернігівської єпархії](#) та Київського Братського монастиря. З [1803](#) р. — Київського Пустинно-Миколаївського монастиря.

[24 лютого 1807](#) р. — висвячений на єпископа Чигиринського й [коад'ютора](#) Київського.

У [1812–1813](#) рр. — єпископ Смоленський і Дорогобузький; у 1812 р. організував народне ополчення для боротьби проти армії [Наполеона](#) (за що пізніше отримав нагороду). У [1813](#) р. — знову коад'ютор Київський і настоятель Михайлівського Золотоверхого монастиря. Намагався реорганізувати чернече життя, зробити його більш доцільним і корисним — навчав ченців проповідництву слова Божого, організував школу церковного співу, написав «Правила для упорядочення життя монахів». У ці роки Фальковський склав «Описание церкв Черниговской епархии», «Описания Златоверхого Михайловского монастыря» та «Описание всех православных монастырей Киевщины».

Мав багато задумів, але помер, як мовиться в епітафії, перед розкритою Біблією «1823 года Апреля 29 дня в Неделю

Фомину, на камнях в молитве к служению Литургии... Если время все уносит, то дела живут вечно».

Похований у Михайлівському Золотоверхому соборі у приділі св. Варвари. Поховання, як і собор, було знищене у [1936](#) р.

Майно Фальковського дісталось у спадщину його небожам [Бодянським](#), рукописи розпорошені по різних сховищах.

Фальковський багато писав. Є автором псалмів, гімнів, елегій російською, німецькою, латинською та французькою мовами, складав [стихарі](#), писав історичні, філософські, богословські твори, праці з географії, математики, фізики, астрономії, статистики, укладав підручники, календарі тощо.

Автор «Краткого географического описания Венгрии», «Записокъ о Кієво-Могиліанской академіи», «Сокращения Церковной хронологіи, называемой наукой о Пасхалии» (ця праця мала, крім теоретичного, й практичне застосування).

Найвідомішою працею був його підручник з догматико-полемічного богослов'я, яким користувалися у всіх духовних закладах – «Стислий виклад християнського православного догматично-полемічного богослов'я, колись найяснішого мужа [Теофана Прокоповича](#), продовжений і вдосконалений і вперше у трьох томах року 1783 відредагований». У ньому автор систематизував здобутки богословської науки, висловив свою думку про богословські проблеми. Цією працею нагороджували найкращих студентів КМА.

Цікавим є своєрідний щоденник Фальковського «Размышления ежедневныя, писанныя в 1787 году», сповнений молитовних роздумів, прагнень до подолання пристрастей, до вдосконалення.

Значна частина 92-томної рукописної спадщини Фальковського (наукові праці, нариси, проповіді — близько 1300) зберігається в Інституті рукопису [НБУВ](#) і наразі не опублікована.

Перелік основних праць: Сокращение Церковной хронологіи, называемой наукой о Пасхалии. — М., 1797; Christianae Orthodoxae Dohmatico-Polemicae Theologiae. Compendium. — К., 1802; Толкованіє на посланія Апостола Павла к Галатамъ. — К., 1807; Толкованіє на посланіє Апостола Павла к Римлянамъ. — К., 1807; Краткое жизнеописание святыхъ. — К., 1876; Размышления ежедневныя, писанныя в 1787 году. // Наук.

записки ІУАДГ НАНУ 36. Праць молодих вчених та аспірантів, т. 2. — К., 1997.

ФЕОДОСІЙ МИКІТОВИЧ УГЛИЦЬКИЙ
(СВЯТІЙ ФЕОДОСІЙ ЧЕРНІГІВСЬКИЙ)
(30-ті рр. XVII ст. — 5 лютого 1696 р.)

Святий Православної Церкви, український церковний діяч періоду [Руїни](#): [ігумен Онуфріївського монастиря](#) під [Корсунем](#) (1662—1664 рр.); [ігумен Видубицького монастиря](#) у [Києві](#) (1664—1687 рр.); [намісник](#) Київської митрополії (1678 — 1680 рр.); [архимандрит Єлецького Успенського монастиря](#) у [Чернігові](#); [архієпископ](#) Чернігівський (1692—1696 рр.).

Канонізований у 1896 р. Після ряду поневірянь мощі Святого спочивають у Троїцькому кафедральному соборі [Чернігова](#).

Народився у [30-тих рр. XVII ст.](#) на [Поділлі](#) (можливо, у містечку [Уланів](#)) у сім'ї священника Микити та Марії [Углицьких](#) — українських православних [шляхтичів](#) з роду [Полоницьких-Углицьких](#). Ім'я, дане при народженні, невідоме. Серед родичів майбутнього святого було багато осіб духовного звання, тож виховувався він у душі християнського благочестя.

Навчався у [Києво-Могилянській Академії](#) за ректорства [Інокентія Гізеля](#) (1648—1650 рр.), [Феодосія Софоновича](#) (1650 р.) та [Лазаря Барановича](#) (1651—1655 рр.).

Його викладачами були також [Йоанікій Галятовський](#), [Єпифаній Славинецький](#) та [Арсеній Сатановський](#).

Проте закінчити навчання не вдалося. Після захоплення Києва у 1651 р. внаслідок каральної експедиції проти [Хмельницького](#) литовським [гетьманом Янушем Радзівілом](#) навчання в [Академії](#) на деякий час припинилось.

Є відомості, що Феодосій Углицький перебував у війську [Богдана Хмельницького](#) разом із родичем (можливо, братом) [Євстафієм Полоницьким](#), а також за кордоном, де продовжував освіту. У 1655 р. майбутній Святий повернувся додому на [Поділля](#), де, очевидно, овдовів (що психологічно могло стати однією із причин майбутнього монашества). Одруженим він був ще раніше, бо на початку [60-х рр. XVII ст.](#) начебто видав свою доньку заміж за племінника гетьмана [Лівобережної України Івана Брюховецького](#).

Не пізніше 1658 р. майбутній Святий прийняв чернечий постриг у [Києво-Печерській Лаврі](#) під іменем Феодосія — на честь [Св. Феодосія Печерського](#).

У 1658 р. висвятився на [ієродиякона](#) та служив у [Софійському соборі](#). Незабаром київський митрополит [Діонісій \(Балабан\)](#) призначив Феодосія Углицького намісником митрополичого кафедрального дому.

Але майбутній Святий, прагнучи абстрагуватися від мирської суєти і цілком присвятити себе духовному служінню.

Покинув [Київ](#) і оселився у відомому своїм аскетизмом віддаленому [Крупницькому Микільському монастирі](#) біля Батурина, де став [ієромонахом](#).

Слава про молодого подвижника ширилася по Україні. З 1662 р. Феодосій — ігумен [Онуфріївського монастиря](#) під [Корсунем](#), де тоді вимушено перебував київський митрополит [Діонісій \(Балабан\)](#).

Митрополит був прихильником незалежності Української держави і Церкви, підтримував гетьмана [Івана Виговського](#), тож після поразки цього гетьмана в україно-російській війні 1658—1659 рр. і загрози репресій з боку [Москви](#) вимушено

покинув [Київ](#), оселившись у [Корсуні](#). Феодосій Углицький був свідком останніх днів митрополита.

З [1664](#) р. Феодосій — ігумен [Видубицького монастиря](#) у [Києві](#).

Дбаючи про розвиток постраждалого від [Руїни](#) монастиря, він заснував музичну школу і хор. Чимало посприяв розквіту монастиря, закріпив за ним надані свого часу на його прохання [гетьманом Юрієм Хмельницьким](#) землі в урочищах Калинівщина, Гнилещина й Лісняки.

Маючи впливові зв'язки (брат Семен Углицький [1666](#) р. служив дяком при новгородському воєводі Ромодановському), клопотався у [Москві](#) про грошову допомогу для [Видубицького монастиря](#). Але прихильність «сильних світу цього» передбачає наявність заздрісників.

Незабаром Мефодій, єпископ Мстиславський і Оршанський, з групою високопоставленого російського духовенства звинуватили Феодосія в «переписке с изменниками». Але цар [Олексій Михайлович](#) їм не повірив, [17 листопада 1668](#) р. знявши з видубицького ігумена всі підозри і закріпивши своє рішення милостивою грамотою. Ревносно обстоюючи політико-економічні інтереси [Видубицького монастиря](#), Феодосій навіть потрапляв під тимчасову заборону священнослужіння.

Невдовзі [Чернігівський](#) та [Новгород-Сіверський](#) архієпископ [Лазар Баранович](#), назначений місцеблюстителем київської митрополії, зробив Феодосія у [1678](#) р. своїм намісником, сам лишаючись у [Чернігові](#). Так у руках видубицького ігумена опинилася фактична влада у митрополії.

У [1680](#) р. Святий Феодосій влаштував скит у одному з монастирських маєтків (нині — біля м. [Мозир](#) у [Білорусі](#)). У [1685](#) р. разом з ігуменом Вознесенського монастиря у [Переяславі Єронімом \(Дубиною\)](#) за дорученням гетьмана [Івана Самойловича](#) їздив до Патріарха Московського [Йоакима \(Савелова\)](#) у справі затвердження [Гедеона \(Святополк-Четвертинського\)](#) київським митрополитом. Одночасно там отримав дозвіл на приїзд у [Москву](#) ченців [Видубицького монастиря](#) для збору пожертв.

Долучився до зародження російської музичної культури — у [1685](#) р. відіслав до [Москви](#) півчих свого хору в якості «устроителей пения». Дбав про громадське життя і розвиток

ремесел — грамотою від [10 лютого 1687](#) р. створив [братство](#) і ремісничий [цех](#) при церкві у містечку [Літковичах](#), володінні [Видубицького монастиря](#).

У [1687](#) р. за пропозицією [Лазаря Барановича](#), що вирішив завчасно подбати про спадкоємця, Феодосій Углицький став архімандритом [Єлецького Успенського монастиря](#) у [Чернігові](#). Неподалік від Успенського собору [Єлецького Успенського монастиря](#) зберігся будинок Св. Феодосія — єдина на [Лівобережній Україні](#) житлова дерев'яна споруда [XVII](#) ст.

У роки управління Єлецькою обителлю Феодосій декілька разів висувався на високі духовні посади. У [1690](#) р., по смерті митрополита [Гедеона](#), він — третій кандидат на кафедру Київської митрополії. Коли ж митрополитом став Варлаам, архімандрит [Печерського монастиря](#), Феодосій пропонувався на місце печерського архімандрита.

[11 вересня 1692](#) р. майже 90-літній [Лазар Баранович](#) фактично передав св. Феодосію справи, скликавши для обрання Феодосія Углицького єпископом Чернігівським представницький Собор за участю гетьмана [Івана Мазепи](#). Після смерті свого духовного наставника ([3 вересня 1693](#) р.) св. Феодосій став його повноправним наступником.

Прагнучи отримати стійкі позиції в нових умовах залежності української Церкви від російської, [27 липня 1692](#) р. Феодосій прибув до [Москви](#). [11 вересня 1692](#) р. у присутності государів його урочисто введено до сану архієпископа в Успенському соборі Московського [Кремля](#). Напрестольну грамоту вручено [28 вересня 1692](#) р. Св. Феодосій отримав право служіння у [саккосі](#), що на той час було привілеєм винятково патріарха і митрополитів. Це було визнанням прав [Чернігова](#) як «першого між архієпископствами», а також величезного авторитету самого Феодосія.

У [1694](#) р. за благословінням Феодосія Углицького створено [Любецький Антоніївський скит](#) неподалік [Любеча](#). У тому ж році ним освячено церкву Різдва Богородиці у [Домницькому монастирі](#) (де також встановлено вшанування чудотворної Домницької ікони Божої Матері), а у [1695](#) р. — храм Богородиці на Болдинській горі.

Св. Іоанн Тобольський (Максимович)

Відчуваючи наближення смерті, Святого Феодосій обрав своїм наступником намісника [Свенського монастиря Іоанна \(Максимовича\)](#) (майбутнього Святого Іоанна Тобольського), у [1695](#) р. поставивши його архімандритом [Єлецького Успенського монастиря](#).

Упокоївся Феодосій [6 лютого 1696](#) р.

Невдовзі після смерті Феодосія Углицького у православному середовищі поширюється вшанування місця його поховання, з'являються перші відомості про [нетлінність його мощей](#). Протягом [XVIII](#) — [XIX](#) ст. джерела фіксують ряд пов'язаних з ними випадків чудесних зцілень віруючих, зокрема:

-Спадкоємець Св. Феодосія по кафедрі архієпископ [Св. Іоанн \(Максимович\)](#), зцілившись від тяжкої недуги, вірив у поміч при цьому Святого. Святий з'являвся йому уві сні, закликаючи до ревного служіння. [Св. Іоанн](#) склав похвалу Св. Феодосію, а також [тропар](#) і [кондак](#).

-У [1824](#) р. чернігівський купець Горбунов (колишній [старообрядець](#)) також вилікувався, пов'язуючи це з молитвою до Св. Феодосія. На знак подяки він замовив нову труну для мощей Святого. Коли мощі при перекладенні виявилися [нетлінними](#), присутні при цьому [старообрядці](#) з [Дону](#) і [Кубані](#), які традиційно не визнавали благодатності Православної Церкви після реформи [патріарха Никона](#), повернулися в лоно православ'я. [9 вересня 1896](#) р. відкрито [нетлінні мощі](#) Феодосія Углицького.

Розглянувши свідчення під присягою про 49 пов'язаних з ними чудотворінь, у [1896](#) р. [Священний Синод](#) причислив Феодосія до лику [святих](#).

Пам'ять св. Феодосія вшановується: [18 лютого](#) (5 лютого старого стилю) — день упокоїння; [22 вересня](#) (9 вересня старого стилю) — відкриття [святих мощей](#).

ФІЛАРЕТОВ МИХАЇЛ ПРОКОПОВИЧ
(ЄПИСКОП ФІЛАРЕТ)
(1824 — 23 лютого 1882 рр.)

Єпископ Російської православної церкви, єпископ Ризький і Мітавський, проповідник.

Навчався у Київській Духовній Академії, у 1859 р. ректор Київської Семінарії і настоятель Пустинно-Миколаївського монастиря, у 1860—1877 рр. — ректор Київської Духовної Академії й настоятель Києво-Братського монастиря; у 1874—1877 рр. єпископ уманський і другий вікарій Київської єпархії, згодом ризький (Рига). Редактор духовних видань: «Руководство для сельских пастырей» (з 1859 р. при Київській семінарії), [«Труды Киевской духовной академии»](#).

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ЮРІЙ БОГДАНОВИЧ
(1641–1685 рр.)

Військовий, політичний і державний діяч. Гетьман Війська Запорозького, очільник Гетьманщини (1659–1663 рр.). Князь України у васалітеті Османської імперії (1678–1681 рр., 1685 р.). Представник козацького роду Хмельницьких. Другий син Богдана Хмельницького.

Волею свого батька намічений на гетьманство, втім на Чигиринській нараді 27 серпня 1657 р. гетьманом було обрано І. Виговського.

Після відходу Виговського на Козацькій раді у Германівці на

Київщині 11 вересня 1659 р. гетьманом України обрано Хмельницького. Скориставшись скрутним становищем України, московський уряд і його уповноважений князь О. Трубецький примусили Юрія Хмельницького укласти 17 жовтня 1659 р. Переяславські статті, які обмежували суверенні права України, давали право Москві призначати своїх воєвод і мати свої залоги, крім Києва, ще у п'яти містах України.

Переяславські статті — козацько-московська міждержавна угода, укладена 17 жовтня 1659 р. у Переяславі. Статті означали розрив Гадяцької угоди 1658 р. з Річчю Посполитою і суттєво звужували автономію козацької України у складі Московської держави. Підписані гетьманом Юрієм Хмельницьким і представниками московського уряду на чолі з князем Олексієм Трубецьким.

Після скинення Івана Виговського молодий новообраний гетьман Юрій Хмельницький вислав посольство до московського воєводи Олексія Трубецького. Посольство, очолюване Петром Дорошенком, привезло проект договору, в яких визначалися принципи союзу з Московією. Цей проект отримав назву Жердівські статті. Вони базувалися на Березневих статтях 1654 р. з певними модифікаціями. Зокрема, козацька сторона пропонувала:

- скасувати московські гарнізони в українських містах, окрім Києва, як при Богдані Хмельницькому;
- підпорядкувати гетьманові усі московські війська, що надсилалися в Україну;
- заборонити контакти московського уряду зі старшиною, оминаючи гетьмана;
- допустити, щоб у всіх зовнішніх переговорах, дотичних інтересів Війська Запорозького, були присутні козацькі послы з правом голосу. Трубецькой прийняв посольство, але запросив Хмельницького на особисті переговори. Гетьман побоювався пастки, однак, врешті-решт, поїхав до Переяслава із малим супроводом. 27 жовтня 1659 р. у Переяславі, Трубецькой організував Генеральну військову раду. На ній були відсутні правобережні полковники, а основну масу становила старшина промосковської орієнтації з Лівобережжя. Сама рада проходила в оточенні 40-тисячного московського війська. На раді

Хмельницького знову обрали гетьманом, після чого Трубецької змусив підписати його сфальсифікований московською стороною текст Березневих статей 1654 р. Пізніше цей довільно редагований текст увійде до Зводу законів Російської імперії під назвою «Статей Богдана Хмельницького».

Скасовувалися компанійські полки гетьман позбавлявся права знімати старшину з посади без вироку військового суду або згоди старшинської ради.

Переяславські статті склалися з 19 пунктів. Всупереч сподіванням козацької сторони, вони містили ряд суворих обмежень самоврядування. Документ мав на меті зміцнити позиції Московії в Україні. Статті передбачали:

1). Заборону козакам самотійно переобирати гетьмана без дозволу царя.

2). Обов'язкове затвердження кандидатури гетьмана московських урядом.

3). Заборону гетьману здійснювати дипломатичні відносини із іноземними державами.

4). Заборону козакам самотійно вступати у війну або надавати третій стороні військову допомогу.

5). Обов'язок гетьмана посилати військо на перший виклик царя.

6). Заборону гетьману призначати й усувати полковників без згоди царя.

7). Розквартирування московських гарнізонів і воєвод в Переяславі, Ніжині, Брацлаві та Умані за кошти українського населення.

8). Підпорядкування Київської митрополії Московському патріарху та заборона приймати посвяту від Константинопольського патріарха.

Крім цього статті передбачали видачу Москві усієї родини Виговського, котрого царський уряд вважав зрадником.

Обранням Юрія Хмельницького гетьманом і підписанням Переяславських статей закінчилася Україно-російська війна (1658—1659 рр.).

Юрій уклав 27 жовтня 1660 р. з Польщею так званий Слободищенський трактат, який розривав союз з Москвою, скасовував Переяславські статті, відновлював союз з Польщею й

гарантував автономію України, яка зобов'язувалася воювати спільно з польським військом проти Москви.

Слободищенський (або Чуднівський) трактат — договір, укладений гетьманом Юрієм Хмельницьким з Польщею у Слободищі, коло м. Чуднова 17 (27) жовтня 1660 р.

Слободищенський трактат скасовував не вигідні для України, продиктовані Москвою Переяславські статті 1659 р., розривав союз із московським царем і відновлював державний зв'язок України з Річчю Посполитою. Хоч український уряд наполягав на повному відновленні Гадяцького договору 1658 р., польська сторона, репрезентована гетьманом Станіславом Потоцьким і Ю. Любомирським, не погодилася на реституцію Великого князівства Руського, залишаючи у силі інші пункти Гадяцького договору.

На підставі Слободищенського трактату Україна діставала лише автономію з гетьманом на чолі, була зобов'язана воювати разом з польським військом проти Москви й не нападати на Кримські володіння. Наслідком цього трактату була капітуляція московського війська й довголітній кримський полон його головнокомандувача, боярина Василя Шереметева. Козацька рада у Корсуні схвалила Слободищенський трактат, але лівобережні полки, на чолі з Якимом Сомком і Василем Золотаренком, під загрозою московської помсти, залишилися на боці Москви. Цим був започаткований поділ Козацько-Гетьманської держави на Правобережну й Лівобережну частини.

Слободищенський трактат, який став початком розколу України за територіальною ознакою, водночас відкрив новий етап боротьби за гетьманську владу. Особливість цього етапу полягала у тому, що предметом бажань старшини одночасно стали дві булави. Лівобережжя, яке перебувало під патронатом Москви, дедалі більше відокремлюється та відмежовується від Правобережжя. На Правобережжі відновлення польсько-шляхетських порядків спричинило народний опір та посилення старшинської опозиції. За цих обставин гетьманське крісло захиталось під Ю. Хмельницьким. Претендентів на булаву вистачало в українських землях. На Лівобережжі основна боротьба розгорнулася між Я. Сомком, Іваном Брюховецьким та В. Золотаренком. На Чорній раді у Ніжині (червень 1663 р.) гетьманом у результаті заколоту було обрано І. Брюховецького.

Хмельницький на початку 1663 р. склав булаву й постригся в ченці під ім'ям Гедеона, перебував у Корсунському монастирі. У 1663 р. він зложив гетьманство і прийняв монаший чин у Трахтемирівському (Зарубинецькому) монастирі.

У 1664 р. Стефан Чарнецький сплюндрував Суботів, наказав викинути тіла Богдана Хмельницького та його сина Тимофія з родини гробниці. Також під його супроводом київський митрополит та Юрій Хмельницький були відіслані у Мальборський замок. Там вони знаходилися до 1667 р. Після звільнення (1667 р.) він жив в Уманському монастирі. У січні 1668 р. брав участь у Генеральній раді Війська Запорозького, де підтримав орієнтацію Петра Дорошенка на турецький протекторат.

У своєму виступі на раді заявив: «Батьківські всі скарби відкопаю і татарам плату дам, тільки б під рукою великого государя і королівської величності не бути». Однак через кілька місяців Хмельницький підтримав його суперника Михайла Ханенка.

У 1669 р. взятий у битві у полон білогородськими татарами, був відправлений у Білгород, а потім за рішенням Дорошенка у Константинополь, де перебував у замку Сім Веж. Одного разу він намагався втекти на волю, але був знятий з високого муру, покараний киями і прикутий до стіни в'язниці. Перебував там до 1678 р.

В інтересах султана звільнений з ув'язнення, проголошений гетьманом і посланий з пашою Ібрагімом під Чигирин проти московського князя Ромадановського. Після того як турки повернулись назад, Юрій Хмельницький з військом завоював декілька українських міст. У 1670 р. (за іншими джерелами 1673 р.) Юрія захопили кримські татари і відправили до Константинополя. У 1677 р. він був звільнений султаном з в'язниці і прибув в Україну й у зверненні до народу титулував себе «Князем сарматським і вождем Війська Запорозького»; його столицею був Немирів.

У 1678–1679 рр. він хотів за допомогою турецького і татарського війська приєднати Лівобережжя. Однак йому не вдалося створити міцної влади. Південне Правобережжя щораз більше знелюднювалося, і люди втікали за Дніпро.

ЧАРНУЦЬКИЙ ХРИСТОФОР
(р. н. невід. — [28 червня 1726](#) рр.)

Церковний діяч, богослов, філософ, педагог, у 1707—1710 рр. ректор [Києво-Могилянської академії](#). Перші відомості про Христофора Чарнуцького датовані 1700 р., коли Іоасаф Кроковський постриг його у ченці Києво-Печерської Лаври.

У 1702 р. починає викладати у Києво-Могилянській академії логіку, філософію та богослів'я. У 1705 р. призначений префектом Академії. У 1707 р. (за іншими даними 19 липня 1708 р.) був призначений ректором Академії. У своєму викладанні філософії та богослів'я дотримувався позицій античних та середньовічних філософів, розмежовуючи сфери віри та розуму, вважав, що Бог дав світу лише перший поштовх, а далі він розвивається за законами природи. У 1709 або 1710 рр. був призначений на іншу посаду-возведений у сан ігумена Пустинно-Миколаївського монастиря. Помер у цьому ж монастирі.

ЧУБА́РОВ РЕФА́Т АБДУРАХМА́НОВИЧ
(народився [22 вересня 1957](#) р.)

Український кримськотатарський політик і громадський діяч. [Народний депутат України III–V скликань](#), та діючий депутат [VIII скликання](#).

Голова [Меджлісу кримськотатарського народу](#) (з листопада [2013](#) р.), заступник Голови Ради представників кримськотатарського народу (з [1999](#) р.). З [2009](#) р. — почесний професор [Києво-Могилянської академії](#).

Станом на лютий 2014 р. Рефат Чубаров займає посади:

- Голова [Меджлісу кримськотатарського народу](#);
- Президента [Світового конгресу кримських татар](#);
- Керівника політико-правового управління Меджлісу кримського татарського народу,
- Депутата [Верховної ради Автономної Республіки Крим](#) — головою депутатської фракції «Курултай-Рух» у ВР АРК.

Виступ Рефата Чубарова у Києві, 2015

Народився 22 вересня 1957 р. у [Самарканді Узбецької РСР](#).

Вересень 1974 — липень 1975 рр. — учень Сімферопольського професійно-технічного училища № 1.

Листопад 1975 — листопад 1977 рр. — служба у збройних силах СРСР. У 1977–1983 рр. — закінчив [Московський державний історико-архівний інститут](#) за спеціальністю [історик-архівіст](#). У 1975 р. був муляром військової частини 73613 у місті [Тирасполь](#). З серпня 1983 - вересня 1990 рр. — архівіст, старший архівіст, директор, старший науковий співробітник [Центрального державного архіву Жовтневої революції та соціалістичного будівництва Латвійської РСР](#), місто [Рига](#).

У 1989–1991 рр. — депутат [Ризької міськради народних депутатів](#) (фракція [Народний фронт Латвії](#)). У 1990–199 рр. — член Державної комісії з проблем кримськотатарського народу при [Раді Міністрів СРСР](#). У 1991–1993 рр. — голова Організації кримськотатарського національного руху.

Травень 1991 - жовтень 2013 рр. — заступник голови

Меджлісу кримськотатарського народу. з жовтня 2013 р. — голова [Меджлісу кримськотатарського народу](#).

Травень 1994 - квітень 1998 рр. — депутат [Верховної Ради Автономної Республіки Крим](#) I скликання. З липня 1995 - квітень 1998 рр. - заступником голови ВР АРК. Працював на головою Постійної комісії Верховної Ради Криму з питань національної політики та проблем депортованих громадян.

З листопада 2010 р. — депутат Верховної Ради Автономної Республіки Крим 6 скликання.

Травень 1998 — травень 2002 рр. — [народний депутат України](#) третього скликання виборчого округу № 8, АР Крим. На час виборів був заступником голови ВР АР Крим. Був членом фракції НРУ (з травня 1998 р.). Член фракції НРУ (травень 1998-лютий 2000 рр.), фракції ПРП «Реформи-Конгрес» (лютий 2000-вересень 2001 рр.). Голова підкомітету з питань депортованих народів, національних меншин та жертв політичних репресій Комітету з питань прав людини, національних меншин та міжнаціональних відносин (липень 1998-лютий 2000 рр.), перший заступник голови Комітету з питань прав людини, національних меншин та міжнаціональних відносин (з лютого 2000-травень 2002 рр.), член фракції НРУ (з вересня 2001-травень 2002 рр.).

Травень 2002 — травень 2006 рр. — [народний депутат України](#) четвертого скликання від блоку [Наша Україна](#), 102 у списку. На час виборів [НД ВРУ](#), б/п. Був членом фракції «Наша Україна» (травень 2002 - вересень 2005 рр.), уповноваженим представником фракції НРУ (з вересня 2005 р.), головою підкомітету з питань корінних народів, національних меншин та етнічних груп Комітету з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин (з травня 2002 р.).

Травень 2006 — червень 2007 рр. — народний депутат України п'ятого скликання від блоку [НУ-НС](#), 72 у списку. На час виборів був [народним депутатом України](#), б/п. Склав депутатські повноваження 8 травня 2007 р.

Кандидат у [НД](#) третього скликання від блоку [НУ-НС](#), 102 у списку. На час виборів тимчасово не працював, б/п

На [парламентських виборах в Україні 2014 р.](#) був включений до виборчого списку партії [Блок Петра Порошенка](#) під номером 71. За результатами голосування Чубаров опинився за межею прохідних місць. Проте пізніше, узв'язку з призначенням низки

депутатів від БПП на посади в уряді та державному управлінні він таки став [народним депутатом України 8-го скликання](#) 15 травня 2015 р.

Це набуття повноважень відбулося завдяки позбавленню депутатського мандату [Степана Барни](#), який суміщав його з посадою [голови Тернопільської облдержадміністрації](#).

Член Ради з питань мовної політики при Президентові України (лютий 1997-листопад 2001 рр.)

Президент Всесвітнього конгресу [кримських татар](#) із травня 2009 р.

Член Ради представників кримськотатарського народу при Президентові України з травня 1999 р.

Член наглядової ради [Міжнародного фонду «Відродження»](#). Член Комісії при Президентові України з питань громадянства (з квітня 2005 р.).

Член Ради з питань етнонаціональної політики (з травня 2006 р.).

Заступник голови Ради представників кримськотатарського народу (з травня 1999 р.). Був членом фракції Блоку Наша Україна-Народна самооборона з квітня 2006 8 червня 2007 рр.

Президент Світового конгресу кримських татар (3 травня 2009 р.).

У 2014–2015 рр. — член Конкурсної комісії, до повноважень якої входить висунення кандидатур на посаду директора [Національного антикорупційного бюро України](#). Призначений за квотою [Президента України](#).

Володіє [кримськотатарською](#), [українською](#), [турецькою](#), [російською](#) мовами.

Одружений з [Інгрід Вальстоне](#) (1960 р.н.), істориком-архівістом за професією. Має від якої три доньки: Риту (1983 р.н.), Дінару (1987 р.н.) та Ніяру (1996 р.н.) Орден «За заслуги» II ступеня (08.2002 р.), I ст. (08.2005 р.). Орден князя Ярослава Мудрого V ст. (09.2007), IV (06.2009).

ШЕВЧЕНКО АНДРІЙ ВІТАЛІЙОВИЧ

(народився [10 червня 1976 р.](#))

[Український громадський діяч](#), [політик](#) та [журналіст](#). [Народний депутат України](#) V, VI та VII скликань. Від червня 2015 р.- директор Програми USAID «РАДА».

Закінчив школу-гімназію № 117 м. [Києва](#) (1993), із золотою медаллю. Закінчив Вищу школу міста Аламіда ([Каліфорнія, США](#), 1994). Магістр журналістики.

Закінчив [Інститут журналістики Київського університету імені Тараса Шевченка](#) (1999 р., з відзнакою).

У 1994–1996 рр. навчався у [Національному університеті «Києво-Могилянська академія»](#) на факультеті суспільних наук. У 2008 р. — стипендіат [Єльського університету \(США\)](#). У 2009 р. — стипендіат [Стенфордського університету \(США\)](#). У 1993–1997 рр. — кореспондент газет «Наш час», «Українські вісті» ([Едмонтон, Канада](#)), «Час/Time», «Наша Україна». У 1995–1997 рр. — політичний кореспондент інформаційно-аналітичної телепрограми [«Післямова» Олександра Ткаченка](#) (ефір на телеканалах УТ-1, [«1+1»](#), частотах регіональних телекомпаній мережі УНІКА-ТБ).

У 1997–1998 рр. — політичний кореспондент [Телевізійної служби новинканалу «1+1»](#), куди був запрошений разом із командою журналістів «Післямови» Олександра Ткаченка.

У 1998–1999 рр. — кореспондент телепрограми Олександра Ткаченка «Обличчя світу» (телеканал «Інтер»). Автор програм

про футболіста [Пеле](#), генсека [НАТО](#) Хав'єра Солану, опального російського олігарха [Бориса Березовського](#), генерального секретаря [ООН Кофі Аннана](#), виконавчого директора [МВФ](#) Мішеля Камдессю, президента [Світового Банку](#) Джеймса Вулфенсона, російського політика [Олександра Лебедя](#), білоруського політика [Станіслава Шушкевича](#), бразильського архітектора Оскара Німайра.

У [1999–2002](#) рр. працює на [«Новому каналі»](#) під керівництвом Олександра Ткаченка — спочатку як спеціальний кореспондент, згодом — як ведучий програм новин «Репортер», «Тема тижня», «Тема дня», «Спецрепортер». У цей період співпрацює, як журналіст, із зарубіжними радіостанціями: у [1999](#) р. — кореспондент радіо «Ukrainian Broadcasting Network» ([Нью-Йорк](#)), у [1999–2003](#) рр. — кореспондент американського радіо [«Голос Америки»](#).

У [2003–2005](#) рр. — шеф-редактор, ведучий новин [«5-го каналу»](#). Став першим українським ведучим новин, що вийшов у ефір у вишиванці: [21 листопада 2004](#) р. він відкрив програму «Ніч виборів» у вишитій сорочці.

Автор телефільму [«Обличчя протесту»](#) ([2003](#) р.) — про акції протесту [«Україна без Кучми»](#).

Андрій Шевченко, кадр із телепрограми [«Післямова»](#), 1996 р

У [2005](#) р. — віце-президент [Національної телекомпанії України](#) (з інформаційної політики).

Володар премії [«Телетріумф»](#) у номінаціях «Найкращий

ведучий інформаційної програми», «Найкращий документальний фільм», «Найкраща інформаційна програма». Після запровадження [Адміністрацією Президента Кучми](#) цензури та темників у [вересні 2002](#) р. Андрій Шевченко звільнився з посади ведучого [«Нового каналу»](#) та став одним з ініціаторів хвилі журналістських протестів в [Україні](#). Був членом журналістського страйккому, співзасновником та першим головою [Київської незалежної медіа-профспілки](#).

У [грудні 2002](#) р. виступив на парламентських слуханнях щодо цензури, на яких продемонстрував [темники](#).

На початку [2003](#) р. став одним з ініціаторів утворення [5-го каналу](#) — невідцензурного цілодобового інформаційного телеканалу. Шевченко став шеф-редактором новоутвореного каналу, сформував його інформаційну службу, разом з [Романом Скрипіним](#) вів авторську програму «Час». Автор слогану «Канал чесних новин».

На протигагу іншим київським телеканалам, які жорстко цензурувалися Адміністрацією Кучми, 5 канал запровадив Засади редакційної політики.

Шевченко та Скрипін від імені журналістського колективу ініціювали та підписали з власником каналу [Петром Порошенком](#) публічну Угоду про взаєморозуміння, яка гарантувала його невторчання у редакційну політику.

У [2002](#) р. став співзасновником Фонду медіа-ініціатив. У [2002–2003](#) рр. Шевченко був секретарем Громадської ради з питань свободи слова та інформації при профільному парламентському комітеті. Від [2003](#) р. — член правління «Інтерньюз-Україна». Після [Помаранчевої революції](#) став одним з лідерів ініціативи щодо утворення в [Україні](#) суспільного мовлення.

[Зквітня](#) по [жовтень 2005](#) р. працював віце-президентом [Національної телекомпанії України](#). Представив Концепцію утворення суспільного мовлення, запровадив Засади редакційної політики [НТКУ](#).

Після фактичної відмови Президента [Ющенка](#) від утворення на базі НТКУ суспільного мовлення подав у відставку і залишив НТКУ. Співзасновник і президент Центру суспільних медіа (з [2005](#) р.).

За громадську діяльність на захист професії та за

документальний фільм «Обличчя протесту» у [2005](#) р. нагороджений Премією свободи слова «Репортерів без кордонів» ([Відень, Австрія](#)).

[Депутат Верховної Ради 5-го скликання \(2006–2007](#) рр.) та [6-го](#) скликань (з [2007](#) р.) скликань [Верховної Ради України](#). На обох виборах — № 5 у списку [«Блоку Юлії Тимошенко»](#). В обох скликаннях обирався головою [Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформації](#).

У [Верховній Раді України 5-го скликання](#) у віці 30 років став наймолодшим головою комітету в історії Верховної Ради України.

[15 червня 2007](#) р. достроково припинив свої повноваження під час масового складення мандатів депутатами-опозиціонерами з метою проведення [позачергових виборів до Верховної ради](#).

У [Верховній Раді України 6-го скликання з 2007 - 2010](#) рр. був першим заступником Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформації. Обраний головою Комітету як представник опозиції після [президентських виборів 2010](#) р. У [13 січня 2012](#) р. звільнений з посади голови Комітету голосами парламентської більшості ([Партія регіонів, КПУ, Блок Литвина](#)). Опозиція та громадські організації звинуватили Партію регіонів у «рейдерській атаці на Комітет свободи слова» та у персональній розправі з Шевченком. [13 квітня 2012](#) р. перейшов до [Комітету Верховної Ради України з питань правової політики](#).

Безпартійний.

У [2006](#) р. названий № 2 у рейтингу найперспективніших молодих політиків України за версією [журналу «Фокус»](#).

3 грудня [2012](#) р. — [народний депутат України 7-го скликання](#) від партії [Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина»](#) (№ 33 у списку). Перший заступник голови [Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин](#).

Активний учасник [Євромайдану](#) — приєднався до протестів у перший вечір — 21.11.2013 р., очевидець розгону Майдану у ніч на 30.11.2013 р., учасник оборони Майдану 11.12.2013 р. та 18-20.02.2014 р. Впродовж протестів займався звільненням євромайданівців від незаконного затримання, захистом євромайданівців під час їхнього перебування у лікарнях, СІЗО, судових процесах. Пріоритети у законотворчій роботі: [свобода](#)

[слова](#), виборче законодавство, антитютюнове та антиалкогольне законодавство. Автор Закону [«Про доступ до публічної інформації»](#), який був ухвалений у [січні 2011](#) р. під тиском громадськості і суттєво розширив для громадян гарантії отримання інформації від органів влади. Співавтор низки інших ініціатив, спрямованих на зміцнення громадянського суспільства — зокрема, Закону «Про волонтерську діяльність» (2011 р.) та Закону «Про громадські об'єднання» (2012 р.).

Співавтор закону про заборону реклами та спонсорства тютюнових виробів (2012 р.). Автор кількох законопроектів щодо суспільного мовлення в [Україні](#). Співавтор законопроекту про вибори, що передбачає систему «відкритих» партійних списків.

У 2005 р. отримав премію [Телетріумф](#) у номінації «Ведучий інформаційної програми». Дружина — [Ганна Гомонай](#), телеведуча. Донька — Марічка ([2004](#))

ШЕВЧУК СТАНІСЛАВ ВОЛОДИМИРОВИЧ
(народився [11 червня 1969](#) р.)

Український юрист, [доктор юридичних наук](#), [професор](#) кафедри загальнотеоретичних та державно-правових наук правничого факультету [Національного Університету «Києво-Могилянська Академія»](#).

[Член-кореспондент Національної Академії правових наук України](#), Суддя [Європейського Суду з прав людини](#).

13 березня 2014 р. Станіслава Шевчука обрано суддею [Конституційного Суду України](#).

Народився 11 червня 1969 р. у м. [Харків](#) у сім'ї службовців.

У 1986 р. закінчив середню школу № 93 [Жовтневого району](#) м. Харкова з золотою медаллю.

У 1987–1989 рр. знаходився на строковій військовій службі. У 1993 р. закінчив Українську юридичну академію (нині — [Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»](#)), диплом з відзнакою та закінчив аспірантуру цієї Академії за спеціальністю 12.00.01 (теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень), де з 1996 - 1997 рр. працював асистентом кафедри теорії держави та права. З 1997 - 2000 рр. працював науковим консультантом судді [Конституційного Суду України](#).

З 2000 - 2003 рр. був директором Центру порівняльного права та його правонаступника — Центру європейського та порівняльного права при [Міністерстві юстиції України](#), основною метою діяльності якого було науково-експертне, інформаційне та методологічне забезпечення європейської інтеграції України у правовій сфері. З 2004 - 2009 рр. — професор кафедри публічного права [Міжнародного Соломонового університету](#) (м. Київ), з 2009 р. — професор кафедри загальнотеоретичних та державно-правових наук [Національного Університету «Києво-Могилянська Академія»](#).

У 2010 р. був обраний член-кореспондентом [Національної Академії правових наук України](#) на загальних зборах цієї Академії.

У 1997 р. захистив [кандидатську](#) дисертацію на тему «Делегування державних повноважень», а у 2008 р. — дисертацію на здобуття наукового ступеня [доктора юридичних наук](#) на тему «Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади».

Перший заступник голови Редакційної ради журналу «Європейський Суд з прав людини. Судова практика», входить до складів редколегій таких юридичних журналів як [«Вісник Конституційного Суду України»](#), [«Право України»](#), «Судова практика», «Українське право», «Вибори і демократія», «Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки», «Свобода висловлювання та приватність», «Студентський юридичний журнал», є членом [Науково-експертної ради Комітету Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції](#) та [Науково-консультативної ради при Верховному Суді України](#), був членом

та секретарем Міжвідомчої координаційної ради з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, членом [Національної Комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права](#) (2005–2010 рр.).

Проводив наукові дослідження та стажування в [Університеті Дюка](#) (США), [Університеті Чикаго](#) (США), [Університеті Бірмінгему](#) (Велика Британія), Університеті Лювену (Бельгія), Інституті Макса Планка (ФРН) з питань порівняльного конституційного права, філософії права та прав людини, працював експертом [ООН](#) у [Місії ООН у республіці Таджикистан](#), надавав експертну допомогу Національній Комісії з примирення цієї республіки, брав участь як член міжнародних делегацій України (зокрема, на Гаазькій дипломатичній конференції з питань міжнародного приватного права), працював експертом [Світового Банку](#), радником з правових питань, керівником відділу верховенства права Координатора проектів [ОБСЄ](#) в Україні.

Протягом 2009 р. та з 2012 р. — суддя [Європейського Суду з прав людини ad hoc](#) від України.

З березня 2014 року суддя [Конституційного Суду України](#). Володіє [англійською](#) та [французькою](#) мовами.

Основні наукові публікації: Має понад 120 наукових публікацій з питань [теорії держави і права](#), [конституційного права](#), [прав людини](#), серед яких 12 [монографій](#) (6 одноособові).

Монографії: 1. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні — К.: Реферат, 2007. — 640 с.

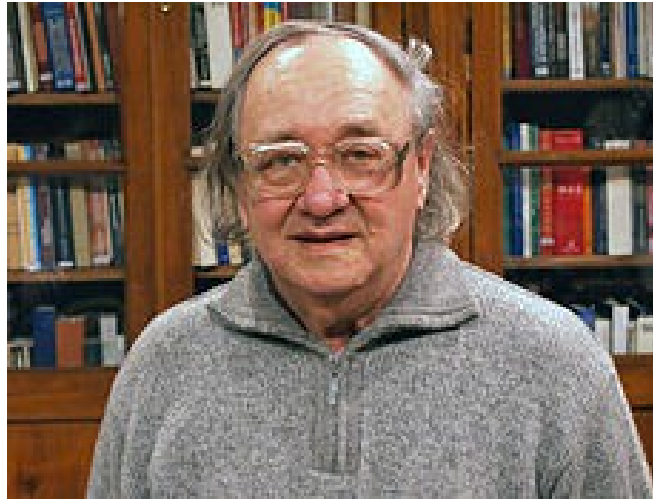
2. Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції — К.: Реферат, 2006. — 848 с.

3. Свобода вираження поглядів: практика Європейського суду з прав людини у порівняльній перспективі — К.: Реферат, 2005. — 192 с.

4. Свобода вираження — Київ: IREX U-Media, 2005. — 144 с.

5. Порівняльне прецедентне право з прав людини — К.: Реферат, 2002. — 344 с. 6. Основи конституційної юриспруденції — К.: Віпол, 2001. — 302 с.

ШЕВЧУК ВАЛЕРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ
(народився [20 серпня 1939 р.](#))

Український [письменник](#), майстер психологічної і готичної прози, автор низки літературознавчих та публіцистичних праць, інтерпретатор українського літературного бароко. Почесний професор Києво-Могилянської академії (2007 р.), шістдесятник.

Валерій Шевчук народився [20 серпня 1939](#) р. у родині шевця у [Житомирі](#). Після закінчення у [1956](#) р. школи хотів стати геологом, але, розчарувавшись у геології, поїхав до [Львова](#) вступати у [Львівський лісотехнічний інституту](#).

Не вдалося і Валерій повернувся додому. Працював підсобним робітником під час ремонту Житомирського сільськогосподарського інституту. У цей період захоплювався вивченням літератури, зокрема української. Особливе враження справили на майбутнього письменника книга [Д. Багалія](#) «[Григорій Сковорода](#) — український мандрований філософ» і твори [І. Франка](#), що, за висловом самого Шевчука, «встановило основи мого світогляду. Я почав розуміти й вивчати українську літературу за методологією І. Франка, а Г. Сковорода став для мене учителем життя».

У [1957](#) р. В. Шевчук закінчив технічне училище і був відправлений на роботу на бетонний завод. У [1958](#) р. він вступив на історико-філософський факультет Київського університету. Навчаючись, налагодив стосунки з літературними студіями: «Січ» (студія імені [В. Чумака](#)) і «Молодь», писав вірші, з 1960 р. почав писати новели.

У 1961 р. дебютував оповіданням «Настунька» про [Т. Шевченка](#) у збірнику «Вінок Кобзареві», що вийшов у Житомирі. Навесні 1961 р. літературна студія «Січ» видала стінну газету

«Заспів», в якій було надруковано оповідання В. Шевчука «Щось хочеться». На те оповідання був гострий відгук в університетській газеті «За радянські кадри». За газету «Заспів», де був намальований Т. Шевченко із зеленими вусами, Шевчука хотіли вигнати з університету, тягали до КДБ, допитували, але виключили художника, який малював ту газету.

У 1961 р. В. Шевчук написав 18 коротких новел і першу статтю «[С. Васильченко](#) у Коростишівській семінарії» для житомирського збірника, наступного року написав 20 новел, частину з яких надрукував переважно у журналах «[Вітчизна](#)» та «[Літературна Україна](#)». Деяким з них судилося бути перекладеними іншими мовами, а одна — «Вона чекає його, чекає» — була навіть пізніше екранізована.

Після закінчення університету Валерія Шевчука було відправлено до Житомира власним кореспондентом газети «Молода гвардія». У листопаді був призваний до армії, служив у [Мурманській області](#). В армії знову почав писати вірші, не припиняючи роботи над прозою.

Повернувся додому у 1965 р. саме у той час, коли почалися масові політичні арешти серед української інтелігенції, був у кінотеатрі «Україна», протестуючи проти масових репресій. У вересні влаштувався у науково-методичний відділ музеєзнавства, який містився у [Києво-Печерській лаврі](#).

У 1966 р. закінчив повість «Середохрестя», в якій відбив враження від студентського життя. Арештували його брата, тому Валерій змушений був звільнитися з роботи.

У 1967 р. вийшла книжка «Серед тижня». В. Шевчук став членом [Спілки письменників України](#).

У 1969 р. він написав повість «Золота трава» і перший варіант повісті «Мор», до якої повернувся в 1980 р. і зробив остаточну редакцію у 1983 р. Писав історичні й фольклорно-фантастичні оповідання, статті, вийшла книжка «Вечір святої осені», в якій було надруковано вісім нових оповідань.

У важкі сімдесяті роки твори письменника майже не друкували, тому він змушений був писати «для себе». Протягом 1979 — 1999 рр. Валерій Шевчук видав такі книги: «Крик півня на світанку» (1979), «Долина джерел» (1981), «Тепла осінь» (1981), «На полі смиренному» (1983), «Дім на горі» (1983), «Маленьке вечірнє інтермеццо» (1984), «Барви осіннього саду»

(1986), «Три листки за вікном» (1986), «Камінна луна» (1987), «Птахи з невидимого острова» (1989), «Дзигар одвічний» (1990), «Дорога в тисячу років» (1990), «Панна квітів» (1990), «Із вершин та низин» (1990), «Стежка в траві. Житомирська сага» (у 2 т., 1994), «У череві апокаліптичного звіра» (1995), «Козацька держава. Етюди до історії українського державотворення» (1995), «[Око прірви](#)» (1996), «Жінка-змія» (1998), «Юнаки з вогненної печі» (1999), «Біс плоті» (1999) та ін.

У 1986 р. В. Шевчуку присвоєне звання «Заслужений діяч польської культури», наступного року він був удостоєний [Шевченківської премії](#) за роман «Три листки за вікном».

З 1988 р. Валерій Шевчук — ведучий історичного клубу «Літописець» при Спілці письменників України. У 1999 р. був нагороджений [«Орденем князя Ярослава Мудрого»](#) V ст.

На сьогоднішній день В. Шевчук — викладач Київського національного університету ім. Т. Шевченка, ведучий історико-суспільних циклових річних програм Українського радіо: «Козацька держава», «Київ, культурний і державний», «Загадки і таємниці української літератури», «Цікаве літературознавство».

В. Шевчук лауреат [Державної премії України ім. Т. Шевченка](#), [премії фонду Антоновичів](#), літературних премій ім. [Є. Маланюка](#), О. Пчілки, О. Копиленка, [І. Огієнка](#), премії в галузі гуманітарних наук «Визнання» (2001).

У 2007 р. став [почесним професором НаУКМА](#).

[29 листопада 2011 р.](#) була започаткована у Інституті філології та журналістики Житомирського державного університету імені Івана Франка премія Валерія Шевчука (Премія Шевчука) — [українська літературна премія](#), творча відзнака за кращу книгу прози, видану українською мовою за попередній календарний рік, вручається щороку в квітні на спеціальній урочистій церемонії в Інституті філології та журналістики Житомирського державного університету.

Книга [Миколи Ільницького](#) Людина в історії (Сучасний український історичний роман) (Київ, 1989 р.), у якій розглянуто твори Валерія Шевчука

Валерій Шевчук вважається одним з фундаторів Житомирської прозової школи. У творчості В. Шевчука умовно можна виділити три основні напрямки: історична проза, твори, що відображають сучасне життя, літературознавчі праці.

Валерій Шевчук є автором близько 500 наукових і публіцистичних статей з питань історії літератури, дослідником і перекладачем сучасною українською мовою творів давньоукраїнської літератури. Також він працює над актуалізацією старокиївської літературної тематики та літератури середньої доби: роман «На полі смиренному» (1982 р.), роман-есей «Мисленне дерево» (1986 р.), упорядкування в перекладах на сучасну літературну мову збірки любовної лірики XVII -XIX ст. «Пісні Купідона» (1984 р.), «Літопис Самійла Величка» у журналі «Київ» 1986-1987 рр. та інше.

ШЕРЕМЕТА ПАВЛО МИХАЙЛОВИЧ
(народився [23 травня 1971 р.](#))

[Український](#) економіст, засновник [Києво-Могилянської](#) бізнес-школи (KMBS), президент [Київської школи економіки](#). [Міністр економічного розвитку і торгівлі України](#) (з [27 лютого](#) - [2 вересня 2014 р.](#)).

Павло Шеремета отримав диплом [МВА](#) в [університеті Еморі \(Атланта, США\)](#), а також диплом спеціаліста з економіки у [Львівському національному університеті ім. І. Франка](#). Він закінчив програми управлінського розвитку у [Гарвардській школі бізнесу](#), Інституті [Стратегії Блакитного Океану](#) у Бізнес-школі [INSEAD](#), [Міжнародній Китайсько-Європейській бізнес-школі](#), а також Центрі розвитку лідерства при [Інституті управління імені Джека Уелча](#). Наразі він навчається на

докторській програмі у [Школі менеджменту IEDC-Bled \(Словенія\)](#).

Павло Шеремета — президент [Київської школи економіки](#) та заступник голови Глобальної ради України на [Всесвітньому Економічному Форумі](#).

Він викладає [стратегію і лідерство](#) у провідних бізнес-школах багатьох країн Східної Європи та Азії і є позаштатним радником [міського голови Львова](#) з питань стратегії розвитку. Павло вів економічну програму «Вільні Люди» на [Телеканалі ТВі](#) і пише регулярні колонки для журналу [Forbes Україна](#). Часто виступає модератором, коментатором і доповідачем на конференціях.

Шеремета обіймав посаду президента та старшого консультанта [Інституту Стратегії Блакитного Океану Малайзії](#) з 2008 - 2011 рр. Він був першим деканом [Києво-Могилянської бізнес-школи \(KMBS\)](#) протягом 1999–2008 рр.

До цього Павло Шеремета обіймав посаду директора програми МВА [Міжнародного інституту менеджменту \(МІМ-Київ\)](#) та працював проектним менеджером в [Інституті відкритого суспільства](#) у Будапешті.

Павло Шеремета виступає на [Євромайдані](#) у листопаді 2013

У 2006–2010 рр. Павло Шеремета був віце-президентом [Асоціації із розвитку менеджменту у Центральній та Східній Європі \(СЕЕМАН\)](#), організації з 200 інституційними членами з 50 країн, а наразі він є почесним членом її Ради директорів. У 2006 р. пан Шеремета увійшов до списку 15

найкращих менеджерів в Україні за версією журналу «Компаньон».

27 лютого 2014 р. Павло Шеремета призначений на посаду міністра економічного розвитку і торгівлі у новоствореному [уряді Арсенія Яценюка](#).

6 березня заявив, що витрати усіх міністерств не співмірні з реальними потребами; автопарк міністерства скорочено на 85%; при цьому на кожне міністерство лишили по 1 автівці: «Це не авто конкретно для міністра, це машина, якою буде користуватися саме міністерство».

На початку липня 2014 р. у ЗМІ з'явилася інформація про відставку Шеремети, але незабаром вона була спростована.

20 серпня Павло Шеремета подав у відставку з посади міністра. За його словами, причиною стало призначення на посаду заступника міністра [Валерія Пятницького](#) без узгодження з Шереметою. 2 вересня Верховна Рада прийняла його відставку.

ЮРКЕВИЧ ПАМФІЛ ДАНІЛОВИЧ
([16 \(28\) лютого 1826](#) — [4 жовтня 1874](#) рр.)

Український [філософ](#) і [педагог](#) родом з села [Ліпляве](#) на [Полтавщині](#), син [православного священика](#).

Богословську освіту здобув у [Полтавській Духовній Семінарії](#), яку завершив у 1847 — 1851 рр. у [Київській Духовній Академії](#).

З 1851 р. викладав [філософію](#) (з 1861 р. — [професор](#)) у Київській Духовній Академії, з 1857 р. також [німецьку мову](#).

У 1854 — 1856 рр. - асистент інспектора Академії.

Рішенням міністерства освіти 1861 р. його призначено професором Московського Університету на кафедрі філософії. Серед його студентів були майбутній російський філософ [В. Соловйов](#), який високо цинив виклади й творчість свого учителя, а також історик [В. Ключевський](#).

Окрім праці в університеті, Юркевич викладав педагогіку в учительській семінарії, а також виступав з публічними лекціями на філософські теми.

Юркевич був представником «ідеал-реалізму», в [теорії пізнання](#) підкреслював значення [емоційних](#) елементів. Полеміка Юркевича проти [матеріалізму](#) та [позитивізму](#) привела в часи панування цих течій в російському суспільстві до нападів на нього з боку «прогресивної» журналістики, особливо [М. Чернишевського](#), що довело до його бойкоту.

Київський період у діяльності Юркевич був найбільш продуктивним. Тут він написав більшість своїх філософських праць.

Серед них: «Идея» (Журн. Мин-ва Нар. Просвещения, 1859), «Сердце и его значение в духовной жизни человека по учению слова Божия» (ТКДА, 1860), «Материализм и задачи философии» (ЖМНП, 1860), «Из науки о человеческом духе» (ТКДА, 1860), «По поводу статей богословского содержания, помещенных в «Философском Лексиконе» (ТКДА, 1861), «Мир с ближними, как условие христианского общежития» (ТКДА, 1861), «Доказательства бытия Божия» (ТКДА, 1861), «Язык физиологов и психологов» (Русский Вестник, 1862), «Разум по учению [Платона](#) и опыт по изучению Канта» (Московския Университетския Известия, 1865 — 66), «Игра подспудных сил» (Русский Вестник, 1870).

У царині педагогіки Юркевич написав: «Чтения о воспитании» (1865), «Курс общей педагогики» (1869).

Лишилася в рукописі «Метафізика», доля якої невідома.

Курс лекцій: «Історія філософії права» (1868), «Історія філософії права» (1873), «Філософія права» (1872). «Філософський щоденник» (1858—1860 рр).

Філософію Юркевич визначають конкретним [ідеалізмом](#), або [«філософією серця»](#). Він розвиває вчення про [людину](#) як вільну, [індивідуальну](#), конкретну й відповідальну [істоту](#). Людина є центр,

темою його філософії, а [серце](#) у його вченні — хранитель і двигун фізичних сил людини, центр її душевного і духовного життя, багатогранних почувань, зворушень, пристрастей, центр її морального життя.

Радянські дослідники поборювали філософію Юркевича як «релігійне, об'єктивно-ідеалістичне вчення про світ як продукт діяльності бога, духа». Натомість високо цінили творчість Юркевича [В. Соловйов](#), [Г. Шпет](#), [Д. Чижевський](#), [В. Рудко](#), підкреслюючи його зв'язок з українською філософською традицією ([Г. Сковорода](#), [М. Гоголь](#)) та об'єктивну цінність і модерний характер його думок.

Проблеми права і держави П. Юркевич розглядав у руслі філософсько-морального сприйняття світу.

Памфіл Юркевич віддавав перевагу [природно-правовій](#), і на її основі розвивав власну концепцію розуміння права, роблячи акцент на зв'язку права з життям. Для нього було характерне дуалістичне сприйняття права, яке будується на визнанні існування [природного права](#) як вищого морального закону, що стоїть над [позитивним правом](#).

Природне право має фундаментальне значення та належить всім людям, незалежно від державної території і соціального статусу. Позитивне ж право оголошується приналежним конкретній державі.

Природне право є виразом того, що лежить у людській природі і його втілення повинно реалізовуватись в позитивному праві. П.Юркевич не підтримує розуміння сутності права з точки зору [позитивізму](#). Адже таке право характеризується емпіричним, раціональним началом, витісняючи духовне, природне, або надаючи йому значення другорядності.

Позитивістська концепція розуміє право як сукупність норм і інститутів, створених державою, при цьому не враховуючи образ права як божественного творіння і уособлення справедливості. На його думку даний підхід не у змозі виявити справжню сутність права.

Учених-позитивістів цікавить лише те, що було і є; вони не ставлять питання, що і яким чином повинно бути. Їх пізнання емпіричне, в якому закон відноситься до об'єктів, які досліджуються. Тобто право являє собою дану об'єктивну реальність.

Він обґрунтовує перевагу концепцій природного права, які включають у зміст права моральні аспекти і орієнтуються на цінності свободи і гідного життя. Памфіл Юркевич пропонує розглядати природне право як:

-сукупність норм життя, встановлених об'єктивною природою;

-сукупність існуючих в природному розумі норм, які повинні складати основу права;

-явище універсальне, незмінне і завжди справедливе для всіх.

Філософ стверджує, що право не слід ізольовувати від політики. Будь-яке «живе право» (тобто діюче) - політичне, і має політичну сутність. Проте він ніколи не визнавав примат політики над правом, як це властиво юридичному позитивізму. Це дає підстави вважати П.Юркевича не суб'єктивним ідеалістом, а об'єктивно мислячим ученим, який орієнтується у деякій мірі на соціальну реальність.

Згідно з думками П.Юркевича позитивне право постійно знаходиться у розвитку: «ми не знаємо навіть яким воно було у прадавніх і яким воно буде у майбутніх народів. А не знаючи цього, ми не можемо з'ясувати індуктивно, що у цьому праві є необхідним і універсальним».

Український філософ приводить правильну думку про те, що позитивне право (державне) не може бути однаковим як у часі, так і у просторі. Він вбачає у праві, сприймаючи його з точки зору моральності, необхідний регулятор, який покликаний підтримувати встановлений порядок у різних суспільних відносинах, виконувати функцію їх стабілізації.

Аналіз проблеми держави Памфіл Юркевич починає з твердження, що держава є головним [соціальним інститутом](#), який володіє авторитетом, владою, і від правильності її організації залежать всі наші блага і досягнення.

Він підкреслює, що цей інститут суспільства є універсальним, з яким не можуть конкурувати інші елементи [політичної системи](#) суспільства: «Держава як формальний інститут у змозі прийняти до себе і віруючого, і атеїста, дати місце і бідним, і багатим, не гублячи при цьому свого універсального значення»

Держава призвана вносити «гармонію», згоду в

взаємовідносини всіх соціальних груп і суб'єктів: «Держава існує як орган, який вносить гармонію у безкінечно різноманітні приватні інтереси. Для того, щоб держава виконала цю функцію, вона повинна піднятися над окремими приватними інтересами, бути неупередженим глядачем, який з'ясував би її норми, регулював ці інтереси та попереджував виникненню протиріч». Тому вчені розглядають державу як обличчя, відсторонене від приватних інтересів.

Серед поглядів Юркевича важливе місце слід віднести положенню про межі втручання держави в приватне життя людини. На його думку, держава не повинна втручатися в коло особистого життя, суспільних відносин, які стосуються моральності. Він стверджує, що людина здатна морально самовдосконалюватися, лише знаходячись в значній мірі вільною від державного тиску.

Держава повинна слугувати інститутом соціального компромісу у суспільстві, за допомогою юридичних норм вирішувати приватні протиріччя, які у ній існують, культивувати мораль.

Звертаючись до проблеми виникнення держави, Памфіл Юркевич пише: «справжня держава виникає з необхідності охорони іншого, щоб він у свою чергу не терпів від неправди».

При цьому він вірно підмітив, що кожна держава має «свій шлях», конкретно-історичну особливість виникнення. Різноманіття держав у світі є результат здійснення єдиної цілі (організації спільного життя) різними шляхами.

Основними концептуальними положеннями про державу П.Юркевича можна вважати такі:

-у державі діють принципи моралі, які підтримуються думками суспільства і співпадають з суспільною мораллю;

-державою повинні управляти духовні та високоморальні люди;

-моральні принципи - джерела сили держави, якщо вони життєві, тобто засновані на традиціях предків і відповідають законам природи.

У практичному розумінні сутність держави полягає у тому, щоб підкорити насильство праву, а свавілля -законності.

Твори Юркевич, перевидані на еміграції:

«Твори», ред. С. Ярмусь. Вінніпег 1979;

«Вибрані твори. Ідея — Серце — Розум і досвід». Переклад з рос. С. Ярмуся. Вінніпег 1984.

Твори видані після 1991 р.:

Памфіл Юркевич «Історія філософії; Філософія права; Філософський щоденник» — К.:Ред.журн. «Український світ», 1999. — 756 с. [ISBN 966-7586-00-6](#)

ЯВОРСЬКИЙ СИМЕОН ІВАНОВИЧ ([1658](#) - [1722](#) рр.)

Український та російський богослов, [філософ](#), [письменник](#), поет, публіцист, проповідник, релігійний, політичний і культурний діяч, митрополит Рязанський і Муромський, президент Синоду [Православної російської церкви](#), протектор Слов'яно-греко-латинської академії.

Народився у місті Яворі ([у дійсності — Яворів](#)) у Галичині (нині — Львівська область), у небагатій шляхетській православній родині.

У [1667](#) р., після [Андрусівського миру](#) батьки Яворського переселилися з Польщі у село [Красилівку](#) біля [Ніжина](#).

Навчався у 1673—1684 рр. у [Києво-Могилянському колегіумі](#), у [Йоасафа Кроковського](#) і [Варлаама Ясинського](#). Потім, прийнявши [унію](#), продовжив [освіту](#) у [Польщі](#), де вивчав філософію і богослов'я у [Львові](#), [Любліні](#), [Познані](#) та [Вільно](#).

У [1689](#) р. повернувся до [Києва](#) — і зрікся унії.

Прийнявши чернецтво, призначений [професором](#) Києво-Могилянської колегії: викладав у колегії філософію, богослов'я, поетику і риторіку. Виконував обов'язки префекта. У ці роки видав чотири віршованих панегірики, написаних у стилістиці [українського бароко](#) і присвячених гетьманові [Івану Мазепі](#) й архієпископові [Варлааму Ясинському](#), благодійнику автора (1685—1689 рр.). У Києві Яворський почав проповідувати, написав підручник [риторики](#).

У 1700 р. приїхав до [Москви](#), де у присутності [Петра I](#) вимовив проповідь на смерть воєначальника А. С. Шеїна. Несподівано для нього його поставлено митрополитом Рязанським і Муромським, а після смерті патріарха Адріана у 1700 р. — [місцеблюстителем](#) патріаршого престолу (1701 р.) і протектором Слов'яно-греко-латинської академії, яку став перетворювати у дусі «латинських навчань» за українським зразком.

Високий сан і пов'язані з ним різноманітні адміністративні обов'язки обтяжували митрополита, відволікали його від чисто літературних занять, — і він згодом намагався їх скласти з себе. Спочатку підтримуючи реформаторські починання Петра I, Яворський з часом став супротивником його церковної реформи, а у проповіді 1712 р. назвав царевича [Олексія Петровича](#) «єдиною надією» [Росії](#), порівнявши його життя зі скитаннями [Олексія чоловіка Божого](#).

Цар відразу заборонив Яворському публічну проповідь — проте зняв заборону через три роки. Заглибившись в учені праці, написав величезний трактат з догматичного богослов'я, антипротестантський за характером «Камінь віри» (1713—1715 рр., вид 1728 р.), але [Петро I](#) заборонив його видання, а митрополита поступово усував від ведення церковних справ: користуючись великим авторитетом, архієрей залишався главою московської церкви лише номінально, а реальна влада усе більш зосереджувалася у руках [Феофана Прокоповича](#), попри те, що після утворення [Синоду](#) (1721 р.) Яворський таки став його президентом.

Спадщина митрополита Яворського як оратора — величезна: становить понад 300 проповідей, виданих лише частково у XIX ст. Його ораторське мистецтво визнавали навіть супротивники: автор памфлету «Молоток на Камінь віри» писав, що митрополит

міг змусити слухачів то плакати, то сміятися. Тяжко-вчений стиль його проповідей, усіяних вишуканими алегоріями і складними [метафорами](#), вражав слухачів, однак за темою його «слова» найчастіше були далекі від сучасності.

Митрополит Симеон (Стефан) Яворський

Поезія займає досить незначне місце у його спадщині: після панегіриків київського періоду він писав переважно у малих жанрах, рідко призначених для широкого розголосу, як «Стихи на измену Мазепы» (1709 р.). Але у його ліричній творчості були чудові знахідки: дружня епітафія [Дмитру Ростовському](#) (1709 р.) стала популярним духовним віршем («Взирай с прилежанием, смертний человек, како век твой проходит, а смерть недалече»), а його чудову [елегію](#) до бібліотеки, написану [латинською](#) мовою, тільки у XVIII ст. чотири рази перекладено російською («Книги, мною многажды носимы, грядите, свет очию моею, от мене идите»). Філософські погляди митрополита Яворського виявляють у ньому типового представника барокової схоластики, що характеризувала перший етап розвитку Києво-Могилянської школи.

Його філософський курс є прикладом синтезування, у межах цього типу схоластики, комплексу філософських ідей, що становилили підґрунтя духовної спадщини домогилянської доби, з філософськими здобутками європейського Заходу. У ньому значне місце займала логіка як метод досліджування істини,

викладено вчення про три логічні операції: поняття, судження й умовисновки.

Процес пізнання істини Яворський поділяє на чуттєве й інтелектуальне. Визнаючи важливість і докладно розглядаючи чуттєве пізнання, вищим і досконалішим вважає інтелектуальне, яке пов'язує з діяльністю раціональної душі, що, забезпечуючи вихід людського мислення на контакт з вищим буттям, уможлиблює пізнання істини. Самопізнання розуміє не лише як самовдосконалювання (що характерно для мислителів домогилянського періоду), а й як вивчення анатомії, фізіології та психіки людини.

У курсі натурофілософії він розглядає проблеми матерії і форми, простору, часу, руху. Не сприймаючи геліоцентричної системи [Коперника](#), докладно викладає її у своєму філософському курсі. У розумінні історії дотримувався принципу провіденціалізму, вважаючи, що історичні події передвизначені Богом.

Ґрунтуючись на українських духовних і політичних традиціях, митрополит Яворський виступав переконаним прихильником розмежування світської й духовної влади, обстоював автономію церкви, непорушність її переказу, традицій і обрядів.

Помер [24 листопада](#) (за іншими даними 27-го) [1722](#) р.— у [м. Москві](#). Похований в Архангельському соборі Рязані.

Праці: *Agonium philosophicum...* — IP НБУВ;

Знаменія пришествія антихристова и кончины века. — М., 1703;

Камѣнь веры. — М., 1728;

Риторическая рука. — СПб. 1878;

Проповеди. — М., 1804—1805. — Ч. 1-3;

Русская силлабическая поэзия XVII—XVIII ст. — Л., 1970. — С. 255—264;

Русская литература — век XVIII. Лирика.— М., 1990. — С. 38-40;

Філософські твори: У 3 т. — К., 1992. — Т. ;

Творения преосвященного Стефана Яворского. — М., 1999.

ЯКОВЕНКО НАТА́ЛЯ МИКОЛА́ЇВНА

(народилася [16 жовтня 1942](#) р.)

[Історик](#) (доктор історичних наук), професорка кафедри історії [НаУКМА](#). Історик, доктор історичних наук (1994 р.), [професор](#). Закінчила класичне відділення факультету іноземних мов [Львівського університету](#) (1967 р.).

У 1970–1981 рр. — старший науковий співробітник Центрального державного історичного архіву України, у 1981–1987 рр. — викладач [Київського університету](#), у 1987–1991 рр. — старший науковий співробітник [Інституту історії України НАН України](#), у 1991–1995 рр. — завідувачка відділом [Інституту української археографії і джерелознавства НАН України](#), з 1995 р. — провідний науковець НАН України, водночас з 1992 р. — професор Києво-Могилянської академії, завідувач кафедри історії НаУКМА.

В Інституті історії [НАНУ](#) захистила дисертацію з латинської палеографії (щодо документів походженням з України). Згодом почала працювати як професійний історик, починаючи з питань історії української шляхти.

Її учнями є [Володимир Собчук](#), Наталя Старченко, Сергій Горін, Валерій Зема, Тетяна Шевченко, Володимир Поліщук, [Віталій Михайловський](#), [Ігор Тесленко](#), Оксана Коваленко, Тетяна Григор'єва, Оксана Задорожна та інші.

Автор понад 300 праць. Співавтор (разом з Мироною Валентиною) підручника з [латинської мови](#).

Основні праці:

- Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна. — Київ: Наукова

думка, 1993. — 416 с. (вид. 2-ге, переглянуте і виправлене: Київ: Критика, 2008. — 472 с.

- [Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття](#). — Київ: Генеза, 1997. — 312с. [ISBN 966-504-021-9](#) (вид. 2-ге, перероблене та розширене: Київ: Критика, 2005. — 584 с. [ISBN 966-7679-73-X](#); вид. 3-тє, перероблене та розширене: Київ: Критика, 2006. — 584 с.

- Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. — Київ: Критика, 2002. — 416 с.

- Вступ до історії. — Київ: Критика, 2007. — 376 с.

- [Дзеркала ідентичності: Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVII- початку XVIII століття](#);— Київ: Laicus, 2012. — 472 с. (Золоті ворота; Вип. 2).

ЯСІНСЬКИЙ ВАРЛААМ (1627 — 1707 рр.)

Український церковний діяч, [митрополит](#) Київський, Галицький та всієї Малої Росії.

У [1667–1673](#) рр. — [ректор Києво - Могилянської Академії](#), [настоятель Києво-Печерського монастиря](#).

Відстоював непідлеглисть Київської митрополії, відмовився отримати ставлення з Москви.

Був обраний митрополитом на Соборі ієрархів Київської

митрополії уже по офіційному підпорядкуванні української церкви [московському патріархату](#). Як митрополит (1690–1707 рр.) був покровителем культури, за його ініціативою був опрацьований текст [«Четї-Мінеї»](#), перекладене слов'янською мовою «Православне сповідання віри» тощо. Залишив церковно-релігійні твори, автор віршів, послань, листів, проповідей, полемічних трактатів.

Варлаам (Ясинський) був вихованцем Київського колегіуму, в якому навчався за часів ректорства архімандрита [Лазаря Барановича](#).

Вчився у західноєвропейських навчальних закладах. Слухав лекції в університетах Польщі й Чехії, отримав ступінь доктора філософії.

Повернувшись в Україну, Варлаам прийняв чернечий постриг у Києво-Печерській лаврі, став керувати Печерською друкарнею.

При ньому було видано у Лаврі «Четї Мінеї» Дмитрія Ростовського з власною передмовою, відредаговано і видано анонімний «Літописець», де описані події вітчизняної та світової історії.

Сам Варлаам (Ясинський) — автор багатьох віршів, послань, полемічних трактатів, проповідей, листів. При ньому у Києво-Печерському монастирі було встановлено святкування Соборів преподобних отців Ближніх і Дальніх печер.

У 1669 р. Варлаам Ясинський видав російському воєводі кн. Козловському брата щойно скинутого з гетьманства [Дем'яна Многогрішного](#), [Василя Ігнатовича](#), який шукав спасіння у Києві.

У 1690 р. Варлаама Ясинського обрано на митрополита Київського, Галицького і всієї Малої Росії. Гетьман [Іван Мазепа](#) добився надання йому титул екзарха Московського патріарха.

У 1691 р. за розпорядженням митрополита Варлаама у Ближніх печерах Києво-Печерського монастиря було викопано третю підземну церкву в ім'я преподобного Варлаама, ігумена печерського.

Владика Варлаам розбудовував Київську академію, залучаючи туди найкращих на той час викладачів: Стефана (Яворського), Іоасафа (Кроковського), Христофора (Чарнуцького), Феофана (Прокоповича).

За розпорядженням Ясинського в Академії було поновлено математичний клас. Митрополит докладав зусиль, щоб обмежити виклики могилянців на викладацькі та вищі ієрархічні посади у Росію.

У цей період в Академії йшло будівництво нового навчального корпусу (Мазепиного), Богоявленського собору, інтенсивно поповнювалась бібліотека. За час перебування на Київській митрополичій кафедрі Варлаама (Ясинського) Академія досягла найвищого розвитку й отримала титул Могилянсько-Мазепинська.

Помер 4 вересня 1707 р., похований в Успенському соборі Києво-Печерській лаври.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Агеєва Віра Павлівна.....	29
Адамсон Яніс (нар.1956).....	43
Антоновський Антон Антонович (1762-1848).....	45
Аронєць Олександр Романович (нар. 1988).....	46
Баранович Лазар (1620 – 1693).....	48
Барвінок Володимир іванович (1879 – 1943)	52
Безбородько Олександр Андрійович (1747 – 1799).....	59
Бережанський Петро Іванович (р. н. н. – р. с. н.).....	61
Березін Павло Никитич (1788 – 1828).....	62
Березовський Максим Созонович (1745 – 1777).....	63
Біднов Василь Олексійович (1874 – 1935).....	67
Білий Сидір Гнатович (1735 – 1788).....	79
Білокінь Сергій Іванович (нар. 1948).....	88
Блонський Ієроним (р. н. н. – 1798)	89
Богдашевський Дмитро іванович (1861 – 1925)	89
Бондар Анатолій Володимирович (нар. 1974).....	92
Бондарчук Ігор Володимирович (нар. 1968).....	93
Борисов Іван Олексійович (1800 – 1857).....	95
Борецький Іван Матвійович (1560 – 1631).....	99
Брайко Григорій Леонтійович (1740 – 1793).....	104
Брайчевський Михайло Юліанович (1924 – 2001)	106
Брик Михайло Теодорович (1941 – 2006).....	110
Брюховецький В'ячеслав Степанович (нар. 1947).....	111
Булгаков Опанас Іванович (1859 – 1907).....	114
Величко Самійло Васильович (1670 – 1728).....	115
Величковський Іван (1630 – 1701).....	118
Вербицький Тарасій (р. н. н. – 1790).....	122
Виговський Данило Остапович (р. н. н. – 1659)	123
Виговський Іван Остапович (р. н. н. – 1664).....	125
Волчанський Йосиф (р. н. н. – 1745).....	146
Гавриїл (1746 – 1821)	147
Гаврилишин Богдан Дмитрович (нар. 1926)	149
Гаєвський Григорій Іванович (1716 – 1773)	152
Галятовський Юанікій (1620 – 1688).....	153
Гамалія Платон Якович (1766 – 1817).....	155
Гарань Олексій Васильович (нар. 1959).....	156
Гізель Інокентій (1600 – 1683).....	158
Глаголев Олександр Олександрович (1872 – 1937)	160
Глібовицький Євген (нар. 1975).....	165

Гогоцький Сильвестр Сильвестрович (1813 – 1889)	167
Головчич Сильвестр (1630 – 1697).....	169
Голубєв Степан Тимофійович (1848 – 1920).....	170
Гордієнко Кость Гордійович (р. н. н. – 1733).....	171
Горський Вілен Сергійович (1931 – 2007).....	180
Горчинська Катерина Георгіївна (нар. 19770).....	181
Грабянка Григорій Іванович (р. н. н. – 1738)	182
Григорович-Барський Василь Григорович (1701 – 1747)...	185
Гулак-Артемівський Петро Петрович (1790 – 1865)	188
Гулевич Єлизавета Василівна 91575 – 1642).....	191
Гундорова Тамара Іванівна (нар.1955).....	193
Дворецький Василь Федорович (1609 – 1672).....	196
Дзюба Іван Михайлович (нар. 1931).....	198
Діброва Володимир геогійович (нар. 1951).....	202
Дубневич Амвросій (р. н. н. – 1750).....	203
Дубровський Петро Петрович (1754 – 1816).....	205
Думницький Сильвестр (р. н. н. – 1746).....	208
Екземплярський Василь Ілліч (1875 – 1933)	209
Емін Федір Олександрович 9р. н. н. – 1770).....	210
Євлевич Хома Якович (р. н. н. – 1647)	213
Євтушенко Анатолій Анатолійович (нар. 1983).....	214
Євтушенко Сергій Анатолійович (нар. 1975).....	215
Єльчанінов Богдан Єгорович (1744 – 1770)	217
Єфремов Сергій Олександрович (1876 – 1939)	218
Житецький Павло Гнатович (1836 – 1911).....	223
Жулинський Микола Григорович (нар. 1940)	227
Заборовський Михайло (1676 – 1747)	231
Завадовський Петро Васильович (1738 – 1812)	232
Зіновіїв Климентій (р. н. н. – 1717).....	234
Земка Тарасій Левкович (р. н. н. – 1632)	237
Зертис-Каменський Андрій Степанович (1708 – 1771)	238
Значко Яворський Матвій Карпович (1716 – 1809).....	240
Золотницький Володимир Трохимович (1741 – 1796).....	242
Зубко Генадій Григорович (нар. 1967)	244
Іванюк Сергій Семенович (нар. 1952).....	247
Калачинський Прокопій (р. н. н. – 1709).....	248
Калитко Катерина Олександрівна (нар. 1982).....	249
Квіт Сергій Миронович (нар. 1965)	251
Кезма Тауфік Гаврилович (1882 – 1958).....	258

Кисіль-Низькиницький Адам (1600 – 1653).....	260
Кожемякін Андрій Анатолійович (нар. 1965).....	265
Козачинський Мануїл (1699 – 1755).....	268
Козельський Яків Павлович (1729 – 1794).....	269
Кониський Григорій (1717 – 1795).....	281
Кононович-Горбацький Осип .(р. н. н. – 1653)	282
Королько Валентин григорович (р. н. н.).....	285
Костенко Ліна Василівна (нар. 1930).....	287
Ошман Сергій Миколайович (нар. 1963).....	292
Крижанівський Олександр Петрович (1796 – 1863)	295
Кримський Сергій борисович (1930 – 2010).....	297
Кроковський Йоасаф (1656 – 1718)	302
Кудрявцев Петро Павлович ((1868 – 1940).....	304
Кулябка Сильвестр (1704 – 1761).....	305
Куницький Кирило Олексійович (1781 - 1836).....	306
Леванда Юанн (1734 – 1814).....	307
Левицький Дмитро Григорович (1738 – 1822)..	308
Леонтович Михайло Іванович (1784 – 1840).....	312
Лехницький Касян Єрофейович (1734 – 1784).....	314
Лизогуб Яків Юхимович (1675 – 1749)	315
Лобисевич Опанас Кирилович (1732 – 1805)	316
Логановський Іван Васильович (1763 – 1817).....	318
Ломоносов Михайло Васильович (1711 – 1765).....	319
Лукін Яків Іванович (1811 – 1864).....	326
Луценко Ігор Вікторович (нар. 1979).....	327
Лютий Тарас Володимирович (нар. 1972)	328
Лескоронський Сильвестр (р. н. н. – 1754).....	329
Лещевський Василь (1704 – 1774).....	330
Мазепа Іван (1639 – 1709).....	332
Максимович Іван Петрович (1670 – 1732).....	351
Максимович Іван Максимович (1651 – 1715).....	353
Максимович Михайло (р. н. н. – 1758).....	372
Малиновський Павло (р. н. н. – 1751).....	372
Маркович Яків Андрійович (1696 – 1770).....	374
Матеевич Олексій Михайлович (1888 – 1917).....	376
Мацієвич Олександр Іванович (1697 – 1772)	379
Мейс Джеймс Ернест (1922 – 2004).....	381
Мінаков Михайло Анатолійович (нар. 1971).....	386
Мірошніченко Надія Леонідівна (нар. 1971).....	387

Міхнік Адам (нар. 1946).....	389
Мирович Федір Іванович (р. н. н. – 1758).....	392
Меклавський Семен Григорович (1731 – 1796).....	392
Могила Петро (1596 – 1647).....	393
Могилянський Олексій Васильович (1704 – 1770).....	404
Мойсей (1783 – 1834).....	405
Мохов Йосип Омелянович (1779 – р. н. н.).....	405
Науменко Наталія (нар. 1976).....	406
Нашинський Данило (1721 – 1793)	497
Нечуй-Левицький Іван Семенович (1838 – 1918).....	410
Огранович Яків Михайлович (1700 – 1772).....	421
Одарський Гедеон (1660 – 1715).....	422
Оксенович-Старушич Ігнатій (р. н. н. – 1651).....	423
Орлик Пилип Степанович (1672 – 1742).....	425
Острікова Тетяна Георгіївна (нар. 1979).....	434
Островська-Люта Олеся Богданівна (н. 1978).....	435
Павленко Ростислав Миколайович (нар. 1977).....	438
Павличко Соломія Дмитрівна (1958 – 1999).....	440
Палій Олександр Андрійович (нар. 1974).....	443
Палій Семен (1640 – 1710).....	444
Панкратьєв Никодим Федорович (р. н. н. – 1774).....	452
Панченко Володимир Євгенович (нар. 1954).....	453
Пахомій (р. н. н. – р. с. н.).....	454
Петров Микола Іванович (1840 – 1921).....	455
Помовський Сильвестр (р. н. н. – 1722)	456
Полетика Григорій Андрійович (1725 – 1784)	457
Полонський Симеон (1629 – 1680).....	460
Полуботок Павло Леонтійович (1660 – 1724).....	467
Попович Мирослав Воодимирович (нар. 1930).....	477
Почаський Стефан (р. н. н. – 1642).....	480
Прокопович Феофан (1681 – 1736).....	482
Ранкович Светолік (1863 – 1899).....	489
Рікер Поль (1913 – 2005).....	490
Рибинський Володимир Петрович (1867 – 1944)	491
Руднев Іван Максимович (1826 – 1900).....	493
Рубан Василь Григорович (1742 – 1795).....	494
Сагайдачний Петро Конашевич (1570 – 1622).....	495
Сакович Касіан Калінт (1578 – 1647).....	537
Самойлович Іван Самійлович (1630 – 1690).....	538

Самойлович Данило Самійлович (1744 – 1805).....	541
Семерак Остап Михайлович (нар. 1972).....	544
Сироїд Оксана Іванівна (нар. 1976).....	546
Сковорода Григорій Савич (1722 – 1794).....	548
Скоропадський Іван Ількович (1646 – 1722)	578
Скуратівський Вадим Леонтійович (нар. 1941).....	582
Славинецький Єпифаній (р. н. н. – 1675)	585
Слонецький Федір Васильович (1744 – 1827).....	588
Смотрицький Мелетій Герасимович (1577 – 1633).....	589
Соболь Спиридон Богданович (1580 – 1645).....	592
Совсун Інна Романівна (нар. 1984).....	598
Софроній (р. н. н. – 16420).....	599
Стахівська Юлія Леонідівна (нар. 1985).....	600
Стрільбицький Іоан Христантович (р. н. н. – р. с. н.).....	601
Тетеря Павло (1620 – 1670).....	602
Титов Федір Іванович (1864 – 1935).....	604
Толочко Олексій Петрович (нар. 1963).....	605
Томенко Микола Володимирович (нар. 1964).....	608
Трощинський Дмитро Прокопович (1754 – 1829).....	612
Туптало Данило Савич (1651 – 1709)	615
Фальковський Іван Якимович (1762 – 1823).....	621
Феодосій Микитович (р. н. н. – 1696).....	625
Філаретов Михаїл Прокопович (1824 – 1882).....	630
Хмельницький Юрій Богданович (1641 – 1685).....	630
Чарнуцький Христофор (р. н. н. – 1726)	635
Чубаров Рефат Абдурахманович (нар. 1957).....	635
Шевченко Андрій Віталійович (нар. 1976)	639
Шевчук Станіслав Володимирович (нар. 1969)	643
Шевчук Валерій Олександрович (нар. 1939).....	646
Шеремета Петро Михайлович (нар. 1971)	649
Юркевич Панфіл Данилович (1826 – 1974)	651
Яворський Симеон Іванович (1658 – 1722)	656
Яковенко Наталія Миколаївна (нар. 1942).....	660
Ясинський Варлаам (1627 – 1707)	661

ЛІТЕРАТУРА

Той, хто відродив Могилянку: Збірник до 60-ліття В'ячеслава Брюховецького. — К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007.

Factum est factum. Біобібліографія / В'ячеслав Брюховецький. — К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. — 991 с.

Шевченківські лауреати. 1962–2001: Енциклопедичний довідник / Автор-упор. [М. Г. Лабінський](#); вступ. слово [І. М. Дзюба](#). — К.: Криниця, 2001. — 696 с.

Шевченківські лауреати. 1962–2007: Енциклопедичний довідник / Упор. [М. Г. Лабінський](#); вступні. слова [І. М. Дзюба](#), [Р. М. Лубківський](#). — 2-ге вид., змін. і доп. — К.: Криниця, 2007. — 768 с.

Лушій С. І. Агеева Віра Павлівна // [Енциклопедія сучасної України](#) / [Нац. акад. наук України](#), [Наук. т-во ім. Шевченка](#), Координац. Бюро енциклопедії сучасної України НАН України. — Ред. [І. М. Дзюба](#). — К.: [б. в.], 2001. — Т. 1: А. — 825 с.

Хижняк З. Ректори Києво-Могилянської академії. 1615—1817 рр. - К., 2002.

Києво-Могилянська Академія кін. XVII - поч. XIX ст. Повсякденна історія. Збірник документів. - К., 2005.

Титов Ф. Императорская Киевская духовная академия. 1615—1915. (Репринт). - К., 2003.

Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях.— Луцьк: Вежа, 2000.

[Довідник з історії України. За ред. І. Підкови та Р. Шуста.— К.: Генеза, 1993.](#)

Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль у розвитку української культури 16-18 ст.— К.: Наукова думка, 1966.

[Ісаєвич Я. Д. Історія української культури: 4.6. Братства та їхні школи. Шкільництво уніатів.— Київ, 2001](#)

Радянська енциклопедія історії України.— К., 1970.— Т. 2.

Києво-Могилянська академія в іменах. XVII-XVIII ст., К.: Вид. дім "КМ Академія", 2001.

Хижняк З.І., Маньківський В. К., Історія Києво-Могилянської академії - К.: "КМ Академія" 2003

Торбаков И.Б.. Литературно-издательская деятельность воспитанников Киево-Могилянской академии (Петербург 1760-178 гг.)// Философская и социологическая мысль. - 1991. - № 10.

Києво-Могилянська академія в іменах. XVII–XVIII ст. (1500 імен), К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001. 736 с.

[Яременко М. В. «Академіки» та «Академія». Соціальна історія освіти і освіченості в Україні XVIIIст. – Харків: Акта, 2014. \(рецензія\)](#)

[Микитась В.](#) Давньо-українські студенти і професори — К., 1994.

Аскоченский В.. Киев с древнейшим его училищем Академией — К., 1856.

Нічик В. М., Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія та українсько-німецькі культурні зв'язки, К.: Вид. дім «КМ Академія», 2000.

Корчмарик Ф.. Духовні впливи Києва на Московщину в добу Гетьманської України — Нью-Йорк, 1964.

[Харлампович К.](#) Малороссийские влияния а великорусскую церковную жизнь, 1914.

Русанівський В. (редактор). Роль Києво-Могилянської академії в культурному єднанні слов'янських народів: збірник наукових праць.-К. : Наукова думка, 1988. — 183 с. — [ISBN 5-12-000143-2](#).

Андрущенко М.. Парнас віршотворний: Києво-Могилянська академія і український літературний процес XVIII ст. / НАН України; Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. — К. : Українська книга, 1999. — 208с. — [ISBN 966-7219-07-0](#).

[Онищенко Є. І.](#) Воскресіння Академії: Спогади про відродження Києво-Могилянської академії та його учасників — К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
------------	---

Агеева Віра Павлівна.....	29
Адамсон Яніс (нар.1956).....	43
Антоновський Антон Антонович (1762-1848).....	45
Аронець Олександр Романович (нар. 1988).....	46
Баранович Лазар (1620 – 1693).....	48
Барвінок Володимир іванович (1879 – 1943)	52
Безбородько Олександр Андрійович (1747 – 1799).....	59
Бережанський Петро Іванович (р. н. н. – р. с. н.).....	61
Березін Павло Никитич (1788 – 1828).....	62
Березовський Максим Созонович (1745 – 1777).....	63
Біднов Василь Олексійович (1874 – 1935).....	67
Білий Сидір Гнатович (1735 – 1788).....	79
Білокінь Сергій Іванович (нар. 1948).....	88
Блонський Ієроним (р. н. н. – 1798)	89
Богдашевський Дмитро іванович (1861 – 1925)	89
Бондар Анатолій Володимирович (нар. 1974).....	92
Бондарчук Ігор Володимирович (нар. 1968).....	93
Борисов Іван Олексійович (1800 – 1857).....	95
Борецький Іван Матвійович (1560 – 1631).....	99
Брайко Григорій Леонтійович (1740 – 1793).....	104
Брайчевський Михайло Юліанович (1924 – 2001)	106
Брик Михайло Теодорович (1941 – 2006).....	110
Брюховецький В'ячеслав Степанович (нар. 1947).....	111
Булгаков Опанас Іванович (1859 – 1907).....	114
Величко Самійло Васильович (1670 – 1728).....	115
Величковський Іван (1630 – 1701).....	118
Вербицький Тарасій (р. н. н. – 1790).....	122
Виговський Данило Остапович (р. н. н. – 1659)	123
Виговський Іван Остапович (р. н. н. – 1664).....	125
Волчанський Йосиф (р. н. н. – 1745).....	146
Гавриїл (1746 – 1821)	147
Гаврилишин Богдан Дмитрович (нар. 1926)	149
Гаєвський Григорій Іванович (1716 – 1773)	152
Галятовський Юанікій (1620 – 1688).....	153
Гамалія Платон Якович (1766 – 1817).....	155
Гарань Олексій Васильович (нар. 1959).....	156
Гізель Інокентій (1600 – 1683).....	158
Глаголев Олександр Олександрович (1872 – 1937)	160
Глібовицький Євген (нар. 1975).....	165

Гогоцький Сильвестр Сильвестрович (1813 – 1889)	167
Головчич Сильвестр (1630 – 1697).....	169
Голубєв Степан Тимофійович (1848 – 1920).....	170
Гордієнко Кость Гордійович (р. н. н. – 1733).....	171
Горський Вілен Сергійович (1931 – 2007).....	180
Горчинська Катерина Георгіївна (нар. 19770).....	181
Грабянка Григорій Іванович (р. н. н. – 1738)	182
Григорович-Барський Василь Григорович (1701 – 1747)...	185
Гулак-Артемівський Петро Петрович (1790 – 1865)	188
Гулевич Єлизавета Василівна 91575 – 1642).....	191
Гундорова Тамара Іванівна (нар.1955).....	193
Дворецький Василь Федорович (1609 – 1672).....	196
Дзюба Іван Михайлович (нар. 1931).....	198
Діброва Володимир геогійович (нар. 1951).....	202
Дубневич Амвросій (р. н. н. – 1750).....	203
Дубровський Петро Петрович (1754 – 1816).....	205
Думницький Сильвестр (р. н. н. – 1746).....	208
Екземплярський Василь Ілліч (1875 – 1933)	209
Емін Федір Олександрович 9р. н. н. – 1770).....	210
Євлевич Хома Якович (р. н. н. – 1647)	213
Євтушенко Анатолій Анатолійович (нар. 1983).....	214
Євтушенко Сергій Анатолійович (нар. 1975).....	215
Єльчанінов Богдан Єгорович (1744 – 1770)	217
Єфремов Сергій Олександрович (1876 – 1939)	218
Житецький Павло Гнатович (1836 – 1911).....	223
Жулинський Микола Григорович (нар. 1940)	227
Заборовський Михайло (1676 – 1747)	231
Завадовський Петро Васильович (1738 – 1812)	232
Зіновіїв Климентій (р. н. н. – 1717).....	234
Земка Тарасій Левкович (р. н. н. – 1632)	237
Зертис-Каменський Андрій Степанович (1708 – 1771)	238
Значко Яворський Матвій Карпович (1716 – 1809).....	240
Золотницький Володимир Трохимович (1741 – 1796).....	242
Зубко Генадій Григорович (нар. 1967)	244
Іванюк Сергій Семенович (нар. 1952).....	247
Калачинський Прокопій (р. н. н. – 1709).....	248
Калитко Катерина Олександрівна (нар. 1982).....	249
Квіт Сергій Миронович (нар. 1965)	251
Кезма Тауфік Гаврилович (1882 – 1958).....	258

Кисіль-Низькиницький Адам (1600 – 1653).....	260
Кожемякін Андрій Анатолійович (нар. 1965).....	265
Козачинський Мануїл (1699 – 1755).....	268
Козельський Яків Павлович (1729 – 1794).....	269
Кониський Григорій (1717 – 1795).....	281
Кононович-Горбацький Осип .(р. н. н. – 1653)	282
Королько Валентин григорович (р. н. н.).....	285
Костенко Ліна Василівна (нар. 1930).....	287
Ошман Сергій Миколайович (нар. 1963).....	292
Крижанівський Олександр Петрович (1796 – 1863)	295
Кримський Сергій борисович (1930 – 2010).....	297
Кроковський Йоасаф (1656 – 1718)	302
Кудрявцев Петро Павлович ((1868 – 1940).....	304
Кулябка Сильвестр (1704 – 1761).....	305
Куницький Кирило Олексійович (1781 - 1836).....	306
Леванда Юанн (1734 – 1814).....	307
Левицький Дмитро Григорович (1738 – 1822)..	308
Леонтович Михайло Іванович (1784 – 1840).....	312
Лехницький Касян Єрофейович (1734 – 1784).....	314
Лизогуб Яків Юхимович (1675 – 1749)	315
Лобисевич Опанас Кирилович (1732 – 1805)	316
Логановський Іван Васильович (1763 – 1817).....	318
Ломоносов Михайло Васильович (1711 – 1765).....	319
Лукін Яків Іванович (1811 – 1864).....	326
Луценко Ігор Вікторович (нар. 1979).....	327
Лютий Тарас Володимирович (нар. 1972)	328
Лескоронський Сильвестр (р. н. н. – 1754).....	329
Лещевський Василь (1704 – 1774).....	330
Мазепа Іван (1639 – 1709).....	332
Максимович Іван Петрович (1670 – 1732).....	351
Максимович Іван Максимович (1651 – 1715).....	353
Максимович Михайло (р. н. н. – 1758).....	372
Малиновський Павло (р. н. н. – 1751).....	372
Маркович Яків Андрійович (1696 – 1770).....	374
Матеевич Олексій Михайлович (1888 – 1917).....	376
Мацієвич Олександр Іванович (1697 – 1772)	379
Мейс Джеймс Ернест (1922 – 2004).....	381
Мінаков Михайло Анатолійович (нар. 1971).....	386
Мірошніченко Надія Леонідівна (нар. 1971).....	387

Міхнік Адам (нар. 1946).....	389
Мирович Федір Іванович (р. н. н. – 1758).....	392
Меклавський Семен Григорович (1731 – 1796).....	392
Могила Петро (1596 – 1647).....	393
Могилянський Олексій Васильович (1704 – 1770).....	404
Мойсей (1783 – 1834).....	405
Мохов Йосип Омелянович (1779 – р. н. н.).....	405
Науменко Наталія (нар. 1976).....	406
Нашинський Данило (1721 – 1793)	497
Нечуй-Левицький Іван Семенович (1838 – 1918).....	410
Огранович Яків Михайлович (1700 – 1772).....	421
Одарський Гедеон (1660 – 1715).....	422
Оксенович-Старушич Ігнатій (р. н. н. – 1651).....	423
Орлик Пилип Степанович (1672 – 1742).....	425
Острікова Тетяна Георгіївна (нар. 1979).....	434
Островська-Люта Олеся Богданівна (н. 1978).....	435
Павленко Ростислав Миколайович (нар. 1977).....	438
Павличко Соломія Дмитрівна (1958 – 1999).....	440
Палій Олександр Андрійович (нар. 1974).....	443
Палій Семен (1640 – 1710).....	444
Панкратьєв Никодим Федорович (р. н. н. – 1774).....	452
Панченко Володимир Євгенович (нар. 1954).....	453
Пахомій (р. н. н. – р. с. н.).....	454
Петров Микола Іванович (1840 – 1921).....	455
Помовський Сильвестр (р. н. н. – 1722)	456
Полетика Григорій Андрійович (1725 – 1784)	457
Полонський Симеон (1629 – 1680).....	460
Полуботок Павло Леонтійович (1660 – 1724).....	467
Попович Мирослав Воодимирович (нар. 1930).....	477
Почаський Стефан (р. н. н. – 1642).....	480
Прокопович Феофан (1681 – 1736).....	482
Ранкович Светолік (1863 – 1899).....	489
Рікер Поль (1913 – 2005).....	490
Рибинський Володимир Петрович (1867 – 1944)	491
Руднев Іван Максимович (1826 – 1900).....	493
Рубан Василь Григорович (1742 – 1795).....	494
Сагайдачний Петро Конашевич (1570 – 1622).....	495
Сакович Касіан Калінт (1578 – 1647).....	537
Самойлович Іван Самійлович (1630 – 1690).....	538

Самойлович Данило Самійлович (1744 – 1805).....	541
Семерак Остап Михайлович (нар. 1972).....	544
Сироїд Оксана Іванівна (нар. 1976).....	546
Сковорода Григорій Савич (1722 – 1794).....	548
Скоропадський Іван Ількович (1646 – 1722)	578
Скуратівський Вадим Леонтійович (нар. 1941).....	582
Славинецький Єпифаній (р. н. н. – 1675)	585
Слонецький Федір Васильович (1744 – 1827).....	588
Смотрицький Мелетій Герасимович (1577 – 1633).....	589
Соболь Спиридон Богданович (1580 – 1645).....	592
Совсун Інна Романівна (нар. 1984).....	598
Софроній (р. н. н. – 16420).....	599
Стахівська Юлія Леонідівна (нар. 1985).....	600
Стрільбицький Іоан Христантович (р. н. н. – р. с. н.).....	601
Тетеря Павло (1620 – 1670).....	602
Титов Федір Іванович (1864 – 1935).....	604
Толочко Олексій Петрович (нар. 1963).....	605
Томенко Микола Володимирович (нар. 1964).....	608
Троцинський Дмитро Прокопович (1754 – 1829).....	612
Туптало Данило Савич (1651 – 1709)	615
Фальковський Іван Якимович (1762 – 1823).....	621
Феодосій Микитович (р. н. н. – 1696).....	625
Філаретов Михаїл Прокопович (1824 – 1882).....	630
Хмельницький Юрій Богданович (1641 – 1685).....	630
Чарнуцький Христофор (р. н. н. – 1726)	635
Чубаров Рефат Абдурахманович (нар. 1957).....	635
Шевченко Андрій Віталійович (нар. 1976)	639
Шевчук Станіслав Володимирович (нар. 1969)	643
Шевчук Валерій Олександрович (нар. 1939).....	646
Шеремета Петро Михайлович (нар. 1971)	649
Юркевич Панфіл Данилович (1826 – 1974)	651
Яворський Симеон Іванович (1658 – 1722)	656
Яковенко Наталія Миколаївна (нар. 1942).....	660
Ясинський Варлаам (1627 – 1707)	661
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	664
ЛІТЕРАТУРА	669

